

Броніслав
Манасюк

Битви українців
за вихід з рабства

ВИБРАНІ ТВОРИ

ТОМ
15

Броніслав
Манасюк

Битви українців
за вихід з рабства

ВИБРАНІ
ТВОРИ

ТОМ
15

Броніслав ПАНАСЮК

Битви українців за вихід з рабства

Вибрані твори

Том 15

Київ–2021

УДК 82А/ЯЗ(477)

П16

Рецензенти:

С.П. Колесник – письменник, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка;

Т.Г. Дудар – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН;

М.И. Малик – доктор економічних наук, професор, академік НААН

Панасюк Броніслав

П16 Битви українців за вихід з рабства: монографія. Вибрані твори. Т. 15.

Київ, 2021. 736 с.

ISBN 978-966-2499-48-3

Тільки мука, тільки болі,

Ні волі, ні долі!

Ст. Руданський

У пропонованому виданні автор широко і ґрунтовно дослідив основні битви українців за вихід з рабства колонізаторів: Визвольна війна 1648–1657 рр.; Українська революція 1917–1921 рр.; Українське повстання 1942–1952 рр.; битви українців за волю після 1991 р. У перших трьох битвах українці потерпіли поразку. У висновках проведених досліджень подаються причини поразок, а також роль провідників цих битв. У висновках щодо захисту незалежності після 1991 р. наголошується, що в цій битві проявляються ті самі прорахунки, які становили причини поразок у попередніх битвах. Керівники держави та урядовці різних рангів у перші 30 років незалежності майже нічим не відрізнялися від попередніх урядовців, починаючи з 1648 р. Висновки мають робити керівники держави і народ.

У праці автор вносить пропозиції, обґрунтовуючи їх історичними фактами: *перша*, вдосконалити відношення до «козацтва», яке має зайняти іншу нішу в суспільному житті українців; *друга*, змінити Гімн України, автор подає інший текст, обґрунтувавши його; *третья*, у відстоюванні незалежності і зміцненні держави перше місце має належати національній ідеї – «Єдність українського народу»; *четверта*, на відміну від безлічі партій, в Україні має формуватись тільки дві партії (типу–демократична та єдності). Подібна зміна сприятиме відродженню України, а не очікуванню, мовляв, «ще не вмерла Україна», зникне битва «всіх проти всіх».

Розраховано на працівників державної влади, вчених, істориків, студентів.

УДК 82.А/ЯЗ(477)

© Б. Я. Панасюк, 2021

ISBN 978-966-2499-48-3

ПЕРЕДМОВА

Русь – Україна:

тридцять років відновленої незалежності.

Україна вже третє десятиліття бореться за незалежність, яку вона одержала в часи розвалу Московської імперії, що носила назву Радянський Союз. Проте безліч помилок президентів і урядів не сприяли Україні стати істинно незалежною державою від Московії, не змиваються плями, що залишилися з часів залежності від інших держав, особливо московської колонізації. З метою поліпшення ситуації, посилення битви за свободу і незалежність у науково-історичній праці ставиться задача науково-аналітично розглянути минулі битви в історії Русі-України, дати оцінку успіхам і помилкам, що призводили до поразок, які можуть здійснити свою чорну справу в ХХІ ст., коли українці терпляче відстоюють свою незалежність.

Ідея самостійності подеколи визрівала, але боротьби постійної, зтяжної не було, хіба що впродовж окремих років, боротьба не давала результатів, а тому в українців існує багатовікова бездержавність. Раптове одержання незалежності 1991 р., війна Московії проти України з 2013 р., анексія Криму і захоплення частини Донбасу нагально поставили задачу негайного повернення до розгляду питання про юридичний і правовий характер відносин древньої держави Русі-України до молодого Московського царства, тобто Московії, про їх початок на підставі так званого об'єднання України з Москвою після поразки Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.

Автор дотримується основної ідеї, що Русь-Україна може відстояти свою незалежність за умови: повного відродження держави, яку було майже суцільно зруйновано; найперше, держава має стати сильною економічно і духовно; зміцнення духовного стану сприятиме поверненню українцям національної гордості; майже повного відновлення історії, яку москалі переписали до невпізнанності;

позбавлення негативних рис, особливо відсутності єдності і корумпованості, що генетично закарбувалися у більшості українців. Це не простий шлях і він потребує чимало років, про які автор наголошує у власних наукових дослідженнях.

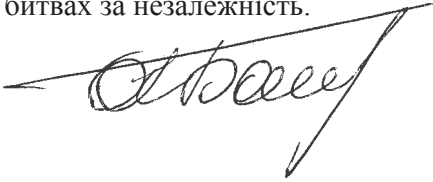
У праці широко оприлюднено нові імена, які боролися за інтереси Русі-України і народу древньої держави, але століттями замовчувалися царизмом і більшовиками, а так звані українські історики і письменники тяглися у них на мотузці, випрошуючи мізерні привілеї, як колись козацька старшина, допомагаючи колонізаторам проти своєї батьківщини. У такому напрямі досліджень вчений широко використовує раніше заборонені, закриті, навіть знищені архівні матеріали, які іноді навіть випадково збереглися. Важливим є те, що відповідно до змісту кожного розділу та підрозділу вибрані епіграфи, використано величезний бібліографічний апарат.

Для подолання свого багатовікового колоніального рабства (750 літ), автор справедливо стверджує, що українцям потребується важка праця впродовж трьох–чотирьох поколінь. У цьому зв'язку основна мета праці науково-історично освітити помилки, допущені українцями впродовж усіх битв за свободу і відновити та посилити національну гідність і патріотизм українського народу, який наперекір усім негараздам вистояв багатовікове рабське пригнічення колонізаторів. Враховуючи, що Московське царство обманом забрало назву у древньої країни Русь, у праці повсюди використовується назва «Московія», яка згідно з історією є центром колишнього Московського царства.

На прикладі історії, написаної на фальсифікованих матеріалах, де відсутні оригінали, а тільки підтасовані для інтересів Московії копії, лише про одну подію в українській багатовіковій історії – Переяславську раду (8 січня 1654 р.), наступні покоління мають переконатися, що реальної історії Русі-України немає і її належить відродити як дань своїм прадідам і дідам, які цього не зробили. У праці простежується багато доказів, що тільки любов і віра можуть спасти Україну: перше, любити Україну, як свою батьківщину; треба вірити в її перемогу у здобутті свободи і незалежності.

Читачі дізнаються, що українці мають важку, слід сказати, страшну історію, яку їм забороняли та ще й не дозволяють дотепер

згадувати про неї. Реальної історії Русі-України, викладеної у праці, ще не знайдете у шкільних підручниках. Хоча ще в 1914 році відомий український журналіст Лонгин Михайлович Цегельський опублікував свої історичні дослідження, де яскраво та поетапно виклав всі періоди існування Української держави. У відновленій історії спрямовуються промені та духовні цінності, стверджуючи, що українці мають міцне національне коріння, яке допомагало їм вижити в епохи колонізації і вони переможуть у битвах за незалежність.

Академік НААН М. І. Бащенко

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

*Тебе ми знімемо з хреста.
І ти воскреснеш, Україно,
Моя ти страднице свята!*

В. Сосюра

*К*ожна людина, сім'я і суспільство в усі віки перебувають під впливом трьох факторів – страх, приниження і надія. Кожна окрема людина чи навіть сім'я знає, що у них завжди існував страх, приниження і надія. Коли ж це стосується суспільства, окремого народу, держави, що в цілому вони можуть перебувати довгі часи під впливом одного із цих факторів, які діють одночасно. Істина полягає в тому, що українці, одержавши незалежність, продовжують жити під покривалом страху, приниження і відсутності надії: страх і приниження формувалося в українців з часів татарських походів українською територією, коли руйнувалася велика держава Русь. Упродовж 7,5 століть надії в українців не існувало, були тільки страх і приниження. Надія з'явилася після 1991 р., коли українці одержали незалежність, але за свободу ще треба боротися довго, а тому надія є, але вона продовжує супроводжуватись страхом і приниженням¹. Український народ живе радіщами і тривогами, печаллями і щастям 30-літньої сучасності, яка туманить сонячність незалежної держави, кожен ще несе «мішок журби і корзинку щастя». Усі роки незалежності поведінка українців визначалась двома чинниками, що охоплюють усе суспільство, включаючи владу, інтелігенцію і весь народ – страхом та приниженням за відсутності хоча б деякої надії у майбутньому. Враховуючи, що кожен із цих чинників має свою природу і причину, українцям належить їх пізнати і вивчити, щоб впливаючи на них позитивно, сприяти виходу надії на перші позиції.

---

¹ Панасюк Б.Я. Збувається надія (Прощай, немытая Россия). Чорнобай, 2015.

У нашій історії є приклади, коли українські особистості доклали інтелектуальних зусиль, щоб зменшити для українців пригноблення і страх, які вони зазнають від москалів². Видатний письменник М. Гоголь ніколи не казав, що не любить Росію, навпаки, налаштувався на своїй любові і прихильності до неї, але при цьому критикував за порядки і паскудство. Основна причина цієї критики полягала в тому, що Гоголь не бачив іншого виходу з ситуації, в яку потрапив український народ після Переяслава, а тому намагався змінити москалів, з якими українцям належало жити в єдиній імперії, він навіть намагався очолити кафедру історії у Київському університеті, щоб навчати молодь реальної історії України. Проте він бачив, що це здійснити надзвичайно важко і покоління українців переконалися, а історія підтвердила, що навіть неможливо допоки не знайдено витоків руйнації не лише історії і культури, але й нації і держави.

Я не історик, а вчений і письменник, що пише про історію своєї багатостраждальної Батьківщини, озброєний ідеологією українських націоналістів. У праці буде досліджено та названо лише окремі події і прізвища українців, які причетні до втрати пластів древньої української історії. Упродовж років незалежності звідусіль чується, що Русь-Україна за багато віків колонізації (750 років) втратила свою історію, але які цінності втрачені, навіть свою древню назву «Русь», хто цьому сприяв через свою прихильність до колонізаторів, ніхто не наважується сказати.

Передусім треба відповісти на запитання, – як ми втратили назву Русь? Існувала древня велика європейська країна Русь – від Чорного моря до Північного океану. Коли у 1569–1795 рр. країна стала колонією Польщі, то сталося наступне: а) землі Русі у Закарпатті, де народ не визнавав поляків і їхньої віри, поляки не займали і вони потрапили у володіння Австро-Угорщини, де народ називався русинами; б) решту земель Західної Русі (Львівщина, Волинь, Рівненщина, інші) поляки привласнили, назвавши польською територією, а народ намагалися ополячувати; в) решта території Русі поляки

---

² Панасюк Б.Я. Україна і Микола Гоголь (Розгадки таємниць). Київ, КНЕУ, 2011. С.429.

стали називати «окраїна», що згодом перетворилось в Україну, а народ став називатись не русинами, а українцями. Отже, древню державу Русь і її народ поляки розмежували на три частини: Закарпаття, де народ – русини; мов би польська територія, де народ ополячувався, чого не вдалося здійснити; Україна, вся Наддніпрянина, де народ – українці.

Маю намір поглянути у глибину віків, не менше 7,5 століть назад, щоб на тодішніх прикладах, які здебільшого трактувалися у вирі протиріч, відшукати, іноді власною уявою відгадати, тайни нашої історії, які тривожать моїх сучасників. Повсюди звертається увага на методи, що застосовувались колонізаторами з метою утримання в покорі волелюбний український народ. Важливий недолік українців – довіра до сусідів, довіра запросити допомогу. Адже поляки не завойовували українські землі, вони їх забирали мирно і колонізували два століття, Московія також майже не завойовувала Україну, експлуатуючи її 350 років, застосовуючи рецепт римлян «Щоб перемогти народ без війни, заміни його героїв на власних», контролюючи кожного українця через величезну сітку репресивних органів³.

У праці висвітлено багато негативного, яким віками користувалися українці і народи світу як істиною: про козаків; про Переяславську угоду 1654 р.; про московську прихильність М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського та інших; сказано правду про народ і його владу, що є результатом колоніального рабства. З іншої сторони, у праці досліджується деяка істина, яка подавалась колонізаторами як щось негативне: і позитивні, найбільше негативні сторони: про Визвольну війну 1648–1657 рр, Б. Хмельницького і його отруєння; про Українську революцію 1917–1921 рр., що подавалась як громадянська війна в Україні; велич видатних українців – С. Петлюру, Є. Коновальця, С. Бандери, Р. Шухевича, інших; про Українське повстання 1942–1952 рр., що замовчувалось у радянські роки; про негаразди битви за незалежність після 1991 р. та гібридну війну москалів проти Руси-України. Усе це досліджується і викладається з погляду на слова видатного філософа Чаадаєва:

---

³ *Панасюк Б.Я.* Чекістське досьє окупованої України. Київ, 2014. Т.1. 2015, Т. 2, 3.

«Пока из наших уст помимо нашей воли не вырвется признание во всех ошибках нашего прошлого, пока из наших недр не исторгнется крик боли и раскаяние ... мы не увидим спасения»⁴. Тому майбутнім читачам, історикам і політикам пропонується запастися бромом, щоб пити, як це робив великий українець М. Гоголь, читаючи перекручену українську історію, коли довідуватимуться як, хто і для чого паплюжив історію древньої держави Русі-України, що потребує повного переосмислення і переписування.

Українська історія впродовж всього періоду колонізації писалась українськими та колонізаційними істориками під невсипущим наглядом колонізаторів, а відтак подавалися винятково факти, кореговані на потреби тих чи інших колонізаторів. У цій праці ставиться задача дати хоча б початковий науково-аналітичний погляд на історичні події за 1240–1991 рр., змінюючи думки про окремі, нав'язані українцям, перекручені факти, а також події. У процесі подальших науково-історичних досліджень будуть внесені доповнення чи корективи, але українська історія буде набирати реально-го тлумачення та вигляду. Науково-історичні дослідження і висновки, проведені автором, а також висловлювання всіх персонажів, здійснені винятково на підставі документів та преси, зрідка особисто відомих авторів.

Українці як були в ярмі колишніх колонізаторів, так і залишаються в ньому, бо коли читаємо твори Тараса Шевченка, то мов би він пише про сучасних українців. Усі українські битви за волю терпіли поразки із-за багатьох причин, які відбуваються дотепер в неукраїнській Україні. Українська історія, що писалась під контролем колонізаторів, не подає для нових поколінь українських борців основних причин, яких слід уникати, щоб нарешті звільнитись з рабства. З метою виправлення помилок слід по новому поглянути на власну минулу історію, що вимагає кардинального її переосмислення на базі документів про реальні події, даючи їм справедливую оцінку, яка б вона гіркою не була.

Автор звертається до читачів з розумінням ставитися до того, що в праці ніде не використовується слово «Росія» до назви Московії,

---

⁴ *Бульвар Гордона*. Апрель. 2019. № 18. С. 8.

оскільки Московське царство викрало і привласнило собі назву древньої країни Русь, залишивши їй назву Україна. Минають роки незалежності, українці бажать стати європейцями, але про древню європейську державу Русь-Україну та її історію не знають ні в Європі, ні у світі, Україна відома як ще московська колонія. Навіть світовим історикам важко зрозуміти життя українців у часи польської і московської колонізації, а ще важче зрозуміти жорстокість більшовицьких репресій, голодоморів, переселення цілих поселень до Сибіру, становище українців у двох світових війнах, особливостей битви за незалежність. Коли французький історик Філіпп Делорм написав книгу про дочку Ярослава Мудрого, то Україна у нього вже Рутенія, а не древня Русь, бо така назва асоціюється зі словом «Росія», а це зовсім інша країна.

Як використовувалась українська церква в часи польської та московської окупації ми побачимо у відповідних розділах характеристики руйнування української історії. Прийняття християнства від Константинополя, а не від Рима в перспективі визначало нелегку долю не лише християнства, але й української нації і держави. Водночас Москва все це зруйнувала, а українську церкву приватизувала.

Розпочинаючи працю з історії України, я відчував гірку каторгу, адже оцінку будуть давати ще ті, хто при більшовиках жив і працював у суспільстві брехні, був частиною всієї системи. У праці і висновках стверджується, щоб позбутися негативу нанесеного колонізаторами за 750 років перебування їх на українській землі, потребується щонайменше період трьох-чотирьох поколінь (одне покоління – 25 років). У цей складний період слід подолати національну байдужість до своєї Вітчизни, її культури, історії і традицій, а для цього вкрай необхідно знайти причини її появи, що і передбачається у наступних дослідженнях.

Розділ 1

ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА 1648–1657 рр.

*Будь славен вовек, о муже избране,
Вольности отче, герою Богдане.*

Григорій Сковорода

1.1. Фальсифікація, якої не знає світова історія

*Если смотреть на Россию снаружи –
Трудно придумать чего-нибудь хуже.
Так что смотри на нее изнутри –
Или, пожалуй, совсем не смотри.*

Дмитрий Быков

Треба визнати, що національно-визвольна війна XVII ст. стала переломною добою, кардинально змінивши історичну долю підневільного бездержавного існування українського народу, який вийшов на важку дорогу боротьби за незалежну національну державу, щоб позбутися світового презирства. Про хід Визвольної війни та її програш уже століттями ведуться дискусії, але єдиної думки про ті далекі події, які вплинули на долю українського народу, навіть у самій Україні, так і не знайдено, хоча наступило вже третє десятиліття незалежності.

У пропонованому розділі висвітлюється не стільки історіографія та публіцистика, скільки подається історико-аналітичний погляд на події Визвольної війни 1648–1657 рр. з аналітичним обґрунтуванням першоджерел, які свавільно використовуються істориками і політиками в усі часи. Причина такого підходу в наступному: перше,

достовірно відомо, що всі документи, які вважаються першоджерелами, являють собою не оригінали, а їхні копії, перекручені московськими дяками; друге, на сфабрикованих і підроблених копіях написана вся історіографія і публіцистика для потреб Московії. Скажімо, в часи Московської імперії стверджували, що події того часу «завершилися Визвольною війною 1648-1654 рр.». Саме це вимагає аналітичного погляду на всі копії, що характеризують події визвольної війни часів Б. Хмельницького, щоб усунути хоча б частково використання завідомо неправдивої інформації. Основна ціль такого підходу москалів – показати мовби об’єктивну сторону Визвольної війни від польської колонізації та дати реальну оцінку міфічній Переяславській угоді, яка використана Московським царством для захоплення древньої європейської Русі-України.

На основі здійснення наукових досліджень та історико-аналітичних порівнянь з висновками, ставилось завдання показати підтасовку, домисли та фальсифікацію всіх подій визвольної війни українського народу 1648-1657 рр. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Така робота дасть змогу одержати певні результати і зробити, наближені до об’єктивних, висновки, чого в умовах повної залежності української держави від Московії, здійснити було неможливо. Більшість попередніх істориків були в полоні московської ідеології, яка пояснювала справедливість своїх гібридних війн, а тому автор приносить вибачення перед усіма попередніми істориками, про яких буде сказано дещо не так, як вони інтерпретували Переяславську угоду.

Відомо, що у 1654 р. до Московії спочатку потрапило Лівобережжя України на підставі так званої Переяславської угоди. Через століття, знищивши державу Польщу, яка володіла землями Правобережної України, Москва вже в односторонньому порядку прибрала під свою руку решту території України навіть без посилання на неіснуюче «собрание представителей украинского народа» в Переяславі. Українські землі Правобережжя перейшли від Польщі під владу інших держав: Поділля, Київщина та Волинь – до Московії (1772–1795 рр.); Галичина – до Австрії, західні землі – до Німеччини (1772 р.). Московський період великої країни Русь самий заплутаний і потребує багато зусиль для відновлення справедливості.

З приводу цього ми поглянемо на початок і розвиток відносин між країною Русь-Україна і Московським царством як історичної події під кутом зору двох форм: перша – міф Переяславської угоди у січні – березні 1654 р.; другий – легенда, створена після 1657 р. в усі часи існування вже Московської імперії. Кожна із цих форм немає ні правового, ні сусідського, ні історичного пояснення, окрім того, що москалі створили за допомогою підтасовок, фальсифікації факторів, інформаційного, пропагандистського, агітаційного та фізичного тиску із застосуванням військової сили, яка в цілому становить гібридну війну проти сусідньої держави.

На міфах і легендах формувались реальні та історичні відносини двох сусідніх країн, а тому скільки істориків, що займаються цією проблематикою, стільки різноманітних вигадок і майже ні однієї вірної. Ми тепер у незалежній Україні так і не можемо відповісти: – що, як і де відбувалося дійство у Переяславі 8 січня 1654 р. та чи воно взагалі відбувалось?; – де і коли формувались так звані Переяславські умови відносин між двома країнами?; – що відбувалося у відносинах між двома країнами: приєднання, «прилучення», чи «возсоединеніє Руси»?; – як сталося, що після міфічної Переяславської угоди, відносно молоде Московське царство стало називатися спочатку Русія, далі Росія, а древня країна Русь втратила свою назву і стала називатися Малоросія?; – чи правомірно називати країну, яка до 1654 р. носила назву Русь, що занотовано у древніх історичних актах, «Малоросія», а Московське царство – Росія, як це проповідує більшість істориків, навіть знаменитих?; – чи дійсно сотник із Суботова Б. Хмельницький розпочав у 1648 р. Визвольну війну проти Польщі з єдиною метою, щоб прилучити древню країну Русь до малокультурного і малоосвіченого Московського царства? Дати відповіді на перелічені та інші запитання намагаються історики, вчені і письменники впродовж 350 років, але щось підтверджувати чого не відбувалось неможливо у принципі. Основна причина такого становища у тому, що: усі так звані першоджерела – копії, оригінали ж – відсутні; їхні копії, написані винятково московськими боярами і дяками, виправлені так, як було вигідно Московії та приємні цареві; в Русі-Україні відсутні не лише будь-які оригінали, але й копії копій, особливо стосовно Переяславської угоди.

Наприклад, рукопис Іпатського списку «Літописець руський»: його було виявлено в костромському Іпатському (Іпатіївському) монастирі; в ньому вміщено найдавніший звіт київської редакції, що охоплює події до 1292 р. – «Повість врем'яних літ», «Київський літопис» і «Галицько-Волинський літопис»; із трьох літописів зводу до видання більшовики допустили 1990 р. тільки початковий літопис – «Повість врем'яних літ», що подає відомості до 1117 р. включно. Нині до інших двох повістей українських істориків не допускають, москалі оберігають привласнену вкрадену історію. Інші документи Литовської доби (1362–1569 рр.) – матеріали Литовської Метрики про Русь-Україну, що становлять близько 600 томів за два століття, які після поділу Речі Посполитої потрапили до Московії, де зберігаються у схронах древніх архівів Московії. Не менш цінним і щільно прихованим у Московії є архів І.С. Мазепи в Батурині, а таких архівів і рукописів безліч на основі яких Росія (Русія) не Росія, а суто Московія, що у наступні періоди збудеться.

Згодом, за сфабрикованими умовами, вже вся Україна потрапила під владу Московії на декілька століть. Чомусь царизм і більшовизм ніде не згадували, що революція, розпочата під проводом Б. Хмельницького, не закінчилась у 1654 р., вона продовжувалась широкими верствами селянства і козацтва впродовж 1653–1676 рр., тобто ніхто з українців не визнавав надуманої Переяславської угоди, прогресивні сили боролись за незалежність країни. Московська імперія, навпаки, посилено визнавала і пропагувала міфічну Переяславську угоду, але вдумливі інтелектуали вбачали, що тут повсюди утаємниченість та підтасовка. З тих далеких часів Московія вела гібридну війну не лише за територію, але й за культурно-духовні цінності великої держави Русь, щоб вони стали власністю іншої держави, створеної загарбанням чужинських територій: знищували українську мову на основі царських указів та більшовицьких партійних рішень; ліквідували українську церкву, відлучили її від святішого патріарха константинопольського і повсюдно впроваджували церкву московського патріархату; повністю перекручували українську історію, починаючи з рукописів, де назва великої держави Русь переписувалась на «Русія», а згодом «Россія»; древня українська наука, література і мистецтво ставали прислугою

московської держави; Петро I наказав забрати з України до Москви усі древні літописи та історичні першоджерела, а історію та літературу Русі знищити; в подальшому, Катерина II зібрала комісію для написання фальсифікованої історії Московської імперії, яка внесла правки в Іпатіївський і Лаврентіївський літописи, а решта літописів і першоджерел були знищені.

З тих часів древня Русь, де працювали академії і колегіуми, зокрема Києво-Могилянська академія, в якій навчався Ломоносов і багато інших відомих людей, які розвивали науку та освіту у Московському царстві. Уже настало ХХІ ст., Україна одержала незалежність, а розумні українці продовжують тримати Московію на світовому рівні, хоча український етнос її не покидає. Якщо вивчити біографію кожного царя і генерального секретаря Московського царства, то за винятком Петра I, Московією правили до кінця ХХ ст. немоскалі етнічного походження. В усіх історичних документах можемо довідатися про І. Грозного, Катерину I, усіх царів до 1917 р. немосковської крові, Й. Сталіна (Джугашвілі), М. Хрущова, Л. Брежнєва, М. Горбачова. Це були жорстокі і вмілі правителі, які використовували москалів, прихильних до війни, наносили шкоду Європі і світу. Коли ж наприкінці ХХ ст. до влади прийшли москалі Б, Єльцин, за ним В. Путін, а в економіці і культурі все менше стає українців, то Московія вийшла на дорогу повернення до Московського царства.

Новітня історія підтверджує, що у післявоєнні роки другої світової війни, більшість членів ЦК КПРС, апарату ЦК, союзних і московських міністерств та відомств складалась із вихідців з України, особливо Дніпропетровської, Донецької та інших областей. Коли М. С. Горбачов прийшов до влади, то ширилися чутки, що він з Чернігівщини, але московська пропаганда все це зам'яла, що мовляв такого не могло бути. Тепер відомо про масу імен з Чернігівщини, причетних до керівництва Московією: мама Михайла Сергійовича з Чернігівщини; у Чернігові народилась і проживала сестра Раїси Максимівни; перший секретар ЦК комсомолу Радянського Союзу (1986–1990 рр.) В. Мироненко та голова Ради Федерації Московії (2019 р.) В. Матвієнко також з України. Однак, якщо у пізні радянські часи вихідцям з України допомагало в політиці, то тепер,

у ХХІ ст., коли Україна одержала незалежність, стало все навпаки, більшість українців замовчують своє походження.

Древня Русь, названа Україною, була позбавлена розвитку науки та освіти, не стало й вчених. Коли у 1918 р. міністр освіти Василенко вніс пропозицію гетьману П. Скоропадському підписати документ про створення Української академії наук, то виявилось, що в Україні немає вчених, які б в ній працювали, а відтак прийшлося просити більшовиків, щоб дозволили привозити вчених з Петрограда і Москви, виділяючи для цього спеціальні державні поїзди. Коли ж гетьманат було знищено і настала Директорія, то більшовики багато вчених повертали назад. Як українські провідники довели до такого ганебного стану велику і шановану в Європі державу Русь розповідається у наступних матеріалах, які в Московській імперії подавались викривлено або зовсім замовчувались. У різні періоди історична та юридична кваліфікація Переяславської угоди мала цілу низку концепцій: протекторату, васальної залежності і воєнного союзу; пролетарської негативної оцінки (30-ті роки ХХст.), особливо діяльності гетьмана «Богдан Хмельницький—предатель и ярый враг восставшего украинского крестьянства»⁵; споконвічного прагнення українського народу до возз'єднання із братнім російським народом (1953 р.); широкої автономії (до 1991 р.).

З 1654 р., використовуючи українські першоджерела, історія Московії писалась під кутом зору Переяславської угоди та так, як заманеться московським історикам, де Україні й українцям відводилась васальна роль, а усі відносини описувались викривлено і несправедливо, що можемо побачити на прикладі подій 1653–1654 рр. у Переяславі та навколо нього. Царі, згодом комуністи та їхні українські прихильники, стверджували, що дійство «возз'єднання» сталося відповідно до рішення Переяславської ради у січні 1654 р., коли відбулося «собрание представителей украинского народа, созванное гетманом Б. Хмельницким, принявшее решение о воссоединении Левобережной Украины с Россией»⁶. Дослідження стверджують, що це брехня Московії.

⁵ Большая Советская Энциклопедия. Москва,

⁶ Советский энциклопедический словарь. Москва, 1989. С.1000.

Мабуть ніхто не знайде іншого прикладу у світовій історії, щоб будь-яка країна самостійно проголосила повну віддачу земельних, людських, матеріальних і культурно-духовних цінностей іншій країні без згоди другої сторони, тобто Московії, присутність якої на «собрании представителей украинского народа» не проглядається, адже три посланці від царя не є юридичними представниками іншої держави. В подальшому москалі офіційно перетворили Переяславську угоду 1654 р. у підтасовану основу претензій невеличкого Володимиро-Суздальського князівства до древньої держави Русь і великого українського народу, безпідставно вимагаючи називати їх «старшим братом», віддавати матеріальні та духовні цінності, підживлюючись ними впродовж століть. Тепер, коли Україна намагається зміцнювати коріння своєї незалежності, постає питання щодо Переяславської ради, – це міф чи реальність? Відповідаючи на це запитання, треба згадати думку розумного українця П. Скоропадського, предки якого були видатними українськими інтелектуалами, який після свого гетьманства у 1918 р., переконавшись у зрадливості своїх поглядів на федерацію України в Московській Імперії дав рекомендації своїм землякам «Переяславский договор должен быть и обдуман и проведен в жизнь украинцами с большой осторожностью»⁷.

Започаткувавши нову епоху боротьби української нації за створення самостійної держави і забезпечення її незалежності, незалежність і визвольна війна спричинила революційні зрушення в соціально-економічній, духовній і політичній сферах, докорінно змінила геополітичні процеси в Європі. Проте після утворення гетьманської держави та її існування (1654–1764 рр.) розпочався процес занепаду, що наближало Україну в складі Московської імперії до повного зникнення. В сучасній незалежній державі Україна, щоб не повторилось минуле, потребує осмислення та всебічного об'єктивного вивчення причин того, що сталося, відкинувши зацвілі стереотипи та ідеологічні нашарування.

⁷ *Скоропадський* Павло. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). Київ; Філадельфія, 1995. С.307.

Українці дотепер так і не позбулися стереотипів імперської історичної фальсифікації, ключовим елементом якої залишається нав'язана, кардинально перекручена реальність Переяславсько-Чигиринсько-Московської угоди. Що пам'ятають українці про Переяславську раду?, – нічого реального, бо як розпочиналась визвольна війна і заради чого, як потрапили в тенета Московського царства і що в результаті сталося, закрито суцільним туманом, знаходиться під сімома замками. Усі 350 років українці перебували у рабському підданстві Московського царства тільки на підставі слів московських послів, оскільки «Офіціальні відомості про зміст Переяславської умови ми маємо в справозданні Бутурліна з його посольства і в згаданих листах гетьмана»⁸. Саме це є основним підсвідомим гальмом бачення перспектив українського народу понад чверті століття незалежності. Мов би українці та їхня держава незалежні, але у свідомості нових поколінь над ними висить з погрозою «дамоклового меча» підтасована московськими дяками і боярами угода 1654 р.

Українці, особливо їхні провідники, так і не хочуть, можливо й не бажають, втямити, що Московія буде робити все, щоб Україна не відмежувалась від неї, бо залишиться лише Московія, адже саме для цього фальсифікували Переяславську угоду, яка для Московського царства створила благословенні часи: «Раніше ізольована й відстала Московія зробила гігантський крок уперед на шляху перетворення на велику державу»⁹, а доля України стала такою, яка поступово, але невпинно, втрачала всі досягнення великої древньої держави Русь.

⁸ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 8.

⁹ *Субтельний Орест*. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. С.125.

1.2. Козаччина – передумова битв за волю й незалежність

*І миттю кинувсь до громади
Просить собі у неї поради,
Чого собою не вбагне*

Іван Котляревський, «Енеїда»

Русь-Україна стала незалежною державою, в її Державному гімні лунають патріотичні слова про козацький рід. В умовах відродження Русі-України після багатовікового колонізаційного рабства існує багато запитань, що потребують пояснень, навіть щодо «козацького роду». Найперше треба визнати, що невелика частина українців середнього Дніпра запозичила тюркську назву «козак» (250 козаків) у XVI ст., але це не поява козацького роду, бо русини-українці, тим більше населення всієї Русі, започаткували свій рід у VI–VIII ст., тобто з давнини. Важко знайти відповідь на запитання, що русини-українці є з роду козаків, а, крім того, – яке відношення мають козаки до руських народів, які проживали на території, що пролягала від південного Чорного до північного Балтійського морів? Козаки з давнини існували і продовжують діяти, бо в Україні їх уже немає, є тільки символи, в інших країнах, які використовують козацькі загони у війні проти українців в Криму і на Донбасі.

Для загального уявлення ситуації, яку чомусь не зрозуміли дотепер, наведемо спочатку поняття початкової діяльності українських козаків. Починаючи з часів зародження козацтва (сторожових постів) до сучасності про козацький суспільний стан існує правда і міфи, які травмують духовність народу, що вимагає відсіяти правду від неправди, як це практикують у школах вірно розуміти «Гайдамаччину». У цьому контексті треба визнати, не соромитись, що впродовж віків народ древньої держави Русь, русини-українці, були мовби чужинцями на своїй землі і таке становище поступово спонукало відновити свободу і стати господарями своєї землі. Не що інше як умови перебування в ярмі інших народів формували козацький стан українського народу. В литовську епоху українці почували себе вільними, але безземельними, що спонукало їх

шукати не зайняті землі у південних степах, де нападами погрожували кримські татари, від яких треба було оборонятись, формуючи сторожу, назвавши їх за тюркським принципом – козаками.

Зародження козацтва розпочалося, коли було підготовлено основу колонізаційних умов краю середнього Подніпров'я, що нижче Києва, до Черкас і далі, де пролягали південні степи. Саме в цих краях, починаючи з половини Х ст., розпочали заселятися люди, де їх життя проходило у тривозі і вічній боротьбі з різними кочовиками та кримськими татарами. Ставало традицією у ті часи, де б не знаходився і що б не робив житель цього краю, у нього були наготові лук, шабля, кожен знав шляхи втечі і місця схованок. Тобто, жителі на південь від Києва аж до початку степів Причорномор'я були постійно насторожі, де із покоління в покоління формувались традиції самозахисту, формувався общинний устрій, де панувало самоуправління. Ось на такому ґрунті зароджувалось українське козацтво.

Більша частина Русі-України ціле століття перебувала під татарською «протекцією», князівське державне життя повсюди стало занепадати, населення у віддалених місцях залишилось сам на сам. Навіть, коли після 1362 р. землі Русі були приєднані до Великого князівства Литовського, татарські набіги на українські землі продовжувались, особливо після 1482 р. З цього часу все осідле населення було зметене і територія півдня аж до Києва перетворилась у пустелю, населення Русі вимушене було зосереджуватись у містечках і навколо них, зокрема Київ, Чернігів, Черкаси, Житомир, Вінниця, Летичів, Брацлав, Кам'янець, де для захисту існували невеличкі гарнізони. Віддалені сільські поселення зникали, а під стінами цих містечок тіснились з усієї території краю, звідки вони виходили на польові роботи і брали участь у походах проти татар. Невеличким групам доводилось захищатись від татар і ці групи стали називати себе козаками, тобто сторожами чи воїнами.

Багатства краю манили до себе людей навколо містечок, де вони займались виловом риби, охотою на звірину, бджільництвом і вирощуванням рослинницької продукції, будуючи для проживання спочатку тимчасові, здебільшого літні, а пізніше постійні, різноманітні поселення. В таких умовах доводилось оборонятись від татар, що кочували у степах, згодом від оборони українські поселення

переходили до наступу на татарських чабанів та будь-яких кочівників, які здебільшого наносили шкоду людям, що займалися промислом у цих краях. Так проживали і займалися різноманітним промислом з ранньої весни до пізньої осені, у них була воля, вони не знали ніякої влади, поширюючи свої володіння до дніпровських порогів, Ворскли, Орели, Самари, що дало підстави історикам визначити «Это подвижное, кочевое, закаленное у невзгодах военнопромышленное население и составило основу казачества»¹⁰.

Подальшому формуванню козацького стану сприяла низка чинників: покращення умов проживання у південних степах, підвищення укріплень поселень та можливість давати відсіч спустошливим набігам татар; посилення втечі туди селян із Західної України і Полісся через панщину та зайняття селянських земель; у степах польська та українська шляхта одержувала у короля землі і потребувалась робоча сила, а тому провадилась агітація переїздити на нові місця проживання; людей приваблював козацький імунітет свободи та протекція козакам місцевою владою; спроби литовською, а після 1569 р. – польською владою офіційно визнати козацький стан; нарешті усвідомлення своєї власної сили самим козацтвом. Жителі степу переконалися, що ні литовці, які господарювали на території України два століття, ні поляки, що більше двох століть тримали в ярмі українців, не захищали їх від татарського спустошення. Надія була тільки на власні сили для оборони від татар, зокрема розпоршених груп козаків (сторожів) у «диких полях», які ставали основою поступового формування козацького стану. Українські сторожі взяли для себе назву від інших народів – тюрків: (татари, казахи, узбеки, турки, башкири) кочових етносів та тюркського походження (беренде, половці, тюрки)¹¹.

Отож козацтво розпочало формуватись винятково для оборони від татар, запозичивши в інших народів назву «козак» – сторож, а відтак, коли у ХХІ ст. Україна виборювала свою свободу, відомий

¹⁰ Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. Киев, Лыбидь, 1991. С.153

¹¹ Запорожці. До історії козацької культури; упорядник тексту І. Кравченко. Київ: Мистецтво, 1993. С.36–37.

поет Д. Павличко написав вірша, де чорним по білому звучить «//Обороняйтеся, брати мої, татари, //Обороняйтеся, гетьмани й кошові»¹², то такі гасла категорично не відповідають історичним фактам, бо якраз гетьмани і кошові оборонялися від татар і турків, яких поет називає «братами». Водночас історія стверджує, що після періоду оборони від татар, козацтво із середини XVI ст. вже розпочало наступ на них, бо постійна оборона призводила до поразки. Коли ж поляки і москалі завадили наступу, то козацькі загони обслуговували колонізаторів. У своєму вірші Д. Павличко ні єдиним словом не обмовився про боротьбу, яку практикувала козаччина, бо вона була на службі у поляків і москалів, але немає прикладів битв за свою державу, за весь народ руський.

Козацький стан в Україні, про який чимало написано в історії, віками формувався поступово, з подвійним відношенням до колонізаторів, де перевага була віддана ідеології «і нашим, і вашим». Наявність козацтва тільки на Подніпров'ї, де розташоване Київське князівство, підтверджується в документах за 1492, 1493 і 1499 рр., а головним контингентом людей, що козакували у степах подалі від містечок і поблизу до татарських кочівників, були українські селяни і міщани. Це була литовська епоха (1362–1569 рр.), коли влада Литви не втручалась у справи Русі, але не захищала народ, збираючи лише податки, а тому міщани і селяни самостійно дбали про себе. Коли ж Русь колонізували поляки (1569–1795 рр.), то із середини XVI ст. на Подніпров'ї поступово розпочав формуватись козацький стан, особливо на території Черкас, де польські ревізори у 1552 р. відзначили наявність близько 250 козаків. Козацькі загони не лише захищались, але й ходили у походи за добичею, уже влада кримських татар розпочала скаржитися полякам на козацькі загони, що, мовляв, козаки спонукають їх робити спустошливі набіги.

Щоб якось втихомирити козаків великий князь Сігізмунд Август прийняв рішення взяти козаків на державну службу і вже 1570 р. було сформовано перший загін із 300 козаків, які одержали привілеї: усі витрати на утримання загону за рахунок казни; усі козаки звільнялись від повинностей перед владою; на них не

¹² *Літературна Україна*. 16 серпня 2018. № 29. С.11

розповсюджувалась існуюча юрисдикція; підпорядковувався загін тільки суду «старшому всіх низових козаків» і називався він гетьман; усі козаки, що були на державному утриманні і не залежали від іншої влади, називались «реєстровими» козаками. Назва «низові козаки» походить від нижньої течії Дніпра, де вони займались різноманітним сільськогосподарським і природним промислом. У 1578 р. вже новий польський король Стефан Баторій на вимогу турецького уряду створив загін із 500 козаків, але решта жителів степу козакували, нападали на татар і турків, які з'являлись неподалік, нерідко й самі ходили в їхні краї, щоб одержати здобич. Польський уряд навіть видавав укази виловлювати й арештовувати учасників козацьких походів на татар і турків.

У другій половині XVI ст. організоване козацтво розпочало збільшуватись і з 1583 р. козацький реєстр став зростати від 2000 до не менше як 6000 козаків, розподілених на полки та інші військові структури. З усього видно, що в надрах колонізаційних урядів татар (1240–1362 рр.), литовців (1362–1569 рр.), поляків (1569–1795 рр.) і москалів (1654 (1795 – Поділля) –1991 рр.), коли українці перебували під гнітом чужинців, зароджувалась і становилась епоха формування козацької держави. Особливо козацтво стало розвиватись у польську епоху, коли уряд Польщі то репресував козацькі загони, щоб вони не нападали на татар і турків, то залучав реєстрових і нерєєстрових козаків для боротьби з іншими державами Європи, а здебільшого москалями. Населення, що було записане у створені загони, вважалось «реєстровими козаками», мали привілеї, витрати здійснювались за рахунок казни, нікому не підпорядковувались окрім призначених польським урядом командирів. Таких було не так багато, все інше оточуюче населення, дивлячись на «реєстрових», стало формуватись у вільний козацький стан, до нього почали відносити себе суспільні групи людей, що проживали на кордонах з турками, татарами та іншими народами. Основне бажання людей, що причисляли себе до козацького стану, – звільнитись від жорстоких утисків польської державницької системи, а це і селяни польських маєтків, і міські жителі, що потерпали від шляхти і старост, навіть боярство та дрібна шляхта, що залучалась до важкої служби у замках поляків.

Польська окупаційна влада відчувши, з однієї сторони, початок небувалого приливу селянського населення у південні степи України, а з іншої – посилення татарами спустошливих набігів за напади козаків та погрози турків війною проти Польщі, організували загін реєстрових козаків, щоб очистити «Низ» Дніпра від інших так званих свавільних козаків. Нічого полякам не вдалося, свої козаки проти своїх не пішли, а крім того, козаки заходили глибоко в степи і польські війська не могли їх дістати. Тих, хто не відходив у глиб степу, польська влада у документах називала «підданими», які ставали «непослушними селянами» чи «непослушними міщанами», коли ж їх заставляли виконувати накладені повинності, то це вкрай лютило народ до окупантів.

На перших порах козацького руху, після литовської колонізації, коли невеличкі загони протистояли татарам і туркам, поляки вели подвійну гру: вони брали козаків на державну службу з певними привілеями (реєстрові козаки), виділяли привілеї і маєтки їхнім старшинам, щоб мати на них вплив, зменшуючи їхні битви з татарами і турками, які, у свою чергу, погрожували Польщі; з іншої сторони, поляки використовували козацькі загони, особливо реєстрових, у війнах, що вела Польща. Коли ж поляки усвідомили на багатьох прикладах, що козаки виступають не лише проти татар і турків, але й проти поляків, які окупували їхню батьківщину, то стали, з однієї сторони, підвищувати привілеї, а з іншої – посилювати репресії, намагаючись знищити козацькі загони взагалі. Проте розпочатий визвольний рух українців зупинити вже було неможливо, реєстрові і нереєстрові козаки, очолювані хоробрими старшинами (гетьманами), які захищали і власні інтереси, і трохи інтереси селян і міщан, що були разом з ними.

З самого початку козацького руху (сторожі) у селян і міщан окреслювалось чітко виражені сторони діяльності: перша – займатися різноманітним промислом на багатих землях своєї країни; друга – охорона свого житла, праці і її результатів від татар, турків і поляків; третя – охорона кордону своєї батьківщини від татар і турків, в умовах, коли вона стала колонією поляків. У процесі формування козацтва частина селян і міщан, що стали козаками, цінуючи в козацтві його соціальні і громадські привілеї, перебуваючи під козацькими

нормами поведінки, спокійно господарювали на своїх землях, виконуючи козацькі обов'язки при потреби. Для іншої частини козацької спільноти війна і битви були стихією, головним джерелом прожиття, а походи на татарські і турецькі землі прирівнювались до звіриних чи рибних промислів, одержання іншої здобичі.

Козацькі загони спускались у низ до Дніпра, нижче порогів, будували неприступні фортеці, обороняючись від поляків і турків. На островах будували містечка, які називались «січі», вони переносились з острова на острів, а тому носили різні назви: Базавлук, Чортотлик, Микитин ріг, Томаковка. Уже з XVII ст. офіційно з'явилась назва «Запорізька Січ» і «Запорізьке військо». Появились козацькі провідники – гетьмани, які після вільного козацького обрання, одноосібно вирішували всі справи Січі і кожного козака окремо. Назва гетьман (від *нім.* Hauptmann – головнокомандувач), з'явилась на початку XVI ст. одночасно в Литві і Польщі, а від них перейшло до керівників козацьких загонів, хоча така назва приваблива, вона була неофіційною, а офіційно лише «старший війська його королівської милості низового запорізького». Першим, кому польський уряд дав офіційний титул гетьмана, став Б. Хмельницький, але це сталося тоді, коли у 1648 р. українці перемогли поляків і вони попросили перемир'я.

Перші широкомасштабні та організовані битви розпочав неофіційний козацький гетьман Криштоф Косинський, мабуть, український шляхтич, який одержав від поляків за службу у поляків маєток неподалік Білої Церкви. Польський князь Януш Острозький, що володів тоді Білоцерківським староством, не погоджувався з цим, між ними розпочався конфлікт. Особиста справа переросла у широкомасштабну національну, коли козаки напали на Білоцерківське староство і далі впродовж 1592–1593 рр. зайняли Київське і Брацлавське воєводства, згодом Волинь, зайняли навіть Київ, повсюди переслідуючи Острозьких. Після битви з Острозьким під містечком П'яткою, козаки понесли значні втрати і відступили до Запорізької Січі, там зміцнівши, підійшли до Черкас, щоб знищити черкаського старосту Вишневецького, союзника Острозьких. Під час цієї битви, потрапивши у пастку, Косинський загинув. Важливо те, в ці роки у Косинського були широкі і радикальні плани, які полягали у

домовленостях з кримським ханом і турецьким султаном, щоб за їх допомогою знищити шляхту в усій Україні¹³.

Десь трохи більше року і низове козацьке військо і так звані своєвільні козаки (нереєстрові) притихли, але після 1595 р. походи на панські маєтки знову відновились. Низових козаків (Запорізька Січ) тоді очолювали Микошинський, Лобода, Шаула, а старшиною (гетьманом) нереєстрових «свавільних» козаків став Северин Наливайко, усі вони сумісно господарював у Київському, Брацлавському і Волинському воєводствах, ведучи війни проти польської шляхти, а також української, яка не примикала до козацьких загонів. Як результат, величезна територія України впродовж 1695–1698 рр. знаходилась під владою козаків, польські господарства були зруйновані, величезна маса селянства вливалась у козакування. В цих краях вже проявлялась і релігійна складова: українська опозиція православних проти польської унії. Це вкрай не сподобалось окупаційній польській владі, яка направила проти козаків найкращого польського полководця Жолкевського, який намагався послабити козацький рух, роз'єднавши низових і нереєстрових (свавільних) козаків, але це йому не вдалося і Наливайко приєднався до Запорізьких козаків. Поляки, маючи більш організоване військо, намагались знищити все козацтво, яке мало намір знищити шляхту і вигнати Польщу з території України, оточивши козацьке військо біля Лубен на р. Сула. Після декількох тижнів осади, козаки під час переговорів погодились припинити битву за умов амністії козаків, здачі провідників, артилерії, казни і розійтись до своїх сімей. Однак, коли козаки все здали, то сталася лубенська різанина: більшість повстанців поляки зарізали; провідників казнили у Варшаві, а Наливайка четвертували; усіх козаків об'явили ворогами Польщі, позбавивши їх будь-яких привілеїв. Відмітимо, що Наливайко також розпочав свій протест через особисті причини: він служив у князя Острозького, коли проти нього виступив Косинський; Наливайко стояв на стороні польського князя; він навіть розірвав зв'язки з низовим козацтвом; згодом через особисті причини він повернувся до

¹³ *Мемуари*, относящиеся к истории Южной Руси. Киев, 1890. Вып.1. С.163, 178.

козацьких «свавільних» загонів і виступив проти шляхти. Проти-рiччя і протирiччя, що губило українців.

Після подібних репресій польської колонізаційної влади низові козаки також притихли і згодом стали вимагати повернення привілеїв, а після участі у декількох польських війнах проти молдован і шведів сейм 1601 р. відновив козацьку низову організацію, бо потребувалась козацька допомога у війнах. Козаки низові і нерестрові продовжували господарювати у шляхетських маєтках для задоволення потреб козацьких загонів: не зважаючи на жалоби і судові рішення, козаки нападали на господарства шляхти для поборів; почастишали напади на татарські і турецькі володіння. У 20-х роках XVII ст. відновились походи на Чорному морі, вони стали героїчною епохою козацьких морських походів: у 1614 р. зруйнували Синоп, нанісши великі збитки; у 1615 р. здійснена облога Константинополя, султана якого боялась Польща; біля гирла Дунаю захопили і спалили значний турецький флот; напали і спалили Кафу; були й інші походи і битви. Все це підтверджувало силу козацького війська, воно, як і в минулому, створювало умови для населення козацького краю, Київщини, Брацлавщини і Волині, залишатись господарями на своїй землі за польської колонізації.

Хоча козацький рух кінця XVI ст. вирізняється хаотичним характером, проте він яскраво проявив українську опозицію до польської колонізації та жорстоких порядків до українських національних цінностей, а вже на початку XVII ст. бачимо прояв не стільки стихійної, скільки потужної козацької сили. Вже у цей час (20–30-ті роки XVII ст.) історія фіксує продовження козацької опозиції і започаткування більш свідомого ідейного змісту зародків соціально-національної програми, а саме – розвивається союз з духовенством та українською інтелігенцією, в основу якого покладено релігійні і національні інтереси. Стосовно духовенства дії були доволі радикальними¹⁴: у 1610 р. тодішній козацький старшина Тискиневич надіслав лист до київської адміністрації, що коли уніатський посланець буде суперечити православному богослужінню, то коза-

¹⁴ Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 167.

ки мали наказ вбити його, «яко пса», його дісно втопили у Дніпрі; уніатський митрополит київський Потій не наважувався навіть показуватися у Києві; козацька декларація проголошувала, що «они вместе с представителями украинского княжества и всем народом будут непоколебимо стоять при старинной своей православной вере и защищать ее духовных представителей, не щадя своей жизни». Що ж стосується української інтелігенції, то її представники: «объявляют казаков непосредственными преемниками традиций старой киевской культуры и государственности – «племенем старого народа руськаго», наполнявшего восточный мир своею славою во времена Олега и Владимира, создавшего православную русскую церковь и культуру, естественными, традиционными покровителями церкви и ее интересов». Отож, козаки були мовби продовжувачами культури і традицій «старого народа руськаго», а тому старого «козацького роду» не існує.

Якраз у цей період багато добрих справ у сфері започаткування розв'язання національної проблеми українців здійснено в часи, коли козацьким провідником (гетьманом) був Петро Сагайдачний. Він – представник української шляхти з Галичини з-під Самбора, разом із козаками служив полякам, але були й позитивні національні інтереси: у нього проявився талант не лише відважного полководця, але й політика та адміністратора; відбувалась підтримка союзу козацтва з інтелігенцією і духовенством, що відповідає церковним і національним інтересам українського народу; як полководець брав участь у морських походах, зокрема 1616 р. похід на Кафу; як політик, у 1620 р. скористався проїздом з Москви через Київ ієрусалимського патріарха Феофана, щоб відновити православну ієрархію; охороняв козацтво від репресій польської влади. У 1621 р. козацьке військо під проводом гетьмана П. Сагайдачного відіграло вирішальну роль у битві поляків з турками під Хотином, польська влада вважала, що козаки спасли Польщу від розорення. Особисто Сагайдачного було поранено, невдовзі він помер, а влада Польщі уже вважала, що козаків треба позбутися.

Між колонізаційною владою Польщі і козаками розпочались протистояння: окупанти не вирішували релігійної проблеми; вимагали у козаків припинити набіги на турецькі і татарські поселення;

скоротити кількість козацького війська від 50 до 2 тис., вилучивши з нього усіх не вписаних у реєстр; козацький провідник (гетьман) мав призначатися тільки польською владою; козацьке військо зобов'язане припинити морські походи і будь-які відносини з іноземними урядами. Відбулася битва між козаками і польськими військами під орудою Конецпольського, але переможців не було, відновились переговори, за яких вирішено: військо зменшувалось до 6 тис. реєстрових козаків; козаки погодились не здійснювати походів на сусідні держави, тобто Крим і Турцію; польський уряд таки призначив козацьким провідником стриманого чи поміркованого Михайла Дорошенка (дід наступного гетьмана Петра Дорошенка).

Хоча М. Дорошенко і був призначений козацьким провідником (гетьманом) польським урядом, він таки був представником національних і православних інтересів, а відтак користувався повагою серед козаків і всього населення. Він був стриманий у морських походах і поміркований у політиці щодо польської колонізації, але у кримському поході 1628 р. він загинув. Його наступники, яких призначала польська влада, не змогли продовжувати його справу, що спонукало радикальну частину козаків відмовитися від попередніх обмежень козацьких військових і політичних прав, розпочали морські походи, відновили самостійні політичні зносини з іншими державами, самостійно обрали свого гетьмана Трясила (Тарас Федорович). Козаки під новою орудою 1630 р. увійшли на територію Київського і Подільського воєводств, де була розповсюджена грамота гетьмана із закликом до повстання проти польської влади і приєднуватися до козаків. І знову з'явився Конецпольський з військом, козакам довелося відступити за Дніпро і отаборитися неподалік Переяслава, витримуючи облогу поляків.

Знову, як і в минулому, переможців не було і розпочались переговори, на яких взяли верх помірковані до поляків: поляки визнавали повну амністію для повстанців; поляки обіцяли не вмішуватися у козацькі справи і всієї України; були деякі обіцянки щодо релігії; козаки ж погодились повернути попередні обмеження щодо морських походів і кількості реєстрових козаків. Знову свого провідника (гетьмана) обирали не козаки, а призначала польська влада, але упродовж 1631–1632 рр. далекоглядні представники козацтва не стали

обмежуватися зменшенням урядових заборон, розпочали вимагати допущення українців до вибору короля, тобто вони репрезентують не лише козацтво, а як представники українського народу. В петиціях козаків, що прибули 1632 р. на сейм, на першому місці були вимоги «чтобы народ руський пользовался принадлежавшими ему правами и привилегиями, а православное духовенство нигде не подвергалось ограничениям ... не терпело притеснений от униатов»¹⁵.

Польський король Сігізмунд був проти будь-яких поступок для українців, а його наступник Владислав дещо здійснив на вимогу козацьких делегатів: новообраний король у своїй присязі поряд з уніатською церквою відновлювалась православна ієрархія і православна церква, вільне проповідування православ'я тощо. Мовби настав мир, але він був короткий, бо радикальні козаки бажали дій, особливо морських походів, вони звинуватили тодішнього свого провідника Кулага–Петражицького, що він занадто поступався у цій справі польській владі, його змістили і згодом вбили. Простежується, що в часи польської колонізації козаки турбувалися не про якісь національні інтереси, а здебільшого дозволу польської влади ходити в походи на інші країни.

Заборони польської влади щодо морських козацьких походів не мали успіху, а тому на Кодацькому порозі Дніпра поляки збудували укріплення Кодак, щоб не дозволяти козакам робити морські походи, але козаки під проводом героя морських походів Сулими укріплення захопили і зруйнували, а військо розбили. Тут знову сталося, як і в минулому, велика частина козаків була відпущена додому займатися своїм господарством, поміркована частина козаків була підкуплена поляками і вони видали полякам провідників, зокрема Сулиму та інших, що громили Кодак, їх відправили до Варшави і там стратили. Така польська акція посилила протистояння серед козацтва між радикально налаштованими козаками на чолі з Павлюком (Павло Бут), обраний самими козаками і поміркованими в політиці до поляків, на чолі яких стояв Томиленко, призначений польською владою. Знову між радикалами і поміркованими відбулися

¹⁵ Грушевский М.С. Очерки истории украинского народа. Киев:Льбидь, 1991. С.173.

сутички, але в цілому козаки 1637 р. зайняли велику частину Південно-Західної України, видали петиції із закликом до повстання проти поляків, які хочуть усіх перетворити у невільників. Формувались повстанські загони, що змусило польську шляхту спасатись втечею. Однак після невдалих битв поблизу іл Кумейки і Боровиця та містечка Мошни на Черкащині, козаки попросили миру, обіцяли спалити чайки на Дніпрі, вигнати із Запорізької Січі нереєстрових (свавільних), на додаток видали Потоцькому Павлюка і Томиленка, яких стратили.

Наступним гетьманом реєстрового козацтва на Запорізькій Січі козаки обрали Якова Острянину (Остряниця), який навесні 1638 р. перейшов на лівий берег Дніпра і збудував там укріплення на р. Псьол, де протистояв військам Потоцького. Війська Остряниці потерпіли поразку під Лубнами і, знаючи, що його видадуть Потоцькому, він з великою чисельністю своїх прихильників емігрував у Слобідську Україну. Козаки продовжували боротися, обравши своїм наступним гетьманом Дмитра Гуню, який виявив здібності полководця останніх часів козацьких битв перед значними утисками польською владою усього козацького війська. Однак, козаки знову потерпіли поразку від військ Потоцького, розпочались переговори і козаки одержали обіцянку повної амністії повстанців, які ще залишились живими, бо польські війська більшу частину повстанців вирізали з жорстокістю. Як правило, за амністію і деякі інші обіцянки поляки, як водилося, вимагали видавати гетьмана таїнших старшин, і Д. Гуня потрапив до рук польської влади, а тому його доля відома – поляки його вбили.

Польська колонізаційна влада, одержавши перепочинок у війнах із сусідами, упродовж десяти років доклала багато зусиль, щоб на деякий час призупинити значний козацький рух 1637–1638 рр., що невдовзі ще більше посилювало козацький гнів. Нещадно обмежувались козацькі права і свободи: козаків позбавили самоуправління, усі вищі посади призначалися польською владою, а головне – усі посади займали польські шляхтичі, які вороже ставилися до козацтва; реєстрове військо зменшилось до 6 тис.; усі козаки, не включені шеститисячний реєстр, були відсторонені від козацького стану; козакам дозволялось проживати тільки у межах Черкаського,

Чигиринського і Корсунського староств; відновлений Кодак перерозгородив козакам дорогу в степ і до Запоріжжя; польські війська, розташовані в Україні, зобов'язані були слідкувати за дотриманням встановлених окупантами порядків. Ось таке становище козацтва зустрів Б. Хмельницький, коли з Чигирини відправився на пошуки сили, яка б допомогла йому боротися проти польських окупаційних порядків. І на Запоріжжі, і Черкаському, Корсунському, і Чигиринському староствах, де проживав Б. Хмельницький, вся народна маса українців, включаючи й козаків, була переповнена незадоволенням окупантів, очікував лише поштовх до повстання. Підкреслимо, що не козаки повставали, а народ, бо невелика група козаків очікувала лише привілеїв, які вони одержували від колонізаторів, спочатку від поляків, а далі москалів, вислугуючись перед ними.

Чому так сумбурно все відбувалось у козацькому середовищі нашої батьківщини? Найперше, не досить глибоке його розуміння появи та існування в колонізаційній Польщі козацтва. Назва «козак» – «сторож», «воїн» є слова тюркського походження, племена яких кочували південними степами нашої країни, і у словнику половців 1303 р. існували слова «сторож» і «воїн», що повністю відповідало стану населення на межі із степовими кочівниками, що були передовою сторожею Русі. На кінець відмітимо, що між українськими козаками і тюркськими «казаками» існує істотна різниця: перша – українці запозичили слово «козаки», тобто сторожа, але наповнили власним змістом і традиціями свого народу; друге – українські козаки з'явилися для захисту своєї території від чужинців, навіть таких самих «казаків», але чужинських, що гуляли південними степами України, допомагали у битвах іншим державам; третє – тюркські «казаки» продовжують існувати, вони тільки нападали і продовжують нападати на інші народи та держави, зокрема разом із москалями активно вбивають українців у війні проти України у 2014–2019 рр. (XXI ст.), козацькі загони, не українські, брали участь у захопленні Криму і воюють тепер на Донбасі; четверте – нині в Україні назва «козаки» відсутня, натомість тюркські козаки були і залишились повсюди і на Кубані, і на Волзі, і в Московії, бо вони звідтіля прийшли, не даремно у 1575 р. московський цар І. Грозний «неодноразово писав грамоти до дніпровських козаків

із закликом нападати на кримські улуси і обіцяв допомогу московських козаків»¹⁶. Тепер ці московські козаки в Криму і на Донбасі.

Перші згадки про козаків в Русі-Україні офіційно з'явилися 1479 р. і про це датовано 1499 р. в уставній грамоті великого князя Литовського Олександра. Вже як сформований громадський стан «Запорізьке козацтво» існувало з другої половини XVI (1583 р.) до кінця XVIII ст. (1708–1775 рр.), перебуваючи до 1654 р. у залежності номінально і відносно від Литви і Польщі, а з 1657 до 1775 р. повністю і фактично від Московії. Після Полтавської битви (1709 р.), зрадивши І. Мазепу, запорізькі козаки впродовж 1709–1734 рр. перебували за межами України, які згодом, до 1775 р., зникали як козацький стан. Коли москалі прийняли рішення відмовитись від послуг козацтва, то вже 4 липня 1775 р. московські війська таємно, за дорученням Катерини II, оточили Запорізьку Січ та зайняли усі паланки Запорізькі, арештували кошового Калнишевського та старшин і відправили на Соловки, з цього часу «Січ» закінчилась.

Щоб автора не звинувачували у критичних висловах щодо козацтва, зауважимо, що українська інтелігенція того і пізнішого періоду також висловлювала свої критичні думки щодо козацтва, про що наголошував М. Драгоманов. Він критикував прогресивних людей за їх характеристику важкої української дійсності в часи козаччини «Вчені люде, що пишуть історію, чужі, а то й наші, завжди кажуть: така зміна і мусила бути; козачина – діло не пригідне для життя чоловічого; козачина появилася у гіркі часи життя люду руського, тоді, як його неволив татарин та лях; козаччина своє одслужила: вона обороняла землю українську од чужих, поки могла, поки на півночі не вкрапилася велика братня держава, Московське царство, потім прилучилася до нього». Дійсно, Драгоманов критикував таке твердження інтелігенції про козацтво, але воно існувало.

Після того, як зникла Січ, козаків як окремих частин українського народу вже не стало. На відміну від України на Дону, в Московії і Середній Азії козаки як були, так і залишились, бо там їхнє коріння. У Русі-Україні про козаків немає й згадки, лише в історії,

¹⁶ *Флоря Б.Н.* Русско-польские отношения и политическое развитие Восточной Европы во второй половине XVI – начале XVII в. Москва, 1968. С. 215.

літературі, а тепер у Державному гімні незалежної держави трактується «Душу й тіло ми положим за нашу свободу, і покажем, що ми, браття, козацького роду». Треба ще й не забувати, що у Запорізькій Січі було правилом не одружуватися, а тому свій рід козаки не продовжували: «Запорожским козакам не позволяется быть женатым внутри их жилищ (в Сичи), а которые уже женаты, должно, чтобы жены их жили в близких местах, куда ездят они к ним временно; но сие надобно делать так, чтобы не знали старшины»¹⁷. Історія засвідчує, що «обычай безженства соблюдался так строго у запорожских козаков», що у піснях звучали сумні слова: «Славні хлопці – запорожці вік звікували, дівки не видали»¹⁸. Не відомо, – чи варто співати, що ми козацького роду?

Козацький напівпривілюваний стан українського суспільства, про який лунали гучні повідомлення у Східній Європі, далеко не вивчений «невьясненного осталось в нем до последнего времени очень много ... высказывались и высказываются суждения очень смутные и ошибочные»¹⁹. Існують різноманітні твердження про формування українського козацтва, але найкраще про це знав Д. Яворницький, який стверджував на основі різних першоджерел: «Мотивы, которые заставляли многих искать приюта себе в диком запорожье, были весьма различны: в Сичь шли люди и «по доброй воле и по неволе». Тут были те, которые от жен бежали, отца и мать покидали, с-под пана втикали; тут были и кровно обиженные, не нашедшие себе на родине никакого удовлетворения, не имевшие насущного куска хлеба для пропитания; По первому обязательному требованию, чтобы поступающий в Сичь был дворянином, поповичем, козаком, татаринном, турком, вообще всем, чем угодно, но не крестьянином, и кроме того неженатым человеком, ... в Сичи можно было встретить всякие народности, чуть ли не со всего света выходцев, как-то: украинцев, поляков, литовцев, белорусов, великороссов, донцев, болгар, волохов, черногорцев, татар, турок, жидов, калмыков, грузин, немцев,

¹⁷ *Маништейн*. Записки о России. Москва, 1823. I. С. 29.

¹⁸ *Яворницький Д.І.* Історія запорозьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. Т. I. С. 241.

¹⁹ *Грушевский М.* Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 15.

французів, італійців, іспанців і англичан. ... Все таке знаходили радушний прийом, широкий приют»²⁰. Уже згодом, коли Московія колонізувала Русь-Україну, то однією з умов для тих, хто приходив до Січі, було «присягнуть на верність руському царю». Ось такий наш, шановні українці, «козацький рід», де не було селян, в ті часи Україна була здебільшого селянською державою, не існувало потомства, бо заборонялось одружуватись, а були люди з усього світу, переважно з України, що шукали своєї долі.

Враховуючи історію, можемо стверджувати, що сторожа (козаки), як на початку, так і в часи Запорізької Січі, виникала і формувалась для захисту від нападів зовні, коли весь народ, зокрема і козаки, перебували в полоні колонізаторів. Водночас усі звичаї, особливо громадський, вічовий і общинний устрій, до козацьких загонів переносили селяни і міщани, які їх формували. Отже, козаками не народжувалися, бо козак не мав права мати сім'ю, Таким чином, початкову сторожу (козаки) і в подальшому козацький запорізький стан формували люди древньої Русі, які мали свої генетичні звичаї ще з VI ст., вони лише доповнювалися поведінкою воїнів-холостяків, що проводили життя в Січі. Скажімо, те, що походи козаків у далекі країни не їх витвір, задовго до них подібне для древнього нашого народу не було новиною, адже «Патріарх Фотій з приводу нападу Руси на Царгород у 860 році, називав їх росами або скитами»²¹.

Порівняння характеристик запорізького козака і русинів древньої держави Русь дає відповідь на те, що і древні русини, і козаки – це єдиний народ. Відмінність лише в тому, що особливість життя без сім'ї, постійне перебування у битвах та життя безпосередньо в Січі, вносило деякі корективи в поведінку невеликої частини народу древньої держави Русь. Пояснення появи назви «русини», якого чомусь історики дотепер не дають, полягає у польських твердженнях. Коли поляки після литовців колонізували українські землі, то вважаючи, що їхні королі завоювали Русь, тобто Київську Русь, а тому

²⁰ *Яворницький Д.І.* Історія Запорізьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. Т. I. С. 143–146, 470–471. (першоджерела)

²¹ *Гаркави А.Я.* Сказания мусульманских писателей о славянах русских. Москва, 1970. С. 49.

усіх українців Західної України вони називали «русини». На сході України, де з'явилась Запорізька Січ, вони називали козаками-українцями, нарешті саме поляки, придумали назву Україна – мовляв «окраїна», бо назву Русь привласнило Московське царство. Так суцільно руйнувалась українська історія, яку ще довго прийдеться виправляти не лише історикам, але й державним політикам.

Формування козацтва розпочалось за часів литовської колонізації (1362–1569 рр.) Русі-України, коли з'явилися (1470 р.) перші невеликі групи (сторожа) із селян і міщан на межі між литовцями і татарами. Упродовж 1500–1569 рр. литовці допомагали формувати козацький стан в Русі, яка була їх колонією, наприклад, в головному центрі козацтва Черкасах у 1552 р. вже було 250 козаків, які впродовж XVI ст. обороняли місцеву владу, що належала литовцям. Загони козаків разом із селянами та міщанами мужньо виступали проти озвірілої татарської орди і турків, а в подальшому служили полякам та москалям, показуючи мистецтво у битвах. Надалі колонізатори змінювались, а козаки їм служили, не забували й про власні інтереси щодо матеріальних і посадових привілеїв.

Коли козаки розділились (1583 р.) на реєстрових, що підпорядковувались уже польській державі, і нереєстрових, які не визнавалися окупантами. На жаль, реєстрові козаки завжди служили колонізаторам, спочатку полякам, далі москалям. Нереєстрові козаки, яких держава-колонізатор не визнавала, були неначе проти окупаційної держави і у першій половині XVII ст. попрямували за порогом Дніпра і там визначали «свою волю, свою правду, свою силу», що стало початком історії запорізьких козаків. Проте кордони Січі нереєстрових козаків визначалися трактатами і постановами самих колонізаторів, які в загальних межах виглядали так: «вольности запорожских козаков составляли всю Екатерининскую губернию с ее девятью уездами ... и Мариупольским, и значительную часть Херсонской по реке Буг с ее тремя уездами: херсонским, александровским и елисаветградским, ...»²², що становило не таку вже й велику площу України.

²² Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Київ, Наукова думка, 1990. Т. I. С. 51.

Місце, де появилось козацтво на теренах Русі-України, має глибоко символічне значення, навіть можна сказати в ньому відчувається подих Вищих сил, щоб відродити древню Русь, звільнивши її від колонізаторів. Погляньмо на місцину, визначену королем Стефаном Баторієм, де концентрувалась воля і сила древнього народу, щоб визволитись від того самого польського короля «Надает его королевское величество (1576 г., августа 20 числа) козакам низовым запорожским вечно город Терехтемиров с монастырем и перевозом, опричь складового старинного их запорожского города, Чигирина, и от того города Терехтемирова на низ по-над Днепром рекою до самого Чигирина и запорожских степей, к землям чигиринским подошедших, со всеми на тех землях насажденными местечками, селами, хуторами, ... а вширь от Днепра на степь, доколе тех местечек, сел и хуторов земли издавна находились»²³. Саме в цих місцях концентрувались козаки, там вони закінчували свій життєвий шлях, там залишалися дух козацький і їхня слава.

На теренах Русі-України про козаків відомо упродовж приблизно 275 років (1499–1775 рр.), але територія, яку вони займали, була невеликою і постійно змінювалась. Спочатку виникнення козацької сторожі до окремих загонів вони розташовувались на території нижче Києва, де був центр невеличких козацьких загонів навколо Черкас і Канева, які згодом розповсюдились на Київщину, Чернігівщину, Полтавщину і Подолію. Саме там центр козацтва, там Тарас Шевченко обрав своє поховання, бо туди прибували доживати свого віку статечні козаки, зокрема Іван Підкова, багато козацької старшини, саме там своєрідний символ і мета історичної батьківщини козацтва, яка на генетичному рівні приваблювала українських борців за свободу. Прикро, що в роки незалежності про це місце забували, адже «за десять років (незалежності-автор) жоден із президентів і прем'єрів не приїхав до Моринців чи Канева»²⁴.

Відчувається подих Вищих сил, бо саме з Чигирина, з Суботова розпочалась Визвольна війна 1648–1657 рр. з метою позбавлення польської колонізації, гетьман Б. Хмельницький, який народився в

²³ Миллер. О малороссийском народе. Москва, 1846. С. 43.

²⁴ Літературна Україна. 20 вересня 2018 р.

Суботові біля Чигирина, не підписував нав'язаної йому так званої Переяславської угоди, не підкорився вимогам царя московського, як це робили всі його попередники, і звернувся за допомогою до інших держав, щоб не допустити московської колонізації. Хоча Б. Хмельницький розпочинав свою діяльність із Запорізької Січі, але Визвольну війну 1648–1657 рр. здійснював весь український народ, а не запорізькі козаки, які хоча участь і приймали, але не завжди конструктивну.

Формування козацтва і його концентрована організація – Запорізька Січ свідчить про наступне: перше – русини-українці прихильні управляти громадою, що принесли в козацькі загони селяни і міщани; друге – усі складні питання розвитку нації і держави русини практикували вирішувати гуртом на сходках, що практикувалось у Запорізькій Січі у XVIII ст., під час Помаранчевої революції і Революції гідності у XXI ст.; третє – за роки незалежності (після 1991 р.) ні один Президент України не був спроможним самостійно розв'язувати проблеми нації і держави, все вирішувала громада; четверте – віковий досвід і досвід років незалежності дає підстави стверджувати, що українці мають усі підстави відмовитися від президентського управління, а зосередити увагу на громаді – обрання Верховної Ради, яка призначає Прем'єр-міністра, надаючи йому певні норми і закони. Подібне має бути в областях і районах, але все вирішуватиметься на зібранні громад та їхнього голосування, здебільшого відкритого, щоб не було підтасовок, як це існує нині.

Чому дотепер в Україні існують підтасовки, підкупи особистостей і громади, шаленіє корупція? Причина в тому, що козаки, запозичивши з древніх українських традицій багато доброго, не завжди ефективно його використовували. Автономність, яка існувала в Русі-Україні з давнини, практикувалась в діях окремих козацьких загонів, але вона не приносила користі в їхніх діях в усі періоди: козацько-селянські повстання 1591–1637 рр.; Визвольна війна 1648–1657 рр.; Українська революція 1917–1921 рр., коли на території України виникло безліч загонів під проводом отаманів, які нанесли шкоди революції; Українське повстання 1942–1952 рр., коли повстанські загони поділились на бандерівців і мельниківців, які хоча

й намагалися координувати військові загони УПА, але не завжди це вдавалося. Розбалансованість у своїх діях козацьких загонів у послідуєчому призводила до величезних втрат українського народу, нації і держави.

Сама обстановка, а це колонізація Русі-України, коли з'явилися і діяли козацькі загони, зазвичай, сприяла формуванню тих особливостей, які мали козаки в житті і своїй діяльності. Характеристика запорізького козака в дослідженнях має наступне узагальнення: «Во внутренних качествах запорожского козака замечалась смесь добродетелей и пороков, всегда, впрочем, свойственная людям, считающим войну главным занятием и главным ремеслом своей жизни: жесткие, дикие и беспощадные в отношении своих врагов, запорожские козаки были добрыми друзьями, верными товарищами, истинными братьями в отношении друг к другу, мирными соседями к своим соратникам по ремеслу, украинским и донским козакам; хищные, кровожадные, невоздержанные на руку, попирающие всякие права чужой собственности на земле ненавистного им ляха или презренного бусурмана, запорожские козаки у себя считали простое воровство какой-нибудь плети или пута страшным уголовным преступлением, за которое виновного казнили смертной казнью»²⁵. Одначе подібне стосується не тільки козаків, але й усього українського народу, який жив в умовах колонізації.

Мабуть ні у кого не виникає сумнів, що все написане Котляревським в «Енеїді», – це про козаків, їхні походи і життя, відношення до битв і праці. Адже автор про козаків у творі часто згадує в різноманітних обставинах, а найперше про основного героя твору: «Еней був парубок моторний //І хлопець хоть куди козак», додавши, що він «Удавсь на всеє зле проворний, //Завзятійший од всіх бурлак». В «Енеїді» Котляревського ніде нічого не сказано про господарювання, житейські справи, а лишень випивки, сон і бійки, мов та худоба, що, пише В. Щеглюк, «Сама здається у полон //За їжу й сон».

²⁵ *Грабянка Григорий*. Летопись презельи. Брани. Киев, 1854. С. 91.

*А наші з хмелю потягались.
Вчорашній мурдовав їх чад;
Стогнали, харкали, смаркались,
Ніхто не був і світу рад.
Не дуже рано повставали
І льодом очі протирали,
Щоб освіжитись на часок.
Потім взялись за оковиту
І скликали річ посполиту –
Поставить, як іти в поход.*

Історія засвідчує, що «запорожцы отличались своей беспечностью и ленью, ... недостатком была их страсть к спиртным напиткам», а в цілому характеристика запорозького козака, де немає нахилу до господарювання, мистецтва, відданості вітчизні – Україні та її народу, наступна «смесь добродетелей и пороков в характере козака; светлые стороны характера – благодушие, нестяжательность, щедрость, бескорыстие, склонность к искренней дружбе, уважение к заслуженным воинам, простота, умеренность, изобретательность, гостеприимство, честность, военная доблесть и изворотливость, равнодушие к смерти, смешливость, любовь к мечтательности, песням и музыке, в особенности к кобзе; темные стороны характера запорожцев – хвастовство подвигами, оружием, убранством, легкомыслие, непостоянство, беспечность, лень, пьянство и бражничество»²⁶. Козаки воювали, випивали, спали, але, як показано в Енеїді, господарством не займались, не до нього було, захищали кордони, але здебільшого колонізаторів. Нащадки козаків завжди виконують чорнову роботу, якісної роботи у них ніде немає, – а чому? Так сталося, що нащадки козаків, які вміли битись, випивати й спати, тепер у ХХ–ХХІ ст. готові, як сміються поляки, «Работать, как русские, а жить как немцы». Про діяльність козаків Запорізької Січі свідчить доходи війська запорізького²⁷: військова здобич; доходи з шинків; плата за переправи через мости, контрольовані

²⁶ Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У трьох томах. Київ, Наукова думка, 1990. Т. 1. С. 238, 574.

²⁷ Там само. С. 428-449.

січовиками; грошова і хлібна платня королів Польщі, а згодом царів Москви за вірну службу. Чи не тому тепер вітчизняні вироби виготовляли вкрай неякісно, ми, радіючи, намагаємось користуватися іноземними. Скажімо, в радянські часи на українських взуттєвих фабриках «лучших работников премировали черевичками, сделанными на немецкой «Саламандре»²⁸, виготовляли автомобілі «Запорожець», а намагалися придбати іноземні автомобілі, багато інших прикладів невміння якісно працювати.

Видно, що козаки, визнавали свою залежність від князів і не жалкували, їм було добре: «А князь наш бідний, що помислить?, //Адже ж за воїнів нас числить, //За внуків славніших дідів. Не любили козаки й сімейство: //Ось як богинь я укараю: //Пошлю вас в Запорізьку Січ; //Там ваших каверз не вважають, //жінок там на тютюн міняють, //Вдень п'яні сплять, а крадуть вніч»²⁹. Не даремно Іван Котляревський в Енеїді розповів як Еней зі своїм військом готувався в похід, – відомо, звідкіль він брав приклад, щоб таке написати?³⁰

*Натиснули і напустились
Троянці, як чорти, озлились,
Рутильців били наповал.
Тріщали кості, ребра, боки,
Летіли зуби, пухли щоки,
З носів і уст юшила кров:
Хто рачки ліз, а хто простягся,
Хто був шкеребетъ, хто качався,
Хто бив, хто різав, хто колов.*

Це характеристика козаків, їхнього стану та роду, а що ж стосується характеристики в цілому древнього народу Русі, то відмітимо, що у X–XI ст. у трикутнику між ріками Дніпро, Ірпінь і Рось, був розташований географічний та історичний центр українських племен – полян, де виникла назва Русь. Цей трикутник упродовж

²⁸ *Булвар Гордона*. Декабрь, 2018. № 49.

²⁹ Там само. С. 182, 187, 190.

³⁰ *Котляревський І. П.* Повне зібрання творів. Київ: Наукова думка, 1969. С. 159.

століть був політичним і культурним центром великої держави Русь, що тягнулась від Чорного до Балтійського моря. Саме в цьому трикутнику значно пізніше, в часи колонізації руських земель сусідніми державами, виникло (XV ст.) козацтво (сторожа). В цих краях проживали українські племена, про яких дається наступна характеристика³¹: «с одной стороны, добродушие и приветливость, с другой – воинственность, свободолюбие и отсутствие солидарности и общественной дисциплины»; древні літописи відзначають, що поляни «обычай имяху тих и кроток», але про розбійницькі походи військових дружин Русі в IX–X ст. існують й інші відгуки арабських і грецьких письменників: «Они отважны и смелы: напав на чужой народ, не отступают, пока не уничтожат его вовсе», «народ жестокий и немилосердный, без тени жалости к людям».

Основою суспільних відносин древні київські літописи відзначають «рід» і «община»: «Селом правит уже не старейшина, а сходка. Это уже не род, а община ... общая защита против врага, охрана общественного спокойствия, преследование его нарушителей»; характеризуючи київські порядки перед створенням держави Русь, древні літописи зазначають «дела решало тогда совещание «полян», что называется позже вече, народное собрание». Пісні, музика і випивка були загальною рисою народного побуту наших предків: література відзначає, що про випивку говорив навіть Володимир Великий, мовляв на «Руси есть веселие пити, не может без того жити». Таким чином, викладене щодо характеристики народу русинів-полян, свідчить, що козацтво використало тільки чужу – тюркську назву «козак» (сторож), все решта належить древньому народу, що сформувався із племен-полян навколо Дніпра, Ірпеня і Росі. Все це ми знаходимо у діяльності козацтва, але спотвореного колонізаційними умовами, в яких знаходилась Русь.

Історики, особливо періоду московської колонізації, стверджували, що основними причинами появи козацтва від дрібних груп (сторожів) до цілого козацького стану, який нарешті сконцентрувався у Запорізькій Січі, були причини: земельні; економічні; наявність

³¹ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 27–33.

татарських козаків, від яких треба було захищатись; близькість вільних степів. Проте треба визнати, що головною причиною були передусім внутрішні етнографічні особливості руського народу древньої держави Русь. Справа в тому, що народ Русі з давнини виховувався на громадському, вічовому й обцинному устрої, де панувало самоуправління, закони життєдіяльності приймались на вічовому зібранні і самосуді, тобто панувала обцина. Після занепаду державного життя Київської Русі в середині XIII ст., а народ Русі потрапив під фізичний і духовний вплив татар і турків, а далі в залежність від Литовського Великого князівства, поляків і москалів. Устрій литовських, а згодом польських і московських колонізаторів не вписувався у древні закони життєдіяльності русинів і вони вимушені були захищатись, що і стало згодом зародком козацтва, яке разом із селянами здійснювали козацько-селянські повстання, які хоча і не приносили успіху, але насторожували колонізаторів.

Звідси виходить, що більшість того, що практикувалось у Запорізькій Січі, принесли нащадки древнього народу Русі, а не породило само козацтво, яке формувалось з різноманітних народів світу, зокрема нормативи існування: адміністративної і судової влади; військових, курінних і палаточних рад; інші форми життя. Погляньмо, Запорізька Січ з її товариством, правилами вибору старшин, військовими радами, користуванням загальним скарбом, єдиним правилом для старшин і простої маси козаків, користуванням харчами і проживанням в куренях «все это те же обцинно-вечевые порядки древней руськой жизни, но только дошедшие до самого высшего предела развития»³².

Таким чином, назва «козак» і «козацька держава» не є походженням українським, русини його запозичили в інших народів, де козацтво зародилось і розвивалось. Не даремно, коли русини-українці вели битви на Сході, щоб захищати свої території, то на них найжорсткіше нападали «казаци», які найбільше були зосереджені у Московії, на Волзі. Козаків використовували і використовують

³² *Киевская старина*. 1884. IX, 587; Антонович. Исторические деятели Юго-Западной России. Киев, 1885.1,2; Максимович. Собрание сочинений. Киев, 1876. I. 310.

повсюди для власних цілей усі держави колонізатори на теренах України. Німці у другій світовій війні також мали козацькі загони і ними керував московський генерал Краснов, саме ці загони, за порадою німців, знищили багато сіл на Волині, зокрема у Ковельському районі, автор, буваючи у Ковелі, чув і бачив пустелі, що створені німецькими козаками із українських сіл.

Особливо помітно використовувались московські «казаки»: і в часи Української революції 1917–1921 рр., які наступали на війська Української Народної Республіки; у другій світовій війні, у 1945 р. вони марширували вулицями Берліна; у війні Московії, розпочатої 2014 р. проти України, найбільш дошкульно нападають саме московські «казаки». Це тому, що ще у 1917 р. в Московії існувала рада «Союзу козачих військ», яка існує дотепер, хоча в Україні немає не тільки подібних організацій, але й згадок про козаків будь-де, хоча існують якісь приватні групи. Тому дивина, в українському гімні співаємо, що українці «козацького роду», а чужинські «казаки» були і є найбільшою загрозою для древньої держави Русь і теперішньої незалежної держави.

Присутність козаків у війні москалів проти України ворожі ідеологи закладають ідею, що, мовляв, козаки як і в минулому були на стороні Великої Росії, так і нині підтримують. Дійсно, козаки в минулому повсюди були за Московію: у 1905 р. в Грузії розпочалось повернення автокефалії церкви і саме козацькі загони розгнали грузин, які підтримували відокремлення їхньої церкви, що була захоплена московською. В Україні й тепер подібне спостерігається, бо серед московських військ, що розпочали війну у 2014 р. проти України на Донбасі і в Криму, було безліч «козацьких загонів», які продовжують вбивати українських захисників. Щось із козаками історично складається у нас не так, мабуть, ідеологія українська кульгає відносно розуміння козацтва, що потребує дослідження. У цьому аспекті розуміння козацького стану характеризується рядом особливостей, де простежуються інстинкти Московської імперії, що є негативом до українського народу.

Перша особливість двох частин козацтва (реєстрові і нереєстрові) полягає у тому, що реєстрові козаки, керівниками яких призначала польська влада, здебільшого доброзичливо відносились до своїх

гетьманів, радикальна ж частина козаків, що самостійно обирали своїх гетьманів, відносились жорстоко. Козацько-селянські повстання яскраво проявлялись у часи польської колонізації, коли ж настали часи московської колонізації, то історія майже не засвідчує козацько-селянських повстань. Колонізатори, особливо московські, добились того, що козаки і реєстрові, і нереєстрові обирали гетьманів тих, яких призначала влада.

Не хто інший як козаки з Січі підтримували тих відомих українських людей, яких обирав для себе той чи інший московський цар: після Полтавської битви, поразки, через зраду частини козаків, Івана Мазепи, на його місце прийшов інший українець, полковник Стародубський – Іван Скоропадський, якого відповідно до указу царя Петра I, за своїм звичаєм вільними голосами 7 листопада 1708 р. козаки обрали гетьманом України. Саме при ньому до Глухова прибули київський, чернігівський і переяславський архієпископи і 9 листопада передали на клятву І. Мазепу. На початку 1710 р. до гетьмана І. Скоропадського був приставлений А. Ізмайлов, як очі і вуха царя, щоб «для предотвращения на будущее время измены со стороны гетьмана»³³. Як Московія відбирала у гетьманів і козаків їхні права і свободи писав у своїй поезії Ст. Руданський³⁴: «Слава тобі, царю Петре, – //Вельямін говорить, – //Що ти права козацькії //Затопив у море; //Що дурного Скоропаду //Вмів ти одурити».

Друга особливість полягає в тому, що існує чимало прикладів, коли козаки у битвах з польською колонізаційною владою закликали народ до повстання проти поляків, які хочуть усіх перетворити у невільників. Іноді козаки навіть вимагали допустити українців до вибору короля, тобто започатковано намагання вирішувати національні, державницькі і соціальні проблеми руського народу. Однак це були рідкісні випадки, так як поляки платили гроші козакам, контролювали їхню чисельність (реєстрові козаки) і використовували їх у своїх цілях.

³³ *Яворницький Д.І.* Історія запорізьких козаків. У трьох томах. Київ: Наукова думка, 1991. Т. 3. С. 346.

³⁴ *Руданський Степан.* Твори у трьох томах. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 1. С. 433.

Третя особливість, сталося так, що після поразок і настання переговорів з польською окупаційною владою, козаки дбали здебільшого про свої привілеї і права. Для усіх повстанців вимагали тільки амністії, забуваючи, що оточуюче селянство і міщанство, не лише брало участь у повстаннях, а ще й постачало продовольство і поповнювало чисельність козацьких загонів, а відтак потребувало більшої уваги. Практика щодо більшої уваги тільки до козацьких привілеїв, забуваючи про решту народу, стала звичкою, яка у наступні роки негативно проявилась у результатах боротьби народу за свободу. Козацька старшина та українська шляхта за різноманітні привілеї надавали різні послуги і переходили на сторону спочатку польського, а згодом найбільше московського колонізатора, який, за словами І. Котлярквського, «І посулив за їх услугу //Землі, овець і дать по плугу. //В чиновні вивесть обіщав»³⁵. Привілеї з козацьких часів, використаних Польщею, застосованих у вимогах в часи Визвольної війни 1648–1657 рр. і широко застосованих Московським царством, сприяло тому, що дуже багато українських провідників до часів незалежності України 1991 р., перебуваючи у чаді одержання привілеїв, дотримувались фантастичного ідеалізму, який передбачав, що Україна може щасливо розвиватись тільки у федерації Московського царства, Московської імперії, а далі більшовицької Московії. Ці привілеї діяли століттями, заставляючи українську еліту оспівувати московське рабство, що бачимо у вірші «До Тичини» поета О. Гай-Головка³⁶:

*За лако́мство і три кімнати
Ви втяли «Партія веде».*

.....
*І ви лишилися співати,
А ми на «смітники» пішли.*

Четверта особливість полягає в тому, а це відноситься до періоду організації козацького стану, що в ньому чітко проглядається формування різних класів руського суспільства: дворянство;

³⁵ Котлярквський І.П. Повне зібрання творів. Київ: Наукова думка, 1969. С. 171.

³⁶ Березіль. 9–10. 1995.

українська шляхта на зразок польської; боярство; козацтво з його привілеями; козацька старшина; міщанство; безправне селянство. Неузгодженість відносин між класами руського суспільства перетворилась у складну проблему Визвольної війни 1648–1657 рр., що насувалась.

П'ята, прикра особливість радикальних козаків (нереєстрових), – передача в руки польській владі своїх гетьманів, яка їх знищувала: після переговорів з Жолкевським, козаки, за певні уступки, видали свого знаменитого гетьмана Сивирини Наливайка, якого у Варшаві четвертували; після переговорів з Конецпольським козаки, що провадили повстання, звільнили свого знаменитого гетьмана Трясила (Тараса Федоровича) і віддали полякам, а Грицька Чорного – провідника реєстрових козаків, що прибув до радикального крила козаків, вбили; свого провідника Кулага-Петражицького, козаки звинуватили у прихильності до влади і вбили; гетьмана Сулиму та інших старшин передали польській владі, яких відправили до Варшави і страчували; під дією поміркованих, тобто прихильних до польського уряду, був вбитий провідник нереєстрових козаків Бородавка; після проведених повстань, козаки, на вимогу Потоцького і його незначних поступків, видали полякам своїх провідників Павлюка і Томиленка, яких страчували; знаменитий гетьман Остряниця, відчуваючи, що козаки видадуть його полякам, спасався втечею за кордон; доля Дмитра Гуні, який замінив Остряницю, невідома, але немає сумніву, що його поляки вбили. За часів литовської колонізації козаки продовжували захищатись від татар, а ось з польськими і московськими колонізаторам відносини козаків були особливими – вони їм служили. Поляки визнавали, що недооцінили козаків: «найбільшою помилкою була непослідовна позиція владної еліти, яка використовувала козаків як солдатів, але не збиралася визнати за ними права, що гарантували б їхню свободу й утворення окремого стану. А це спричинилося до великого вибуху 1748 р., якому передували давніші бунти»³⁷.

Шоста особливість, зовнішні відносини козаків перед початком Визвольної війни засвідчили два напрями – ставлення до

³⁷ *Польща* – нарис історії; за редакцією В. Менджецького та Є. Брацисевича. Варшава, 2015. С. 78.

Московського царства і велику розбалансованість козацьких сил. Перший: козаки постійно зазвичай залучались до антимосковських акцій; козацтво дивилось на Москву крізь призму власних поточних інтересів подібно до інших суб'єктів зовнішніх контактів; козаки ніколи не засвідчували про якусь етнічну близькість з москалями, спорідненість руського і московського мовного чи духовного світів; козаки усвідомлювали свою відмінність від москалів, які були для них «чужими»; відчуження козаків від москалів не зменшувало ні спільність віри, ні царське жалування, ні активну московську агітацію; в цілому козаки виступали за права і свободи народу руського; козацьке середовище виявлялось розбалансованим у своїх діях; козацькі заходи низів не підпорядковувалась лінії козацької верхівки; автономність дій окремих козацьких загонів були постійними. Розбалансованість у своїх діях козацьких загонів у послідуєчому призводила до величезних втрат народу, нації і держави. Другий: упереджене відношення козаків до Московського царства стримувало царя і бояр вести переговори з Б. Хмельницьким, а коли пішли на переговори, то утаємничено ставили задачу приєднати Русь до Московії.

Причин у таких особливостях формування козацького стану і його діяльності чимало, а найперша та, що основу або ґрунт проростання козацтва підготували умови вікової колонізації: татари, литовці, поляки і москалі. Невипадково українські козаки звикли захищати чужинців, навіть під час Визвольної війни (1648–1657 рр.) бились проти своїх, вони не відали хто свої, а хто чужі. Скажімо, коли під Кодаком поляки, керовані Потоцьким, зазнали поразки від Б. Хмельницького, то до них Дніпром спішили Запорізькі реєстрові козаки під проводом відомого полковника Барабаша і Б. Хмельницький пояснював їм кого вони прибули захищати: «Помисліть, брати і друзі, помисліть і розсудіть, супроти кого ви озброїлись і за кого хочете у бій з нами вступати і кров свою і нашу проливати? ... Ми підняли зброю не задля користолюбства якого або порожнього марнотратства, а єдино на оборону вітчизни нашої, життя нашого і життя дітей наших, а так само й ваших»³⁸. У Полтавській битві

³⁸ *Історія Русів*; пер. І. Драча. Київ:Радянський письменник, 1991. С. 104.

українські козаки виступили проти своїх же козаків, допомагаючи колонізаторам «К. Гордієнко привів на допомогу шведам частину запорожців, але в цей час московські війська разом із козаками Галагана атакували і знищили Січ»³⁹. У роки Української революції (1917–1921 рр.) подібне повторювалось, коли існувало безліч українських повстанських груп, очолюваних отаманами, які не знали за що боролись і проти кого виступали. Широко практикувались виступи одних отаманів проти інших отаманів українських загонів, що дало привід більшовикам назвати той період громадянською війною, що не відповідає дійсності.

З викладеного маємо усі підстави стверджувати, що зачатки козащини з'явилися у часи литовської колонізації, коли литовці не захищали русів-українців від татар і турків, які постійно нападали. Саме в ці часи було створено сприятливі умови для зародження в гущі русів – українського народу організаційних можливостей захистити свою територію від чужинців та започаткувати створення держави. Приклади битв козацько-селянських загонів постійно супроводжували русів-українців у подальшій боротьбі з колонізаторами: Визвольна війна 1648–1657 рр.; Українська революція 1917–1921 рр.; Українське повстання 1942–1952 рр., битва українців за волю після 1991 р. Українське життя та український рух знаходили силу, щоб у багатомісячній колонізації не гинути, а відроджуватися, боротися і перемагати, що є не випадковим «его сила – глубокое чувство национальности, – не рациональное, а бессознательное. Этого нет в русском движении»⁴⁰.

Упродовж тьми віків не раз проявлялась практика початку формування і перехід до концентрації сили для боротьби за свободу древнього народу Русь. Перший прояв відбувся, коли землю Русі водночас колонізували і розграбовували татари, литовці і поляки, а далі москалі. Тоді невеликі загони козаків (сторожів) боролися тихо, а згодом перетворилися в потужну організовану силу Запорізької Січі, що давала відсіч трьом загарбникам, перетворившись згодом у

³⁹ 100 найвідоміших українців. Київ, Ком. «ОСМА», 2015. С. 153.

⁴⁰ *Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 364.

Визвольну війну 1648–1657 рр. Другий прояв внутрішньої концентрованої сили відбувся в часи, коли українську землю окупували також три загарбники – москалі, поляки і німці. В цей період уже не було козаків, а діяла Українська Повстанська Армія, яка через свої невеликі структурні підрозділи, що перебували здебільшого у підпіллі, боролися проти окупантів упродовж 1942–1952 рр., відстоюючи незалежність України. Москалі та інші колишні колонізатори Русі-України, а також історики та політики, мають переконатися, що внутрішні сили русинів-українців знаходились і знаходяться не в козацьких загонах, а в українському народіві, який хоча проявляються поволі, але його сила потужна і в історичній перспективі непереможна. Таким чином, український рід розпочинався з древніх русинів-полян, а не з козаків, як це співається.

Початкове формування козаччини не було випадковим явищем, воно, якщо посилатись на вчення академіка В. Вернадського, є частиною геологічного фактора прояву сили культурного людства і може вважатися космічним явищем, що на перший погляд виглядає наче позасвідомим рухом. Звідси єдиний висновок, козацький рух є природним явищем, який розпочався з оборони і продовжується наступом на шляху до свободи. І хоча цей рух упродовж століть не організований, розбещений і розхристаний, який навіть не ставив конкретних задач щодо власної української держави, але він є незупинний і непереможний на довгому шляху звільнення батьківщини від колонізаторів. Цей рух підсвідомо продовжили учасники Української революції 1917–1921 рр і повстанці та воїни Української Повстанської Армії 1942–1952 рр., де вже назви «козаки» не існувало, а були повстанці та революціонери, український народ, що мав ціль – відновлення Української Самостійної Соборної Держави. Враховуючи, що людська історія входить в геологічні процеси, як їхня складова, то повернення Русі-України до колишньої волі і величі ніхто не зможе зупинити.

В цілому про козаків можна сказати, посилаючись на факти історії, що вони не допомогли у державницьких справах ні українському народу, ні литовцям та полякам, ні москалям. Ні одно із козацько-селянських повстань і визвольних війн за державні справи Русі-України не були переможними. За часів польської колонізації

(1569–1795 рр.) козаки зазнавали репресій, вони хоча і служили полякам, але відстоювали свої вольності і привілеї, а саме головне нападали на сусідні країни, які погрожували державам Литва і Польща, що заставляло колонізаційну владу чисельність реєстрових козаків то збільшувати, то істотно зменшувати. В часи московської колонізації (1654 (1795 – Поділля) – 1991рр.) козацтво, хоча воно також служило імперії, зазнавало ще більших репресій і 4 червня 1774 р. Катерина II козацтво знищила, його центр – Запорізьку Січ було повністю ліквідовано, а кошовий отаман – гетьман Калнишевський і старшини, які довірливо ставилися до москалів, заслані на Соловки. Отже, козацький стан в Україні більше двох століть, але козаки, привчившись служити колонізаційним урядам, одержуючи за це платню і привілеї, в цілому не ставили задачу сформувати і відстояти власну державу. що негативно впливало на хід української історії в майбутньому. Так, були битви, були видатні провідники козацтва, але задачі щодо відновлення незалежної держави вони й не ставили.

Формувались і діяли українські селянсько-козацькі загони в епоху, коли держави не існувало, бо Україна була колонією інших держав, а тому вони були як недержавні збройні сили. Відчуваючи матеріальну потребу і володіючи військовим мистецтвом захисту кордонів, козаки співпрацювали з урядом Литви і Польщі за платню і привілеї та Московією, яка пропонувала «царське жалування» за службу в обороні і наступу. Коли ж розпочинав битви український народ, то козаки брали участь, мовби служачи своєму народу, як вони служили одночасно полякам і москалям. В усіх українських повстаннях селян і міщан було в рази більше ніж козаків, які ще й не завжди були надійними, що бачимо в часи битви (червень-липень 1651 р.) під Берестечком «Загальна чисельність козацького війська становила 60–70 тис. чол. при 100–130 гарматах. Тут було також близько 170 тис. селян-повстанців»⁴¹. В усі роки козацько-селянських битв між ними була прикра різниця: козаки та їхні старшини одержували різні привілеї і маєтки; селяни й міщани як були кріпаками, так і залишались.

⁴¹ *Сопівник Михайло*. Битва під Берестечком. Київ, 2014. С. 10.

В умовах колонізації не козаки, а український народ розпочав битви за волю і незалежність Української держави, що виявилось у багатьох повстаннях, які справедливо носили назву – козацько-селянські: 1591–1593 рр. – перше козацько-селянське повстання під орудою К. Косинського; 1594–1596 рр. – повстання під проводом Северина Наливайка, Григорія Лободи і Матвія Шаули; 1625 р. – повстання під проводом Марка Жмайла; 1630 р. – повстання під проводом Т. Федоровича (Трясила); 1635 р. – повстання під проводом Івана Сулими; 1637 р. – повстання під проводом Павла Бута (Павлюка); 1638 р. – повстання під проводом Якова Острянина, Петра Скидана і Дмитра Гуні; 1648–1657 рр. – Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького; 1917–1921 рр. Українська революція; 1942–1952 рр. – Українське повстання та інші битви. А ось суто козацькі загони здебільшого відстоювали лише власні, польські чи московські інтереси. Ось, наприклад, гетьману І. Виговському прийшлося битися із запорізькими козаками, які окупували Зіньків, щоб передати його московським військам Трубецького.

У 1702–1704 рр. відбулося козацьке повстання на Правобережжя під проводом полковників С. Самуся і С. Палія проти поляків, а вже у 1709 р. ті самі козаки під проводом того ж С. Палія та І. Скоропадського виступили проти українських військ І. Мазепи під Полтавою у складі московських військ. Саме за це І. Скоропадський одержав привілею від царя Петра I, який назначив його гетьманом України, а козаки, як водилося, обирали його на цю посаду. Якщо пройтися знаменитим Черніговом, то побачите пушки як історичну цінність, а це ті пушки, якими нагородив чернігівських козаків Петро I за їхню допомогу у битві проти І Мазепи під Полтавою. Козацькі загони, перебуваючи на службі колонізаторів, відстоювали свої права і привілеї «Козацтво незмінно дивилося на Москву тими ж очима, що й на інші суб'єкти своїх зовнішніх контактів, тобто крізь призму власних поточних інтересів. Московія не вважалася козаками «своєю»⁴².

Отож, і поляків, і москалів козаки вважали чужаками, але їм служили, одержуючи за це платню, привілеї та нагороди, якщо були

⁴² *Переяславська рада 1654 року*. Київ, Смолоскип, 2003. С. 744–745.

реєстровими, а коли ставали козаками-випищиками, то не мирилися з тим, бо треба було служити у польському фільварку чи працювати на московського пана. На Січі навіть українські селяни навчалися не господарювати, а бешкетувати, що показав письменник Ю. Мушкетик на прикладі двох братів, що втекли на Січ від князя Вишневецького: «Прибившись до Січі, ходили з отаманом у морський похід, вернули зі здобиччю, Матвій вирішив, що той військовий промисел не по ньому. Він закопав свою частку здобичі у Військової скарбниці, а сам найнявся на рибні гарди; працюватий, як віл, тягав і катранив велетенські сітки-матули, солив судака та стерлю ... примножував свій скарб. Супрун же (його брат) свою частку прогуляв у січових шинках за два тижні, ... а тоді барложився на вигоні з такими ж голоколінчиками, чекаючи випадкового найму, й ходив ще в кілька водяних та піших, і пройшов з Хмелем всю війну, всі битви ... Й нічого не нажив, й то попадав у реєстри, то випадав з них, і зараз не знав, хто він – козак чи посполитий»⁴³. Все це постійно вносило неузгодженість, протистояння між козаками і селянами, що призводило до поразок усіх козацько-селянських повстань, про це свідчить історія. Вперше після древньої держави Русь розбудова незалежної держави Русь-Україна розпочалась Визвольна війна 1648–1657 рр. за часів Богдана Хмельницького, але й вона зазнала поразки й Україна знову на віки стала колонією. Так у протиріччях учасників українських повстань минали століття, нація боролась, втомлювалась і надовго засипала, щоб згодом пробуджуватись для продовження битви.

У послідуєчому, коли Визвольна війна 1648–1657 рр. завершилась поразкою, як і всі попередні повстання, битви все ж таки продовжувались, хоча впродовж століть доволі рідкісні. З другої половини XVIII ст. козацтво, як окремішній стан зникало, про нього забували. Проте його звичаї слугували будь-кому і заради привілеїв іноді використовувались. Під час Української революції 1917–1921 рр. промосковські політики та офіцери раптово в декількох губерніях (Київська, частково Полтавська і Подільська) із заможних хліборобів миттєво заснували організації, назвавши їх козацькими,

⁴³ *Мушкетик Юрій*. На брата брат. Київ: Рада, 1996. С. 20–21.

звели їх до Чигирини і проголосили московського генерала П. Скоропадського отаманом Українського вільного козацтва, який там навіть не був присутнім. Коли ж у Києві того самого П. Скоропадського вже обирали гетьманом, то були тільки заможні хлібороби, але їх уже не називали козаками.

Таким чином, після знищення царицею Московії Запорізької Січі козацький рух зникав, а на його місці уже з'являлись інші рухи, де назва «козацтво» не проявлялось: у 1768 р. на Правобережжі вибухнув уже гайдамацький рух – Коліївщина під проводом Максима Залізняка та Івана Гонти; у 1812–1835 рр. відбувався повстанський рух під проводом Устима Кармалюка; у 1917–1921 рр. – Українська революція; впродовж 1942–1952 рр. відбулося Українське повстання і створення Української Повстанської Армії для битви проти німецьких і московських колонізаторів; 2004–2005 рр. – Помаранчева революція, коли тихо і лагідно повстав народ; 2014–2015 рр. – Революція гідності, народ розпочав грізну битву з вимогами незалежності, гідності і повернення до Європи.

Історія засвідчує, що всі битви у ХХ–ХХІ ст. є не що інше як продовження ідей селянсько-козацько-гайдамацьких⁴⁴ рухів, Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, Коліївщини, повстання Кармалюка, Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання 1942–1952 рр. та інших. Настав відповідальний час, коли нащадкам селянсько-козацько-гайдамацької вольності залишилось відбитись від останнього колонізатора – Московії, врахувавши істину, що поразки всіх попередніх битв за волю і незалежність є результатом неузгодженості і чвар між провідниками козацько-селянських загонів, які призвичаїлись до привілеїв, що одержували від колонізаторів.

Як свідчать дослідження, у битвах, які відбувались у часи Українського повстання 1942–1952 рр. і створення Української Повстанської Армії (УПА) для битви проти німецьких і московських колонізаторів ніде, ні одним словом не згадується про «козаків», які відстоювали волю українського народу у смертному бою. Навпаки,

⁴⁴ *Гайдамаки* – походить від тюркського «гайде», що означає «гнати, турбувати, свавільничати».

у складі військ ворогів української держави, зокрема німців та москалів, діяли козацькі загони. У політичній декларації УПА у вересні 1943 р. відзначено «У рядах Української Повстанської Армії (УПА) борються українські селяни, робітники та інтелігенція проти гнобителів, за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок і за новий соціальний лад в Україні»⁴⁵. Водночас, документи засвідчують, що німецьке командування, відчувши силу повстанського руху, «висилає для ліквідації УПА на Волині й Поліссі дивізію війська, що складається з полку СС, двох полків мадярів, полку козаків і відділу жандармерії»⁴⁶. Існують козацькі загони й у війську Московії, що розпочала війну проти України при анексії Криму і на Донбасі 2014 року. Тобто, козаки не є сутністю українського народу, вони існували та існують в інших державах, їм служили і служать дотепер у противагу інтересам українського народу. Для українських повстанців того періоду, які йшли на вірну смерть, такого поняття як «привілеї» чи запис у «козацький реєстр», щоб одержувати платню від колонізаторів, не існувало, хоча битви були жорстокі, де ніхто борцям не обіцяв будь-яких привілеїв, окрім перемоги чи поразки. Зовсім не за українські інтереси, а здебільшого протилежні дії козаків із Січі, проявлялись у складні часи Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

В цілому в українській історії слід окреслити, що з древніх віків на території древньої держави Русь-Київська Русь до колонізації країни татарами і литовцями ніяких козаків (сторожів) не існувало. У спокійні часи литовської колонізації, щоб захиститись від посиленого нападу кримських татар на півдні країни селяни стали утворювати сторожові пости, які згодом набули чужинську назву «козаки». Їхня діяльність, яка була під контролем спочатку Польщі, а згодом Московії, була спрямована на допомогу колонізаторам у битвах за платню і привілеї, а також відстоювання власних інтересів. Інтереси народу русинів-українців та їхньої держави Русі-України майже не проглядаються. Коли ж Русь як держава перестала існувати,

⁴⁵ *Літопис* Української Повстанської Армії. Т.1. Торонто, 1980. С. 121–126.

⁴⁶ *Мірчук Петро*. Українська Повстанська Армія 1942–1952. Мюнхен, 1953. Львів, 1991.

перетворившись у складову Московського царств, прибравши для себе древню назву «Русь», то нова імперія «Росія» знищила центр козацтва «Січ Запорозьку» і козацтво як суспільний стан перестало існувати. Одначе, козацтво, його духовність, зруйнована колонізаційним рабством, а також володіння Руссю-Україною поляками і москалями впродовж століть дотепер (XXI ст.) проявляється у важких відносинах українського народу з поляками і москалями.

1.3. Визвольна війна і розбудова української держави

*До волі, бідні, босі й голі!,
не час сидіти у норі!
Мобілізуються тополі,
під хмарним вітром на горі.*

П. Тичина

Визвольна війна розпочалася, щоб звільнити колонізовані поляками землі древньої держави Русь, що в новітній історії ними визнається. Щодо експансії Русі поляки діяли ще у XIV–XV ст.: увесь простір Русі, що був колонізований Великим Литовським Князівством, охопили структури католицької церкви, мережі костелів якої з'явилися у Львові, Кам'янець-Подільському, Дрогобичі та інших містах; у XIV ст. Польща приєднала до своєї держави Галицьку Русь. Польські історики так трактують різницю між поляками, литовцями і русинами «Католицька Польща належала до латинської Європи, в той час, як Литва була все таки поганською державою, а її православні руські землі перебували у сфері візантійської культури»⁴⁷. Здійснюючи такі протистояння поляки захоплювали землі древньої Русі.

Підкреслимо, що литовські володарі чинили толерантність і справедливість щодо русинів. Поляки, навпаки, зневажали русинів на загарбаних землях, заселяючи руські землі польською голотою. Сучасні польські історики намагаються нав'язати думку, що тоді

⁴⁷ Там само. С. 60.

та згодом польські володарі проявляли відкритість і толерантність до русинів і православ'я, що не відповідає дійсності. Наприклад, на землях русинів поляки широко організовували фільварки у 60–80 га землі, що належали польському володареві села, з метою виробництва продукції на продаж. У 1529 р. у фільварках сейм запровадив панщину, тобто дармову примусову працю русинів на пана, спочатку праця 1 день на тиждень, а згодом 4–5 днів. Отже, поляки захопили землі русинів, експлуатували їх мов рабів, а тому відповідно до законів природи і суспільства від них об'єктивно належало звільнитися.

Є усі підстави стверджувати, що Визвольна війна, розпочата Б. Хмельницьким з Запорізької Січі, стала початком козацьких поразок і зникнення українського козацтва під пресом царів Московської імперії. Найбільш організований і цілеспрямований етап боротьби очолив сотник Б. Хмельницький під впливом нанесеної йому ще до 1648р. особистої великої кривди на хуторі Суботів біля Чигирини⁴⁸. Ще нікому не вдалося довести, мабуть, ніхто й не намагався в'яснити, – хто чи що сприяло сотнику Богдану очолити українську визвольну війну? – Бог, випадок чи горе? Треба розуміти, що битва з Польщею за Україну була важкою, адже 88% землі в Західній Україні і трохи менше на Правобережжі належало польським поміщикам і польським колонізаторам (осадникам). У руках польських магнатів було зосереджено величезні земельні і лісні масиви промислового значення.

У ті часи в українській державі все було сумбурне, хто як хотів так і діяв, навкруги сум'яття, безвілля, дрібні козацькі загони бархатились неначе у трасовні, які були дешевими найманцями для кривавих забав у Польщі, навіть у Франції та інших країнах Європи, що давало змогу сусіднім державам вільно вчиняти свої справи над козацькими загонами, роздавати землі країни русів власним магнатам за вчинені вбивства. Є підстави вважати, що у кривдах і образах статечного, спокійного, лояльного і маловідомого сотника польського війська Богдана була сконцентрована уся біль руського народу, що накопичилась з часів татарського і польського

⁴⁸ Чигирин – багато стежок в снігу (по-татарському).

поневолення. З почуттям помсти сотнику Б. Хмельницькому вдалося приборкати козацьку стихію, приєднати її до народних мас, перетворивши її у патріотичну силу і повести проти колонізаторів.

Сотник Михайло Хмельницький одержав хутір Суботів від магната Конецпольського, коли був призначений старостою Корсуньським і Чигиринським. Батько Михайло і син Богдан у 1620 р. брали участь у битві під Цецорою, де батько загинув, а син потрапив у полон і впродовж двох років утримувався в Царгороді, аж поки мати не викупила його. Маючи освіту української та єзуїтської школи Богдан був військовим писарем (1637 р.), а після цього став сотником Чигиринського полку, мабуть, брав участь у війську українських козаків, що у 1645–1646 рр. перебували у Франції на запрошення уряду країни. В подальшому сотник Богдан, дружина Ганна і сини Тиміш та Юрась проживали в Суботові, про державні справи він і не мріяв. Як-то перебуваючи у Переяславі у батька своєї дружини Сомка Богдан випадково побачив бідну полячку Раїну та її дочку Мотрону, які погодилися переїхати до Суботова, там жити разом із сім'єю Богдана. Так сталося, що коли померла Ганна, то Богдан мав намір одружитися з Мотроною, яку любив до безтями, хоча вона була проти нього ще дитиною.

Напевно, Вищі сили, Бог і горе на прикладі Богдана Хмельницького показали руському народу всю глибину приниження зі сторони поляків упродовж понад двох століть (1569–1795 рр.), використовуючи матеріальні, духовні і військові ресурси великої держави, спонукавши підневільний народ до боротьби. Коли Богдан був ще дитиною, то його батька Михайла Хмельницького призначили Корсуньським та Чигиринським старостою за службу у коронного гетьмана Жолкевського. Коли Михайло загинув у битві за польські інтереси, то з 1632 р. старостою Корсуньським і Чигиринським став Олександр Конецпольський, який вирішив усунути сина колишнього старости цих країв, який мешкав із сім'єю у Суботові біля Чигирини.

Ганебну справу доручив підстарості Чаплинському і той показав дійсне відношення поляків до українців: під час відсутності Богдана учинив «гвалтований заїзд» на Суботів; зруйнував маєток; пограбував все майно; вщент знищив посіви й худобу; сина побив

канчуками до смерті; віддано наказ арештувати сотника Богдана і стратити, але йому випадково вдалося втекти. Нарешті, Конецпольський мав намір одружитися на молодій Мотроні, яка уже жила в Суботові. Так поступали поляки з окремими українцями, їхніми сім'ями і в цілому з усім народом та державою. І куди тільки не звертався спокійний Богдан Хмельницький, і до молодого Конецпольського у Варшаві, і навіть до короля, але нічого не вдалося виправити, що і спонукало сотника Б. Хмельницького зі своїм горем і бідною родиною податися до Січі, щоб захиститись від кривд і образ. Як і батько Михайло Хмельницький так і його син Богдан вірно служили полякам, але одержавши приниження, що було на межі страху, спонукало до боротьби.

З горсткою прибічників у січні 1648 р. спасається втечею до Запорізької Січі, до нього приєдналися відомі тепер воєначальники Чарнота, Максим Кривоніс, Ганжа, Богун, Нечай, інші. Там його винятковий талант організатора, політика і полководця усе докорінно змінив, за короткий час він отримав підтримку запорожців і здобув гетьманство, розпочалась Велике Визвольна війна проти польських магнатів. На початковому етапі протистояння з Польщею основна задача полягала в тому, щоб здобути автономію для українського козацтва, перетворивши його на окремий та ще й рівноправний народ у системі Речі Посполитої. Навіть, коли після смерті Б. Хмельницького, на основі Гадяцького договору (16 вересня 1658 .) руська держава ввійшла в Річ Посполиту як Руське князівство поряд із Литвою і Польщею, такий стан був не довгим і не виконаним. Польська шляхта вперто не бажала визнавати колишніх підданих рівними собі у політичному і соціальному відношенні, що стало перепоною для досягнення мети, яку ставив гетьман, а тому розпочалися військові протистояння, які переросли у Визвольну війну українського народу.

Розпочалась Визвольна війна і у 1648 р. гетьман здобув першу найважливішу перемогу у зовнішніх відносинах, коли, побувавши особисто в Криму у хана, він заручився підтримкою Кримського хана і 4-тисячне військо під проводом Тугай-бея прийшло на допомогу Хмельницькому. Розпочались перші визначальні перемоги: у квітні 1648 р. на Жовтих Водах козацько-татарське військо (9 тис.

воjak) розбило загін поляків (6 тис. воjakів); у травні 1648 р. було розбите 20-тисячне військо поляків, до рук козаків потрапили обидва командувачі армією (Марцін Каліновський і Миколай Потоцький), захоплено 80 вельмож, 127 офіцерів, 8520 жовнірів та 41 гармату⁴⁹.

Надалі Б. Хмельницький упродовж літа 1649 р. разом з такими полководцями, як Д. Нечай, І. Богун, М. Кричевський, М. Криwonіс, І. Гиря, М. Нестеренко, Ф. Джалалій та інші, розташувався своїм військом під Білою Церквою, формуючи добре організовану армію, яка вже під кінець літа 1648 р. налічувала від 80 до 100 тис. повстанців. Українська армія і польські жовніри, підтримані німцями, 23 вересня зустрілися під Пилявцями, де поляки зазнали поразки, для гетьмана відкрилась дорога до Польщі, але він чомусь туди не пішов. Причини можуть бути лише передбачувані дослідниками: перше, якраз у цей час надійшла новина, що королем Польщі обрано Яна Казимира, який запропонував перемир'я, якого Хмельницький бажав бачити на троні; друге, не було бажання руйнувати великі міста, зокрема Львів, який був в облозі, але йому дозволили відкупитися; третє, гетьман думав, що політика Польщі зміниться і відношення до України буде значно кращим; четверте, розпочався голод у країні і чума, що значно впливало на армію, знижувало її сили; п'яте, кримські татари, які допомагали у битвах, уже намагалися повернутися додому, одержавши великі бариші. Вже у січні 1649 р. військо і Б. Хмельницький повернулись до Києва, де їх радо вітали і миряни, і духовенство. Древні літописи свідчать⁵⁰, що для ведення визвольної війни Б. Хмельницький намагався забезпечити сприятливі зовнішньо-політичні умови для боротьби з Польщею.

Упродовж майже 10 років (1648–1657 рр.) Визвольної війни українська влада уклала не менше 10 важливих міжнародних договорів, які стосувалися політико-воєнних інтересів боротьби за визволення з-під рабства поляків. Наприклад, щоб встановити тісні стосунки з придунайськими країнами гетьман організував три походи (1650, 1652 і 1653 р.) в Молдавію. Визвольна війна стверджувала

⁴⁹ *Субтельний Орест*. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. С. 117–125.

⁵⁰ *Літопис* Самовидця. Київ: Наукова думка, 1971; *Літопис* гадяцького полковника Григорія Граб'янки. Київ: Знання України, 1992.

відродження державності відомої в минулому великої країни Русь, а тому не випадково її керівник гетьман Б. Хмельницький серед народу одержав високу оцінку, яка в Московській імперії замовчувалась: «Гетьман Божої милості», «Государ», «Зверхній владиця», «Зверхній властитель», «нашої землі Начальник і Повелитель».

Після татар і литовців найбільшого лиха зазнавали українці в епоху польської окупації (1569–1795 рр.), що призвело у першій половині XVII ст. (1637 р.) до Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Характерною особливістю Визвольної війни стало те, що у ній брали участь усі видатні полководці того періоду, які оспівані в піснях і билинах народу. За часів царизму й особливо більшовизму про них відомості вичищались, а відтак нині вони мають зайняти провідні місця в історії України, особливо періоду Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького та імена його видатних українських полководців Війська Запорізького: Максим Кривоніс, Максим Нестеренко, Іван Ганжа, Іван Гирич, Іван Сірко, Іван Виговський та Іван Богун, брати Нечаї і Золотаренки, Мартин Небаба, Петро Дорошенко, Станіслав Морозенко (Мрозовецький) – український шляхтич з Поділля.

За дослідженнями Б. Білика⁵¹, після звільнення з-під польської влади впродовж 1648–1649 рр., що закріплено Зборівським договором (18 серпня 1649 р.), скасовувався польський адміністративний устрій і відновлювалась самостійна Українська держава у межах Наддніпрянщини, Брацлавщини, Волині і Поділля. Главою і правителем держави був гетьман, який очолював і уряд, і державну адміністрацію, був головнокомандувачем, видав фінансами та зовнішньою політикою, видавав різні нормативні документи, зокрема універсали. Вже до грудня 1649 р. завершилось створення адміністративного устрою Української держави⁵², яка була поділена на полки: у їх налічувалось 16; у 1650 р. – вже 20; найперше були створені полки – Чигиринський, Черкаський, Канівський, Корсунський, Пе-

⁵¹ *Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політ. наслідки*. Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 25–30.

⁵² *Грушевський М. С.* Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 195–198.

реяславський і Білоцерківський; на Лівобережжі формувались полки – Миргородський, Ніжинський, Прилуцький, Ічнянський, Борзнянський, Гадяцький, Лубенський, Чернігівський, Полтавський; на Правобережжі виникли полки – Київський, Паволоцький, Брацлавський, Уманський, Вінницький та інших Волинських і Галицьких землях, Подільському і Руському воєводствах.

Усі полки були поділені на сотні, де полковник зосереджував усю повноту влади – адміністративну, судову і військову, визначаючи соціально-звичаєві і земельні відносини, рівень орендної плати, податків і мита. Міста, містечка та крупні села були адміністративними центрами сотень, де призначались городові й обирались козацькі отамани, у кожному селі селянська громада обирала старосту, повсюди працювали писарі, осавули і хорунжі. З викладеного яскраво проглядається військово-старшинська система організації державного управління, яка дала можливість гетьманові перейти від керування Січчю до управління суспільством і державою: гетьман (виконавча влада); генеральна старшина – полковники (місцева влада); козацька рада – Січова рада (законодавча влада); Генеральний суддя (судова влада). Гарантом самостійності держави була армія, яка на той час уже налічувала понад 100 тис. воїнів, що формувалась за полково-сотенним територіальним принципом.

Як і Запорізька Січ, так і Гетьманщина мали єдність в основах їхньої консолідації суспільства для боротьби за вихід з рабства, яка ґрунтується на традиціях української громади: а) національно-патріотичні та демократично-правові принципи; б) гетьман будував повноцінну демократичну республіку, але, хоча і схилилась до гетьманської (президентської) конституційної монархії, справи вирішувались демократично гетьманом у згоді зі старшинами та на Козацькій Раді. У запоріжців була Січова Рада, яка збиралась раз на рік для розв'язання найважливіших проблем, така сама рада існувала і при Б. Хмельницькому в часи Визвольної війни, яка скликалась також раз на рік для розв'язання найважливіших державних проблем. Нагадаємо, що для розгляду і затвердження Переяславської угоди з Москвою така Рада не скликалась, а тому угоди ніхто не розглядав і не затверджував.

Виборність і демократичні традиції панували в усіх сферах суспільного життя: у громадах; на всіх рівнях та гілках державної влади; у війську; у судочинстві. Демократично-правові принципи у руського народу настільки укорінилось, що незважаючи на наміри Б. Хмельницького зробити гетьманську владу спадковою, де панувало б «гетьманське самодержавство», подібне не прижилося. Звичайно, московські царі і бояри не допустили б спадковості гетьманства, згадаймо розправу цариці з гетьманом К. Розумовським, але українські гетьмани про таке навіть не згадували.

Чимало елементів управління запозичувалось із Запорізької Січі, яка називалась «Християнсько-козацька республіка», адже там упродовж багатьох років, понад 200 років, концентрувались національно-патріотичні традиції та демократично-правові нормативи українського народу, від яких, якщо уважно простежити, українці не в силах відійти дотепер. Ось як записано про раду громад на Січі Яворницьким «Здесь господствовало полнейшее равенство между всеми членами общины, каждый пользовался одинаковым правом голоса ... Ни знатность рода, ни сословное происхождение, ни старшинство лет не имели в Сичи никакого значения; одни личные достоинства, т.е. опыт, ум, находчивость, брались в расчет. ... Запорожская община доходила до полного идеала равенства, неведомого ни в древнем мире, ни в средних, ни в новых веках ... начало равенства проходило везде: во время общих собраний, при выборах войсковых старшин, при управлении сичевом, при управлении паланочном, во всех запорожских школах, при разделе имущества и в частной жизни по куреням»⁵³.

Значення общини, громади, товариства, що ввійшло в офіційні документи (листи, ордери, розписки), де значилось: «До нас дійшов лист», «Ми військо», «За звичаєм нашим в загальній раді нашої усім в слух читали» продовжувалось і в часи Визвольної війни (1648–1657 рр.). Відомо, що Б. Хмельницький з Чигирини попрямував до Запорізької Січі, там він був обраний гетьманом України, звідтіл він взяв національно-патріотичні традиції і демократично-правові

⁵³ Яворницький Д. І. Історія Запорізьких козаків. У трьох томах. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 1. С. 150.

нормативи. Погляньмо: гетьман і старшини розробляли статті до царя; в листах «Лист гетьмана до царя від 17 лютого 1654 р.»⁵⁴. Чи не тому в часи Української революції (1917–1921 рр.) не прижився гетьманат Скоропадського, чи не тому після одержання Україною незалежності (1991 р.) суцільної критики зазнає кожен Президент країни, коли намагається самостійно вирішувати більшість питань, які потребують обговорення. Здається, що президентство, як і гетьманство в Україні не приживеться, українці генетично налаштовані на традиції і нормативи, що існували в давнині у русинів-полян та концентрувались у Січі, що є основою традицій української громади.

В подальшому у гетьмана Хмельницького настали як внутрішні, так і зовнішні складнощі, бо поляки ще не здавалися, вони концентрували сили для битв. Саме це в послідуючому змусило шукати військової допомоги у сусідів, щоб забезпечити сприятливі умови незалежності для українців, що і призвело до так званої Переяславської угоди. До неї, як буде показано, підштовхували гетьмана не лише складні справи, але й постійні зради кримських татар, цілеспрямовані дії московських бояр, звичайно і царя.

Гетьманові Б. Хмельницькому (XVIIст.) прийшлося обирати сусідів, з якими можна було б укласти угоду про військову допомогу у битві за вихід з рабства від поляків, де він і старшини найбільше придивлялися до релігії, бо не бажав поступитись перед релігією, яка суперечила християнству. Князь Володимир Великий у X ст. (988 р.) також обирав релігію, до якої мав прилучити народ Русі, а для цього «Скликав Володимир своїх бояр і старійшин городських і сказав «Оце приходили до мене болгари, кажучи: прийми закон наш». Потім прийшли німці, хвалили закон свій. ...приходили жиди. ... приходили і греки, хулили всі закони, свій же вихваляли». Послав князь своїх бояр вивчити усі пропоновані релігії і, побувавши повсюди, бояри, порадившись, обрали грецьку і сказали: «Якби поганій був закон грецький, то не прийняла б хрещення баба твоя Ольга, а була вона наймудріша із всіх людей»⁵⁵. Гетьман обирав також релігію, яка відповідала традиціям

⁵⁴ *Акты ЮЗР* – Т.Х. С. 432–436.

⁵⁵ *Повість врем'яних літ*. Київ: Радянський письменник, 1990. С. 172.

руського народу, бо коли Володимирові Великому пропонували віру, яка забороняла пити, то він казав «Для усіх пиття – веселість, не можемо без того бути»⁵⁶.

З часів Володимира велика держава Русь і її народ упродовж семи століть мали власну релігію, військо, землю і багатство, аж до того часу, коли прийшли поляки і москалі. Поляки ще не все забирали, а ось москалі, впродовж епохи свого вкраденого володарювання на Русі (1657–1991рр.), забрали і релігію Володимира, і народ, і державу, історію, культуру, мову, тобто все, навіть назву Русь привласнили. Мабуть, і поляки, і москалі знали, що «Если завоеванная страна отличается от унаследованной по языку, обычаям и порядкам, то удержать власть поистине трудно»⁵⁷, а тому, як відомо з царських указів і більшовицьких постанов, забороняли використовувати українську мову, переписували історію, знищували культуру. Обираючи країну для військової допомоги гетьман ще й враховував релігію тієї країни.

Водночас гетьман, обираючи Московію для військової допомоги у битві проти поляків, мав би врахувати, що московсько-суздальське князівство постійно підмовляло татар нападати на Русь. А «Вже 1169 р. московсько-суздальський князь Андрій Боголюбський напав на Київ, зруйнував та пограбував його немилосердно, а людей вирізав або взяв у полон»⁵⁸. У послідуєчому Московія тільки й те робила, щоб знищити Русь: нищила гетьманську державу, нищила чумаків і селян, вигубляла українське козацтво тяжкими роботами, нищила українців рекрутчиною, як і поляки, москалі завжди брали татар у свою когорту для битви з русинами. Не врахував гетьман цього і поплатився, як і вся древня Русь.

Поляки не дотримались, запропонованого ними ж перемир'я, вже навесні 1649 р. польський король Ян Казимир привів військо під Зборів, де зустрілись з військом Б. Хмельницького. Військо гетьмана оточило поляків, король був у безвихідному становищі і Хмельницький ставив йому свої умови, але гетьмана зрадив Іслам Гірей,

⁵⁶ Там само. С. 140.

⁵⁷ *Историческое наследие*. Никколо Макиавелли. Москва, 2009. С. 13.

⁵⁸ *Літературна Україна*. 6 вересня 2018. № 32.

підкуплений поляками, які вимагали укласти з ними угоду. У гетьмана не було іншого рішення і 18 серпня 1649 р. було укладено Зборівський мир, який був не вигідний українцям та ще й висвітлив багато внутрішніх проблем: козацький реєстр скорочувався до 40 тис. і до нього могли вписуватись козаки, які проживали у Київському, Брацлавському і Чернігівському воєводствах; у ці три воєводства не могли вводитись польські війська; на всі посади у цих воєводствах могли призначатись тільки православні; православна церква одержувала захист проти уніатів; відновлювались привілеї старшин і козаків, але зовсім ігнорувались інтереси селянства, які знову повертались під владу шляхти. Однак гетьман і козаки не такого бажали, розпочинаючи Визвольну війну. Угода у Зборові була шкідливою для українців: вона нічого не дала селянам, що дуже нашкодило їхній підтримці гетьмана та його війська, адже саме вони стали фактором визнання самостійної Української держави; гетьман і козацьке військо бажали, щоб уся Русь стала самостійною, а не декілька староств; поляки відмовили багато іншого. Про невідповідність Зборівського миру свідчить те, що і поляки, і українці продовжували воювати, особливою жорстокістю відзначався український князь Ярема Вишневецький, який із своїм 6-тисячним військом, відступаючи на захід, катував козаків, залишаючи за собою страхітливий слід із трупів.

Особливістю початку, а згодом і поразки Визвольної війни, було протистояння та організація окремих військових формувань у битві за визволення з польської колонізації. Коли Б. Хмельницький розпочав битву проти польського поневолення, то його соратник Максим Кривоніс відокремлено очолив широкі верстви селянства і козацтва на боротьбу за відокремлення від Польщі. Інший же український князь Ярема (Єремій) Вишневецький став на чолі частини пропольського народу, здебільшого багатії і польське населення, які протистояли національно-визвольній революції⁵⁹. На жаль, прояви протистояння між українськими провідниками, що відбулися в часи Визвольної війни, нанесли багато прикростей та поразок, тоді все повторилось під час Української революції 1917–1921 рр., продовжуються вони й дотепер після 1991 р. у XXI ст.

⁵⁹ *День*. 1–2 вересня 2017. С. 21.

Гетьман шукав собі союзників, щоб одержати військову допомогу, сподіваючись на кримського хана, Молдавію і Швецію, але коли 1650 р. війна з поляками відновилась, то помічником наче погодився бути тільки кримський хан, який більше бажав воювати з Москвою. У 1651 р. кримчаки прибули на Волинь і з'єднались з козацьким військом, готуючись до битви під Берестечком. Розпочався новий етап війни з поляками і 18 червня 1651р. на Волині біля Берестечка (тепер – Горохівський район) зійшлися війська: 150 тис. поляків під орудою Яна Казимира; 100 тис. українців на чолі з гетьманом Б. Хмельницьким; 50 тис. кінноти кримських татар, які мовби підтримували українців. Битва тривала два тижні, але татари зрадили гетьмана, більше того, вони його викрали, відпустивши тільки тоді, коли битва закінчилась поразкою українського війська і поляки вирізали понад 30 тис. гетьманського війська. Перед самою битвою татари раптово залишили військо гетьмана і отаборились окремо, а коли гетьман прибув до хана, щоб домовитись про союз, то його хан захопив і не відпускав. Битва розпочалась, гетьмана татари тримали в полоні, козацьке військо без провідника потерпіло поразку, яка була найважчою з усіх битв у часи Визвольної війни.

Обидві сторони були виснажені і 28 вересня 1651р. було укладено Білоцерківський мир, який був значно не вигідний для козаків, бо шляхта почала повертатися в Україну і продовжувати експлуатувати селян. Щоб уникнути кріпацької долі від поляків тисячі селян втікали на порубіжжю з територією москалів, де до них прихильно відносилися, не перечили встановлювати козацький устрій, що згодом заклало початок Слобідській Україні, тобто на території сучасної Харківщини. Знову битва закінчилась Білоцерківським трактатом відповідно з яким: реєстрове козацьке військо скорочувалось до 20 тис.; погодилися на екзекуції селянства, яке не бажало повертатись під владу Польщі; польські війська займали усі українські землі. Постійна зрада кримських татар і нагальна потреба народу Русі вийти з польського поневолення, змусила Б. Хмельницького шукати інших союзників.

Виникло багато проблем з кримськими татарами, які зрадили українців під Берестечком, грабували українських селян, більше підтримували поляків, вимагали від гетьмана допомагати їм

у війні проти москалів, але Хмельницький мав надію підтримки Москви проти Польщі, а тому не пішов на такий позов татар. У квітні 1652 р. в Чигирині зібралась таємна рада козацьких ватажків, де було вирішено зібрати нове військо і виступити проти поляків. Уже через декілька тижнів під Батогом (1 травня), на кордоні Поділля з Молдовою, 30-тисячне військо поляків було розгромлене, а в помсту за польську різанину під Берестечком, козаки вбили усіх полонених поляків. Гетьман шукав опору у сусідів, підтримуючи зв'язки з Молдовою, захотів приборкати цю невелику країну до рук і поставити на її чолі свого сина, щоб мати союзника, але у 1653 р. під час оборони Сучави син Тиміш загинув і вся молдавська компанія призупинилась. У цей час ні українські козаки, ні поляки не мали змоги далі боротися, щоб здобути вирішальну перемогу, а відтак сторони шукали іншого шляху для захисту інтересів народу і держави.

У роки Визвольної війни 1648–1657 рр. гетьманська армія відіграла вирішальну роль у захисті і ствердженні самостійної Української держави, що врахували великороси в роки незалежності нашої країни після 1991 р., коли впродовж урядування злодія президента-втікача, робили все, щоб зруйнувати українську армію, присилаючи з Москви військових міністрів і керівників служб безпеки. І це дало свої ганебні результати: перед нападом москалів на Україну у 2014 р., армія була зруйнована, скорочена, військова техніка знищена; армією керували прислані з Москви генерали, а їх опікували московські агенти політичного впливу⁶⁰, що займали високі посади в уряді; такий стан підтверджується захопленням без військового опору Криму і частини земель Донбасу.

Одним із ключових факторів, які звертали погляд Б. Хмельницького і старшин на Московію у Визвольній війні з поляками – це традиційна антипольська політика Московії. Зі своєї сторони Московське царство зуміло скористатись складнощами у Визвольній війні Русі виключно на свою користь. Неповноцінний договір 1654 р., який через незгоди з умовами української сторони, не був

⁶⁰ *Бульвар Гордона*. Грудень 2017. № 49. Повідомлення Григорія Омельченка. С. 2–3, 13.

оформлений у належний договірно-правовий спосіб, а сфабрикований. У послідуячому ознаки української державності, сформовані в роки Визвольної війни, надзвичайно ретельно приховувалися офіційною історіографією та імперсько-більшовицькою громадською думкою. Народ у цілому сприймав, більшість сприймає й тепер, Переяславську угоду інертно, що ж стосується українських істориків і політиків, то їхня позиція здебільшого мало чим відрізнялась від офіційного імперського тлумачення.

На перепоні в українців були складні зовнішні стосунки. Найперше, союз з кримськими татарами був важливим, але він виявився зрадницьким і короткостроковим. У держави Русь-Україна не вистачало сил битися проти поляків, адже хоча українці завдавали значних битв полякам, алеті постійно збирали нові сили і намагалися відновлювати колонізаційне господарювання на території Русі й одноосібно протистояти їм було практично неможливо. За великим рахунком українці вже здобули власне самоврядування, відмежувались від Польщі, але хоча б на перших порах потребувалась надійна підтримка будь-якої іноземної держави. Першою державою, з якою гетьман у 1651р. здійснив обмін посольствами, була Оттоманська Порта, де управляв турецький султан. Проте серед населення і старшини існувала з давнини ненависть до «бусурманів», а також деякі зміни у самій Оттоманській Порті, що не дозволило здійснити угоду.

Проти турецького султана більш популярнішим для одержання захисту від поляків був православний московський цар, який відчув такий шанс і у 1653 р., ще задовго до присилки послів до гетьмана, цар Олексій Михайлович самостійно скликав Земський собор, який прийняв рішення, без згоди українців, забрати все – і землі, і майно. Лише після цього відбулася так звана Переяславська угода, яка вже практично московському цареві й не була потрібна, що побачимо в наступному матеріалі. І так, одноосібне рішення Земського Собору щодо захоплення земель і міст України, сприяння через підставних промосковських осіб створенню обстановки для проведення міфічної Переяславської угоди та подій, що відбулися згодом, були наперед спланованою акцією московських бояр і царя, оскільки Москва була дуже зацікавлена в українському союзі задовго до Переяслава.

Про це існує багато історичних підтверджень: російський історик В. Ключевський пише: «Москва протягом шести літ приглядалася з нерухомою цікавістю, як справа Хмельницького, попсована татарами під Зборовом і Берестечком, хилилася до кінця, як Україна пустошилася союзниками-татарами і люто-нелюдською усобицею, і нарешті, коли країна вже знищилася до решти, її прийняли під свою високу руку, щоб правлячі українські верстви з бунтарів проти Польщі повернути на розлошених підданих Москві»⁶¹. На доповнення до цього професор Георгій Вернадський (син академіка В.І. Вернадського) дав визначення Переяславської угоди для Московського царства, зокрема: «Кардинальному значенні Переяславської угоди для Росії як фундаменту для перетворення Московського царства на Російську імперію»⁶². У цьому контексті Переяславська угода істотно змінила розстановку сил на європейському континенті: значно ослабла Річ Посполита із-за втрати України; із-за колонізації Русі значно зміцніло Московське князівство, перетворившись в агресивну Московську імперію; розпочалась 350-літня колонізація древньої Русі-України.

Відповідаючи на запитання, – чому український союз дуже потрібний був Москві?, – зазначимо, що він потрібний Москві для наступного: з Україною була змога створити Російську імперію; гетьман сподівався одержати допомогу у битвах з Польщею, а вийшло навпаки, москалі використали українське військо у 300 тис. досвідчених, загартованих у битвах вояків у власних битвах; Московське царство позбавлялось небезпеки від союзів України – з Польщею, турками та кримчаками; вирішувались задачі на Заході у змаганні між Москвою і Литовсько-Польською державою; входження України в Московію захищав уже Російську імперію на південних кордонах і забезпечував вихід до Чорного моря; здобуття москалями київської «спадщини» було важливим кроком до вирішення

⁶¹ Ключевський В.О. Курс русской истории. 2-е изд. Москва, 1912. Ч. III. – С.150. Цитується за Грушевським: Грушевський М. Історія України-Руси. Т. IX. Ч. 2. С. 760.

⁶² Venadsky George. A History of Russia. New Haven; London: Yale University Press, 1969. Vol. 5: The Tsardom of Moscow. 1547–1682. Pt. 1–2; Переяславська рада 1654 року. Київ, Смолоскип, 2003. С. 692.

московської програми III Риму; кращі представники Московського царства розуміли культурну вищість України, зокрема наявність такого освітньо-наукового осередку як Києво-Могилянська колегія, що було належним чином використано для просвітництва; пріоритетними були економічні інтереси, адже українці завжди працювали для потреб москалів; через Україну пролягали торгові шляхи на Захід, а через Чорне море – в інші континенти світу. Саме розв'язання таких проблем союзу Москви з древньою державою Русь-Україна спонукало царя Петра I заявити «Без України немає Росії».

Дійсно, у той складний і суперечливий час Визвольної війни в українського народу і його провідників ще не було єдиної думки до кого прилучатись, або взагалі бути самостійною державою: одні вважали, що треба залишитись з Польщею; інші домагались союзу з Московією; ще інші – тільки самостійний розвиток. Як і в період фальсифікації так званої Переяславської угоди з усіх куточків країни линули протилежні пропозиції щодо цієї угоди, так і після смерті Б. Хмельницького і одержання гетьманства І. Виговським линули протилежні вимоги до відносин з Московією.

Після Б. Хмельницького Україною вже правила Московія, видавши так званий Малоросійський приказ, який передбачав ведення усіх справ колонізованої країни впродовж довгих років (1662–1722): адміністративні; військові; судові; Москва видавала санкції на вибори нового гетьмана і старшин; здійснювався контроль над українським духовенством і церквою; повністю обмежувалось козацьке самоуправління. А що тепер в роки незалежності «за всіма кровавими і провокаційними подіями на Майдане ... стоить саме Росія, а Янукович був лише їх марионеткою. ... їх сценарій анексії Криму і початок так званої громадянської війни в Україні»⁶³.

Москва розпочала гібридну війну проти древньої Русі-України, застосовуючи методи, що визначив ще Ніколло Макіавеллі, який, відповідаючи на запитання як управляти державою, яка до того як була завойована, славилась великою, знаною державою, що жила за власними законами. Ось якими постулатами користувалися

⁶³ Бульвар Гордона. Септєбрь 2018. № 39.

москалі, щоб велику, знану державу приборкати, застосовуючи методи Макиавеллі «Первый – разрушить; второй – переселится туда на жительство; третий – предоставит гражданам право жить по своим законам, при этом обложить их данью и вверив правление небольшому числу лиц, которые ручались бы за дружественность государства государю»⁶⁴. Історія і практика засвідчує, що москалі обрали другий метод, переселяючи українців до Сибіру, на їхнє місце завозили ешелонами москалів і третій метод, доручаючи українським старшинам і більшовикам, за певні привілеї, жорстоко тримати в ярмі свою ж країну у довірливій федерації Московії. Це буде показано в наступних розділах монографії.

Про становище відносин з Московією із Старого Бихова наказний гетьман Нечай писав гетьманові Виговському «Воєводи відіймають у нас села, ... козаків силоміць виганяють з дому, правлять з них податки, відрізують їм чуприни та грабують», а з Миргорода доносили «Були ми в підданстві у його царської величності на своїх волях по смерті Богдана Хмельницького, а тепер ідуть до нас воєводи Трубецької і Ромадановський з військом, і ви будете повинні давати їм харч і всяку живність, по наших городах хочуть посадити царських воєвод; і війська у нас буде тільки десять тисяч». Водночас з Лубен, Ніжина і Запоріжжя вже до Москви полетіли оповіщення «Ми всі раді, коли будуть царські бояри і ратні люди ... дочули ми, що прийде сюди князь Олексій Трубецької з товариством сей край на царя праведного відбирати та власті царські настановляти, то всі менші стали дуже раді й уся чернь зраділа. ... Зволь же, твоя милість, царська величність, неодмінно прислати воєвод та взяти під себе всі наші городи»⁶⁵. Одні міста, полки і козацькі загони бажали зменшити стосунки з Московією, відділитися, інші ж, навпаки, просили присилки війська і взяття все українське для себе. Україна розколювалась, що проявлялось повсюди: в цілому серед народу; в кожному місті і селі; в полку і сотні; дійшло й до родин.

⁶⁴ *Николо Макиавелли*. Историческое наследие. Москва: ЭКСМО, 2009. С. 21.

⁶⁵ *Мушкетер Юрій*. На брата брат. Київ: Рада, 1996. С. 71–72.

Що мав намір Б. Хмельницький здійснити, коли його зрадили татари і турки, а з Польщею продовжувалась битва за незалежність? Враховуючи, що гетьман знаходився у скрутному становищі і просив у царя військової допомоги у боротьбі проти Польщі, гарантуючи при цьому українцям їхні права і вольності, москалі за наперед задуманим планом намагалися захопити Україну. Для гетьмана умови в Переяславі і в Москві 1654 р., хоча усі документи вироблялися у Корсуні і Чигирині, були оборонними, за допомогою їх він мав намір вирішити дві основні задачі: перша, одержати військову допомогу царя в боротьбі з Польщею; друга, закріпити «права і вольності» для народу і держави Україна, щоб Москва не порушувала їх в майбутньому. Це були виважені державницькі рішення, в яких проглядалась концентрована ідея гетьмана – «турецького султана і кримського хана заміщав московський цар», а також наперед забезпечити оборону від москалів, щоб вони не присвоїли народні і державні цінності⁶⁶.

Це був складний період для держави, яка тільки формувалась, навкруги були вороги, які дивились на Козацьку державу Русі як на занадто привабливий кусок багатства, а тому треба було шукати якогось захисту. Деякі історики у своїх дослідженнях пишуть про здивування, мовляв не зрозуміло, що після великих перемог гетьман не подумав про утворення незалежної держави. Однак на поставлене запитання самим же дослідником треба давати відповідь і відомий історик її подає так: «Именно: южнорусский народ, вследствие особенности этнографического вклада народного характера не обладая способностью независимое государство; южнорусский народ всегда готов был примкнуть к готовому государству, искренно подчиняться его власти, поддерживать и дорожить его авторитетом»⁶⁷. Не дуже приємна характеристика всього народу потребує пояснення і можливого виходу з такого стану.

⁶⁶ Див. Переяславська рада 1654 року. Київ, Смолоскип, 2003. С.125–155 та інші матеріали.

⁶⁷ Антонович В.Б. Характеристика деятельности Б. Хмельницкого. Життєписи історичних діячів. Діяльність сучасників. Київ: Либідь, 1995. С. 192.

Історикам треба відповісти: на перше запитання, – чи мала право Московія впродовж 350 років повноправно користуватися духовною і матеріальною культурою України, а українців тримати у рабстві?; на друге запитання, – чи закономірно і справедливо древня держава Русь прийшла до політичної угоди з Московським царством? Відповідь на ці два кардинальних запитання подаються в наступних розділах.

1.4. Створення міфу Переяславської угоди

*Московія – Росія ... А таки
«Росію» треба брати у лапки.*

Василь Простапчук

Мета історичних пошуків та наукових досліджень полягає не у відшуканні суперечностей попередніх істориків щодо характеристики тодішніх подій, а знайти наступним поколінням українців справедливу, історично вивірену концепцію подій 1654 р., що стосуються так званого об'єднання двох занадто протилежних народів. Московські історики та їхні українські послідовники застосовували всі різновиди єднання з перших кроків існування так званої Переяславської угоди. Ось візьмемо приклад, росіяни визнають, що взяття Лівобережної України з Києвом під руку московського царя у XVII ст. було взаємним взяттям, бо Москва взяла Київ політично, а Київ Москву – духовно і культурно. Про те як Москва взяла Київ політично відомо з часів Б. Хмельницького, коли цар випросив у гетьмана з'єднатися, а вже після цього Русь-Україна стала окраїною і для Росії, і для всього світу. А ось передача Московії духовності і культури має конкретне цивілізоване збагачення росіян, хоча московські дяки за цим мовби і не слідували, але русини-українці втрачали незліченні цінності тисячолітнього надбання їхніми древніми прабатьками.

У цьому контексті передусім слід відповісти на запитання: – чи мав намір Б. Хмельницький з'єднуватися з Московією, чи можливо у нього був інший вибір?; – чи варто вірити, що рабські умови, за якими поневірялись українці впродовж століть, аж до 1991 р., були дійсно підписані у Переяславі та ще й ким вони підписувались?

І перше, і друге запитання у нас ще покрито мороком перекручень московськими істориками, які простежуються в праці про «Переговори обь условияхъ соединения Малороссии съ великою Россією, 1653–1654 гг.»⁶⁸, не зважаючи на те, що тоді ще «Росії» не існувало не тільки великої, але й ніякої. Вивчення цього документа та інших першоджерел показує, що все про так звану Переяславську угоду сфальсифіковане тодішньою царською владою, значно посилено більшовиками, а вся неправда описувалась московськими та багатьма українськими промосковськими істориками і письменниками у такий спосіб, щоб у неї наступні покоління українців повірили. На жаль, вдалося чимало.

Щоб розвіяти міф про так звану Переяславську угоду спочатку варто поглянути на те, як у 1653–1654 рр. відбувалось не «воссоединение», а примусове, завчасно задумане, обдурене, насильницьке і протиправне «приєднання» українського народу до Московії. Адже дотепер вперто замовчується реальність так званої Переяславської ради, яка віртуозно підтримувалась московською владою, українськими промосковськими істориками і письменниками. Скажімо, український поет Б. Олійник, герой України твердив перед ветеранами та ідеологічними працівниками комуністичної партії, що мовляв боротьба українського народу у 1649–1654 рр. на чолі Б. Хмельницького відбувалася не заради виходу з-під влади Польщі, а зразу ж «за возз'єднання України з Росією»⁶⁹. Подібну тезу продовжують стверджувати й теперішні молоді історики більшовицької закваски. Усі висловлювання творились на підставі сфабрикованих подій, які коротко виглядають таким чином.

Детальний аналіз документів (усі вони копії, здійснені московськими дяками), а також дослідження відомих істориків, зокрема М. Брайчевського (Україна) та С. Плохія (Канада), інших свідчать, що тематика відносин Русі-України з Московією була започаткована задовго до Переяслава, де у січні 1654 р. вона прозвучала під

⁶⁸ *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.* (дополн. к III тому). Т. 10. Переговоры обь условияхъ соединения Малороссии съ великою Россією, 1653–1654. С.Петербург, 1878.

⁶⁹ *Олійник Б.* Вступна стаття. Наука і культура. Україна. 1979.

час перебування боярина Бутурліна в Україні стосовно: нового складника споріднених Русей – Великої та Малої, прозвучав мотив династичної спорідненості, називаючи царя Олексія Михайловича «сродником» святого Володимира, з'явилося чимало нових термінів етнічних, релігійних та культурних.

Ось як це виглядає у звіті цареві московських боярина, окольничого і дяка про події у Переяславі, які к майбутньому стали фундаментальним каменем Переяславської ради чи угоди. Московське посольство у складі боярина В. Бутурліна, окольничого І. Олфер'єва і дяка Л. Д. Лопухіна повідомляло царя про свої досягнення у перемовинах з гетьманом у січні 1654 р. щодо Переяславської угоди, що викладено у так званій виїмці із статейного списку, вміщеного у московських документах⁷⁰. Наводимо тексти виїмок з справоздання московського посольства⁷¹: «під вечір, приїхав до боярина Василя Васильовича на подвір'я гетьман Богдан Хмельницький, а з ним писар Іван Виговський та переяславський полковник Павло Тетеря. І боярин Бутурлін з товаришами говорили гетьманові: ... завтра, 8 січня, мають вони передати гетьманові государеву грамоту і сказати государів указ на розправнім дворі («на съезжемь дворе»-авт.), а того ж дня мають іти до церкви, і гетьман, полковники й інша старшина і всякі люди мають присягти, як їм быть під государевою високою рукою». Тобто, послали уже приїхали з планом – як, де та що говорити гетьманові і старшинам перед послами: «І січня 8 ж дня гетьман Б. Хмельницький і писар І. Виговський, обозний, суддя, полковники, осавули військові, сотники й отамани у боярина Бутурліна з товаришами на розправнім дворі були. ... І ту государеву грамоту боярин гетьманові віддав, а гетьман грамоту прийняв з великою радістю, поцілував, распечатав, віддав писареві І. Виговському прочитати на голос при всій старшині Війська Запорізького і всяких людях. Гетьман і полковники, і всяких чинів люди, вислухавши государеву грамоту, зраділи і гетьман сказав, що він з усім Військом Запорізьким ... раді служити цареві щиро і вседушно, ...

⁷⁰ *Акты Южной и Западной России*. Т. X. С.215–234.

⁷¹ *Переяславска рада 1654 року*. Київ, Смолоскип, 2003. С. 28–38.

готові присягу йому зложити і в усім по його волі бути». Виявляється, що все відбувалося у Переяславі, але на прибулому дворі.

Водночас боярин Бутурлін і дяк Лопухін описують, що, мовляв, гетьман спочатку пручався, але вони багато зробили для приведення гетьмана і військо до присяги, щоб цар оцінив їхню роботу: «З розправного двору гетьман поїхав з боярином до соборної церкви Успіння Пречистої Богородиці. ... Але гетьман і старшини сказали, щоб боярин з товаришами учинили присягу за государя. ... Боярин з товаришами говорили гетьманові ... такого, щоб за государя присягати, – не було ніколи і ніколи не буде йому, гетьманові, і говорити про се не годилось, бо всякий підданий присягає своєму государеві. ... се діло непристойне – щоб присягати їм за государя, ніколи того не було ... І того ж дня ... боярин Бутурлін з товаришами привели під високу государеву руку гетьмана Богдана Хмельницького, писаря І. Виговського, обозного, суддів і осавулів військових, полковників і все Військо Запорізьке. ... було тоді в церкві всенародне множество мужеського і женського народу, і багато плакало з радості бути під государевою царською високою рукою».

Подібні донесення боярина і дяка московському цареві на цьому не закінчились, бо, мабуть, творилось більш головне – початок приєднання Русі-України до Московії. «І вчинивши присягу, гетьман з соборної церкви поїхав з боярином і товаришами каретою на розправний двір, а полковники і всякі люди йшли пішо. А приїхавши на розправний двір боярин з товаришами по государевому указу віддали гетьманові Б. Хмельницькому государеве жалування: корогву, булаву, фerezію (верхню одежу), шапку і соболі. ... віддавши булаву, боярин сказав, передаючи одежу «государ наш, цар і великий князь Олексій Михайлович, маючи знак орла, як орел бажав покрити гніздо своє і пташат своїх, так ласкою своєю государською схотів покрити город Київ і інші города – колишне гніздо свого царського орла, і з ними пташат своїх вірних, що колись були під державою благочестивих царів, під охорону свою прийняти. Від розправного двору до свого двору гетьман велів государеве жалування – корогву – везти перед собою розгорнувши, а сам ішов за корогвою і фerezії і шапці, з булавою, пішо». Про це москалі не писали.

Більше того, у доповіді посольства цареві відзначено, що ще ввечері 7 січня на розправнім дворі «ще говорили гетьман і писар Іван Виговський, – «Як за давніх часів за великого князя Володимира, так і тепер родич їх великий государ, цар і великий князь Олексій Михайлович, всієї Росії самодержець, зглянувся на свою батьківщину Київ і на всю Малу Русь ласкою своєю, як орел покриває гніздо своє, так і він зволив прийняти нас під свою високу руку, Київ же і вся Мала Русь – вічне їх, а ми всі раді великому государеві служити щиро всіма душами своїми і голови свої складати за його многолітне здоров'я». Таким чином, московські документи стверджують правомірність таких елементів, які були висловлені у промовах московського боярина: влада московських царів була пов'язана з владою Св. Володимира; у минулому Київ був царською столицею; покровительство і протекція з боку царя є основним елементом російсько-українського поєднання. Усі подібні вислови викликають сумнів і не справедливі: «Існують свідчення, що російські дипломати іноді вставляли до записів своїх слів або промов слова, яких вони в дійсності не говорили», а говорячи про другу промову боярина Бутурліна «варто поставити запитання: де саме було створено її текст – у Москві чи в Україні?»⁷². – Що тут можемо сказати? Треба сказати наступне.

Перше, короткий січневий день і стільки подій 8 січня: зранку гетьман і старшина на розправнім дворі у московських послів з великими промовами гетьмана і московського боярина; після обіду до церкви і мовби прийняття присяги, де відбувалась довга торгівля щодо присяги; після церкви знову у двір московських послів, де гетьманові і старшині передали багато подарунків, знову промови боярина Бутурліна і гетьмана Б. Хмельницького; на кінець гетьман пішки прямує від розправного двору до свого двору за короговою з булавою. Кожен історик і політик може переконатись, що за документами самих московських послів зайвого часу для проведення 8 січня міфічної Переяславської угоди не існувало. Одначе, у тому ж таки звіті цареві посла написали, що, мовляв, «зрана того ж дня, в другій годині дня бито в барабан з годину часу на збір всього

⁷² Грушевський М. Історія України-Руси, 1956. Т. IX. Ч. I. С.750, 751–752.

народу, ... почав гетьман говорити мову до всього народу ... нам уже вельми докучило, і бачимо, що не можна нам більше жити без царя. ... полковник переяславський Тетеря, ходячи в кругу, на всі сторони питав: «Чи всі ви так дозволяєте»? Сказали всім народом: «Всі однодушно!». В послідуючому усі історики, підтримані московськими дяками, твердили, що таке відбувалось, не задумуючись, що у Переяславі під барабан не можна було зібрати «весь народ», мабуть, України, а тим більше, що гетьман ніколи не міг сказати навіть перед старшиною, що «докучило жити без царя», багато іншої нісенітничі.

Друге, дорога до надуманої «ради» між українськими і московськими очільниками держав була протоптана задовго до Переяслава: з однієї сторони, релігійними факторами, а з іншої, – агітаційними і військовими діями з московської сторони. Релігійний фактор простежується задовго до 1648 р. ще з часів Тридцятилітньої війни 1618–1648 рр., адже подорож царських послів до Переяслава супроводжувалась їхньою участю в урочистій службі Божій у кожній церкві, що була на їхньому шляху, послали відвідували і молились в козацьких церквах, уже 6 січня 1654 р. в день Богоявлення московські священники несли передану царем ікону Спаса, відбувалось багато іншого релігійного дійства. Стосовно агітації і військових дій, то задовго до Переяслава, чомусь з'явилися звідусіль посланці і до царя, і до гетьмана, щоб рухатись «під руку московського царя», що подається з окремим поясненням.

Третє, як свідчать власні дослідження, так і вислови деяких істориків, зокрема С. Плохія (Канада), що всі документи, особливо «Акты ЮЗР», наповнені безліччю протиріч. Скажімо, твердження про те, що саме 8 січня 1654 р., коли короткий зимовий день був переповнений історичними подіями, гетьман все таки підписав листа до царя, в якому вперше назвав його самодержцем «всея Великия и Малыя Русий», що вносило корінні зміни у самоідентифікацію українців. Враховуючи інтерес царя в українській освіті, Б. Хмельницький мав намір використати військову силу москалів у часи Визвольної війни українського народу проти польської колонізації. До царя був написаний лист Б. Хмельницького 1648 р.,

щоб домовитися про військову допомогу і ні про що інше, але цього листа так і не знайдено. Його москалі знищили чи заховали.

Усе, що подавалось вище, надумане московськими дяками на користь Московії: перш за все московський історик Г. Карпов стверджує, що лист написано 13 січня, а відправлено до царя 20 січня, хоча фактично, за даними М. Грушевського, лист датований 17 лютого 1654 р.; крім того, гетьман Б. Хмельницький і старшина розпочинали Визвольну війну і боролися, щоб козацька держава була самостійною, а тому московські бояри і дяки підступно вписали в лист до царя, що гетьман назвав свою державу «Малыя Русия», що вистелило дорогу до «федерації» України у складі Московії у розумінні більшості представників української еліти, визнаючи українців «молодшим братом» упродовж 1657–1991 рр.

Світова громадськість дивувалась, що українці, жителі древньої держави Русь, відомої з VI ст., а у 988 р. відбулося Хрещення Володимира в Херсонесі (Сімферополі), після 1657 р. стали прозиватись «молодшим братом», а населення Московського царства, що тільки у 1147 р., з'явилося невеличке поселення Москва, московська пропаганда вже називала «старший брат». Це тягнулось довго і тільки у XXI ст. Віктор Мироненко, виходець з Чернігівщини, як экс-перший секретар ЦК ВЛКСМ Радянського Союзу, офіційно заявив: «Младший брат–Россия, вне всякого сомнения. Говорю откровенно, как историк я в этом абсолютно уверен»⁷³, Подібний висновок ми зробили у своєму дослідженні, але головне у такому визнання, що це твердження вищого керівництва ідеології Московського царства.

Продовжуючи свою наперед задуману політику щодо Русі-України, Москва намагалася прийняти нав'язану промовою свого боярина нової стилістики та образної стилістики з новими підданими, яскраво запропонувала ілюстрацію реакції Москви на мовби запропоновану Б. Хмельницьким нового терміну «Мала і Велика Русь». Доволі швидко до царського титулу такий термін добавлено навечно «вже від лютого 1654 р. датуються перші листи царя, де він називає себе самодержцем «Великої і Малої Росії», де пояснюється,

⁷³ *Бульвар Гордона*. Август. 2019. № 32.

що, мовляв, «ініціатива запровадження нового складника царського титулу походила саме з України і не була інспірована Москвою»⁷⁴. – А чи правда, що від Б. Хмельницького з'явилися нові терміни? Ні, бо ще у грудні 1653 р. боярин Бутурлін у своєму листі до царя писав про Київ, Чернігів і всю Малу Русь, ... а про Київ, як про свою вотчину, писав цар Олексій Михайлович, не кому іншому як Б. Хмельницькому»⁷⁵. Тобто бояри і дяки придумали терміни «Мала Русь» наперед і лише своєчасно приписали українцям, наче гетьман і старшини у Переяславі подібне промовляли. Суцільна підтасовка наперед задуманої провокації, а далі для захоплених (1655 р.) руських земель Великого князівства Литовського московські бояри і дяки придумали новий термін «Біла Русь».

На кінець, спеціально наперед задумане нав'язування Переяславського міфу з метою колонізації древньої держави Русь та ганебна роль у цьому підкупленої української аристократії, що не бажала боротися, а спасала свої привілеї, показана В'ячеславом Липинським «Як Люблінська легенда в Польщі так само Переяславська легенда в Росії ідеологічно і юридично спасла українську аристократію – по банкрутстві її власної держави – від положення верстви завойованої, підбитої, рабської у державі чужій. Ці легенди і тут, і там давали нашій аристократії всі права і привілеї на тій підставі, що, мовляв, вона до тих держав сама, добровільно, без примусу пристала»⁷⁶. Інший відомий діяч Української революції 1917–1921 рр. Микола Міхновський стверджував «взимку 1654 р. в Переяславі не відбулося ніякого возз'єднання України з Московщиною ... Українська козацька республіка і Московська монархія, як вільна з вільною, як рівна з рівною, уклали трактат про взаємопоміч у війні»⁷⁷. Про ці слова не треба забувати сучасним аристократам у ХХІ ст., бо їх, як і тодішніх, тепер будуть згадувати злими словами наступні покоління українського народу.

⁷⁴ *Воссоединение Украины с Россией* (ВУР). Москва, 1954. Т. 3. С. 516, 543–546.

⁷⁵ *Заборовский Л.В.* Католики, православные, униаты. Проблемы религии в русско-польских отношениях. С. 181, 188, 218.

⁷⁶ *Переяславська Рада 1654 року*. Київ: Смолоскип. 2003. С. 56–57.

⁷⁷ *Міхновський М.* Самостійна Україна: брошура. Львів, 1990.

Тепер про релігію у відносинах з Московією. Незважаючи на те, що москалі, користуючись «ситуативністю» релігійної риторики Б. Хмельницького, завчасно підготувались ще до прибуття у Переяслава вирішувати релігійні проблеми у своєму розумінні. Проблеми ж в обох сторонах були кардинально різні: у київського духовенства йшлося про протекцію православного московського царя у протистоянні з унією та польською католицькою державою при повному збереженні прав та привілеїв української митрополії; для московського патріарха справа стосувалася винятково церковно-юридичного підпорядкування київської митрополії. Остаточно глибина розбіжностей між київським і московським духовенством проявилася під час переговорів між делегацією київської митрополії, очолюваної Інокентієм Гізелем, та царськими боярами в липні 1654 р., коли українська сторона заявила, що «юридичний поділ був закріплений вселенським собором і тільки ним може бути змінений»⁷⁸. У подальшому бояри і дяки робили усі підступні дії, щоб прибрати до рук київську митрополію, що відчувається дотепер (XXI ст.).

Деталі пояснюють глибину і масштабність фальсифікації. Проте, що великий полководець знав з ким він домовляється про військову допомогу свідчить епізод 1651р., коли до гетьмана прибув посильний з проханням, «що цар гетьмана усовіщає, аби він з паном своїм (тобто королем польським) не воював, бо в такому разі цар своєму брату королю мусив би дати поміч і військо своє послати», – то Хмельницький, як оповідає наочний свідок тієї сцени, ... Мисловський, – «роз'ївся і зірвався, хочаби дати послові царському по пиці, ледве Шумейко, полковник чернігівський, встиг вхопити гетьмана в обійми»⁷⁹. Тому правомірним є те, що: не піднімав Богдан повстання проти Польщі заради прилучення України до Москви, як твердять москалі і багато українських промосковських істориків; перемовини про умови військової допомоги з царем Московським

⁷⁸ *Акты ЮЗР*. Т.Х. С. 707–764; Заборовский Л.В. Католики, православные, униаты. Проблемы религии в русско-польских отношениях. – С.206–217.

⁷⁹ *Литинський В.* Україна на переломі. 1657–1659. Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип. 2003. С.61.

були таким самим випадковим явищем, яким вони провадились з Кримом, Туреччиною і Швецією. У гетьмана Хмельницького не існувало великого вибору, щоб одержати допомогу проти Польщі, бо повсюди зрада.

Усе розпочалося приблизно після 1647 р., коли Україна була виснажена у визвольній битві проти Польщі, а країни, на допомогу яких він розраховував, його зраджували. В процесі визвольної війни становище козацької держави і гетьмана було надзвичайно складним: Хан Криму зрадив гетьманові у битві під Жванцем, підкуплений королем польським за 100 тис. дукатів та дозволом збирати ясир навколо Львова і в інших частинах України; зрадив гетьмана хан Іслам Гірей, вимагаючи укласти з поляками угоду і 18 серпня 1649 р. було укладено Зборівський мир, який був не вигідний українцям; татари, як довідався гетьман, намагались його і Виговського здати польському королеві; поляки не хотіли вести переговори з послами гетьмана і на початку 1654 р. король готував похід для приборкання «збунтованої» України; монархічно-династичні гетьманські замисли захитались під впливом вбитого у вересні 1653 р. під Сучавою улюбленого сина і наслідника Тимофія.

Саме під впливом таких складнощів гетьман Б. Хмельницький намагався встановити військово-політичну угоду з Москвою, щоб за її допомогою відокремитися від Польщі й Криму, а найголовніше збудувати Українську козацьку державу⁸⁰. Влітку 1648 р. гетьман звертається до царя з проханням не допомагати Польщі, а краще відібрати у неї Смоленськ, або заявити свої претензії на вакантний на той час польський престол, а на початку 1649 р. український посол у Москві Симуян Мужилівський пропонує московському урядові окупувати Сіверщину, оскільки «живуть в тих городах собою свобідно, і то стала вже їх козацька земля, а не польська, і не литовська»⁸¹. Були й інші спроби гетьмана прихилити царя до виступу проти Польщі, але все було марним, московський уряд обмежувався туманними обіцянками, зарадивши деякі пільги у торгівлі, в яких москалі були зацікавлені найбільше.

⁸⁰ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 162–167.

⁸¹ *Грушевський М.* Історія України-Руси. 1936. Т. VIII. Ч. 3. С. 137.

Це роздратовувало гетьмана і Військо Запорізьке, а тому були різкі висловлювання, навіть погрози, проти царя і Москви: московському посланцеві гетьман сказав що «він, гетьман, зараз на московське царство» і «все – і городи московські, і Москву зламаю, та й хто на Москві сидить (себто цар–О.О.) і той від мене на Москві не відсидиться»⁸²; на офіційних банкетах і у приватних бесідах у 1650 р. гетьман погрожує війною: «Ніхто мені так не докучив як цар московський»; у 1651 р. в присутності московського висланця, старця Павла, гетьман присягався перед іконою, що піде війною на Москву і «зруйнує її гірш, як Литву»⁸³; гетьман, мабуть, мав якісь плани проти Москви, можливо через це він дав притулок претендентові на московський трон (мов би син покійного царя Василя Шуйського) і не видавав його Москві на її настійне просьби»⁸⁴. І ось, після намагань з боку гетьмана залучити до військової співпраці проти Польщі і відмову царя, а після цього жорстокі випадки проти Москви і царя з боку гетьмана, раптово, без будь-яких офіційних домовленостей з Україною 1 жовтня 1653 р. в Москві скликається Земський собор і ухвалює: гетьмана Богдана Хмельницького, все Військо Запорізьке з містами й землями прийняти, на їх прохання, «під государеву високу руку»⁸⁵.

Ось такою була нечувана формула угоди України й Московщини на підставі словесних закликів та погроз з боку гетьмана укласти військово-політичну угоду з Кримчаками чи Туреччиною. Ще до Переяславської драми (8 січня 1654 р.) було чимало місяців, а московські бояри вже законодавчо закріпили претензію на здобуття київської «спадщини». Однак, якщо порівняти «23 статті», підготовлені гетьманом і старшинами у січні-лютому 1654 р. в Корсуні і Чигирині, то там навіть згадки немає про «підданство під високу руку з містами і землями», там стверджується лише про військові, економічні і міжнародні відносини, а не підданство, подібного немає навіть у переробленому московському варіанті вже «11 статей»,

⁸² Грушевський М. Історія України-Руси. Т. VIII. Ч. 3. С. 243.

⁸³ Там само. Т. IX. Ч.1. С. 22, 255–256.

⁸⁴ Там само. Т. IX. – Ч.1. – С. 111–124.

⁸⁵ Там само. Т. IX. – Ч.2. – С. 610–649, 1529–1536.

підроблено самими боярами у Москві, яких не визнали ні гетьман, ні старшини. Кардинальна розбіжність рішень Земського собору (жовтень 1653 р.) і «23 статей» свідчить про повну розбіжність умов угоди гетьмана і старшин з царем, такі умови відносин гетьман не визнавав до кінця свого життя.

Як і оригінали проекту угоди, направлених в Москву від Війська Запорізького, оригінали наведених вище документів, сфабрикованих у Москві, також не збереглися, в архівах Посольського приказу залишились лише копії відправлених в Україну документів та записки (чернетки) деяких документів, які й друкуються в офіційних матеріалах. Доля цих документів, ретельно сфабрикованих московськими боярами і дяками, не висвітлювалась в історії Російської імперії, а вона наступна: угода 1654 р. (березень) умосковській редакції не дістала ратифікації українського уряду; привезені акти і угода не були опубліковані в Україні, про них не повідомлено війську, а тому вони не мали будь-якої сили і так звана Переяславська угода не прийняла юридичної форми, її не існувало. Враховуючи зміст не оригіналів, а копій, наведених вище документів, зазначимо, що юридичний аналіз цього договору надзвичайно важкий, а вірніше практично неможливий тому, що його текст міститься в різних за змістом, формою і результатом документах. У цьому контексті зазначимо справедливості висновку Б. Нольде, що «акт 1654 р. виявив своєю формою та змістом «дві ідеї», які нам тепер здаються протилежними, що виключають одна одну – «ідею милості суверена» та ідею «договору» – умови»⁸⁶. Водночас зазначимо хибність твердження А. Яковліва про те, що «форма договору 1654 р. аж ніяк не зв'язана з його змістом: акт 1654 р. є дійсно договір між Військом Запорізьким та Москвою»⁸⁷.

Наведена оцінка московських документів угоди з Військом Запорізьким і гетьманом та відношення до них української влади не подобалась цареві і московським боярам. Раптова смерть гетьмана все змінила і Москва стала досягати поставленої мети: вже 25. VIII. 1657 р., за московським повідомленням, «старшина ... і військо ...

⁸⁶ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 116.

⁸⁷ Там само. С.116.

говорили поміж себе ... щоб гетьманич (Юрій Хмельницький) і писар (І. Виговський) показали всьому війську всі ті статті, котрих просили у царя Богдан Хмельницький і все Військо через своїх посланців – бо ми всім військом досі нічого не знаємо, чим нас на те військове чолобиття великий государ пожалував»; наступного дня було «вчитано на раді статті, прислані від царського величества за чолобиттям гетьмана і всього Війська з суддею Самійлом і полковником Павлом Тететрею»⁸⁸. Зачитали війську не ті «23 статті», які гетьман Б. Хмельницький і старшини готували в Корсуні і Чигирині, а ті «11 статей», що ухвалили цар з боярами одноосібно в Москві 27 березня 1654 р., назвавши це «Переяславською угодою». Саме ці статті, прислані з Москви, яких гетьман Б. Хмельницький і старшина не визнавали, чомусь називали Переяславською угодою, коли у березні 1954 р. святкували 300-ліття цієї угоди. Історична наука доказує, що «в широкий ужиток увійшли в новій редакції, від часів Ю. Хмельницького, потім, як затерлася пам'ять про зміст Переяславської угоди, а поширилися нові «статті», видрукувані й розіслані по Україні царським правительством 1657 р.»⁸⁹.

Знову зайвий раз бачимо, що Москва сфальсифікувала договір, гетьман і старшина його не визнавали, але москалі, зачекавши коли гетьмана не стане, заставили все таки визнати сфабрикований договір. Діяла ця угода лише 110 років, коли цариця Катерина II у 1764 р. примусила гетьмана Кирила Розумовського зректися гетьманства, що анулювало угоду 1654 р., насильно приєднавши Україну до Московії, а московські історики та політики тлумачили це як «добровільне приєднання українського народу до московського під високу руку московського царя».

Українцям в Московії стало жити ще важче, але боротися силою після Б. Хмельницького не було змоги, лише одиниці протестували: письменницький протест Тараса Шевченка; боровся силою «останній гайдамака» Юстин Кармелюк; про кривди кріпацтва написав твір Семен Олійничук, якого навіть не опублікував, але за нього потрапив до Шлісельбурзької в'язниці, де й помер (1798–1852 рр.);

⁸⁸ Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1936. Т. X. С. 32–33.

⁸⁹ Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип, 2003. С. 8.

небагато було інших борців. Український народ був позбавлений розвивати свою національну культуру, мову, побут, звичаї так як усе вважалося «мужицьким», «холопським», а «рештки українського панства, інтелігенції ... вдруге зрадили український трудовий народ: визнавши себе росіянами, вони передалися до табору гнобителів»⁹⁰. Поділля, а згодом уся Україна, перейшли під владу москалів, які пригнічували українців до 1991 року. Тут так і хочеться сказати словами письменника Миколи Невидаїла, який пройшов дорогами голоду 1933 р., фронту радянського, полону німецького, воїна Української Повстанської Армії, радянських концтаборів, Норільського повстання – «Вклонімося могилам предків наших, що волю нашу розгубили»⁹¹.

Після такого зухвалого рішення Земського собору розпочалась підготовка до Переяславської авантюри і для цього були задіяні і військові, і політичні, і інформаційні, і обманливі методи битви, спрямовані на захоплення України. Документи свідчать, що намітивши будь-якою ціною привласнити Україну, ще у ті часи практикувалась гібридна війна, в якій важливе місце належало інформаційним битвам, які руйнували українську державу з середини. У документах зазначено, що намітивши будь-якою ціною захопити Україну, московський цар та його поплічники розпочали шалену діяльність винятково для того, щоб спонукати гетьмана погодитись на переговори, посилаючись на те, що, мовляв, до царя прибували посланці з українських міст, запрошуючи царя вести переговори з гетьманом. У часи Визвольної війни 1648–1657 рр. важливе місце належало інформаційним битвам як важливої складової гібридної війни, що руйнувало українську державу з середини. Мовби ненароком з'явилося багато посланців і до гетьмана, і до царя з питанням переговорів⁹²: посланці з Путивля прибули до Москви, щоб одержати грамоту від царя до гетьмана; інші ж посланці рину-

⁹⁰ *Євтим Сіцінський*. Нариси з історії Поділля. Ч.1. Вінниця, 1927. С. 16.

⁹¹ *Літературна Україна*. 21 січня 2016. № 2.

⁹² *Акты*, относящиеся к истории Южной и Западной России (дополн. к III тому). Т. 10. Переговоры объ условиях соединения Малороссии съ великою Россією. 1653–1654. С.Петербург, 1878. С. 73–138.

ли з Чигирина до війська, де перебував Б. Хмельницький «у насъ холопей твоихъ быть от Чигирина»; спішили до царя посланці з Умані, щоб «пожаловаль, велель ихъ принять под свою государеву высокую руку»; зразу ж ті, що мовби побували у гетьмана, трактували вже в Москві «мы холопи твои были у Б. Хмельницкого ... и твою грамоту гетману отдали, ... и речь говорили ему, и жене его, и сыну, и писарю Ивану Выговскому, и полковникамъ, и писарям, и обозничему Умані», для яких невідомий «Ильяшъ нам холопемъ твоимъ сказываль тайно: гетманъ де и все войско запорожское у тебя государя милости просятъ, что бы ты государь, и ясаулам, и ближнимъ людемъ, которые біли при гетмане. ... и сказали, что ты великий государь, его гетмана Хмельницкого и все войско запорожское, пожаловаль, велель ихъ съ городами ихъ и съ землями принять под свою царского величества высокую руку».

Ось так обставляли гетьмана Б. Хмельницького з усіх сторін, пишучи йому не українською мовою, що свідчить про завчасно заготовлені тексти у Москві, або посланцями від царя, звичайно, яких також підготували москалі. Мабуть, гетьман про все це й не знав, бо москалі тоді, як і тепер діяли підкупами, а коли й знав, то не надавав значення. Саме за допущення можливостей різних маніпуляцій і підкупів Т. Г. Шевченко справедливо критикує Б. Хмельницького, що він, допустивши переговори з представниками царя, не впорався з ними і в результаті сам загинув, а Україна на багато століть потрапила у рабство москалів.

Московські політики та їхні українські активісти, історики й драматурги, чомусь не задумувались, що «холопи» з Чигирина, Путивля та Умані, які писали московсько-татарською мовою, були підсланими московськими посланцями. У них було основне завдання – нав'язувати гетьманові рабські умови та ще й написали, звичайно московською мовою, що, мовляв, гетьман, почувши «благє рішення» царя, був дуже раденький «... обрадовался ... и тебе государю биль челомъ. И въ разговорахъ гетман говорилъ: с твоимъ государевымъ бояриномъ Бутурлинымъ съ товарищи видится ему в Переяславе». Отже, місце, де мали б бути переговори і хто їх буде вести, заздалегідь визначали у Москві, думки та ідеї про відносини України з Московією гетьманові нав'язували московські ідеологи.

Проте дотепер було невідомо як це відбувалось, замовчувались важкі проблеми, яких в українців у ті часи нагромадилось чимало, зокрема треба було вирватись з обіймів поляків і не потрапити в інші, не кращі обійми, зокрема турків. Саме тоді для України і гетьмана настали важкі часи.

З документів, напевне підготовлених для насильницького підпису Переяславської угоди на московських умовах, видно, що цар кликав гетьмана Б. Хмельницького до Москви, але він не поїхав, а направляв туди своїх послів, що вкрай не подобалось цареві і посланців затримували. Історик М. Грушевський доволі широко, однак обережно, описує події в Переяславі, але про посольство до Москви написав «Московський уряд ... був трохи збентежений відсутністю Виговського й бажав, щоб приїхав до Москви сам гетьман. Але Богдан Хмельницький, посилаючись на наступ польського війська на Україну, до Москви не поїхав»⁹³.

Обережно, з підтекстом написано, а ось О. Оглоблин написав, що гетьман з царем ніколи не зустрічався, але причин ніхто не пояснює. А причина існує, бо між гетьманом і царем з перших днів листування не було довіри, адже кожен ставив свою мету у відносинах: гетьман намагався скористатись силою Москви для боротьби з Польщею; цар же намагався розширити свої володіння за рахунок земель Русі. Крім того, гетьман побачив: цар жорстоко розправлявся з білорусами у 1654–1655 рр., їх москалі завжди будуть привласнювати; руйнував Литву і Польщу; не було ніякої угоди підписано, а цар направляв в Україну воєвод, які жорстоко поводитись з українцями на Правобережжі, особливо на Поділлі і Волині; у своїх листах вимагав від гетьмана повністю підкоритися у веденні міжнародної політики.

За дослідженням М. Корпанюка та інших істориків, цар вимагав від гетьмана прибути не раз, але на третій раз, коли цар потерпів поразку під Краковом, а вину поклали на козаків, то, він направив до гетьмана посла з подарунками і коня на додачу, а «До коня та обладунку був прив'язаний посторонок: (мовляв) якщо по-доброму їхати до царя не захотів (би), тоді тим повозом, зачепивши за шию,

⁹³ Грушевський М. Історія України-Руси. 1936. Т. IX. Ч. 2. С. 795–796.

наказав до себе привезти. Тому послові голову й бороду наказав Хміль обсмалити, коневі гриву й губи обрізати і так назад відіслати, відповівши цареві, що його я надалі можу відвідати, будучи меншою особою, але, коли він наказує мене до себе привести, то за такі подарунки вогнем і мечем привітаю»⁹⁴. Подібні відносини слід враховувати, коли дається оцінка міфічній Переяславській угоді.

Дослідження підтверджують саме головне, що Б. Хмельницький і московський цар не зустрічались, а тому царського чи боярського підпису поряд з підписом гетьмана України на придуманому документі в Переяславі реально не існувало, були лише листи і «23 статті» гетьмана, підготовлені не в Переяславі, а в Корсуні і Чигирині, про надання військової допомоги проти Польщі та відстоювання державних, матеріальних і духовних прав українців, які гетьман надсилав послами цареві. Дотепер оригіналів офіційних відомостей про зміст Переяславські умови немає, окрім листів та статей гетьмана до царя, де йдеться тільки про військові угоди та збереження давніх прав⁹⁵, а також доповідей Бутурліна цареві з величезними домислами, скажімо повсюди написано і в картинах показано, що Бутурлін та інші члени посольства царя присутні на Переяславській раді поряд з Хмельницьким, а в дійсності не посол приходив до гетьмана, а навпаки, Хмельницький ходив до посла на прибулий двір, не був царський посол і на зібранні⁹⁶. В Україні не збереглася інформація про підготовку документів тільки в Корсуні і Чигирині для посольства, що відправлялось до царя, не пишуть про це московські послы, вони тільки усе прив'язують до Переяслава, що не вірно.

Йшов час і надія на військову поміч Москви у битві з Польщею була марною, а тому гетьман і старшина пішли на компроміс, удовольнившись усними заявами царських послів від імені царя, виставили свої вимоги і висловили обіцянки цареві, відклавши на майбутнє визначення докладніших відносин з Москвою через

⁹⁴ *Єрлич Яким*. Літописець, або Кройнічка різних справ і дій дальніх і сучасних часів. (пол. мовою). Київ, 1916. С. 196.

⁹⁵ *Переяславська рада 1654 року: (історіографія та дослідження*. – Київ: Смолокип, 2003. С. 41–45.

⁹⁶ *Там само*. С. 28–38.

посольства. В результаті окреслилися дії та документи, яким приписують дотепер різноманітні форми (угода, договір, об'єднання) між державою Русь і Московією. Перше – це дія, усна умова гетьмана і старшин з царськими послами, скріплена царським словом, переказаним керівником посольства В. Бутурліним, що відбувалося на прибулому дворі у Переяславі 8 січня 1654 р. Друге – це документ, «23 статті» Б. Хмельницького і старшин, що містять вимоги до царя і його уряду, які сформовані гетьманом і старшинами у лютому–березні 1654 р. вже у Корсуні і Чигирині. Третє – це документ розроблений у Москві, жалувана царська грамота Запорозькому війську, в котрій визначалося, до чого цар і бояри домовилися з козацькими послами щодо подальших відносин України і Москви.

Ось усе, що розгорнулось навколо так званої міфічної Переяславської угоди (ради), якої не існувало у принципі, але усе розвивалось після смерті гетьмана Б. Хмельницького, коли гетьманували Іван Виговський та Юрій Хмельницький під тиском і контролем московських воевод. Про відсутність реальності будь-яких подій у Переяславі 8 січня 1654 р. можемо послатися на відомого українського історика М. Грушевського, який пишучи усе про історію України, про цю подію майже не згадує, ухилився, щоб не драгувати москалів, а документам (копії), що існують у московських архівах, він не довіряв, а тому мовчав.

Виявилось, що в московських архівах Міністерства закордонних справ і Юстиції знаходяться документи, усі звичайно підтасовані відповідно до потреб Московії, які стали базою для формування думок, безумовно московських, про так звану Переяславську раду (угоду), вигляд і зміст їх наступний: «Тетрадь книгой, в четверку, без скрепы по листамъ, писана разными почерками. Из этой тетради въ различныхъ изданияхъ печатались отрывки, по преимуществу относящіеся къ описанию Переяславской Рады 8 января 1654 года. ... более цельный изъ этихъ отрывковъ напечатанъ въ Истории Малой Россіи Д.И. Бантышъ – Каменскаго»⁹⁷. У згаданому зо-

⁹⁷ *Акты* относящиеся к истории Южной и Западной России. (дополн. к III тому). Переговоры объ условияхъ соединения Малороссіи съ великою Россією, 1653–1654. С. Петербург, 1878. Т. 10. С. 138.

шиті існує перелік документів (записочок винятково московською мовою), на базі яких приєднали Україну до Московії: «Тетрадь, сшитая изъ расклеенныхъ столбцовъ посольства Бутурлина ... Эта тетрадь как значится въ ее заглавии ... содержитъ следующее: 1654 года генварь – май, отписки бывшихъ в Переяславе посольствъ (Бутурлин, Алферьев, Лопухин), для приведения к присяге всея Малороссии въ подданство великороссийское; описание городов малороссийскихъ и посылки в оныя дворянъ для приведения тамошнихъ жителей къ присяге; обрядъ подданства; присылка в Москву отъ гетмана Хмельницкого съ грамотою къ государю Матвеева; возвращение изъ Малороссии, приездъ речныхъ пословъ и ихъ награждение»⁹⁸. Дикунство, договору ніхто не підписував, бо гетьман так і не поїхав до царя, який його викликав, а москалі нишпорять в Україні і приводять українців до присяги цареві – класика гібридної війни Московії проти України формувалась ще у ті далекі часи.

Матеріали зошита, де безліч протиріч та історичних неузгоджень, дають багато ідей для роздумів: перше, в переліку не існує ніякого протоколу про якусь раду чи навіть зібрання полковників та сотників, а тому невідомо хто з ким радився; друге Хмельницький і цар московський для переговорів не зустрічалися; третє, гетьман у березні 1654 р. послав до Москви своїх посланців, яких затримали (Самійла Зарудного, Філона Гаркушу та Переяславського полковника Павла Тетерю), але в переліку вмонтованих документів про них не згадується, натомість з'явилась інша єдина особа, яка мовби була послана до царя, москаль – «Матвеев»; четверте, гетьманові приписали чимало наведених вище висловів, але в наведених існуючих документах таких висловів та проголошень не існує, тому є підстави вважати, що багато версій щодо подій у Переяславі зайвий раз підтверджує, що вони надумані і сфабриковані. Ще при житті гетьман «поставив під сумнів московські статті там, де вони відходили від принципів Переяславської умови»⁹⁹. Адже, посилаючи Філона Гаркушу з грамотою, гетьман просив, щоб «договорились

⁹⁸ Там савмо. С. 139–140.

⁹⁹ Грушевський М. Переяславські умови України з Москвою 1654 року. 3-є вид. Київ, 1918. С. 8.

о вольности казацкіе, шляхетцкіе, духовные и всякого чина, чтобы на тотчасъ и привилея взяли, как о том написано в листах, къ нимъ написаныхъ»¹⁰⁰. Просила залишити свої права й церква «Чтобы наши вольности церковные и духовные, такожъ привилія, строенія, которые отъ великихъ князей рускихъ и королей польскихъ подтвердити. ... чтобы есми отъ послушенства святейшого патриарха константинопольского, ... не были отдалены»¹⁰¹. Про якісь угоди, інші домовленості не йшлося.

В цьому процесі особлива роль приділялась підкупам, як це Росія практикує у ХХІ ст. в Європі і навіть у США. Відправляючи послів до Переяслава, цар виділив їм багато подарунків, щоб задобрити прихильників, а це зайвий раз свідчить, що москалі просилися до так званої дружби, а не гетьман та українці. Подарунків привезли чимало та й ще вибірково для конкретних людей¹⁰²: Київському митрополиту, єпископу Чернігівському, архимандриту Печерському, гетьману Б. Хмельницькому, синові гетьмана Тимофієві, генеральному писареві Виговському (йому таємно), боярам, полковникам; подарунки складались з різних речей – гетьманові булава, шапка, прапор, багато грошей; всім також гроші; соболі, риба, мед, різні харчі; багато іншого. Затриманих посланців гетьмана у Москві також старалися привернути на свою сторону, зокрема П. Тетері цар надав грамоти на маєтки в Україні, які він, повернувшись, приховав від гетьмана. Тепер, в роки незалежності, ми спостерігаємо, що москалі, як і в минулому, витрачають чимало коштів для підкупу корупціонерів і зрадників в Україні, щоб розхитати країну і прибрати її у свої клятї обійми. З викладеного можемо зробити ряд висновків.

Перше, коли Україна відмежовувалась від Польщі, то треба було шукати союзників, бо в країні бракувало єдності, навіть найближчі прибічники гетьмана протидіяли між собою: Максим Кривоніс самостійно очолив широкі верстви селянства і козацтва на боротьбу за відокремлення від Польщі; український князь Ярема (Єремій)

---

¹⁰⁰ Там само. С 560.

¹⁰¹ *Акты* относящиеся к истории Южной и Западной России (дополн. к III тому). С. Петербург, 1878. Т. 10. С. 742.

¹⁰² Там само. С. 139–142.

Вишневецький очолив частину пропольського люду, здебільшого багатії і польське населення, які боролися проти національно-визвольної революції; поляки пропонували гетьманську булаву Брацлавському полковнику Іванові Богуну за умови, що він буде боротися проти Хмельницького, а Україну залишить у складі Польщі, на що він не погодився; важкою була співпраця з кримськими татарами.

Подібного твердження дотримується й академік В. Смолій: «Жодних зафіксованих на пергаменті угоду у Переяславі в січні 1654 . не було підписано»¹⁰³. Вибору у Б. Хмельницького майже не було: свої об'єднуючі послуги пропонувала Туреччина, яка довгі роки наносила кривди жителям південних земель України, крім того, це інша віра, інша культура, все інше; і тут свої об'єднуючі наміри настирно вже проявляла Московія. Є підстави вважати, що гетьман Б. Хмельницький також не піддавався нав'язаним московським умовам, адже ніде немає відомостей, що будь-які умови були підписані між гетьманом і московським царем. Можливо, єдина провина гетьмана у тому, що він не зрозумів обману і вислуховував розмови Бутурліна, який від царя прибув у Переяслав і передавав царські різноманітні обіцянки.

Друге, документи і дослідження свідчать, що існують тільки записки про тодішні події від руки різних осіб, які використані московськими істориками для написання різноманітних матеріалів і промосковського корегування листів Б. Хмельницького до царя Московського. Як видно з розрізаних невеличких записок від руки про тодішні події в Переяславі, уся надумана Переяславська угода була ніби-то проголошена, але тільки на словах московських агітаторів, ніяких угод і можливих у них підписів не існувало. Подібного твердження дотримується й М. Грушевський «Взагалі ніякого письмового договору в Переяславі укладено не було»¹⁰⁴. Більше того, навіть в історії радянської доби визнавалось, що приєднання до Московії вирішувала «загальна військова рада, скликана гетьманом Б. Хмельницьким 8(18). 01.1654 у Переяславі ... для при-

¹⁰³ *Україна і Росія в історичній ретроспективі*. У трьох томах. 2004. Т. 1. С. 9.

¹⁰⁴ *Україна і Росія в історичній ретроспективі*, у трьох томах, 2004, Т. 1. С. 9.

йняття історичного рішення про возз'єднання України з Росією, що завершило визвольну війну українського народу 1648–54»¹⁰⁵, тобто: перше, не народ збирався і щось вирішував; друге, документи свідчать, що на тій козацькій раді у Переяславі жодна угода не приймалась, про подібне навіть не велась мова; гетьман і старшини умови договору розробляли в Корсуні і Чигирині, а приймали фальсифіковані рішення у Москві.

Щось не в'яжеться в офіційних повідомленнях московського посольства Бутурліна про картину Переяславської ради 8 січня 1654 р. і багато чого не вдалося приховати. Наведемо лише найважливіші події 8 січня 1654р., які вміщені в тексті: «Виїмок з справоздання московського посольства, висланого на Україну на те, щоб прийняти її в підданство цареві»¹⁰⁶. Ось як відбувалися в Переяславі доленосні події для Русі-України 8 січня, зимового, найкоротшого світлого дня року, що написали московські дяки: 1) «Того ж дня (8 січня) ... була у гетьмана потайна рада з полковниками, суддями і військовими осавулами, і полковники, судді й військові осавули під государеву високу руку піддалися»; 2) «після тайної ради, зрана того ж дня, в другій годині дня бито в барабани з годину часу на збір всього народу. ... І як зібралось велике множество всякого чину людей, вчинено великий круг для гетьмана і полковників ... почав гетьман говорити мову до всього народу ... вже шість літ ми живемо в нашій землі без государя в неустанних війнах і кровопролиттях ... і се нам уже вельми докучило, і бачимо, що не можна нам більше жити без царя. ... великий государ християнський, шестилітніх безупинних наших благань не відкинувши, тепер милостиве своє царське серце до нас прихиливши, ... крім його царської високої руки благодішнійшого пристановища не знайдемо. ... весь народ закричав: «Волимо під царя східного православного кріпкою рукою в нашій благочестивій вірі умирати»; 3) знову «січня 8 ж дня гетьман Богдан Хмельницький і писар Іван Виговський, обозний, суддя, полковники, осавули військові, сотники й отамани у бояри-

¹⁰⁵ *Українська Радянська енциклопедія*. Київ, 1982. Т. 8. С. 262.

¹⁰⁶ *Акты Южной и Западной России (Акты ЮЗР)*. Т. X. Док. 4. С. 215–234; *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 28–38.

на Бутурліна на розправнім дворі (сьезжемъ дворъ) були. І боярин Бутурлін говорив гетьманові промову: «великий государ і великий князь Олексій Михайлович, всієї Росії самодержець і многих держав государ і обладатель прислав до тебе ... грамоту. ... гетьман грамоту прийняв з великою радістю, поцілував, розпечатав, передав писареві Іванові Виговському прочитати на голос при всій старшині Війська Запорізького і всяких людях. ... І боярин Бутурлін говорив гетьманові «великий государ буде вас ... держати в своїй милості і в обороні від неприятелів ваших. І, вислухавши мови, гетьман, вся старшина і всякого стану люди за государську милість били чолом»; 4) нарешті «З розправного двору гетьман поїхав з боярином Бутурліним з товаришами каретою до соборної церкви Успіння Пречистої Богородиці. ... гетьман і старшини сказали, щоб боярин Бутурлін з товаришами учинили присягу за государя. Той відповів, – такого, щоб за царя присягати, – не було ніколи і надалі не буде. ... Гетьман, вийшовши з церкви, пішов на подвір'я переяславського полковника П. Тетері, і говорив про се з полковниками і всіма людьми довго. Полковник переяславський Тетеря і миргородський Сахнович повідомили московським послам, щоб їм присягати за царя. Боярин Бутурлін з товаришами заявили, – се діло не пристойне – щоб присягати їм за государя. ... Полковники сказали Бутурліну з товаришами, що гетьман і ми тому віримо, а козаки не вірять і хочуть, щоб вони їм присягли. ... Боярин Бутурлін говорив полковникам, що «їм треба пам'ятати государеву милість государеві служити, старатись і всякого добра хотіти, щоб усе війсьсько Запорізьке до присяги привести, а коли якісь несвідомі люди (козаки–Б.П.) говорять такі непристойні слова, то їм треба було показати свою службу великому государеві і таких несвідомих людей в таких словах гамувати». Полковники з тим пішли до гетьмана ... прийшли до церкви гетьман Б. Хмельницький і писар Виговський, а з ними полковники, сотники, осавули, отамани й козаки ... сказали бояринові Бутурліну з товаришами, що вони у всім покладаються на государеву милість і готові по євангельській заповіді вчинити великому государеві присягу всією душею ... А про свої справи будуть ... бити чолом великому государеві»; 5) І того ж дня (8 січня) «Гетьман Б. Хмельницький, писар Іван Виговський, обозний,

судді, осавули військовій полковники вчинили присягу государеві в тім, щоб їм з землями і городами бути під государевою рукою навіть невідступно ... говорили з слізьми і обіцяли служити великому государеві, государині, благовірним царівнам і государськм дітям».

Так описується московськими боярами і дяками один зимовий день у Переяславі – 8 січня 1654 р., але аналіз лише цього документа свідчить про суцільну його фальсифікацію: за один короткий зимовий день вчинити аж п'ять заходів практично неможливо, подібне витримує тільки підроблене московське писання; як буде показано народу взагалі не було, козаків також, а крім того, більша половина полковників не прибула до Переяслава, бо не підтримували навіть переговорів з послами царя; ніхто не повірить, що гетьман Б. Хмельницький, почувавочи себе царем в Русі, зі сльозами давав присягу цареві і промовляв, що не гоже жити без царя; церква і митрополити не сприймали московського царя, а тому приводити до присяги гетьмана і старшин в українській церкві, справа надумана; все інше надумане. Отже, документ, на базі якого писалась історія Переяславської угоди, фальсифікат і найбільш принципові історики не мають брати його до уваги, окрім критичних зауважень.

У доповіді цареві про Переяславські урочистості, де панує версія, що на раді «собралось великое множество мужского и женского полу»¹⁰⁷, мовби відбулося зібрання «всього народу». Одначе, те саме московське джерело повідомляє, що в Переяславі приведено «къ вере» гетьмана Богдана Хмельницького, да писаря Івана Выговского, а с ними войсковых судей и обозной, и полковников, и казаков, и мещань, всего 284 человека¹⁰⁸. У написаних від руки записках про події 8 січня 1654 р., мабуть, тих, хто був присутній на зібранні, бо Бутурлін і його писарі не були присутні, всього налічувалось 37 осіб, а тому навіть кількість присутніх (284 особи) за московськими даними, потребує уточнення. В цілому у Переяславі, за даними Б. Білецького і А. Коцура¹⁰⁹, тоді налічувалось до 200

¹⁰⁷ *Акты* ЮЗР. Т. X. С. 217–219, 228.

¹⁰⁸ *Акты* ЮЗР. Т. X. С. 293.

¹⁰⁹ *Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки. Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 15.*

осіб війська – старшин і козаків, а за даними царського посольства на зібранні були присутні аж 284 особи, хоча відомо, що не прибули старшини кропивнянського, брацлавського, уманського, паволоцького полків, а також І. Богун, не були присутні представники від Волинського, Подільського Белзького, Руського воеводств, міщан, селян і духовенства взагалі не запрошували.

Царі, згодом комуністи та їхні українські прихильники, стверджували, що дійство «возз'єднання» сталося відповідно з рішеннями Переяславської ради у січні 1654 р., коли відбулося «собрание представителей украинского народа, созданное гетманом Б. Хмельницким, принявшее решение о воссоединении Левобережной Украины с Россией», в іншому словнику стверджується, що таке рішення приймала «військова рада», а що то за рада не згадується, але кількості осіб, що подає Москва фактично не було. Дехто з промосковських істориків навіть пише, що на тій раді навіть була прийнята присяга, забувши, що усіх, хто мовби давав присягу, було притягнуто за вуха до церкви у Переяславі.

У написаних від руки записках про події 8 січня 1654 р., мабуть тих, хто був присутній при розмові гетьмана з царським посланцем, читаємо, що у своєму виступі гетьман сказав Бутурліну про існування в даний час чотирьох країн, які пропонують українцям об'єднатися «туть которого хотите избирайте. Царь турецкий есть бусурманъ; крымский ханъ тожь басурманъ; отъ польскихъ отъ пановъ утешенія: лучше жида и пса, нежели христианина, брата нашего, почитали. А православный великий царь восточный есть с нами единого благочестія. А будетъ кто с нами не согласуетъ, теперъ куды хочеть вольная дорога»¹¹⁰. Є велика вірогідність підробки наведеного й інших текстів на листочках окремих осіб, що гетьман саме так висловлювався, адже це був великий державний діяч, про що пишуть навіть польські історики. Хоча то був складний час, але гетьман як керівник ще вільної древньої держави, надсилав листи до московського царя про відстоювання

¹¹⁰ *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.* (дополн. к III тому). Т. 10. Переговоры объ условияхъсоединения Малороссии съ великою Россиею, 1653–1654. С.Петербург, 1878. С. 218.

своїх прав, вразі підписання якоїсь угоди, але московські представники на листочках, прізвища яких невідомі, пишуть, що великий гетьман визвольного українського руху, мовляв з усім уже погоджувався та ще й з рабським приниженням «Вашего царского величества во всемъ желательные и униженные слуги, Богдан Хмельницкый, гетманъ с войскомъ вашего царского величества запорожскимъ»¹¹¹.

Виголошував слова «желательные и униженные слуги», гетьман чи ні, нам невідомо, адже це тексти із записок від руки тих, хто був в оточенні посланця від царя, одначе, це були тільки слова під час розмови з москалями, але немає й сліду, навіть у записочках, що хтось проголошував про «воссоединение»; не згадується назва будь-якого документа, який був би підписаний гетьманом не тільки з царем, але й з Бутурліним. Постає справедливе запитання, – що ж то за об'єднання двох великих країн?, – звичайно, його не існувало ні юридично, ні практично, то було для українців рабство, до якого вони потрапили в процесі тодішньої царської гібридної війни. У той самий день представники обох сторін відправились до Успенського собору для присяги, туди вже прибув й Бутурлін, раптово гетьман зажадав, щоб москаль першим прийняв присягу перед Богом від імені царя, зачитавши українські вимоги, але посол категорично відмовився.

Ні в одному документі чи дослідженні не існує твердження, що козацька старшина приймала присягу, лише заявили послам, що вони «положили во всем на государеву волю»¹¹². У промові перед зібранням декількох десятків полковників і козаків гетьман пояснював необхідність союзу з сусідами для одержання від них військової допомоги у битві з Польщею на підставі близької віри, даючи характеристику віри і турків, і татар, і москалів. Проте ніде не звучало того, що писав цареві посол Бутурлін та оприлюднювала московська влада впродовж усіх років окупації України офіційні вер-

¹¹¹ *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.* (дополн. к III тому). Т10. /Переговоры объ условияхъсоединения Малороссии съ великою Россиею, 1653-1654/, С.Петербург, 1878, -С. 739.

¹¹² *Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки.* Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 17.

сії вигадок, типу: «єдиний народ руський»; «одну матір-Київську Русь», що московський цар «прямий нащадок Володимира Великого»; мовляв, не гетьман домовлявся допомогти військом у битві з поляками, а Москва «повертає під свою руку» загарбану Польщею «Малу Русь» «яко древніх великих князів Руських спадщину». В більшовицький період Московської імперії ХХ ст. на Переяславську угоду привчали дивитись крізь призму викривленої легенди: спочатку народ малоросійський, хоча до 1654 р. це був народ руський, добровільно пристав до «одновірної» Московської держави; невдовзі термін «одновірної» замінили терміном «одно національної»; в подальшому – була Русь і Московське царство, а появилась теорія «возсоединеніє» і появилась «Русія». Ось такий каламбур вчинили, торуючи дорогу «одновірного царя» до петербурзького імператора всеросійського.

Міф про Переяславську угоду розпочався в часи відвідань Переяслава Бутурліним у 1653–1654 рр., коли провадились перемовини щодо умов відносин Русі з Московським царством. У царя свої умови–приєднання чи возз'єднання, а гетьмана свої – тільки військова взаємодопомога. Направляючи своїх послів Самійла Богданова і Переяславського полковника Павла Тетерю, які доставляли грамоти гетьмана цареві з нагадуванням, щоб він не забував інтересів українського народу «помните ваша милость и сами, как Бутурлинъ словомъ его царского величества насъ утверждалъ, что его царское величество не только нам права и привилыя, отъ века даные, подтвердить и при вольностях наших стародавних сохранить, но и паче еще особые свои всякого чину людемъ показовати имеет милость»¹¹³. У Москві на це не реагували, послів знову затримали і не відпускали, вимагаючи приїзду Б. Хмельницького, а військовими та різними агітаційними методами тиснули на народ і Русь як державу. Гетьман знову послав наступного посланця з грамотою, щоб «договорились о вольности казацкіє, шляхетцкіє, духовные и всякого чина, что бы на тот часъ и привилея взяли, как о

¹¹³ *Акты относящиеся к истории Южной и Западной России.* (дополн. к III тому). Переговори обь условияхъ соединения Малороссии съ великою Россією, 1653–1654. С. Петербург, 1878. Т.10. С. 554.

том написано в листах, къ нимъ написаныхъ»¹¹⁴, яких також затримували, вимагаючи приїзду гетьмана.

Повсюди у московських сфальсифікованих так званих першоджерелах проповідується, що, мовляв, просила залишити свої права й церква «Чтобы наши вольности церковные и духовные, такожъ привилія, строенія, которые отъ великихъ князей руськихъ и королей польскихъ подтвердить. ... чтобы есми отъ послушенства святейшого патриарха константинопольского, ... не были отдалены»¹¹⁵. Не підтасовані документи свідчать, що не просила українська церква, а довгі роки боролась, на відміну від української шляхти, за свої права і ніколи не давала згоди на приєднання до Москви. Викликає сумнів, що духовенство просило у царя якісь привілеї, про які багато істориків пишуть. Про відношення українського духовенства до Переяславської легенди москалі пишуть різні вигадки, але основного уникають, знищивши першоджерела, що «Митрополит і архімандрит Печерський заявили, що волять померти, чим присягнути цареві»¹¹⁶. Саме духовенство не погодилось, щоб гетьман Б. Хмельницький приймав царських послів у Києві, а тому з різних причин, особливо наполягання москалів, обрали Переяслав, відхиливши Чигирин і Корсунь.

Єдине, як вище подається, що могло привабити гетьмана звернутися до Московського князівства за військовою допомогою проти Польщі, так це віра, але якраз це призвело до втрати самостійності української православної церкви, яка з часів Володимира була у складі Константинопольської Церкви. Після смерті Б. Хмельницького розпочалась запекла боротьба за підпорядкування Київської митрополії Москві, яка точилася понад 30 років. Одначе, коли за гетьмана Самойловича на Соборі Української Церкви було висловлено побажання підпорядкувати Українську церкву Москві, то Собор такого рішення не прийняв. На превеликий жаль, два

¹¹⁴ Там само. С. 560.

¹¹⁵ *Акты* относящиеся к истории Южной и Западной России (дополн. к III тому). С. Петербург, 1878. Т. 10. С. 742.

¹¹⁶ *Листи* полк (овника) Павші до кн.(язя) Радзивіла, писані в лютому 1654 р. з Мозиря (Краків. Б). Од. зб. 143. Арк. 83, 93.

українці – гетьман Самойлович, запроданець українських інтересів, і його родич з Луцька, продались разом з церквою Москві, що неймовірно важко переносилось українським народом упродовж століть. Наперекір такому рішенню Київський митрополит Гедеон (єпископ Луцький – родич гетьмана Самойловича) у жовтні 1685 р. прибув до Москви і в листопаді склав присягу Московському цареві та Патріархові. На додаток, Константинопольський Патріарх Діонісій у 1686 р. зрікся зверхності над Київською митрополією, продавши її Москві за «три сорока соболів і двісті червоних», що видно з листа Патріарха цареві, а це був неканонічний акт, бо за таке свавілля Собор Константинопольської Церкви покарав Діонісія, позбавивши його влади.

Неканонічний акт переходу Київської митрополії до Москви доказано Вселенською Православною Церквою 13 листопада 1924 р. в «Патріаршому і Синодальному Канонічному Томосі», де зазначено, що «перше відділення від Нашого Престолу Київської Митрополії ... а також прилучення до Святої Московської Церкви наступило не за приписами канонічних правил, а також не дотримано всього того, що було встановлено стосовно повної церковної автономії Київського Митрополита, який носив титул Екзарха Вселенського престолу»¹¹⁷. Тепер народ України має зрозуміти, що сучасна УПЦ-МП не має ніяких канонічних підстав займати приміщення української святині Лаври і провадити службу на окупованих українських землях на підставі сфальсифікованого у 1686 р. підпорядкування Української Церкви Москві.

Так, упродовж понад трьох століть (1685–2018 рр.) Українська церква була відірвана від Константинопольської Церкви. Тільки у 2018 р. розпочалось важке, але реальне повернення української церкви до Константинополя, як було у древні часи: Верховна Рада України звернулася до Константинопольської церкви надати автокефалію Україні; 7 вересня Вселенський патріарх Варфоломій призначив двох екзархів у Києві для підготовки до надання автокефалії українській православній церкві; 17 вересня Президент України

¹¹⁷ *Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки*. Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 75–76.

під час зустрічі з екзархами Вселенського патріархату відзначив, що Україна вийшла на фінішну пряму щодо отримання автокефалії православної церкви. Московський патріархат в Україні, враховуючи його скорочення в Україні щонайменше на половину, підтримані владою Москви, пішли у бій: 14 вересня в Московській православної церкві заявили, що розірвуть євхаристійне спілкування з Константинопільським патріархатом у разі надання Україні автокефалію; Москва мобілізує й деяких своїх соратників православних церков у Сербії, Болгарії та Польщі; на таке зухвальство Патріарх Варфоломій відповів, що «Вселенський патріархат не погрожує і не сприймає погроз, але послідовно йде вперед, виконуючи свою велику місію відповідно до священних канонів ... ми не відступимо і застосуємо ці канони у випадку з Україною, коли це буде потрібно».

Упродовж 10–11 жовтня 2018 р. у Константинополі (Стамбулі) Вселенський патріархат обговорив українське прохання і вирішив не надати, а саме відновити автокефалію української православної церкви, яку Московія насильно забрала у 1685 р. Українська церква, духовенство боролись проти московського свавілля, зазнавали нечуваних катувань і лише через 333 роки (1685–2018 рр.) московська окупація української православної церкви завершилась, особлива роль у цьому належить Патріархові Варфоломію. Нарешті 15 грудня 2018 р. у Святій Софії Київській відбувся Собор трьох церков України, на якому було створено Незалежну Автокефальну Помісну Православну Церкву України і обрано її предстоятеля Епіфанія. Уже 6 січня 2019 р. Епіфаній разом з урядовою делегацією України побував у Константинополі (Стамбулі), де одержав від Вселенського патріарха Варфоломія Томос (Грамоту)¹¹⁸ про надання Українській православної церкві нового статусу та повного відриву від московської церкви. День 15 грудня 2018 р. уже став видатним днем в історії України – у битві українців за незалежність та виходу із московської колонізації.

У 2018 р українська церква стала метрополією і тепер вона на шляху наближення до патріархату, що станеться тоді, коли парадії московського підпорядкування перейдуть до автокефальної

¹¹⁸ *Томос* – Грамота про надання автокефалії.

православної церкви України. Для українців, яким випала доля жити в сучасну добу настала ще не усвідомлена історична подія, коли Русь-Україна у 1991 р. одержала матеріальну, а у 2018 р. духовну незалежність. Духовенство усвідомлювало, що Московія – язичницька (поганська) країна, яка намагалась стати християнською, але до завершення справи так і не дійшла, а тепер, коли українська православна церква відокремилась до Константинополя, то московські справи кепські, бо повертається язичество.

Відомо, що гетьман Хмельницький вимагав від москалів, у разі підписання між Україною і Московією угоди (1654р.), визнавати звичаєве право Русі, яке викладено у матеріалах «Руська правда» та інших, що було закладено в Литовський статут (1529 р.) як основний закон для українців і литовців, яким вони й користувалися майже два століття. Для нащадків пояснимо, що після 1654р., коли ніякого договору між гетьманом і царем не було підписано, українську історію москалі все-таки вилущували з першоджерел, переписували на кшталт Московії, а уже з 1917р. історія нашої держави і нації взагалі не створювалась, усе тільки московське, йшлося навіть про зникнення українців як древньої нації. З історії відомо, що в процесі підготовки (1653–1654рр.) перемовин між гетьманом України і московським урядом в Переяславі гетьман ставив перед царем московським низку договірних умов, де, зокрема окреслювався статус звичаєвого права, визначалось, що «Україна правується і громадяни її судяться по своїх стародавніх правах», а для цього було складено «Сводь правь, по коим судится малоросійській народь».¹¹⁹ Після сфабрикованої Переяславської угоди, якій москалі надали статус офіційної, усе це і багато іншого було викинуто на смітник, запровадивши царські і сталінські «звичаєві права» – усіх українців тримати в оточених і голодних селах та тюрмах, а непокірних розстрілювали.

Після приїзду 8 січня 1654р. послів з Москви на чолі з Бутурліним, коли мовби відбулася так звана Переяславська рада, а як вона відбувалася написано вище, розпочалась підготовка до Москви послів від гетьмана. Було закінчено виготовлення проекту договору та

¹¹⁹ *Всеукраїнська Академія наук. Праці комісії для вивчення звичаєвого права України. Київ, 1928. С. 28–29.*

інших документів посольства до царя на чолі з генеральним суддею Самійлом Богдановичем (Зарудним), Філоном Гаркушею і переяславським полковником Павлом Тетерею з чисельним супроводом та подарунками і 17 лютого 1654 р. з Чигирина вирушили до Москви куди прибули 11 березня, і 13 березня 1654 р. відбулася урочиста аудієнція у царя¹²⁰. Посольство від гетьмана, Війська Запорізького та народу привезло до царя два документи¹²¹: перший, акредитивна грамота Б. Хмельницького з проханням надати військову допомогу в захисті від поляків та зберегти права і вольності всього «православного російського» народу, що існують в Русі з давнини; другий, остаточний документ, яким зафіксовані пропозиції Війська Запорізького, є проєкт договору з 23 статтями від 17 лютого 1654 р., підписаний гетьманом Б. Хмельницьким та з печаткою¹²². Ці два документи були підготовлені в Корсуні й Чигирині, в яких про Переяслав і не згадується, але оригіналів, які відвезені послами гетьмана до Москви, не знайдено, вони ніде не опубліковані, в московських архівах збереглися тільки копії в перекладах «з білоруського письма» на московську мову з певною стилізацією і звичайноз текстом, який вигідний московській задумці у відносинах з Україною. Оригіналом проєкту договору Війська Запорізького цікавився у 1709 р. навіть цар Петро I, але і для нього нічого не знайшли, тобто він знищений. Над привезеними послами гетьмана документами й розпочалася нечувана фальсифікація.

І коли послы прибули у березні 1654 р. до Москви, то привезені статті та листи гетьмана були перероблені дяками і боярами, але «Оригіналів козацьких декларацій досі не опубліковано ... Гетьманське правительство не прийняло до виконання тих пунктів, які розходилися з його становищем: гетьман вів зносини з усіма сторонніми державами без царського указу; Україною правив, не допускаючи ніякої участі в тім московського правительства»¹²³.

¹²⁰ *Акты* ЮЗР. Санкт-Петербург, 1878. Т. X. С. 426–427.

¹²¹ *Акты* ЮЗР. СПб., 1878. –Т.Х. –С.445 і далі; ПСЗРИ. СПб, 1830. Т.I: 1649–1675. Док.119. С. 322–327.

¹²² *Текст* в додатку 1.

¹²³ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 11–12.

В Москві над оригіналом, привезеним від Б. Хмельницького, працювали «творчо» бояри і дяки, формуючи угоду вигідну тільки Московії, скажімо, у вступі документа «23 статті» мовби гетьман написав царський титул з додатком нового титулу «и Малыя Росіи», хоча історик А. Яковлів справедливо ставить під сумнів, що в оригіналі такий титул був написаний: «невідомо лише, чи цей додаток був в оригіналі, чи, що більш правдоподібно, додано в Москві при перекладі на московську мову»¹²⁴. З моменту складання угоди в Москві (березень 1654 р.) внаслідок підробки велику країну Русь – «Війська Запорізького» стали називати «Мала Русь» чи «Малоросія», а Московське князівство «Велика Росія» чи «Великоросія», а вже з початку XVIII ст. її перейменували на «Російську імперію». Немає сумніву щодо підтасовки московських бояр, бо козацькі старшини і гетьман Б. Хмельницький такого придумати не зуміли б ніколи. Українці мають знати, що до 1654 р. для означення Української держави користувалися терміном «в російській» від назви Русь, а для означення Московської держави і населення у зовнішніх відносинах використовували назви «Москва» та «в московській».

Прибувши до Москви, послы від гетьмана великої держави Русь, упродовж 13–26 березня 1654 р. очікували кінцевого тексту договору, грамот та іншого. Лише 27 березня 1654 р. особисто кн. О. Трубецький, П. Головкін, В. Бутурлін, дяк Алмаз Іванов вручили послам виготовлені москалями, без участі гетьманських послів, документи і відправили їх додому. Документи свідчать, що послам гетьмана були передані підготовлені в Москві і датовані 27 березня 1654 р. такі акти¹²⁵:

- 1) копія проекту договору від 17 лютого 1654 р., яку привезли послы, уже з царськими і боярськими резолюціями на усіх 23 статтях (існує тільки копія);
- 2) новий договір уже з 11 статей, виготовлений в царській канцелярії разом з царськими грамотами Війську Запорізькому (є оригінал з приписом дяка Іванова);

¹²⁴ Там само. С. 104.

¹²⁵ *Акты* ЮЗР. СПб., 1878. Т.Х. С. 477–506.

- 3) царські жалувані грамоти: загального характеру Війську Запорізькому; православної шляхті, переяславським міщанам;
- 4) жалувана грамота гетьманові на Чигиринське староство;
- 5) царські привілеї Б. Хмельницькому на Гадяцьке староство, на Суботів, Новоселицю, на Медведівку, Борки й Каменку;
- 6) царські грамоти – листи Б. Хмельницькому про діяльність козацького посольства в Москві, про нову печатку, а також про те, щоб гетьман прислав київського митрополита до Москви для пояснень у справі спору з воєводою про землю, нарешті про оголошення війни Польщі та про участь козацького війська з полковниками Золотаренком і Тетерею.

Каркас відносин між країною Русь і Московським царством, які формувались у 1654 р. в Чигирині, а потім у Москві, його результат наступний: проєкт договору – це пропозиція Б. Хмельницького і Війська Запорізького (23 статті); відповідь царя – резолюції царської влади (11 статей та грамота); загального документа, підписаного руською та московською владою, хоча б їхніми представниками – немає. Більше того, М. Грушевський дослідив і підкреслив, що навіть документ, який містить «23 статті», доставлений з Москви, не можна вважати за первісний український варіант, бо він носить численні сліди різних переробок і доповнень, а тому «гетьман ... і старшина не прийняли ні статей, ні грамоти»¹²⁶, привезених з Москви. І це справедливо, бо одержавши названі вище документи українські посли поверталися до своєї, недавно великої країни Русь, уже під назвою «Малья Росія», а народ одержав назву «малороси», козацькому війську і гетьману заборонялись будь-які зносини з Польщею, Туреччиною і Кримом, особливо зі Швецією без дозволу царя, багато іншого не враховано, що пропонував гетьман, але це був тільки початок повного привласнення всієї України.

Одночасно було привласнило ще й назву древньої держави «Русь» і Московське царство миттєво одержало назву спочатку Русія, далі – Росія та Великоросія, а це була крадіжка чи захоплення навіть чужої назви. Московські історики замовчують, що в офіційних документах періоду Визвольної війни писалися такі назви та ентоніми: «Русь»,

¹²⁶ Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1931. Т. IX. Ч. 2. С. 812 (прим.1).

«Вклике князівство Руське», «народ наш руський», «народ руський», «народ руський скрізь в Короні і Литві», «люди руської віри», «наше духовенство і Русь», «Україна». Отже, в історичній перспективі русини-українці мають повернути собі назву руський, а держава Україна – древню назву Русь. Можливо й інший варіант, але Московське царство не має права називатися «Росією».

Після відвезення до Москви листів гетьмана і «23 статті» щодо вимог угоди москалі майже зразу, посилаючись на гетьманських послів, надіслали до України війська і розмістили їх у багатьох містах і селищах, де вони виконували не захисну роль проти нападників, а зовсім іншими справами займались, зокрема приведенням населення до присяги цареві. Уже значно хворий «Судді Самійлу і полковникові Тетері він, гетьман, не наказував, і в гадці у нього не було того, щоб царське «величество» по великих містах – в Чернігові, Переяславі, Ніжині – велів бути своїм воєводам, а доходи, збираючи, віддавати воєводам царського величества ... він умовився тільки, щоб воєводи були тільки в одному місті Києві»¹²⁷. З усього фактичного історичного матеріалу бачимо, ще у ті часи уже точилася боротьба за незалежність і свободу України, яка продовжується дотепер (XXI ст.). Коли гетьману москалі висловлювали незадоволення такими діями, то одержували відповідь, де гетьман «поставив під сумнів важність московських статей»¹²⁸. Таким чином не з'єднався ні гетьман з царем, ні Україна з Московським царством після таких перемовин про можливу угоду, що відповідає дослідженням і висновками Д. Донцова: «Україна ні в якому разі не з'єдналась з Москвою в одну державу. ... Занадто сильно зрослась українська нація з західною культурою, щоб із легким серцем кинутися в обійми азійської деспотії»¹²⁹.

Сфальсифіковані «23 статті» гетьмана і старшин та пропонувані Москвою «11 статей», які гетьман не визнавав до кінця життя, не вірив в успіх привласнення Русі-України й цар, бо ніякого договору

¹²⁷ *Акты ЮЗР*. СПб, 1862. Т. III. С.569.

¹²⁸ Там само.

¹²⁹ *Донцов Д.* Українська республіка (1654–1734рр.). В матеріалі: Переяславська рада 1654 року. Київ, «Смолоскип», 2003. С. 238–239.

чи угоди ніхто не приймав, а тим більше не підписував. Кожна із сторін так званої Переяславської угоди (ради) вела свою політику, що підтверджує її міфічність, якої ні з юридичної, ні політичної, ні практичної сторони не існувало. Гетьман дивився на ці статті як на звичайні договірні документи, які він не раз складав з іншими державами, як тимчасовий союз з двох сторін.

Такі складнощі у перемовинах з царем підкріплювались конкретними рішеннями гетьманського уряду. Уже в середині 1654 р. (серпень) гетьман і старшина зрозуміли, що бояри їх обдурили, ні військової допомоги, ні збереження українських свобод та привілеїв, одержаних від «королів польських і старих князів руських»¹³⁰ не дочекаються, а тому «шість тижнів пізніше в Корсуні підписано союзний трактат з Швецією, всупереч усім бажанням і жаданням московським, забезпечуючи повну самостійність і незалежність України»¹³¹. Крім того, «через рік українська старшина виступила зі своїм маніфестом до країн Європи, пояснюючи причини, які привели їх до повного розриву і війни з Москвою», пояснивши, що старшина повірила різним обіцянкам великого князя московського, який обдурив і має намір забрати й те, що було в українців. Жакливо, що Москва забороняє вільні зносини з іншими державами і «супроти такої невірної політики Москви в міжнародних справах і зрадливої тактики її у внутрішніх відносинах України, на котру вказує той же маніфест, українська старшина уневажнює Переяславську умову, недодержану Москвою»¹³².

Гетьман не визнавав документів, надісланих з Москви і відносно ні з іншими державами будував відповідно до інтересів козацької держави, що не подобалось цареві та боярам. Особливо не сподобалось москалям союз України зі Швецією всупереч Москві та ще й у період, коли москалі фабрикували Переяславську угоду, і на таке рішення бояри дуже різко відповіли гетьманові «И то дѣло пристойное ли что вамъ съ неприятелемъ царского величества ссылатися и

¹³⁰ *Акты ЮЗР*. СПб, 1879. С.787, 799, 302.

¹³¹ *Архив Юго-Западной России* (далі –Архив ЮЗР). Київ, 1908. Ч. III. Т. VI. С.335–336.

¹³² *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 15.

соединятися безъ воли и повеления великого государя нашего, его царского величества»¹³³. Після цього Б. Хмельницький взагалі відкрито поставив під сумнів важність московських статей («11 статей»), які відхилялись від принципів не підписаної Переяславської умови. Отже, документально засвідчується, що з перших часів ще неоформлених домовленостей про угоду ні одна із двох сторін не визнавали ні словесних, ні домовленостей в листуванні. Юридично не підтверджується пізніша практика москалів про «воссоединение», якого ні в документах, ні в практичних діях царя і гетьмана не утверджено.

Отже, документально доведено, що український гетьманат (гетьман і старшина) не сприймав московських статей Переяславської умови, продовжуючи боротися за створення незалежної Української держави: 18 серпня 1649р. було укладено Зборівський мир, який хоча і був не вигідний українцям, але показував самостійність держави; в середині 1654 р. у Корсуні підписано союзний трактат зі Швецією, всупереч усім бажанням і жаданням московським; 1658–1659 рр. відбувалась українсько-російська війна, де перемогли українці і про цю війну з Московією український уряд спеціальним маніфестом повідомив країнам Європи; 1658р. Гадяцька угода з Польщею, укладена І. Виговським; битви з московськими військами у 60 – першій половині 70-х років XVII ст. гетьманів Ю. Хмельницького, П. Тетері, П. Дорошенка; 1668 р. антиросійське повстання українців на Лівобережжі під проводом І. Брюховецького.

Московське царство зразу ж після 1654 р. наносило повсюди шкоду Русі, щоб послабити країну і прибрати до своїх рук: 1656 р. Москва підписує Віленський трактат з Річчю Посполитою; 1659 р. москалі насильно змусили молодого гетьмана Юрія Хмельницького підписати сфальсифіковані так звані «статті Богдана Хмельницького», які мовби були прийняті 1654 року; 1665 р. на підставі сфальсифікованих статей лівобережна частина гетьманату перетворювалась на автономію Московської імперії; 1667р. Московія укладає Андрусівське перемир'я з Польщею, спрямоване проти України; 1686р. Москва уклала з Польщею «Вічний мир», завершивши остаточний

¹³³ *Акты ЮЗР.* –Т. III. –С 567

розподіл України між двома країнами. Мабуть, поляки були покарані вищими силами, коли через 250 років. Польщу було розділено (1939 р.) навпіл між Московією і Німеччиною, але, на жаль, поляки забувають минулу ганебну дійсність співпраці з москалями.

Незважаючи на те, що гетьман і цар не визнавали якоїсь міфічної угоди, укладеної у Переяславі, Москва не відступала від своєї цілі, застосовуючи підкупи, пропаганду, нав'язування силою присяги цареві і військову силу, що давало свої результати у поступовому захопленні Русі-України. Тут же зазначено, що до середини XVII ст. ніхто не писав і не називав Московське царство Росією, а Русь-Україну «Малоросією», все розпочалося з Переяслава. Вперше до московського царського титулу «всєя Россіи самодержец» почали долучати додатковий титул «Малыя Россіи», це було написано в царській грамоті Б. Хмельницькому про народження цесаревича 9 лютого 1654 р., а невдовзі уже 21 березня 1654р. цар видав наказ, щоб виготовити «большую серебряную государственную печать съ новопробылыми титулами»¹³⁴. Отож, не минуло й місяця 1654р. як посол від царя прибув до Переяслава, який навіть не виходив на зустріч з гетьманом, а в Москві уже називали велику державу Русь «Малыя Россіи», а московське царство «Великія Россія», підготували для цього й печатку. А далі пішло суцільне захоплення, коли з договору 1654р. усе викинуто на смітник, а в редакції договору 1659р., який підписав Ю. Хмельницький, уже зовсім інші статті й правила, скріплено царським титулом «Всєя Великія, и Малыя, и Бьлыя Россіи самодержцу»¹³⁵.

Радів цар і вся Московія, що їм вдалася задумка обдурити сусідів, що бачимо з царського указу 3 вересня 1655 р.: «І так з ласки Божої вчинились ми великим государем на предківських землях наших, на Великому князівстві Литовському, на Білій Русі, на Волині й Поділлі й веліли писати нас у государськiм титулі великим князем литовським і Білої русі, волинським і подільським»¹³⁶. Виявилось,

¹³⁴ *Акты ЮЗР* Т. X. Док. 6; там само. С. 487–490.

¹³⁵ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 149.

¹³⁶ *ПСЗРИ*. Т. I. Док.164. С. 369; Грушевський М. *Історія України-Руси*. Т. IX. Ч. II. С. 1111.

що московське князівство претендувало на українські землі, які чомусь для них були «предківськими землями», а тут Бог послав гетьмана цих земель просити у них військової допомоги.

Висновок єдиний – міфічна Переяславська угода була лише приводом для наперед передбачуваного захоплення території України і Білорусі та перетворення Московії у Русію та Росію. Не збирався цар і бояри нічого виконувати щодо Переяславської угоди 1654 р. і про це знав гетьман, довідавшись про зрадливість москалів, який наприкінці життя, будучи хворим, на докори Бутурліна, що він має зв'язки з турками та шведами, сказав з гіркотою: «Ніколи не відстану я від шведського короля з яким маю дружбу більше шести років. Шведи – люди правдиві: уміють заховати і приязнь, і обіцянки. А великий государ учинив було наді мною, гетьманом, та над Військом запорізьким немилосердіє своє, замирившись із поляками і бажаючи вернути їм нашу отчизну»¹³⁷. Перетворившись у Велико-росію, за рахунок і території, і назви великої європейської країни Русь, Московське царство, щоб почувати себе дійсно великим, відмовилось від демократії в усі наступні століття своєї моторошної історії.

Старшина побачила, що нав'язані московськими боярами і послами умови впровадити в Україні московський лад не сприймалось на самому початку, адже це була країна вільного народу: «в українську свідомість, виховану у порядках західноєвропейських, конституційних, такі поняття не містилися», щоб усе підпорядковувалось волі царя, а не конституції і древнім традиціям. Таку ситуацію знали гетьман, Виговський і старшина, а тому вони повідомляли Москву: «Коли б цар в чім-небудь «уняв» українські права і вчинив «найменшу досаду» українцям, належить рахуватися з великою небезпекою – царські привілеї мусять бути прислані без усякої проволочки, і мають бути такими, щоб вповні вдовольнити народ»¹³⁸. Для творців тодішньої української держави, що відділя-

¹³⁷ *Бантыш-Каменский Д.Н.* История Малой России: 5-е изд. Киев, 1993. Ч. 2. С. 217.

¹³⁸ *Акты*, относящиеся к истории Южной и Западной России (далі – Акты ЮЗР). Санкт-Петербург, 1878. Т. X. С. 553–554, 558.

лась від Польщі, для української козацької еліти та й усього народу, писав В. Липинський, не було й уявлення Щоб «груба і дика», в розумінні тогочасних українців, Москва могла коли-небудь зайняти на Україні місце єзуїтської, європейської, блискучої своєю культурою і привабливої своїм «раєм шляхетським» Польщі – така смішна на ті часи думка ні одному політикові українському – ту Польщу ненавидячому, але в школі польській вихованому – не могла прийти навіть в голову»¹³⁹.

І це була правда, бо то був не тільки грубий та дикий народ, а ще й малоосвічений, бо саме народ древньої держави Русь навчали грамоти північних сусідів, які виявилися підступними і загарбниками. Треба визнати, що невеличке, але войовниче північне князівство позирало не тільки на багаті землі та можливість виходу до Чорного моря, їх, як відсталий народ, цікавив і високий духовний рівень русичів. Ще задовго до Переяславського міфу представники Московського царства вивчали високий європейський культурно-духовний та історичний рівень древньої Русі, де існували Братські школи, Острозька і Києво-Могилянська академії, фундаторами яких були відомі в Європі особистості Костянтин Острозький, Єлисей Плетинецький, Петро Могила, чимало знавців мови і перекладу, які працювали у духовній сфері. Недаремно московський цар ще у 1648 р. надіслав до Печерського монастиря грамоту з проханням відрядити до Москви Дамаскіна Птицького, який володів грецькою мовою, коли той не зміг поїхати, то цар вдруге (1649 р.) пише до митрополита Сільвестра Косого: «Вельмо нам учинилося, что учителя священноиноки Арсений (Сатановский) да Дамаскин Птицкий божественного писания сведущи, и еллинскому языку навичны, и с еллинского языка на словенскую речь перевести умеючи, и латинскую речь достаточно знаючи, а нашему царскому величеству такие люди годин... велели о том к тебе послать нашу ...грамоту и тех учителей приговорити и прислати к нам»¹⁴⁰.

¹³⁹ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 60.

¹⁴⁰ *Центральный государственный архив древних актов СССР*. Москва (ЦГАДА). Ф. 124. Малороссийские дела. 1649. Ед. хр. № 4. Л. 1. № 5. Л. 1–4.

За дослідженнями С. Кисіль багато знавців мови та освіти за-прошували до Москви ¹⁴¹, зокрема туди прибули 12 липня 1649 р. Арсеній Сатановський та Єпіфаній Славинецький, яким найперше були піднесені щедрі дари – кожному 40 соболів і 25 рублів, які залучались до перекладу книг та виправлення документів різного змісту. Саме напередодні Переяславської угоди, яку використали, щоб матеріально і духовно спустошити Русь, розпочиналось навчання москалів з дитинства. Наприклад, Є. Славинецький здійснив переклад праці просвітителя-гуманіста Е. Роттердамського «Гражданство обычаев детских», яка була використана для організації освіти та педагогічної роботи, бо для москалів це була новина. Крім того, вихованця Києво-Могилянської колегії Сімеона Полоцького у 1664 р. запросили до Московського князівства виконувати роль перекладача при митрополиті, а також доручили обов'язки вихователя і вчителя дітей царя, виконував багато інших навчальних процесів серед москалів, а це підтверджувало історичну правду «Олексій Михайлович любив зривати квіти іноземної цивілізації»¹⁴², найбільшою його вдачею була квітка Русь-Україна, зірвана взимку 1654 року.

Про значно вищий не тільки освітянський, а й державний рівень Русі проти Московського царства писав М. Драгоманов «устрій козаччини був більш подібен до устрою теперішніх вольних держав європейських, так званих конституційних, ніж Московське царство і теперішня Російська імперія»¹⁴³. У цьому зв'язку треба визнати, що перед і після січня 1654 р. відбувалась переписка між гетьманом держави Русь, яка визволялась від вікового рабства і Московським царем, царство якого було агресивне у захопленні чужих територій, хоча низькоосвічене, а тому в Переяславі зустрілись два протилежних наміри: гетьман просив військової, а цар освітньої допомоги; малоосвічений і грубий народ, використавши свою хитрість і войовничу грубість, захопив у полон весь освічений народ;

¹⁴¹ *Переяславська рада 1654р...: історичне значення та політичні наслідки*. Переяслав-Хмель., 2004. С. 99–107.

¹⁴² *Ключевский В.О.* Сочинения: в 3-х томах. Москва, Госкомиздат, 1957. Т. 3.

¹⁴³ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 232.

гетьман надіявся, що за військовою підмогою москалів одержить незалежність від поляків, але прорахувався і потрапив у рабство; цар же, на підставі міфічної Переяславської угоди, намагався розширити свої територіальні володіння, що йому вдалося, використавши гібридну війну у захопленні країни європейського рівня.

Таким обманом українці перейшли від поляків у рабство до москалів, терплячи важкі поневіряння упродовж майже 340 років (1654–1991 рр.), особливо у більшовицький період (1921–1991 рр.). Чимало українців дотепер не бажають визнати, що їхні батьки, діди і прадіди були рабами у москалів, але це правда, вони жили як невільники і про це є безліч фактів у кожному українському селі. Одночасно треба визнати, що ошуканими стали не лише прості селяни і міщани, а й історики та письменники, які під дією агітації та деяких привілеїв, вихваляли перед народом реальність так званої Переяславської Ради, якої не було, усе фальсифікація. Більше того, московські історики в усіх словниках та енциклопедіях навіть не згадують про переписку між гетьманом Б.Хмельницьким і московським царем та обмін послами з умовами можливої угоди, а все пояснювалось доволі просто. Виявляється, що приєднання до Московії вирішував не народ, а «загальна військова рада, скликана гетьманом Б. Хмельницьким 8(18) 01 1654 у Переяславі ... для прийняття історичного рішення про возз'єднання. України з Росією, що завершило визвольну війну українського народу 1648–54», більше того, більшовицька наука і преса повідомляла, що «Переговори про возз'єднання розпочалися ще з червня 1649»¹⁴⁴, і про це тлумачили українцям проросійські українські історики й письменники.

Хто і як приєднував Україну до Росії видно з більшовицької історії, де проповідується, що все підтримувалося одностайно, а це є брехнею, бо багато полковників були проти перемовин з представниками царя. Посланців від гетьмана у Москві затримували (арештовували), умови гетьмана, написані в листах посланців царем ігнорувались. Коли усе було сфабриковано, то після цього москалі особисто взялись за справу, без українців, навіть представників гетьмана: «після П.Р. представники рос. Посольства об'їжджали

¹⁴⁴ Українська Радянська енциклопедія. Київ, 1982. Т. 8. С. 262.

міста і містечка України для прийняття присяги від населення»¹⁴⁵. З усього наведеного матеріалу видно, що навколо так званої Переяславської ради повсюди суперечності, що не має ні юридичного, ні історичного, ні морального права посягань, і яку продовжують використовувати для свого впливу на Україну.

У переписну книгу заносили усі полки, до яких належали ті чи інші українські міста і села, які мовби передавалися у відання царя Московського та повсюди змушували приймати присягу на вірність цареві, зокрема «городъ Рахни, городъ Дашевъ, городъ Линцы (Іллінці), городъ Немировъ, городъ Винница, ... село Лука, село Хижинцы, село Ситковцы, село Нижняя Кропивна, ... И всехъ жилыхъ городовъ и островковъ и местечек и сель и деревень и пустыхъ городовъ 62»¹⁴⁶, навіть Київ приведений до присяги «силою і мечем». З наведеного перепису можемо зробити принаймні два висновки: перший, це підробка, тобто насильницьке «приєднання», адже вище відзначено, що гетьман ставив питання про збереження української самостійності; другий, Вінницький полк, як відомо, розташовувався на Правобережжі, де господарювала ще Польща, але в документах значиться, що й там робили перепис і приймали присягу, щоб прибрати до рук і ці землі України. Чомусь наш історик П. Толочко і драматург більшовицької доби О. Корнійчук та багато інших таке підтримували, не второпавши, що українське Поділля належить до Правобережжя, яке ще до 1795 р. належало Польщі.

Нарешті гетьман зрозумів, куди він потрапив і заходився протистояти московським умовам, розшукуючи інших партнерів. Здійснити такий намір йому москалі уже не дозволили, він раптово занедужав і в 1657 р. помер у повному розквіті сил. Майже ніхто з дослідників не торкався тематики такої участі знаменитого гетьмана і лише драматург більшовицької доби звернув на це увагу, що, мовляв, намагалися отруїти гетьмана Б. Хмельницького «Зося ставить на стіл келихи, наливає вино, подивилась – Богдан сидить, підперши

¹⁴⁵ Там само. С. 263.

¹⁴⁶ *Акты относящиеся къ истории Южной и Западной России. Археографическая комиссия. Т. 10, Санкт-Петербург, 1878. (Переговоры об условиях соединения Малороссии с Великою Россією. 1653–1654). С. 302–303.*

голову рукою, нахилилась і відкрила над келихом медальйон, туди висипалась отрута»¹⁴⁷, але його врятували. Направляв Зося писар Запорізького війська Лизогуб, як прототип Виговського, який у часи Хмельницького був писарем, якому гетьман, мовляв, як намагалися виписати московські і українські промосковські історики, не дуже довіряв. Більшовицькі історики старалися протиставити Б. Хмельницького і І. Виговського, які обидва були тільки за незалежність України. Насправді гетьмана не врятували, і не Зося як прототип Мотрони, а хтось інший таке вдіяв за перемовини гетьмана з іншими країнами, зокрема Швецією, а головне його супротив визнавати Переяславську угоду написану в Москві. Довгі століття шукали українські ентузіасти, де похований гетьман, але марно, лише в серпні 2019 р. з'явилася здогадка, що, можливо, гетьмана все-таки захоронили в церкві Суботова, але занадто глибоко, що потребує дослідження чи справді в глибині є тіло гетьмана Б. Хмельницького, що дасть змогу визначити причини його передчасної смерті.

Чимало дослідників схиляються до того, що гетьмана отруїли москалі, повернувши стрілки в інший бік, що, мовляв, це вчинила полячка Зося чи Гелена. Насправді Зося чи Гелена – це Мотрона, друга дружина Богдана, її мама, католичка Раїна, була ворогом Богдана, вона спілкувалась з дружиною Виговського, який мріяв про булаву і повернення українців до Польщі. Є підстави стверджувати, що москалі лише використали таке оточення гетьмана для прикриття свого злочину, бо в січні 1654р. уже не було дружини гетьмана Мотрони, яку жорстоко вбив Тиміш, який також загинув, і після його поховання гетьман прибув на зустріч з московськими послами, які теж приїхали без попередньої домовленості, але з великими намірами. Щоб ніхто не довідався про скоєне, останки гетьмана зникли і їх ніхто не бачив дотепер. Про недугу гетьмана і присутність при ньому І. Виговського знаходимо у матеріалах інших держав, зокрема в архівах Стокгольма: «коли р. 1657 Карло X шведський вирядив до гетьмана Хмельницького та до Кримського хана свого уповноваженого, Густава Лілієнкрону, було загадано обміркувати з гетьманом, яким способом й якими доводами найкраще вмовити

¹⁴⁷ Корнійчук О. П'єси. «Богдан Хмельницький». Київ, 1949. С. 192.

татар нехай-би вони відкинулися від Польщі та й вирушили проти Москви»¹⁴⁸.

Якщо врахувати дії Московії упродовж XIX-XXI ст. до тих, хто не слухався господарів Кремля, то не поляки отруїли гетьмана Б. Хмельницького, а мабуть ті, хто українців, які категорично не визнавали московської колонізації, знищували: отруїли І. Мазепу; заточували до в'язниці Т. Шевченка; знищили М. Гоголя; вбили С. Петлюру і С. Бандеру; отруїли Литвиненка і С. Скрипалю та його дочку в Англії. Використовували москалі жорстокі методи, І. Мазепу отруїли підкуплені турки, давши йому понюхати куриво, хоча він говорив їм: «Я взагалі не курю», але вмолили, він вдихнув і помер. Світ уже переконався, що Московія єдина країна, представників якої слід остерігатися, щоб вони не отруїли інших. У 2018 р. світова преса повідомляла, що при зустрічі в Константинополі Вселенський патріарх Варфоломій відмовився вживати напій з представником московської церкви Кирилом. На телебаченні уже проглядалось, як іноземні дипломати відмовляються від чашки чаю, що подається московськими дипломатами, світ остерігається москалів. Це лише відомі українці, яких знищено за вказівкою Кремля, а таких вбивств нечувано багато, а основна ціль – Україна має бути у складі Московії.

Після смерті Б. Хмельницького (1657 р.) впродовж трьох десятиліть (1676 р.) українці протестували, на території України відбувались війни, панував розбрат та загальний занепад, що ввійшло в історію як велика Руїна. Малокультурне і мілітарне Московське царство перебувало в оп'янінні заволодінням величезною територією з плодючою землею та працездатним і вищим за освітою європейським народом. Москалі розпочали довголітнє знищення історії і культури, зустрічаючи величезну силу опору українського народу. Тільки Іван Мазепа вдихнув життя в усі сфери діяльності країни, але, із-за зради своїх же, цар московський під Полтавою (1709 р.) переміг українське і шведське військо, що дало змогу москалям ще міцніше прибрати до рук українські землі, народ та його духовність.

¹⁴⁸ *Український Археологічний збірник*. Археологічна комісія Всеукраїнської АН. Київ, 1930. Т. 3. С. 22.

Геніальність І. Мазепи полягає у тому, що він був повністю впевнений у перемозі під Полтавою за допомогою шведів, бо їхні війська були на той час сильнішими в Європі: «у 1655 р. шведи тільки за липень-листопад захопили усі землі Польщі, шляхта масово переходила на бік шведів, визнаючи протекцію Карла X Густава. Тільки у 1660 р. за допомогою Росії, Австрії і Данії полякам вдалося заключити мир з шведами»¹⁴⁹. Гетьман Мазепа разом зі шведами не зумів перемогти московського царя під Полтавою тільки через те, що запоріжці та інші вояки зрадили гетьмана, підмовлені засланцями з Московії, як це постійно відбувається в українців. Військам І. Мазепи допомагали козаки кошового Січі Костя Гордієнка, але полки Івана Скоропадського та козаки Семена Палія, що перебували у складі московського війська, вирішили долю Полтавської трагедії. Не хто інший, а І. Мазепа дав концентровану характеристику відносин Московії щодо України: Москва контролювала вибір гетьманів, про це мав бути договір з москалями; козаків москалі відправляли на земельні роботи до Пітера; церква з 1686 р. була підпорядкована Москві; велася політика «висмоктування» з України здібних людей для потреб імперії; провадився економічний тиск – натуральні податки і вивезення їх до імперії, постій військ і їхнє годування, торгівля тільки через кордони Московії; обмеження зовнішніх зносин України з іншими державами, що призвело до зникнення України зі світового вжитку.

Водночас треба зазначити, що до часів Руїни полковники і старшини були за Україну, скільки пісень про них складав народ, але в Московській імперії, особливо за часів більшовицького, вони замовчувались. Потьмарені імена звитяжців, які писали українську славу та її історію шаблями: Байда Вишневецький; Петро Сагайдачний; Остряниця; Богдан Хмельницький; Богун; Кривоніс; Нечай та багато інших славних імен. Чимало лунало пісень, в яких подається і ставлення українців до колонізаторів та своїх провідників, зокрема «Чи не той то хміль»¹⁵⁰ про гетьмана Б. Хмельницького:

¹⁴⁹ *Польща* – нарис історії. Варшава, 2015. С. 82.

¹⁵⁰ *Козацькі пісні*. Київ: Веселка. 1900. С. 120.

*Чи не той то хміль,
що коло тичин в'ється?
Ой той то Хмельницький,
що з ляхами б'ється.
Чи не той то хміль,
Що по пиві грає?
Ой той то Хмельницький,
що ляхів рубас.*

Історики і читачі можуть пересвідчитись, що в піснях того періоду чується ситуація, яка призвела українців до Визвольної війни. Саме пісні того часу найкраще висвітлюють характер народної стихії, найістотніші відтінки почуттів і хвилювань українців, їхніх страждань і радощів в часи колонізації. Водночас виникає справедливе запитання – чому потерпіла поразку Визвольна війна 1648–1657 рр. українського народу під проводом Б. Хмельницького?

Перше, старшинсько – шляхетська верхівка козацької держави продовжувала відстоювати привілеї української шляхти, реєстрових козаків і повне позбавлення прав селянства, які були зобов'язані сплачувати різноманітні податки та ще й поповнювати основну масу війська для битви на всіх фронтах. Селяни, побачивши нерівноправність та переконавшись, що вони, беручи участь у Визвольній війні, самі так і залишаються у рабстві, перестали ретельно виконувати матеріальні й військові повинності. В указах та універсалах гетьмана з'явилися «рангові землі» або «рангові маєтності», якими гетьман жалував козацьку старшину за службу, але ніяк не стосувалось селян, які цим були не задоволені.

Друге, сусідні держави, особливо Польща і Московія, скориставшись ворожнечею та заздрістю між різними українськими станами і особистостями, постійно тримали в полоні український край. Третє, агітація про реальність надуманої Переяславської угоди руйнувала єдність народу і його провідників, що давало змогу Московії утримувати українців в покорі. Міф Переяславської угоди має стояти на сторожі недопущення будь-якого зближення з Московією, яка забирає усе в народі, який вона підкоряє, а таких народів у неї занадто багато, які поступово рятуються втечею.

У поразці Визвольної війни участь московського царизму була найістотнішою, царі та бояри взяли за Русь «мертвой хваткой» і не відпускають ось уже до першої чверті ХХІ століття, навіть коли Русь-Україна стала незалежною. Вони, ламаючи і топчучи навіть насильно прийняті московські статті так званої Переяславської угоди (7 жовтня 1659 р.) в оточенні військ Трубецького. Москалі, розуміючи безправність і незаконність самовільного трактування умов угоди, поклалися на свою силу, терор, вбивства та інтерес українців до чинів та привілеїв.

Знаючи, що умови, які пропонували гетьман і старшини, повністю змінені в Москві царем і боярами ще у 1654 р. та 1659 р., царі, зокрема Петро I після полтавської катастрофи, обираючи наступного після І. Мазепи гетьмана, обіцяв «всякие воинские и гражданские въ Малой Россіи дела управлять по войсковымъ правамъ, по порежнимъ обыкновениямъ и по постановленнымъ пунктамъ, на которыхъ приступилъ подъ высокочервнейшую руку отца нашего гетманъ Богданъ Хмельницкий со всемъ Войскомъ Запорожскимъ и со всемъ малороссийскимъ народомъ, и о нашимъ указамъ определеннымъ и впредь посылаемымъ, безъ нарушения правъ и вольностей стародавнихъ народа малороссійскаго»¹⁵¹. Цар Петро I дуже цінував те, що москалям вдалося без битви загарбати велику країну Русь-Україну, бо, за його словами, «без України немає Росії», він навіть після Полтавської трагедії передав гетьманську булаву від І. Мазепи в руки Івана Ілліча Скоропадського, який тримав її впродовж 1708–1722 рр., який на початку битви навіть був на стороні гетьмана Мазепи.

Перетягуючи на московську сторону, за теперішніми поняттями – корупціонерів, що бачимо методи і конкретних осіб, яких переманили, з цинічних порад німкені Катерини II «со стороны же чиновныхъ людей пристрастныхъ и коварныхъ истолкованіяхъ, не всегда силою вверенной вамъ власти, но более многообразными ласковости и снисхожденія средствами действовать оными, смотря по делу, по времени, и по человеку, искусно изворачиваться должно.

¹⁵¹ *Бантыш-Каменский Д.Н.* Источники малороссийской истории. Москва, 1858. Ч. II. С. 258, 315.

И для того можно сказать, что в таковыхъ случаяхъ надобно иметь и волчьи зубы и лисій хвостъ»¹⁵².

З документів і висловлювань москалів відомо, що гетьман до своєї кончини, не упукав управління зі своїх рук, уже був проти Московії і шведи знали наміри гетьмана, які сформувались у нього менше як за два роки (1654–1656 рр.), звичайно, вони намагались їх використати, що також було в інтересах України. Однак москалі випередили шведів, бо послі Карла X повідомили, що «навколо гетьмана не все гаразд. Насамперед гетьман уже слабкий, а І. Виговський, що провадив усі пересправи, не викликає довіри. Можна гадати, що як гетьман помре, він захопить усеньку владу»¹⁵³. Ось так, гетьмана уже отруїли, він хворий, а тому розпочалися розмови, роздмухані москалями, що мовляв угода була підписана в Переяславі, без наголошення хто її підписував, бо основного із можливого підписанта уже немає. Сама ж угода також десь зникла, хоча іноді ненароком лунали чутки, що мовляв вона мабуть захована у сховах Москви чи Пітера, але подібні хитрощі несправедливі, бо ніякої угоди ніхто не підписував, її не існувало в природі. Не дивлячись на відсутність доказів будь-якого підписання угоди, а тільки її фальсифікація, святкування 300 і 325 років Переяславської угоди відбувалось під гаслом «Підписання Великого договору про дружбу».

Чому все таки І. Виговський не викликав довіри у шведів? Гетьман І. Виговський був налаштований не в бік шведів і не в бік москалів, а бажав знову повернути Україну до поляків, але особливу, рівноправну з іншими складовими Польщі. Дещо було здійснено, адже після смерті Б. Хмельницького був підписаний Гадяцький договір (16 вересня 1658 р.), який передбачав перетворення Речі Посполитої (республіка – Б.П.) з двох країн – Литви і Польщі, на республіку з трьох країн – Литви, Польщі і Руського князівства, тобто об'єднувались литовці, поляки й українці. Відповідно до цього договору: Україна входила під владу польського короля як

¹⁵² *Сборник императорского русского исторического общества*. Санкт-Петербург, 1871. С. 382.

¹⁵³ *Український Археологічний збірник*. Археологічна комісія Всеукраїнської АН. Київ, 1930. Т. 3. С. 23.

Велике князівство Руське з власними міністрами, казною, монетою, з гетьманом на чолі; гетьман обирається усіма прошарками населення Великого князівства Руського і затверджується королем; козацьке військо визначалось у 30 тис., крім 10 тис. найнятого гетьманського війська; православна релігія на усій території Русі мала бути прирівнена до прав католицької; православний митрополит і чотири єпископи одержували місця в сенаті. Ці умови не відбулися, але вони показують реальні устремління української старшини, української шляхти і всього народу.

Саме тому за царизму про угоду офіційно ніде не повідомлялось в історії, а за часів більшовиків її трактували таким чином «Гадяцький договір 1658 р. – зрадницька угода гетьмана І.Виговського з польсько-шляхетським урядом про перехід України під владу шляхетської Польщі. За Г. д. Україна відривалася від Рос. д-ви, позбавлялася права зовнішньополіт. зносин і під назвою «великого князівства Руського» включалася до складу шляхет. Польщі»¹⁵⁴. З юридичного погляду зайвий раз підтверджується, що підписання Гадяцької угоди гетьманом України І. Виговським, повністю анулює, навіть офіційно неіснуючі, угоди у Переяславі, що вкрай не вигідно москалям. Коли після підписання Гадяцького договору проти І. Виговського виступили І. Сірко, І. Богун, І. Безпалій зі своїми полками, москалі ж оголосили його зрадником і розпочали потужну війну, елемент гібридної, надіславши війська Г. Ромодановського їм на допомогу, що дало змогу перемогти І. Виговського, але у підсумку виграли москалі.

Складнощі гетьмана І. Виговського призвели до того, що старшини у ці нелегкі часи, вперше в українській історії, звернулися до суспільної думки Європейських урядів, щоб пояснити причини розриву відносин і війни з Москвою: «Заявляем и свидетельствуем перед Богом и всеми, что война с поляками, начатая и веденная нами, имела не иную причину и не иную цель, как лишь защиту святой восточной церкви и предками завещанной свободы нашей: ...Для них вошли мы в союз с татарами, а затем и светлейшим Карлом-Густавом, королем шведским. Всем им сохранили мы верность ненарушимо. Не дали мы и полякам никакого повода к нарушению

¹⁵⁴ *Українська Радянська Енциклопедія*. Київ, 1978. Т. 2. С. 440–441.

договоров, соблюдая по отношению ко всем нашу присягу, договоры и союзы. Не из других побуждений приняли мы и протекцию великого князя московского, как для того лишь, чтобы сохранить и приумножить для себя и потомства нашего за споспешествованием Божиим оружием нашим приобретенную и кровью столько раз возвращенную вольность нашу. Осыпанное обещаниями и обязательствами великого князя московского, войско наше надеялось, что ввиду общности веры и добровольного нашего присоединения великий князь будет для нас справедлив, благожелателен и милостив, будет поступать с нами искренно, не злоумышляя против нашей вольности, но приумножая ее еще более, согласно своим обещаниям. Но надежды эти нас обманули. Министры и вельможи московские побудили этого почтеннейшего, благочестивейшего и всемилостивейшего государя к тому, что в первый же год, как только завершились переговоры между Москвою и Польшею, из видов на польскую корону решил он нас подавить и поработить и, заняв нас войною со шведами, хотел тем легче это осуществить»¹⁵⁵.

В історії СРСР стверджувалось, що військова поразка Виговського ліквідувала підписаний Гадяцький договір і відновила Переяславську угоду. Тут знову суцільна неправда: договір в Переяславі ніколи не підписувався, а тому нічого відновлювати; присяги ніхто не приймав; І. Сірко, І. Богун та інші полковники були проти договору з Московією і з Польшею; І. Богун не дав згоди на гетьманство і повернутися до Польщі; українські вояки бажали створити Україну як самостійну державу. Однак нічого вдіяти не вдалося, бо українці, як завжди, не домовились між собою, Москва розпочала власну гібридну війну проти поляків і проти українців та їхніх полковників, у якій москалі перемогли. Старшини, як бачимо, повідомили європейську спільноту про відносини з татарами, поляками й москалями, як їх обдурили, але ніде, навіть між собою, не згадується про безліч чвар, підкупів, зрад, протистоянь, таємного випрошування привілеїв у поляків чи москалів, що призводить до безкінечних поразок у минулому і майбутньому.

¹⁵⁵ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 206–207.

Коли після протистояння з Ю. Хмельницьким біля села Германівка, що неподалік Білої Церкви, козацька рада, висловившись проти Польщі та небажання воювати з Московією, обрала гетьманом Ю. Хмельницького, то І. Виговський залишив раду і передав новому гетьманові знаки влади. Серед тих, хто за автономію України, тобто не залежати ні від поляків, ні москалів, був писар, а потім гетьман Виговський, його поляки й вбили за це. Ось з цього часу і настали часи насильницького формування москалями так званої Переяславської угоди, де нав'язали різноманітні угоди. Московські агітатори і війська уже заповнили Україну, агітуючи за зближення з Московією. Однак більшість старшин були за автономію, і в тих умовах, коли мовби народ бажав зблизитися з Московією, старшини і гетьман намагалися одержати при цьому більше автономії. Коли у 1659 р. гетьман з військом від Білої Церкви, то воєвода Трубецької, який також прибув туди з військом, вимагав у гетьмана визнати владу московського царя на умовах 1654 р., які були розроблені у Москві з фактичним обмеженням автономії та самобутності за останні роки, особливо на Лівобережжі.

Гетьман Ю. Хмельницький і старшини з цим не погодились і відправили Трубецькому умови, на яких вони погоджуються визнати владу царя московського. Серед цих умов: московські воеводи і гарнізони можуть бути тільки у Києві, як було при Богдані Хмельницькому, більше ніде; московські війська, послані до України, мають перебувати під командою гетьмана; щоб без втручання московських воевод тільки українське військо обирало гетьмана, який має бути визнаний московською владою без зауважень; щоб московський уряд не втручався у військові справи, не зносився зі старшинами без відома гетьмана, щоб адміністративні і судові права гетьмана не обмежувались і не контролювались московським урядом; право відносин з іноземними державами має бути тільки за гетьманом, коли ж московський уряд вирішує питання, що стосуються України, то неодмінно запрошувати представників гетьманського уряду з правом голосу; українська церква має залишатись під владою константинопільського патріарха; школи української мови та інших меншин мають вільно діяти і в майбутньому.

Коли ж воєвода Трубецької одержав умови гетьмана і старшин, то запросив їх для переговорів і прийняття присяги цареві. Гетьман і старшини, вивчивши поведку москалів упродовж 1657–1659 рр., не наважувались їхати, щоб не потрапити в пастку, вимагаючи заручників. Коли ж один із московських бояр переїхав на правий берег до українського війська, тоді лише гетьман і старшини, зокрема Сірко, Дорошенко та інші, прибули до Переяслава, але їхні побоювання справдились, бо то уже була пастка. Відмовившись від обговорення запропонованих гетьманом і старшинами, воєвода Трубецької, виконуючи вказівку царя і бояр, заявив, що «должен прежде всего созвать в Переяславе раду для выборов гетмана и принятия «статей». ... предложенные Трубецким статьи были приняты на раде 7 октября (1659 г.) – это так называемые Переяславские статьи. Хмельницкий был вновь избран и принес присягу в соблюдении этих новых статей»¹⁵⁶. Що ж то за статті, виконання яких присягнув цареві виконувати гетьман Ю. Хмельницький?

Таке примусове доповнення до статей, відомих як «23 статті», розроблені гетьманом і старшинами та відправлені у березні 1654 р. московському цареві: гетьман зобов'язаний використовувати українське військо тільки з дозволу московського уряду і, навпаки, без царського дозволу свої війська нікуди не посилати; змінювати гетьмана військо без царського дозволу не має права; московських агентів – Безпалого, Цицюру та інших – гетьман не має права піддавати взискам; люди з оточення попереднього гетьмана І. Виговського, під страхом смертної кари, позбавлялися права займати будь-які посади у війську, старшинській раді й гетьманському уряді; московські воєводи з військом мають право бути присутніми в Києві, Переяславі, Ніжині, Чернігові, Брацлавлі та Умані.

Після 1659р., коли Юрася змусили підписати змінені січневі статті Б. Хмельницького на московські березневі 1654 р. та ще й з доповненнями, наступними роками москалі продовжували їх змінювати і змінювати. У 1663 р. гетьман Лівобережної України І. Брюховецький, як запроданець, піддався представникам московського

¹⁵⁶ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 209–210.

царя і підписав «Батуринські статті 1663 р.», в яких¹⁵⁷: а) підтверджувались березневі статті 1654. (статті вироблені в Москві й не визнані гетьманом і старшиною); б) доповнено пунктами, в яких гетьманська адміністрація зобов'язується: повернути з України московським поміщикам селян-втікачів; заборонити українським купцям вивозити з України і продавати в Росії горілку й тютюн, щоб не порушувати царську монополію на ці товари. Треба лише підтвердити, що звільнена Україна від польського рабства створювала сприятливі умови для життя людей, адже даремно вона приваблювала жителів Московського царства, де існувало жорстоке рабство, і безліч росіян рятувалися втечею до свободної держави, що не влаштовувало царизм і він захищався статтями гетьмана Б. Хмельницького, підробляючи їх. Тільки такі події свідчать про добрі справи, які відбулися під час Визвольної війни 1648–1657 рр., але москалі замовчують їх і заборонили про це писати покірливим українцям.

Так творився міф Переяславської угоди, який будоражить українське суспільство і державу загалом упродовж століть: 8 січня 1654 р. відбулися перемовини на заїздному дворі у Переяславі гетьмана Б. Хмельницького з царським послом Бутурліним; гетьман і старшини розробили «23 статті», у березні 1654 р. відправили у Москву, але московський уряд і бояри їх не прийняли; до 1657 р. гетьман і старшини, що дотримувались автономії України, відстоювали свої національні умови, але нічого не вдалося; впродовж 1657–1659 рр. царизм настирно провадив свою політику обмеження автономії для України, застосовуючи гібридну війну; врешті, 7 жовтня 1659 р. під військовим тиском, узявши в заручники гетьмана Ю. Хмельницького і старшин, воєводи Трубецької і Ромодановський Переяславську раду, де були присутні тільки підготовлені війська з Лівобережної України. Аналіз історичних, державницьких і суспільних процесів періоду 1657–1659 рр. свідчить, що нав'язана силою міфічна Переяславська угода і її умови сталися через роздвоєності й протистояння в усьому українському суспільстві: перше, ще з часів початку перемовин з московським царем (1654 р.) гетьман і старшини

¹⁵⁷ Українська Радянська Енциклопедія. Київ, 1977. Т. 1. С. 370.

випрошували у московського царя привілеї тільки собі, залишаючи простий народ у становищі, в якому він перебував у поляків – рабство, що знищувало солідарність між народом і владною меншістю; протистояння старшин, які відстоювали автономію української держави і тих, які підтримували царські умови, та були підкуплені привілеями московської влади; недостатнє розуміння української старшини й гетьманів, що основна ціль Москви – утримати, а згодом знищити Україну як державу і націю, застосовуючи для цього гібридну битву – агітацію, підкупи слабких духом старшин, військова присутність на усій території. Наміри досягти української незалежності Б. Хмельницького, І. Виговського, П. Дорошенка та інших гетьманів, навіть останнього гетьмана Розумовського, терпіли поразку, це продовжувалося століттями, останній спалах українського автономізму стався під проводом І. Мазепи. Треба визнати і проповідувати, що усім керівникам держави від Визвольної війни 1648 р. так і не вдалося об'єднати роздвоєність інтересів простого козацтва, селян, плебеїв, з одного боку та української шляхти, міської інтелігенції й вищого духовенства, що простежується й дотепер в Україні (XXI ст.).

Навіть у роки незалежності після 1991 р. боротьба за свободу ще не закінчилася, а тому приглядайтесь і будьте пильними, бо гасло Петра I «без України немає Росії» ще не зникло з порядку денного і москалі будуть битися до останнього. Битись будуть за Україну тому, що древня держава Русь дала Московському царству все – від матеріальних до духовних цінностей, що підкреслювали видатні українці і закордонні історики. У своїй праці «Чорна рада» П. Куліш писав¹⁵⁸ «...мне хотелось доказать, что не ничтожный народ присоединился в половине XVII века к московскому царству. Он большею частию состоял из характеров самостоятельных, гордых сознанием своего человеческого достоинства; он, в своих нравах и понятиях, хранил и хранит до сих пор начала высшей гражданственности; он придал России множество новых, энергетических деятелей, которых влияние немало способствовало развитию государственной силы русского народа; он, наконец,

¹⁵⁸ Куліш П. Чорна рада. Харків: Основа, 1990. С. 179.

пришел в Россию с языком, богатым собственно ему принадлежащими достоинствами...». Ось таку історію українцям незалежної держави слід пропагувати в Європі і Світі, бо москалі подібного ніколи не визнають.

Вчені України, відстоюючи свої права у першості наукових основ колишньої Московської імперії, вважають, що влада незалежної України вправі ставити основне питання, – а чи відбувалась взагалі Переяславська Рада і чи існують її угоди про «воссоединение» Московії з Україною, за яку москалі у XXI ст. розпочали таку ж гібридну війну, яку вони ще в середині XVII ст. випробовували? Світова спільнота, яка намагається нам допомогти, має усвідомити, що ніколи, ніякими документами і діями не підтверджено, що відбувалась міфічна Переяславська рада, де були підписані угоди про якесь братерство чи ще багато чого. Українці та їхній гетьман нічого не робили, щоб приєднатися до москалів і називати їх «старшим братом». Москалі нав'язали свої умови довірливим українцям, які, перебуваючи віками у рабстві, не зуміли протистояти такому зухвальству. Тому, Москва не має ні юридичного, ні історичного права захоплювати український Крим, а тим більше претендувати на «дружбу» з Україною, схвалену в далекому минулому українським гетьманом, бо такого не було, був обман, правопорушення і фальсифікація української історії. Підтвердженням того, що ніякого договору не було підписано між гетьманом і царем, а Московія не мала ніякого юридичного права привласнювати територію і цінності нашої країни свідчить ще чимало фактів.

Нашадки українців мають знати, що з часів своєї колонізації поляки торгувались з московськими колонізаторами за українські землі, що тривожило Б. Хмельницького. Думку і наміри великого гетьмана знав і підтримував І. Мазепа, був його послідовником, виявивши реальні дії під Полтавою. Українська історія, література ще не дали справжньої оцінки такої єдності гетьманів, їхніх думок і дій у взаємовідносинах з москалями. Ще до Полтавської битви про дії двох великих українців свідчать перемовини І. Мазепи з Петром I, коли московський цар торгував українськими землями, адже цар обіцяв, а «поляки жадали, щоб цар негайно

повернув Польщі Правобережну Україну, видавши на те відповідний указ»¹⁵⁹.

Як і тепер (2016 р.) у Мінську ведуться перемовини щодо торгівлі землями Донбасу і Криму, але для москалів, а ось у 1709 р. (17 і 18 лютого) на конференції у Жовкві москалі торгувались з поляками за віддачу їм Правобережної України. На конференції, де були присутні цар Петро I і кн. Я. Вишневецький, поляки висловили побоювання, що «Мазепа заради запорожців стоятиме за тих «бунтівників», які відібрали в поляків Правобережну Україну»¹⁶⁰. І це було правдою, бо коли поляки вимагали арештувати керівників повстань Самуся, Іскру і Палія, а цар і його уряд наполягали, щоб гетьман Мазепа зобов'язав Палія і Самуся віддати полякам хоча б Білу Церкву, гетьман повідомив москалям, що відібрати від козаків Білу Церкву і віддати її полякам річ важкенька. Отже, документи зі Стокгольмського архіву свідчать, що І. Мазепа офіційно зарікся віддавати будь-які землі полякам. Звідси виходить, що гетьман І. Мазепа турбувався про свободу Поділля, хоча Палій, мабуть, саме через це зрадив гетьману і допоміг москалям перемогти.

Переважає більшість шляхти, яка сформувалась ще при Польщі й новітня сприяла закабаленню свого ж народу, бо вони захищали свої привілеї, гарантовані старі та одержані нові від царя. Ось прохання посла до московського від гетьмана Б. Хмельницького у березні 1654 р. генерального судді Самійла Богданова «мне, судье, на местечко Имглеево-Стятый с подданными в нем будучими и со всеми землями издавна до Имглеева надлежащими и на тех землях подданными будучими, а мне, полковнике, на местечко Смелую також с подданными в нем будучими и со всеми принадлежностями, полями, лесами, угодами и озерами, которые имеют быть со всем, как и прежде было. И чтоб есмы были вольны в своих подданных, как хотя ими уряжати и обладати, мы и дети и наследники наши, которые бы имели от нас те местности

¹⁵⁹ *Український Археологічний збірник*. Археологічна комісія Всеукраїнської АН. Київ, 1930. Т. 3. С. 31.

¹⁶⁰ *Український Археологічний збірник*. Археологічна комісія Всеукраїнської АН. Київ, 1930. Т. 3. С. 32.

одержати; и чтоб до них никто, кроме нас и наследников наших, никакого дела не имел вечными времяны. Также чтоб нам вольно было на тех землях своих, которыя с милостивого жалованья его царского величества будем имети, людей селить, как которые к нам будут приходити, какие-нибудь прежде были и какие сами можем привлащити и вымыслити можем, приспособляючи без всякой в том ни от кого помешки. Также потом челом бьем, чтоб нам вольно было всякия питья для своих же подданных держати, вино курити и откуп, как извычай есть на Украине, имети и при всем том изычаю, как в том крае ведеться, перебувати». Просили посла у царя щось у подарунок і здобували, але приховували як раніше королівські так і згодом царські подачки, подібне продовжується й тепер у XXI столітті: суддя Самійло просив у володіння Смілу, але історія засвідчує, що ніколи він нею не володів, а володіли поляки і москалі; полковник Переяславський Тетеря одержав від царя і села, і міста, але приховавши від гетьмана, так ними й не скористався. Постає правомірне запитання, – заради чийх інтересів відбувалася Визвольна війна?

Документи засвідчують, що тільки шляхетний люд і старшина мали привілеї і в Польщі, і випрошували їх у Московського царя, навіть ще в процесі переговорів до укладання договору. Не слід забувати, можливо досконало вивчати, що після утворення Української республіки (1648–1657 рр.) розбіжність інтересів шляхти і старшини з інтересами простого народу призводила до складнощів у державі: перше, шляхта і старшина мали привілеї в Польщі, а коли прийшлося перейти під протекцію Московії, то вони не були проти, бо цар обіцяв їм ті ж привілеї; друге, український народ, особливо бідне селянство, були і залишались у рабстві, а тому після Переяславської угоди в Україні точилася війна аж до 1734 р. і проти Польщі, й проти Московського царства.

Підсумовуючи результати дослідження зауважимо, що в сучасній викривленій українській історії є чимало думок щодо дій гетьмана Б. Хмельницького, але усі вони належать москалям, які усі докази щодо реальних справ Переяславської ради заховали, або знищили: ніде немає і фактично не було оригіналу підписаної угоди 1654 р.; гетьмана москалі отруїли, коли він зрозумів, що вони

його та українців ошукали; тіло гетьмана зникло, його ніколи не знаходили у церкві Суботова біля Чигирина; москалі викинули на смітник так звані «березневі статті» гетьмана, де викладені українські умови, оприлюднили надумані московські умови; документи засвідчують, що ніякого приєднання України до Московської імперії не підписувалось, але москалі, прикриваючись фіктивними даними, твердять про «приєднання», якого в природі не існувало. Не слід брати до уваги московські статті, які мовби погоджені з Юрієм, недолугим сином Хмельницького, бо його і старшин взяли в полон москалі (кн. Трубецькой) і заставили прийняти і присягу і усе підписати, що написали москалі. Неупереджені дослідження дають підстави стверджувати, що не «Хмельницький оставил неразвязанным узел, которым он связал так поспешно Украину с Москвою»¹⁶¹, як твердить М. Грушевський, а царські бояри, войовничі москалі та їхні історики, основна мета яких захоплювати чужі землі для викачування з них багатства.

Українська влада незалежної країни має взяти таку реальність на озброєння у своїй зовнішній політиці, запитавши теперішню московську владу, – чому ви до нас причепились мов воші до кожуха? Звичайно, відповіді вони не дадуть, але її можемо знайти у словах царя Петра I, що «без України немає Росії», а також у поясненнях про значення України для Росії Л. Троцького¹⁶², який в часи Української революції 1917–1921 років посилав агітаторів і війська боротися з Українською народною республікою. Подібне продовжується й тепер. Немає сумніву, що Верховна Рада України має усі підстави назавжди відмінити, або законодавчо підтвердити неіснування міфічної Переяславської угоди.

¹⁶¹ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 193.

¹⁶² Панасюк Б.Я. Ренесанс Русі-України. Чорнобай, 2016. Т. 10. С. 154.

1.5. Стирались сторінки пам'яті та ідентичності

*Московія – Росія... А таки
«Росію» треба брати у лапки.*

Василь Простопчук

Інформація про Переяславську угоду сфальсифікована, її ущербність підтверджується реальними історичними фактами. На підставі наявних першоджерел та досліджень істориків є підстава стверджувати, що в розпорядженні дослідників про Русь-Україну, суцільне викрадення історичних цінностей, зокрема й назви древньої європейської країни, створення міфічної Переяславської угоди. Випадково збереглася лише частина документальних джерел: перша частина, всі документи, які стосуються угоди, зокрема й назви Русь, Русія, Росія походять виключно з однієї сторони, тобто московської, вони майже усі підроблені; друга частина, документальні твердження з української сторони (деякі листи гетьмана до царя, статті й інше), дуже мізерні, але й те, що дійшло до дослідників з московських джерел, суцільно перекладені, переписані і виправлені, правдивість яких майже неможливо перевірити.

Найбільш утаємниченим до теперішнього часу (XXI ст.) є викрадення і привласнення назви Русь, що є основою існування Московії як імперії. Тому пояснення походження назви Русь країни русько-українського народу має історичне і політичне значення. Річ у тім, що саме на цій основі, після смерті гетьмана Б. Хмельницького, відбувалось протистояння провідників руського народу, що полегшувало колонізацію Русі Московським царством.

Загальне розуміння появи назви Русь нашої держави має трактуватися таким чином. Народ Український живе на власній землі з давнини – 600–700 років після народження Христа: спочатку це були племена скіфів; далі племена сарматів; у I та II століттях у наші краї прибули німецькі племена – готи, яких у IV ст. витіснила турецька орда гунів, а їх витіснила орда аварів з Азії; коли аварів не стало (до VIII ст.), саме після цього древній літопис згадує про слов'янське плем'я дулібів, наших прабатьків, яких потужно зневажали кочовики – хозари. Назва слов'яни походить від латинського

слова *sclava* – тобто «раб», «невольник», бо Нормани, йдучи Дніпром у Візантію, брали їх у полон і в Константинополі продавали. Про назву Русь свідчить і те, що в 860 р. київський князь пішов походом у 200 човнів на Царьград, про що літописи писали «На човнах були варвари...Ці варвари – Роси були хорошого зросту, русяві і з сірими очима», уже в 911 р. на підписаних умовах Русі з греками стояв підпис князя Олега «великий князь руський»¹⁶³. Отже, наш народ має назву слав'яни чи слов'яни, а назва нашої країни Русь є історично здобутою, яку москалі безсоромно викрали. Отже, всі ми слов'яни, а держава наша Русь, хоча колонізатори назвали нас «українцями», а державу Україною, чого змінити вже неможливо.

Пояснюємо, що саме за часів польської колонізації відбулося перенесення назви Русь на Україну. Походження терміну Русь в історичній науці до кінця ще не встановлено, але найбільше поширена думка, що назва має балто-слов'янське походження, у древніх рукописах ототожнюється значення полян і Русі, де термін Русь спочатку використовувався для означення всієї території Середнього Подніпров'я (Київська Русь), а далі «Русь», «древня Русь» від Чорного до Балтійського морів. З XVI ст. польські письменники Київську землю або воєводство розпочали називати Україна, щоб їм легше було розділити захоплені землі Західної України, де жителів вони називали русинами. Цим скористалися москалі і після фальшивої Переяславської угоди Московське князівство привласнило термін Русь: спочатку Русія, далі Росія, врешті Россия.

Назва Русь історично, як визнають історики світу, належить до українців, переконливо показано у дослідженнях Наталії Полонської-Василенко¹⁶⁴. Існує варязька і українська теорії¹⁶⁵. Варязька теорія стверджує, що коли фіни прийшли до східної Європи, то заволоділи Новгородом і різними шляхами пройшли в Україну, де заснували державу. Українська теорія стверджує, що назва «Русь» є місцевого походження, бо у сирійського письменника є виписка

¹⁶³ Аркас Микола. Історія України - Руси. Київ, Вища шк., 1990. С. 6–18.

¹⁶⁴ Полонська-Василенко Наталія. Історія України: у двох томах. Київ: Либідь, 1992. Т. I. С. 79–81.

¹⁶⁵ Шерех Ю. Назва «Русь». ЕУ, I. С. 14.

з сирійського документа 555 року про Русь: це, мовляв, «рослий, могутній нарід, який мешкав по Дінцю, на північний захід від Озівського моря, себто приблизно у Придніпрові»¹⁶⁶. Усім відомо, що термін Русь не поширювався на північні землі в часи, коли Київська держава сягала Новгороду, на теренах сучасної України терміни Русь, русини довго вживалися у Західних землях України, у Прикарпатті і Закарпатті, бо це Русь¹⁶⁷. Про місцеве походження назви Русь має підтвердження в топоніміці України: назва притоки Дніпра – Рось; притока Роси – Росава, а Осколу – Рось; назви Русь, Рос вживали виключно для позначення України.

Шукаючи собі союзника у Визвольній війні проти Польщі Б. Хмельницький здійснив не найкращий вибір, розпочавши письмові та усні перемовини з московським царем, який надав їм «офіційності» і вторгся на територію країни Русь. Це усвідомлювали не тільки Б. Хмельницький і старшина, але й цар і бояри та їхні послідовники, які вели жорстку політику щодо розуміння перемовин у Переяславі статей, написаних у Москві, відхиляючи статті гетьмана до царя. Щоб не йти в розріз політики царів, бояр і дяків, які знищували і переписували першоджерела реальної української історії, майже всі українські, не кажучи про московських, історики, літератори і митці писали про одноденну подію у Переяславі 1654 року занадто специфічно. Ця специфіка полягала у тому, що вони, у викладі історичних подій, користувалися літературними жанровими прийомами: натяк, замовчування, недомовки, різні поетичні метафори, порівняння, епітети, нейтральне описування фактів, багато іншого.

Надалі наступні історики, вивчаючи одноденні події у Переяславі, а також читачі загалом, самостійно видобували з підтексту кожного такого історичного твору закодований жанровими прийомами глибинний зміст, задовольняючи чи то власні розуміння події, чи потреби московської політики, чи якогось угруповання, але ні один історик, чи літератор не намагався задовольнити потреби України

¹⁶⁶ *Пигулевская Н.В.* Имя «Русь» в сирийском источнике VI в. «Академику Д.Д. Грекову ко дню 70-летия». Сборник статей. Москва, 1953. С. 48.

¹⁶⁷ *Греков Б.Д.* Киевская Русь. Москва, 1953. С. 418.

та її реальної історії. Єдиним, хто дав реальну оцінку одноденному дійству у Переяславі є історик М. Брайчевський, якого звинувачували усі московські й українські уряди, історики й політики. Його не шанують і однозначно ще не визнали дотепер усі українські про-московські історики та літератори, продовжуючи користуватися різноманітними жанровими епітетами.

Відповідно до засміченої інформаційної бази в історико-правовій літературі міститься широкий спектр різноманітних оцінок і визначень угоди 1654р. між Україною та Москвою: 1) упродовж царського періоду Московії існувала концепція протекторату, мілітарного союзу і «повної інкорпорації»; 2) після Української революції (1917–1921 рр.) більшовики на початку визнавали, що гетьман вів Визвольну війну і прагнув незалежності України. Але досить швидко виникла більшовицька негативна оцінка і самій Українській Визвольній війні і її керівнику гетьману Б. Хмельницькому; 3) після 1953 р. рішенням КПРС Переяславську угоду назвали «споконвічним прагненням українського народу до возз'єднання із братнім російським народом», тобто усе перевернули; 4) у 60-х роках ХХ ст. Михайло Брайчевський дослідив хибність теорії «возз'єднання» за що на нього накинута комуністи і їхні історики; 5) теорія суто українських істориків – конфедеративний союз чи найширша автономія; 6) у роки незалежності є чимало прихильників кожної із цих сумнівних і шкідливих концепцій. Будь-яка подібна думка щодо Переяславської угоди має безліч визначень та інтерпретацій, скажімо тільки оцінка (визначення) укладеної умови (союзу), подається як – інкорпорація, унія, васалітет, військовий союз, протекція та багато інших інсинуацій. На такій інформації дається оцінка Визвольній війні 1648–1657 рр., Переяславській угоді 1654 р., гетьману Б. Хмельницькому та іншим провідникам цих доленосних подій для українського народу.

Існування такої кількості концепцій та визначень лише однієї державницької проблеми підтверджує: перше, усі вони з'явилися через те, що історики використовували першоджерела, які були не оригіналами, а всі копіями, які, своєю чергою сфабриковані, підроблені та написані на викривлених доповідях московського посла Бутурліна цареві; друге, формування безлічі концепцій стосовно однієї і

тієї самої проблеми на базі корегованої Москвою інформації навколо Переяславських подій 1654 р. дали підстави багатьом дослідникам дійти висновку, що умови угоди 1654 р., за якою Україна входила до складу Росії, не були визначені ні однією зі сторін, а тому не були схвалені, а ті, що пропагуються є сфальшовані. Загалом слід заявити, що умов Переяславської угоди немає, як і самої угоди, немає їх юридичних, правових, міжнародних і моральних основ. Водночас Москва, її політичні й розвідувальні агенти продовжують нав'язувати через контрольовану ними пресу існування угоди України з Московією, а відновлення української історії називають націоналізмом «...історики в сучасній Україні забезпечують запит переважно на національну історію. Відтак ті, хто не сповідують націоналістичної ідеології, приречені бути відлученими від української історії. ... Може видатися правдивою російська пропаганда, відповідно до якої уявлення про права і гідність людини є позиченою в Європі ерессю, а єдиний органічний для українців ідейний концепт – це націоналізм»¹⁶⁸. Так відкрито працює в Україні агентура Москви.

Саме через подібну вишукану московську пропаганду вже три десятиліття (після 1991 р.) продовжує виборювати свою незалежність, але, як бачимо, єдиної думки щодо юридичних і правових умов, через які країна і народ потрапили у московські кайдани, немає, а справи продовжують погіршуватись. Ситуація, в якій опинився Б. Хмельницький, очоливши першу в історії Визвольну війну українського народу, була настільки неоднозначна і надзвичайно складна, що оцінити діяння гетьмана дотепер українським історикам і політикам ще не вдалося, всюди суперечності, про які буде йтися. Навкруги сусіди, які пропонували свою прихильність, звичайно для своєї вигоди, проявляючи хитрощі, зраду і захоплення землі, а в додаток ще й прояви чисельних власних внутрішніх протистоянь, зрада і чвари.

Таких неподобств не перелічити: програна битва під Берестечком і не через безсилля козацького війська, а зраду татар, підкуплених поляками; найбільшу таємницю гетьмана видав Грицько Гуляницький, якого було послано до Москви у справах, а він перейшов

¹⁶⁸ Газ. День № 8–9. 19-20 січня 2018. С. 7.

на бік бояр; полковник переяславський Тетеря, будучи послом випрошував у царя грамоти на маєтки, які закопав у землю; коли гетьманський архів згорів дотла, то в Посольськiм приказі Москви усі листи збереглися; що тільки зробили з нервовим станом гетьмана його друга дружина Мотрона та її мати Раїна, яких син Тиміш жорстоко вбив, а невдовзі й сам загинув. Гетьман ще вільної древньої козацької країни шукав підмоги, щоб вистояти проти поляків та зрадливих татар, що змусило його звернутися до невеликого, але войовничого Московського царства. Гетьман пропонував різні послуги, щоб заручитись підмогою у боротьбі проти поляків, навіть пропонував свою допомогу в освітній сфері, яка була чималою у древній Русі.

Після січня 1654 р., коли гетьман і старшини готували у Корсуні і Чигирині документи до Москви про умови угоди та писали з цього приводу листи на Північ, знаючи високий рівень письменності й науки своєї країни і низький войовничого Московського царства, маючи на увазі випускників Братських шкіл, Острозької та Києво-Могилянської колегій, писали цареві, що вони «твоему царському величеству к службе угодны»¹⁶⁹. Мабуть високий рівень освіти на Русі ще більше розпалював агресивний апетит царя і бояр.

З іншого боку, Московське князівство повсюди розшукувало різні народи і завойовувало їхні землі, але древню державу Русь вони й у гадці не лише військом завоювати. Гетьман Б. Хмельницький мав змогу не тільки розгромити військо москалів, а й захопити їхню столицю, а тому москалі вчепилися за звернення про угоду щодо військової допомоги при умові не зазіхати на древні права і свободи. І тут, щоб не втратити шанс приборати до рук велику і ласу територію, москалі вдалися до різноманітних хитрощів і підступних дій, будуючи свої відносини на усних обіцянках і домовленостях, а також статей з обох сторін без будь-яких юридичних канонів. Перше, усна умова гетьмана і війська з царськими послами, які повідомили про царські обіцянки без присяги, але Бутурлін у доповіді цареві виклав їх так, як вигідно Москві. Друге, «23 статті»

¹⁶⁹ *Документи* Богдана Хмельницького (1648–1657 гг.). Киев, Изд-во АН УССР, 1961. 739 с.

Б. Хмельницького, де викладені умови до царя у разі домовленості про угоду між двома урядами. Третє, «11 статей» написаних у Москві, які йдуть у розріз зі статтями гетьмана, назвавши їх грамотою царською Запорізькому Війську, що визначатиме відносини України й Москви. Перемовини були сфабриковані: усні розмови з послами були перекручені у доповіді цареві; вимоги до царя, викладені у «23 статтях» гетьмана, у Москві переробили на «11 статей»; в односторонньому порядку заборонили гетьманові і старшині мати зв'язки з іншими державами без дозволу московських бояр.

Були у Б. Хмельницького й інші не менш складні проблеми, які він і його влада мабуть недооцінили, що вплинуло на поразку. Як і в другій половині ХVІ ст. (визвольна війна 1648–1657 рр.), так і в ХХ ст. (Українська революція 1917–1921 рр.) однією із основних сил протистояння полякам і москалям було селянство, яке мало назву «холопи», «бунтівники», раби чи, як назвали їх москалі – кріпаків, не даремно усі експлуататори вважали, що «селяни кращі тоді, коли плачуть, гірші, коли сміються»¹⁷⁰. У часи Визвольної війни селяни були основним резервом поповнення гетьманського війська і зростання його сили, але правила гетьманської держави здебільшого продовжували не відповідати, як і в часи Польщі, інтересам селянства. Про перевагу інтересів реєстрового козацтва і шляхти над селянством і міщанами видно з рівня платежів для шляхти і козаків, коли «... Б. Хмельницький запевняв їх, що все буде гаразд, що вони будуть жити щасливо й спокійно, і видав універсал, в якому наказував всім, хто не ввійшов до реєстру, чинити послух своїм панам під загрозою смертної кари»¹⁷¹. А роботящий селянин був зобов'язаний сплачувати чимало: чинші, дані медові, пастівні, оренди, податки на утримання війська, півосьмушки зерна, натуральні повинності – десятину з овець та свиней, від худоби «роговища».

Звичайно, ця політика вплинула на майнову і правову диференціацію населення держави, яке у другій половині ХVІІ ст. поділилось на два стани: перший, реєстрові козаки та українська шляхта,

¹⁷⁰ Ефименко А. История украинского народа. Киев: Лыбидь, 1990. С. 228.

¹⁷¹ Костомаров Н. Собрание сочинений. Санкт-Петербург, 1904. Т. 9–11. Кн. 4. С. 342.

які взяли на себе обов'язки захищати вітчизну й отримали за це право на вічне володіння землею та звільнення від будь-яких повинностей, окрім військової; другий, селяни-землероби та міщани-торгівці, в обов'язки яких входило виконання повинностей. Це розмежування посилювалось і вже наприкінці XVIII ст. ставилось під знак питання: «Бути чи не бути українському народові, який втратив останні рештки автономії, який перетворився в малій своїй частині в «малоросійське дворянство», а в більшій – у кріпаків і все сильніше відчував соціальний і національний гніт московського уряду»¹⁷². Селяни-землероби, своєю чергою, поділялись: тяглові, які були осілими, мали польову землю і робочу худобу; селяни-огородники, які мали лише житло і присадибну ділянку землі; селяни-батраки, не мали осілості, які мандрували у пошуках роботи і харчів.

Гетьманський уряд домовляється з московським царем про військову угоду, обґрунтовує необхідність залишити привілеї шляхті й реєстровим козакам, а ось про селян, які становлять основну масу війська ні слова. Найголовніше, що продовжується уже віками, аж дотепер, в статтях, переданих в Москву – «23 статті» і одержаних від царя «11 статей», чітко передбачалось захищати права і вольності козацькі, маєтності української шляхти, забезпечення привілеїв старшин, особливо шляхти та реєстрових козаків, права і володіння церковних ієрархів та монастирів: «чтоб при своих шляхетских вольностях пребывали и меж себя старших на уряды судовые обирали, и добра свои и вольности имели, как при королах польских бывало. ...шляхта, которые казну свою имели по крепостям на местностях, тогда и ныне, либо чтоб им оплачено или на местностях довладети дано», «имений казацких чтоб никто не отнимал», «на всякого полковника и есаула чтоб по мельнице было»¹⁷³. Такий напрям Переяславської угоди підтверджує й М. Драгоманов, зазначаючи, що «статті захищали інтереси шляхти, духовенства

¹⁷² Білецький Олександр. Зібрання праць: у пяти томах. Т. 2. Київ, Вид-во АН УРСР, 1965. С. 18.

¹⁷³ Переяславська рада 1654 року. Статті 3, 7, 9, 11. Київ: Смолоскип, 2003. С. 226–230.

та міщанства», ... вони «вдержували стару нерівність між людьми українськими і не дбали зовсім про пашенних людей, про бідних хліборобів», така ситуація призвела до «нового кріпацтва»¹⁷⁴. Надалі, коли наступні гетьмани, піддаючись тиску бояр і царя, змінювали умови відносин з Московією на її користь, у вигаші залишались старшини, шляхта і реєстрове козацтво, а простий народ продовжував як було у кабалі за поляків, так і залишився у москалів. Для інтересів селян – «пашенного крестянина», нічого не передбачали, «как и прежде» – служити цареві, гетьмани і старшини про яких Т. Г. Шевченко написав:

*Варшавське сміття ваші пани,
Ясновельможнії гетьмани,
Раби, підніжки, грязь Москви!
Чого ж ви чванитеся, ви,
Сини сердешної України?*

Точиться визвольна війна в країні, а відносини між шляхтою, реєстровими козаками і селянами агресивні, селяни і міщани не сплачують визначені їм податі, кепкуючи: «Чи скоро, панове, будете оброк стягувати з нас? Ось уже цілий рік ми вам нічого не платимо, а може бажаєте замовити нам якусь панщину? ... Здавайтесь краще, а то задарма кунтуші свої забруднили, повзаючи на шанцях! Бо все це наше, та й самі ви попадете у здобич голодним татарам!»¹⁷⁵. Справді, потрапили українська шляхта і реєстрові козаки від гонорових поляків до голодних, але не татар, а москалів. Нерівність народу, що відбивала риси «духу епохи» не сприяла проведенню політики визвольної війни і розбудови незалежної держави, адже селяни, як основна сила у битвах, ні від чого не звільнялись, вони як були підлеглими у шляхти так і залишались. Майнова і права диференціація селянства і міщанства продовжувалася до другої половини ХІХ ст. (1861 р. – відміна кріпацтва), але це була фор-

¹⁷⁴ Драгоманов М. Пропаший час. Українці під Московським царством (1654–1876). Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип, 2003. С. 231.

¹⁷⁵ Костомаров Н. Малороссийский гетман Зиновий-Богдан Хмельницкий. Исторические произведения. Киев, 1989. С. 375.

мальність, а кріпацтво-рабство в Україні продовжувалось до кінця ХХІ ст. (1991 р.). Ось за такі дії Т. Шевченко жорстко критикував Б. Хмельницького.

Треба визнати, що сотник Б. Хмельницький, як і весь український народ, перебуваючи в багатівіковому рабстві не мав хисту творення власної держави, хоча мав хист до битв, як усі українські загони часів Київських князів і козацькі - часів польської і московської колонізації. Він, перемагаючи поляків, ведучи переговори з московськими послами, генетично і підсвідомо все-таки відчував себе королівським підлеглим і психологічно уявляв себе більше отаманом козацьких і селянських загонів, ніж керівником самостійної держави. Відчуті себе керівником незалежної держави вже сформована з дитинства людина в рабських умовах не здатна, що ми побачимо на конкретних особистостях в усі періоди битв за свободу, починаючи з Б. Хмельницького, навіть після одержання незалежності (1991 р.), коли довгий час керівники України дивилися на Москву і перебували під її впливом.

Усе це спричиняло неправильні, здебільшого зрадницькі, твердження про реальні наміри Б. Хмельницького, особливо тих, хто за привілеї вірно служив Московії. Гетьман Б. Хмельницький, зрозумівши свою помилку у відносинах з Московією, звернувся до інших країн за підтримкою, але його отруїли, йому навіть не дали щось заповісти, бо контроль вели москалі. Тому, сотник Б. Хмельницький був генетично залежний від колонізаторів, а вириваючись від них допускав помилки, які були значно меншими від інших українських провідників.

Московським агітаторам не подобався писар І. Виговський, який повністю розділяв принципи гетьмана, а тому москалі приписували йому неподобства, які він мовби чинив проти гетьмана. Широкого розповсюдження набуло те, що писар знайшов пройдисвіта, який видав себе за сина царя Шуйського (у якого синів ніколи не було) і дратував Москву, а також ще й потай від гетьмана за соболі пересилав боярам до Москви листи іноземних, з яких дяки робили копії. Цар, бояри і вся московська рать боялись І. Виговського, який мав реальний намір продовжити справу Б. Хмельницького, а тому показували його з негативного боку, що москалі вміють робити. Про це

було відомо полковникам, старшинам і війську, що принесло багато негативу в часи, коли І. Виговський став гетьманом.

Щодо І. Виговського, то треба сказати таке. Виговський Іван Остапович родом із села Гоголів, що неподалік Києва, був у полоні, його викупили і Б. Хмельницький залишив біля себе, який став для гетьмана другом, порадником, правою рукою і канцлером, як повідомляли іноземні послы. Писар І. Виговський багато читав, знав світову історію, а тому не тільки розповідав, а й навчав гетьмана про знамениті битви та прикрі програші, підказував тонкощі у деяких внутрішніх і зовнішніх справах, нерідко стримував від хибних військових чи державних справ. А складних справ було занадто багато. Відомо, що І. Богун визнавав лише самостійний розвиток України і був категорично проти укладання угоди з царем; особисто хоробрий, талановитий ватажок і мудрий політик І. Сірко підтримував акт угоди з Москвою і був проти усіх, хто порушував єдність двох народів; І. Виговський також був одним із тих, хто спонукав гетьмана Б. Хмельницького до співпраці з Москвою, а коли переконався у її намірах та ставши гетьманом, то з перших днів ненавидів Москву, яка не бажала визнати його гетьманом і протидіяла його намірам не допустити володіння москалів в Україні.

Помираючи, Б. Хмельницький, за порадою старшин, передавав гетьманство сину Юрію, але той, посилаючись на молодість і потребу вчитися, відмовився прийняти булаву і козаки та старшини у Чигирині проголосили гетьманом І. Виговського, який довго пручався. Однак чимало полковників не бажали визнавати гетьманом І. Виговського, посилаючись, що рада у Чигирині була невелика, присутні тільки Лубенський, Чернігівський, Ніжинський полки та ще деякі.

Тоді Виговський зібрав у Корсуні велику раду, куди прибула вся старшина, всі сотники, за нормою два козаки від кожної сотні, а з ближніх полків козаки прибули групами. Були присутні послы: шведський, молдавський, семигородський, австрійський, кримський, турецький, волоський, московський. Навіть уже в Корсуні І. Виговський відмовлявся від присяги, але його силою змусили підкоритися і під вигуки «Пануй, батьку!» уже вдруге було обрано гетьманом України.

Проте Москва встановила правило, що обраного гетьмана має утвердити цар грамотою, а коли прибув царський посланець, то він звелів зібрати раду козацьку у Переяславі й українці вимушені були туди їхати. Там духовник гетьмана повідомив зібрання у присутності посланця з Москви, що І. Виговський відмовляється від гетьманства. І знову, втретє козацька рада, старшини і сотники все таки змусили І. Виговського прийняти гетьманство. На зустрічі з царським посланцем гетьман в усьому відстоював права України, що не подобалось московському боярину, який привіз гетьманські клейноди, вимагаючи від І. Виговського: розпустити козаків; їхати до царя; вклонитися Ромодановському.

Великі заздрощі до І. Виговського за гетьманську булаву були у полковника Полтавського Мартина Пушкаря, якого підтримувала Москва. Замість козаків і старшин він зібрав у Полтаві багато різноманітного люду і вимагав відмови Виговського від гетьманства, домагався, щоб повсюди в Україні управляли царські воєводи, написав до Москви донос на гетьмана. Кого тільки тут не побачиш, кожен жадав перемін, термінових – пастухи, челядники, шинкові наймити, звичайні гультяї, повсюди обірваний люду. З усього було видно, що цар підтримує Пушкаря та інших полковників, які схильні до його вимог щодо колонізації України, дуже неохоче мовби підтримує гетьмана І. Виговського, але за ним царські бояри постійно слідкували. На Запоріжжі козаків Січі підбурював проти гетьмана Яків Барабаш, як це було і в минулому, коли він не підтримував боротьбу Б. Хмельницького.

Щоб навести якийсь порядок гетьман І. Виговський просив М. Пушкаря і Я. Барабаша припинити протистояння та прибути для перемовин, але ті відмовилися. Тоді гетьман наказав військам іти до Полтави і перемогти Пушкаря. Більше тижня йшла облога Полтави, бились українці з українцями, вбивали брат брата, батько сина і син батька, таке рідко бачила історія. Перемогу одержав І. Виговський, полковник Пушкаря загинув, а Барабаш втік до Ромодановського, що отаборився біля Прилук, татари, що допомагали гетьману у битві в Полтаві розбрелися Полтавщиною і грабують. Настав складний час для гетьмана, але порадитись ні з ким, бо навколо люди маленькі, які сподіваються на винагороди, вони

хитрують, лестяють і підтакують московським прихильникам, очікуючи панське життя в обмін на свободу, аби було що їсти, але не мислити і особисто не турбуватися про своє життя, не кажучи про державу. Здається, що українці не лише приспані, а й приречені, вони всім прощають і з усіма хочуть бути добрими, сподіваючись на невеличкі привілеї.

Якраз в часи гетьманства І. Виговського було завершено договір із Швецією у якому ця країна зобов'язувалась досягти визнання Польщею незалежність України та відновлення границь української держави. Гетьман І. Виговський не любив і боявся мстивої, підступної і гонорової Польщі, а тому здавалося, що схилився до неї, коли, ставши гетьманом після смерті Хмельницького, у 1658р. уклав з Польщею Гадяцький контракт, за яким руське князівство у складі Київщини, Брацлавщини і Чернігівщини ставало, поряд з Польщею і Литвою, третім вільним, незалежним і рівноправним членом Речі Посполитої (республіка). Одначе це була не стільки схильність до Польщі скільки можливість захиститись від намірів Москви приборкати Україну. Спершу треба відбитись від цупких рук москалів, а далі й з поляками розберемось. Все-таки чимало козаків не вірили полякам, які завжди їх обдурювали, як і тепер намагаються обдурити москалі, прибираючи до рук дедалі більше й більше влади в Україні.

Це зрозуміли москалі і щоб цього не допустити на практиці в Україну хлинуло 150-тисячне московське військо під командою Трубецького, яке 29 червня 1658р. було вщент розбите під Конотопом. Після перемоги, яку допомогли одержати татари, орда відбула до Криму, а Виговський, забравши гармати, корогви та інше, відбиті у москалів, повів своє військо до Чигириня. Гетьман заявив на раді старшин і козаків, що пошле цареві грамоту замирення, щоб жити з ним, як добрі сусіди. Все селянсько-козацьке військо прагнуло відпочинку, в Україні розпочалися жнива, треба було заготовляти харчі для себе, для худоби, особливо коней. Про таке рішення гетьмана і старшин в Москві не відали, а тому прокотилась чутка, що цар втікає за Волгу. Москву розпочали укріплювати, цар навіть видав наказ, що за кайла і лопати мають взятися й бояри. Про тогочасний стан в історії залишилися спогади учасників тих подій, які

наводили смуток і тривогу на москалів «Цвіт московської кавалерії загинув за один день ... Москву охопила паніка ... цар збирався переправитися до Ярославля за Волгу і що Виговський наступав на Москву»¹⁷⁶.

Промосковські полковники звинуватили гетьмана за укладання договору з Польщею, що, мовляв, «він продає Україну полякам» і, підбурювані на козацькій раді промосковськими пропагандистами і старшинами, повстали. Рада зібралась у жовтні 1659р. неподалік Трипільля, де гетьману згадували і про відносини з москалями, яких гетьман розбив і про Гадяцький контракт з поляками. На раді проглядалися дії промосковських агітаторів, старшин, які не підтримували відносини з поляками і полковників, які милувалися гетьманською булавою, а головне, що був присутній Юрій Хмельницький, якого уже підготували стати гетьманом. На раді, окрім критики і галасування проти гетьмана, була ще й стрілянина, а тому Виговський відмовився від гетьманства, там же на раді сів на коня і втік спочатку до Білої Церкви, а згодом до Польщі. На тій же раді Юрія Хмельницького обрали гетьманом. Отож, неузгодженість та існування промосковських політиків, відстоювання одержаних привілеїв та посад, а також заздросці до гетьманської булави стали проявлятися ще з перших років міфічної «дружби двох народів».

Усіх українських провідників, які бажали добра українцям і які думали тільки про себе, продаючись «за шмат гнилої ковбаси» то полякам, то москалям, очікував ганебний кінець, а Україну руїна та колонізація на століття. Обраного гетьманом безвольного і нікчемного Юрія Хмельницького московські бояри змусили підписати перероблені Переяславські угоди 1654 р., його використали також поляки і знищили, а після нього прийшли інші нерозумні гетьмани, яких проклинає український народ. Не добра доля дісталась й іншим відомим учасникам ради, яка позбавила І. Виговського гетьманства: сам І. Виговський не довго прожив у Польщі, у березні 1664 р. поляки, звинувативши його у зраді, розстріляли; слабовольного Золотаренка та задиристого Сомка на Ніжинській чорній раді козаки порубали шаблями; промосковські полковники

¹⁷⁶ *Субтельний О.* Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. С. 133.

Многогрішний та Самойлович замовкли у снігах Сибіру; у московському засланні закінчив своє життя Дорошенко. З того часу розпочалась Велика Руїна, яка продовжується до сьогодні. У багатьох простих людей, а тим більше старшин, Руїна виселила з душі Україну як рідну батьківщину, а коли її там уже немає, то поселити неможливо.

Прислужливим москалям українським письменникам та історикам хочеться заперечити словами письменника П. Куліша, що не того хотів Б. Хмельницький, що йому приписують, а зовсім іншого, заявляючи: «Я сделал то, о чем не думалъ, теперь сделаю то, что мною задумано. Сперва я воевалъ за свою шкodu и кривду, теперь буду воевать за нашу православную веру», але йому не все вдалося «... бояринъ Пушкинъ обезоружил полковника Мижиловскаго и разрушил дерзкие расчеты Хмельницкаго на Московскаго самодержца»¹⁷⁷. В цих висловах і роздумах – сутність боротьби Б. Хмельницького, у нього були дещо інші наміри, які продовжені І. Мазепою, але таємницю гетьмана видав Грицько Гуляницький, якого він послав до Москви. Промосковські ідеологи відстоювали, що, мовляв, якщо хтось наважиться пропонувати щось нове, то тільки такі «которые определяют естественные всем ходом последующих событий подтвержденные позитивные начала и в самой эпопее, и в личности Богдана Хмельницкого»¹⁷⁸.

З самого початку відносин з Москвою у кожній із сторін були кардинально протилежні плани: для гетьмана союз з Москвою був схожий на систему союзів, які Б. Хмельницький готував для боротьби з Польщею; цар і бояри мали чіткий план «Москва представляла себе этот союз не иначе как в форме присоединения Украины к Московскому государству»¹⁷⁹. Таку московську концепцію трактували і доказували послідувачі московські історики та їхні українські поплічники, але приписували наміри такого приєднання не

¹⁷⁷ *Кулишъ П.А.* Отпадение Малороссии отъ Польши (1340–1654). Москва, 1888. Т. 2. С. 329, 333.

¹⁷⁸ «*Советская культура*». Газета 21 октября 1986 р.

¹⁷⁹ *Грушевский М.С.* Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 188.

цареві і боярам, а особисто Б. Хмельницькому. Ось як подібні «дослідження» з'являлися і проповідуються донині¹⁸⁰: М. Грушевський однозначно пише про відносини Хмельницького до Москви: «можно сильно сомневаться в том, чтобы он думал о создании какой-либо прочной и тесной связи», а ось українські промосковські історики В. П. Шевченко, В. А. Смолій та їхні учні у своїх поясненнях до праць вченого трактують його думки навиворіт – об'єднання відбулося на «этнических, языковых и конфессиональных факторах, а также в глубокой исторической традиции, которая объединяла украинский и русский народы». Грушевський однозначно робить висновок, що «Хмельницкий очень скоро почувствовал тяжесть своей зависимости от Москвы. ... Деятельно продолжал свои дипломатические сношения, ища новых союзников, новых политических комбинаций, на которых он мог бы опереться и против Польши, и против Москвы», інші українські історики твердять, що «гетьман никогда всерьез не вынашивал планов разрыва с Москвой»; вчений однозначно твердив «нельзя искать какого-либо обдуманого плана, его и не было у Хмельницкого», а ось українські промосковські історики трактують слова вченого навпаки: «Большинство советских ученых полагает, что уже на то время у Б.Хмельницкого сложился ... план действий – объединение Украины с Россией». Підкреслимо, що це фальсифікація української історії на прикладі однієї праці М. Грушевського конкретними українськими істориками, а скільки інших праць та першоджерел, які несправедливо трактувались і трактовуються дотепер промосковськими істориками.

Подібного роду історики і письменники на всі лади намагалися довести, навіть знаходили якісь матеріали, а вони ж усі уже підроблені, що, мовляв, гетьман ніколи не виношував справжніх намірів розривати відносини з Москвою¹⁸¹. Коли гетьман Б. Хмельницький переконався, що його ошукують, то він розпочав шукати інших союзників, але цього йому уже не вдалося, він загинув. Після смерті Б. Хмельницького (1657р.) в документах і відносинах москалів уже

¹⁸⁰ Там само. С. 190, 362, 378.

¹⁸¹ Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. Київ, 1954; Санин Г.А. Отношения России и Украины с Крымским ханством в середине XVII века. Москва, 1987.

відкрито провадилась диктаторська політика в міжнародних і зрадлива їхня тактика у внутрішніх справах України. Це виявилось у діях московського уповноваженого князя Трубецького, який «зрадливим способом намагався заманити до свого табору гетьмана (уже Юрія Хмельницького) з старшиною і? маючи їх у своїх руках, примусив зложити присягу цареві на статтях, мовляв, Б. Хмельницького, з різними новими московськими додатками»¹⁸². Розпочалась епоха повної втрати свободи і незалежності, а найголовніше духовності переважної більшості українців, настали новітні рабські часи.

Далі про переробку договору 1654 р., зокрема у 1659 р., коли гетьманом був Ю. Хмельницький, до договору 1654 р. було внесено істотні зміни. За переконанням А. Яковліва, вивчення й аналіз, головних і найважливіших змін і додатків, що зроблені у редакції 1659 р. ... переконують нас у тому, що редакція 1659 р. ... є не «остаточна, автентична редакція» договору 1654 р., а фальсифікат цього договору»¹⁸³. На підставі всього викладеного, – справедливо пише А. Яковлів, – доходимо кінцевого висновку, що так звані «Статті Б. Хмельницького» в редакції 1659р. є підробка, фальсифікат автентичних статей договору 1654 р. ... ця московська підробка так і залишилась назавжди, як нібито дійсний договір між Україною й Москвою: цей «Переяславський договір з 1659 р.» мусили стверджувати присягою й своїми підписами всі наступні гетьмани України»¹⁸⁴. Отже, український варіант угоди «23 статей» від 17 лютого 1654 р. був перероблений та самостійно доповнений московськими боярами, що викладено в документі «11 статей» від 27 березня 1654 р., чого старшина і гетьман не визнавали, а після смерті гетьмана в Москві сфабрикували «Статті Б. Хмельницького» в редакції 1659 р., які є небаченим у світовій історії фальсифікатом і підробкою.

Про присягу цареві Богдана Хмельницького в Переяславі і насильницьку присягу його сина Юрія в літературі чимало вигадок. Зразу після одержання від гетьмана варіанта угоди «23 статті» у

¹⁸² *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 15.

¹⁸³ Там само. С. 148.

¹⁸⁴ Там само. С. 154–155.

лютому і переробки їх у Москві на угоду «11 статей» у березні 1654 р. направили в Україну царські війська, вдаючи, що вони спрямовані проти поляків та інших ворогів. Насправді усе було навпаки, ні до яких битв москалі з поляками не вдавалися, навпаки мирились з ними, а самі шукали місць для розташування військ надовго для дислокації, здійснюючи розбій і грабїж українців; поводитись мовби вони у себе в Московії та ще й приводили громадян для присяги цареві. З усього було видно, це помітив Б. Хмельницький, що царські війська прибули, щоб закріпити московське панування в Україні, про це пишуть історики: «царські війська прийшли в Україну не тому, щоб допомогти козакам, а щоб самим запанувати над українською землею»¹⁸⁵.

З багатьох даних складається враження, що українська старшина мабуть і не відала про дії московських військ в містах, бо коли старшини запитували послів, як довго будуть ті стольники й дворяни «мешкать въ городах ихъ», то вони заявляли, що московські урядники «въ черкаскихъ городах мешкать не для чего: какъ въ городах всяких людей къ вере приведут, и они изъ техъ городов и поедут»¹⁸⁶. До якої «вере приведут» українців московські війська ще тоді мало хто здогадувався, але, як показували наступні події, нікуди ті стольники і війська, що їх супроводжували, не дівались, вони шукали місця розташування назавжди.

Із багатьох обманливих поступків москалів – це прийняття присяги московському цареві, коли сам цар такої присяги через свого посланця Бутурліна не приймав. Наші дослідження свідчать, що оскільки не було ніякої присяги царя українському народові, а це визнають навіть москалі, то все решта є облудою. Ось погляньмо на вигадку Бутурліна у своєму посольському повідомленні цареві про ту присягу: мовляв, не добившись присяги від царя через Бутурліна, гетьман вийшов з церкви і пішов радитись з полковниками, хоча усі полковники, які були у той час в Переяславі, перебували в церкві, а невдовзі прийшли: Б. Хмельницький, Виговський, полковники, сотники, есаули, отамани і козаки. Гетьман і старшини

¹⁸⁵ Петренко І. Історія України. Український голос. № 8. 25 січня 1942.

¹⁸⁶ Акты ЮЗА . Т. X. С. 246–247.

сказали послам, що вони вірять «государевому слову»: після цього гетьман і старшинська рада склала присягу «веру государю учинили на томъ, что бытъ имъ съ землями и городами подь государевою высокою рукою на веки неотступнымъ»¹⁸⁷. Вірити такому, що гетьман і старшини це промовили, ніхто з українців не може.

Враховуючи шкідливість вигаданої москалями присяги порівняємо зміст цієї присяги «гетьмана і старшинської ради» з копією проекту українського договору «23 статті» від 17 лютого 1654 р., підписаного гетьманом і завіреного печаткою та царськими і боярськими резолюціями на кожну із статей: стаття 1 – про підтвердження прав і вольностей Війська Запорізького; стаття 2 – про величину козацького війська в 60 тис.; стаття 3 – про підтвердження прав і вольностей української шляхти; стаття 4 – щоб доходи для царя збирали міські урядники; стаття 5 – про Чигиринське староство для гетьмана; стаття 6 – про вільне обрання гетьмана; стаття 7 – про непорушність маєтків козацьких; статті 8,9,10,11,12 – про встановлення платні Війську Запорізькому, писарю, полковникам, суддям, ясаулам, пушкарям; стаття 13 – про непорушність прав наданих від князів і королів духовенству і мирянам; стаття 14 – про право чужоземних зносин; стаття 15, 16 – про виплату цареві данини у формі прибуту; стаття 17 – щоб цар не робив гоніння за віру і вольності; стаття 18 – про жалувану грамоту митрополиту; стаття 19 – про вислання царського війська під Смоленськ; стаття 20 – про найняття людей на кордоні з поляками; стаття 21 – про плату Війську Запорізькому; стаття 22 – про способи оборони України від Орди від Астрахані й до Казані донськими козаками; стаття 23 – про утримання фортеці в Кодаку на кордоні з Кримом. Оригіналу цього документа, підписаного гетьманом, так і не знайдено, він «загубився» у Москві, а звідтіль гетьманські послы привезли уже копії, які занадто змінені проти оригіналу.

Немає таких обіцянок щодо земель і міст, які надумані для присяги гетьмана цареві, навіть в документі під назвою «11 статей»¹⁸⁸,

¹⁸⁷ *Акты ЮЗА*. Т. X. С. 227–228.

¹⁸⁸ *Акты ЮЗА*. Т. X. Док. 8, XVII. С. 477–484; Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип, 2003. С. 41–45.

сфабрикованих в Москві дяком Алмазом Івановим і боярами на основі українського проекту угоди «23 статті». Московська пропаганда твердить, що ці нові статті були запропоновані козацьким посольством уже в Москві 21 березня 1654 р., на яких цар поставив свої резолюції, але гетьман Б. Хмельницький, коли про це дізнався, то заявив, що він щось змінювати у проекті «23 статті» своїм послам не доручав. Хоча документ «11 статей» в Москві сфабрикований і гетьман та старшина їх не визнали, але він існує: стаття 1 – щоб по містах урядники, які збирають доходи для царя, були підпорядковані царському величеству; стаття 2 – про кошти для військового писаря та судів військових; стаття 3 – для писаря та суддів і полковників по млину; стаття 5 – про зовнішні зносини, з турками та поляками без дозволу царя не зустрічатися; стаття 6 – про митрополита київського, щоб він прибув до Москви; стаття 7 – про похід під Смоленськ; стаття 8 – про війська на польському пограниччі; стаття 9 – про оплату полковникам, осавулам і козакам; стаття 10 – не зачіпати кримську Орду, стаття 11 – про Кодак на межі з Кримом.

Отже, як бачимо, в документах, які офіційно посилав гетьман до Москви і в тих документах, які підроблені московськими боярами і дяками ніде немає, щоб було написано до царя від козаків: «быть имъ с землями и городами под государевою високой рукою на веки», подібних пропозицій не було, але вони уже існували в рішенні Земського Собору 1 жовтня 1653 р., що одноосібно проголошено московськими боярами: «все Військо Запорізьке з городами й землями прийняти, на їх прохання, під государеву високу руку». Ось так московські бояри накинули українцям налігач на століття і його сповідували історики, письменники, політики, до такого вірування привчили й український народ.

Інша сторона надуманої присяги, розрекламованої московською пресою та істориками і їхніми українськими прихильниками – це чи давав гетьман і старшина право їздити територією України москалям і приймати присягу цареві московському? На таке запитання існує така відповідь: старшинська рада (Виговський, суддя Самійло, полковники Павло Тетеря та Григорій Лісницький) запросили в московських послів лист присяги за вашого государя від руки написати, повідомивши, що коли ж посла «имъ такого письма не

дадут, то стольникамъ де дворяномъ (московским) въ городаы (для прийняття присяги від української людності) ехать не для чего, для того, что всемъ людемъ въ городахъ будетъ въ сумненье». Знову московські послы хитренько відмовили у написані листів, але Бутурлін подав цареві звіт, що полковники пішли на пораду до гетьмана і полковник Лісницький, повернувшись з наради, повідомив послів про те, що «гетьманъ де и полковники положились во всемъ на государеву волю» й дали згоду на послілку тих «присяжных людей»¹⁸⁹.

Доказом того, що ні гетьман, ні старшина не давали згоди їздити країною і вимагати у жителів міст та сіл присяги цареві свідчить чимало фактів, які москалі не встигли знищити «Під Люблінном знову вибухає гострий конфлікт між командуючим московськими військами Потьомкіним, що намагався скрізь відбирати присягу «на царське ім'я», і полковником Данилом Виговським, який до того допускати не хотів»¹⁹⁰. Якби гетьман і старшини дозволили послам московським їздити країною і приймати присягу для царя московського, то полковники менше суперечили б, а крім того, москвичі самі бачили, що українська влада не визнавала ні угоди, підготовленої у Москві, ні присяги для царя, що вимагали москалі в містах і селах, а тому «при жвавім посередництві Австрії між Москвою й Польщею у Вільні, у вересні (сентембрі) 1656 року» був заключний мир, тобто, як написав В. Липинський, справа рухалась до розриву стосунків з Москвою¹⁹¹.

Досить предметно оцінив формування української історії у Московії Павло Загребельний у творі «Я, Богдан», коли писав про Переяславську раду: «... весь корпус угод, ... безслідно зник не тільки в наших архівах, ретельно спалюваних то Меншиковим, який громив гетьманську столицю Батурин, то питомими «товаришами комісарами», які понад сім десятиліть здійснювали ідеологічні «чистки» не тільки в Україні, але й в архівах московських, ... існувало неписане, але твердо засвоєне всіма редакторами й видавцями,

¹⁸⁹ *Акты ЮЗР*. Т. X. С. 246–248.

¹⁹⁰ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 66.

¹⁹¹ *Там само*. С. 66.

правило: про Переяславську раду, як про мертвяка: або тільки хвалу, або нічого»¹⁹².

Сталося так, що історики, які висвітлювали міф про Переяславську угоду у вигляді нейтрально-позитивного тлумачення ставали відомими, а хто намагався дати реальне розуміння цієї події (В. Липинський, А. Яковлів, М. Брайчевський та інші) піддавались жорсткій критиці, навіть знищенню. Історики і письменники, які генетично сприйняли ідею федералізації з Московським царством (Драгоманов, Грушевський, Максимович, Винниченко, Толочко, С. Кульчицький, О. Корнійчук, П. Загребельний, Б. Олійник та інші) тлумачили Переяславську угоду нейтрально-позитивно, вишукуючи у Переяславських умовах те, що вимагали більшовики, тобто, здебільшого позитивні сторони для України, а ті, хто не сприймав федералізацію типу возз'єднання з Московією та відхиляв існування позитивних сторін для України у нав'язаних умовах 1654 р., піддавались жорсткій критиці владою, московським оточенням і їхніми більшовицькими істориками.

Яку справедливу думку про Переяславську угоду може донести П. Толочко, який ще будучи кандидатом історичних наук у 1974 р. твердив, що «Переяславська рада – торжество історичної справедливості», а критикуючи дослідження з цієї проблеми М. Брайчевського на закритому обговоренні його статті «приєднання чи возз'єднання» заявив: «Автор твердить, що Україна була вище розвиненою, економічно і культурно, аніж Росія. Це невірно. Що поганого в тому, що Україна ділиться духовними багатствами?»¹⁹³, але критик мовби забув, що Московія не ділилась, а забирала все до крихти і для українців нічого не залишалось. На тому ж закритому засіданні вчених істориків влітку 1974 р. доктор історичних наук Лось Ф. заявив про працю М. Брайчевського «Наклеп на радянську науку. Перекручення фактів. ... Мова не про термін «приєднання» та «возз'єднання», а про оцінку Переяславського акту. Брошура ворожа, написана з чужого голосу». Доктор історичних наук, член-кореспондент АН УРСР Шевченко Ф. заявив: «Друкувати не

¹⁹² Загребельний Павло. Я, Богдан. Харків, «Фоліо», 2008. С. 668, 670.

¹⁹³ Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип, 2003. С. 344–348.

можна. ... «Автор цитує Леніна, але бере Леніна без епохи, де він (Ленін) пише «Право націй на самовизначення, але ж Ленін говорить, що не обов'язково відділятися», було багато й інших перлів члена академії. Ми ж, незважаючи на такі більшовицькі традиції та опір московських істориків, щоб відроджувати реальну українську історію на основі знайдених крупинок, дещо розповіли і ще додамо читачам про міфи Переяславської ради, щоб наше минуле не залишилось для нащадків інтелектуальною пустелею на віки.

Якось виходить так, що першоджерела знищені і П.Загребельний це підтверджує, але приписує Б. Хмельницькому слова, що, мабуть, гетьман жажнувся б, почувши їх. У своєму творі письменник, мовби чув від гетьмана, пише: «І я мав терпляче очікувати, поки приймуть в одну родину з народом російським мій народ, бо ж по крові і мові єдині»¹⁹⁴. Підкреслюючи у своєму творі, що Переяславською угодою руський народ древньої держави Русь здійснив для Московського царства найголовніше: «він скріпив і збільшив російське царство своєю добровільною злукою», що, знову за словами письменника, турбувало Богдана Хмельницького, бо «Вороги не простять нам нашого возз'єднання, всіяко пробуватимуть розірвати його, коли ж пересвідчаться, що судилася цьому возз'єднанню вічність, то спробують споганити і зганьбити мою пам'ять, сплугавити найвище діло мого життя. Я хотів би подивитись на тих правнуків поганих, які будь-що домагатимуться моїх виправдань перед історією»¹⁹⁵. Отже, за словами Загребельного, український народ, здобувши 1991 р. незалежність, і це підтримали понад 95% українців, мовби протистоїть гетьману Б. Хмельницькому і народу, який 1648–1657 рр. вів Визвольну війну, щоб створити незалежну державу.

Хоча такі висловлювання письменника дуже прикрі для українців, бо першоджерел немає, що гетьман таке думав, але й це не подобалось москалям, особливо більшовикам та їхнім українським поплічникам. Не забарився той же Б. Олійник, критикуючи книгу П. Загребельного «Я, Богдан», стверджував (1983р.), що «нація

¹⁹⁴ Загребельний П. Я., Богдан». Харків, «Фоліо», 2008. С. 589.

¹⁹⁵ Там само. С. 648–649.

может самосохранится лишь в союзе с Россией. Историческое величие Богдана в том и проявилось, что он вовремя осознал созревшую национальную идею и воплотил ее в реальный акт воссоединения двух народов. Иной Богдан просто не интересен истории»¹⁹⁶. Подібне пише й історик В. Горобець та інші. Українським славолюбцям, що боролись за привілеї у Московії, треба згадати слова Василя Симоненка:

*Одійде в морок підле і лукаве,
Холуйство у минувшину спливе,
І той ніколи не доскочить слави,
Хто задля неї на землі живе.*

Тобто, ідеологи наполягають, що коли уже є так звана дружба, не дивлячись як вона досягнута, то хай і залишається, але вони чомусь не врахували, що не було ні «позитивних начал», ні кінцевих добрих результатів, знищували усе і народ як націю, голодомори, репресії¹⁹⁷. В Європі та США на основі Переяславської угоди формувалось уявлення про Україну і її народ¹⁹⁸. У січні 1954 р. у Радянському Союзі як результат невеличкої відлиги, після смерті Сталіна, помпезно святкували 300-ліття так званого «возз'єднання» України з Московією. Світ цим цікавився і обрана комісія Конгресу США доповідала у грудні 1954 р.: «Відколи їх (українців – Ф.С.) було втягнуто до Московської імперії шляхом Переяславської угоди 1654 р., Москва вживала всіх можливих заходів для того, щоб запечечити їхнє національне буття як народу зі своєю власною виразною культурою»¹⁹⁹. А була культура, наука, література, історія, все це Московське царство привласнило.

Московський цар постійно воював, приєднуючи до Московії землі, йому ніколи було займатися культурою та освітою, держава,

¹⁹⁶ *Советская культура*. Газета 21 октября 1986 р.

¹⁹⁷ *Переяславська рада 1654 р.*: історичне значення та політичні наслідки. Переясл.-Хмель., 2004. С. 268–270.

¹⁹⁸ *Переяславська рада 1654 року*. Київ, Смолоскип, 2003. С. 680–697.

¹⁹⁹ *Сисин (Едмонтон) Франк*. Англomовна історіографія Переяславської угоди у ХХ сторіччі. Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип. 2003. С. 690.

зібрана із завойованих народів, без цього розвиватись не може. Цар, дяки і бояри довідались, що в древній країні Русь існує високий рівень освіти і культури: європейський цивілізований рівень характеризувався наявністю Братської школи, Острозької і Києво-Могилянської академії; діяли наукові і духовні аристократи – Костянтин Острожський, Єлисей Плетинецький, Петро Могила, інші представники народу України. Тільки впродовж 1646–1652 рр. виходило чимало книг: «Азбука» друкувалась кілька разів; навчальний «Часослів»; «Псалтир» десять разів; навчальні малі книги – «Азбуки в тетрадь»; дешеві підручники граматики, інші. Усе це зацікавило московського царя, а він, як пишуть знавці, «любив зривати квіти іноземної цивілізації», що і стало причиною звернення царя до Київських провідників освіти з проханням допомогти.

Так, москалі просили древніх русинів провітати їх хоч трохи. Цар Московії Олексій Михайлович надіслав у Печерський монастир Києва грамоту з проханням відрядити до Москви уже відомого знавця грецької мови Дамаскіна Птицького, але йому не дозволили виїхати до Москви. Тоді цар вдруге з грамотою звертається (14 травня 1649 р.) до митрополита Сильвестра Косого: «Ведомо нам учинилося, что учителя священноиноки Арсеній (Сатановский) та Дамаскин Птицкий божественного писания сведущи, и еллинскому языку навичны, и с елинского языка на словенскую речь перевести умеючи, и латинскую речь достаточно знаючи, а нашему царскому величеству такие люди годин ... велели о том тебе послать нашу ... грамоту и тех учителей приговорити и прислати к нам»²⁰⁰. До Москви були послані Арсеній Сатановський та Єпіфаній Славинецький, які, за архівними даними, 27 червня 1649 р. прибули у Путивль, а 12 липня до Москви, де в Посольському приказі їм піднесли подаруки – кожному 40 соболів і 25 карбованців. Багато чого навчили українці москалів: у 1657 р. у Москві надруковано перший «Буквар»; учень Є. Славинецького Каріон Істомін випустив ілюсто-

²⁰⁰ *Центральный государственный архив древних актов СССР, г. Москва (ЦДАГА) – ф. 124. Малороссийские дела. 1649, ед. хр. №4, л. 1, , №5, лл. 1–4; Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки.. Переяслав-Хмельницький, 2004. С. 101;*

ваний «Буквар», щоб москалі змогли перекладати світову літературу, Є. Славинецький написав спеціальну літературу – «Сказание о неудобь познаваемых речах». Тобто, визнаймо, що українці навчали москалів з азів, з букварів.

Досягнувши обманливим способом колонізації Русі-України, Московське царство, перебуваючи у культурному захолюсті, одержало науку, культуру, літературу і мову, навіть назву «Русь» безсоромно вкратило собі, а після цього культурне життя Русі-України Московське царство принижувало і уже на початку XIX ст. у древній Русі історія, мова, література, традиції та інше завмерли. Лише після написання і виходу у світ (1798–1842 рр.) «Енеїди» І. Котляревського розпочалось відновлення творчого методу – художнього реалізму, де вперше в часи колонізації письменник на повну силу звернувся до невичерпних багатств мови українського народу. Котляревський першим після 1240 р. серед українських письменників впевнено пішов шляхом народності і національної самобутності, що поширювалось серед українського народу тільки в усній і рукописній формі. Троя – стародавнє місто в Малій Азії при вході в протоку Дарданели, у XIII ст. до н. е. греки зруйнували Трою ущент. Один із героїв тієї війни - Еней, який після зруйнування його міста, разом з троянцями, поплив світ за очі, а припливши до теперішньої Італії розпочали будувати Римську державу.

Скориставшись сюжетом цього твору І. Котляревський у своїй однойменній поемі змалював життя й побут XVIII ст. Русі-України. Після І. Котляревського зазвучали голоси знаменитих українців Т. Шевченка та М. Гоголя. Московське царство все-таки продовжувало знищувати українську культуру і вже після 1863 р. упродовж 40 років усі кафедри університетів та інститутів заміщувались особами, які різко негативно і вороже ставилися до українського руху, української мови і культури. В Україні посилювалась русифікація, у 1876 р. указом царя Олександра II було категорично заборонено друкувати українською мовою книги і журнали. Ось так поплатились русини, що навчили москалів азбуки.

У 2017 р. виповнилось 70 років сумної дати проведення більшовицькою Московією операції «Захід», коли 21 жовтня 1947 р. за одну ніч було вивезено із західних областей більше 77 тис. сімей

і депортовано в сибірські глибини. Тільки в одній Волинській області така нелюдська участь спіткала понад дві з половиною тисячі сімей: діти, старі і немічні, підлітки, тобто нікого не залишали, хто тільки був у хаті серед темної ночі, а на збори відпускалось не більше п'ятнадцяти хвилин, дозволялось тільки одяг і взуття, а все господарство залишалось назавжди покинутим. А що вчиняли і вчиняють москалі в Криму з кримськими татарами та українцями: у 1944 р. кримських татар усіх вивезли за одну ніч на широкі простори завойованих земель Московським царством; у 2016 р., захопивши Крим, москалі знову змусили українців і татар залишити Крим, а тих, хто залишився, судять і заточують у темниці, навіть міжнародні організації нічого не здатні вчинити для захисту.

Захоплення Криму не основна ціль москалів, бо вони стали проповідувати думку про визначення древності двох сусідніх країн Русі-України, що відома з VI ст. і Московського царства, колишнього Суздальського князівства, відомого з XIV ст., адже про селище Москва 1147 р. вперше тільки згадано. Одначе, керівники Московії чомусь, закриваючи очі на історію, ставлять комусь запитання «какой город или какое место является древнейшей столицей России, Руси?»²⁰¹. Відповідаючи москалям треба повідомити: перше, Русь – це теперішня Україна, назву Русь у неї Московське царство вкратило і тепер іменує себе «Россия», навіть «Русь»; друге, столицею князя Рюрика був Новгород (864 р.), його син Ігор і боярин Олег прибули до Києва, де князували. Звичайно, коли Рюрик добрався до Новгорода, то зупинявся у багатьох дрібних місцевостях, у тому числі стара й нова Ладога. Історія не буде багато втрачати, якщо Московія назве своєю першою столицею чи стару чи нову Ладогу, але не слід змішувати столиць древньої держави Русь-Україна з Московією, які знищувались вщент.

Гетьманські столиці московські бояри занехаяли, звівши їх до рівня селищ. Перша гетьманська столиця Чигирин (1648–1657 рр.), звідкіль гетьман Богдан Хмельницький керував Визвольною війною 1648–1657 рр., куди прибували послы з країн Європи й Азії, де розроблялись «23 статті» умов договору з Московським царем

²⁰¹ «Бульвар» Гордона. Газета. Январь, 2019. № 3.

про військову допомогу, формувалось багато інших важливих державних справ, перетворилась у занедбаний районний центр. Друга гетьманська столиця Батурин²⁰² також знищена, яка у 1669–1708 рр. і 1750–1764 рр. була резиденцією гетьманів України (І. Брюховецький, І. Мазепа, К Розумовський та ін.), тут у 1663 р. підписані Батуринські статті, підтасовані до статей Б. Хмельницького 1654 р., тут була резиденція останнього гетьмана України К. Розумовського (Розума) з Чернігівщини, тут жив і працював В. Кочубей, звідси москалі вивезли у свої схрони батуринський архів гетьмана України Івана Степановича Мазепи і не повертають українцям.

Не краще ставляться предки більшовиків і до власного населення, виключно не москалів, де дуже багато так званих національних меншин, що потребують особливої уваги, бо вони так і залишились незадоволені, що їх загарбало і перетворило на рабів колишне невеличке Московське князівство. За різними даними в Московії біля 20 відсотків населення становлять мусульмани-суніти, тепер (2016–2018 рр.) у Сирії на стороні сунітських опозиціонерів воює від 10 до 20 тисяч громадян Російської Федерації, більшість з яких, мабуть, суніти. Війська Московії підтримують існуючу владу Сирії, яка воює проти власних сунітів, але невдовзі громадяни Російської Федерації повернуться до Московії і невідомо, як вони реагуватимуть на те, що «Путин начал уничтожать суннитов в Сирии. ... Как к этому отнесутся мусульмане, живущие на необъятной территории Российской Федерации?»²⁰³. Не важко уявити, що невдовзі очікує громадян Московії, коли сунітське населення (Чечня, Інгушетія, Дагестан, Кабардино–Балкарія, Татарстан) розпочнуть священну війну (джіхад), а ми пам'ятаємо недавні чеченські події.

²⁰² *Українська Радянська Енциклопедія*. Київ, 1977. Т. 1. С. 370.

²⁰³ «*Бульвар*» Гордона. Декабрь, 2017. № 5. С. 7.

1.6. Імперсько-радянська інтерпретація Переяславської угоди

*Тим часом у газети наші
Русифікаторська чума
Лилась з московської параші,
Як кажуть, зверху, аж до дна.*

О. Гай-Головко

Визвольна війна 1648–1657 рр. і події, що відбувалися навколо великої європейської країни Русь, яку успадкувала Україна, покриті пеленою темряви, що сприяє різноманітним здогадам і пересудам у світі. Ось у 2017р. глава дипломатичної місії Німеччини в Україні Ернст Райхель, розповідаючи про людей своєї країни, які запитують: «Хто розуміє Росію?», зауважив: «Вони вважають, що Росія має якесь традиційне право визначати, що відбувається в Україні і що Захід ...має бути дуже обережним, щоб не провокувати Росію»²⁰⁴. Усі такі тлумачення західних істориків і політиків про «якесь традиційне право» Московії до Русі-України зводяться до того, що, мовляв, Україна входила до складу Російської імперії та Радянського Союзу як традиційна складова, мовляв, іншого й не може бути. У формуванні таких думок про «традицію» сусідньої держави відіграє роль розрекламована агітація про так звану Переяславську угоду (раду), особливо старалися чимало українських політиків, істориків, письменників. Постійно долучаються до оцінок Переяславської угоди і діяльності гетьмана Б. Хмельницького основні сторони тодішніх подій, колонізатори – Польща і Московія.

Ось сучасна, початок XXI ст., оцінка колонізації Московії Русі-України. Ніякого договору про возз'єднання України з Московією не укладалось. Були лише намагання досягти домовленостей про військові взаємодії проти Польщі, що москалі злодійські перекрутили, придумавши неіснуючу Переяславську угоду. Ці перекручення допомогли Московії привласнити історію древньої держави Русь, її мову, навіть привласнили назву Русь (Русія, Росія), що дотепер

²⁰⁴ *День*. Газ. №153–154. 1–2 сентября 2017. С. 6.

невідомо народам Європи і світу. Продовжують твердити про якусь дружбу, але яка дружба, коли в Москві політик В. Соловйов заявив: «Я всем своим нутром ненавижу Украину», таких там чимало. А за що? Ми ж не просилися, ви самі після 1657 р. до нас нав'язалися, обдуривши довірливих, працювали на москалів і годували. – Про яку дружбу йдеться?, тут зневага, колонізація, рабство.

Переважна більшість політиків та істориків дає позитивну, частина з них дотримувались мовби середини, де є і позитивні, і негативні характеристики взаємин, лише дуже незначна частина істориків та митців щодо оцінки Переяславської угоди і її наслідків мала справедливу інтерпретацію – негативну. Існують протилежні думки й про керівника Визвольної війни гетьмана Б. Хмельницького. Справдя, Б. Хмельницький допустив чимало помилок, адже все було нове, що проявлялось різноманітно, але він перший і єдиний, хто підняв українців на визвольну війну проти польської, а згодом і московської колонізації, разом з українською нацією розпочав відновлювати древню незалежну державу. Чомусь історики минулого і сучасні не наголошують, що коли б не Богдан і не Визвольна війна 1654–1657 рр., то мабуть дотепер у польській неволі були б українці, яких поляки називали «збунтованими рабами», адже ніхто із тодішніх козацьких провідників не зумів підняти народ древньої держави на боротьбу за визволення з рабства. Існують різні думки щодо оцінки діяльності Б. Хмельницького, а через нього загальна оцінка Переяславської угоди і це треба пам'ятати історикам.

Перше, вкрай негативної оцінки такого дійства гетьмана дотримувався Т. Г. Шевченко, спрямовуючи свою жорстку реакцію на гетьмана Богдана Хмельницького:

*... Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Розрита могила
Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний,
Приспав еси степи, ліси
І всю Україну.*

Є підстави думати, що Т. Шевченко, хоча і справедливо критикував гетьмана, що не впорався із завданням Визвольної війни, водночас великий українець виступав проти міфічної Переяславської угоди, яку москалі сфальсифікували з метою захоплення України, адже Тарас пояснив своєму народу:

*Москалики, що заздріли,
то все очухрали.*

В тексті подається, що москалики багато чого «уздріли» – освіту, родючу землю, працюючих людей і гетьману прийшлося захищатись. Не даремно Т. Г. Шевченко, читаючи книгу Костомарова В.І. про Б. Хмельницького, назвав гетьмана «гениальный бунтовщик»²⁰⁵, а Григорій Сковорода присвятив гетьманові слова:

*Будь славен вовек, о муже избраннее,
Вольности отче, герою Богдане!*²⁰⁶.

Друге, про гетьмана, який звільняв український народ від польського гноблення, політики Польщі мають різні думки щодо його величі: ті, які жили в часи Визвольної війни, писали про гетьмана «Хмельницький був добрим організатором, чудовим політиком і дипломатом, що мріяв про власну державу на Україні»²⁰⁷; новітні польські політики ХХІ ст. (2018 р.) порівнювали гетьмана Б. Хмельницького, який визволяв українців з рабства, з А. Гітлером; московські ж бояри, навпаки, критикували гетьмана за те, що під час Визвольної війни 1648–1657 рр. відбувались «многочисленные попытки Хмельницкого сговориться с польскими феодалами, і що він був представником «верхушки украинской ... старшины, стремившейся уравниваться в правах с феодалами Польши»²⁰⁸; мос-

²⁰⁵ Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 6-ти томах. Київ, Вид-во Академії наук УРСР, 1963. Т. 5. С. 20, 139.

²⁰⁶ Переяславська рада 1654 р.: історичне значення та політичні наслідки. Переяс.-Хмельн., 2004. С. 94.

²⁰⁷ Польща – нарис історії. Варшава, 2015. С. 79.

²⁰⁸ Большая Советская энциклопедия. Т. 59. М., 1935. С. 816–818. Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки. Переяслав-Хмельн., 2004. С. 240.

ковські ж політики та історики трактували, що в 1648–1657 рр. була не Визвольна війна, а селянська революція і «Богдан Хмельницький – предатель и враг восставшего украинского крестьянства»²⁰⁹. Постає справедливе запитання, – хто справедливо оцінює гетьмана – тодішні чи теперішні політики та історики?

Третє, порівняння оцінок минулого і сьогодення: в часи Української революції 1917-1921 рр. є протилежним: 26 листопада 1918 р. Пілсудський писав «... єдиним виходом є впровадження військової окупації на території Східної Галичини, зайнятої нашими військами», тобто, поняття «окупація» застосовується до Західної України; через сто років, 17 жовтня 2017 р., польське Міністерство закордонних справ викликало Посла України у Варшаві А. Дещицю, повідомивши, що «Польща ніколи не окупувала Україну»²¹⁰.

Четверте, нащадки польської давнини, здається, не забули панування їхніх предків на українській землі, нагадуючи про минуле. У 2018 р. Сейм Республіки Польща прийняв зміни до законодавства, що вводять кримінальну відповідальність за «заперечення злочинів українських націоналістів у період – 1925–1950 років». А чи не будуть окремі польські політики заперечувати наведені вище протиріччя, адже вони реальні, або, – чи не забороняє польський депутат українцям боротися за свою свободу, зокрема проти Росії, яка захопила Крим і частину Донецького краю?, – заявляючи: «У випадку яких-небудь спроб створення культу Бандери, Шухевича, ОУН чи УПА мають бути очевидні, суворі і невідворотні санкції»²¹¹. Польські політики, мабуть, забули, що підтримуючи Москву, в усі віки Польща доволі жорстоко програвала. Так, українці звільнилися від польського гніту, але українці ніколи не виступали проти поляків ні у війнах, ні у ненависті, не завойовували Польщу і не ділили її навпіл з іншими країнами, як це робили москалі з іншими завойовниками, яким сучасна польська політика допомагає у війні проти українців, забуваючи, що наступною жертвою будуть поляки.

---

²⁰⁹ Там само.

²¹⁰ Літературна Україна. 8 лютого 2018. № 5.

²¹¹ Літературна Україна. 8 лютого 2018. № 5.

Міф Переяславської угоди 1654 р. настільки міцно вмонтовано гібридними методами у свідомість усіх поколінь українців, що навіть після десятиліть незалежності України переважна більшість наукової спільноти у своїх заангажованих дискусіях ще далеко не готова до суцільної її міфологізації. Після тринадцяти років відстоювання українцями незалежності ностальгія за рабством московських вихованців квітує, бо тільки цим можемо пояснити появу всічні 2004 р. Указу Президента Л. Кучми, більшовицького секретаря парткому великого заводу, про відзначення 350-річчя Переяславської ради. Світ дивується, дослідники звертають увагу, що «день колонізації Індії Британською імперією там не відзначають»²¹². Українців же примушували відзначати вигадану москалями Переяславську угоду.

Викривлена та сфальсифікована інформація формувала думку не тільки декого з дослідників, як наприклад відомого історика М. Грушевського, але, звичайно, й читачів, яких навчали неправдивій історії в школах та університетах на книгах попередніх істориків, які писали свої книги на неправдивій, підтасованій і шкідливій інформації про Переяславську угоду. На підтвердження даємо пояснення: «Щодо тексту договору, то від нього не збереглося – ні в Україні, ні навіть у Москві – жодного оригінального документа – самі копії і чернетки, і то усі зроблені в Москві»²¹³. Загалом про матеріали Переяславсько-Чигиринсько-Корсуньсько-Московської угоди існує висновок московських знавців «російський архіваріус Петро Шафранов доводить, що навіть ці копії сфальсифіковані царськими переписувачами»²¹⁴. Недаремно дотепер немає єдиного тлумачення тієї обманливої угоди, а їх існує аж п'ять: перша, історик права Василь Сергеев вважає, що угода є унією, коли у них спільний монарх, але кожна країна має свій уряд; друга, російський історик Микола Дьяков вважає, що це унія, коли українці погоджувалися на поглинання їхніх земель Московським царством; третя, росія-

²¹² *Переяславська рада 1654 р.: історичне значення та політичні наслідки*. Переяс.-Хмельн., 2004. С. 339.

²¹³ *Переяславська рада 1654 року*. К., Смолоскип, 2003. С. 157.

²¹⁴ *Субтельний Орест*. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. С. 125.

нин Венедикт Мякотін та українець Михайло Грушевський вважали, що угода була формою васальної залежності за якою сильніша сторона (москалі) погоджувались захищати слабшу (українців) без втручання в її внутрішні справи; четверта, український історик Вячеслав Липинський вважає, що угода є не чим іншим, як лише тимчасовим військовим союзом між Московією і Україною; п'ята, за комуністичним тлумаченням 1954 р. було оголошено, що угода стала кульмінаційним моментом у віковичному прагненні українців та росіян до возз'єднання, яке було основною метою повстання 1648 року.

Тобто більшість тодішніх і наступних істориків досліджували і пояснювали Переяславську угоду у нейтрально-позитивному тлумаченні. Проти такої більшовицької концепції угоди 1654 р. висловився український учений Михайло Брайчевський «формула про об'єднання двох народів є історично невірною. ... Дотримуватись переяславських угод царський уряд в жодному випадку не збирався, і якщо процес ліквідації Української держави затягнувся майже на півтора століття, то сталося це аж ніяк не через брак його бажання»²¹⁵.

Саме тому, відомі і шановані історики (В. Липинський, Р. Лашенко, А. Яковлів, О. Оглоблін, М. Драгоманов, Д. Донцов, М. Брайчевський, Р. Бжевський, З. Книш та інші) намагалися знайти дорогу до реального висвітлення затертої палітри історичної правди на підставі неправдивої інформації посла Бутурліна цареві, відсутності оригіналів документів, наявності лише підроблених копій та ще й сфабрикованих, про «добровільне возз'єднання» України з Москвою 1654 р. в Переяславі і наслідки такого дійства надалі. Для українського читача, можливо й закордонного, викладаються деякі промені досить протилежних поглядів названих вище істориків, а також подаються нові матеріали, яких історики ще не висвітлювали. На жаль, треба відзначити, що дослідження більшості вище названих відомих істориків провадилися майже винятково на основі доповідей Бутурліна цареві та копій окремих листів гетьмана Б. Хмельницького зазвичай перероблених московськими дяками з

²¹⁵ Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоским, 2003. С. 338, 341.

домислами, а тому у творах декого з них залишилась тверда думка, за винятком окремих променів сумніву, про справедливість фальсифікованої Переяславської угоди.

Серед українських істориків, не кажучи вже про московських, найбільше прибічників набрала концепція протекторату чи васальної залежності, якої дотримувався й М. Грушевський, що нанесло багато шкоди українському народу і державі у наступних битвах за свободу. Про переконаність істориків у справедливості тодішньої угоди можемо побачити на прикладі М. Грушевського, який у листі від 15 квітня 1915 р. до президента Петроградської АН великого князя Костянтина Костянтиновича писав «Я ніколи не виступав проти Росії. Російське українство, к которому я примыкал, ... верил, что украинский вопрос будет разрешен на русской почве»²¹⁶. Не дуже критично, як-то лояльно, до фальсифікації Переяславської ради, М. Грушевський, який є не тільки істориком, а й політиком, пояснює захоплення великої держави Русь: «За весь час, аж до Петра, московське правительство всі зміни в умові 1654 р., в «статтях Б. Хмельницького», поновлених 1659 р., всі обмеження українських вольностей переводило не інакше, як в формі умови, договору – нехай примусового в дійсності, але обостороннього по формі, котрим обидві сторони одміняли умови попереднього»²¹⁷. На жаль, саме така ідеологія Грушевського вплинула на діяльність і рішення українських урядів (Центральної Раді й Гетьманату) в період 1917–1921 рр., коли була можливість Україні відійти від залежності Московської імперії, але знову не вдалося, бо в глибинах душі вірили про справедливість, що творилась у далекому минулому. Особливо проявив М. Грушевський свою ідеологію федералізму в складі Московії, підписавши 3 липня 1917 р. другий Універсал Української Центральної Ради. Ця ідеологія часів 1654 р. продовжує настирно виявлятися і в діяльності урядів перших десятиліть (1991–2018 рр.) незалежності України.

²¹⁶ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1 (переписка). С. 770.

²¹⁷ *Переяславська рада 1654 року*. Київ: Смолоскип, 2003. С. 19.

Ось праці М. Максимовича, на яких навчалися українці, який хоча і присвятив свої дослідження польському періоду, але описуючи події, що відбувалися до 1654 р., уже давав оцінку Переяславській угоді, коли ще не існувало ні поняття «Малоросія», ні «Великоросія», ні взагалі «Росія», бо тоді існувала країна Русь, в якій проживав руський народ, а також існувало Московське князівство, де не було освіти, письменства та багато іншого. Однак Максимович у своїх творах уже пише, що Б.Хмельницький закінчив з Польщею криваву боротьбу «яка призвела всю Україну до визволення від Польщі і переходу під державу Руську»²¹⁸; гетьман «звільнив Малоросію від Польщі, повернув її у спільний склад руського царства»²¹⁹, а далі ще більше, що мовляв 8 січня 1654 р. «відбулося достопамятне приєднання всієї Малоросії до руської держави»²²⁰. Ось на таких дослідженнях і висновках, коли проповідується, що Русь-Україна переходила під державу Руську, навчалися учні середніх шкіл України і Московії, вчені історики, які й дотепер не можуть прийти до тями, вони заплутались, що ми побачимо на прикладі сучасних істориків.

Агресивну видумку про Переяславську угоду і взагалі про український нарід виписав у своїх творах М. Костомаров, проповідуючи федералізм і злиття двох руських народностей. Характеризуючи Переяславську угоду історик пише, що для нього «політична українська історія закінчилась з об'єднанням українства з Росією. В своїх характеристиках української народності Костомаров натискає на нездатність її до політичного життя: український індивідуалізм тягнув до федералізму, але не зміг вповні організувати його. ... Через те українське плем'я мусило зійти з сцени й уступити першість другому – великоруському, з його практицизмом і політичним тактом, що давало йому змогу створити єдиновласну сильну

²¹⁸ Максимович М. Очерк Киева. Київ, Либідь, 1994. С. 259.

²¹⁹ Максимович М. О причинах взаимного ожесточения поляков и малороссиян, бывшего в XII веке. Собр. соч. Киев, 1876. Т. 1. С. 37.

²²⁰ Максимович М. Воспоминание о Богдане Хмельницком. Київ: Либідь, 1994. С. 238.

державу»²²¹. Такі проповідування про українців писав не тільки Костомаров, інші відомі історики також, які ставали політиками і провідниками нації, а тому ми до цього часу перебуваємо в рабському духовному багні, бо власних думок пропагувати українці «не здатні». Досліднику, який дає визначення треба було б знати, що руський народ, потрапивши після 1240 р. в рабство до татар, литовців і поляків на 420 років втратив багато свого природного інтелекту, адже відомо, дуже важко знайти «працьовитого раба». Після цього ці ж раби потрапили знову у рабство до москалів на 350 років і вже тепер, після 1991 р., українці поволі, впродовж 3–4 поколінь, позбуватимуться своїх рабських рис. Довго і поступово визволяються українці з рабства: знаменитий українець А. П. Чехов «Витискав з себе раба, крапля за краплею»; у XXI столітті також знаменитий українець Дмитро Павличко:

*Я тяжко визволявсь від комунізму
І розшукав себе в рядах УПА.*

Деяку справедливую оцінку «восоединению» дав М. Драгоманов. Більшість істориків нерідко пишуть, що українські предки, Українська козацька республіка, її козацьке військо любило війну для війни, що не давало на Україні росту мирній праці над хазяйством та письменством, але Костомаров запитує таких істориків «звідкіля ж і сама Московщина за батька й діда царя Петра та й за його самого брала і вчителів, і духовних, як не з нашої України!». А результат прилучення до Московського царства ганебний і про це Костомаров написав так: «Як Україна пристала до Московського царства, з його самовольним царем, з кріпацтвом, жившого без науки, – то царська самоволя заїла вольності українські, ... просвіта почала на Україні рости дуже тихо, тим тихше, що невеличка частина українських письменних людей розділилась і на Московщину»²²².

З протилежними твердженнями про Переяславську угоду виступав М. Міхновський, який: з одного боку переконує молодих істориків і решту читачів: «державна наших предків, злучилась з

²²¹ Дорошенко Д. Микола Іванович Костомаров. Ляйпциг, 1924. С. 86–87.

²²² Переяславська рада 1654 року. Київ: Смолоскип, 2003. С. 221, 224, 236.

московською державою, «як рівний з рівним» і як «вільний з вільним», ... схотіли з'єднатися для досягнення певних міжнародних цілей»; з другого – він стверджує «саме з того часу українська нація політично і культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, нація знесилоється і зрештою гине»²²³. На перший погляд мовби все вірно, але показує дослідження наші передки не злучались як «рівний з рівним», бо гетьман і старшини просили лише військової допомоги і пропонували власний документ угоди – «23 статті», а цар задовольнив лише «11 статей» і вимагав присяги та усієї території на що гетьман і старшини не погодилися, домовляючись з Швецією та іншими країнами про союз. Друга частина тверджень Міхновського про знесення нації справедлива, але як орієнтуватись читачам у такій колотнечі думок про доленосну справу народу.

Зашореність перекрученими поясненнями Переяславської угоди яскраво простежується у більшості істориків доби незалежності після 1991 р, які продовжують прямо, або віртуозно прикрито, захищати Переяславську угоду²²⁴, де проявили свої проросійські погляди більшість істориків більшовицького виховання. Типовою концентрованою більшовицькою ідеологією щодо Переяславської угоди, на якій виховувались усі історики радянської доби, можемо назвати ось таке твердження, що «сила і велич Богдана Хмельницького як керівника визвольної війни ґрунтувалися саме на тому, що він був тісно зв'язаний з народом, правильно розумів його інтереси, спирався на народ і з незламною твердістю проводив політику, що відповідала корінним інтересам народу – політику визволення України з-під гніту іноземних загарбників і возз'єднання її з Росією»²²⁵.

Мовби невідомо, що: гетьман відстоював не весь народ, а українську шляхту та реєстрове козацтво, залишаючи у стороні селянство,

²²³ Міхновський М. Самостійна Україна. Київ: Смолоскип, 2000. С. 148–149.

²²⁴ Переяславська рада 1654 року: історичне значення та політичні наслідки. (збірник наукових статей, Переясл.-Хмельн. 2004. 350 с.

²²⁵ Шиян К. Селянство – основна вирішальна сила визвольної війни українського народу 1648–1654 рр., Київ, 1954. С. 40.

що негативно вплинуло на хід визвольної війни; складається враження, що гетьман ще з дитинства мріяв звільнити українців від польської підлеглості і віддати в московське рабство; історик твердить, що «возз'єднання» відбулося з Росією, забуваючи, що коли воно відбувалося, то Московське царство ще не забрало в українців назву «Русь», щоб перетворитись спочатку в «Русь», а згодом в «Росію». Ось на таких і багатьох інших більшовицьких постулатах навчалися історики, які ввійшли в незалежну Україну і формують її історію.

Історик В. Горобець для українських читачів стверджує: «... як відомо, київський митрополит Йов Борецький у листі до царя від 3 вересня 1624 р. обґрунтував ідею релігійної та кровно спорідненої єдності обох частин Русі», чомусь забувши, що київська метрополія не впустила до Києва послів Московського царя, а коли ченців змушували присягати цареві, то митрополити говорили, що краще вмерти, ніж йому присягати. На подібних постулатах московсько-більшовицької пропаганди виховувались покоління істориків, які і в незалежній Україні відстоюють свої «дослідницькі» погляди на історію нашої країни, продовжуючи твердити брехливі твердження²²⁶.

Викривлені відомості про міф Переяславської угоди та багато інших історичних фактів часів московської колонізації України подає проросійський історик Станіслав Кульчицький. Він зазначає: «Переяславська козацька рада започаткувала докорінний перелом в історичній долі українського народу», додає, що «не менше значення вона мала і для народу російського, оскільки «істотно посилила потенціал імперії, що народжувалася у Східній Європі». Історик чомусь не зазначає, що ніякої «козацької ради» не було 8 січня 1654 р., тоді ще не існувало імперії та «народу російського», а було Московське князівство, яке після фальсифікації так званої Переяславської угоди стало величати себе спочатку Русія, далі Росія і нарешті Великоросія, а знана древня держава Русь перетворилась у Малоросію. Одночасно цей же історик пропонує дослідникам, які мають протилежний погляд, викладати матеріал про Переяславську

²²⁶ *Міф* Переяславської ради. Газ. Літературна Україна. 18 січня 2018, №2. С.6-7

угоду так само, як це проповідує Горобець В., який довго порівнює втрати і здобутки українців від цієї угоди, дійшовши висновку про «переважання реальних здобутків над реальними втратами від союзу з російською монархією», а коли втрати почали зростати в роки царювання Петра I, то «вже не виявилось достатньо сил, аби вплинути на перебіг подій». Історики навіть не задумуються, що «російська монархія» з'явилась коли Русь була загарбана Московським царством.

Такі думки не тільки у цих промосковських істориків, вони їх запозичили в подібних інших, зокрема В. Дядиченка, який пише: «Історична заслуга Хмельницького полягає в тому, що, очолюючи визвольну війну й українську державність, він правильно розумів її завдання і перспективи, бачив єдиний порятунок українського народу в його об'єднанні з великим російським народом»²²⁷. Тут же якийсь Ф. Левітас пише: «Московський напрям української політики був започаткований ще за часів оформлення козацької організації України», більше того, цей автор проповідує, що, мовляв, ще 1620 р. Петро Сагайдачний відправив до Москви посольство з листом такого змісту «Прислали их все Запорожское войско, гетман Сагайдачный с товариши бити челом государю, служит головами своими по-прежнему, как они служили прежним великим российским государям ... его царские милости к себе ныне и вперед искать хотят», а через кілька років (1625) до Москви уже прибув єпископ від митрополита Київського з проханням до царя і митрополита московського прийняти Україну та запорізьких козаків під високе «покровительство» московських бояр.

Отож, промосковські історики, безсоромно, дивлячись у вічі знедоленим українцям, прямо стверджують, що не тільки гетьман Б. Хмельницький просився під руку царя, ще до нього й інші гетьмани просилися, хоча тоді ще не було «російського» государя, а був московський цар, але в незалежній Україні, в Переяславі та ще й в університеті продовжують навчати українську молодь більшовицькій брехні. Чомусь більшовицькі історики не погоджуються з

²²⁷ *Переяславська рада 1654 р.*: історичне значення та політичні наслідки. Переяс.-Хмельн., 2004. С. 93.

українським істориком С. Здіоруком, мабуть відсунули його твори далеко на задній план, який пише²²⁸: «Наслідки Переяславської угоди 1654 р. були здебільшого негативними, подекуди катастрофічними ... повна втрата політичної самостійності, штучна русифікація і деградація національних еліт, деформація економіки країни і багато іншого». Треба погодитися з дослідником В. Масненком і рекомендувати ознайомитись з його аналізом творів багатьом історикам старшого покоління, на працях яких навчались теперішні історики і ми зрозуміємо, що «артикуляція Переяслава виглядає явним анахронізмом»²²⁹.

Історики, що пропагують ідеї москалів не звертають уваги, що поряд з ними є інші дослідження щодо союзників з українцями у боротьбі проти Польщі та Москви, зокрема Б. Білика, який пише: «Завдяки зусиллям Б. Хмельницького сформувалась велика коаліція з Швеції, України, Семигороду, Брандербургу, Литви, Молдавії і Волощини. Нарешті гетьман знайшов союзників», але про таке московсько-більшовицькі історики мовби забули і мовчать дотепер.

Так історики, виховані більшовиками імперії, ідеологічно озброювали український народ в роки незалежності, коли ворожа Московія, застосовуючи методи гібридної війни, здобувши освіту в Україні після 1654 р., прийшла (2014 р.) підтвердити українцям їхні здобутки Переяславської угоди. Тепер ці історики, до яких примикає і А. Коцур, проповідують, що «абсолютно очевидно, що українсько-московська угода була продуктом політичного розвитку двох сторін ... Вона несла в собі і шляхетні помисли щодо спільної боротьби двох православних народів – українців і росіян – проти зовнішніх ворогів». Історики не задумуються, пишучи про «шляхетність» Московії в Україні впродовж 350 років, що то була наперед задумана акція захоплення території і знищення на ній русів, щоб стати росіянами. Зрозумівши таке, уже після січня і березня 1654 р. Б. Хмельницький розпочав уникати від «шляхетності»

²²⁸ *Переяславська рада 1654р.: історичне значення та політичні наслідки*. Переяслав-Хмель., 2004. С. 80-81

²²⁹ *Переяславська рада 1654 р. історичне значення та політичні наслідки*. Переяс.-Хмельн., 2004. С. 127.

північного сусіда «ища новых союзников, новых политических комбинаций, на которых он мог бы опереться и против Польши, и против Москвы»²³⁰.

Більшість істориків, проповідуючи ідеї Московії про «воссоєдинение» 1654 р. іноді не задумуються над вчиненим, бо вони були виховані спеціально підготовленими наглядачами, які контролювали і направляли історичні висвітлення подій тих далеких часів. Прикладом може стати оприлюднений матеріал, підготовлений у відділі історіографії та історичних зв'язків України із зарубіжними країнами Інституту історії АН УРСР²³¹. Матеріал являє собою записку для службового користування «Критичний аналіз буржуазної й буржуазно-націоналістичної історіографії з основних проблем Т.П «Історії Української РСР», яку підписав завідувач відділу, доктор історичних наук І. С. Хміль.

В записці для службового користування стверджувалось: усупереч тому, елементарно відомому в історії факту, що возз'єднання України з Росією відбулося з ініціативи України, наполяганню її народу, фальсифікатори зображають цю подію як «навмисний» із боку Росії «акт завоювання», «колонізації», «анексії» тощо; історик Хміль не задоволений, що «фальсифікатори зображають Виговського як «найближчого соратника» Б. Хмельницького, а Гадяцький договір – як продовження (подумати тільки) «тієї самої політичної лінії, котрою (нібито) ішов Хмельницький в останній період свого гетьманства»; історик – наглядач робить висновок «Зловмисність всіх маневрів й домислів очевидні: ігнорувати вільне загальне волевиявлення українського народу в тому, щоби жити з російським народом в одній державі й витлумачувати наступне – ліквідацію Росією в односторонньому порядку «повної військової, фіскальної, економічної й дипломатичної автономії», котра нібито, була гарантована угодами 1654 р. Ця безсоромна фальсифікація завжди використовувалась українськими буржуазними націоналістами для розпалювання тваринного русофобства».

²³⁰ Там само. С. 191.

²³¹ Переяславська рада 1654р.: історичне значення та політичні наслідки. Переяс.-Хмельн., 2004. С. 279–289.

Загалом історик Хміль робить висновок: «всі вони одностайні у своєму настрої зобразити, ніби возз'єднання з Росією значило для України – «втрату свободи й регрес»; далі проголошується: «Фальсифікація наступної історії підкорена тому, щоб зобразити, ніби Україна у складі Росії перебувала у стані «типової колонії» й ніби промисловий й економічний ріст Росії був у більшій мірі заснований на «колоніальній експлуатації України»; потрапляють у ціль автори «Критичного аналізу», заявляючи про своє незадоволення: «нібито, до війни 1648–1654 рр. на (в) Україні був феодалізм, привнесений з Польщі, а опісля війни, котра кваліфікується фальсифікаторами як «національно-соціальна революція», феодалізм на (в) Україні відновила Росія»; нарешті Хміль і його аналітики зробили висновок «розвиток України у складі Росії від возз'єднання до Жовтневої революції не був ані рівним, ані безхмарним.

Характеризувався він усіма тими суперечностями, котрі притаманні експлуататорським формаціям, причому нерідко це виражається у вельми потворних формах; Хміль і його аналітики рекомендують історикам «необхідно послідовно й членороздільно провести через том (Т.ІІ «Історії Української РСР» – Б.П.), щоби тим самим підсилити теоретичне обґрунтування, з одного боку, згубність для України польського й іншого іноземного панування, а, з другого – прогресивне значення возз'єднання України з Росією»; І. Хміль, який працював у посольстві України в США, вкрай незадоволений працею, виданою у США «Російський імперіалізм від Івана Великого до революції», де, на його думку, несправедливо значне місце приділяється пропаганді «вищості» української культури над російською, що «спотворено показано взаємозбагачення двох братніх культур, а участь українських майстрів у розвитку мистецтва й літератури Росії трактується як однобічний вплив «вищої» на «нижчу», «примітивну». Ось так історик І. Хміль і його команда аналітиків, намагаючись поліпшити історію більшовиків, дали реальну характеристику тим справедливим процесам середини XVII ст., які притаманні для формування реальної української історії, відкидаючи у смітник фальсифікат більшовицьких істориків.

Зупиняюсь на цій роботі з ряду причин серед яких є те, що я у далекі часи мабуть двічі зустрічався з істориком, а знайомив мене

з ним його брат, мій однокурсник з інституту Михайло Хміль. Це були короткі зустрічі на вулиці Леніна, де проживав історик і мені відомо, що він працював в українському посольстві в США, а також, як повідомив його брат, нічого не розповідає про свою роботу ні за кордоном, ні в Києві. Мабуть було про що мовчати, бо критичні зауваження, які не враховані в українській історії щодо часів Переяславської угоди і рекомендації до їхнього виправлення, стосуються більшовицької ідеології: «інтернаціонального виховання трудящих», «пролетарського інтернаціоналізму», «дружби двох братніх народів». Наводимо лише окремі критичні зауваження, які свідчать, найперше, що Москва з давнини і дотепер провадить лінію підтасовки усіх процесів, що стосуються Русі-України та Переяслава 1654 року: критикуються буржуазні автори, які «до визвольної війни 1648–1654 рр. вони зображають справу так, ніби Росія із середини XVII ст. змінила спрямування своєї, мовляв, «колоніальної експансії» із заходу на схід, а Україна виявилась «першою жертвою». Пройшло більше трьох століть від міфічної угоди, українці були в рабстві у москалів, тепер, коли після 1991 р. Україна одержала незалежність, то сучасних москалів виховують так, що вони «считають Америку и Украину своими главными врагами и виновниками их бед»²³².

Висновки

*Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття - ваші пани.*

Тарас Шевченко

Успішно розпочата Визвольна війни 1648–1657 рр. потерпіла поразку, яка була оформлена 1954 р. сфабрикованою міфічною Переяславською угодою. Заради міфу місто Переяслав москалі назвали Переяслав-Хмельницький, але у жовтні 2019 р. Верховна Рада України повернула древню назву міста – Переяслав, засвідчуючи виправлення зруйнованої історії.

²³² Бульвар Гордона. Газета. Октябрь, 2019. № 43.

Загалом можемо дати визначення основних причин поразки Визвольної війни: перша – основна, отруєння Б. Хмельницького та роз'єднання сил; друга, відсутність допомоги козаків із Запорізької Січі, роль яких ще далеко не вивчена; третя, перевибори І. Виговського і обрання козаками Юрася Хмельницького, якого використали москалі у власних цілях, переписавши всі домовленості його батька; четверта, вибори гетьманів України, пропонованих Московією на козацьких радах, які їй служили; п'ята, започаткування гібридної війни – введення військ на територію України, пропаганда, агітація, направлення в усі міста України московських воєвод та управителів.

Русь, Київська Русь була великою древньою країною, більшість народу не бажали підпорядковуватись дикому Московському царству, але москалі, використавши гібридну війну, приборкали український народ і повністю заволоділи країною. Цьому існують пояснення, оскільки «Удержатъ завоеванное нетрудно, в особенности если новые подданные и раньше не знали свободы»²³³. Визвольна війна 1648–1657 рр. потерпіла поразку, а основні її причини формувались саме в епохи перебування народу Русі-України в колонізації татар і поляків. Козацькі старшини і українська шляхта, особливо реєстрове козацтво, ніколи не ставили завдання створити незалежну державу, служили Польщі, а далі – Московії. Концентровано це формувалось так.

Перше, укладаючи угоди з татарами, турками, поляками і москалями українська старшина і шляхта стояла на позиції автономії, тобто незалежної держави Русі-України, але у складі інших держав. Щоб так діяли українські провідники, Польща і Московське царство використовувало до української привілейованої меншості шантаж, підкупи і надання привілеїв, фізичну силу. Це становище призвело до того, що українська еліта була політично деморалізована і «они, махнув рукою на всякую политику, занялись, при благосклонном участии московского правительства, устройством своего сословного благополучия»²³⁴. При цьому існували вимоги

²³³ Историческое наследие. Николо Макиавелли. Москва, 2009. С. 12.

²³⁴ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 213–214.

тільки про привілеї старшинам і шляхті, в договорах з колонізаторами не згадувалось надання прав і вольностей простому народу: в «23 статтях», направлених до Москви 1654 р., існували вимоги про надання привілеїв старшинам і українській шляхті; в Гадяцькому трактаті з Польщею (16.09.1658 р.) також не враховувались права простого народу.

Народ у своїй основній масі був за автономію і проти будь-яких з'єднань з Польщею і Московським царством, але вимагав захисту власних інтересів. Цього не розуміли старшини і українська шляхта, правляча меншість не мала солідарності з народними масами, з його, хоча і не зовсім зрозумілими, але бажаними устремліннями до кращого власного становища. Тепер зрозуміло, що, на відміну від старшин і шляхти, народ підсвідомо намагався звільнитися від рабства. Як результат – в українському суспільстві сталося роздвоєння між народом і привілейованою меншістю, чим скористалася московська влада після 1657 р., яка успішно протистояла будь-яким намаганням українських автономістів в усіх їхніх намірах протистояти централізованій політиці московського царизму.

Друге, проростали незгоди, чвари і зради ще за життя Б. Хмельницького і після нього. Страждали найбільш відомі українські провідники, відстоювали незалежність держави: Виговський, Тетеря, Дорошенко, Богун, Кривонос, Мазепа, Полуботок. З часів Полтавської битви, усі гетьмани, починаючи з Івана Скоропадського (1708–1722 рр.) і аж до останнього гетьмана Кирила Розумовського беззаперечно служили Московії, одержуючи від царя привілеї, що надавалися й нижчій українській шляхті, яка вірою і правдою служила Московській імперії. Враховуючи, що усі першоджерела після 1654 р. знищені, а копії переписані на кшталт Москви і царів, то даючи оцінку діянь того чи іншого українського гетьмана, полковника, письменника чи державного діяча ми виходили з єдиного критерію: а) якщо москалі засуджували того чи іншого українського діяча, то він має оцінюватись позитивно, бо він відстоював український народ; б) якщо москалі вихваляють хоча б трохи, то це їхній прислужник і цінності для українського народу та держави він не має.

Третє, старшинська і шляхетська верхівка держави Русь-Україна продовжувала відстоювати привілеї української шляхти, реєстрових козаків і повне позбавлення прав селянства, які були зобов'язані сплачувати різноманітні податки та ще й поповнювати основну масу війська для битви на всіх фронтах. В указах та універсалах гетьмана з'явилися «рангові землі» або «рангові маєтності», якими гетьман жалував козацьку старшину за службу, але ніяк не стосувалось селян, які цим були не задоволені. Селяни, побачивши нерівноправність та переконавшись, що вони, беручи участь у Визвольній війні, самі так і залишаються у рабстві, перестали ретельно виконувати матеріальні й військові повинності.

Четверте, українські шляхтичі володіли землями у Польщі, а потім московський цар дав їм ті самі привілеї і вони пішли до Московії, потягнувши туди народ та державу. У 1566–1606 рр., тобто за півстоліття до Переяслава, землями Брацлавського воєводства на Поділлі володіли 42 магнати і шляхтичі, серед яких було чимало українського походження: Костянтин Острозький, Богуш і Яким Корецькі, Лаврин Пісочинський, Гаврило Гостський, інші, які писали і розмовляли по-руські, тобто українською мовою; Януш Збарзький, Юрій Друцький-Горський, Іван Якушинський, Олександр Кропивницький, Ярош і Андрій Янчинські, інші, які уже писали й розмовляли польською мовою. Після Переяслава вони писали й розмовляли винятково московською мовою, думали також як москалі. В Польщі формувалась українська старшина і шляхта, яка мала привілеї і служила полякам, коли ж була програна Визвольна війна, вони, одержавши привілеї, перейшли служити московському цареві, перетворившись варистократію. Перебуваючи під впливом чужих законів і звичаїв, українська аристократія служила політиці та культурі іншим державам, підтримуючи їхні, а не українські інтереси.

Розділ 2

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 рр.

Вступ

*О скільки стало в нашому столітті
Скалічених і безнадійних душ!*

Ліна Костенко

Після Визвольної війни 1648–1657 рр., коли Русь-Україна потрапила в обійми так званого «братнього» народу, а українська старшина і шляхта отримали привілеї, яких добивались в умовах угоди з Московією, розпочався новий етап існування поневоленої великої країни Русь. Виховані москалями нащадки української шляхти і колишніх старшин уже дивилися зверхньо на свій народ, як дивились їхні прадіди: «что Украина без Великороссии задохнется, что ее промышленность никогда не разовьется, что она будет всегда в руках иностранцев, что роль их Украины – быть населенной каким-то прозябающим селянством»²³⁵. Таке проповідували потомки колишніх старшин і української шляхти, так вони перероджувались із покоління у покоління впродовж століть, а їхні слова були підтверджені матеріальними ресурсами України: у 1917 р. вся промисловість і земля України належала великоросам, полякам і переродженим малоросам, які упереджено ставилися до українства.

Українська революція 1917–1921 рр. відбувалась у надзвичайно складних умовах, коли проповідувалась ідеологія, що передбачала розбудову української держави на принципах «ідеї автономії

²³⁵ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 53.

та федералізму» в Московській імперії. Таку ідею відстоював ще М. П. Драгоманов (1841–1895 рр.), її сповідували українські провідники, реально дотримувались державники часів Української революції 1917–1921 рр.: М. С. Грушевський – відстоював державне будівництва на принципах автономії України у складі російської держави; В. К. Винниченко – формував програму, де передбачалось надання Україні автономії у межах російської федеративної держави; Павло Скоропадський, ставши гетьманом України, будував свою політику на основі автономії України у федерації з Росією. Саме ці провідники Української революції, маючи прихильників недавніх колонізаторів, були концентрацією взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливали на результати революційного руху українського народу.

Україна і її народ, що перебував чимало століть у колоніальній залежності, постійно перебуває під внутрішнім і зовнішнім впливом. Як вияв внутрішнього фактора бачимо, що Українська революція 1917–1921 рр. розпочиналась під дією існуючих ідеологічних платформ переважно трьох партій: Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП); Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР); Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ). Кожна з цих партій визначала зовнішню політику, а тому, як покажуть наступні події, включаючи початок ХХІ ст., Україна з давнини перебуває під невинним поглядом колонізаторів – поляків, німців та москалів. Крім того, зовнішні та внутрішні фактори діяли і будуть діяти проти України через те, що вони пов'язані в середині країни так званою п'ятою колоною, створеною поселенням москалів, які ще й завербували чимало продажних українців, що сповідують попередні ідеї федералістів.

Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) була правонаступницею Революційної української партії, створеної у 1902 р., лідерами якої були В. Винниченко, М. Порш, Л. Антонович, С. Петлюра, Д. Донцов, М. Ткаченко. В основу програми партії покладено Ерфуртську програму німецьких соціал-демократів, яка передбачала автономію України, спиралась на студентів, службовців, робітників і селян. Партія брала участь у роботі Української Центральної Ради та уряду УНР, після жовтня 1917 р. відстоювала

самостійність України, за гетьманату перебувала в опозиції і входила до Українського національного союзу, брала активну участь у створенні Директорії.

Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) створена у 1906 р., лідерами якої були М. Грушевський, П. Христюк, М. Залізняк, інші, спиралась на селянство та інтелігенцію, в основу програми покладено ідеї загальноросійської партії соціалістів-революціонерів (есерів), відстоювала екстериторіальну автономію, партія мала більшість у Центральній Раді та уряді УНР. У часи гетьманату партія розділилась на дві частини: перша приєдналась до Українського національного союзу і ввійшла до Директорії; друга утворила партію комуністів-боротьбистів.

Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ), утворена 1905 р., до 1917 р. вела просвітницьку роботу, входила до міжпартійного Товариства українських поступовців, політична стратегія партії «через федералізм до соціалізму», її членами були Д. Дорошенко, С. Єфремов, А. Ніковський, О. Шульгін, інші, партія брала активну участь у створенні й роботі Української Центральної Ради та Уряду УНР, а в листопаді 1918 р. брали участь у формуванні Директорії.

Теоретичні основи провідників цих партій визначали подальші їхні державницькі дії, які виявлялись у суцільному протистоянні у верхніх ешелонах влади та боротьбі за управлінські портфелі, відстоюючи так звану «автономію». Спочатку П. Скоропадський здійснив переворот 1918 р. проти М. Грушевського і В. Винниченка, у кінці 1918 р. В. Винниченко та його прихильники, домовившись з більшовиками, борючись проти гетьмана П. Скоропадського, який у складних умовах розпочав керувати Україною. Винниченко таємно вів переговори у Києві з більшовицькими представниками (Раковським і Мануїльським) з метою повалення гетьманської влади; спочатку Винниченко домовився із С. Петлюрою про спільні дії, а пізніше стався їхній повний розрив відносин і дій; М. Грушевський зблизився з соціал-федералістом С. Єфремовим, але пішов на розрив відносин з соціал-демократом С. Петлюрою, загострились відносини з главою уряду УНР Винниченком (1880–1951 рр).

Справді, це були відомі вчені, письменники, історики, навіть партійні організатори, але коли прийшли до влади під час революційних подій в Україні 1917 р., то кожен із них виявився безпорадним у справах державного будівництва, не відбулося виявів їхніх здібностей в управлінських і військових справах держави. Важко було створювати українську державу, коли Винниченко – голова Генерального секретаріату Української Центральної Ради і генеральний секретар внутрішніх справ (УЦР) (червень–грудень 1917 р.), голова Директорії (листопад 1918 – січень 1919 рр.), дотримувався думки і офіційно проголошував, що: «для создания Украины он считает необходимым, чтобы по ней прокатилась волна большевизма». З такими твердженнями не погоджувався С. Петлюра, П. Скоропадський, інші українці, а більшовики уже застосовували свою пропаганду і військові загопи на території України.

Упродовж багатьох років Московської колонізації в історії стверджувалось, що українці ніколи не мали своєї держави, що є несправедливим перекирчуванням фактів. На території сучасної України в древні віки існувала велика європейська держава Русь, тепер, в часи Української революції 1917–1921 рр., була створена і діяла незалежна держава Україна з усіма структурами державності.

Як і в часи Визвольної війни 1648–1657 рр., коли була сформована ефективна система державного управління, так і впродовж Української революції 1917–1921 рр. формувались і випробовувались форми державної влади та її структур: 1917–1918 рр. діяла Українська Центральна Рада, було утворено Раду народних міністрів Української Народної Республіки; 1918 р. – Гетьманат П. Скоропадського, коли за короткий строк (більше семи місяців) були сформовані усі органи державного управління, зокрема Державний сенат Української Народної Республіки; 1918–1919 рр. діяла Директорія Української Народної Республіки, було сформовано Раду народних міністрів Української Народної Республіки.

Неймовірно важко було працювати усім трьом урядам через те, що в додаток до більшовиків територія України була заповнена військами Антанти (Франція, Англія, США, Японія, Московія, інші країни), а також німецькими та австрійськими військами. Майбутні

події свідчитимуть, що саме москалі й німці мали великий інтерес до України, були категорично проти її незалежності. І, як покажуть факти, основна мета кожної із цих країн, досягти впливу на країну, щоб одержати матеріальні, звичайно й духовні, ресурси. У Києві в часи гетьманського перевороту, повалення УНР, а також діяльності гетьманського уряду, німці контролювали усе, навіть дії гетьмана П. Скоропадського. Справа Української революції ускладнювалась тим, що хоча Центральна Рада, Гетьманство і Директорія були проти більшовиків, але тільки Директорія боролась за незалежну Україну, решта за федерацію з Московією.

2.1. Українська Центральна Рада (17 березня (6–9.04.) 1917–29.04. 1918 р.)

*Хіба ж не жах? – своєї зброї
Не маєш ти в ці скорбні дні.
У тебе так: два-три герої,
А решта – велетні дурні.
А решта так – все безправ'я.
Що на багно кричить «блакить!»*

В. Сосюра

Коли більшовики у 1917 р. захопили владу в Петербурзі, на початку ХХ ст. українці розпочали другий період битви за вихід з рабської колонізації, відбулася Українська революція (1917–1921 рр.), події якої характерні намаганням відновити велику українську державу – Русь. Революція напочатку була успішною, бо навіть Троцький стверджував: «не Деникин принудил нас оставить пределы Украины, а грандиозное восстание, которое подняло против нас украинское сытое крестьянство»²³⁶. Створювалась українська армія, формувались державні інститути, держава набирала унормованих рис, що не сподобалось більшовикам, які після перевороту опам'ятались, прийшли до тями і той самий Троцький

²³⁶ Панасюк Б.Я. Ренесанс Русі-України. Чорнобай, 2016. Вибрані твори. Т. 10. С. 154.

давав пояснення москалям, що без України їм не вижити: «Помните ... так или иначе, а нам необходимо возвратить Украину России. Без Украины нет России»²³⁷. З цього й розпочалось вторгнення в Україну московських військ, розвідників, провокаторів, щоб чинити безлад.

Москалі під личиною більшовиків не церемонились з українцями і попередили їх, що ніякої самостійності ми вам не дамо і написали «Манифест к украинскому народу с ультимативным требованием к Украинской Раде (подписано В. Лениным и Л. Троцким) от 4(17) декабря 1917. От украинского правительства требовали фактически безусловной поддержки большевиков. На ответ давалось 48 часов, а при отказе Россия сочтет УНР в состоянии открытой войны против советской власти в России. На следующий день Генеральный секретариат направил свой ответ – отрицательный»²³⁸ і війна, гібридна, проти України розпочалась. Москалі намагались зберегти велику царську імперію, а щоб приборкали українських державників, більшовики заборонили навіть згадувати про той період, коли одночасно з більшовицьким переворотом в Петербурзі відбувалась Українська революція 1917–1921 рр., називаючи її громадянською війною і 70 років до цього привчали українців зі шкільної партії.

Початком Української революції можна вважати 4 березня 1917 р., коли з ініціативи Товариства українських поступовців, українських політичних партій була утворена Центральна Рада, яку 15 березня очолив М. Грушевський, його заступниками обрано В. Винниченка і С. Єфремова, у виконкомі працювали Ф. Крижанівський і Д. Антонович. Розширений склад Центральної Ради, до якої входили селянські, солдатські й робітничі представники, було сформовано 6–9 квітня 1917 р. на першому Українському національному конгресі. Згодом чисельність доповнювалась представниками, обраними на селянських, військових і робітничих Всеукраїнських Радах. Важливо відзначити, що поповнення відбулося

---

²³⁷ Там само

²³⁸ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 546.

представниками неукраїнської демократії від усіх націй, що проживали в Україні. З усіх представників народу в складі Центральної Ради 813²³⁹ українське представництво становило 624 особи і неукраїнське – 189 осіб (23,2%), серед яких 104 особи (55%) від московських партій та совітів салдатських і робочих партій. Як показала реальна робота Центральної ради, цей її склад не приніс великої надії на революційні здобутки, особливо деструктивно діяли представники московських партій, які керувались з Москви.

Перші важливі дії Центральної Ради: 28 червня 1917 р. утворено Генеральний Секретаріат (Український уряд) Центральної Ради; у листопаді проголошено утворення Української Народної Республіки в складі федеративної Російської республіки; тільки у січні 1918 р. проголошено самостійну Українську державу; свою діяльність Центральна Рада завершила наприкінці квітня 1918 р. Український народ і його провідники древньої європейської держави Русь, яка потрапила в колонізаційне ярмо інших держав, упродовж століть був привчений до чужинських реалій: «до 1918 р. політичні аспірації більшості українського народу не сягали далі автономії»²⁴⁰. На жаль, такої думки дотримувались і керівники Центральної Ради – М. Грушевський і В. Винниченко, що і не сприяло реальній перемозі тодішньої Української революції.

Національні українські керівники, а це С. Петлюра і його прибічники в Центральній Раді, уже в Четвертому Універсалі 9 січня 1918 р. заявили про волю до свободи «Петроградське правительство народних комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Народну Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі свої війська красногвардейців-большевиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство. ... Народна Українська Держава повинна бути вичищена від насланих

²³⁹ *Уряди України. На шляху відновлення та утвердження державності. 100-річчя з дня утворення першого українського уряду (1917–2017 рр.): 2-ге видання.* Київ, 2018. С. 37.

²⁴⁰ *Мірчук Петро* (Канада). *Українська Повстанська Армія 1942–1952.* Мюнхен 1953; Львів, 1991. С. 422.

з Петрограду найманих насильників, які топчуть права Української Республіки. ... Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу»²⁴¹.

Про неоднозначну ситуацію, в якій розпочиналась Українська революція і формувався перший Український уряд, свідчить текст постанови Української Центральної Ради від 16 липня 1917 р.²⁴² про Статут Генерального Секретаріату, де зазначено: «На підставі згоди з Временним Правительством від 3-го липня 1917 року, – орган революційної демократії всіх народів України – Українська Центральна Рада, що має підготувати Україну до остаточного здійснення автономного ладу і довести її до Українських Установчих Всенародних Зборів і Російського Учредительного Зібрання, утворює Генеральний Секретаріат. Вищим Краєвим Органом Управління на Україні є Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, який формується Українською Центральною Радою і затверджується Временним Правительством». З тексту видно наскільки керівники Української Центральної Ради були переконані про автономію України тільки на основі федерації в Московській імперії, що навіть на революційні перетворення просили дозволу московського «правительства».

Більше того, постанова УЦР від 16 липня 1917 р.²⁴³ засвідчує повну залежність і Української Центральної Ради, і Генерального секретаріату (Уряду України) від московської влади. Колонізаційна залежність проявлялась в усіх напрямках, передбачених постановою УЦР, зокрема: «Генеральний Секретаріат України затверджується Временним Правительством»; «Генеральний Секретаріат установлює які органи, в яких межах, і в яких випадках мають зноситись безпосередньо з Временним Правительством»; «при Временном Правительстві має бути статс-секретар у справах України, якого

²⁴¹ *Уряди України у ХХ ст.* Науково-документальне видання. Київ, 2001. С. 69–71.

²⁴² *Уряди України. На шляху відновлення та утвердження державності. 100-річчя з дня утворення першого українського уряду (1917–2017 рр.): II видання.* Київ, 2018. С. 7–37.

²⁴³ *Там само.* С. 25.

призначає Временне Правительство за згодою Центральної Ради»; «статс-екретар має пильнувати інтереси України у всій роботі Временного Правительства, в разі потреби пересилати законопроекти через Генеральний Секретаріат на розгляд Центральної Ради»; «Генеральний Секретаріат передає на санкцію Временного Правительства ті законопроекти, які розглянула і ухвалила Центральна Рада»; «Генеральний Секретаріат передає на затвердження Временного Правительства тимчасові фінансові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула та ухвалила Центральна Рада». Дозвіл на початок революційних перетворень, хача й у складі Московії, тимчасовий уряд Керенського дав, бо там були такі знамениті українці, як Михайло Терещенко (міністр закордонних справ, міністр фінансів) та інші. Коли ж владу захопили більшовики, то Терещенка та інших вигнали з Московії, а дозволу на революцію уже не дали, М. Грушевський та В. Винниченко без опору віддали свої повноваження тим, кого призначила Московія.

В історії світу немає прикладів, щоб хтось випрошував у колонізаторів дозволу розпочинати революційні справи, бо колонізатори добровільно своїх прав не віддають, що мали б знати тодішні історики і політики, яким народ довірив очолити Центральну Раду. Тому українцям, теперішнім політикам та сучасним історикам слід пам'ятати, що історик М. Грушевський та письменник В. Винниченко просили дозволу в москалів, які дали їм свободи дій на кілька місяців (червень–грудень 1917 р.). З такими рішеннями москалів українські провідники принизливо погодились, бо вони ніколи не вимагали незалежності, що видно із Звернення Генерального Секретаріату України 3 листопада 1917 р. до народу України про прийняття ним усієї повноти влади «Центральне Правительство всієї Росії не має спромоги керувати державним життям. Цілі краї зосталися без направляючих центрів. ... Всім установам українських губерній, а також громадянам єдиної України всіх національностей належить в усіх справах звертатись до відповідних Секретарств Генерального Секретаріату (уряду). Всякі чутки і поголоски про сепаратизм, про відділення України від Росії виходить з контрреволюційної провокації, або звичайної обивательської неосвідомленості. Центральна Рада і Генеральний Секретаріат твердо і виразно

заявили, що Україна має бути в складі федеративної Республіки Росії як рівноправне, державне тіло». Таке хворобливе боягузтво, навіть висловити думку про свободу своєї країни, було результатом перебування з XIII ст. у колоніальній залежності від кількох сусідніх країн.

Більш помірковані і національні українські керівники (С. Петлюра та інші) уже в Четвертому Універсалі 9 січня 1918р. заявили «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу». Так у 1918 р. Українська Народна Республіка стала незалежною державою, а тому в 1991 р. незалежність України була лише відновлена і в 2018 р. уже минуло 100 років вільної незалежної державності України. Так слід сприймати українську незалежність, хоча впродовж 70 р. (1921-1991 рр.) Московія тримала українців у ярмі, що ще у 1918 р. засуджувалось Українською Центральною Радою. У часи Української революції уряд Української Народної Республіки боровся за свободу народу і держави, що спричинило нечуваний супротив Московії.

На початку своєї діяльності Українська Центральна Рада створила перший Український уряд – Генеральний Секретаріат (уряду), до складу якого входив Генеральний військовий комітет на чолі з С. Петлюрою (травень 1917 р.), які здійснили чимало добрих справ, які вплинули на мобілізацію революційних подій і початок українського відродження аж до сьогодні. У надзвичайно тяжких умовах на початку XX ст., які склалися після більшовицького перевороту в Московії, розпочалось відновлення Української держави, якої у нас, після занепаду у XIII ст., довгий час не існувало, що було надзвичайно важко. Постановою Української Центральної Ради про Статут Генерального Секретаріату від 16 липня 1917 р. визначалося формування першого Українського уряду в складі 14 Генеральних секретарів, які працювали у таких сферах: внутрішні, фінансові, військові, продовольчі, земельні, юстиції, освіти, національностей, торгівлі, промисловості, праці, пошти і телеграфу, доріг.

Склад першого Українського уряду – Генерального Секретаріату було затверджено 21 серпня 1917 р. постановою Комітету Української Центральної Ради. Перший Український уряд – Генеральний

Секретаріат Української Центральної Ради діяв упродовж червня – грудня 1917 р. До його складу у різний час входили генеральні секретарі: В. Винниченко – голова Генерального Секретаріату Української Центральної Ради, генеральний секретар внутрішніх справ (1917 р.); С. Петлюра – генеральний секретар військових справ (1917–1918 рр.); В. Садовський – генеральний секретар судових справ (1917 р.); В. Голубович – генеральний секретар шляхів, секретар торгу і промисловості (1917 р.), голова та міністр закордонних справ Ради народних міністрів УНР (1918 р.); С. Єфремов – генеральний секретар національних справ (1920 р.); Б. Мартос – генеральний секретар земельних справ (1917 р.), Міністр продовольчих справ (1918 р.), голова та міністр фінансів Ради народних міністрів УНР (1919 р.); М. Туган-Барановський – генеральний секретар фінансових справ (1917–1918 рр.); М. Стасюк – генеральний секретар харчових справ (1917–1918 рр.); О. Шульгін – генеральний секретар національних справ (1917–1923 рр.); П. Христюк та І. Лотоцький – генеральні писарі Української Центральної Ради; І. Штещенко – генеральний секретар освіти; М. Савченко-Більський – генеральний секретар земельних справ (1917 р.); О. Зарубин – генеральний контролер (1917 р.); П. Стебницький – генеральний комісар при Тимчасовому Уряді у справах України.

Про реальну роботу Уряду України того періоду свідчать, зокрема, протоколи ранішнього і вечірнього засідань 2 листопада 1917 р.: на ранішньому засіданні заслухано доповіді й ухвалено рішення з військових задач – С. Петлюри про стан військовий (організація штабу, прибуття військ до Києва та інше) та полковника Пилькевича про діяльність військового Генерального Комітету (організація українських частин, поставка снарядів на фронт, інше). На вечірньому засіданні заслуховували доповіді членів уряду й ухвалювали рішення: Винниченко доповідав про потреби постачання армії всім необхідним та створення нового військового штабу та ухвалено рішення, що Секретаріат буде робити все, щоб задовольнити потреби армії; Туган-Барановський доповідав про стан фінансів в Україні, вніс проекти постанов для поліпшення справ, обґрунтував необхідність і можливість одержання кредиту з коштів державного казначейства, що було схвалено; ухвалено постанову,

в якій доручалось С. Петлюрі організувати штаб для зносин зі Ставкою іноземних військ, що перебувають на території України; Винниченку і Петлюрі доручено обміркувати відносини зі Ставкою іноземних військ та вирішити питання зв'язків з Донськими козаками для сумісних дій; вирішувались інші задачі й ухвалювались рішення.

За свої кілька місяців (17 березня 1917–29 квітня 1918 р.) свободи, одержаної від московської влади Українська Центральна Рада і її Генеральний Секретаріат намагались здійснити ряд демократичних перетворень. У відозві «До громадянства України» 26 липня 1917 р.²⁴⁴ Генеральний секретаріат закликав народ України: «Старий лад навіки загинув, а разом з ним загинули й усі старі порядки. .... Так, замість старого цензового земства, мають відбутись вибори гласних до волосних та повітових народних рад, котрі оберуть з себе волосні та повітові народні управи. ... Разом з тим треба пам'ятати, що по тим спискам, які зараз складаються, будуть відбуватись вибори і в Установчі Українські Збори та Російське Учредительне Зібрання». Тобто ніяк не могли керівники Центральної Ради відмовитися від федерації з Московією. Українська влада в особі глави Генерального секретаріату В. Винниченка звернулась 24 серпня 1917 р. «До громадян України», що для утворення і закріплення нового політичного, соціального і економічного ладу, потрібні великі кошти. ... Генеральний Секретаріат звертається з закликом до всього громадянства України свято виконувати свої обов'язки і не одмовлятись платити оподаткування в сей скрутний і відповідальний час».

Приділялась увага й народній освіті, про що свідчить документ Генерального Секретаріату України у справах освіти від 13 жовтня 1917 р., де зазначено: «Нині все буде робитись для того, щоб просвітити народ. ... Досі забороняли в школах розказувати про наше рідне життя, про історію народу, бо боялись, що просвічений захоче вернути свої права, відібрані у нього колись-то. Досі

²⁴⁴ *Уряди України. На шляху відновлення та утвердження державності. 100-річчя з дня утворення першого українського уряду (1917–2017 рр.): II вид.* Київ, 2018. С. 35.

не пускали в школу рідної мови, бо хотіли знищити наш народ, не давали розвиватись його духові. Тепер школа має бути рідна, – в ній діти навчатимуться і чужому і своєму, знатимуть про своїх батьків та дідів, що працювали для нашого щастя». Ще раніше, 19 вересня 1917 р., Уряд Центральної Ради ухвалив рішення про створення в Київському університеті ім. Св. Володимира чотирьох українських кафедр: української мови; української історії; української літератури; західно-руського права.

Важливою подією стало ухвалення у 1917 р. «Закону про державний устрій УНР», яким стверджено «Статут про державний устрій, права і вільності Української Народної Республіки», що включає такі важливі розділи: перший, Загальні положення, де стверджується – «Відновивши своє державне право, яко Українська Народна Республіка, Україна для кращої оборони свого краю, для повнійшого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть суверенною, самостійною і ні від кого не залежною»; другий, Права громадян України, які наближені до нормативів країн Європи; третій, Органи влади Української Народної Республіки, в ньому визначено: «Вся власть в Українській Народній республіці походить від народу... Вища власть виконавча в Українській Народній республіці належить Раді Народних Міністрів»; четвертий, Всенародні збори Української Народної Республіки, де визначені чіткі нормативи утворення, проведення, широкі права і ухвалення рішень; п'ятий, Про Раду народних міністрів, визначивши права і обов'язки, роботу і ухвалення рішень виконавчої влади; шостий, Суд Української Народної Республіки, встановивши: «Судових вирішень не можуть змінити ні законодавчі, ні адміністративні органи влади»; сьомий, національні союзи, проголосивши: «Кожна народність України має незаймане право на самостійне порядкування свого культурно-національного життя; восьмий, Про часове припинення громадських свобод, у випадку державної конечности (війна чи внутрішні непокої) можуть громадські свободи бути частю обмежені, частю припинені ... для цього вводяться закони, які ухвалюють Всенародні Збори.

З наведених вище державних документів видно, що для розбудови держави було ухвалено чимало справедливих рішень для усіх

сфер життєдіяльності. Країна набула статусу – Українська Народна Республіка, а замість генеральних секретарів ухвалено рішення використовувати поняття народний міністр Української Народної Республіки, впроваджувалось, як вище показано, багато інших новацій державного устрою. Проте неузгодженість дій керівників Української Центральної Ради і Генерального Секретаріату, дотримання декого з них федерального устрою у складі Московії, величезна доля московського представництва в Українській Центральній Radі, а найперше натиск москалів, які, з одного боку, а це переважно військові, що не підтримували більшовиків, намагались повернути Україну у склад Московської імперії, а з другого – більшовики, здійснивши переворот у Петербурзі, продовжували насаджувати свою ідеологію в Україні, що призвело до втрати управління Українською Центральною Радою.

Отже, неузгодженість і протистояння між верхніми керівниками української влади на початку ХХ ст., призвела до зникнення Центральної Ради і початку поразки революції. Таке протистояння ми спостерігаємо і на початку ХХІ ст., коли відбулися Помаранчева революція і Революція гідності, але у владі так і залишаються здебільшого промосковські керівники. Колишні жителі великої, відомої в Європі і сильної держави Русь, яку поляки намагалися чомусь називати «окраїною», роботящі, винахідливі, які вміли шанувати традиції і правила поведінки, потрапивши у рабство інших народів, особливо в людоїдські умови більшовицької епохи, здебільшого перетворювалися у людей з ідеологією жорстокості і свавілля. В усі періоди боротьби за незалежність основною причиною поразки ставала неузгодженість дій провідників, де панують не державницькі, а особисті інтереси, що є клеймом рабства.

Побачивши небажання Центральної Ради вести Україну до федерації з Московією, 4(17) грудня 1917 р. Рада Народних Комісарів РРФСР оголосила ленінів «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради», який містив як офіційне визнання Української Народної Республіки, так і ряд вимог до неї. Вимоги були жорсткими: не пропускати на Дон та Урал контрреволюційні частини, що означало б перетворення України на театр воєнних дій руками Центральної Ради; зупинити формування

українських збройних сил; припинити роззброєння збільшовизованих полків і червоної гвардії, що означало допуск на власній території збройних формувань, ворожих українській державності. На виконання цих ультиматумів, під прикриттям рішень так званого I Всеукраїнського з'їзду Рад, в Україну були направлені 1-й Московський, 1-й Мінський революційні загони, інші військові та червоногвардійські формування, а на Харківщині сформовано полк Червоних козаків на противагу Вільному Козацтву.

Усі ці збройні сили Московії, очолювані В. Антоновим-Овсієнком та його начальником штабу М. Муравйовим, розпочали наступ проти Центральної Ради. Бій під Крутами відбувся 28-30 січня 1918 р., щоб зупинити московські війська Антонова-Овсієнка – Муравйова, які прямували до Києва з метою його захоплення, бо Москві не подобалась Центральна Рада. Під Крутами війська Муравйова були затримані на кілька днів невеликим загonom українських патріотів. Українські частини вимушені були вести битву проти зовнішнього наступу і проти внутрішніх заворушень, зокрема 29 січня вибухнуло більшовицьке повстання на заводі «Арсенал». Становище погіршувалось через те, що під дією більшовицької агітації деякі українські полки в критичний момент наступу москалів оголосили якийсь «нейтралітет», звичайно під дією агітації більшовиків, уже 8 лютого 1918 р. війська Муравйова захопили Київ.

Щоб захиститись від більшовиків, Центральна Рада була вимушена просити підписати Брест-Литовський мирний договір між Українською Народною Республікою, з однієї сторони, та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією, з другої. Під час підписання Брест-Литовського мирного договору делегація Української Народної Республіки була представницькою, її очолював В.О. Голубович, членами були М. Любинський, М. Левитський, О. Севрюк, С. Остапенко: 9 лютого 1918 р. відбувались мирні переговори; 3 березня 1918 р. українська делегація брала участь у підписанні мирного договору. За часів Радянського Союзу про участь делегації Української Народної Республіки як самостійної і незалежної держави у переговорах і підписанні Брест-Литовського мирного договору взагалі не згадувалось, викривлена історія навчала українців і весь світ, що «мирний договір між Радянською Росією,

з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією, з другого»²⁴⁵, звичайно, замість України втиснуто Радянський Союз, тобто Московію. З такого викладу про події того періоду не сказано правди, що в переговорах і підписанні договору брала участь делегація УНР, а Московія одержала значні зобов'язання щодо України.

Насправді 3 березня 1918 р. більшовицька Московія підписала з Українською Народною Республікою (УНР) та країнами Четвертинного союзу (Австро-Угорщина, Болгарія, Німеччина, Туреччина) мирний договір. Архіви зберегли власноручні підписи членів делегації УНР М. Левицького і М. Любинського. Умови підписаного договору такі: «Московія зрікається свого колонізаційного впливу на суверенітет України, Польщі, Фінляндії, країн Балтії; не втручається у внутрішні відносини цих країн». Стосовно України, то згідно зі статтею 6 Договору Московія зобов'язана «негайно укласти мир з Українською Народною Республікою і визнати мирний договір між цією державою та державами Четвертинного союзу», а також вимагалось, що українська територія мала бути очищена «від російських військ і російської червоної гвардії». Договір передбачав, що Московія була зобов'язана припинити всяку агітацію і пропаганду проти уряду УНР та українського народу. Отже, договір 3 березня 1918 р., підписаний делегаціями Четвертинного союзу, України та Московії, надав Україні визнання її незалежності від Московії у формі міжнародного зобов'язання.

Підписаний договір був найкращий, але українці його умови втратили. Вся українська історія підтасовувалась москалями, Україна зникала, але таке відбувалось не лише через окупантів, які оточили Україну і забирали її землі, ігноруючи міжнародні договори. Варто відзначити, що Центральна Рада і її делегація особисто допускали безліч помилок, зокрема на переговорах 9 лютого 1918 р. у документах про кордони і територіальну цілісність України не було включено Крим. На запитання німецького представника чому не включено Крим до складу України, то одержав відповідь від представників делегації Центральної Ради, що, мовляв, ми хочемо,

²⁴⁵ *Українська Радянська енциклопедія*. К., 1978, Т. 2. С. 32.

щоб Крим самостійно визначав свою долю. На щастя, коли настав гетьманат, то П. Скоропадський, прикру ситуацію терміново виправив: у квітні 1918 р., за наказом гетьмана в Криму була встановлена українська влада; 29 квітня на усіх кораблях чорноморського флоту, а їх тоді налічувалось 400, було піднято синьо-жовті прапори.

Цікавою обставиною було й те, що підписанти, переважно сприятливого для України Брест-Литовського мирного договору, коли більшовики зайняли військами Україну, то вони визнали Радянську владу і з нею співпрацювали. До відома читачів, історія засвідчила, що підписанти договору М. Левицький і М. Любинський, які визнали Радянську владу, невдовзі були звинувачені в антибільшовицьких діях і їх репресували, вони загинули, як надалі гинуло безліч таких українських провідників, у яких зруйнована національна духовність. Визнав Радянську владу й В.О. Голубович, який очолював делегацію на переговорах у Брест-Литовську. Однак радянська влада у 1921 р. його засудила разом з іншими членами УПСР, згодом був звільнений і очолював Раду народного господарства УСРР, але у 1931 р. знову репресували у справі так званого «Українського національного центру» і він загинув. Більшовики не простили В.О. Голубовичу, що він був членом Центральної Ради, Малої Ради, а з липня 1917 р. перебував на посаді генерального секретаря шляхів, згодом генерального секретаря торгівлі і промисловості, з 30 січня по 29 квітня 1918 р. – голова Ради народних міністрів, міністр закордонних справ УНР. Так ганебно закінчували свою «революційну» діяльність чимало членів Центральної Ради. На превеликий жаль, визнали Радянську владу і М. Грушевський, і В. Винниченко, які також поплатилися за ідеї української незалежності, дотримуючись московської «федерації».

З усього видно, що ренесанс української державності від московської колонізаційної «федерації» до повноправної суверенної незалежної держави відбувалось не стільки від міжнародних складних подій, скільки переважно надзвичайно складних внутрішніх негараздів – протистояння, національна духовна руйнація, гетьманщина і надія на одержання від колонізаторів привілеїв, як різновид корупції на державному рівні. Так склалося, що реальна влада Центральної Ради і Генерального секретаріату (Уряду країни)

за межі Києва майже не поширювалась. На місцях панувала гетьманщина, кожен намагався встановити свою «владу», яка ґрунтувалась на тих чи інших силах, чим користувалися більшовики, які також встановлювали на місцях свої сили. Не випадково у битвах з більшовиками, які застосовували гібридну війну на місцях, збройні формування Української Народної Республіки зазнали поразки і 26 січня 1918 р. більшовики захопили Київ, що змусило Центральну Раду перебазувались до Житомира, де вона перебувала до 1 березня 1918 року.

У відносинах з іноземними державами у справі одержання допомоги, щоб захиститись від більшовиків, Українська Центральна Рада не впоралась. Трапилась знову українська біда, як сталося за часів Б. Хмельницького, який звернувся до московського царя допомогти у боротьбі з Польщею і потрапив у пастку москалів. Тепер Центральна Рада покликала німців допомогти у боротьбі уже з московськими більшовиками, заключивши з німцями Брестський мирний договір, які завжди ставились до України не краще, ніж Московія, бо у кожній із цих колонізаторів була єдина мета – пожитися в Україні, не надаючи їй незалежності. Договір підписали, але член делегації М. Любинський доповів М. Грушевському, що німці підписали договір при умові, що Центральна Рада запросить їх в Україну як союзників для боротьби з більшовиками. Почувши про такі умови «Михайло Сергійович Грушевський гірко заплакав»²⁴⁶ і було чоґо. Причини такого розпачу керівника УЦР потребують вивчення, адже в договорі було визначено відокремлення України від Московії.

Відповідно до цього договору Україна зобов'язана до 31 липня 1918 р. надати Німеччині та Австро-Угорщині 1 млн т хліба, 400 млн шт. яєць, до 50 тис. т живої ваги маси рогатої худоби, певну кількість сала, цукру, льону, пеньки та марганцевої руди. Німецькі війська, які зайшли на українську територію, прискіпливо контролювали здачу обіцяного. Виконати зобов'язання сили у Центральній Раді не було, селяни чинили опір, щоб не віддавати харчі, а

²⁴⁶ Вітковський В., Рябий М. Вінниця – столиця Української Народної Республіки. Вінниця, 2018. С. 32.

тому німці забирали хліб, сало, інше силою. Розпочалося тертя між німцями і Центральною Радою, що було на користь більшовикам, які були напоготові захопити владу в Україні, бо серед народу поширювались чутки, що німців запросили поміщики. Всю агітацію здійснювали більшовики, бо коли вони захопили владу, то забрали не тільки сало й хліб, а й державу та народ загалом.

Поряд з німцями більшовики, своєю чергою, використовували будь-яку нагоду, щоб закріпитися в Україні і одержати матеріальну вигоду. За умовами Брестського договору Радянська Московія була зобов'язана укласти мир з Українською Народною Республікою (УНР), а також визнати мирний договір, укладений між Україною та державами Четвертинного союзу. Важливо, що ст. 2 Брестського договору визначала кордони України, «...які існували між Австро-Угорською монархією і Росією перед вибухом війни». Відповідно до цього Рада народних міністрів УНР 30 березня 1918 р. звернулася до РНК РРФСР з пропозицією скликати мирну конференцію, на що 3 квітня 1918 р. Москва відповіла згодою, але квітневі події внесли свої корективи, хоча московська делегація терміново прибула до Києва. Усіх таких вимог Брестського мирного договору 1918 р. боялися більшовики і на одному із з'їздів було заявлено, що, мовляв, «Брестський мир лише формально відриває Україну від Росії»²⁴⁷. І так, ні москалі, ні німці не були зацікавлені у наданні українській державі самостійності.

Усе розпочиналось з ідеології, яку сповідували українські провідники, проповідуючи «ідеї автономії та федералізму» в Московській імперії, яку відстоював М. П. Драгоманов (1841–1895 рр.), якої дотримувались також українські державники часів Української революції 1917–1921 рр.: М. С. Грушевський – відстоював державне будівництво на принципах автономії України у складі російської держави; В.К. Винниченко – формував програму, де передбачалось надання Україні автономії в межах російської федеративної держави. Досить вдалий автор програми захоплення України, бо він несправедливо визнавав, що Переяславський трактат все таки був юридично правильним і справедливим, крім того, обґрунтовував

²⁴⁷ Українська Радянська енциклопедія. Київ, 1977. Т. 1. С. 33.

щось протилежне, що саме багатство української землі «посунуло московських самодержців на brutальне зламання переяславського трактату й на систематичне нищення української нації»²⁴⁸, але як бачимо особисто допомагав здійснювати наміри москалів. Такі теоретичні основи провідників визначали подальші їхні державницькі дії, які виявлялись у суцільному протистоянні у верхніх ешелонах влади та боротьбі за управлінські портфелі, відстоюючи так звану «автономію»: борючись проти гетьмана П. Скоропадського, який також відстоював автономію України у федерації з Московією, але мудро розпочав керувати Україною; Винниченко ж таємно вів переговори з більшовицькими представниками у Києві Раковським і Мануїльським з метою повалення гетьманської влади; спочатку Винниченко домовився з С. Петлюрою про спільні дії, а пізніше відбувся їхній повний розрив відносин і дій; М. Грушевський зблизився з соціал-федералістом С. Єфремовим, але пішов на розрив відносин з соціал-демократом С. Петлюрою, загострилися відносини з главою уряду УНР Винниченком. Про філософію Винниченка згадував П. Скоропадський «я как-то говорил с Винниченко, который ко мне зашел, ... его социальные теории мало отличались от моих, а я далеко не крайний левый»²⁴⁹.

Справді, це були відомі вчені, письменники, історики, навіть партійні організатори, але коли прийшли до влади під час революційних подій в Україні, то кожен із них виявився безпорадним у справах державного будівництва, виявив здібностей в управлінських і військових справах держави. Що найбільше вдалося здійснити великим історикам, так це відкрити 22 листопада 1917 р. Українську академію мистецтв, що мабуть при повному розвалі економіки та військової справи, мистецтво мало вирішити найголовніші проблеми боротьби проти походів з Московії спочатку тимчасового уряду, а невдовзі більшовиків, показуючи їм, що українці мирні люди і займаються винятково мистецтвом.

²⁴⁸ *Винниченко В.* Відродження нації. Київ, Відень: Друк. Христофора Райсера синів, 1920. 4. 1. С. 58.

²⁴⁹ *Скоропадський Павло.* Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). Київ; Філадельфія, 1995. С. 254.

Як вирішували долю України згадані вище діячі, коли в Петербурзі діяв ще тимчасовий уряд Керенського, видно із тексту заяви у Другому універсалі Української Центральної ради 3 липня 1917р. українських провідників (М. Грушевський – голова Української Центральної ради, В. Винниченко – голова Генерального секретаріату, Х. Барановський, М. Стасюк, О. Шульгин, В. Садовський, Б. Мартос, І. Стешенко – генеральні секретарі, П. Христюк – генеральний писар); «ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти Україну од Росії, щоб купі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з задоволенням приймаємо заклик правительства до єднання і оповіщаємо всіх громадян України»²⁵⁰. Отже, відмовлялися видатні наші провідники від повного відмежування від Московії, тобто від незалежності перед тимчасовим урядом Керенського. Не випадково, коли більшовики захопили владу у Петербурзі восени, то таке їм сподобалось і їхні загони вже гуляли в Україні: за період існування Української влади (1917–1921 рр.) москалі тричі здійснювали походи в Україну агітаторів і військових загонів.

У часи Центральної Ради вирішувались територіальні проблеми, зокрема відновлювалась українська влада в Криму. В результаті швидкого просування австро-німецьких військ більшовики залишили Таврію і Крим, але німецьке командування невдовзі змусило залишити Крим і війська Центральної Ради, які намагались встановити там гетьманську владу. Під наглядом німців у Бахчисараї було скликано Курултай – татарський національний парламент, очолюваний Д. Сейдаметом, але ті ж німці створили умови розпуску татарської влади, як і невдовзі гетьманської. І тут до влади прийшли проросійські сили, і створений уряд Криму очолив генерал російської служби М.О. Сулькевич, за походженням литовський татарин, а його оточення складалось з колишніх царських урядників. Уже за часів Гетьманату 18 червня 1918 р. цей уряд виступив з декларацією, у якій повідомив Київ, що ставить завдання «збереження самостійності Кримського півострова», але революція в Німеччині

²⁵⁰ ЦДАВО України. Ф. 1 115. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 10–11. Оригінал.

та евакуація німецьких військ сприяли переходу Криму під владу Добровольчої армії Денікіна. Завжди Крим, як українська територія, цікавила багатьох пришельців, уже в ХХІ ст. москалі знову анексували Крим, що з давнини був українською територією, там Володимир приймав християнство, а нащадок знаменитого роду Скоропадських, що воювали разом з Б. Хмельницьким, стверджував, що «Украина не может жить, не владея Крымом, это будет какое-то туловище без ног»²⁵¹.

Становище Центральної Ради погіршувалось, одні члени ради були за те, щоб вести переговори з німцями, інші, особливо П. Скоропадський як командувач військовими загонами, був проти. У січні – лютому 1918 р. Київ зайняли більшовики, де вони вчинили насильство і свавілля, але керівники Центральної Ради чомусь навіть не оприлюднили свої протистояння з більшовиками, щоб про це знав народ та інші загани, що боролись за Україну. Повідомляти було що, адже у ті місяці, за повідомленням Російського червоного хреста в Женеві 14 лютого 1920 р., тільки в Києві більшовики вбили понад 2 тис. офіцерів царської московської армії, тобто москалі вбивали своїх же москалів.

У період більшовицького нашестя на Київ і всю Україну всі партії мовчали, тільки дві українські партії, Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) та Українська партія соціал-революціонерів (УПСР) мобілізували сили у боротьбі проти більшовиків. Німці мов би підтримували українців і українську незалежність, що не подобалось П. Скоропадському, який був за автономію з Московією, але мовчав. Німці допомагали звільняти Київ та інші міста України від більшовиків, але скрізь проглядались протиріччя, то німці підтримують українців, то не підтримують. Взаємовідносини німців, українців і Московії загалом та підтримка інших країн має розглядатись в історичному аспекті: у 1762 р. німецька принцеса Софія Фредеріка Августа Анхальт – Цербтська стала московською царицею Катериною II; у 1917 р. з Німеччини прибув В. Ульянов (Ленін), здійснив переворот, скинув з трону царя і очолив Московську імперію.

²⁵¹ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ; Філадельфія, 1995. С. 262.

Німці завжди прагнули якщо не володіти Московською імперією, то тримати з нею тісні зв'язки, що стосувалось і України. Скажімо, під час війни 1939–1945 рр., доказуючи німецьке право на українські багатства, їхня пропаганда стверджувала, що саме німецька принцеса Софія Фредеріка Августа Анхальт-Цербтська, ставши московською царицею Катериною II, допомогла Московії закріпитися на південних землях, зокрема в Україні та північному Кавказі і це визнають москалі: «Были присоединены: Сев. Причерноморье, Крым, Сев. Кавказ, зап.–укр., белорус. и литов. земли (по трем разделам Речи Посполитой)»²⁵².

Ось чому в роки Української революції (1917-1921 рр.) німці та їхні війська в Україні поводитись мов би невизначено, вони таємно підтримували Московію, звичайно й більшовиків, бо саме їхній основний керівник – Ленін прибув з Німеччини. Ще при Центральній Раді німці вимагали від влади розпочати переговори з більшовиками щодо Брестського миру, а в травні 1918 р., уже при гетьманстві, німці вимагали створити комісію для переговорів про визначення й затвердження кордонів між Україною і Московією, як закріплено у Брестському мирі. Більше того, німці мовби загравали з більшовиками: німці гальмували формування української армії, перехоплюючи і продовольство, і боєприпаси для неї, хоча на словах мовби не суперечили утворенню української армії; водночас повсюди була більшовицька пропаганда – не записуватися в українську армію; більшовики очікували, що скоро німецька армія залишить Україну і вони займуть всі позиції, бо армії в гетьмана немає, адже німці й москалі протистояли її створенню; коли в Німеччині відбулася революція, а імператорська влада була повалена, то німецькі війська залишили Україну на поталу вже більшовикам.

Погляньмо на теперішню ситуацію (XXI ст.), коли Московія веде війну проти України з 2014 р., загарбала Крим, ввела війська на частину Донецької і Луганської областей. У цей час вище керівництво Німеччини, завіряючи українську владу про допомогу відповідно до Мінського процесу, водночас не тільки підтримує, а й колишній

²⁵² *Советский энциклопедический словарь*. Москва, 1989. С. 431.

канцлер цієї країни, очолює будівництво північного газопроводу з Московії до Німеччини в обхід України, промовляючи слова, що й через Україну буде поступати газ до Європи, що є лукавством. Керівництво Німеччини, будучи членом переговорного процесу у Мінську, нічого не вдіяло, щоб припинити війну чи вивести війська з української території, про Крим німецьке керівництво уже й не згадує. Для нового Президента України В. Зеленського вони підсунули якусь німецьку формулу розведення військ, що підняло на супротив українців. Отже, німці ніколи не погіршували відносини з Москвою і не будуть цього робити заради жодної країни, а тому українському керівництву покладатися на обіцянки щось вирішити у проблемах з Московією нащадків німецької принцеси Софії Фредеріки Августини Анхальт-Цербтської не варто.

Чому німці так себе поводити довідався П. Скоропадський, перебуваючи з візитом у Німеччині у вересні 1918р, коли у розмовах з деякими посадовцями, які проповідували політику, яку у той час вела Німеччина з більшовиками. Один із представників міністерства закордонних справ Гінце, якого гетьман знав ще з Петербурга, що на більшовицьке свято обідав у посла РРФСР у Німеччині Й. Абрамовича, заявив гетьману: «Ми потребуємо миру з Росією, що ви хочете, єдина партія цього хоче, – це більшовики, а, зрештою, в Росії немає інших партій в даний час, з якими можна було б говорити серйозно»²⁵³, таку саму політику настирно проповідував інший високопоставлений представник міністерства закордонних справ Німеччини Кріге (Krieger). Отже, приїзд Леніна до Петербурга з Німеччини 1917 р., німецькі представники – Гінце і Кріге (Krieger), москалі – Л. Троцький, Йоффе Абрамович, а також переворот у Петербурзі 1917 р. та повалення царизму в Московії і переворот в Петербурзі, при одночасному поваленні імператора в Німеччині у 1918 р. мають тісний зв'язок, а головне започаткували багато горя для німців, народів Московії та всієї Європи. Така політика щодо України виявлялася і тоді, коли німці і москалі вели Другу світову війну між собою (1939–1945 рр.), адже ці дві країни були проти незалежності України, вбиваючи її борців за свободу.

²⁵³ Павло Скоропадський. Спогади. Київ; Філадельфія, 1995. С. 274.

Перебуваючи з 1900 р. за кордоном Ульянов (Ленін) не брав участі у підготовці революційних подій, і лише коли сталася у Московії лютнева революція 1917 р., уже 3(16) квітня 1917 р. він прибув до Петербургу і проголосив свої, мабуть, погоджені з німцями, відомі «Квітневі тези». Щоб не потрапити в руки тимчасового уряду, переховується за кордоном, а ввечері 24 жовтня (6 листопада) Ленін прибув у Смольний і, як стверджує більшовицька історія, особисто керував переворотом, щоб захопити владу. Історія ще довго вивчатиме цей феномен і буде показано, хто стояв за спиною Ульянова (Леніна), організовуючи переворот. Лише відомо, що біля Леніна були: у Швейцарії – бізнесмен та публіцист Олександр Парвус (Гельфанд Ізраїль Лазаревич), що формував політику підготовки перевороту в Петербурзі і видавав «Іскру» у себе на квартирі; в Московії – Лев Троцький та Йоффе Абрамович, які безпосередньо керували переворотом у Петербурзі, згодом їх обох більшовики ліквідували. Сучасні дослідники, зокрема О. Г. Бонданенко²⁵⁴, на основі документів встановили, що: військовий переворот у жовтні 1917 р. здійснено за німецькі гроші; із двох мільйонів російських рублів у банкнотах, виділених урядом Німеччини для «для підтримки революційної пропаганди в Росії», у 1915 р. один мільйон рублів отримав О. Парвус, а в січні наступного року другий мільйон передано за призначенням.

Про взаємозв'язок перевороту в Петербурзі і революції в Німеччині свідчить ще й той факт, що революційна організація, яка об'єднувала німецьких лівих соціалістів, з листопада 1919 р. вона носила назву «Союз Спартака», виникла ще за часів Першої світової війни, її засновниками і керівниками були К. Лібкнехт, Р. Люксембург, Ф. Мерінг та інші, відіграла значну роль у підготовці в Німеччині революції, а згодом вона стала складовою частиною комуністичної партії Німеччини. Старше покоління пам'ятає, що за радянських часів керівники цієї організації, особливо К. Лібкнехт і Р. Люксембург), були майже святими, вони, мабуть, благословляли Леніна перед відправкою до Петрограда.

Який висновок маємо зробити, дослідивши деякі діяння німецьких військових і державних діячів щодо України в місяці існування

²⁵⁴ *Літературна Україна*. Газета. № 37. 11 жовтня 2018.

Центральної Ради?: перше, німці, укладаючи Брестський мир, для України виділили умови, які дозволяли їм економічно окупувати українську державу, особливо їх цікавили продукти для війська і Німеччини, а також цінні матеріали; друге, усі дії німців проти більшовиків, мабуть були удаваними, а тому вони свідчать про те, що Ленін дійсно був німецьким посланцем до Московії, щоб здійснити там переворот з певними наслідками. Про тісний зв'язок німців з москалями свідчить біографія посла Москви в Німеччині Йоффе Абрамовича: учасник Жовтневого перевороту 1917 р., у Петрограді; голова Військово-революційного комітету, близький сподвижник Троцького; посол РРФСР у Німеччині; діяльний учасник інспірування революції в Німеччині, яка й відбулася наприкінці 1918 р.; висланий з Німеччини з усім штатом посольства 6 листопада 1918 р., з 1920 р. – нарком Державного контролю УРСР Абрамович, з 1921 р. – на дипломатичній роботі і вкоротив собі віку. Є підстави вважати, що москалі, звичайно за «порадою» Сталіна, його вбили, як і Троцького, що був соратником у перевороті 1917 р. у Петербурзі.

Саме Ленін запропонував укласти договір з Німеччиною і 3 березня 1918 р. був підписаний Брестський мир, де дуже правильно визначили кордони України. Саме тому питання кордонів періоду Української революції 1917–1921 рр. замовчувалось в усі роки радянської влади, в історії України це питання закрито чорною хмарию, а воно потребує відновлення, бо недалекий час і про кордони та великі українські території у складі Московії доведеться згадати. Перш за все, відносини з Доном і донськими козаками визначались договором від 8 серпня 1918 р. між Українською державою і Всевеликим військом донським, яким визнано взаємний суверенітет і незалежність, визначено спільні кордони (попередні межі Катеринославської, Харківської й Воронежської губерній з відступом від них на користь України в районі Маріуполя) та право влаштування на них митниць і взаємопостачання (з України – ліс і металовироби, з Дону – продовольство і мастильні матеріали). До остаточного забезпечення цілісності території України і Дону від північної загрози визначалась тимчасовість перебування донських військових формувань по залізничних лініях Чертково-Ліски – Поварино.

Щодо вільного транзиту, товарообміну, митних і фінансових відносин, створення з урегулюванням питань Донецького басейну з метою збереження його господарської єдності передбачалось укладання окремої угоди.

Щодо Кубані, то в часи Української революції 1917–1921 рр. чулася розмова, що там живуть українці і вона ввійде до складу України на правах автономних. І справді, для проведення переговорів з цього приводу до Києва 28 травня 1918 р. прибула кубанська делегація, яку очолював голова Кубанської законодавчої ради М. Рябовол, щоб заручитися політичною та військовою підтримкою Кубані Українською державою у боротьбі з більшовиками. Не менш важливою для Кубанської делегації було вирішення питання приєднання Кубані до України. Уже з червня 1918 р. Україна щомісяця надсилала на Кубань озброєння та інші військові матеріали, а 16 листопада 1918 р. між Кубанським Краєвим Урядом та Українською державою було укладено угоду про торговельні та консульські відносини. Українці пам'ятають, що московські царі, зруйнувавши Запорізьку Січ, майже усіх козаків з сім'ями відправили на Кубань і Дон. Коли ж Московія звузиться до Уралу і втратить усю північ до Льодовитого океану, то гени нащадків колишніх Січовиків пробудяться і кубанці стануть українцями великої європейської держави Русь.

За підтримки німецьких військ українські загони наступали на Київ і першим зі своїми загонами ввійшов у місто С. Петлюра. Після відставки з поста Генерального секретаря військових справ С. Петлюра сформував Гайдамацький кіш Слобідської України, який складався з двох куренів – червоні гайдамаки (з фронтовиків) і чорні гайдамаки (юнкери та студенти) і був призначений його отаманом. Кіш разом зі Січовими Стрільцями взяли на себе головний тягар боїв за Київ у січні–квітні 1918 р., саме вони здобули штурмом фортечні приміщення заводу «Арсенал», де розташовувався центр більшовицького повстання. Тому пам'ятник біля метро «Арсенальна» у вигляді «Пушки», спрямованої на Арсенал, належить бійцям Полтавського коша гайдамаків, яким командував Ф. Черник і Січовим Стрільцям, якими у січні 1918 р. командував С. Петлюра, це підтверджував навіть П. Скоропадський, що в бік

Арсеналу стріляли українці, де засіли більшовики, які гатили по місту на мирних жителів. Коли більшовицько-московські війська М. Муравйова 26 січня 1918 р. ввірвались у Київ, то вони чинили неймовірне, панували більшовицькі самосуди, у Печерській лаврі вбили митрополита Київського Володимира, а коли місто звільнили, то Київською єпархією керував єпископ Чигиринський Никодим.

Важкі часи були: в сільському господарстві був повний застій, господарі мобілізувались у загони, навіть у колись добре розвинутій цукровій промисловості, що займала перші місця у світі, стався повний розвал, для розвитку української культури, освіти, а тим більше науки нічого не робилось. Українська Центральна Рада заключила з німецьким командуванням, яке підтримувало українців, угоду про постачання харчів війську та ще й дещо вивозити до Німеччини. І тут навесні 1918 р. в Україні створювалась загроза зриву посівної компанії, що ставило під сумнів постачання харчів німецьким військам, а принципи німці такого не хотіли допустити. Командуючий групою армії «Київ» генерал – фельдмаршал Ейхорн видав 6 квітня наказ, який забороняв селянам перешкоджати поміщикам здійснювати польові роботи. Наказ було опубліковано, але не узгоджено з урядом Центральної Ради, що призвело до ускладнень між Центральною Радою і німецьким командуванням, а врешті – до підтримки німцями гетьманського перевороту 29 квітня. Більше того, німці були проти федералізації України з Московією, на жаль перші посадові особи Центральної Ради якраз проповідували такий напрям. Історія засвідчує, що не Скоропадський здійснив переворот, а його привели до влади люди самих різноманітних політичних партій, що мали прихильність до Московії, люди різних професій і соціального становища, але також промосковські.

Так, були складнощі у відносинах з німцями, війська яких заповнили Україну, але саме німці все-таки сприяли тому, що Україна відірвалась від Московії. У листопаді 1918 р. Німеччина програла Першу світову війну, капітулювала, вимушена була визнати себе переможеною, запросивши мир у Антанти (Франція, Англія, Московія), німецькі війська залишили Україну. В Німеччині розпочалась революція, скинуто з трону Вільгельма та його уряд. Програвши битву з українцями, яким допомагали німецькі війська у

1917–1918 рр., за продовження грабування України, Москва не відмовилась від своєї колонії. Москалі тримались міцно за Україну, бо тільки вона забезпечувала можливість їм одержувати: донецьке вугілля, криворізьку залізну руду, нікопольський марганець, українську пшеницю, цукор із цукрових буряків, молоко, масло й сало, мали можливість користуватись портами Причорномор'я. І московські більшовики діяли.

Коли делегати Всеукраїнського з'їзду Рад у грудні 1917 р. у Києві засудили ультиматум Леніна і Троцького до Української Народної Республіки, підтримавши Українську Центральну Раду, то група більшовиків залишила з'їзд і помчали до Харкова, що був окупований військом Антонова-Овсієнка. Там відбулося нелегітимне зібрання більшовиків під назвою Перший всеукраїнський з'їзд рад, що створив псевдоусеукраїнський Центральний виконавчий комітет Української Советської Республіки. З того часу розпочалось завоювання України московськими колонізаторами, які перетворили Харків у свою столицю. В усіх містах і селах України закладалась ціла мережа підірваних підпільних більшовицьких організацій, які утримувались, як і тепер після 1991 р., на кошти Московської імперії.

У спеціально ухваленому рішенні ЦК РКП (б) і РНК РРФСР 1918 р. передбачено організацію у прикордонних з Україною баз підготовки бойовиків для війни з українською владою. Ядром створення радянської червоної армії України стала 2-а Орловська дивізія і 43 робітничий полк. У березні 1921 р. командувач більшовицьких військ в Україні М. Фрунзе стверджував: «85% особового складу Червоної армії в УРСР становили великороси, 9% – українці, 6% – поляки, білоруси, татари, євреї, німці та інші». Як і тепер Москва організовує видачу своїх паспортів в усій Україні, так і вті часи готувались статuti, устави, книжки червоноармійців української армії, агітаційні матеріали у Московії і надсилались в Україну. Тільки за 1919–1920 рр. з Московії передано в Україну²⁵⁵: 24462 статuti, 25000 службових книжок червоноармійців, видано посвідчень 2415 штук.

²⁵⁵ ДГА МОУ. Ф.3769. Оп. 19819. Спр. 6.

Часу для вирішення важливих політичних, державних, господарських і культурних справ було надзвичайно мало, але на те що вони не вирішувались була ще й інша, важливіша причина, яка супроводжуватиме українців ще довго, вони духовно з давнини були прив'язані до Московії. Коли 29 квітня 1918 р. відбувалось засідання Центральної Ради, делегати одержали повідомлення про переворот, вони мирно розійшлися: М. Грушевський перебував у казармах січових стрільців, а ось О. Жуковський та П. Багацький були заарештовані. Річ у тім, що через перебування століттями у рабстві інших народів, серед українців майже не залишилось, або було дуже мало, амбітних і національних людей в усьому, вони любили тихе життя, щоб панство не підозрювало їх у намаганні щось здійснити гарне і дбайлива для народу, усі звикли до принципу «моя хата з краю» і змінити таку думку вкрай важко. Саме через ці два чинники Українська Центральна Рада зазнала поразки від москалів, які привели до влади П. Скоропадського, а їхні дії підтримали й німці.

В останні місяці своєї діяльності Українська Центральна Рада переживала важкі часи, серед керівництва розпочались страшенні суперечки щодо розбудови держави, адже одні за федерацію у складі Московії без більшовиків, дехто за співпрацю з більшовиками, зокрема Винниченко, істинні українці беззаперечно були за самостійність, як С. Петлюра. У прийнятті рішень все таки перемогли істинні українці і 9(22) січня 1918р. Центральна Рада нарешті ухвалила ІУ Універсал, яким проголошено повну незалежність України: «Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною. Державою Українського Народу». Ухвалення ІV Універсалу було однією з важливих заслуг С. Петлюри і його прибічників. Десь у грудні 1917 –січні 1918 рр. С. Петлюра залишив посаду Міністра військових справ Української Центральної Ради і ним став М. Порш, що мав економічну освіту. Взагалі відзначимо, що Московія тримала Україну так, що у ній не було жодного військового спеціаліста, усі військові концентрувались і підпорядковувались Москві й Петербургу, а тому С. Петлюра, що займався військовими справами, був лише журналістом, а Порш економістом.

Тих українських інтелігентів, а тим більше державників, які підтримували існування України у складі Московії, будь-яка влада імперії прощала за їхні елементи боротьби, як це сталося і з М. Грушевським, і В. Винниченком, особливо П. Скоропадським, якого промосковські журналісти розпочали легалізувати і не в Московії, а в незалежній Україні, щоб його ідеї «федералізації» проросли буйним цвітом²⁵⁶. Усі названі вище державні діячі у своїй основі були беззастережними «федералістами», але поведінка кожного трохи відрізнялася. Характерною ознакою більшості так званих визначних політиків української визвольної боротьби була прихильність до федералізму України у складі Московії, наївно стверджуючи про своє служіння українському народові.

Найбільшу шану в Радянській Україні здобув М.С. Грушевський. Однак, не треба забувати, що в еміграції він перейшов на радикально ліві позиції, повернувся до Радянського Союзу, визнав його політичну систему, тобто радянський федералізм, що відповідало теоретичним та історичним твердженням самого М. Грушевського, визнаючи Україну як складову Союзу, що втратила незалежність і суверенність. За це він, як у минулому українська шляхта і старшина часів Б. Хмельницького, одержав привілеї – його не відправили на Соловки, а дозволили писати історію України, але в дусі федеративного розуміння. У своїх творах М. Грушевський мимоволі проповідує єдність українців і москалів, що бачимо у його праці «История украинской литературы», про що М. П. Василенко, в листі до Вернадського, написав так: «невольно выявляется: культурное единство и украинцев и великороссов в их духовном творчестве на протяжении почти всего периода их исторической жизни. Незаметно для себя Грушевский это доказывает»²⁵⁷.

Що дала для України Центральна Рада, хто і як із провідників цієї державницької фундації проявив себе? Поступовці і соціалісти (М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Винниченко, С. Єфремов, Д. Антонович та інші) запобігливо виставляли свої роздуми перед

²⁵⁶ *День*. Газ. 12–13 січня. 19–20 січня 2018.

²⁵⁷ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського* Київ, 2011. Т. 2. Кн.1. С. 377.

петербурзьким Тимчасовим урядом, націлюючи його і суспільство на єдину з Росією державу на правах автономії, заперечували необхідність створення української армії. Був за автономію і гетьман П. Скоропадський, існування України без Росії він не мислив. Саме відомі три особи (Грушевський, Винниченко, Скоропадський) були провідниками Української революції 1917–1921 рр., які через свою подвійну політику, сприяли втраті так довго очікуваної свободи, яку розпочав виборювати гетьман Б. Хмельницький.

Якщо порівняти поведінку основних провідників Української революції 1917–1921 рр. – М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського і С. Петлюри, то переконаємося у такому: М. Грушевський після поразки революції емігрував, але через короткий час повернувся до Радянської України, визнав радянську політичну систему та радянський федералізм, в роки незалежності його визнали найвідомішим керівником Української держави; В. Винниченко як перший голова Генерального секретаріату УНР, голова Українського національного союзу, перший голова Директорії УНР емігрував і впродовж 20 років проповідував радянський федералізм, стверджуючи, що «ми всі федералісти»; П. Скоропадський, гетьман України, не визнавав помилкою федерацію України у складі Росії, перебував в еміграції до кінця життя; С. Петлюра відстоював незалежність України і його москалі цілеспрямовано вбили.

За невеличкий період діяльності Центральної Ради існували великі можливості багато зробити для незалежності України, але не вдалося, й основною причиною були українські керівники, які різними способами здавали інтереси України Московії, хоча були й ті, що відстоювали її незалежність. Кожен з нас бачить, що це спостерігається й тепер, а тому треба хоча б коротко знати прикрі складнощі, щоб не допускати помилок минулого. Із зазначеного вище ми побачили, що навіть ті, хто брався вести народ до свободи у своїй державі: і державники, і вчені, і митці здебільшого спрямовували погляд на москалів, бо поколіннями виховувались в душі монархії.

Не треба думати, що зміст перших Універсалів, ухвалених Центральною Радою у 1917 р., є випадковим явищем, адже всі закони і документи писалися М. Грушевським і В. Винниченком, вони

ніколи й не думали про самостійну і незалежну Україну – тільки федерація з Московією. У федерації, на думку історика і державного діяча М. Грушевського, має бути не Русь-Україна, а Малоросія, що видно з його листа до В.І. Вернадського від 03.01.1916 р., де він захищає тільки «Російську Україну» від країн Європи: «Вы знаете и я знаю, мы знаем, что у них нет никакой почвы в Рос(сийской) Украине. ...Австрия никогда серьезно не интересовалась этим – Малороссия была ей не по зубам и не по дороге»²⁵⁸.

Оцінку результатів діяльності Центральної Ради УНР дає уже Радянська влада, що має унікальне значення для української історії. Після того, як Українське повстання 1942–1952 рр. також потерпіло поразку і більшовики виграли війну з німцями, вони оволоділи всією територією України, а щоб історично узаконити несправедливе захоплення, створили у 1946 р. секретний документ про Україну «Політико-економічна характеристика (паспорт) УРСР», який до 2009 р. було засекречено²⁵⁹.

Цей «паспорт» має досить глибокий зміст для розуміння факту, коли москалі особисто вперше визнають, що Україна як була з 1657 р., так і залишається колонією Московії, що України як держави не існувало, а є Московія і на її Південній частині розташована Українська республіка. В «паспорті» стверджується: «Дата образования республики – 25 декабря 1917 г., 1-й Всеукраинский съезд Советов, заседавший в Харькове, провозгласил создание Украинской Советской Социалистической Республики; УССР расположена на Юге и Юго-Западе Европейской части Советского Союза; дооктябрьская история Украины повествует о жесткой эксплуатации и порабощению украинского народа, ... она представляла собой полуколонию царской России; Украина с ее богатствами была затиснута в колониальные тиски российского капитала; ...на плодородной земле сидели польские паны, немецкие бароны, русские и украинские помещики и кулаки; ...12 июня 1917 г. Центральная Рада огласила свой 1-й универсал, в котором заявлялось, что Украина не

²⁵⁸ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 755.

²⁵⁹ *ГДАСБУ*. Ф.13. Спр. 451. Арк. 15–17.

намерена отделятся от России...Временное правительство ... получило поддержку Центральной Рады».

Отже, більшовики визнавали, що Україна була колонією Московії, а тепер, вони подякували Центральній Раді (М. Грушевському і В. Винниченку), що Україна залишиться у складі Московії, тобто буде і надалі її колонією. Це прикрий історичний факт для України і Центральної Ради, зафіксований самими більшовиками, що стало однією з важливих причин поразки Української революції 1917–1921 рр. Про IV Універсал, С. Петлюру, навіть П. Скоропадського не згадується, бо вони визначали незалежність України, особливо виступали проти більшовиків.

Зрада українських інтересів, на превеликий жаль, є традицією з давнини. Історія підтверджує, що українські провідники – гетьмани, полковники, старшини й шляхта, постійно здавали свої землі кожному, хто тільки бажав їх захопити і цьому існує чимало прикладів. У 1569 р. у Польщі відбувся сейм про об'єднання Польщі й Литви, звичайно йшлося й про Поділля, де вирішувалась доля цієї землі: на лівому березі Снивода, а це Брацлавське воєводство, куди входив Вінницький повіт, землі належали литовцям; Подільським воєводством з центром у Кам'янці, що на правому березі річки, уже давно володіли поляки. На сеймі були присутні представники Брацлавщини: воєвода брацлавський і вінницький Роман Сангушко, староста Луцький, брацлавський і вінницький князь Богуш Колецький, каштелян брацлавський князь Кашуста, посол від шляхти брацлавської і вінницької Іван Кислий. Вони не суперечили приєднанню, навіть не просили залишити Поділля з Київською Русю, не ставили ніяких вимог, вони здали Поділля полякам на довгі роки. Тому те, що сталося після 1917 р., коли Україна мала можливість вийти з-під влади московського царства, але українські провідники, зокрема й М. Грушевський, В. Винниченко та гетьман П. Скоропадський, погодились з більшовиками і віддали їм Україну на поталу, було не новиною в українській минувшині. Однак народ, хоча не дуже войовничо, все-таки відстоював свою свободу аж до теперішнього часу. І це не дивина, хоча віками важка доля супроводжувала українську націю, вона не загинула і цьому є пояснення – потужні генетичні фактори.

Отже ми побачили, що навіть ті, хто брався вести народ до свободи у своїй державі: і державники, і вчені, і митці здебільшого спрямовували погляд до москалів, що можемо довідатися з думок В.І. Вернадського у розмові з міністром культури Української народної республіки (УНР) М. Василенком: «Российское украинство, к которому я примыкал, отмежевывалось от всякого ирредентизма (irredento – звільнення від чужого панування), верило, что украинский вопрос будет разрешен на русской почве»²⁶⁰. Звичайно, від такого не був позбавлений М. Грушевський, В. Винниченко та інші провідники, що і стало причиною поразки у 1920 р. України від уже Радянської Росії. Міністр освіти і науки часів Української народної республіки М.П. Василенко (1917–1920 рр.) писав Вернадському: «Грушевский, говорят, стал на советскую платформу и значит на платформу русской федерации. Все недоумевают... Он высказался за ориентацию на Москву в статье (Ukraina, Polsko a Rusko. *Pravo Lidu*. Praha, 1920. № 139. S. 2–3.)»²⁶¹. Своєю чергою, Вернадський звертає увагу М.П. Василенка, що М.С. Грушевський у своїй праці²⁶², непомітно для себе, доказує «культурное единство и украинцев и великороссов в духовном творчестве на протяжении почти всего периода их исторической жизни»²⁶³. Треба знати й таке, що сам Вернадський був повністю прихильний до Московії, яку вважав своєю батьківщиною, повсюди її всіляко захищав: «Огромная сплошная территория, добытая кровью и страданиями нашей истории, должна нами охраняться как общечеловеческое достижение»²⁶⁴. Кожен українець має задуматись, – чи могла перемогти українська революція за незалежність у ті часи при таких провідниках?

Після 1991 р., коли Україна одержала незалежна, ситуація дуже схожа на часи Центральної Ради і Гетьманату, а тому невідомо чим

²⁶⁰ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 770.

²⁶¹ Там само. С. 320.

²⁶² *Грушевський М.С.* Історія української літератури. Київ, Либідь, Т.6, 9. 1993.

²⁶³ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 377.

²⁶⁴ Там само. Т. 8. С. 521.

усе закінчиться тепер. Чи не подібне ми спостерігаємо й тепер, коли народ провів дві революції (Помаранчева революція і Революція гідності), а провідники тільки наживаються і свої статки відправляють в офшори та поглядають на Москву. Немає сумніву, що поразки українського народу в усі часи боротьби за незалежність пояснюються протистоянням конкретних особистостей, яких цікавить не держава Україна і її народ, а власні інтереси та амбіції.

Аналіз історичних подій свідчить, що провину за негаразди в Україні у ХХ ст. (Українська революція, Українське повстання, голодомори, репресії, знищення роботящого селянства та Друга світова війна) треба покладати не тільки на більшовиків, а й українців, які не зуміли боротися з гібридною війною Московії, а багато з них навіть допомагали у цій ганебній справі. Погляньмо, – як же управляли українські провідники, яких доля винесла на урядовий олімп у найскрутніші часи української держави? Особливо це стосується перших місяців деструктивної діяльності Центральної Ради та її керівників, що стало причиною поразки Української революції 1917–1921 рр. від уже Радянської Росії.

Голова Центральної Ради Грушевський Михайло Сергійович (1866–1934) – український історик, літературознавець, письменник, соціолог, політичний і державний діяч. Народився у місті Холм на Волині. Закінчив Університет Св. Володимира в Києві: очолював кафедру Львівського університету; у 1897–1913 рр. – голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові; у 1899 р. – один з організаторів Національно-демократичної партії в Галичині; у 1908 р. – член Товариства українських поступовців, засновник і голова Українського наукового товариства у Києві; наприкінці 1914 р. засланий до Сибірьська.

У 1917 р. повернувся до Києва: очолив Центральну Раду; став першим Президентом УНР; після гетьманського перевороту переховувався у Києві; згодом переїхав до Кам'янець-Подільська; на початку 1919 р. виїхав в еміграцію. У Парижі очолив «Комітет незалежної України», у Відні – Український соціологічний інститут та комітет «Голодним України». Після формування за кордоном комітетів про голодомор і незалежність України перший Президент України у березні 1924 р. повернувся в Україну, де господарювали

більшовики. Спочатку йому дали роботу, після арештували, згодом він спасався у Москві, а коли поїхав у Кисловодськ відпочивати, то раптово помер, похований у Києві. Аналіз матеріалів, у тому числі раніше засекречених Москвою, дає підстави стверджувати: перше, М. Грушевський постійно наголошував про «федерацію» з Московією і його не чіпали, коли ж він в еміграції проголосив незалежність України і повідомив про голодомор 1932–1933 рр., то такого йому москалі не простили; друге, як тільки він повернувся до більшовиків, то за ним стежили і в Академії наук, в Москві, згодом відправили мовби в санаторій і там його отруїли.

Політична і державницька діяльність М. Грушевського до і в роки Української Центральної Ради були неоднозначними, що впливало на поразки Української революції 1017–1921 рр., а також на його особисте життя. Є деякий сумнів у тому, що М. Грушевський мав задум створити самостійну українську державу при досить негативній характеристиці українського народу, яким керував знаменитий Б. Хмельницький, який «эти малокультурные, недисциплинированные народные массы, вырвавшиеся из рамок одного общественного и государственного строя и создавшие, руководясь только неясным инстинктом новые формы общественности и государственных отношений, – умел держать в известном порядке, координировать их, править ими, притом среди очень сложных и затруднительных внешних условий и при глубоком раздвоении внутри самого национального организма Украины»²⁶⁵. В Універсалах, що підписував М. Грушевський, про Україна має розвиватись « Не одділяючись від всієї Росії»..

Чи мав змогу такий історик щось позитивне зробити для держави і народу, даючи йому таку низьку оцінку, пропонуючи не полривати з Московією. Адже історія засвідчує, що в Києві була Могилянська академія, що з Русі пішли просвітяни до Московського князівства, що древня Русь була не тільки великою європейською державою, а й відомою своїми знаменитими людьми. Більше того, в Україні багаторічне військово-народне управління козацької республіки за

²⁶⁵ Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. Киев, «Льбидь», 1991. С. 193.

часів визвольної війни 1648–1657 рр. перенесено на республіканські принципи управління. Тут не важко пояснити причину того, що саме М. Грушевський, відкинувши існування автономної держави України, підтвердженої Гадяцьким трактатом та існування республіканських принципів управління, був прихильником автономії України, але виключно на принципах васального протекторату в Московській імперії.

Цей висновок виходить з того, що М. Грушевський, характеризуючи створену автономну державу в добу Хмельниччини вважав, що «отношения этого автономного государства к московскому правительству, московскому царю могли быть только отношениями вассальности²⁶⁶, признания верховенства, протектората»²⁶⁷. Аналіз історичних подій в добу Хмельниччини 1648–1657 рр. свідчить, що це категорично неправильне твердження історика.

Коли історик М. Грушевський з такими думками про свій народ і державу, уже створену Б. Хмельницьким, але зруйновану московськими царями, очолив Центральну Раду в часи Української революції, то він втілював свої ідеї в реальність, відкидаючи незалежність Русі, проповідуючи федералізацію «щоб не одділяти Україну од Росії», підписавши 3 липня 1917 р. Другий Універсал Української Центральної Ради. Його за це цінували більшовики, комуністи та їхні послідовники, але за що підносять історика сучасні українці, ставлячи його вище таких революціонерів, як, скажімо, С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера та інші, які продовжували справу Б. Хмельницького щодо відриву України від Польщі та Московії, формуючи самостійну державу, то ніякого пояснення немає. Таким висновком щодо відомої і шанованої в Україні особистості є чимало підтверджень.

На початку своєї діяльності Грушевський Михайло Сергійович у своїх Універсалах просився до Московії на правах федерації, він не допускав навіть думки, щоб Україна була самостійною, а така його

²⁶⁶ *Васал* – слуга, підлегла, залежна держава; протекторат – інша держава (Московія) ставить під свій контроль зовнішні і внутрішні справи підлеглої країни (Русі-України).

²⁶⁷ *Грушевский М.С.* Очерк истории украинского народа. Киев, «Лыбидь», 1991. С. 194.

поведінка, яку вправно використали більшовики, стала основною причиною поразки української революції 1917–1920 рр. Після *поразки революції* М. Грушевський у 1919 р. емігрував до Австрії, але ідея його федералізму тягнула до більшовиків, у них він просив дозволу повернутися і в 1924 р. повернувся: «Після кількох звернень до Укр. рад. уряду, в яких Г. засуджував свою контрреволюц. діяльність, ВУЦВК 1924 р. дозволила йому повернутися на рад. Україну для наукової роботи»²⁶⁸.

Згодом він одержав від більшовиків привілеї: у 1924 р. його обрали академіком АН УРСР, а в 1929 р. академіком АН СРСР, працював у Москві та ще й дозволили закінчити писати основну свою працю «Історія України-Руси» (т.1–10 в 13 кн. 1898–1936). Історія тих часів засвідчує на переконливих фактах, що більшовики Московії даремно не дають такої свободи та ще й людині, яка очолювала владу на початку української революції (1917–1921 рр.). На з'їзді представників народів і областей Росії 8–15 листопада 1917 р. у Києві, М. Грушевський завершив свою доповідь гаслами²⁶⁹: «Хай живуть держави демократичної Росії», «Хай живе майбутня федеративна демократична Росія», а над кріслом Голови Української Центральної Ради майорів плакат «Хай живе вільна Україна в федеративній Росії». Отже, М. Грушевському потрібна була Україна як об'єкт історичного дослідження у складі інших країн, а не як самостійна, незалежна і велика древня держава, що й було належно оцінено більшовиками. Не даремно слова М. С. Грушевського: «Біда України в тому, що нею керують люди, яким вона не потрібна»²⁷⁰, як не прикро, мабуть стосуються безпосередньо і самого історика.

У листі до президента Петроградської АН великого князя Костянтина Костянтиновича 5 квітня 1915 р. М.С. Грушевський, виправдовуючись від звинувачень у сепаратизмі, писав: «Я ніколи не виступав против России ... Российское украинство, к которому я

²⁶⁸ *Українська Радянська Енциклопедія*. (Гол. редактор М.П. Бажан). Київ, 1979. Т. 3. С. 202.

²⁶⁹ *Шелухін С.П.* Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Прага, 1936. (Дрогобич, 1992, препринт).

²⁷⁰ *Літературна Україна*. 24 серпня 2017. С. 3.

примыкал ... отмежевывалось от всякого ирредентизма (irredento–звільнення від чужого панування), верило, что украинский вопрос будет разрешен на русской почве национального самоопределения и местного самоуправления»²⁷¹. Думка М. Грушевського про те, що «добре робити історію важливіше, ніж гарно писати її», напрочуд прямо стосується самого автора, що буде показано документально. Як історик М. Грушевський писав українську історію непогано, хоча чимало під впливом московської історії, а ось творити реальну українську історію йому вдавалось значно гірше. Дотримуючись генетично закарбованої у його пам'яті думки, що може найкраще себе почувати у федерації з Московією, М. Грушевський усі свої твори про українську історію писав у єдиному дусі – Україна має бути у «федерації» Московської імперії.

Для майбутнього розвитку української історії варто користуватися творами М. Грушевського як історичними матеріалами для відновлення реальних подій, але ніяк не слід використовувати його історичні твердження у вигляді істини. Причина в тому, що у нього не було єдності думки про стосунки України з Московією, що впливало на хід боротьби за свободу в роки Центральної Ради.

Ось до чого довела ідея «федерації» історика М. Грушевського, який взявся за політику і в незалежній Україні визнається першим Президентом України та ще й вельми шанується:

а) очолюючи Центральну Раду Української Народної Республіки, підписав Універсал з проголошенням «федерації», даючи москалям завжди пояснювати свою «правоту» на колонізацію України: «Ми, Центральна рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти Україну од Росії», «ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономії України»;

б) історик не втямив, що більшовики не прощають створення Української Центральної Ради УНР, навіть тим, хто за федерацію, а тому, після втечі за кордон він у 1924 р. повернувся в Україну, звичайно з дозволу більшовиків і за власним проханням. У Москві був заарештований, навіть зізнався, що брав участь у контрреволюційній

²⁷¹ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 770.

національній діяльності, але згодом від таких свідчень відмовився, його звільнили і він працював над українською історіографією XVII–XVIII століть. У жовтні 1934 р. поїхав на лікування до Кисловодська, де після нескладної операції раптово помер.

в) те саме очікувало і його дочку Катерину (1900–1943 рр.) (етнограф, фольклорист, соціолог). Влітку 1938 р. була заарештована як учасниця антирадянської націоналістичної організації, у квітні 1939 р. військовий трибунал Київського військового округу позбавив волі на 8 років і її відправили у Магаданську область, де вона померла.

г) як і його батьківщина Холмщина на Волині та земляки українці, що переселялись то в Польщу, то в Московію, не визнавались більшовиками, так і в повідомленні про смерть їхнього знаменитого земляка називали «выдающимся буржуазным историком Украины»²⁷², а стосовно історика, то визначили «український буржуазний історик, один з головних лідерів буржуазно-націоналістичного руху. Засуджував політику возз'єднання України з Росією Б. Хмельницького і вихваляв І. Виговського та І. Мазепу, які намагалися відірвати Україну від Росії»²⁷³.

Висновок, який варто зробити про М. Грушевського, може бути такий: він як вчений визнавав, що Україна може існувати тільки у складі Московії на федеративній основі; як політик, він підписав Другий Універсал Центральної Ради, яку очолював, визнаючи Україну вже як «Малоросія» у складі більшовицької Московії; як громадянин країни, він, повернувшись 1924 р. до Радянської України, визнавав факт «федерації» своєї країни у складі Московії. Отже, як політик і громадянин, М. Грушевський проявився в історії про-російським, доказуючи, що «украинцы, великороссы и белоруссы – ближайшие родственники, что историческая судьба не раз сводила их вместе и т. д.»²⁷⁴. Він є українським істориком, який на основі, хоча і підроблених московськими дяками, навіть копій першоджерел, дав історію України для її відновлення майбутніми істориками,

²⁷² *Правда*. Газ. 1934 р. 26 листопада.

²⁷³ *Українська радянська Енциклопедія*. Т. 3. Київ, 1979. С. 202.

²⁷⁴ *Грушевский М.С.* Очерк истории украинского народа. Киев, «Лыбидь», 1991.

залишивши багато суперечностей у характеристиці подій, майже не висвітлена знаменитим істориком проблема втрати українською державою своєї назви – Русь, визнаючи атрибут «Малоросія». Водночас, одна його з основних заслуг перед українською історією, що він ще у 1904 р. стверджував «общерусской» історії ... не может быть, как нет «общерусской» народности»²⁷⁵, що хоча і не відповідає вище наведеним його ж твердженням, але є справедливим.

Для України і її відновленої історії найсправедливішим може стати особливе ставлення до М. Грушевського: перше, продовжувати визнавати визначного історика, який мав свої думки щодо знаменитих подій в українській історії; друге, відмовитись визнавати його як політика і державного діяча, що сприяв утвердженню незалежної і вільної України. Історик може допускати свої твердження, а ось як державний діяч, то він навіть у своїх історичних працях і державних документах у часи перебування при владі (1917–1918 рр.) у нього була єдина і незмінна концепція – «федерація» України у складі Московії. У своїх працях показує, що він не вірить у незалежність України, завжди писав про автономію у складі Московії, яка наближається до державної самостійності. Використовуючи жанровий етикет натяків і недомовленостей авторитетний історик, на думку якого посилаються інші історики, пише: «піддаючись під «високу руку» московського царя, Україна зрікалася своєї незалежності, але захувала виразні прикмети своєї державності і під московською зверхністю хотіла зоставатися державою тільки не суверенною, признавалася всім московською стороною»²⁷⁶.

Не краще поведився лідер УСДРП, перший голова Генерального Секретаріату УНР (Уряду країни), голова Українського національного союзу та ще й перший голова Директорії УНР В. Винниченко, впродовж 20 років хилитався між двома неукраїнськими державницькими напрямками: українською самостійницько-комуністичною платформою, з одного боку, і концепцією української радянської республіки, тобто радянським федералізмом – з другого.

²⁷⁵ *Статті по славяноведению*. Санкт-Петербург, 1904. С. 303.

²⁷⁶ *Грушевський М.* Переяславська умова України з Московією 1654 р. Хто такі українці. Київ, 1963. С. 73.

Нарешті зупинився на ідеї радянського федералізму, стверджуючи, мовляв, «ми всі федералісти». За такі ідеї Радянська влада його шанувала, він одержав, як і Грушевський, різного роду привілеї.

Як один із провідних діячів українського національного руху Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951 рр. посідає неоднозначне місце в історії щодо формування Української Держави, про що свідчить його політична ідеологія та ставлення я до української свободи і незалежності. Навчався на юридичному факультеті Київського університету, вступив до Революційної української партії (з 1905р. – КСДРП). У 1903 р. виключений з університету, тричі тікав з ув'язнення через що емігрував.

Діяльність після повернення з еміграції: 1917 р. – член ЦК УСДРП, головний редактор «Робітничої газети», з червня – Голова Генерального секретаріату (Уряд країни) і генеральний секретар внутрішніх справ УНР. Він співавтор майже всіх декларацій і законодавчих актів УНР. Не випадково Центральна Рада впродовж 1917 р. у питаннях державного устрою відстоювала автономію України в рамках федерації Росії, а ухвала про державну самостійність України була прийнята тільки коли свої позиції зміцнив С. Петлюра.

Після встановлення гетьманської влади Винниченко займався іншими справами: з 18 вересня 1918 р. – голова опозиційного Українського Національного Союзу; організатор антигетьманського повстання; у листопаді 1918 р. – січні 1919 р. – голова Директорії; у лютому 1919 р. – емігрував. Уже 1920 р. створив зарубіжну групу Української Комуністичної партії, видавав газету «Нова доба», у тому ж 1920 р. повернувся в Україну і був призначений заступником голови РНК УСРР. Невдовзі, не знайшовши порозуміння з більшовицьким керівництвом, знову спокійно відбудув еміграцію. Бачимо досить яскраву особистість, яка мовби бажала зробити добро українцям, збудувати вільну і незалежну державу, але фактично служила іншим ідеям, щоб Україна перебувала й надалі у складі Московії. Звичайно, при таких провідниках українці до 1991 р. борсалися у московському колоніальному рабстві, віддаючи шану таким провідникам.

Звичайно, про те, що В. Винниченко був ідеологом «федерації» України у складі Московії і дбав про більшовиків москалі знали

і вітали, бо він з ними у Києві спілкувався, перебуваючи у керівництві УНР. Коли він нічого не вдіяв і передав владу С. Петлюрі, а сам втік за кордон, то цього йому більшовики не пробачили, його вони навіть проклинали, особливо коли С. Петлюра сильно виступив проти більшовиків. Його, хоча і не вбили, як це робили з відвертими противниками Москви, але заборонили друкуватись, навіть Ленін його критикував. Однак пройшов час і про В. Винниченка згадали, можливо не про нього, а про його ідею «федерації» України з Московією. Як згадує В. Коротич, у 1966 р. на з'їзді письменників Радянського Союзу він вніс пропозицію видавати Винниченка і одержав позитивний відгук письменників, і з того часу його легалізували. А чому б і ні, адже він повністю відповідає рівню тих українських письменників, які визнають комуністичну партію, а Україну федеративною у складі Московії.

Не кращими виявилися й інші провідники Української Центральної Ради, які були причетні до фінансових махінацій і їх німецьке командування просто арештувало, зокрема військового міністра Журавського та міністра внутрішніх справ Ткаченка, але фінансові операції були приводом, а головне, ці керівники були у зв'язках з більшовиками, що не подобалось німцям в Україні. Військовий і громадський діяч, підполковник російської служби, член УПСР Журавський Олександр (1884–1925): у 1917 р. член Українського Генерального Військового комітету; з листопада 1917 р. міністр військових справ, міністр праці, міністр військових і морських справ УНР; заарештований німцями у справі банкіра Доброго; у 1919 р. перебував у Кам'янець-Подільському, де робив ставку на порозуміння з радянською владою. Інший член Української Центральної Ради Ткаченко Михайло Степанович (879–1920 рр.): член УСДРП; з 1917 р. – член Центральної Ради, Малої Ради, Красного комітету для охорони революції на Україні, Генеральний секретар судових справ, з лютого 1918 р. міністр внутрішніх справ; у часи Директорії виступав проти С. Петлюри і шукав шляхи угоди з радянською владою. Важко було вистояти Українській Центральній Раді при таких керівниках, а крім того, ще й у присутності німецьких військ, командування яких вирішувало справи німців – одержати матеріальну вигоду та впливати на політику держави.

Яскравою особистістю був член Української Центральної Ради Міхновський Микола Іванович (1873–1924 рр.), видатний політичний і громадський діяч, публіцист часів Української революції. Родом з Прилуччини, працював у Харкові адвокатом, ідеолог державної самостійності України, автор статті «Самостійна Україна». Один із засновників «Революційної української партії» (1889), у 1902р. створив Українську Народну партію. Брав в активну участь у створенні Центральної Ради: 29 березня зніціював нараду гарнізону українських вояків у Києві; організатор і автор статуту Українського військового клубу ім. Гетьмана Павла Полуботка; член Українського військового організаційного комітету і Українського Генерального Військового Комітету (УГВК); прихильник створення регулярної української армії; працював разом з досвідченими старшинами Є. Коновальцем, А. Мельником, Ф. Черником, Р. Сушком над формуванням Окремого київського загону Українських січових стрільців та інших бойових загонів. Однак справи як члена Центральної Ради у нього чомусь не склалися: він був супротивником С. Петлюри у боротьбі за лідерство у військовій сфері; були розбіжності з Грушевським і Винниченком, які були за федерацію з Москвою; згодом вийшов зі складу УГВК; зробив спробу проголосити самостійність України, спираючись на Полуботківський полк; з 1918 р. працював у шкільництві та кооперації на Кубані; за боротьбу за незалежність України був переслідуваний радянською владою і в Києві наклав на себе руки.

В Українській Центральній Раді брав активну участь і обіймав відповідні посади С. Петлюра. Після II Всеукраїнського військового з'їзду в червні 1917р. С. Петлюра був Головою Українського генерального військового комітету, членом якого був Винниченко. Коли у Бердичеві 6 жовтня 1917 р. відбувався Центральний військовий з'їзд, то на нього запросили генерала П. Скоропадського і він там побував як командувач українським корпусом, що свідчило про позитивне ставлення до нього українських провідників революції, адже інших генералів арештовували. З Києва С. Петлюра як керівник військового комітету, що прирівнювався до Міністерства військових справ, давав вказівки командирові 1-го українського корпусу генералові П. Скоропадському вести війська для захисту

Кієва, а в листопаді-грудні 1917 р. корпус Скоропадського, створивши лінію оборони, уже захищав Поділля – Козятин, Жмеринку, Шепетівку, Вапнярку, Вінницю, Гнівань. Оборона від більшовиків була добре організована і успішна, але коли затримували поїзди більшовиків, які перевозили й харчі, й війська, то, за вказівкою генерала П. Скоропадського, без будь-яких переговорів чи умов відправляли назад до Московії, як добрий жест генерала.

2.2. Гетьманство Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.)

*Коли б були це генерали,
Ми б знали, що робить.
А в тім то й річ, що це кати
Однокласовії ...*

П. Тичина

Через таємний переворот москалів і підтримку німецьких військ Українська Центральна Рада припинила існування, її основні керівники пішли у підпілля, Українська революція набирала іншого змісту і напрямку. Ще з березня 1917 р. розпочав поширюватись рух Вільного козацтва, 16–20 жовтня 1917 р. у Чигирині відбувся з'їзд козацтва і отаманом Вільного козацтва обрали нащадка гетьманського роду, командира 1-го українського корпусу генерала П. Скоропадського, який там навіть не був присутній і не знав основ козацтва, але іншого керівника в Україні не знайшлося. Надалі відбулося уже більш організоване і концентроване використання досвіду та прихильності П. Скоропадського до заможних верств населення, звичайно не тільки України, а й Московії. Уже 29 квітня 1918 р. Всеукраїнський з'їзд хліборобів (6432 депутати від 8 губерній) одностайно проголосили Павла Скоропадського гетьманом України, який протримався на цій посаді 7,5 місяця.

Після М. Грушевського главою Української держави став Скоропадський Павло Петрович (1873–1945 рр.), генерал армії, поміщик, якого в результаті перевороту було проголошено гетьманом України. Постать П. Скоропадського в українській історії дотепер ще не

вивчена і йому не дана справедлива оцінка: його предок Федір Скоропадський походив із західноукраїнських земель і брав участь у Визвольній війні гетьмана Б. Хмельницького, загинув під Жовтими Водами; наступні його предки уже вірно служили Московській імперії; особисто П. Скоропадський присвятив себе військовим справам, захищаючи московську імперію; він непохитно дотримувався ідеї, що Україна має бути автономією у федерації з Росією; саме москалі йому всіляко пропонували українізувати його військовий корпус і назвати 1-й Український корпус; на початку 1918 р. московські офіцери-монархісти та їхні українські прибічники, залучивши великих землевласників, допомогли здійснити переворот і обрати П. Скоропадського гетьманом України; коли москалі побачили, що гетьман багато робить доброго для України і критикує більшовиків, то уже наприкінці 1918 р. вони сприяли його поваленню.

Він, як і М. Грушевський та В. Винниченко, дотримувався ідеї федерації України з Московією: «Украина на существование имеет полное основание, но лишь как составная часть будущей российской федерации». Така його ідеологія сприяла тому, що сам гетьман і його чисельне московське оточення були проти більшовиків, але не проти царизму. Будуючи своє державне управління України з перспективою федерації, гетьман не поривав, а зміцнював зв'язки із Московією. За місяці Гетьманату Українська держава мала в РРФСР два генеральних консульства (у Москві й Петрограді) та чотири консульства (у Самарі, Саратові, Казані та Омську). Очікуючи повернення царської Московії, гетьман П. Скоропадський підтримував білогвардійців: він передавав їм військове майно у великих розмірах; подарував склади зі зброєю, артилерію з парками; військо Української Народної Республіки залишалось без озброєння. Це найганебніша сторона діяльності гетьмана на своєму посту.

Гетьман України передусім сформував Уряд України – Раду Міністрів Української Держави. Персональний склад Уряду Української Держави був такий: Федір Лизогуб – голова Ради Міністрів і міністр внутрішніх справ Української Держави; Олександр Рогоза – генерал, військовий міністр; Дмитро Дорошенко – міністр закордонних справ; Микола Василенко – міністр освіти; Антон Ржепецький – міністр фінансів; Борис Бутенко – міністр шляхів; Ігор

Кістяківський – міністр внутрішніх справ. За формування уряду були складнощі, викликані діями Центральної Ради. Тут виникало ряд проблем, а саме.

За часів Центральної Ради існуючі міністерства і відомства очищалися від московських спеціалістів і заміняли їх українськими, яких не вистачало, а тому в управління приходили люди, і не обізнані у тій справі, якою займалися чи керували, але інших не було. Особливо постраждало Міністерство юстиції і вся судова система, коли Центральна Рада звільнила всіх москалів із судової системи і намагалась її сформувати з українських спеціалістів, яких майже не було, а тому система не працювала.

У місяці гетьманату цю важливу державну справу намагались виправити, тим більше, що була можливість, оскільки в цей період в Україну з'їхалось дуже багато юристів з півночі, тобто з Московії, що дало змогу підібрати належний склад спеціалістів. Уже 8 липня 1918 р. Рада Міністрів ухвалила, а гетьман затвердив, Закон про утворення Державного сенату, який поділявся на Генеральні суди. Президентом Державного сенату став відомий міністр освіти і науки М. Василенко, головою Карного генерального суду – М. Чубинський, Цивільного Генерального суду – Гусаківський, Адміністративного генерального суду – Носенко, сенаторів загального зібрання – 6, а сенаторів генеральних судів – 46, прокурорів – 3.

Відомо, що усі пости в державному управлінні, міністри, керівники силових органів, культури і науки в часи гетьманства обіймали московські представники, які й направляли П. Скоропадського, як він особисто підтверджує, в певне русло федералізації з Росією, яка у них проглядалася таким чином: «Федерация, да!, но тут же решительно делали все для того, чтобы помину от Украины не было»²⁷⁷. Скажімо, до гетьманського уряду входили кадети, їхній лідер П. Мілюков улітку 1918 р. перебував у Києві, який входив до Тимчасового уряду Московії і виступав проти більшовиків. Однак кадети, як і більшовики, самостійність України розглядали як тимчасове явище на шляху до оновленої неподільної Росії, що збігалося з поглядом гетьмана.

²⁷⁷ *Скоропадський П.* Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 50.

Наперекір гетьману і більшості його урядовців, що підтримували «федерацію» з Московією, в уряді були й такі, що відстоювали незалежність України, національні канони її народу. Важливим є лист Генерального прокурора, згодом міністра судових справ, С. Шелухіна до голови Ради Міністрів Української Держави від 22 квітня 1918 р.²⁷⁸ щодо необхідності вжиття заходів для проведення українізації державних установ, особливо запровадження української мови. Відзначивши, що «з утворенням Української Держави, українська мова через те сама стала мовою державною. До сього часу через політику примусової русифікації, яка узаконила шовінізм і завела московський націоналізм, всюди панувала великоруська мова». В листі зроблено підсумок: «Таким чином, русифікацію треба вважати справою не нормальною, ганебною, противною інтересам людскости, а через те проти неї, як взагалі проти всього шкідливого для людей, треба боротися всіма силами». Це слід втямити політикам, які впродовж 30 років незалежності країни неспроможні зрозуміти відношення до української мови на державному рівні.

Немає сумніву, що саме такі особистості, як С. П. Шелухін, сприяли тому, що у квітні 1918 р. ухвалено рішення про ведення усіх справ у відомствах українською мовою. Перевірки і листи, що надходять до Державної канцелярії, показували застосування ще російської мови, а тому уже 9 липня 1918 р. у листі Державного секретаря Ради Міністрів Української Держави до всіх міністерств пропонується: «Ласкаво прошу Міністерства не одмовитись вживати в листуванні виключно української мови, яко язика державного». Відзначено, що всі урядовці різних рівнів мають знати і користуватися українською мовою, а хто цього не може, або не хоче робити «таких треба вважати принаймні не потрібними для державної служби на Вкраїні»²⁷⁹. Як важливо було б знати такі застороги українським керманичам, зокрема В. Зеленському, який у 2019 р. став

²⁷⁸ *Уряди України. На шляху відновлення та утвердження державності. 100-річчя з дня утворення першого українського уряду (1917–2017 рр.): II вид.* Київ, 2018. С. 58–59.

²⁷⁹ *Шелухін С. П.* Україна назва нашої землі з найдавніших часів. Прага, 1946 (Бескид, Дрогобич, 1992, препринт).

президентом Незалежної України (одержав більше 73% голосів), але він, особливо його оточення, розмовляли московською мовою. Москалі знали в минулому і знають тепер, що мова є основою існування держави, а тому недаремно, щоб утримати Україну в армі як в роки Української революції, так і в роки її незалежності (після 1991 р.), місцеві русифікатори, яких мовби комах кишіло в усіх ланках державного управління, так шалено боролися проти введення єдиної української мови.

Після надання першочергової уваги українській мові у квітні 1918 р., уже 30 травня прийнято Постанову Ради Міністрів Української Держави про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі. Передбачено, що обітницю і присягу урядовці дають такого змісту: «Урочисто обіцяю вірно служити Державі Українській, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси і добробут»; судді: «Урочисто обіцяю додержуватись вірності Державі Українській, твердо виконувати її закони, чинити справедливий суд, як совість мені каже, і завжди поводитись відповідно гідності свого стану»; військові Української Держави: «обіцяю і клянуся Всесильним Богом перед Святою Євангелією в тім, що бажаю і повинен вірно служити Українській Державі і Ясновельможному Пану Гетьманові. ... Від своєї частини і прапору ніколи не відходитиму, ...». Було б найкраще, якби теперішні уряди незалежної України ввели ці присяги саме урядовцям, суддям і військовим, бо практика показала, що вони працюють здебільшого не на користь держави і народу.

За доволі короткий час (7,5 міс.) Гетьманату зроблено чимало й інших добрих справ для становлення української держави: організовано першу українську Академію наук, яку очолив В. Вернадський; відкрито Національну бібліотеку; підтримувались діячі культури і науки; виділялись кошти на театри; було відкрито два університети – один у Києві (Український народний університет перетворено на Державний український університет та додано медичний факультет), другий у Кам'янець-Подільську (засновано Державний український університет), який відкрився 6 жовтня 1918р.; відкрито чимало шкіл та гімназій; налагоджено підготовку

учителів. В складних умовах за гетьманства почала діяти українська національна грошова система, з'явилися перші українські паперові гроші, коли 17 жовтня 1918 р. було введено банкноту «Сто гривень» на заміну «карбованців», засвідчуючи спадковість державотворення часів Київської Русі.

Для справедливості зазначимо, що чимало розпочинань залишилось на папері, бо у Києві всі гімназії були московські – 12 і жодної української, коли ж намітили відкрити 4 українські гімназії, то ініціатори одержали супротив москалів. Навіть коли в одному із вільних приміщень жіночого монастиря було ухвалено рішення розмістити дитячу гімназію, то адміністрація спочатку погодилась, а коли дізналась, що це для українських дітей, то відмовила, пояснюючи різними причинами. Все-таки за офіційними даними, під контролем самого гетьмана, влітку 1918р. в Україні було відкрито 54 українських гімназій і на початку 1918/19 навчального року діяло 40 гімназій і 10 реальних шкіл. Усього за період Гетьманату відкрито близько 150 українських гімназій. Проте все це було на папері, бо часу для реалізації рішень не вистачало.

У 1918 р. розпочато формування Української академії наук, а 23 липня того самого року вчені надіслали записку гетьману П. Скоропадському, що «...дело о создании Украинской академии наук подвинулось настолько, что в течении ближайшей недели является необходимость приступить к составлению ее статута». Опрацьований комісією законопроект про утворення Академії наук України було прийнято Радою Міністрів, затверджено гетьманом 14 листопада 1918 р. і опубліковано 22 листопада 1918 р. у «Державному віснику» №73, а 26 листопада там само (№ 75) було опубліковано Статут Української академії наук. Крім забезпечення посадовими окладами на своє утримання, Академія отримувала 1,5 млн крб. для щорічного проведення: експедицій, спеціальних досліджень, придбання чи створення приборів, належного здійснення дослідів та спостережень, підготовку й публікацію наукових видань, підготовку кадрів та багато іншого.

Таким чином була вперше створена Українська академія наук і наказом гетьмана всієї України Павла Скоропадського та міністра освіти і науки М. П. Василенка від 30 листопада 1918 р. Академіка

В.І. Вернадського, який жив в Україні з червня 1917 р., було призначено першим Головою – президентом Української академії наук, який перебував на цій посаді 1918–1921 рр., у грудні 1918 р. на спільному зібранні академії розглянуто і затверджено чимало питань її діяльності, зокрема, в основу побудови нової Академії покладено два принципи – науковий і національний, при яких академіками можуть бути тільки її науковці чи громадяни України, що визнають самостійність української культури і української мови: «Академіками Украинской академии наук могут быть граждане Украины и украинские ученые Галиции, Буковины и Угорской Руси». Одночасно на підставі доповіді академіка А.Ю. Кримського ухвалено рішення: «Всі видання Академії обов'язково повинні друкуватися українською мовою. За бажанням автора також одною з таких мов: французькою, німецькою, англійською, італійською та латинською»²⁸⁰. Чому генерал П. Скоропадський, нащадок знаменитих українських родів, в короткий період свого гетьманства так дбайливо допомагав українській науці видно із його думки про катастрофічний стан в українській науці того часу: «Что касается господ ученых ... при более близком знакомстве с этими почетными господами... в них разочаровался. ...можно было бы ожидать от них большей вдумчивости и правильной оценки фактов. ...ничего подобного – одна лишь погоня за дешевыми лаврами ...и громадное самомнение. ...все писалось с предвзятой мыслью и при полном игнорировании действительности»²⁸¹.

Однак як і під час Визвольної війни (1648–1657 рр.), так і в часи Української революції (1917–1921 рр.), як і тепер (XXI ст.), москалі провадили гібридну війну, щоб Україну все-таки захопити, навіть кваліфікованих людей, знищити освіту і науку. Елементи подібної політики можемо побачити у такому дійстві: у Києві 1919 р., коли після Гетьманату прийшла Директорія, знайшовся якийсь генерал Левашов, який доказував, що будинок, де розташована Українська академія наук, належить йому й уже «правые – руссификаторы (их

²⁸⁰ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т.1. Кн. 1. С. 216, 580.

²⁸¹ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 247.

в Києве було много) ночью сняли вывеску «Украинская Академия Наук», и пришлось ее восстанавливать». Саме тоді, коли в Україні правив П. Скоропадський, він домовився з більшовицькою Москвою виділяти державні поїзди для перевезення вчених до України з Московії, бо власних не було, адже там перебували вчені і українці, і москалі. Коли ж гетьманат було повалено й настала Директорія, то такі самі поїзди вивозили московських вчених з України. Академіка Вернадського, який відновлював українську науку, буквально забрали до Москви, про що він написав «С разрешения российского правительства Академия наук СССР прислала вагон за мной и за семьей неперменного секретаря С.Ф. Ольденбурга»²⁸². Після Вернадського другим президентом Української академії наук було обрано міністра освіти М.П. Василенка, але коли прийшли більшовики після 1921 р., то його не визнали через його проукраїнську позицію і в майбутньому не проповідували, що слід було відновити.

Рішення тодішньої української влади щодо аграрних проблем цінні й тепер, можуть підказати народу і владі, що треба робити, щоб виправити проведену у 1999 р. недолугу аграрну реформу. Особливу увагу цьому питанню, називаючи його «ще прокляте земельне питання», приділяв тодішній керівник України гетьман П. Скоропадський. Саме з його ініціативи 14 червня 1918 р. було ухвалено урядом закон²⁸³, затверджений гетьманом, який визначав порядок продажу землі та норму земельного наділу у власність, яким передбачалось, що кожна фізична і юридична особа могла купити у власність не більше 25 десятин землі. Ніякого продажу землі ні фірмам з іноземним капіталом, ні юридичним, ні фізичним, ні іншим іноземним суб'єктам не передбачалося. Особливістю тодішньої влади було те, що вона підтримувала ініціативу вчених, щоб розширювати наділи землі у наукових закладах для проведення селекційно-технологічних досліджень. Теперішня влада, початок ХХІ ст., як бачимо, впродовж багатьох років незалежності все провадить навпаки.

²⁸² Там само. С. 563–564.

²⁸³ Про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями. Державний вістник. 1918.16 червня.

Як бачимо, наміри Гетьманату були позитивні, передбачалось провести не тільки аграрну реформу, але й інші. Водночас, коли розглядалися проекти реформ, то виявилось, що ніхто гетьмана не підтримував, міністри два рази провалювали проект аграрної реформи, а тому гетьману довелося особисто провести восени 1918 р. недопрацьовану реформу. Побачивши в реальності своє гетьманство, особливо коли міністри і місцеві старости не підтримали аграрної реформи, П. Скоропадський зрозумів ситуацію і подумав: «Я был лишь переходной стадией между Центральной Радой и полным уничтожением украинства»²⁸⁴.

Поряд з виробничо-соціальними проблемами розв'язувались і військові реформування, де за свідченням історичних і літературних джерел, справи були непогані. За часів Української Центральної Ради начальником Генерального штабу українського війська був призначений О. Сливинський, який розробив план створення української армії з кадрів частин, що залишилися від царської армії, зокрема Південно-Західного і Румунського фронтів, куди направлялись українські офіцери, замість москалів, впроваджувався український статут у знову створених корпусах: Київський, Волинський, Полтавський, Чернігівський, Подільський, Харківський, Одеський, Катеринославський. Більше того, з метою підготовки старшин для цих корпусів наказом міністра військових справ 14 березня 1918 р. було створено Інструкторську школу старшин, яка складалася з 4-х піших, кінної, кулеметної, інженерної навчальних сотень та гарматної батареї. Після часів Центральної Ради школа працювала і за Гетьманату, навіть період навчання збільшили до 4 міс.

Дещо робилось і у військових частинах, що бачимо із рапортів сотників Брацлавському повітовому коменданту: «Доношу, що козаки Брацлавської 1-ї пішої сотні Тудін Фаддей призначається мною бунчужним з 22 липня 1918 р., Мельник Грицько та Колесник Михайло чотовими 1-ї і 2-ї сотні ... Скоп Юрко – сотенним писарем»²⁸⁵. Чимало українців служили в українському війську, скажімо, батько відомого українського письменника Миколи Платоно-

²⁸⁴ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 51.

²⁸⁵ *Центральний державний архів вищих органів влади*. Ф.852-2. Оп. 1. Спр. 2.

вича Бажана служив у війську УНР, за що майбутній письменник навіть деякий час переховувався у Криму, а згодом відчував більшовицький нагляд. Тут варто зазначити, що на той час дуже мало було військових загонів, що вірно служили б справам, які проголошували Українська Центральна Рада і Гетьманат. Саме тому, коли заходили в Україну німці, то українських загонів було замало і вони не чинили опору: коли німці допомагали московським царським генералам здійснити переворот і привести до влади генерала П. Скоропадського; коли також німці сприяли намірам царських генералів і більшовиків повалити Гетьманат.

Історія засвідчує, що Гетьманат стикнувся з такими самими проблемами, як і Центральна Рада, гетьман зрозумів, що в неймовірно складній революційній ситуації проблем не розв'яже. Багато складнощів Гетьманату було принесено з усіх сторін: москалі, хоча вони його створили; німці, які не все підтримували і вимагали харчів; українські провідники, особливо ті, що підтримували більшовиків; члени Центральної Ради, які роз'їхалися у міста України й агітували проти Гетьманату.

Початок використання потомка древнього роду генерала П. Скоропадського розпочалося з намірами перетворення московських військ на українські, які контролювалися б московськими (царськими) офіцерами. Не примикаючи ні до українських, ні до московських революційних рухів, генерал П. Скоропадський зміцнював боєздатність свого корпусу, а тому, коли у травні 1917 р. перший Всеукраїнський військовий з'їзд схвалив створення української національної армії, то П. Скоропадському, як нащадку знаменитих українських прабатьків та ще й генералу, запропонували перетворити свій корпус на український для захисту Української революції. Перший Всеукраїнський військовий з'їзд, що відбувся 5–9 травня 1917 р., був підтриманий Центральною Радою, де були присутні 900 делегатів від 1,5 млн українських вояків з усіх фронтів, округів, окремих гарнізонів, Балтійського і Чорноморського флотів. Військовий з'їзд ухвалив чимало загальнодержавних справ: підтвердив ухвалу Національного конгресу щодо національно-територіальної автономії України; визнав Центральну Раду єдиним органом управління в Україні; делегати вимагали негайно виділити

українців – офіцерів і солдатів – в окремі частини; ухвалено питання розвитку освіти; вирішити питання земельних справ.

Запропонували українізувати свій корпус генералу Скоропадському не випадково. Він не зразу погодився на таку пропозицію, бо був генералом і служив московському цареві, а тому консультувався з вищим командуванням, звичайно московським, яке також було розгублене в суцільних революційних подіях. Спочатку П. Скоропадський звернувся до головнокомандувача москалів Духоніна і його генерального штабу, але тільки у серпні 1917 р. одержав дозвіл від генерала Корнілова українізувати свій 34-й армійський корпус, назвавши його 1-й український корпус, який налічував 60 тис. добре дисциплінованих і навчених вояків, де не допускалась жодна більшовицька агітація. У той час були організовані й інші підрозділи (полки, загони) української армії, але вони піддавались більшовицькій агітації, як метод гібридної війни, що призвело до швидкого зникнення створених підрозділів української армії. Корпус же П. Скоропадського, хоча передбачалось українізувати, але не під українську ідеологією, а царської Московії на противагу більшовикам.

Українізація корпусу, яким командував генерал Скоропадський, відбувалась під контролем царських генералів. Його викликав Головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту генерал-лейтенант російської служби О.Є. Гутор²⁸⁶ і раптово повідомив, що він хоче українізувати корпус, яким командував Скоропадський, пропонуючи йому за це енергійно взятися. Генерал П. Скоропадський повідомив Головнокомандувача, що особисто нічого проти українізації корпусу не має, але «нужно выяснить, желательна ли вообще украинизация с точки зрения политики Российского государства или, по крайней мере, допустима ли она, ... я лично, нося фамилию украинца, довольно известную в стране, для такой украинизации гожусь, но я ни в какие авантюры пускаться не собираюсь и охотно и энергично буду проводить это, если получу указания Главнокомандующего без чего меня могут обвинить в политической авантюре, что мне совершенно не к лицу... лично я пошел

²⁸⁶ *Перейшов* на бік радянської влади і викладав у Військовій академії РСЧА.

бы на это, если не охотно, то во всяком случае без отвращения, ... но все же хочу знать ясно, что от меня хотят, дабы не попасть в грязную историю ввиду обвинения меня, украинца, в проведении явочным порядком украинизации частей русской армии»²⁸⁷.

Варто навести думку А.І. Денікіна про українізацію тодішніх військових частин і роль генерала Скоропадського: «У розвиток настанов уряду Ставка призначила на всіх фронтах певні дивізії для українізації, а на Південно-Західному фронті крім того 34-й корпус, на чолі якого стояв генерал Скоропадський. У ці частини, що стояли звичайно в глибокому резерві, рушили явочним порядком солдати з усього фронту. ... У серпні, коли я командував Південно-Західним фронтом, з 34-го корпусу мені почали надходити погані звістки. Корпус якимось став виходити з прямого підпорядкування, одержуючи безпосередньо від «генерального секретаря Петлюри» і вказівки, і комплектування. Комісар його знаходився при штабі корпусу, над приміщенням якого повівав «жовто-блакитний прапор»... Я викликав до себе генерала Скоропадського і запропонував йому пригамувати різкий перебіг українізації і, зокрема, відновити права або відпустити його з корпусу. Майбутній гетьман заявив, що про його діяльність склалася хибна думка, ймовірно, через історичне минуле фамілії Скоропадських, що він щиро російська людина, гвардійський офіцер і зовсім чужий самостійності; виконує лише покладене на нього керівництвом доручення, якому сам не співчуває... Але по тому Скоропадський поїхав у Ставку, звідки моєму штабові наказано було ...сприяти українізації 34-го корпусу»²⁸⁸.

Однак генерал П. Скоропадський був під жорстким контролем московського офіцерського корпусу, тому українізацію свого 34-го корпусу він робив не самостійно, швидше за все під диктовку московських командирів, вони ж його й обрали гетьманом України. Були у Скоропадського й власні думки, які, мабуть, генетично проявлялися як у все-таки представника українського походження.

²⁸⁷ *Російський державний воєнно-історичний архів. Ф.2067. Оп.1. Спр.2986. Арк.1–2. Машинопис, копія незасвідчена.*

²⁸⁸ *Деникин А. И. Очерки русской смуты. Т. 1. Вопр. Истории. 1990. Вып. 2. 10. С. 109.*

З усього видно, що Скоропадський, перебуваючи ще не в Києві, а на фронті, уже був задіяний царським офіцерським корпусом як представник знаменитого українського роду, щоб протистояти більшовикам, але при цьому не дрти змоги Україні здобути незалежність від Московії як царської імперії. Саме тому, коли більшовики захопили владу в Московії, то, як свідчать документи, вони вважали П. Скоропадського найнебезпечнішим для власних колоніальних планів. Якщо царські генерали і великі і московські землевласники зробили все, щоб П. Скоропадський став гетьманом України, то більшовики на найвищому рівні склали плани, щоб розвалити українську гетьманську державу, а гетьмана фізично знищити. Загалом існують підстави думати, що П. Скоропадський все-таки був за Україну, а тому при певних обставинах та підтримці інших українських сил, Українська революція завершилася б перемогою, український народ здобув би свободу.

Чому Москва, точніше, царські офіцери, висували П. Скоропадського від аграріїв? Історія засвідчує, що найважливішою проблемою для Московії було сільське господарство, оскільки кліматичні умови не сприяли цій галузі розвитку, а тому москалі у своїй основі не любили і не вмівали займатися сільським господарством, що призводило до постійного голодування. Статистика і закордонні джерела підтверджують, що за царизму впродовж багатьох років було голодування народу в Московії: впродовж сорока років (1841–1911 рр.) були неврожайними і голодними; у 1900–1903 рр. від голоду в Московії вмерло понад три мільйона людей; в часи урядування Столипіна тільки в 1911 р. від голоду загинуло майже 2 млн людей, що спонукало його здійснювати відомі столипінські аграрні реформи.

Голодні роки і десятиліття спонукали царя Миколу II видати указ, де рекомендував своїм підлеглим метод спасіння від голоду у вигляду технології «приготовления хлеба из барди и соломенной муки как могущих заменить употребление ржаного хлеба»²⁸⁹. Складнощі в Московії з сільським господарством і забезпечення народу московського харчами спонукали сили Московії, що діяли в Україні привести до влади свого прихильника кадрового

²⁸⁹ 8 сентября. Факты. 2017.

генерала П. Скоропадського через аграрну організацію, мобілізувавши поміщиків і сільських трударів. Знаючи історичні аграрні проблеми Московії у забезпеченні свого населення харчами, більшовики, прийшовши до влади через повалення царизму, вишукували методи збирання харчів в Україні, що зрештою призвело до організації відомих колгоспів, де українці працювали, а вироблену продукцію у них забирали і вивозили до Московії, а українці вмирили з голоду.

Завчасно було підготовлено і організаційні структури обрання гетьмана. Навесні 1917 р. був утворений Всеросійський союз земельних власників, що мав на меті захищати приватну власність на землю, а в Україні, мовби за командою, з цією ж метою виник «Союз хліборобів-власників» спочатку як Полтавська губернська організація. Обидві ці організації, московська і українська, діяли у порозумінні: одночасно стали в опозицію до Центральної Ради та її аграрної політики; мовби випадково, коли П. Скоропадський прибув на Полтавщину, то його, суто військового, який ніколи не займався аграрним питанням, та ще й на його здивування, обрали в члени Всеросійського союзу земельних власників; саме ці дві організації аграрників домовились і 29 квітня 1918 р. у Києві скликали хліборобський конгрес, де утворили гетьманат на чолі з П. Скоропадським. Про те, що не самостійно йшов до Гетьманства П. Скоропадський, а його вели промосковські сили свідчить навіть відомість про головуючого на аграрному з'їзді – М. М. Вороновича. Це великий землевласник, державний діяч і за часів Московської імперії служив губернатором Бесарабії, під час Української революції 1917–1921 рр. був діяльним членом «Української народної громади». Саме він головував на хліборобському конгресі, де обрано гетьмана і повалено Центральну Раду, а в гетьманському уряді перебував і товаришем міністра внутрішніх справ, і міністром віровизнань, а коли до влади прийшла Директорія, то 1918 р. був розстріляний повстанцями.

Перед з'їздом було важко, Скоропадський почував себе важко, бо відчував, що його туди ведуть москалі. Щоб зняти напругу «поехал к памятнику Владимира. ...Тихий, светлый день говорил о нарождающейся новой жизни. ...За Днепром расстилалась бесконечная

даль родной мне Черниговской губернии. Я долго сидел ...затем встал и сказал себе: «Будь что будет, но пойду честно. Сумею помочь стране – буду счастлив, не справлюсь – совесть моя чиста: личных целей у меня нет»²⁹⁰.

// Що ж то за з'їзд Всеукраїнських хліборобів, що обрав П. Скоропадського гетьманом України? Адже генерал до хліборобів мав віддалий стосунок не дуже добре про них думав, як ми показуємо. Треба визнати, що П. Скоропадський був приведений до влади проросійськими великоросами на з'їзді хліборобів, адже він сам визнавав: «К великороссам я отношу весь наш помещичий класс, т.е. и малороссов, поскольку у них одно и то же мировоззрение». Не П. Скоропадський організував Гетьманат, а московське офіцерство, яке планомірно вело його до влади в Україні, щоб повернути її в ярмо Московії, використовуючи для своєї мети хліборобів.

З'їзд хліборобів був чітко організований проросійськими силами, використаний залізничний транспорт і велась агітація серед членів Української Центральної Ради, як згадує особисто кандидат у гетьмани: «Смешно было смотреть на то, как быстро обрабатывали этих господ. ...26-го или 27-го я поехал вечером на съезд хлеборобов и был поражен видом людей, заполнивших всю улицу. Это были представители от хлеборобских организаций каких-то уездов, только что прибывших поездом. Они ждали на улице перед помещением Союза, где их переписывали»²⁹¹. До учасників з'їзду уже проголошений гетьман звернувся з такою промовою: «Панове! Я дякую вам за те, що ви довірили мені власть. Не задля власної користи беру на себе тягар тимчасової влади. Ви самі знаєте, що всюди шириться анархія і що тільки тверда влада може завести лад. На нас, хлібороби, і на статечних кругах населення буду спиратися і молю Бога, щоб дав нам сили й твердості врятувати Україну»²⁹². Більшість тих чужинців, що заповнили Україну в роки її революції, особливо москалі, а також німці, Антанта, різні військові загони не дали змоги багато чого здійснити.

²⁹⁰ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 153.

²⁹¹ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 152.

²⁹² *Дорошенко Д.І.* Історія України 1917–1923 рр. Ужгород, 1930. Т.2. С. 37.

Скажімо німці, які постійно підкреслювали, що у справи українців не втручаються, тримали обрання гетьмана під контролем, що підтверджує ще й такий факт: обирали гетьмана 29 квітня, а 28 квітня 1918 р. до зали засідань Української Центральної Ради буквально вдерлися німецькі підрозділи: усіх членів Центральної Ради обшукали, намагаючись знайти і вилучити зброю; заарештували керуючого Міністерством закордонних справ Любинського та директора департаменту Міністерства внутрішніх справ Гаєвського; усе робилось з німецькою пунктуальністю. Вони контролювали всю сферу перевороту, бо як згадував про той саме день командир Січових стрільців Є. Коновалець, який намагався мирно припинити раптову ситуацію руйнації Центральної Ради: «Ми вирішили говорити радше безпосередньо з німцями. ...полковник Гізе ...заявив, що нічого вдіяти не можна, бо справа є вже вирішена та поставив нам ультиматум: або без застереження визнати гетьмана Скоропадського з боку Січових стрільців, або обеззброєння»²⁹³.

Отже, це був таємний переворот, де ситуацію контролювали німці, а головним організатором приведення до влади П. Скоропадського була «Українська народна громада», організована в 1918 р., дехто її називав партією, до складу якої входила значна кількість офіцерів I-го Українського корпусу, яким командував недавно генерал Скоропадський і діячі Вільного козацтва, гетьманом яких був Скоропадський. Безпосереднім керівником перевороту, який віддавав останні вказівки офіцерам і командирам загонів був Володислав Дашкевич-Горбацький: генерал-майор російської служби, працював у генеральному штабі, педагог, викладав тактику у Пажеському корпусі, під час війни командував полком і дивізією, фактичний керівник перевороту, у квітні-липні начальник особистого штабу гетьмана.

Така військова «громада» ставила за мету збудувати в Україні сильну особисту владу, що конкретизовано проявилось в обранні генерала П. Скоропадського гетьманом України. Скликавши Всеукраїнський з'їзд хліборобів, його ще називали Конгрес хліборобів,

²⁹³ Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Історія Січових стрільців. Київ, 1992.С. 291–292.

29 квітня 1918р. у Києві генерала П. Скоропадського обрали гетьманом України, який не знав і ніколи не займався аграрними питаннями. На з'їзді переважали члени Всеросійського союзу землевласників, але вони й не відали про відмінні від їхніх думки у генерала Скоропадського щодо аграрної політики в Україні, що невдовзі проявилось і коштувало Скоропадському гетьманської посади. Сталось так, що на з'їзді було більшість селян у свитках, які мали невеликі земельні наділи і саме їх мав намір підтримувати гетьман, але це не подобалось великим власникам, які й привели сюди малоземельних селян у свитках.

Отже, керівника української держави Русі-України фактично обирали московські й українські землевласники, які дотримувалися московської орієнтації, а їм допомагали і підтримували німецькі війська, одержавши дозвіл вивозити до Німеччини продовольство (переважно хліб). У такій ситуації сам гетьман був самотнім у своїх рішеннях: через національне питання його сильно критикували з усіх сторін; навколо гетьмана безліч «великоросов» очікували одне, а оточення українців – кардинально інше, компромісів ніхто не сприймав; великі умови ставили німці, особливо у продовольстві, війська яких заповнили країну. Є підстави стверджувати, що з німцями домовлялися про допомогу представники Московії, щоб протистояти більшовикам, які не мали намірів дати Україні незалежність. Отже, твердження більшовицької історії про те, що «Окупанти (Австро-Німецька окупація – Б.П.) ...встановили гетьманщину – маріонетковий режим на чолі з гетьманом Скоропадським» не є правильним, бо основну роль відігравали москалі, що не підтримували більшовиків. Коли гетьман переконався, що військові справи в Україні кепські, то послухав московське офіцерство, а його тільки в Києві налічувалось 15 тис. та інших групи москалів, щоб замінити керівника збройними силами генерала Волхоського графом Келлером або князем Долгоруковим.

В результаті Командувачем всіма збройними силами на терені України і підпорядкування йому усіх цивільних властей, був призначений Келлер, якому гетьман особисто не довіряв. Граф Келлер Ф.А. (1857-1918) – військовий діяч, генерал російської служби, звільнений з війська за відмову привести корпус, яким командував,

до присяги Тимчасовому урядові, 18 листопада 1918р. призначений командувачем збройними силами України. Ставши командувачем всієї гетьманської армії Келлер вичищав з армії усе українське, цивільну владу перетворював на московську, зв'язувався з арміями Дону і Кубані. Більше того, в оточені Келлера зріла змова московських офіцерів з метою повалення гетьмана, після зауважень гетьмана про неправомірні дії став вимагати передати йому всю повноту влади в країні, за це 27 листопада був зміщений з посади, а після приходу до Києва військ Директорії був розстріляний. На посаду Головнокомандувача військами Гетьманату 27 листопада був призначений князь Долгоруков О.М., який після зречення П. Скоропадського оголосив про капітуляцію своїх військ перед армією Директорії, а сам відбув до Одеси.

За прикладом створеного навесні 1917 р. тимчасовим урядом Московії Всеросійського союзу земельних власників, що захищав приватну власність на землю, це звичайно великі землевласники, поміщики, а не дрібні й безземельні селянські господарства, в Україні виник «Союз хліборобів власників», який був в опозиції до Української Центральної Ради та її аграрної політики. Все розпочалося з часу, коли із багатьох повітів Полтавської губернії до Києва прибуло кілька сотень хліборобів, а це вже були селяни, які володіли 3–4 дес. землі та брали в оренду, вимагаючи скасувати рішення Третього Універсалу (7 листопада 1917 р.), де записано: «Віднині на території Української Народної Республіки існує право власності на землю поміщицькі й інші землі нетрудових господарств сільськогосподарського значення, а також удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі – касуються». Саме ці селяни були істинними українцями і кияни та уряд Української Центральної Ради переконались, що ці аграрії вимагали створення незалежної України і дрібна земельна власність, усе інше їх не цікавило.

Головне у тому, що аграріїв підтримували німці, які кілька разів зустрічались з майбутнім гетьманом, перевіряючи його ставлення до них. Перед самим обранням Скоропадського гетьманом з ним зустрівся, за німецькою ініціативою, генерал Греннер, який, звичайно, знав генерала Скоропадського, що добряче воював проти німців на західному напрямку. Хто такий генерал Вільгельм

Греннер (1867–1939 рр.)? Це військовий і державний діяч, генерал-лейтенант, з серпня 1917 р. – командир дивізії, корпусу на Західному і Східному фронтах, з березня 1918 р. – начальник штабу групи армій «Київ», керував відступом німецької армії з України. Після Версальського миру – у відставці, у 20–30 рр. призначений міністром шляхів сполучення та міністром збройних сил Німеччини, як знавець України обіймав посаду голови Ради Українського наукового інституту в Берліні. Через Греннера німці висунули перед майбутнім гетьманом свої умови: вразі перемоги визнати договір німців з Центральною Радою; найперше врегулювати валюту в країні; встановити жорсткий контроль за вивозом харчових запасів; визнати право, щоб німецькі війська одержували харчі в місцях розташування за встановленими цінами, як в Німеччині; щоб сейм (з'їзд) був зібраний лише тоді, коли не буде заперечувати німецька влада; відновлення судової влади з якої вигнати усі підозрілі елементи; відновлення вільної торгівлі; якщо будуть залишки харчів, які можна вивозити за кордон, то Німеччина має перевагу на їхнє придбання. Отже, німці тримали Гетьманат у своїх обіймах, а до них прилаштовувались прихильники царизму й більшовизму.

Отже, не самотійно і не під дією українських сил одержав гетьманство П. Скоропадський, щоб Україна стала сильною і незалежною, як це проповідують тепер на двадцять восьмому році незалежності України деякі промосковські ЗМІ та журналісти²⁹⁴. Позбувся ж він гетьманства під дією трьох сил: перша, він проповідував федералізацію України в складі Московії, а тому проти нього виступила українська Директорія; друга, він також протистояв більшовикам, щоб врятувати царизм і Московію без більшовиків, а тому проти нього виступили більшовики; третя, вся московська гвардія, яка його оточувала і допомагала у боротьбі з більшовиками, маючи намір повернути Україну до складу Московії, коли відчували, що Скоропадський має прихильність більше до України, позбавила його гетьманства.

Усе сталося так не випадково, не через якусь його невдачу, його інтереси не відповідали інтересам українського народу, маючи з ним

²⁹⁴ *День*. 2018. № 8, 9. 19–20 січня і наступні місяці.

великі розбіжності, що визнавав сам П. Скоропадський: «Украинские круги, любя Украину, ненавидят Россию, у меня такой ненависти нет; я люблю русский язык, украинцы его терпеть не могут; я люблю среднюю Россию, Московщину – они находят, что это страна отвратительна; я верю в великое будущее России. ... украинцы этому будущему не верят. ... нет ни одного пункта, в котором я бы в этих вопросах с ними сходился». Не менші розбіжності у П. Скоропадського були з «великоросами», що засіли в Україні, які «совершенно не понимали духа украинства», саме вони приклали зусилля і для приведення до влади, і для його повалення, що визнав і сам гетьман.

Як зазначалось, П. Скоропадського привели до влади москалі при підтримці великих землевласників, які на з'їзди приводили для підтримки дрібних землевласників у свитках. Проте, коли земельні справи гетьман вирішував не так, як бажали великі землевласники, та ще й більше приділяв уваги винятково українським національним проблемам, то це їм та москалям не сподобалось. Зразу ж, усупереч гетьманській владі, з'явились ініціатори і 1 листопада 1918 р. в Києві відбувся Всеукраїнський з'їзд хліборобів на якому В. Пуришкевич виголосив промову про «Неподільність Росії», а тому стало зрозумілим, що були сили, які відстоювали не стільки землевласників, скільки інтереси Московії. На з'їзді був присутній сам гетьман, прості хлібороби, яких привели великі землевласники до Києва, дуже доброзичливо його вітали, але з того часу розпочалось падіння Гетьманату, а процес запустив В.М. Пуришкевич (1870–1920 рр.): політичний діяч-монархіст: крупний бесарабський поміщик; один із засновників «Союзу російського народу»; лідер крайніх правих у II–IV Державній Думі; 1917 р. – голова Тимчасового комітету Державної Думи; в часи Гетьманату 1918 р. його прислали у Київ для ведення монархічної агітації.

Московські дипломати, знаючи про підготовку до гетьманського перевороту у квітні 1918 р., затягували переговори з Центральною Радою, проводячи відкриту більшовицьку агітацію. Москалі були проти будь-якого українського уряду, але прибувши для переговорів з Центральною Радою, московські дипломати шукали нагоди налагодити зв'язки з політиками, які в опозиції до українського

уряду. Вони вступили у перемовини з деякими представниками Українського національного Союзу, зокрема погодився співпрацювати з ними В. Винниченко, який мав неодноразові особисті зустрічі з членом делегації з Москви Д. Мануїльським, що, звичайно, не привело до мирного договору з Українською Народною Республікою, адже обидва переговорники були за федерацію України в складі Московії.

Делегація Московії з мирного договору принесла найбільше розгалуження більшовизму в Україні, особливо її керівник Раковський, який ще й очолював комісію з урегулювання суперечливих питань з московськими більшовиками. Активний учасник російського революційного руху Х. Г. Раковський (1873–1941 рр.), керівник делегації РРФСР на переговорах з Українською державою, у 1918р., голова «Верховної автономної колегії по боротьбі з контрреволюцією на Україні», з січня 1919 р. – Голова тимчасового робітничо-селянського уряду України і Надзвичайної комісії по боротьбі з бандитизмом, у 1938 р. репресований, а 1941 р. розстріляний москалями. Цей більшовик використав умови договору дотримання Брестського миру для розширення і зміцнення більшовизму в Україні. Влітку 1918 р. в Україні налічувалося менше 4,5 тис. більшовиків і вони діяли як члени місцевих організацій Російської соціал-демократичної робітничої партії (більшовиків). Під впливом Раковського в липні 1918 р. в Москві відбувся I з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України, яка оформлена як складова частина РКП(б) на правах обласної організації Росії. Ставилось питання так, що правляча партія Московії РРФСР дотримується умов Брестського миру, а ось українські більшовики нібито ведуть боротьбу проти Гетьманату за власним бажанням.

Проти Скоропадського виступали представники й інших сусідніх держав, оскільки на українське гетьманство претендували не тільки москалі, пропонуючи генерала, а й інші, зокрема в гетьмани пропонувався ерцгерцог Вільгельм Габсбург, який взяв ще й українське прізвище – Василь Вишиваний. Син ерцгерцога Габсбурга – адмірала австро-угорського флоту, з 12-річного віку проживав к батьківському маєтку у м. Живець Західної Галичини, де одержав українофільське виховання. Після закінчення військової академії

у 1915 р. командував полком уланів Золочівського формування, з 1 квітня 1918 р. уже командир групи, до якої належав Легіон Українських січових стрільців (УСС). Щоб не було претензій на гетьманство, то Легіон УСС під командою В. Габсбурга був переведений на Буковину. З жовтня 1919 р. В. Габсбург – полковник Української Галицької Армії, співробітник військового міністерства, 1948 р. у Відні заарештований радянськими органами і помер у Київській в'язниці, автор збірки поезій українською мовою. Висновок єдиний, якщо москалі вбили В. Габсбурга, то він реально боровся за незалежну Україну.

Багато інших урядовців і військових висловлювали свої думки, які йшли в розріз з політикою П. Скоропадського, але гетьман ні на кого не образився, так як і на деяких своїх генералів, зокрема генерал-лейтенантів російської служби О.Ф. Рогозу, О. В. Осецького (1873–1936 рр.) та П. Єрошевича: за Центральної Ради вони командували військовими підрозділами; за Гетьманату Рогоза був військовим міністром, Осецький – начальником Корпусу залізничної охорони, а Єрошенко командиром 2-го Подільського корпусу; при перших звітках про антигетьманське повстання ці ж генерали зразу ж перейшли на бік Директорії, де Осецький був наказним отаманом військ УНР та в. о. військового міністра. Саме, коли відбувалось антигетьманське повстання, то О. Осецький очолював повстанський оперативний штаб, в якому працював Андрій Мельник як представник Січових стрільців, він соратник Є. Коновальця і майбутній керівник УПА.

Гетьман П. Скоропадський скаржився, що за ним ніхто не пішов, бо з усіма були суперечності. Настало 3 листопада 1918 р.; останній день Гетьманства; в цей день гетьман одержав повідомлення, що в Німеччині відбулась революція і владу імператора повалено; в цей самий день прийшло повідомлення, що на 17 листопада Винниченко, Петлюра, інші збирають 2-й Український національний конгрес, де замислювалось «легітимне» повалення Гетьманату. Зрозумівши своє становище, обміркувавши різні варіанти можливого утримання влади, навіть залучивши для цього московське офіцерство, все-таки П. Скоропадський обрав більш нормальний варіант і без жодного супротиву 14 грудня 1918 р. зрікся своєї посади,

відмовився від гетьманства, оголосивши це так: «Всем, всем по учреждениям Украины. Всем войсковым частям и учреждениям. Я, Гетьман всея Украины, в течение семи с половиной месяцев все свои силы клал на то, чтобы вывести страну из того тяжелого положения, в котором она находилась. Бог не дал мне силы справиться с этой задачей. Ныне ввиду сложившихся условий, руководствуясь исключительно благом Украины, от власти отказываюсь»²⁹⁵. Після зречення гетьмана П. Скоропадського легітимна влада Української держави – Рада Міністрів у складі голови Ради С. Гербеля, міністра торгівлі й промисловості С. Мерінга, міністра внутрішніх справ І. Кістяківського, міністра фінансів А. Рженецького, міністра народної освіти В. Науменка, міністра праці Косинського, державного контролера Петрова того самого дня, 14 грудня 1918 р., ухвалила: «Обсудив требования Директории, Совет Министров постановил сложить с себя полномочия и передать власть Директории»²⁹⁶.

Невеличкий період Гетьманату (29 квітня 1918 – 14 грудня 1918 р.) засвідчує, що коли за справи державного управління беруться нащадки знаменитих українських родів, вони вміли робити добрі справи на державному рівні. Біда для української держави в тому, що майже всі знамениті українські роди піддалися привілеям, які їм гарантував царизм і вони та їхні нащадки духовно перейшли на сторону Московії, хоча генетично любили батьківщину своїх предків, як це сталося з П. Скоропадським. Коли його привели до влади великороси і великі поміщики, то він як розумний українець зумів розпочати налагоджувати багато чого доброго для державності й народу. Однак як нащадок колишніх старшин і шляхти, що, полюбляючи привілеї, які їм зберігав царизм, створюючи міцну Україну, він не боровся проти Великоросії, а боронив її від більшовиків; союз з Доном та Кубанню, переговори з Грузією, допомога грішми, військовим спорядженням та санітарним майном спрямовувалися гетьманом для виживання Великоросії; гетьман мріяв, щоб Україна і українська національність займали достойне місце, але тільки в єдиному організмі, що зветься Велика Росія.

²⁹⁵ *Відродження*, Наш путь, Мир, 1918. 15 грудня.

²⁹⁶ Іванис В. Симон Петлюра – президент України. Торонто, 1952. С. 82.

З наведеного вище можна зробити висновок: період гетьманства П. Скоропадського мав для України чимало протилежних результатів: позитивних – розбудова державних структур з правилами функціонування та наявності планів і бюджетів, введення в обіг банкноти «гривні» вмісто «карбованці», реальна програма створення регулярної армії, формування судової системи, підтримка науки й освіти, намагання здійснити аграрну реформу, розвивати фермерство і відмова від великого землеволодіння, встановлювались певні міжнародні відносини, вся переписка на державному рівні з німцями, австрійцями та іншими країнами велася українською мовою; негативних – москалі заповнили усю Україну, в уряді гетьмана переважали москалі, гетьман розбудовував українську державу, зміцнював армію не заради самостійної України, а щоб вона допомогла Московії знищити більшовиків і приєднати Україну до Московської імперії на васальних чи федеральних основах. Коли більшовики таке втямили, а москалі царської гвардії переконались, що гетьман занадто багато робить суто для України, то вони Гетьманат повалили, а не «Винниченко й Петлюра, які підняли повстання проти Скоропадського»²⁹⁷.

Про те, що генерал П. Скоропадський не був самостійною фігурою у захопленні влади в Україні свідчить його визнання: «В первой половине марта 1918 г. о власти я не думал. Я скучал от ничего неделания ... Вокруг меня были люди, которые говорили, что нужно создать гетьманство, что вот Вы будете гетьманом и т. д. Это все я принимал как шутку и никогда над этим серьезно не задумывался», але згодом генерал зрозумів, що «вопрос идет о перевороте для провозглашения Гетьманства»²⁹⁸. На початку 1918 р. П. Скоропадського на вулиці зустрів князь Карл Радзивілі і в розмові сказав: «Хочете об заклад, що Ви будете відігравати велику роль в Україні?» і 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський уже гетьман України, а тому немає сумніву, що тут діяли москалі, яких було навколо генерала та в усій Україні безліч. Так сталося, що Скоропадського добре знали і позитивно ставились українські військові й прості люди, москалі

²⁹⁷ *День*. 2018. № 3, 412. 13 січня.

²⁹⁸ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-філадельфія, 1995. С. 132, 146.

взагалі покладали на нього великі надії, оскільки знали, що він за Великоросію і в ній має бути федеративна Малоросія.

Події, які відбувалися упродовж вісьмимісячного гетьманства П. Скоропадського²⁹⁹ проливають чимало світла не тільки на Українську революцію 1917–1921 рр., але й на те як впливають нащадки руських полковників і старшин після Визвольної війни 1648–1657 рр., які, щоб не втратити привілеїв, піддалися агітації московських бояр і дяків про васальність своєї країни, вірно служили цареві, хоча й любили Русь-Україну.

Рід гетьмана Павла Скоропадського розпочався з Федора Скоропадського із Західноукраїнських земель, який брав участь у Визвольній війні 1648–1657 рр. і загинув 1648 р. під Жовтими Водами, а його нащадки, після маніпуляцій з угодою у Переяславі потрапили під вплив московського царя. Батьки Павла Скоропадського постійно проживали у Тростянці на Полтавщині, але його мати Марія Андріївна Миклашевська, перебуваючи на відпочинку, народила свого сина 3 (16) травня 1873 р. за кордоном у Вістбадені, Німеччина. Дитячі роки проходили у Тростянці, великий вплив на формування Павла мав дід Іван Скоропадський.

З віком розпочалась військова служба: у 1886–1893 рр. навчався у Петербурзькому Пажеському корпусі і здобув чин корнета; у 1905р. у чині полковника призначений флігель-адютантом імператора Миколи II; у 1910 р. полковник П. Скоропадський стає командиром 20-го драгунського фінляндського полку; у 1912 р. одержав звання генерал-лейтенанта і був зарахований до імператорського полку; у 1917 р. П. Скоропадський командує 34-м армійським корпусом, який розташований в Україні, де й зустрівся вперше з масовим українським революційним рухом. Йшла Перша світова війна і він як військовий Московської імперії вважав, що найперше треба закінчити війну, а тому не сприймав ні українських революційних подій, ні московських революційних партій, а найперше більшовиків, які проти царя, якого П. Скоропадський захищав.

Представники роду П. Скоропадського були високоосвічені, працьовиті нащадки полковницької і старшинської української

---

²⁹⁹ Там само. 492 с.

еліти: пращур – Іван Ілліч Скоропадський (1646–1722 рр.) за царювання Петра I наслідував гетьманську булаву після І. Мазепи і перебував на посаді гетьмана до кінця життя (1708–1722 рр.); прапрадід – Яків Михайлович Скоропадський (?–1785 рр.) був генеральним бунчужним за часів останнього гетьмана України Кирила Розумовського (Розума); прадід – Михайло Якович (1764–1810 рр.) навчався в Імператорському сухопутному шляхетському кадетському корпусі і мав чин секунданта-майора, після виходу у відставку жив у своєму маєтку у Тростянці на Полтавщині; дід – Іван Михайлович Скоропадський (1805–1887 рр.) двічі був Прилуцьким повітовим маршалком і двічі Губернським маршалком Полтавщини, жив і помер у селі Тростянці. Батько – Петро Іванович Скоропадський (1834–1885 рр.) став військовим офіцером, брав участь у походах на Кавказ, у 1865 р. в чині полковника звільнився з війська і займався громадською роботою, на Стародубщині займав посаду повітового предводителя дворянства; мати – Марія Андріївна Миклашевська (1841–1901 рр.) походила із старовинного роду, що брав початок з великого князя Київського Мстислава, сина Володимира Мономаха та українсько-литовського князя Гедиміна.

Коли у грудні 1918 р. війська Директорії зайняли Київ, то нова влада не розшукувала і не знищила нащадка знаменитого роду П. Скоропадського, хоча він переховувався у Києві, його оберігали, дозволивши йому перебратися до Берліна. Він також не знищував українців, оберігав, коли арештовували, то зразу ж випускав на волю. В останні дні війни 1945 р. був не дуже сильно поранений, перебував в лікарні на передовій серед німців, що терпіли поразку на своїй землі, догляду ніякого, лікарів не було, одна єдина медсестра на всю лікарню не бажала і не могла чимось допомогти, відсутні ліки, не було навіть обігріву хворого. Помер гетьман України не від поранення, а через відсутність лікування на німецькій землі, де німці терпіли поразку. При похованні П. Скоропадського була присутня лише його дочка, яка також була поранена, але вижила, молодий організм витримав. Тільки у липні 1919 р. уся сім'я Скоропадських переїхала до Швейцарії, через 2 роки повернулися до Німеччини в м. Ванзее біля Берліна, де Скоропадський жив там при

Гітлерові, але під час війни 16 квітня 1945 р. випадково був поранений і 26 квітня помер.

Усіх таких інтелектуальних нащадків української старшинської еліти з дитинства привчали вірою і правдою служити московському цареві, вони любили свою Русь, але служили Московії, що є феноменом української нації. Цей феномен проявився в години початку боротьби за вихід із рабства, коли в українців під час революцій у ХХ і ХХІ ст. не було кому очолювати ні військових підрозділів, ні державних установ, ні науки, ні освіти, бо уся українська еліта була заманена привілеями до Московії і там її привчили вірою і правдою служити цареві. Проте, коли доля приводить окремих особистостей до розв'язання проблем батьківщини своїх предків, то у багатьох генетично проявляються національні почуття, як це бачимо у П. Скоропадського. Перед гетьманським переворотом, він не дуже бажав ставати гетьманом, що йому пропонувало московське офіцерство через підставних аграріїв, а бажав допомогти Україні в часи розрухи.

Подібно до Грушевського і Винниченка, які очолювали Українську Центральну Раду, впродовж 1917 р. у питаннях державного устрою відстоювали автономію України в рамках федерації з Росією, так і гетьман П. Скоропадський уже офіційно проголосив у листопаді 1918р. про федерацію, наголошуючи: «В силу сложившихся условий необходимо было перейти на федерацию с Россией, которую я объявил от 14 декабря 1918 г., ...я хотел Украину, не враждебную Великороссии, а братскую», йому нічого здійснити не вдалося, бо в той самий день, коли підписав закон, він зрікся свого гетьманства. Більшовики ж, проти яких Скоропадський боровся, врешті здійснили федерацію, проголосивши братерство, яке стало гірше рабства.

Після того, як гетьман видав Грамоту «До всього українського народу»³⁰⁰ про необхідність федерації з Московією, українці, які відстоювали незалежність України вийшли з комісії, що займалась аграрною реформою. Взагалі у всіх членів комісії не було не тільки єдиної думки, але й духу щодо проведення аграрної реформи, очі-

³⁰⁰ Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Ужгород, 1930. Т. 2. С. 49–50.

кували хто більшовиків, хто Антанту, особливо французів, які мовби були проти більшовиків, німці ж то підтримували незалежність України, то схилились до федерації з Московією. Саме в часи засідання комісії з аграрних проблем гетьман одержав повідомлення про поразку і спасався втечею.

Стосовно федерації протиріччя проглядались повсюди. Німці та їхні війська, які були в Україні, твердо дотримувались української самостійності без будь-якого федералізму, а П. Скоропадський сподівався, що німці згодом все-таки змінять свою політику в бік федералізації України з Росією, гетьман навіть про це вів переговори з кайзером Вільгельмом II під час візиту у вересні 1918 р. до Берліна. Про реальні наміри щодо відносин України з Московією П. Скоропадського і німців свідчить розмова міністра закордонних справ Української Держави Д. Дорошенка під час перебування в Німеччині у жовтні–листопаді 1918 р. з офіційним візитом.

На обіді з німецькими урядовцями та іноземними послами один з німецьких діячів запитав у Д. Дорошенка про перспективи самостійності чи федерації щодо Московії та українсько-німецьких взаємовідносин. Такі питання чомусь українська делегація (міністр закордонних справ Д. Дорошенко, працівники українського посольства в Німеччині Ф. Штенгель, В. Козловський, В. Єрмолов) не мала права обговорювати, але міністр України відповів «ідея федерації не чужа в українській історії, тільки спроби федерації досі не були для України щасливі... Тепер для нас питання про федерацію не є актуальним. А що буде далі – побачимо»³⁰¹.

Така думка міністра закордонних справ спричинила особливе незадоволення гетьмана, що зайвий раз підтверджує його ідею «федералізму». І розпочалося: проросійський апарат українського посольства подав текст промови міністра з багатьма суперечностями; стверджувалось, що Дорошенко створив прірву між двома народами, підтримуючи московський царизм; коментарі виступу міністра надрукували промосковські газети «Киевская мысль» і «Голос Киева»; коли Д. Дорошенко повернувся до Києва, то одночасно дізнався про публікації його виступу і свою відставку з гетьманату.

³⁰¹ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. Ужгород, 1930. Т. 2. С. 360.

Згодом більшовики створили вічну прірву між двома народами, що є не дуже сприятливими і актуальним навіть тепер у ХХІ ст. як результат минулого.

Проти України і революційних подій Москва використовувала європейські країни. А відбувалось це різними способами та ще й в обхід гетьмана, якого москалі привели до влади. Коли німецькі війська залишили територію України, а режим гетьмана був не здатний вирішити питання, на які сподівались москалі, то вони, тобто москалі, вирішили заволодіти Україною іншими методами. Раптово 17–23 листопада 1918 р. з Києва в Ясси, тодішня столиця Румунії, були викликані московські громадські діячі, де вони вели переговори з Антантою (Франція, Московія і Англія). У Франції «комуністична пропаганда проводиться відверто. Уряд цього не забороняє, бо, здається, боїться «правого» руху, як комуністичного. ... В палаті їхні депутати (*комуністи*) просто заявляють про те, що вони з своїми ворогами політичними будуть розправлятися за допомогою рушниць, а в школах їхні агенти організують, теж одверто, «комсомольців»³⁰².

Подібна невизначеність європейських країн пояснюється тим, що Московія у ті часи здійснювала безмежну агітацію в Європі за більшовизм, а тому в період Української революції 1917–1921 рр. майже ні одна європейська країна не підтримала Україну. Погляньмо, що творить Московія тепер (ХХІ ст.) у тій самій Франції і деяких інших європейських країнах – теж саме, що не дає Україні належної надії у боротьбі за незалежність і свободу на допомогу від більшості європейських країн. Складнощі вступу до НАТО і Євросоюзу, виконання мінських домовленостей щодо припинення війни Московії проти України та багато іншого.

Антанту представляв консул у Києві Е. Енно, московських довірників представляли: колишні царські міністри – А. Кривошеїн, М. Маргуліс та В. Гурко; праві есери – А. Титов, П. Мілюков, Ф. Фундамінський, М. Шебеко, А. Хомяков, В. Демченко, М. Брайкевич, Н. Савич. Тобто, як у часи гетьманування Б. Хмельницького (1648–1657 рр.), так і П. Скоропадського (1918 р.) долю України

³⁰² *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 307.

вирішували чужинці, подібне становище бачимо і після 1991 р., коли Україна нарешті здобула незалежність. Основна ціль наради: виробити спільні дії москалів і Антанти щодо України; москалі вимагали у Антанти прислати війська для підтримки Добровольчої армії А. Денікіна, що розташована на Кубані, Дону і в Одесі; нарада прийняла декларацію, що опублікована в Одесі, де наголошувалось про недопущення порушень «у справі відновлення порядку та реорганізації Росії, яке розпочали російські патріоти». Отже, російські патріоти, тобто царські офіцери, намагались не допустити більшовиків і утримати Україну у складі Московії.

Гетьман П. Скоропадський, як і М. Грушевський та В. Винниченко, дотримувався ідеї федерації України з Московією, але на відміну від них, він здійснив чимало добрих справ для становлення української держави. Після поразки Української революції П. Скоропадський емігрував до Німеччини і звідти боровся проти більшовиків, але, на превеликий жаль, не проти Московії, як імперії. Одначе треба мати на увазі, що П. Скоропадський генерал, зростав та виховувався в Московії і приховував свої почуття до неї, які не були занадто доброзичливими. Він все-таки генетично любив Україну, бо його дочка Єлисавета Кужім-Скоропадська пише таке: «Мій Батько працював кілька десятиліть над виборенням України для Українців»³⁰³. Як саме боровся батько гетьмана за Україну невідомо, але його прадавній пращур допомагав Б. Хмельницькому і загинув у битві.

Загалом слід зауважити, що через постать Скоропадського, який любив Україну, але вбачав її майбутнє тільки у складі Московської імперії, тепер (2013–2020 рр.), коли Московія веде війну проти України, промосковські засоби масової інформації як важливу складову гібридної війни піднімають на висоту діяння Гетьманату 1918 р., проповідуючи: «Це була перша спроба українців створити свою державу. ... Комуно-більшовизм та націоналізм – виявились, хоч як це дивно, доволі подібними. ... Сучасна Україна має бути визнана спадкоємницею Української держави Скоропадського. ... Скоропадський у доборі кадрів спирався на принцип ділової

³⁰³ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-філадельфія, 1995. С. 457.

відповідності. Але українські кола висунули таких небагато. Скажімо він запросив Донцова Д.І. (1883–1973) як відому особистість того періоду до уряду і з 24 травня 1918 р. призначив на посаду директора Бюро преси й Українського телеграфного агенства та членом комісії для переговорів з РРФСР. Проте Донцов не сприймав ідею Скоропадського щодо федерації України з Московією і написав про це у пресі, що не сподобалось відставному гетьману. Тому довелося залучати не українців – людей з досвідом, набутим в управлінських структурах царської Росії. ...Гетьман, хай вимушено чи мимоволі, спробував опертися на ці з'єднання (проросійське крило в його уряді). ...Історики в сучасній Україні забезпечують запит переважно на національну історію. ...Хто не сповідує націоналістичної ідеології, приречені бути відлученими від української історії. ...Жестом вдячності могло би стати зведення в Києві пам'ятника Павлові Скоропадському»³⁰⁴. Більше того, читаючи наведене вище твердження москалів в Україні, та сама газета пише: «І саме в межах УРСР (часто деформовано) здійснювався процес розвитку модерної української нації»³⁰⁵. Таке може проповідувати проросійський журналіст, забуваючи, що в часи Гетьманату, як згадає Скоропадський, москалі про Україну і українців мовили таке: «Ваша Украина вздор, не имеет никаких данных для существования, несомненно, что все это будет уничтожено, нужно творить единую нераздельную Россию, да и украинцев никаких нет, это все выдумка немцев. Потом, знаете, ну почему это в правительстве держат таких людей».

Тобто москалі вимагали у гетьмана призначати переважно не українців, хоча у той час ще царизм повністю знищив українські кадри, що і давало свої наслідки. Довго гетьман підшукував особу для міністра внутрішніх справ і призначив І. Кістяківського – професора Московського університету з римського права та двох його заступників – В. Рейнбота – працівник Міністерства юстиції Росії і Петербурзького окружного суду та С. Варун-Секрета – поміщика і члена Державної думи. Ось такі керівники з Москви були в усіх

³⁰⁴ *День*. 2018. 12–13 січня. С. 10–11, 20; 19–20 січня. С. 6–7, 20.

³⁰⁵ Там само.

міністерствах і відомствах Гетьманату П. Скоропадського, який намагався спасти Московію часів царизму від більшовиків. Саме ці керівники міністерства, наперекір гетьману, заарештовували діячів Центральної Ради, які не встигли втекти чи сховатись. За підозрою в участі у змові проти гетьманського уряду 27 липня 1918 р. був заарештований С. Петлюра, якого невдовзі за вказівкою самого гетьмана звільнили, тоді ж (27–28 червня 1918 р.) арештовували В. Винниченка і М. Порша та інших українських провідних діячів Центральної Ради, яких також згодом відпустили. Гетьман скаржився на такі дії свого міністра, але щось вдяти не вдалось, це були люди з московським мисленням і ними керували з Москви.

Отже, вихід багатьох захоплених країн із Московської федерації, а також відокремлення церков багатьох цих країн від Московської церкви є реальним початком повернення Московської імперії до Московського царства. Україна, Грузія та прибалтійські країни уже вийшли з московської «федерації», українська церква повністю відокремилась від московської церкви, що є видатною подією в історії ХХІ ст.

Приклад П. Скоропадського зайвий раз підтверджує, яку високу ціну заплатили старшини і полковники, а далі гетьмани за те, що вони схилились після смерті Б. Хмельницького у сторону Москви заради привілеїв, яких випрошували у царя. Тоді древня держава Русь була одна із висококультурних і освічених країн Європи і Московське царство надіялось пожитись у європейській країні духовною та матеріальною культурою. Нашадки знаменитих родів України, які воювали з гетьманом Хмельницьким уже так перевищувались, віддаючись москалям за привілеї, що один із нащадків П. Скоропадський так оцінює колишню державу своїх прапрадідів Русь відносно тодішнього малокультурного Московського царства: «Я считаю бессмысленным и гибельным для Украины оторваться от России, особенно в культурном отношении. ...Если же мы теперь откажемся от первой культуры, мы будем лишь подстилкой для других наций»³⁰⁶. Якби такі слова свого нащадка та ще й генерала почув Федір Скоропадський із західноукраїнських земель, який

³⁰⁶ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-філадельфія, 1995. С. 234.

брав участь у Визвольній війні 1648–1657 рр. і загинув 1648 р. під Жовтими Водами, то не схвалив би і сильно засмутився б почутим, мовляв, «за що я бився і загинув?»).

Тому, коли розглядати питання «Павло Скоропадський: зрадник чи Герой?», то треба дати відповідь, що його не стосується ні одне, ні друге, генерала просто використали москалі, як вони це робили, починаючи з 1657 р., і продовжують творити навіть після 1991 р., коли Україна мовби стала незалежною. Усі провідники українського руху, державні, наукові, літературні діячі виховувались на придуманих ідеях єдності двох народів, що бачимо на прикладі листа лідера партії кадетів І.І. Петрункевича В.І. Вернадському від 14 серпня 1917 р.: «Единство России для меня – не только государственная идея или сожительство двух национальностей, а живое и неделимое целое, имеющее свое удивительное художественное и бесспорное отображение в таких одаренных людях, как Гоголь и Короленко, у которых украинское и русское, как частное и общее, отразилось с необыкновенной ясностью. Попробуйте выделить в них украинское от русского: не получится ни того, ни другого; живое будет превращено в мертвое; эта мысль мучит меня с тех пор, как появились первые известия из Киева и признаки начинающегося там национального движения, в котором немцы заранее готовились культивировать бациллу сепаратизма»³⁰⁷. Дослідження творчості М. В. Гоголя свідчать, що письменник у жодному разі не був московським творцем, він тільки писав їхньою мовою, щоб москалі мали змогу читати, показуючи їм своїм сміхом методи і порядки московських колонізаторів, які гнобили український народ³⁰⁸.

Діяльність невеликого періоду Гетьманату окреслює ряд видатних діячів українського народу, які в складних умовах продовжили ідеї гетьмана Б. Хмельницького битви за незалежність України і волю народу.

Гетьман П. Скоропадський незмінно дотримуючись «федерації» України в Московії, але за невеликий проміжок часу Гетьманату

³⁰⁷ АРАН. Ф. 518. Оп. 3. Спр. 1261. Арк. 14.

³⁰⁸ Панасюк Б.Я. Україна і Микола Гоголь. (Розгадки тасмниць). Київ: КНЕУ, 2011.

чимало здійснив добрих справ для українського народу і України. Його поведінка після поразки Гетьманату і перебування в еміграції, значно відрізняється від інших представників Центральної Ради і Директорії. Перебуваючи в еміграції він не повертався до Радянського Союзу; до кінця життя належав до українського самостійницького політичного товариства. Крім того, частиною української еміграційної громади, що відстоювала ідею самостійної України були усі його діти – Марія, Олена, Єлизавета, Данило. Тобто, будучи гетьманом України П. Скоропадський не боровся за незалежність держави, а коли втратив владу, то був лояльним до українців. Так, він як нащадок знаменитих українських родів, любив Україну, бажав їй добра і намагався щось добре здійснити, але, перебуваючи в полоні царського військового виховання та московського оточення він не зміг вийти з полону «федерації» і здійснити заходи у напрямі незалежності України. Про справедливу прихильність П. Скоропадського до України, батьківщини його древніх родів, а не до більшовиків, свідчать вислови про нього «добррозичливців»: «український монарх»; генерал А. Денікін назвав «Другий Мазепа»; Троцький принизливо назва «хохляцький Наполеон»; соціалісти УЦР, за діяльність у розбудові України – «авантюристом».

Водночас слід зазначити, що у своїх справах показував любов до України як батьківщини своїх предків, але зовсім інше його ставлення до українського народу. Побувавши серед простого народу, генерал П. Скоропадський у спогадах пише, порівнюючи з іншими українця С.К. Моркотуна, що мовляв він «...отличался от всей той малокультурной среды украинцев, в которой мне приходилось вращаться». Цей українець С.К. Моркотун – поліцейський чиновник, начальник міліції Південно–західних залізниць, у 1918 р. уже призначений особистим секретарем гетьмана П. Скоропадського.

Автор багатьох українських документів часів Гетьманату Шелухін Сергій (1864–1938 рр.) був політичним і громадським діячем, поет (псевдонім – Павленко С.), який написав спеціального листа гетьману про необхідність вжити заходів для проведення українізації державних установ, особливо запровадження української мови. Народився у селі Деньги Золотоніського району Черкаської області; закінчив університет Св. Володимира в Києві, служив слідчим,

прокурором, членом окружного суду; у 1917 р. – голова ревкому в Одесі, член ЦК Української партії соціалістів-федералістів; з 15 січня 1918 р. – член Генерального суду УНР, у лютому-квітні 1918 р. – міністр судових справ УНР; голова делегації Української Держави на переговорах з РРФСР; з грудня 1918 р. – виконуючий обов'язки міністра судівництва УНР, член мирної делегації в Парижі; з 1921 р. – в еміграції, професор права Українського університету у Відні; з 1922 р. – у Празі. Народився Шелухін в родині відставного штабс капітана Імператорського війська, який на догоду тодішній моді змінив українське прізвище Шелуха на московський взірець – Шелухін. На жаль, відстоюючи українську державу, народ і його національні цінності С. Шелухін (Шелуха), перебуваючи за кордоном, опозиційно був налаштований до видатного українця Симона Петлюри.

В уряді П. Скоропадського міністром військових справ (генеральний секретар) недовго працював Симон Васильович Петлюра, який у 1918–1920 рр. очолював український уряд (Директорію). Після відставки з поста Генерального секретаря у військових справах Гетьманату сформував Гайдамацький кіш Слобідської України, був призначений його отаманом. Після поразки української революції С. Петлюра, якого більшовики ненавиділи найбільше з українських керівників, у 1920 р. емігрував за кордон і звідтіль продовжував боротися проти більшовиків, які захопили Україну. Боротьба за незалежну Україну С. Петлюри, на відміну від М. Грушевського та В. Винниченка, характеризується багатьма вчинками: він та інші з його оточення не звертались до загарбницької Московії і не клялись у вірності «федералізації»; на початку 1919 р. (16.01.) українська влада (Директорія – С. Петлюра) оголосила війну більшовикам Московії; наприкінці 1918 р. влада Української Народної Республіки була встановлена майже на усій території України; для захисту всієї території України українські провідники, очолюючи уряд України, підписали Варшавську угоду 1920 р.; велися переговори з командуванням англо-французьких військ для захисту української революції від більшовиків; Директорія підписала в Одесі ноту з Францією про підтримку України; останні підрозділи війська Української Народної Республіки, очолювані командирами С.В. Петлюри, найдовше (до

кінця 1922 р.) утримувались на Поділлі, захищаючи його територію. Прийде час і життя покаже діяння кожного задля України. Мабуть і згадають українці та поляки, що у 1920 р. на залізничній станції міста Вінниці зустрілися відомі провідники своїх народів, які у ті часи боролися за волю і незалежність України, Головний отаман Симон Петлюра і маршалек Юзеф Пілсудський, який проголосив польською мовою: «Хай живе вільна Україна». Саме за таку боротьбу цих двох видатних особистостей найбільше ненавиділи більшовики, а тому в незалежній Україні їм слід дати належну шану.

Недовго працював в гетьманаті публіцист і літературний критик Донцов Дмитро Іванович, який зовсім не підтримував ідею «федералізації». Один із засновників Союзу визволення України (1914 р.) і партії хліборобів-демократів (1918 р.). За часів Гетьманату з 24 травня 1918 р. – директор Бюро преси й Українського телеграфного агентства (УТА). В основній праці «Націоналізм» (1926 р.) обґрунтував теорію інтегрального націоналізму. З 1939 р. в еміграції.

Як результат Гетьманату (29.04.1918–14.12.1918) досить узагальнено можемо висловити таке. Москва завжди намагалась і намагається використовувати усі можливості, щоб утримувати Україну в межах своїх інтересів (федерація, конфедерація, окрема адміністративна одиниця Московії), використовуючи для цього «русских украинцев», як це П. Скоропадський, московську інтелігенцію, яка заповонила Україну, пропаганду через промосковську пресу, а також генералів та війська.

Часи Гетьманату свідчать, що москалі й промосковські українці впродовж століть використовують Україну не лише для забезпечення себе харчами, використання древньої руської історії задля своєї імперської величі, залучення української освіти і науки для підтримки московського рівня, а ще й для спасіння самої Московії від розвалу. Для цього створювали і намагалися використати гетьманську Україну: «Все ее помыслы были обращены на борьбу с большевиками. Только в направлении из Украины можно было нанести решительный удар большевикам, только Украина могла поддержать и Дон, и Деникина, без обращения к иностранным державам»³⁰⁹,

³⁰⁹ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 183.

згадував генерал П. Скоропадський, який вигравав багато битв для москалів в минулому і справу знає. Більше того, Гетьманат дає відповідь на запитання, – чому так міцно, військовою силою, москалі намагаються утримати не тільки Україну, а й Грузію, Білорусь, Молдову та інших? Відповідь дає генерал П. Скоропадський, який вивчив українську справу в кілька місяців гетьманства: «Я верю, что Россия возродится, но что она возродится только на федеративных или широко автономных началах»³¹⁰, церква також має бути об'єднана. Українці такого не сприймають, бо саме заради свого відродження Московія тримає під прицілом Молдову і Білорусь, вела війну з Грузією, напала на Україну й анексувала Крим.

Гетьманат виник як реакція на неспроможність діячів Центральної Ради УНР опанувати ситуацією в країні й тут з'явилися москалі, які тільки очікували, щоб взяти справу у свої руки і вони використали генерала П. Скоропадського, який, хоча й українець, навіть любив Україну, але генетично був прихильником Московії. Подібне спостерігається уже в ХХІ ст., після 1991 р., коли Україна одержала незалежність: москалі домоглися посадити у крісло Президента злодія Януковича, який повсюди насаджував на державні посади москалів, які знищили військо, підписав у Харкові договір про перебування там московського флоту, що означало віддачу Криму і багато іншого, сам же Янукович забрав усі валютні резерви і втік; у 2014–2018 рр. москалі готували знищення влади в країні через підставну особу Савченко Надію, її розкрутили у московській в'язниці й запустили в Україну, яку підтримувала вся п'ята колона; навіть Ю. Луценко – учасник двох Майданів, міністр внутрішніх справ і Генеральний прокурор України заявив: «Нас частично использовали – я вынужден это признать. Я используемым был потому, что тогда глобальных процессов не понимал, а те, кто понимал, к сожалению, как самостоятельное государство Украину не рассматривали»³¹¹. А таких, що не вірять в Україну як самостійну державу на двадцять восьмому році незалежності безліч як на урядовому рівні, так само у бізнесі й серед простого народу.

³¹⁰ Там само. С. 198.

³¹¹ Бульвар Гордона. 2019. Март. № 10. С. 15.

Приклад П. Скоропадського дає чимало роздумів над складним і небезпечним сучасним становищем ХХІ ст. Тепер, в роки незалежності після 1991 р., московська пропаганда дедалі більше й більше нав'язує українцям ідею федералізації і дуже тонко, але настирно, протиставляє тих, хто боровся проти такої ідеї з тими, хто її відстоював у роки Української революції 1917–1921 рр.: «Гетьманат виник як реакція на неспроможність діячів УНР опанувати ситуацію в країні, і зрештою, був скинутий тими-таки діячами УНР»³¹². Але це трактування не достатньо повне, були й інші не менш важливі причини, бо особисто гетьман П. Скоропадський писав: «За время моего гетманства туда собралась чуть ли не вся интеллигентная Россия: все прятались под мое крыло и ...эти же самые люди рубили сук, на котором сидели, ...великорусские интеллигентные круги были одним из главных факторов моего свержения»³¹³, про це сучасні московські пропагандисти в Україні добре знають, але бунтують. Постає питання, – за що так розізлилась московська інтелігенція на гетьмана, якого вона привела до влади? Виникає конкретна відповідь, – лише за те, що на одному із сніданків з учасниками учительського з'їзду, де було повідомлено урядове рішення про підвищення зарплати учителям і гетьман Скоропадський промовив: «Прошло то время, когда в течение 259 лет Украина была угнетена Россией», що великоросам дуже не сподобалось і до нього з'явилися їхні представники і заявили: «Все можно простить Скоропадскому, но этого простить нельзя»³¹⁴ і гетьманство припинилось, воно було як створено так і повалено москалями. На його зміну прийшла Директорія як одна із основних складових Української революції 1917–1921 рр., чого більшовики не визнавали.

³¹² *День*. 2018. № 8–9, 19–20 січня. С. 7.

³¹³ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 48.

³¹⁴ *Там само*. С. 230–231.

2.3. Директорія – Конгрес трудового народу (13 XI. 1918–21. XI 1920 рр.)

2.3.1. Прихід до влади і діяльність

*Революція буде ...тоді,
Коли всі зрозуміють.
Що бути чесними вигідно.*

Петро Яцик

Не спасався втечею, як інші високопосадовці Української Центральної Ради С. В. Петлюра, якого спочатку Гетьманат арештував, але саме з дозволу П. Скоропадського відпустили. Після цього він разом із депутацією прийшов до обраного гетьмана з вимогами: виділити 100 млн рублів для земств; поліпшити закон про вибори, щоб там не було людей, які не відстоюють інтереси народу; визначити строк скликання сейму (парламенту); уряд має складатись винятково з українських міністрів та інших посадовців; всіх старост, які розпустили Земства віддати під суд. Хоча гетьман жодної із цих вимог не виконав, бо чомусь українці не бажали йти до гетьманського уряду і туди пішли москалі, але промосковським урядовцям і гетьману показано, що боротьба ще не завершилась, з цього часу С. Петлюра перейшов в опозицію до Гетьманату.

Чому так турбувався С. Петлюра земствами? Тому, що в Україні в часи Гетьманату ними займався О.Д. Голіцин – землевласник на Харківщині, депутат Державної Думи Московії, делегат і член президії на хліборобському конгресі 29 квітня 1918 р., де Скоропадського обрали гетьманом. У травні 1918 р. цього москаля призначили головою комісії для перегляду закону про земське самоуправління, створена комісія опрацювала такий закон, 5 вересня гетьман закон затвердив, відповідно до нього земства були розпущені і призначені нові вибори до них. Проти всього цього виступав С. Петлюра і говорив про це гетьману, який підтримував все-таки москаля Голіцина. У москалів існувала наперед розроблена програма: перше, розпустити земські управи, які працювали на Україну;

друге, на їх місце розпочали формувати більшовицькі структури, які працюватимуть на Московію.

Коли Головнокомандувачем військ Гетьманату став представник московського офіцерства, то він розпочав арештовувати усіх українців, знову арештував й С. Петлюру. Лише 12 листопада 1918 р., тобто, коли наставав кінець Гетьманату, за вказівкою П. Скоропадського його звільнили і він відбув до Білої Церкви, де перебували основні сили Січових Стрільців, звідтіль розпочався похід на Київ. Саме у Білій Церкві С. Петлюра написав першу відозву проти Гетьманату, ставлячи йому в провину найголовніше – видання маніфесту про федерацію з Московією, з цього розпочався перехід влади в Україні від Гетьманату, якого уже не підтримували й москалі, до Директорії.

Існує чимало версій московської пропаганди про перехід влади від Гетьманату до Директорії, де більшовицька історія стверджувала: «Директорія 14.XII. 1918 захопила владу в Києві, а згодом в містах і селах України»³¹⁵. А ось постанова Ради Міністрів Української Держави, написана від руки і підписана усіма міністрами особисто, що збереглася від знищення більшовиками, свідчить про мирну передачу влади Гетьманату на вимогу Директорії: «Постановление Совета Министров, 14 декабря 1918 года. Обсудив требование Директории Советъ Министров постановил снять съ себя полномочия и передать власть Директории (подписали – председатель и 6 министров)»³¹⁶. Соціальною базою Директорії були середні й заможні селяни, яких більшовики згодом назвали «куркулями», міщани та національна українська інтелігенція. Політичними виразниками були партії: Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП); Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР); Українська партія соціалістів-самостійників; Українська партія соціалістів-федералістів (есерів) та інші.

Політична обстановка, яку творили українські партії була складною, бо не було єдності. Усі українські патії об'єднувались в

³¹⁵ *Українська Радянська енциклопедія*. Київ, 1970. Т. 3. С. 355.

³¹⁶ *Уряди України*. На шляху відновлення та утвердження державності. 100-річчя з дня утворення першого українського уряду (1917–2017 рр.): 2 вид. Київ, 2018. С. 63.

Український національний союз (УНС), як міжпартіне утворення, що склалося на початку серпня 1918 р., куди входили партії (УПСР, УСДРП, УПСФ, УПСС, трудовиків), головою було обрано А. Нікольського, а з 18 вересня 1918 р. – В. Винниченка. Федеративні налаштування В. Винниченка сприяли тому, що хоча УНС вів боротьбу «за законну владу на Україні, відповідальну перед парламентом», обмежуючи співпрацю з установами Гетьманату, мовби провадив лінію до ліквідації Гетьманату і реставрації УНР, але перебуваючи у контакті з більшовиками, усе позитивне заради незалежності України, якщо воно існувало, перекреслювалось.

Недаремно на Український національний союз спирався навіть П. Скоропадський. Відомо, що у квітні 1918 р. Січові Стрільці були розформовані й значна частина вояків влилась в інші формування. Проте у липні 1918 р., заручившись підтримкою партії УНС, Рада Січових Стрільців розпочала клопотання про відновлення формації, та після переговорів з делегацією (Є. Коновалець, А. Мельник, М. Матчака та В. Кучабський) П. Скоропадський, надіючись мати військо віддане національній ідеї, 23 серпня 1918 р. підписав наказ про формування Окремого корпусу Січових Стрільців. Уже в листопаді 1918 р. цей корпус налічував 46 старшин, 816 підстаршин і стрільців, 12 кулеметів і 4 гармати. Беззмінним командиром формації Січових Стрільців з січня 1918 р. був Євген Коновалець. Українці, політики та державні керівники незалежної України мають знати, що це була основна військова сила у розпорядженні Директорії.

Мирний перехід влади до Директорії відбувався поступово, без насилля, підтримувався військовими силами народу. Уряд України – Директорія, офіційно було сформовано 13 листопада у Білій Церкві як особливий орган протигетьманського повстання, який згодом став владою Української Народної Республіки. Тут же у Білій Церкві навколо двох стрілецьких сотень формувались бойові загони повстанців, що прибували з Узина, Тарасівки, Шамраївки, Шкарпівки, Сухолісся, Малої Вільшанки, інших навколишніх поселень. Повстанський орган було утворено 13 листопада 1918 р. на таємному засіданні представників українських політичних партій у приміщенні Міністерства шляхів. Вінницькі письменники пишуть, що уряд Директорії з Білої Церкви через Фастів і

Козятин перемістився у Вінницю, де перебував із середини листопада 1918 р. в готелі «Савой», що на розі Українського проспекту й вулиці Богдана Хмельницького (тепер вулиці Соборна і Європейська), там приймали іноземних дипломатів. Підтвердженнь такому руху вояків Директорії на Київ через Вінницю замало, але ...

Залишивши частину загонів у Білій Церкві, Осадний корпус Січових стрільців під командою Євгена Коновальця і Андрія Мельника, куди входили сотні – Ф. Черника, М. Загаєвича, О. Думина, А. Домоградського, Р. Дашкевича, Б. Харамбури, залізницею через Фастів попрямував до Києва, щоб звільнити його від Гетьманату, що і було виконано. Уже 19 грудня 1919 р. з тимчасової своєї столиці Вінниці уряд Директорії вирушив потягом до Києва, де тисячі киян радо зустрічали прибулих, а навкруги лунало «Слава Симону Петлюрі!», «Слава Січовим Стрільцям – вірним лицарям України!», «Слава Директорії!»³¹⁷. Не забуваймо, що організатори і командири Осадного корпусу Українських січових стрільців полковники Євген Коновалець та Андрій Мельник були видатними ідеологами українського руху до свободи: Коновалець – творець Організації українських націоналістів (ОУН) і її перший очільник; Мельник – керівник частини повстанців (мельниківців) під час Українського повстання 1942–1952 рр., що мала відому назву ОУН (м). Існують всі підстави стверджувати, що в горнилі Української революції 1917–1921 рр., коли проявлялась розбіжність думок провідників революції, панувала розпорошеність сил численних загонів Гетьманщини, відбувалась зрада німецьких і французьких військ, які не підтримали українських повстанців, з'явилися видатні українці, серед яких Євген Коновалець, ідеї якого вплинули на хід майбутніх битв під проводом ОУН і УПА. Це зрозуміли московські колонізатори і не дозволили йому діяти, вони його вбили.

Існування Української Держави доби Директорії характеризується нечуваними складнощами та постійними бойовими діями через конкретні обставини: Румунія захопила Буковину; Польща загарбала частину Волині і Галичину; румунські й чеські війська

³¹⁷ Вітковський В., Рябий М. Вінниця – столиця Української народної республіки. Вінниця: Тов. «Твори», 2018. С. 137, 148–149.

окупували Закарпаття; порти і деякі міста зайняли війська Франції, Англії та Греції; повсюди діяли армії Махна, Денікіна і Врангеля; Московія анулювала Брестську мирну угоду і захопила значну частину території України. Щось вдіяти владі в таких складних обставинах, та ще й коли більшість населення в Києві переважно москалі, було неможливим.

В часи Української революції (1917–1921 рр.) працювало два Парламенти Української Народної Республіки: Центральна Рада, очолювана М. Грушевським (17.03.1917–29.04.1918 рр.) та Конгрес трудового народу (Директорія), очолюваний С. Петлюрою (13.XI. 1918–21. XI. 1920 рр.). Немає сумніву, поняття Директорія було запозичено із Французької республіки, уряд якої впродовж багатьох років (04.XI.1795–10.XI.1799 рр.) носив назву Директорія, що складався з 5 членів (директорів), які обирались Радою п'ятисот і Радою старійшин.

На початковому етапі Центральний орган Конгресу трудового народу (Директорія) складався з п'яти осіб: 38-річний письменник Володимир Винниченко – голова Директорії; 39-річний публіцист, редактор газети «Українське життя» Симон Петлюра – Головний Отаман військ Директорії; 35-річний службовець-залізничник Андрій Макаренко; 36-річний професор Федір Швець; 40-річний адвокат Панас Андрієвський. Члени Директорії представляли партії УСДРП, УПСР, УПСС. На місцях Конгресу трудового народу формувался із представників, обраних місцевими трудовими Радами трудівників, селян і солдат, що виражали інтереси трудових верств селянства, сільської і міської інтелігенції, науки і культури, а також проукраїнських командирів і солдат Української армії.

Саме через представництво прогресивних сил українського суспільства в уряді Директорії українська промосковська інтелігенція так написала про цей уряд «Головною соціальною базою Директорії були міська буржуазія, куркульство та дрібнобуржуазні міські елементи. ...були й селяни, обдурені обіцянками про передачу їм поміщицьких земель»³¹⁸. Тобто більшовики визнають, що трудовий люд створює владу Директорії, але все викладають спотворено і на

³¹⁸ *Українська Радянська енциклопедія*. Київ, 1979. Т. 3. С. 355.

такій ганьбі вчилися українці з шкільної парти. В наступні десятиліття за допомогою брутальної брехні і пропаганди формувалась інертна маса пасивних українців, які навіть на 30-му році незалежності української держави волають замирення з ворогом.

Уряд Української Народної Республіки доби Директорії 1918–1921 рр. складався: голова Директорії (14.XII. 1918–09.II. 1919 рр.) В.К. Винниченко, Голова Директорії, Головний отаман (10.II.1919–1921 рр.) С. В. Петлюра; міністр праці Осип Безпалко (1919 р.); міністр освіти І. Огієнко; голова Ради Народних Міністрів і міністр фінансів Борис Мартос; міністр внутрішніх справ Ісак Мазепа; міністр земельних справ Микола Ковалевський; міністр юстиції та закордонних справ, голова Ради Народних Міністрів УНР (1920–1921 рр.), голова уряду УНР в екзилі (1922–1954 рр.) Андрій Лівіцький; голова Ради Міністрів та міністр закордонних справ УНР (1918–1919 рр.) Володимир Чехівський; міністр військових справ (1918 р.) Всеволод Петрів; міністр військових справ (1919 р.) Григорій Сиротенко (1919 р.); голова Ради Міністрів УНР (26 травня – 10 листопада 1920 р.) Вячеслав Прокопович; членами Ради Народних Міністрів УНР були – П. Христюк, М. Шаповал, М. Порш, М. Ткаченко, І. Довгий, І. Бабич, С. Вікул; членами Директорії були – Ф. Швець, А. Макаренко, Андрієвський.

Одержавши владу, керівники Директорії УНР усвідомили неімовірні складнощі, які охопили важким кільцем Україну, що тільки поверталась до свободи після багатоговікового рабства. Молоді паростки демократичної державності розпочали проростати впродовж березня 1917 р. – квітня 1918 р. як демократичний незалежний державний лад з Українською Центральною Радою на чолі. Однак молоді паростки української свободи були затоплені навалом безладдя, яке насунулось на Україну з Московщини і зруйнованих фронтів Антанти та германських військ. Крім Московщини, найбільшу шкоду принесли імперіалістичні германські війська, які силою своїх агентів і багнетів примусили здати свою владу в руки московського офіцерства і землевласників на чолі з генералом Скоропадським, який, прикриваючись демократичною ідеєю державної самостійності України, проповідував федерацію України у складі Московії.

Московські більшовики, а також царські генерали і німецькі штики створили в Україні безлад: настав важкий гніт московсько-го панства; каральні експедиції москалів і німецьких військ за пошуком харчів катували селянство; робітники страждали у тюрмах московських і таборах германських. Під ударами військ Європи і внутрішніх демократичних сил в Німеччині зруйнувався германський імперіалізм, ослабла його сила і в Україні, германські війська залишили Україну. Український народ повстав від краю до краю, тільки з 13 листопада до 15 грудня 1918 р. повстання оповило всю Україну і московсько-германська влада згинула. Навіть комуністична історія визнає, що майже на усій території України влада перейшла до Директорії. Волею народу Україна знову стала вільною, незалежною, демократичною Народною Республікою на чолі з Директорією.

Враховуючи такий стан, Директорія УНР зразу ж у 1918 р. звернулася до народів світу із закликом підтримання добросусідських та дружніх взаємин: «В час свого визволення український народ, керуючись високими ідеалами всесвітнього братерства народів, щиро бажаючи миру та розцвіту всім націям, прямує до дружби та приязні зо всіма своїми близькими та далекими сусідами, опираючись на принципи самоозначення народів, висловлені президентом Великої Американської Республіки Вільсьном, звертається до свободолюбивого і благородного народу ... та до його високого правительства з братським щирим привітом і закликом до підтримання дружніх приязливих зносин з українським народом, з Українською Народною Республікою»³¹⁹. Враховуючи, що на півдні України і в Криму перебувають війська Антанти, Директорія вступила у переговори з командуванням англо-французьких військ і надіслала в Одесу ноту, в якій виявлено бажання одержати від Франції тимчасовий протекторат над Україною. Після переговорів з Антантою (Англія, Франція, Московія) Директорія 16 січня 1919 р. оголосила війну Московії, якій, мабуть, як члену Антанти, було проголошено ультиматум, що підтримувався іншими двома державами.

³¹⁹ *Нота* Директорії до народів світу, Року Божого 1918. (підписано: В. Винниченко, С. Петлюра, Швець, Андрієвський, Макаренко, Чеховський).

Продовжувалась революція, але основа боротьби є армія, яка, мабуть, була не на високому рівні. Військами Директорії командував С. Петлюра, а з 10 лютого 1919 р. його було обрано головою Директорії. Взагалі в цей час уже повсюди відбувались повстання проти Гетьманату, який мав намір залишити Україну в складі Московії на основі федералізації, а також проти більшовиків, які мали ціль силою захопити Україну. Сформовані Директорією війська хотіли приєднатися до повстанців і допомагати їм, бо ціль була єдиною. Ядром військової бази були Січові стрільці, до яких приєднувались повсталі селяни і міські майстрові люди, соціальною ж базою були сільські виробники, які постачали харчами військо, у містах збиралась зброя.

Враховуючи, що корпус Січових стрільців був чи не єдиним цілісним військовим з'єднанням для захисту Української Народної Республіки, подаємо історію його появи. В роки Першої світової війни Українські Січові Стрільці (УСС) були єдиною українською національною військовою формацією у складі айстро-угорської армії, сформованою з українських добровольців різних організацій Галичини – «Українські Січові Стрільці», «Січ», «Сокіл», «Пласт». На заклик Головної Української Ради у серпні 1914 р. відгукнулося 28 000 добровольців стрільців, але австрійська влада відібрала, з дозволу поляків, тільки 2500 стрільців, з яких утворено 10 сотень, 250 вояків в кожному. Подібний принцип поляки застосовували до визначення кількості реєстрових козаків у часи своєї колонізації (1569–1795 рр.) Русі-України.

Після тренування в Закарпатті легіон УСС, поділений на два з половиною курені, якими командували сотники М. Волошин і Г. Коссак та отаман Р. Шухевич, спочатку входили до складу Української галицької армії (УГА), а після цього влітку 1917 р. на заклик Галицько-Буковинського комітету в Києві було створено Галицьку військову частину Січових стрільців під командою Євгена Коновальця, яка в часи Гетьманату була перетворена, як вище сказано, в Окремий корпус Січових стрільців. Українські січові стрільці були першими українськими військовими частинами на фронтах 1917–1921 рр. задля відновлення української державності, де на високому рівні був національний патріотизм.

Уже 14 грудня 1919 р. Директорія встановила міцну владу у Києві та багатьох містах і селах України, на лівобережжі і Правобережжі відновлювалась українська влада. Створені більшовиками так звані Ради робітників і селян, більшовиків і місцевих активістів приводили до порядку, а найактивніших супротивників розстрілювали та вигонили до Москви. У Києві було виявлено і знешкоджено групу активних підбурювачів і противників незалежності України, серед них розстріляно Г.Г. Тимофееву, М.Є. Врублевського. Директорія за підтримки Антанти, особливо Франції, 16 січня 1919 р. оголосила війну Радянській Московії та підписала угоду з урядом Польщі. Московські війська з підтримкою Богунського і Тарашанського полків ввійшли у Київ. Уже в липні 1919р. більша частина України була очищена від більшовиків і їхніх місцевих активістів, розпочавши налагодження життєдіяльності. У квітні 1920 р. Директорія, підписавши Варшавську угоду, разом з польськими військами розпочала війну проти Радянської Московії.

Саме тут слід зауважити, що в радянській історії повсюди проповідувалось і трактується дотепер, що під час Революції 1917–1921 рр. в Україні відбувалась громадянська війна, що категорично неправильно, українці воювали проти москалів загалом, особливо більшовиків, щоб здобути свободу і незалежність. Звичайно, прикладали свої зусилля й більшовики, які уже у липні-серпні 1918 р. організували загальний страйк залізничників України через зримку зарплати та зниження посадових окладів, страйк значно перешкоджав ще й вивезенню продовольства і промислової продукції до Німеччини та Австро-Угорщини. Відбувалось багато великих і малих диверсій: 6 червня 1918 р. стався вибух на військових складах у Києві, наслідком якого було багато жертв як серед військових, так і цивільних людей; в Одесі стався вибух на патронному заводі, що продовжувався три дні і приніс багато лиха.

У роки Української революції 1917–1921 рр. московське вторгнення супроводжувалось пропагандою, яка брехливо твердила, що в Україні точиться громадянська війна, якої, як свідчать факти, не було, а відбувалась військова окупація України Московією та анексія її території. Отже, сценарій знищення незалежності України, яку вона одержала в 1991 р., апробовано ще у 1917–1918 рр. Тобто

було чимало подібних страйків та вибухів на військових складах, як, скажімо, в Калинівці на Вінниччині 2018 р., були битви з більшовиками, протистояння з німцями та австро-угорцями, це була революція, а не громадянська війна, як трактували більшовики.

Навчаючи українців про так звану громадянську війну в Україні³²⁰, тоді коли українці повставали проти Гетьманату та проросійських партій, в більшовицькій історії все переплуталось, наприклад, не кожен може сказати за кого чи проти кого воювали Краснов чи Денікін, яке їхнє відношення до України і багато іншого. Коли в Україні до влади привели П. Скоропадського, то наприкінці квітня 1918 р. з Донецької області більшовики були вибиті, а 3 травня П. Краснов, виступаючи від імені «Кругу порятунку Дону», проголосив державну самостійність Донецької області та її незалежність від більшовицької Росії. Під час збройної боротьби з більшовиками донське керівництво розглядало можливість тимчасової федерації з Українською державою на основі широкої автономії. Дон був захищений у тісних політичних та економічних зв'язках з Україною, про це свідчить те, що з 11 травня 1918 р. до Києва прибув представник донського отамана П. Краснова генерал А. Черячукін, який виконував обов'язки посла Всевеликого Війська Донського в Українській Державі. Своєю чергою, Дон як самостійне державне утворення проіснував до кінця 1918 р., а після відступу австро-німецьких військ з України Дон перейшов під владу А. Денікіна, перетворившись на одну з головних баз антибільшовицьких сил на Півдні.

У Харкові українські партії готувались протидіяти більшовикам і водночас не підтримували Гетьманщину, яка мала курс на Московію. Навіть війська гетьмана стали переходити до повстанців, зокрема гетьманський полк, одержавши звістку про антигетьманське повстання, яким командував П. Болбочан, він же очолив ще й Запорізьку дивізію, що дислокувалась на Харківщині як завіса проти можливого наступу більшовиків і роззброїв військові кадри Харківського корпусу. Щоб штаб і солдати тамтешнього корпусу перейшли на бік повстанців, дивізія під команду П. Болбочана

³²⁰ *Гражданская война на Украине 1918–1920. Сборник документов и материалов.* Т. 1. Кн. 1–2. Київ, 1967. *Історія Української РСР.* Т. 5. Київ, 1977.

вирушила до Полтави, що добавляло сили Директорії. Під час Української революції у війську було багато непорозумінь і рішень, що можемо побачити на прикладі того самого Петра Болбочана (1883–1919 рр.).

Під час Першої світової війни він офіцер 38-го Тобольського полку, а після поранення перебував на інтендантській службі (капітан, підполковник) 5-го армійського корпусу. Восени 1917 р. П. Болбочан з українців 5-го армійського корпусу організував полк Української республіки, який увійшов до складу 2-ї Сердюцької дивізії в Києві. З березня 1918 р. він командир 2-го Запорізького (Республіканського) пішого полку в Запорізькій дивізії, а в листопаді 1918 р. (Гетьманщина) одержав ранг полковника армії Української держави. В часи Директорії очолив Запорізьку дивізію, яка розгорнулася у корпус, командував Лівобережною групою армії УНР. Після відступу з Лівобережжя усунутий від командування корпусом, у червні 1919 р. у Проскуріві зробив спробу самовільно обійняти командування цим з'єднанням за що, за вироком військово-польового суду, був розстріляний.

Усе це робили царські офіцери і більшовики, навмисне влаштовуючи видумані диверсії для українських воєначальників. Не подобалось москалям, що у найскладніші часи Української революції 1917–1921 рр. П. Болбочан був видатним українським полководцем: він і Крим відвоював; здійснив видатні операції до Білгорода; головне, він формував військові загоны з добровольців, що стало прикладом для захисту в 2014 р. України від нападу тієї самої Московії. У ХХІ ст. дехто намагається стверджувати, що П. Болбочана вбили за наказом керівництва Директорії «расстріляні – по приказу Петлюри, собственно говоря»³²¹, що є несправедливим, оскільки С.В. Петлюра взагалі не сприймав убивств. Документи доводять, що вбивство П. Болбочана влаштували більшовики у змові з білогвардійцями, щоб знизити військовий рівень Директорії.

Військове становище в усі періоди Української революції 1917–1921 рр. було надзвичайно складним, а в часи Директорії катастрофічним: регулярного війська не було взагалі; сформовані загоны

³²¹ *Бульвар Гордона*. 2019. Август. № 35.

очолювали недавні царські офіцери, які були переважно москалями; якщо формувались загони українськими командирами, то вони зразу ж ставали незалежними гетьманами, які не завжди знали кого підтримувати – більшовиків, Центральну Раду, Гетьманщину чи Директорію, тобто проти кого виступати: проти українських повстанців, червоних чи білих армій. Усім безладом у військових справах повстанців вправно користувалися більшовики.

Січові стрільці, командиром яких був Євген Коновалець, підтримували Центральну Раду, і коли Скоропадського бул оетьманом, то він побажав зустрітися з Коновальцем, який погодився і разом з Андрієм Мельником, майбутнім керівником ОУН (м), відправився на Липки, де розташовувалась ставка гетьмана, яку оберігали німці. При зустрічі гетьман зразу запропонував, щоб Січові стрільці перейшли на службу до нього, але одержав відповідь: «Для січових стрільців правовим проводом дотепер була Центральна Рада і стрілецьке військо не може через ніч переходити з табору до табору лише тому, що хтось ставить нас перед доконаним силою фактом; січовики не задоволені методом переведення перевороту й засобами, якими він, гетьман Скоропадський, скористався; Коновалець заявив гетьманові, що його виступ є початком великих лих для України. Ми вирішили говорити радше безпосередньо з німцями. ...полковник Гізе ...заявив, що нічого вдіяти не можна, бо справа є вже вирішена та поставив нам ультиматум або без застереження визнати гетьмана Скоропадського з боку Січових стрільців, або обеззброєння»³²². Після переговорів з німцями Січові стрільці перейшли до Луцьких казарм, де 30 квітня були блоковані німецькими військами і нарада стрілецьких старшин вирішила у той же день розборотітися, але на почесних умовах, тото без присутності німецьких вояків.

Перед виступом на Київ, щоб з'ясувати з німцями стосунки був відправлений для переговорів Є. Коновалець, який зустрівся не тільки з німцями, а й представниками гетьмана, бо гетьман чомусь не захотів прийняти представника Директорії, про що згодом

³²² Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Історія Січових стрільців. Київ, 1992. С. 291–292.

шкодував. Представники гетьмана запропонували представникові військ Директорії виїхати Січовим стрільцям до Галиччини і гетьман виділить їм для цього вільний поїзд від Фастова до Збруча. На таку пропозицію Коновалець відповів, що уже не тільки лінія Фастів – Проскурів, а й уся Україна в руках повстанських військ, коли ж у гетьмана є бажання вести переговори, то це буде передано Директорія, але першою умовою для переговорів мусить бути відкликання гетьманського маніфесту про федерацію з Московією.

Уже 18 листопада 1918 р. відбувся бій під Мотовилівкою на залізничному шляху Київ-Фастів: проти 600 багнетів московського офіцерського загону та 1000 багнетів сердюків тут діяло чотири сотні (до 640 багнетів) Січових стрільців, якими командував Ф.Черник, який загинув у цьому бою, але гетьманський загін зазнав нищівної поразки. Силам Директорії чинили опір гетьманські війська на фронті Жуляни-Юровка, але на бік Січовиків перейшов Сердюцький Лубенський полк і Січовики вийшли до селищ Красний Трактир, Голосієве та Мишоловку. Загін Січових стрільців поповнювався повстанцями та вояками Вінницького корпусу, що прибули на фронт. З військ Директорії 3 грудня 1918 р. було створено Осадний корпус до 50 тис. багнетів та 48 гармат під командуванням Є. Коновальця до якого входили: дивізія Січових стрільців, Чорноморського коша отамана Пелешука, двох Дніпровських дивізій отаманів Зеленого і Данченка, 8-ї пішої дивізії. Розпочався новий наступ на Київ 14 грудня 1918 р. і вже у той день опівдні гетьманське командування віддало наказ про припинення опору.

Сердюцька дивізія, яка почала формуватись у червні 1918 р., мала славу історію: до її складу належало 4 піші полки, легкий гарматний полк, Сердюцький Лубенський кінний полк та інженерна сотня. Затверджений 14 серпня 1918 р. статут наголошував: «Старшинами в дивізії могли служити лише особи з відповідною освітою, стажем бойової служби, «належні до української нації», а козаки повинні бути набрані з селян-хліборобів, які мають велике земельне господарство, ...всі вони повинні бути українцями, православними».

Виявлено, що Київ був переважно заселений москалями, українців було всього до 20%, усі гімназії так і залишались московськими,

усе працювало на москалів, які українців і їхню культуру принижували, а тому на третій день Директорії передусім було ухвалено рішення про заміну усіх вивісок з московської мови на українську мову. Зразу ми бачимо, що у Директорії, як і в попередніх двох формах Української революції, були протилежні думки, скажімо у Винниченка, який за федерацію, і Петлюри, який за свободу та незалежність країни. Директорія у перші дні своєї діяльності не тільки вивіски знімала, що мабуть нервувало більшість киян, бо вони були росіяни, а стали боротися й проти інших московських фундацій, замість того, щоб їх використати для українських цілей. Мабуть такого не дотримувався С. Петлюра, адже він в одній із своїх праць писав «Українці самі дозволяють розвивати «русифікаторську» діяльність в центрах України замість того, щоб надати їм національний напрямок»³²³, пропонуючи використовувати російські культурно-просвітні організації, а не відмежовуватися від них чи їх знищувати.

В Києві ситуація дедалі погіршувалась, уряд засідав майже безперервно, командувачем військами в Києві призначений Шинкар, а начальником штабу в нього був генерал Греков. Кожен із цих двох вояків, які мали захищати Українську Центральну Раду і обороняти Київ були не на високому рівні й про них даємо таку коротку характеристику, яке проливає світло на військове становище Української революції 1917–1921 рр. Наприклад, генерал Греков підтримував Українську Центральну Раду, а в часи Гетьманату буквально впросився до П. Скоропадського, і він його призначив начальником Генерального штабу, коли ж С. Петлюра пішов проти гетьмана, то Греков зразу ж став у нього головнокомандувачем військ, пізніше зрадив і С. Петлюру, адже він був великорос і поміщик, що не відповідало ідеї Української революції. На прикладі цих двох військових можемо переконатись, що їм, мабуть, було важко зрозуміти проти кого і за кого вести у бій вояків, а тому в принципі Українська революція була приречена.

Шинкар Микола Ларіонович (?–1920) – військовий діяч, служив в 11-му Фінляндському стрілецькому полку, член Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), з липня 1917 р. член

³²³ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 10.

Всеукраїнської ради військових депутатів Центральної Ради, з 18 грудня 1917 р. начальник Київського військового округу, у січні 1918 р. – командувач фронтом проти більшовиків, влітку 1918 р. очолив 15-тисячний повстанський загін на Звенигородщині, а 30 листопада 1918 р. на чолі повстанців захопив Полтаву і розгромив гетьманську адміністрацію, уже у 1919 р. там само на Полтавщині виступив проти Директорії, загинув 1920 р. у бою проти армії УНР під Уманню.

Греков Олександр Петрович (1875–1958 рр.) – військовий діяч генерал-майор російської служби, служив у Генеральному штабі. Під час Першої світової війни працював у штабах дивізій і корпусів, у листопаді – грудні 1917 р. командир дивізії війська Центральної Ради, у березні-травні 1918 р. – товариш військового міністра УНР, за Гетьманату очолював таємну організацію українських старшин, у листопаді 1918 р. перейшов на бік Директорії і призначений начальником Головного штабу, з грудня 1918 р. головнокомандувач групи військ УНР на Херсонщині, Катеринославщині і Таврії, військовий міністр УНР, з липня 1919 р. у відставці, родом з села Саніч Глухівського повіту, де його батько мав маєток, а також маєток у Курській губернії, сам же генерал мав маєток в Олександрівці біля Курська, після поразки Української революції проживав за кордоном, але за ним слідували більшовики і 30 вересня 1948 р. його заарештувала радянська контррозвідка у Відні й засудила до 25 років ув'язнення, у 1956 р. був звільнений, помер у Відні.

Під час Директорії в Україні склалась неймовірно важка ситуація з багатьох причин, особливо дії Добровольчої армії, одним з організаторів якої був А.І. Денікін (1872–1947 рр.) генерал-лейтенант московської служби, один з лідерів білого руху, у 1917 р. головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту. За підтримку Корніловського заклоту усунутий з посади, заарештований, але втік з тюрми на Дон, де бу одним з організаторів Добровольчої армії, з 8 жовтня 1918 р. був її головнокомандувачем, а з 8 січня 1919 р. він уже головнокомандувач «Збройними силами Південної Росії», а його заступник «Верховного правителя Росії» О.В. Колчака, з 4 січня 1920 р. – уже «Верховний правитель», але 23 березня 1920 р. передав командування П.М. Врангелю, а сам емігрував.

Саме за період з жовтня 1918 по березень 1920 р. Українській Державі нанесено величезної шкоди у справі досягнення незалежності, яку намагалась здобути Директорія. Внаслідок всенародного повстання Український народ усунув з влади Гетьманство Скоропадського. Москалі не дрімали і його місце намагалися захопити більшовики-комуністи, щоб годувати українським хлібом більшовицьку Московію, яких також вдалося відігнати. Одначе за ними прийшли інші москалі – Добровольча армії під командуванням Денікіна, до жовтня 1919 р. зайняли майже все Поділля України, підтримуючи московських землевласників і українських панів, які одержали земельні наділи за їх прихильність до Московії. На перших порах влада Директорії, дивлячись, що денікінці виступили проти більшовиків, прагнула домовлятися з Денікіним і влітку 1919 р., скориставшись наступом денікінців проти більшовиків, війська Директорії разом з Українською галицькою армією розпочали відновлювати і посилювати владу в Україні. Незабаром Денікін проявив свої наміри, проводячи свою шовіністичну політику «єдиної і неділимої Росії».

Московський режим Денікіна не визнавав української нації, вертає панам землю, яка повернута селянам, відбирає права у робітників, українцям забороняється в школі навчатися рідною українською мовою, вивчати свою історію, українська мова видаляється зі школи і державних установ, українські книги спалюються, нищиться українська кооперація та всі культурні й господарські товариства, жорстоко переслідуються українські діячі. На зайнятих територіях денікінці, без суду і слідства, вбивали українців: у Харкові біля 2 тис., у Катеринославі понад 3 тис. осіб убито.

Щоб відвернути навалу без кровопролиття командування українських військ Наддніпрянщини і Наддністрянщини намагались переговорами примусити Добровольчу армію залишити територію України, але московські генерали, замість згоди, командування добровольчої армії виявили свою запеклу ворожість до українського народу і його Народної Республіки. Розпочався жорстокий терор проти національного і демократичного українського руху, зрадницькі напади на українське військо, командування добровольчої армії виявило свою запеклу ворожість до українського народу і

його влади. Нелюдські вчинки Добровольчої армії і подальше перебування армії генерала Денікіна в Україні сприяли розширенню більшовизму і відновленню поневолення українського народу москалями.

Щоб не допустити чужинців і далі поневолювали український народ Рада народних міністрів Директорії УНР у середині 1919 р. звернулася із закликом до народу України про боротьбу за демократичні здобутки української революції «Ми, Директорія і Правительство Соборної Української Народної Республіки, звертаємося до нашого війська, селян, робітників і всього народу України із закликом, непохитно боротися за демократичні здобутки української революції». Проте Українську революцію супроводжували нечувані складнощі.

Великої шкоди зниженню військової сили Директорії нанесло отаманство: отаман Нечипір Григорів повідомив керівництво Директорії, що він перестав їй довіряти і переходить до більшовиків, щоб боротися за незалежну соціалістичну Україну; отаман, сотник, полковник Вишиваний очолював Легіон Українських січових стрільці, він бажав зайняти місце П. Скоропадського, а коли не вдалося, то за згодою австрійців відвів Легіон у Закарпаття, зрадивши Директорію; дві армії – одна на Поділлі, друга – в Галичині вели битви проти поляків, румунів, більшовиків і Директорії. Не випадково отаманські загони більшовики практично знищили, називаючи керівників загонів ныкчемами «//помнят псы отаманы // помнят польские паны, //конармейские, наши штыки». Розбалансованість у своїх діях, козацьких загонів у минулому, та отаманство у послідуючих битвах, призводила до величезних втрат українського народу, нації і держави.

Зрада командування Галицької армії, яка перейшла до Денікіна, перехід багатьох розрізаних отаманів на бік більшовиків та відсутність підтримки військ країн Антанти змусила Уряд залишити Київ. Відступаючи на захід, С. Петлюра знову з військом перебував у Вінниці, в Кам'янець-Подільську на Поділлі. У цей час відбувались події, які свідчать про дивовижні помилки українських провідників, борючись проти своїх колонізаторів: в часи визвольної війни 1648–1657 рр. Б. Хмельницький, щоб мати підтримку в битві за

звільнення від Польщі уклав військовий договір з Московським царством, яке різними маніпуляціями захопило всю Україну на століття і звільнитися від москалів ще не вдалося; голова Директорії С. Петлюра у важкі часи Української революції 1917–1921 рр. запросив поляків допомогти у битві проти Денікіна, який відстоює Московію, що призвело до захоплення поляками всього українського Поділля, задля звільнення якого українським повстанцям у 1942–1952 рр. довелося покласти багато життів. І ось як помилка Б. Хмельницького з Московією повторилась у С. Петлюри з Польщею.

Україн Антанти і Троїстого союзу були одні інтереси, в української Директорії протилежні, що наносило багато шкоди українському руху в битвах за свободу. Для прикладу наведемо сутність вимушеного, в години розпачу і безнадії, укладання 1919 р. (2 грудня) угоди, за якою влада Директорії просила польську армію тимчасово зайняти територію Поділля, щоб протистояти білогвардійцям Денікіна, який мав нанести шкоду не тільки Україні, а й Польщі. А що з цього вийшло, то можемо побачити з Меморандуму голови Директорії Симона Петлюри до Юзефа Пілсудського від 22 січня 1920 року³²⁴. Голова Директорії повідомляє польське керівництво, що запрошені на українську територію польські війська і владні структури як союзники, «вступають не з метою окупації і використання тимчасового безладу, а з метою не допустити окупанта на посідаєму українською владою територію, ...позбутися наслідків анархії»³²⁵.

В угоді від 2 грудня 1919 р. визначено співпрацю між польською і українською місцевими владами та військовими адміністраціями. Від місцевої влади і приватних осіб Український уряд одержує повідомлення, що польське військове командування допускає вкрай негативне ставлення до українських державних установ, державного та громадського майном, політичних прав населення і його майна. Загалом польська влада на українській території, куди її запросив уряд Директорії самовільно: ліквідує місцеву українську владу; позбавляє урядовців їх законних службових прав;

³²⁴ *Петлюра Симон*. Статті. К., «Дніпро», 1993. С. 194–205.

³²⁵ Там само. С. 195–196.

перетворює Державний український університет на приватний; оповіщає Кам'янець-Подільський і його повіт долученим до Польщі чого Українська Народна Республіка не дозволяла у своїй угоді; ігноруються елементарні права самостійності Української Держави. Це нагадає той вчинок, який здійснив Б. Хмельницький, затіявши угоду з Московією про військову допомогу в боротьбі проти Польщі, а тепер С. Петлюра затіяв угоду з поляками про військову допомогу проти Московії, яку представляла біла гвардія Денікіна, що відстоювала «єдину і неподільну Росію» та більшовиків, які намагались захопити владу у Московії. А сталося ось так: в епоху Визвольної війни 1648–1657 рр., Б. Хмельницький своєю міфічною Переяславською угодою дозволив захопити Україну Московією; в епоху Української революції 1917–1921 рр. С. Петлюра своєю угодою від 2 грудня 1919 р., сприяв захопленню поляками значної території Поділля. Подібне має місце і в ХХІ ст., коли Україна здобула незалежність і один президент-зłodій підписав у Харкові угоду, що стала основою анексії Криму москалями. Ось так в Україні повторюється історія.

У критичні часи уряд Директорії уклав з Польщею «Варшавську угоду 1920 р. (21 квітня)» відповідно до якої уже 25 квітня 1920 р. поляки разом з українцями розпочали війну проти Московії: у битву пішли 70 тис. поляків і 15 тис. українських військ; за короткий строк фронт пройшов більше 200 км і вже 27 квітня було звільнено Житомир, Бердичів, Коростень, а 6 травня – Київ. Більшовики направили війська Тухачевського, Будьонного та інших вояків у бік Варшави, але підтримка країн Антанти зупинила більшовицькі війська і вони розпочали швидко відступати. Проте поляки чомусь перестали наступати і, незважаючи на протидію країн Антанти, пішли на перемир'я, уклавши 18 березня 1921 р. Ризький мирний договір з Московією.

Частина військ Директорії ще 21 листопада 1920 р. переправилась через річку Збруч і перейшла на умови інтернування, перебуваючи у таборах чи обозах у Польщі. У Польщі всі були інтерновані, огорожені колючим дротом, голодували там. Загиблих українських воїнів і тих, хто вмирав задротом, ховали на польських кладовищах, але перед Другою світовою війною і після (1939–1945 рр.)

комуністи Польщі за підтримки більшовиків Московії майже знищили ті кладовища і там випасали худобу, або засадили сади, тепер там українські заробітчани збирають фрукти, якими торгують поляки.

Після 21 листопада 1920 р. все військо і безліч українців опинились в еміграції багатьох країн: в Польщі близько 35 тис. осіб; близько 30 тис. залишили Україну з московською Добровольчою армією; багато українців потрапили в Румунію, Сербію, Болгарію, Чехословаччину, Туреччину, Німеччину, Австрію, Францію, Бельгію, Єгипет, Америку, Аргентину, Канаду, Бразилію, США. За всю історію України сталася наймасовіша еміграція українців в усі країни світу, про нащадків яких ми тепер знаємо, які чимало допомагають тепер виборсуватись українцям з московської неволі. Першим емігрантам того часу було надзвичайно важко, вони не знали мови, культури, звичаїв і багато іншого.

Так у 1921 р. закінчилася Українська революція 1917–1921 рр., коли країни Антанти і Троїстого союзу, білогвардійці Денікіна, на решті й Польща зрадили українців, розподіливши усю територію України між сусідніми державами. Герої української держави часів незалежності, після 1991 р., які після нападу 2014 р. Московії проявили нечуваний супротив москалям, показали пасивним своїм співвітчизникам, що замирення з ворогом, як це сталося за часів Б. Хмельницького 1657 р. і С. Петлюри 1920 р., приносить великі трагедії.

Однаке битва на території України продовжувалась, бо ще влітку 1921 р. на Поділлі, зокрема у Вінниці розміщались штаби військ С. Петлюри і В. Тютюнника, проти них більшовики кинули усі сили каральних органів. У звіті ЧК про дії за 1920–1921 рр. проти військ С. Петлюри повідомлялось: «Весна 1921 г. – оперировано банд³²⁶ 21 (1400–1600 человек). ...понятно, что это количество банд должно было иметь почву под собой, базы для снабжения, резерва, моральную поддержку. И все это было»³²⁷. Отож було все і військо С. Пет-

³²⁶ *Насправді* – це повстанці Української революції (1917–1921 рр.); термін більшовиків – політичний бандитизм.

³²⁷ *Вітковський В.*, Ковальчук Г. Таємниця схованих могил. Вінниця, 2016. С. 152.

люри, і його моральні та матеріальна підтримка, про це стверджують вороги, але українці потерпіли поразку від більшовиків. Чому?

Про це розповів сам С. Петлюра³²⁸ «було ясно вже в кінці 1918 р., що ми свою справу на деякий час програли. ...Зрада Галицької армії, чи, вірніше, її командування, ...Міжнародні обставини були проти нас: поляки зрадили. Зброї ми не могли в Європі дістати». Про себе С. Петлюра з іронією сказав, що він «несе на собі відповідальність за історичні «гріхи» і хиби української незорганізованості, малої культурності і несприятливих обставин в житті української нації». Його слова підтвердив соратник у Центральній Раді Генеральний секретар міжнаціональних справ Української Центральної Ради С. Єфремов³²⁹, який стверджував, що поразка Української революції 1917–1921 рр. сталася через «загальну нікчемність ... вождів» ... «один козак (звичайно – С. Петлюра) із мільйона свинопасів нічого не вдіє»; «Свинопаси себе не зрадять, а коли прийде час, то й козаки народяться і наростуть». Якщо вдумтися в висловлені причини самих учасників подій, то стає гірко за народ і їхніх зрадливих вождів, які не перевелися й тепер.

Лише деякі основні документи, що було ухвалено за роки Директорії, свідчать про продовження політики українізації, зокрема мови, що розпочато за місяці перебування при владі Центральної Ради та Гетьманату, а також започаткування розбудови незалежної Української Держави, особливо позбавлення від вікового гніту Московської держави. Щоб розпочати боротьбу за незалежність і досягти успіху в державній незалежності, після Центральної Ради і Гетьманату, треба було найперше скоординувати сили двох частин України – центральну частину, що концентрувалась у Києві, яку ще називають в історії «Наддніпрянщина» та Західну Україну, яку в історії ще називають «Галичана». Проте з самого початку такої зкоординованості не було, кожна із частин України, перебуваючи в недавньому минулому під колонізацією різних сусідніх держав, не визнавали єдиного керівництва для боротьби за незалежність всієї України. Ідея Соборної України була тільки для святкових промов

³²⁸ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 329–330.

³²⁹ *Єфремов С.* Щоденники. К: Рада, 1997.

і декларацій, а основна причина в тому, що не зуміли дві частини України визначити головного ворога – Московію.

Наміри і завдання Директорії УНР чітко окреслено у «Декларації Правительства Української Народної Республіки» від 12 квітня 1919 р., головою Директорії УНР, Головним отаманом С. Петлюрою. Основний зміст Декларації: «Нове народне Правительство Української Республіки бачить єдиний порятунок для українського народу, щоби спасти його волю і майно від нападів і грабунків хижих сусідів – це будування єдиної самостійної і незалежної Української Народної Республіки», «Народне правительство торжественно заявляє, що не буде кликати собі на допомогу чужої військової сили з якої б то не було Держави. Всякі договори з чужими Державами народне Правительство заключатиме тільки на основі визнання ними самостійности України і невтручання в наші внутрішні справи», «...Правительство не допускать погромів над єврейським населенням України і рішуче буде боротись з цим ганебним і протидержавним явищем».

Уряд Директорії значну увагу приділяв реформам, особливо земельній, враховуючи, що Україна аграрна країна і селянство становить більшість її населення. У 1919 р. Рада Народних Міністрів УНР звернулась до народу щодо необхідності проведення реформ «Від Правительства Української Народної Республіки», де відзначаючи: «Після довгої і впертої боротьби Українського народу з російськими окупантами-комуністами, наше славне козацтво рішучим наступом звільнило від большевицького гніту велику територію України. Уряд Український має певність в тому, що ...буде очищена вся Україна. В цей відповідальний час народне Правительство... продовжує підготовляти і провадити соціально-економічні реформи, які оголошені в декларації Уряду, виданій в Рівному. Земельна реформа твердо переводиться по оголошеному закону і буде... доводитись до кінця. Заводи, фабрики і залізниці, що зупинились і зруйновані большевиками, відновлюються і розпочинають працю».

Важливо відмітити, що уряд Директорії продовжував позитивні державні справи, розпочаті в місяці Гетьманату, що підкреслює важливі елементи єдності у розбудові УНР. Перш за все уряд Директорії продовжував випуск в обіг банкноти Української Народної

Республіки номіналом 500, 1000 та 2000 гривень, випуск яких розпочався у 100 грн. в останні місяці Гетьманату.. Одночасно Міністерство фінансів УНР 10 червня 1919 р. оголосило, що «так звані «СОВІТСЬКІ» гроші, зразка 1918 р., так і всі інші, які випущені Урядом Російської Соціалістичної Федеративної Республіки, не визнаються законними платіжними знаками Української Народної Республіки», як не приймаються державними банками, не використовуються приватними особами.

Про діяльність уряду за роки Української революції документи написані виключно українською мовою, деякі з них випадково збереглися, наперекір намаганням більшовиків їх повністю ліквідувати, а вони свідчать, що в губерніях, повітах і волостях робилося чимало і в соціально-господарських і військових справах³³⁰. Скажімо, для проведення земельної реформи утворювались губернські, повітові, волосні та сільські Земельні управи, які були підпорядковані Народному міністерству земельних справ. Селянський контроль за роботою волосних і сільських Земельних управ здійснювали селянські з'їзди. Про діяльність Брацлавського і Вінницького повітів на Поділлі свідчить чимало першоджерел за 1917–1921 рр. – накази, розпорядження, доповідні записки, довідки. За роки Української революції ці справи розпочали вирішувати за місяці Гетьманату і продовжили посилюватись за роки Директорії, за період Центральної Ради майже ніяких конкретних дій навіть не розпочиналось.

У часи битви Української революції 1917–1921 рр. до Острожецької волості Вінницького повіту входили такі села: Вишенька, Клітенка, Кропивна, Кустовецька слобода, Лузна-Лозна, Великий Острожок, Малий Острожок, Рогинці, Ступник, Погоріла, Хутори-Кривошиїнські. На рівні волостей тодішня українська влада, наперекір складнощам, крім збройного протистояння більшовикам і царським генералам, займалася й соціально-господарськими справами, зокрема, розвитком сільського господарства, охороною здоров'я, діяли відповідні місцеві органи державної влади, зокрема, в

³³⁰ *Україна: хроніка XX століття* (довідкові видання): а) рік 1918; б) рік 1920; в) рік 1921. Київ, 2005.

сільському господарстві вирішувались важливі господарські і технологічні справи. Про це свідчить таке рішення на з'їзді Сільських земельних управ Піківської волосної земельної управи від 25 вересня 1919 р.: «Скласти списки тих селян, котрі дійсно нуждаються в насінні для обсіву бувшої поміщицької землі». Саме в цей час збиралися відомості про стан погоди та її вплив на рослинництво, зокрема, 5 липня 1918 р. у Вінницький повіт з Острожецької волості направлено інформацію: «Погода была теплая и благоприятствовала растениям».

У 1918 р. в с. Лозна, крім городів біля селянських хат, для користування селянам українська влада надавала відповідно наділені, власні та орендні землі, яких налічувалось 1115,28 дес., зокрема 711,20 дес., які у тому самому році засівались такими культурами: озиме жито 250 дес., озима пшениця – 205, гречка – 65, просо – 25, горох – 6, чечевиця – 2, ячмінь – 68, овес – 170, картопля – 15 десятин. З цієї землі селяни Лозни зобов'язані були виростити і здати у 1918 р. державі 600 пудів м'яса, але в середині року було здано тільки 140 пудів³³¹. До відома наших селян, саме у 1917–1921 рр. лозенські господарі одержали земельні наділи і їх використовували, зразу ж виявились вмілі господарі, ті, що не вміли працювати, які одержану землю здавали в оренду господарям, інші зовсім не одержували землю, бо нічим було її обробляти. Як наслідок, в селі були господарі, яких через кілька років більшовики назвали «куркулями» чи «кулаками» і знищили, а решта так і залишились так званими огородниками, бобилями чи наймитами, вони й ставали комсомольцями, комуністами та місцевими активістами, які допомагали більшовикам у їхніх ганебних справах.

Приділялась увага й охороні здоров'я українців, звичайно, у межах можливостей. У вересні 1919 р. лікар Тульчинської Земської лікарні писав коменданту м. Тульчина: «Становище лікарні зараз дуже скрутне за браком ліків. ...прошу дати дозвіл одержати 8 відер спирту-ректифікату на лікарські цілі». Подібні прохання були від багатьох інших лікарень та аптек, що змусило коменданта м. Тульчина написати Браславському повітовому коменданту «Прошу

³³¹ Центральний державний архів вищих органів влади. Ф.3593. Оп. 1. Спр. 1.

Вас дати дозвіл на одержання з Гростянецької гуральні 29 відер ректифікованого спирту для медичних установ м. Тульчина»³³². Отож, місцева влада фундаментально займалась соціально-господарськими справами, але їй не дали продовжувати свої ж державники високого рівня, схилившись перед більшовиками та московською федералізацією.

Поряд з розвитком господарств, науки та освіти тодішня Українська влада вдало боролася з більшовицькими бандами, що бачимо із записки новопризначеного коменданта Брацлавського повіту Державному інспектору групи Запорізької Січі 20 серпня 1919 р.: «Згідно наказу Губернського коменданта від 15 червня 1919 р., я приступив в м. Брацлав 18 липня 1919 р. до обов'язків Повітового коменданта. Організувавши сотні я став розганяти більшовицькі банди в повіті і ті, що займали Тульчин та Немирів. . . .удалось очистити весь повіт від таких банд. Тепер в повіті спокійно. Все населення цілком визнає владу Директорії і дуже радо зустрічає регулярні українські війська, котрі зараз проходять через повіт»³³³. Де ж тут громадянська війна? Повсюди більшовики і проти них ведеться боротьба українських загонів.

Документи свідчать, що у липні більшовики займали міста Брацлавського повіту, гуляли його територією, а вже в серпні їх не стало, що було результатом діяльності Січових стрільців, якими командував Є. Коновалець і А. Мельник. Діяльність С. Петлюри під час Гетьманату проявлялась районах Сумської і Харківської областей. Важкий був час, усі вели запеклу боротьбу, але не існувало координації, з'явилося багато отаманів і не було відомо хто проти кого чи за що боролись, але більшовиків били потужно. На прикладі дій отаманів (Орел і Пугач) бачимо в селах навколо Літина у травні 1921 р.: «Ідемо біля сіл Дяківець, Медведівки, Зиновинець, Кожухова. Вечоріє. Під Кожуховим на тракті зустрічаємо 20 большевиків з їхнім старшиною. Це відділ для стягнення продовольчого податку. Обеззброюємо большевиків, їхнього начальника розстрілюємо при дорозі, а солдатів по черзі кладемо на придорожне каміння догори

³³² Там само. Спр. 2.

³³³ Центральний державний архів вищих органів влади. Ф.852-1. Спр. 3.

«нижнім тілом» вліплюємо кожному по 50 «шомполів». Після такої церемонії пустили всіх большевиків в темряву ночі. Делікатні були, хоч москалі: верещали під ударами»³³⁴. І ось такі битви з більшовиками москалі називали «громадянською війною» і покоління українців вірили в таке.

Що можемо сказати про роботу Брацлавського повіту часів Директорії Української народної республіки? Становище було скрутне, але дотримувався належний державний порядок, біда була тільки в тому, що в столиці України промосковські більшовики маніпулювали з Московією, яка використовувала таке у власних загарбницьких цілях, а це дуже шкодило на місцях, де вірили в Українську державу. Москалі писали і розповсюджували в Україні фальшиву інформацію такого змісту: «Українські робітники в великій більшості вже зрозуміли ..., що Центральна Рада – буржуазна, і через те перебралась з Києва до Харкова», але інша преса повідомляла, що «київські полки проти Центральної Ради не виступали і харківський з'їзд «советов» – то тільки втікачі з Києва, де їм не пощастило»³³⁵. Точилася інформаційно-ідеологічна боротьба, яка була складовою гібридної війни москалів проти українців, що видно із матеріалів української газети «Нова рада» за 1917 р., де висвітлювались проблеми «Битись чи миритись?», «Нова перемога федералізму» і багато іншого.

З усього видно, що гібридна війна з її брехливою більшовицькою агітацією давала свої негативні результати. Окремі документи стверджують, що навіть у липні 1919 р. більшовики уже займали Немирів і Тульчин, а Брацлавський повітовий комендант УНР боровся, видав наказ такого змісту: «В зв'язку з находженням в м. Немирові і м. Тульчині більшовиків і неможливості працювати спокійно в м. Брацлаві я зі своїм штабом виїжджаю в с. Чуків»³³⁶. Уже 29 серпня 1919 р. Брацлавський повітовий комендант ліквідує свою комендатуру, але не через поразку у битві, а мабуть за вказівкою зверху, бо все

³³⁴ Ткачук О.І. Кожухів: події і долі. Вінниця, 2016. С. 113.

³³⁵ Єфремов С. Публіцистика революційної доби (1917–1920 рр.). Київ, 2013. Т. 1. С. 397–398.

³³⁶ Центральний державний архів вищих органів влади. Ф.852-3. Оп. 1. Спр. 1.

відбувалось планомірно і тихо: «Для ліквідації всіх справ дорученої мені комендатури призначаю комісію в складі ...»³³⁷.

Такі результати щодо здачі української державності без бою і боротьби відбувались в Україні через те, що Московія провадила, як провадить й тепер, потужну гібридну війну: в 1654 р., придумавши міф Переяславської угоди (ради); 1917–1920 рр., без бою приєднавши Україну до більшовицької Московії. Становище було пригнічене і про нього міністр освіти і науки часів Української народної республіки М.П. Василенко (1917–1920 рр.) на початку 1922 р. писав В.І. Вернадському «... Народ, который что-то творил, вдруг точно замер, лишился энергии и бессильно бредет, точно какое-то стадо»³³⁸.

В руслі тверджень відомих особистостей і на прикладі Брацлавського повіту УНР бачимо багато здійснених справ в роки Української революції, а таке дає підстави стверджувати, що українська влада справлялась з більшовиками, бо не такі вони були й сильні, тих же українців, які вміло і сильно працювали у полі, за допомогою своєї агітації використовуючи проти так званих «багатіїв». Це була основна сила москалів у гібридній війні, щоб і надалі тримати українців у колонізаційному полоні. Доказом того, що в 1917–1921 рр. відбувалась Українська революція і відроджувалась держава, як самостійна і незалежна від московської імперії, відзначав академік В.І. Вернадський «Екатерина II и Павел I, восстановив крепостное право на Украине после того, как она освободилась от него многолетним казацким и народным восстанием, этим путем чрезвычайно ослабили самостоятельные течения, которые длились ... до XIX века – до политического возрождения Украины»³³⁹. Правда, він визнавав одночасно, що політичне відродження Україна є перетворення її у Радянську соціалістичну республіку, що рівнозначно «федералізації».

---

³³⁷ Там само. Спр. 3.

³³⁸ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т.2. Кн.1. С. 330.

³³⁹ Там само. Кн. 1. С. 545.

У роки Української революції 1917–1921 рр. більшовики застосовували таку ж гібридну війну, яка була схожа на подібну війну Московського царства в роки Визвольної війни 1648–1657 рр., а головне, вона схожа на гібридну війну Московії проти України у XXI ст. (2013–2020 рр.), що приносило і приносить для українського народу суцільне горе. Одним із видів гібридної війни були погроми, диверсії, тому, коли до влади в Україні прийшла Директорія, то зразу ж розпочались єврейські погроми, яких за часів УЦР і Гетьманату не було. Це спонукало уряд ухвалити «Постанову Ради Народних Міністрів Укрм Міністра єврейських справ, який відзначив, що спільні вороги українського і єврейського народів ...намагаються посіяти розлад і анархію, щоб втопити ненависну їм Українську республіку, влаштовують з цією метою погроми і плетуть цілу сітку провокацій за кордоном про погроми в Україні, використовуючи це у своїх загарбницьких намірах, щоб запанувати над народом України.

Здійснені погроми більшовиками та реакційними групами в листах до визначних діячів Європи провокаційно переадресовуються уряду Української республіки. Запропоновано рішучі заходи, зокрема «Звернутись до Отамана С.В. Петлюри з пропозицією видати наказ, щоб командирів ...винуватих у бездіяльності щодо недопущення погромів, яко зрадників батьківщини арештовувати і віддавати під надзвичайний військовий суд», «Скласти негайно особливу Урядову Комісію з найширшими повноваженнями у справі розслідування і боротьби з погромами», «Повідомити військові частини, а також комісарів Української Народної Республіки про провокаційну роботу за кордоном ворогів УНР, використовуючи погромні екцеси в своїх цілях».

Дослідники та історики світу можуть вивчити феномен єврейських погромів часів Директорії і вони не знайдуть доказів, що українці змогли вчинити такі жорстокі єврейські погроми, ехо яких звучить дотепер: українці ніколи не виступали з жорстокістю проти інших народів, зокрема сусідніх, а також меншин у своїй країні; українці іноді скептично можуть ставитись до євреїв, ромів, москалів, але ніколи не проявляли жорстокості. Усі єврейські погроми і вбивства, зокрема, вбивство 25 травня 1926 р. С. Петлюри в Парижі євреєм Самуїлом Шварцбаром з Ізмаїлу, були і залишаються

провокацією, що виконувалось і виконується спецслужбами Московії. Суд в Парижі не зважив навіть на те, що в уряді УНР був міністр єврейських справ – П. Красний, а в наказах С. Петлюри, що наводять у цій праці, погроми кваліфікувалися як важкі злочини й провокації, а погромники називалися «зрадниками і ворогами нашого краю» та «паршивими вівцями». Не повірили європейські судді українцям, прислухались до брехливих видумок московських спецслужб, що використовували євреїв у власних агресивних цілях. Як завжди москалі брехали: зразу ж після трагедії більшовики розповсюдили, що С. Петлюру вбив українець за напади на москалів і євреїв; згодом у французькій пресі повідомлялось, що злочин вдіяв єврей, який прибув з Московії.

У своїх спогадах С. Єфремов зробив справедливий висновок «І, може, трагічна смерть єдиного козака тисячу нових народить»; «...мертвий Петлюра страшніший стане большевикам, ніж був живим. Їхнім лайкам, та симульованій байдужості, та брехням ніхто не вірить. Натомість кожне раде повірити в забитому образ героя, що впав жертвою підлотного підступу». Видатний українець С. Петлюра, один із небагатьох часів революції 1917–1921 рр., давав досить концентровану негативну оцінку Московії, яка знищувала українців як націю: на світовому рівні визначення «Україна» та «українці» практично не використовувались; українці доведені до того, що мали слабку національну свідомість, їх називали не інакше як «малороси», «хохли», «русини»; Україна була поділена на губернії Московської імперії, а Західно українські землі належали Австро-Угорщині; репресії проти свідомості українців, щоб знищити навіть їхній спомин про І. Мазепу, С. Петлюру, Є. Коновальця, С. Бандеру; українці переважно воювали у чужих арміях, іноді навіть проти українців; повна заборона використання української мови, перекладів на українську мову, видання українських книг і часописів; економіка зосереджувалась на видобуток сировини та її переробку і вивезення в Московію: цукровиробництво, вирощування і вивезення зерна, добування і вивезення газу і вугілля; стратегічна промисловість перебувала тільки в руках москалів.

Не менше, а більше провокацій в Україні провадять московські спецслужби після 1991 р., коли українці здобули незалежність від

москалів. Після одержання незалежності через три-чотири покоління українці здобудуть не тільки фізичну, а й духовну свободу, вони зрозуміють жорстокість московського багатовікового колоніального рабства (1657–1991 рр.) і гордий український народ ніколи не пробачить Московському царству нелюдської наруги, наклепів, обкрадань і знущань.

Після розвалу Австро-Угорщини поляки намірилися захопити Львів, але українці відстояли місто і 1 листопада була створена, а 13 листопада 1918 року відбулося офіційне проголошення, Західноукраїнська Народна Республіка. Тоді було ухвалено «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії Українською національною Радою 13 листопада 1918 року. Тимчасовий основний закон ЗУНР визначав: назву – Західноукраїнська Народна Республіка; границі – краї Галичини і Буковини, а також угорські комітети; Державну суверенність – державна територія творить самостійну Західноукраїнську Народну Республіку; Державне заступництво народу.

Про встановлення української влади у західному краї України в газеті³⁴⁰ було повідомлено, що «Укр. Нац. Рада обняла власть у Львові і краю!»: львівський гарнізон і стрільці під командою Укр. Нац. Ради; мадярські батальйони заявили нейтральність і не хотіли битись проти українців; залізниці, пошта, телеграф в українських руках; у Львові спокій; стрілецький батальйон в марші до Львова; євреї йдуть з українцями. Тимчасовою столицею ЗУНР упродовж січня-травня 1919 р. був Станіслав. Упродовж 1918–1919 рр. точилася війна між Польщею та Західноукраїнською Народною Республікою і, як стверджують історики, українці терпіли поразку.

Військові провідники в роки Української революції здебільшого були за Україну, але відсутність теоретичної ідеології, єдності політичної платформи та поява трьох різних моделей державного будівництва – Центральна Рада, Гетьманат і Директорія, розпорошувало сили та посилювало протистояння, а тому революція була приречена на поразку. Провідники Директорії і командири війська

³⁴⁰ *Українське слово*. Львів, 1918. 2 листопада субота.

відступали на Захід, переважно на територію Польщі, хоча ставлення поляків до українців були завжди не найкращими, здебільшого ворожими. Після Першої світової війни, коли у 1917–1918 рр. розвалились дві імперії – Московська і Австро-Угорська, то українці і поляки розпочали відновлювати свої держави. Під особливою увагою були Волинь, Галичина, Холмщина. Спочатку українці у листопаді 1918 р. ввійшли до Львова і встановили там свою владу, але невдовзі поляки витіснили українців зі Львова, а після цього захопили всю Західну Україну. Битви між українцями і поляками були не жорстокими, але поляки перемогли через те, що їх підтримали європейські країни, вони знали поляків які століттями боролися, щоб звільнитися від Московської та Австро-Угорської імперій і стати незалежною Польщею. Про українців, що входили більше трьох століть до Московської імперії ніхто нічого не чув, так звані «малороси» були сильно прикриті москалями, Європа про них нічого не знала, а тому їй не допомагала.

За Брестським мирним договором (1918 р.) старовинні українські землі Холмщина і Підляшшя мали відійти до України, але під тиском польських громадсько-політичних організацій австро-угорський уряд не допустив у ці повіти комісара губернії, призначеного українським урядом, натомість сприяв проведенню там виборів до польської Регенційної ради. Затягувалось встановлення кордону між Україною і Польщею, як це вимагав Брестський договір, щоб не віддати Україні два повіти, а коли в листопаді 1918 р. ці повіти німці звільнили, то Холмщину й Підляшшя зайняли польські війська, тоді розпочали проповідувати новий кордон і звідтіля поляки намагались даліше просуватись на терени Західної України.

Польща встановила свою владу на землях Західної України, а в 1923 р. західноукраїнські землі офіційно на міжнародному рівні передані Другій Речі Посполитій. Усе це свідчить, що «федерація» України у складі Московії, якої дотримувались українські гетьмани, які обирались після Б. Хмельницького та І. Виговського, керівники Центральної Ради і Гетьманату призвела до суцільного зникнення України і народу з європейського політико-державного горизонту, що задовільняло поляків і москалів, але не українців.

Уряд Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) орієнтувався на Антанту³⁴¹, що співпадало з політикою Директорії Української Народної Республіки. Так сталося, що Антанта, куди входила й царська Росія, підтримувала Росію без більшовиків, Троїстий союз, як показувала реальність, підтримував Росію більшовиків. В обох угрупованнях були інтереси Росії, в уряді ЗУНР, як і Директорії не було вибору, вони схилились до Антанти. Уже 29 лютого 1919 р. у Львові відбулися переговори місії Антанти з урядом ЗУНР, де ухвалено певні рішення.

Відповідно до загальної політики Директорії і ЗУНР у січні 1919 р. делегація ЗУНР прибула до Києва з метою переговорів щодо входження ЗУНР до складу Української Народної Республіки. Урядову делегацію ЗУНР, що прибула для переговорів зустрічали керівники Директорії С. Петлюра і В. Винниченко. Делегації зустрілись у Фастові, де лідери двох держав Євген Петрушевич і Симон Петлюра підписали передоб'єднавчий договір. Уже 22 січня 1919 р. проголошено Акт злуки – Акт возз'єднання Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, тобто сталося об'єднання українських земель. З цього приводу на Софійській площі відбувся молебень, на якому були присутні Головний отаман Армії УНР С. Петлюра і голова Директорії УНР В. Винниченко, а також представники уряду ЗУНР. Після возз'єднання уряд ЗУНР передав свої військові формування, зокрема Українську Галицьку армію, у розпорядження Директорії, у вересні 1919 р. було укладено угоду з Денікіним про боротьбу з більшовиками. Галицькою армією командував Омелянович-Павленко, який зрадив Директорію, що стало істотною причиною поразки Української революції 1917–1921 рр.

Лідерами ЗУНР були: Є. Петрушевич – Президент ЗУНР; Кость Левицький – голова Державного секретаріату ЗУНР; Сидір Голубович – голова Ради державних секретарів ЗУНР, державний секретар судівництва (1918 р.), фінансів, торгівлі й прмислу (1919 р.);

³⁴¹ Антанта – «Сердечна згода», – військовий союз Великобританії, Франції, США, Японії, Росії (царської), що брала участь у війні 1914–1918 рр. проти Німеччини, Австро-Угорщини, Італії (Троїстий союз).

О. Йософат Жан, С. Витвицький – дипломати ЗУНР; Д. Вітовський – керівник державного секретаріату військових справ. Після захоплення України москалями уряд ЗУНР працював в еміграції у Відні, до якого 1920 р. входили більше 10 осіб серед яких Є. Петрушевич, К. Левицький, С. Витвицький, В.Сінгалевич, Р. Перфецький. Існував і ефективно діяв за кордоном уряд ЗУНР до 1923 р.

Особливістю акту об'єднання українських земель 22 січня 1919 р. стало те, що землі України були в 1,6 раза більшими, ніж вони є тепер. Тоді у Львові з'явилась карта Соборна Україна, де відзначені усі українські етнічні землі, що були у складі України: Кубань, Ставропілля, Чорноморщина, Східна Слобожанщина, Стародубщина (тепер вони у складі Московії); Берестейщина і Гомельщина (у складі Білорусі); Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Північна Лемківщина (зайняла Польща); Південна Лемківщина (у Словаччині); Мармарощина і Південна Буковина (у складі Румунії); Придніпров'я (окрема держава). Українці незалежної держави мають постійно пам'ятати про ці та інші землі, особливо захоплені Московією (Белгородські, Курські, Воронежські, Пензенські, Орловські, Тамбовські та інші), які з часом стануть повертатися до святих своїх місць. Варто зазначити, що проголошено Акт злуки – Акт возз'єднання українських земель 22 січня 1919 р. є одним із найважливіших досягнень уряду Директорії, коли її очолював С.В. Петлюра, хоча за часів більшовиків в Московії про це мовчали.

В історії Радянської України майже не згадується про Карпатську Україну. Після того, як було визначено українсько-словацький кордон, В. Трембицький зробив і 24 жовтня 1938 р. оприлюднив карту Карпатської України. З первинних документів відомо, що перше проголошення про утворення у Карпатському краї України незалежної держави відбулося у місті Хусті 21 січня 1919 р., тобто одночасно з проголошенням Акту возз'єднання Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Про відношення Карпатської України до всієї України – Української Народної Республіки, довідуємось з інтерв'ю міністра Карпатської України Ю. Ревая Німецькому інформаційному бюро 19 жовтня 1938р.: «...Такий сам правий стан, який виборола собі Словаччина, належить й Україні та що цей стан визнали й при

переговорах у Празі. Карпатська Україна стала частиною федеративної держави».

Українська революція 1917–1921 рр. засвідчила, що за єдину незалежну Українську Народну Республіку боролися уряди: Української Центральної Ради, Гетьманату і Директорії УНР; Західноукраїнської Народної Республіки; Карпатської України. Якщо Українська Народна Республіка і Західноукраїнська Народна Республіка 22 січня 1919 р. проголошено Акт возз'єднання, то Карпатська Україна тільки виникла в цей день, а тому історичні події завадили такому об'єднанню у той час. Лише невеличкий факт історії свідчить про неймовірну складність відновлення древньої вільної і незалежної держави Русі-України.

Проте, нічого вдіяти не вдалося і організатори відбули в еміграцію до Відня, де перебував й уряд ЗУНР. Згодом, у Відні «уряд Підкарпатської Русі» при підтримці держав Європи 2 листопада 1938 р. встановили кордони самостійної країни, назвавши її – Карпатська Україна. Уже 5 листопада 1938 р. Прем'єр-міністр Августин Волошин звернувся до всіх громадян Карпатської України: «Наша самостійна держава дає нам не тільки культуру і політичну свободу, але й забезпечує нас хлібом і працею. ...Для всіх наших дальших дій, які ми підприйемо у виконанні наших обов'язків, очікуємо твердого морального оперття населення Карпатської України і всього Українського Народу»³⁴².

Спочатку уряд розташовувався в Ужгороді, але коли місто відібрали інші держави, то місцем розташування уряду став Хуст. Відомі члени уряду Карпатської України: А. Волошин – Президент, Прем'єр-міністр; М. Кочерган – шеф Президії Сейму; Ю. Ревай – Прем'єр-міністр; А. Штеан міністр шкільництва та народної освіти. Уряд Карпатської України намагався здійснювати важливі справи в усіх сферах життєдіяльності, але не вистачало ресурсів. Тому 17 лютого 1939 р. в Хусті підготовлено і оголошено відозву Прем'єр-міністра Карпатської України А. Волошина До цілого українського народу, де повідомляється: «Центральна Національна Рада Карпатської України 10 лютого звернулася до всіх українців по

³⁴² Українська пресова служба. Берлін, 5 листопада 1938.

цілому світу, щоб кожний з них зложили на діло розбудови держави нашої – Карпатської України – всенародний національний даток котрий, по змозі, був би рівний ½ річного заробітку». Президентом Карпатської України був Августин Волошин до 1945 р.

У часи, коли більшовики вирвали владу у царя 1917 р., Україна намагалась звільнитись від московської колонізації, подібного добивались й інші країни, зокрема Фінляндія і Прибалтійські країни. Прибалтійські країни не змогли протистояти через нестачу сил, багато населення яких зразу ж вивезли на простори Сибіру, що стало відомо в Європі, але ніхто їм не допоміг. Фіни ж вистояли, Фінляндія, яка була приєднана до Московії 1809 р., при допомозі німецького корпусу у 1917–1918 рр. виступила з вимогами і відділилась від Московії, заключивши з нею договір про відокремлення. Це лише один приклад однієї країни, як народ боровся за свободу, щоб вийти з московської колонізації.

Треба визнати, що подібної згуртованості й боротьби українського народу, особливо їхніх провідників, отаманів і старшин, не проглядалось, що призводило до постійних поразок у битвах проти поляків, і москалів за втечу з колоніального рабства. Цьому були причини, адже після поразки Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького не було згоди в період гетьманщини, кожен гетьман мав свої плани, але найбільша частина гетьманів і старшин прихилилась до Московії, одержуючи за це привілеї. Діяльність учасників Української революції 1917–1921 рр. Центральної Ради, Гетьманату і Директорії засвідчує, що ні серед керівників, ні серед народу не існувало не тільки єдиної ідеї, але і єдності у діях народу, партій, перших осіб урядів, чисельних отаманів, повсюди панувала заздрість і неприязнь. Через руйнацію національного організму в результаті багатовікового перебування в колонізації інших країн, в українців бракувало єдності, що стало причиною поразок Української революції 1917–1921 рр. і в майбутніх битвах.

Адже у 1917 р. свою свободу здобували й інші народи, що відокремились від Московської імперії, зокрема фіни. Після відокремлення від Московії Фінляндія вважала себе нейтральною країною, але у 1938 р. Москва відмовилась від попереднього договору і вимагала віддати їй багато фінських островів, перенести кордон,

чимало інших територіальних поступок, але Хельсінські керівники відмовились від таких умов. Агресивний Радянський Союз 30 листопада 1939 р. розпочав війну проти Фінляндії, направивши проти неї більше тисячі танків, артилерію, сотні тисяч вояків, авіацію. Над Хельсінкі зразу ж з'явилися сотні літаків, що скидали бомби, гинули люди і руйнувались будівлі, а радянська преса писала, що літаки скидали не бомби, а мішки з харчами, щоб допомогти робітникам Фінляндії.

Брехливій пропаганді фіни не повірили, під проводом маршала Манергейма об'єдналися, збудували лінію манергейма і розпочали боротьбу з москалями. У фінів було всього 28 танків, але єдність всього народу, що вийшов на захист своєї батьківщини, об'єднання усіх партій і різних політиків принесла перемогу. Були застосовані різноманітні методи військового протистояння, яких москалі й не очікували: невеликі групи партизан, на лижах, зненацька нападали на московські загони і нищили їх; проти танків застосовували ємкості з горючою рідиною і сотні танків, що повільно рухались в снігу, палахкотіли; у військових загонах воювали і люди середнього віку, і молодь 16–19 років. Сім'я автора цієї праці проживала в селі Журавне біля Уладівки на Вінниччині, і хоча був ще дитиною, але запам'ятав, що 1940 р. взимку з фінської війни прибув поранений батько сусідського однолітка. Воїн був важко поранений і розповідав, чомусь потайки, про відчайдушну оборону фінів і неймовірно жорстоке знищення радянських військ. Москалі, які все викрадають, використали приклад будівництва лінії Манергейма для будівництва у 1940–1941 рр. «лінії Сталіна», але туди насильно звозили людей, давали непомірні завдання, додому ніхто не мав права відлучатись без посвідчення, а отже ентузіазму не було, лінія не мала ніякого значення.

Про єдність фінів і їхню боротьбу було відомо народам світу, а тому на початку 1940 р. Великобританія попередила Московію, що розглядає питання допомоги Фінляндії економічно і військовою силою, подібну позицію підтримали Франція і США, вони домоглися виключення Московії з Ліги націй. Москалі застосовували проти Фінляндії, як і проти України, метод гібридної війни, але потерпіли поразку: 1-й стрілецький корпус, що вторгся у Фінляндію, назвали

згодом Фінською народною армією, але там не було фінів, а тільки москалі; Москва називала, що у Фінляндії точиться «громадянська війна». Згуртованість фінів, їхня потужна боротьба і підтримка відомих країн світу вплинули на агресивних москалів, уже 12 березня 1940 р. сторони підписали мирний договір.

Звичайно, невелика Фінляндія понесла втрати у битві з потужним ворогом, але повсюди проглядала єдність: у війні загинуло 24 тис. фінських оборонців, хоча вони знищили 380 тис. москалів, що нападали; Фінляндія втратила одну десяту своєї території, але одержала свободу; у битві фіни втратили 8 танків, а москалі 2200 танків; коли довелося залишати власну територію, то всі фіни, переселяючись у центр своєї батьківщини, вщент руйнували все що залишалось, навіть спалювали своє житло, щоб нічого не дісталось загарбникам. Основна сила у боротьбі за відокремлення від Москви – фінський народ був єдиним.

2.3.2. Провідні керівники Директорії та їхня доля

*Україно моя, Україно!
Мій обдертий замучений край!*

Володимир Сосюра

Відновлена українська історія має визначити, що одне із перших місць серед провідників Української революції 1917–1921 рр. належить видатному українцеві Симону Васильовичу Петлюрі (1879–1926 рр.), про якого академік Ф. Корш сказав: «Буде він вождем народу українського. Така його доля». Український громадсько-політичний і державний діяч С.В. Петлюра один із видатних борців, який заслуговує на одне із провідних місць в українській історії битви за українську свободу. Він пройшов складний, але творчий громадсько-політичний шлях: у 1895–1901 рр. навчався у Полтавській духовній семінарії; виключений з семінарії за революційно-національні настрої; з 1900 р. член РУП (у 1905 р. реорганізована в УСДРП); під загрозою арешту восени 1902 р. виїхав на Кубань, де працював учителем, упорядковував документи Кубанського козацтва, працюючи в Експедиції з дослідження степових областей на Кубані; у грудні 1904 р. на конференції РУП у Львові

виступив проти об'єднання з РСДРП (російська соціал-демократична робітничка партія-автор). На початку 1906 р. у Петербурзі редагував партійний орган «Вільна Україна», з липня того самого року вже секретар київського щоденника «Рада», від літа 1907 до кінця 1908 р. співредактор легального соціал-демократичного часопису «Слово», з 1912 р. редактор російськомовного журналу «Украинская жизнь» у Москві.

В роки Першої світової війни – заступник уповноваженого і голова Головної контрольної комісії Всеросійського земського союзу на Західному фронті, голова Української ради Західного фронту в Мінську. На I Всеукраїнському військовому з'їзді обраний головою Українського генерального військового комітету. В часи Української Центральної Ради з березня 1917 р. був її членом, а з травня – голова Українського військового генерального комітету, з червня Генеральний секретар військових справ (у грудні 1917 р. пішов у відставку).

Після гетьманського перевороту (28 квітня 1918 р.) Петлюра став на чолі Київського губернського земства і Всеукраїнського союзу земств, був заарештований гетьманським урядом у липні 1918 року³⁴³, а після 4-місячного ув'язнення переїхав до Білої Церкви, де взяв участь у протигетьманському повстанні. З листопада 1918 р. – член Директорії, а з 9 травня 1919 р. офіційно – голова Директорії УНР та Головний отаман Республіканських військ УНР.

З грудня 1919 р. – у Польщі, в травні-червні 1920 р. при підтримці польських військ С. Петлюра ввійшов у Київ, але у листопаді 1920 р. знову в Польщі, де керував роботою екзильного уряду УНР. З 1921 р. – в еміграції, упродовж 1923 р. мешкав в Угорщині, Австрії, Швейцарії. У жовтні 1924 р. поселився в Парижі, де організував видання тижневика «Тризуб», продовжуючи виконувати обов'язки голови Директорії УНР і Головного отамана армії УНР. Такого більшовики не змогли терпіти і радянська агентура за допомогою емігранта з Московії Самуїла Шварцберга 25 травня 1926 р. в Парижі вчинила замах на видатного українця і його не стало.

³⁴³ С. Петлюра був звільнений з-під арешту 12 листопада 1918 р. за особистою вказівкою гетьмана, одразу виїхав до Білої Церкви.

Працюючи співредактором часопису «Украинская Жизнь» у Москві, який виступав активним проповідником українського національного руху, С. Петлюра намагався залучити до журналу зусилля українських учених та публіцистів, ставлячи завдання відстоювати права українців у Росії та Україні, пробуджувати національну свідомість, давати об'єктивну інформацію російськомовним читачам про духовне життя України. Ось як С. Петлюра намагався залучити відомого вченого В.І. Вернадського до вивчення продуктивних сил в листі від 11 жовтня 1915 р.: «Мне пришлось ознакомиться с содержанием Вашей речи по изучению производительных сил России. ... Ваш призыв обогатится ценными трудами, которые помогут русским людям познавать Россию и любить ее. ... Нам, украинцам, тоже необходимо «познать» нашу родную землю: мы любим ее, но недостаточно знаем; эти знания недостаточны в области природоведения Украины и, частнее, производительных сил ее. ... Мне, как редактору «Украинской Жизни», хотелось бы просить Вас посвятить этому вопросу статью на страницах журнала, потребность в ней – огромна»³⁴⁴. На превеликий жаль В.І. Вернадський, приділяючи велику увагу продуктивним силам Московії, про Україну у цьому журналі нічого так і не написав.

Сталося так, що жоден із політичних і державних діячів трьох періодів битв за визволення України з колоніального рабства не виховувались так на ідеях видатних і святих іменах української нації, як Симон Петлюра. Про них він писав, відчуваючи глибинну сутність кожного: Іван Франко «поет національної честі і національного сорому ... муж світла»; Тарас Шевченко «до життя – тисячу разів, падав і знову піднімався»; Марія Заньковецька «для таланту немає смерті, бо він не вірить в неї, бо його релігія – «релігія надії», релігія побіди життя над смертю».

Саме такі ідеї давали С.В. Петлюрі твердо вірити в українську націю: «Вы знаете в связи с оккупацией и хозяйничаньем русских националистов, сделано покушение на совершенное истребление украинской культуры; мы и до сих пор живем среди

³⁴⁴ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Т.2. Кн. 2. Ч. 2. Листування. Київ, 2012. С. 99.

непрекращаючихся обмежень в області всіх проявлених нашої національної життя. Но все эти ограничения и запреты не достигают цели. Выросла и укрепилась отпорная сила нашего народа; она переносит и, можно быть уверенным в этом, перенесет все – еще новые и новые – покусения на его национальное Я. Необходимо только непрекращающаяся творческая жизнь нации в это тяжелое время»³⁴⁵.

Досить справедливо оцінку С.В. Петлюрі, що працював на посаді Генерального секретаря у військових справах ЦР, дав Сергій Єфремов, який також був членом Центральної Ради і обіймав посаду Генерального секретаря міжнародних справ. Ці два політичні часів Української революції були знайомі задовго до цього в журналістиці і у своїх спогадах С. Єфремов пише³⁴⁶: «В Центральній Раді 1917–1918 рр. він був одним із найбільш вдумливих і розважних політиків; ...це була єдина безперечно чесна людина з усіх, що їх революція винесла у нас на поверхню життя».

Справедливо, що С.В. Петлюра був одним і небагатьох керівників Укр. Революції 1917–1921 рр., хто не визнавав федерації України в складі Московії, а тому він не погоджувався з політикою В. Винниченка, М. Грушевського та П. Скоропадського, які були федералістами, він був палким прихильником тільки незалежної і вільної України, не визнавав ні більшовиків, ні москалів загалом. Недаремно соратник С.В. Петлюри С. Єфремов назвав його «справжній державний муж», як протиположність М. Грушевському та В. Винниченку. Мабуть, настане час справедливості, коли у незалежній, вільній європейській Україні відзначатимуть день С.В. Петлюри – істинного державного мужа.

Перебуваючи в еміграції, мабуть, С.В. Петлюра найбільше турбувався про відновлення древньої української держави Русь, вважаючи, що у 1921 р. сталася тимчасова поразка і слід системно готуватися до майбутніх битв. У своїх працях³⁴⁷ він подає загальну

³⁴⁵ Лист до В.І. Вернадського, 11 жовтня 1915 р. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 2. Кн. 2. Ч. 2. Листування. Київ, 2012. С. 9.

³⁴⁶ Єфремов Сергій. Щоденники 1923–1929. Київ: Рада, 1997. С. 380.

³⁴⁷ Петлюра Симон. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 286.

схему відновлення Русі-України: з одного боку організація нації для розбудови держави; з другого – оборона країни за допомогою потужної армії.

Водночас державний діяч підкреслює, що треба формувати тверді почуття і позитивні настрої народу до своєї батьківщини та її захисту, бо без цього, як писав Ле-Бон: «Народ, як би він не був озброєний, є тільки розпорошеною, нездібною до опору чередою». На протигагу такому твердженню ми бачимо, як діяв народ Фінляндії у битві з москалями. Отже, поряд з розвитком економіки промисловості, транспорту, сільського господарства, прокладання шляхів та формування потужної армії треба проповідувати національний патріотизм народу: «Підготовка нації до оборони своєї батьківщини ... бо від того залежить життя або смерть державного існування нації, її воля і розвиток чи занепад і державна загибель».

Українці уже переконалися у справедливості таких ідей С. Петлюри, адже в часи Визвольної війни (1648–1657 рр.) і Української революції (1917–1921 рр.) в Україні не було належних військ, люди ж не були виховані в дусі національного патріотизму, а сусіднє Московське царство проповідувало, що вони проводять мирні дружні акції, провадили різні договори, нерідко проповідували, що серед українців точиться громадянська війна. Народ вірив пропаганді, що війни немає, наспрвді ж москалі здійснювали завойовницькі дійства проти держави і її народу, що сталося в минулому (XVII ст.), а також на початку XX ст., подібне відбувається й тепер у XXI столітті.

Промосковським історикам варто знати, що Симон Петлюра вів щоденник, в якому занотовано його глибокі і правдиві думки щодо українського відродження. Щоденник зберігався у музеї Петлюри в Парижі, але коли німці зайняли Париж, то всі документи музею вивезли до Німеччини. Коли ж туди прийшли більшовики, то вони суцільно зачистили матеріали, зокрема, що стосувалися С. Петлюри і вивезли до Москви чи Петербурга, а тому знайти і прочитати щоденник С. Петлюри до цього часу ще не вдалося нікому, хоча він реально існував.

У 2018 р. вийшла стрічка кіно «Тасмний щоденник Симона Петлюри», його показують за кордоном, зокрема в США, Грузії інших

країнах, щоб розвіяти міф про видатного українця Симона Петлюру, який проповідували більшовики і комуністи, навчаючи з дитинства українців і весь народ колишнього Радянського Союзу, що С. Петлюра був розбійник і антисеміт, особливо погано ставився до євреїв, що було нечуваною брехнею. На жаль, й тепер трапляються в Україні відомі представники інтелігенції, які змішують ідеологію незалежності України С. Петлюри та Є Коновальця з ідеологією «федерації» М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського та деяких представників «отаманства», які не бачили розвитку України без Московії. З якою метою відомий академік М. Жулинський проголошує³⁴⁸, що П. Болбочан рішуче критикував: «Директорію, самого Петлюру за намагання порозумітися з радянською Росією...», знайти порозуміння з більшовицькою Росією поривалися соціал-демократи та есери «навіть командир Січових стрільців Є. Коновалець та начальник Дієвої армії Андрій Мельник до цієї позиції схилилися». Більшовицька ідеологія працює, бо така писанина тільки на користь ворогам, вона шкідлива Україні, її народу і видатним українцям.

Безпосередні учасники подій 1917–1921 рр. стверджують, що відбувалась Українська революція, а в історії більшовики проповідували і навчали молоде покоління, що відбувалась «громадянська війна». Ні, українці не билися з українцями невідомо за що, а боролися за вихід з московського ярма, щоб будувати свою державу, а московські більшовики намагалися утримати українців у своїх лещатах, їм допомагали москалі, які заповнили міста України, коли вона була насильно колонізована після підтасованої Переяславської угоди. Звичайно, були й суто українці, що піддалися московській агітації боротьби з поміщиками за так зване краще майбутнє, вони і їхні нащадки діють і тепер.

Продовжувачем справи незалежності Русі-України С.В. Петлюри був його соратник Євген Коновалець. Як політичний і військовий діяч України Євген Коновалець (1891–1938 рр. формувався в епоху Української революції (1917–1921 рр.). Навчався у Львівському університеті, де активно працював в демократичних

³⁴⁸ *Літературна Україна*. 2019. № 39–40, 26 жовтня. С. 8–9.

спілках, представляв студентську молодь в ЦК Української національно-демократичної партії, у 1910 р. був під судом за участь у боротьбі за створення українського університету. Під час Першої світової війни – лейтенант австро-угорської армії, у квітні 1915 р. потрапив в московський полон. Звільнившись з полону у 1917 р. таємно прибув з Царицина до Києва, ставши співорганізатором Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців, а уже з січня 1918 р. він постійних командир загону Січових стрільців.

Під час антигетьманського повстання призначений начальником Осадного корпусу, що боровся за Київ, одержав звання полковника і був командиром дивізії, корпусу, армійської групи УНР. Під час саморозпуску Січових стрільців (6 грудня 1919 р.) перебував у польському таборі для інтернованих. Перебравшись до Праги, там у 1920 р. створив Українську військову організацію, згодом став головою Проводу Українських націоналістів. Минув час і з 29 січня 1929 р. він уже вождь Організації українських націоналістів (ОУН), що відіграла основну роль в організації Українського повстання 1942–1952 рр. проти колонізаторів України. Тут відзначимо, що одним із перших членів ОУН 1929 р. був Роман Шухевич, який в часи Українського повстання 1942–1952 рр. був головним командиром Української повстанської армії (УПА), бійці якої виявили нечувану мужність у битвах з москалями.

З усіх українських політиків часів Української революції 1917–1921 рр. найпопліднішим захисником незалежності України був і залишається Симон Петлюра, якого визнавав і П. Скоропадський: «Из всех социалистических деятелей в Украине это единственный, который в моих глазах в денежном отношении остался чистым человеком, ..он искреннен ...главное – это его галицийская закваска ...уважаю их за их сильную любовь к родине»³⁴⁹. Як голова Директорії, Головний отаман військ Української Народної Республіки С. Петлюра впродовж своєї діяльності (громадський діяч і журналіст, державний діяч УНР, емігрант) незмінно відстоював самостійну, вільну і суверенну Державу українського народу і за це його більшовики вбили.

³⁴⁹ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 134.

У роки Української революції (1917–1921 рр.) добрі справи для України і українського народу здійснював С. Шелухін (Шелуха), який працював в урядах Гетьманату і Директорії. Перебуваючи у складі української делегації на переговорах з Радянською Московією 1918 р. та на мирних переговорах 1919 р. у Парижі, у доповідній записці попереджав уряд Директорії: «Виникли сумніви, чи справді більшовикам потрібен мир з Україною і чи справді вони хочуть установити його. Аналіз фактів дає негативну відповідь ...»³⁵⁰.

У період Директорії важливу роль відіграв Д. Донцов, який за дорученням українського уряду з 1919 р. займався політико-інформаційною діяльністю в Австрії, Німеччині, Швеції, Швейцарії, брав участь у Світовій конференції в Парижі. У 1922–1939 рр. редактор «Літературно-наукового вісника» та «Вісника» у Львові, автор багатьох публіцистичних, історичних, літературознавчих праць, у праці «Націоналізм» (1926 р.) обґрунтував теорію інтегрального націоналізму, якою користуються українські вчені та історики, з 1939 р. – в еміграції.

У ХХІ ст. зчинилось велике протистояння багатьох країн Європи та США проти Москви за отруєння двох громадян в Англії (Литвиненка і Скрипаля), які хоча за припискою москалі, а за походженням українці, виступали проти жорстокої Московії. Українці ж ще ніколи не виносили на світову арену вбивство багатьох видатних українців тільки за те, що вони боролися винятково за незалежність України і волю українців проти Московії. Світ і представники української інтелігенції, які торують свою дорогу до влади, мають знати, що за весь період з часів підробленої Переяславської угоди (1654р.) до одержання незалежності у 1991р. царі й більшовики утримували Україну у своїй «федерації» за допомогою гібридної війни, основне місце в якій посідає вбивство українських лідерів. Існує історично доведене правило: якщо москалі вбивають українського лідера – він за незалежність своєї держави і волю українців; якщо лідера українців москалі не вбивають, хоча й зневажають – він переважно за «федерацію» України у Московії.

³⁵⁰ Шелухін С. П. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Прага, 1946 (Бескид, Дрогобич, 1992, препринт).

Три періоди Української революції підтверджують: перше, усі українські провідники і державники перебувають під пильним контролем москалів, хто не загрожує федерації України в складі Московії – перебувають під постійним наглядом, а хто реально намагається здобути незалежність України від Московії, їхні агенти фізично знищують – Б. Хмельницький, С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера, В. Чорновіл, решти не перелічити; друге, впродовж трьох урядів, сформованих під час Української революції (1917–1921 рр.), тільки два очільники чітко заявляли і діяли у напрямі незалежності України – С. Петлюра і Є. Коновалець, їх москалі знищили. Методи знищення у москалів єдині – використання різноманітних причин, які прикривали б у вбивствах самих москалів.

Видатного українця Євгена Коновальця москалі вбили в Роттердамі 23 травня 1938 р., тепер цей день в Україні відзначають як день Захисників Вітчизни, хоча ще не офіційно. Підступно фізично і політично вбили С. Петлюру, скоєно це так, щоб перекласти провину на інші народи. Вбили його у Франції та ще й доручили це паскудство зробити євреєві Самуїлу Шварцберу з Ізмаїла, що мовляв він погане робив проти цієї нації, замовчуючи, що: С. Петлюра, даючи високу оцінку творчості І. Тобілевича (Карпенка-Карого) зазначав: «Неприємно вражають фігури євреїв, які чи не у всіх п'єсах виступають шахраями, визискувачами, наділеними негативними рисами», а в зверненні до Українського війська 12 жовтня 1919р. Проти погромів закликав: «Українські єврейські працюючі маси дивляться на вас, як на визволителів, ... Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми ... будьте безпощадними»³⁵¹.

Прошло майже сто років і знову вбивство уже росіянина у Києві руками підкуплених українських зрадників. В центрі столиці у 2017 р. вбили політика Дениса Вороненкова, який чомусь не сподобався владі Московії, мабуть були претензії і до його дружини Марії Максакової – экс-депутата Державної Думи Московії, оперної співачки. Вбивцями виявилися два українці, яких затримали, і один росіянин, який втік, а замовником, як встановили слідчі органи, виявили, був москаль і не хто – небудь, а колишній чоловік дружини

³⁵¹ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 184–185.

Вороненкова, підприємець і кримінальний авторитет. Репресивні органи Московії вміло підбирали виконавців злочинів в минулому і тепер, щоб відвернути увагу від основного замовника і виконавця – влада Московії. Після трагічних подій політики, журналісти і навіть потерпілі вдаються до різноманітних пояснень причин скоєного кожним із учасників, але не згадується єдиного, що Москва усіх їх використала³⁵². В усі віки Москва вбиває тих, хто виступає проти її безправних дій, використовуючи різноманітні методи, місця і вбивць різних народів. У Ватикані було сильно поранено Іоана Павла II, терористом виявився громадянин Туреччини, але дослідження показали, що теракт планувався і керувався з Кремля.

2.4. Більшовики Московії перемогли, – що вони зробили і що залишили?

*Когда уходят герои, на арену
выступают клоуны.*

Г. Гейне

Українська революція потерпіла поразку і цьому сприяли багато її основних керівників усіх трьох форм влади, що змінювались впродовж 1917–1921 рр. під час Української революції. Особливістю обстановки в революційні роки було те, що Україна була зайнята царськими військами, які брали участь у Першій світовій війні, а в великих містах, особливо Києві, Харкові й Одесі московські спеціалісти заповнили всі рівні суспільного і державного життя (інженери, генерали, політики, вчені, викладачі середньої і вищої освіти, бізнесмени промисловості й аграрної сфери). Формуючи уряди ЦР, Гетьманату і Директорії не було іншого виходу як використовувати московських спеціалістів. Крім того, українці, виховані з дитинства на ідеології Московії, здебільшого дотримувались якщо не царських, то більшовицьких ідей щодо Української Держави.

Провідники Української Центральної Ради (17 березня 1917–29 квітня 1918 р.): Голова ЦР М. Грушевський дотримувався ідеї

³⁵² *Бульвар Гордона*. 2018. № 24. Іюнь.

«федерації» України в складі Московії, що проповідувалось у його історичних працях і документах ЦР; голова Генерального Секретаріату Української Центральної Ради В. Винниченко також проповідував «федерацію» у складі Московії, а крім того, чітко дотримувалася ідеології більшовиків і з ними спілкувався; генерала П. Скоропадського москалі, за допомогою аграріїв, обрали гетьманом, винятково через те, що він був, як і його попередні роди, за федерацію України у складі Московії.

Гетьманат України (29 квітня 1918 – 14 грудня 1918 рр.): гетьман П. Скоропадський як представник древнього знаменитого роду любив Україну, одначе, вихований на ідеології Московії, вважав, що Україна може ефективно розвиватись тільки у складі Московії, але не більшовицької, а царської, що й стало причиною його звільнення московським офіцерством, яке уже сповідувало більшовизм. Гетьман П. Скоропадський зустрічався з керівництвом Німеччини, війська якої були в Україні, просив допомоги, але її не через те, що він був проти більшовиків в Московії, на чолі яких стояв Ленін, завезений з Німеччини задля здійснення перевороту і повалення царизму. Дослідження засвідчують, що Німеччина ніколи не підтримувала Україну в її незалежності, а лише задля власного інтересу, а якщо такого немає, то залишала українців напризволяще. Їздив до Берліна П. Скоропадський, щось просив, але кайзер Вільгельм II нічого йому не допоміг, бо прохання були не в інтересах Німеччини.

Провідники Директорії – Конгресу трудового народу (13 XI. 1918 – 21. XI 1920 рр.): москалі, царські чиновники та генерали і більшовики сприяли призначенню В. Винниченко, як першого керівника Директорії адже він дотримувалася, як і в часи ЦР, ідеї «федерації» України у складі Московії, зустрічався з більшовиками, звичайно проводив відповідну політику.

Голова Директорії Української Народної Республіки і Головний отаман війська С.В. Петлюра і командир Січових стрільців та вождь ОУН Є. Коновалець були єдиними із перших осіб, які в усі часи революції дотримувалися ідеї, що Україна має бути незалежною і вільною республікою, у такому напрямі вони діяли щодо формування війська і розбудови держави. Одначе вони були єдиними у

створюваному українською реальністю «моральному чотирикутнику» – М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський, С. Петлюра та Є Коновалець – що мали «відчуття національної гордості» і діяли в руслі української незалежної, вільної держави. Підтвердженням такої реальності є те, що з представників «морального чотирикутника» тільки С. Петлюру і Є Коновальця москалі вбили, як вони вчиняли йвчиняють з усіма реальними противниками, а з рештою трьома представниками чотирикутника більшовики, найагресивніші з москалів, навіть співпрацювали.

Усі були роз'єднані і це не рівень якості українського народу, що вмів у давні й нові часи відновлювати згуртованість, а це результат московської колонізації, яка своєю шкідливою ідеологією вплинула на роз'єднання української нації. Подібні негативи виявились у роки Української революції: не сформовано єдиної цілі серед вождів Центральної Ради; не було єдиного центрального керівництва всіма процесами революційного руху, особливо повстанськими загонами; не було єдиної військової організації та армії. У такій промосковській ідейно-політичній ситуації революційних подій повсюди поширювалась отаманщина, перетворюючись у невдалі повстанські рухи та розпорошення дій повстанських загонів, появи отаманщини та анархії типу анархо-комунізму під орудою типу Махна. Отаманщина була, яка підтримувала гетьмана і яка виступала проти нього, зокрема, отаман Зелений (Данило Терпило), отаман Матвій Григор'єв, командир коша Павло Поліщук, отаман Яків Шепель з Літина, а скільки їх маловідомих, які нікому не підпорядковувались, діючи на власне розуміння відстоювання національних інтересів. Цей стан дав змогу московським більшовикам та монархістам легко розправитися з окремішніми революційними загонами, а далі повалити Центральну Раді й проголосити Гетьманщину.

Період Української революції 1917–1921 рр. Як будемо висвітлювати реальну історію України, літератури чи політики, звичайно й вивчати її, якщо: а) розповідаючи про історію відомого історика М. Грушевського, багато красивого, а в кінці пояснимо: правда, М. Грушевський у своїй теорії постійно наголошував, що він прихильник Московії і Україна має бути на правах «федерації» в складі

Московії; розповідаючи про письменника і політика В. Винниченка, що у нього є чимало гарного про Україну, але після цього, розумні учителі пояснюють, що він був за «федерацію» з Московією, що він під час обіймання високої посади в УНР, таємно зустрічався з більшовиками, у них була єдина ціль – «полонити Україну»; деякі проросійські журналісти підносять на висоту П. Скоропадського і справді, перебуваючи 7,5 міс. при владі він як нащадок знаменитих розумних і працьовитих українських родів зробив дещо в освіті, науці, земельних відносинах, але не у війську, хоча сам відомий військовик.

Чому військо не мало в розумного генерала, що став гетьманом України? Йому не дозволили цього здійснити царські генерали й більшовики. Тут знову учителі будуть пояснювати, що привели його до влади проросійські сили за підтримки московських офіцерів, використавши для цього землевласників. Основна причина перевороту і призначення П. Скоропадського гетьманом України у тому, що він був за «федерацію» України у складі Московії, а коли він виявив мізерну непокору московській, згодом більшовицькій системі, то його перестали підтримувати москалі і він швиденько втратив гетьманську владу.

У період після Віденського конгресу 1915 р. до закінчення Української революції 1921 р. на карті Європи були зруйновані великі імперії і створені самостійні національні держави народів. Усі ці держави відокремились на принципах самовизначення народів, як це проголосував 8 січня 1918 р. президент США Вільсон: Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва виокремились з Московської імперії; Австрія, Угорщина, Чехословаччина, Югославія відокремились від Австро-Угорської імперії; з окраїн Німецької, Австрійської і Московської імперій сформувалась держава Польща; Румунія, Болгарія, Греція, частина Югославії сформувались з Турецької імперії; створились нові держави – Німеччина та Італія. На жаль, українці не змогли відстояти свою незалежність, відновити древню європейську державу Русь і цьому є істотні причини.

Українська революція 1917–1921 рр. закінчилась для народу невдало: значна частина учасників бойових загонів опинилась у таборях Польщі, Чехословаччини як інтерновані; політичні провідники,

переважно зі східноукраїнських земель, емігрували; територія Української Народної Республіки, проголошена Універсалом 22 січня 1919 р. у Києві, була розшматована між Московією, Польщею, Румунією, Чехословаччиною. Для української історії і майбутнього відстоювання незалежної України варто визначити основні причини поразки.

Передусім треба відзначити, що Польща і Московія за століття своєї колонізації зробили все, щоб із 1659 р. древньої великої держави Русь ні на карті, ні в історії не існувало і лише 20 листопада 1919 р. С. Петлюра повідомив: «Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав що таке Україна. Ніхто не хотів її визнавати, як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, свободу і незалежність»³⁵³. В Четвертому Універсалі УНР 9 січня 1918 р. влада проголосила: «Зо всіма сусідніми державами, як Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки». Цієї умови українців сусідні європейські країни не визнали і, як відзначено вище, Україна була розшматована.

Після поразки Української Революції 1917–1921 рр. Україна найперше стала жертвою московських більшовиків, які рвали її територію, привласнювали історію, грабували економіку, руйнували духовність.

З перших днів і років москалі своїми постановами відривали українські прикордонні території, приєднуючи їх до Московії³⁵⁴: райони Таганрзького округу – Хведоровський, Миколаївський з м. Таганрогом, Матвіївсько-Курнанський, Совітинський, Голодаївський і східна частина Катеринославського району; райони Шахтинського округу – Глубокинський, Левинський, Каменський, Усть-Білокалитвенський, Володимирський, Сулинський, Шахтинський з м. Шахти та частина Сорокинського і Олексіївського райо-

³⁵³ Петлюра С. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 188.

³⁵⁴ Укр (аинский) Эконом (ист). Ч. 18. 24.01.1926.

нів. Це було продовження більшовиками загарбання, розпочатого в минулому царями Москви. Особливу увагу приділили древній українській землі Кубані, де до 1926 р. із всього населення 61,5% становили українці. В результаті голодомору 1932–1933 рр., арештів і примусового виселення українців до Сибіру і Далекий Схід, їх чисельність на своїй землі у 1939 р. зменшилась до 4 відсотків.

Крім території, москалі одночасно забирали матеріальні цінності і одержані прибутки, централізувавши бюджет у Москві, а українців більшовики зобов'язали «здавати суми загальнодержавних прибутків ... не пізніше наступного дня накопичення установленої суми ... і, в кожному разі, не менше одного разу на два тижні»³⁵⁵. Москалі забирали все і цим пишалися українські промосковські керівники, проповідуючи, що «цей багатий краї (Україна) став основним упором соціалістичного будівництва цілого Радянського Союзу»³⁵⁶. Ось так управляли Україною промосковські запродавці, одержуючи за це привілеї, або не відправляли на каторгу..

Територія України споконвіків була вразливою причиною небезпеки. Тому, для вивчення причин поразок у битвах за свободу, ще треба й врахувати географічне становище України, що мало велике значення як в минулому, так і є важливим на майбутнє. З давнини історики пояснюють українцям, що територія на якій вони живуть досить незахищена, через неї пролягають більшість шляхів різних народів із Сходу на Захід і навпаки, як це робили татари з Волги й інші завойовники, що приносить багато біди, Виходячи з цього теперішнім українцям, владі і політикам слід прислухатися до гетьмана П. Скоропадського, який хоча й дотримувався нав'язаної ідеї федерації з Московією, але бажав своїй українській нації і всьому народу добра, проповідуючи: «Украина, в смысле географическом, занимает несчастное положение, лишаящее проявления ее самостоятельности; та самостоятельность должна быть завоевана с значительно большим трудом нежели это было бы необходимо при более счастливых географических условиях. Украинцы этого

³⁵⁵ *Известия*. Ч. 267. 22.XI.1925.

³⁵⁶ *Прол* (етарська) Пр (авда). 20.XII. 1925.

совершенно не берут в расчет, и если и теперь новое правительство не поймет этого, оно доведет идею Украины до полнейшего краха»³⁵⁷.

Щоб утримувати древню країну в покорі, крім політичних рішень, застосовано спеціальні методи формування військових структур. Для створення радянської Червоної армії України її ядром стала 2-а Орловська дивізія і 43-й робітничий полк. На території Московії формувались і направлялись в Україну піхотні й кавалерійські частини, кулеметні роти, артилерійські дивізіони, особливої підготовки надавали так званим «кар загонам». У московських містах створювались і укомплектовувались державні військові установи, які направлялись у відповідні губернії, округи та волості, коли москалі займали ту чи іншу територію. Наприклад, Чернігівський військовий комісаріат був створений 09.12.1918 р. у м. Орел Московії, а після окупації Чернігова туди 12.12.1919 р. прибув уже сформований в сусідній державі комісаріат, в якому усі посади обіймали москалі³⁵⁸.

Окупаційні війська і військові структури, що прибували з Московії, підтримували «місцеві» оплачувані більшовики, але, як засвідчують документи більшовицьких карних органів, здебільшого це були не українці. Із 44 членів Кам'янець-Подільської робочої дружини, що підтримувала прибулих московських колонізаторів у травні 1918 р., налічувалось³⁵⁹: українців – 3; москалів – 1; євреїв – 40. Сформована в Московії Радянська армія України також не була українською: особовий склад так званих «карзагонів» підвідомчих Київській губернії станом на 14 вересня 1920 р. становив 4442, зокрема 594 українці і 3848 москалів³⁶⁰. Нарешті, на 30 керівних посад у воєнкоматах і так званих карзагонах кожної губернії призначались москалі і жодному українцеві не довіряли таких постів³⁶¹. Так колонізувалась Україна москалями, що й практикується

³⁵⁷ *Скоронадський П.* Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 307.

³⁵⁸ *ДАЧО.* Ф.Р. 2201. Од. 36. 341. 1918–1925. Описи Чернігів.

³⁵⁹ *ЦДА ВО* України. Ф-538. Оп. 1. Спр.20. Арк. 22.

³⁶⁰ *ДГА МОУ.* Ф. 3796. Оп. 2. Спр. 72. Арк. 74.

³⁶¹ *ДГА МОУ.* Ф. 3796. Оп. 3. Спр. 10. Арк. 28–32.

у ХХІ ст., але в іншій формі. Відбувалась гібридна війна, частину форм якої ми подали.

З метою виправдання захоплення окремих територій, всієї України та завезення військової сили з Московії, формувалась міфічна історія. Передусім більшовицько-комуністична історія ставить основне звинувачення державним структурам Української Революції 1917–1921 рр. у тому, що «Центральна Рада, Директорія та ін. ... намагалися відірвати Україну від Рад. Росії»³⁶². Основна зневага більшовиків і комуністів в українській революції зосереджувалась винятково на одному із її керівників – С.В. Петлюрі, назвавши усі події петлюрівщиною, хоча першими керівниками Центральної Ради були – М. Грушевський і Директорії – В. Винниченко, яких підтримувала Московія. Основна причина вибіркового звинувачення полягає в тому, що кожен з перших керівників цих державних структур були федералістами і виступали за федерацію України у складі Московії. Своєю чергою, С.В. Петлюра без жодних ухилинь спрямовував зусилля усіх революційних сил на розбудову вільної і незалежної України. Це коштувало йому дорого, якщо перші два керівники залишились живими, то С. Петлюру вбили. Більшовицька історія ніде не ставить провини Гетьманату і генералу П. Скоропадському, який хоча і любив Україну, намагався щось добре зробити, але вона має бути у складі Московії.

Під час Української революції (1917–1921 рр.) стали налагоджувати науку і освіту, а коли прийшли більшовики, то розпочалось їхнє руйнування, що підтверджує тодішній міністр освіти і другий президент УАН М. Василенко: «У нас университеты давно уничтожены и само название университетов изгнано. Фактически у нас высшего образования не существует, «профессорами» делают кого угодно. ... среди слушателей поднимаются голоса протеста против ... неизвестных в науке профессоров»³⁶³. Ця більшовицька практика надання московським прихильникам привілеїв не зникла в часи, коли Україна у 1991 р. одержала незалежність. Не дивина, що в роки

³⁶² *Українська Радянська енциклопедія*. Київ, 1982. Т. 8. С. 293.

³⁶³ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн. 1. С. 324.

незалежності державою правили ті самі більшовики-комуністи, що дало їм змогу, користуючись демократією, надавати урядовцям усіх рангів, народним депутатам, бізнесменам привілеї: одержувати, здебільшого купувати, звання професора, доктора наук, академіка, Героя України; купити посаду міністра чи заступника міністра; купити місце у Верховній Раді України; стати бізнесменом, придбавши за безцінь державні підприємства.

Захопивши Україну, розмістивши на всій її території війська і підпорядкувавши науку та освіту москалям, вони взялися за знищення українського народу. Знаючи, що український народ продовжуватиме битву за звільнення з колоніального рабства москалі передусім вчиняли геноцид (голодомор) і терор, що визнається країнами світу. Урядова комісія США тільки 22 квітня 1988 р. подала до Сенату США висновки щодо Голодомору в Україні, де стверджується: «Сталін та його оточення вчинили у 1932–1933 рр. геноцид проти українців». Через 30 років, у жовтні 2018 р., сенат США одностайним рішенням ухвалив двопартійну резолюцію, яка стала першим в історії правовим актом Конгресу США, де Голодомор 1932–1933 рр., визнається геноцидом³⁶⁴ українського народу. Резолюція Сенату США має визначальне значення не тільки для історії та правових перспектив України, а ще й доказом, що США є стратегічним партнером України, тому подається її переклад з незначним скороченням³⁶⁵.

Резолюція Сенату США: «Висловлюючи позицію Сенату, що 85-річчя українського голоду 1932–1933 років, відомого як Голодомор, має слугувати нагадуванням про політику репресій Радянського Союзу проти народу України. У той час як у 2017–2018 роках відзначають 85-у річницю голоду в Україні 1932–1933 років, відомого як Голодомор; у той час як у 1932 та 1933-му роках мільйони людей загинули від рішення тоталітарного сталінського уряду колишнього Радянського Союзу, який навмисно спричинив в Україні голод з метою зламати опір нації до колективізації та комуністичної

³⁶⁴ *Геноцид*—внищення родів, окремих груп населення за національними і расовими мотивами.

³⁶⁵ *Літературна Україна*. 2018. 11 жовтня. № 37.

окупації; У той час як радянський уряд навмисно конфіскував урожаї зернових і заморив голодом мільйони українських чоловіків, жінок та дітей через політику примусової колективізації, якою уряд прагнув знищити національно свідомий рух за незалежність; У той час як радянський диктатор Йосип Сталін наказав перекрити кордони України, щоб ніхто не врятувався від рукотворного голоду і запобігав доставці будь-якої міжнародної допомоги продовольством, як могла б полегшити становище голодуючих;

У той час як багато дослідників по всьому світу працювали над виявленням справжніх масштабів голоду, включаючи канадського експерта Ендрю Кернса, який відвідав Україну в 1932 році та отримав пояснення, що зерна немає, «тому, що уряд зібрав більшість зерна та експортував його в Англію та Італію», поки Йосип Сталін відмовляв водночас відмовляв у допомозі народу України продовольством; У той час як майже чверть сільського населення України була знищена або змушена втікати через штучний голод, вся нація страждала від наслідків тривалого голоду; У той час як відомі кореспонденти того часу критикувались за їхню мужність у повідомленнях про примусовий голод в Україні, зокрема Гарет Джонс, Вільям Генрі Чемберлін та Малькольм Макерідж, який написав: «Вони (селяни) скажуть вам, що багато хто вже помер від голоду і що багато хто помирає щодня; що тисячі були розстріляні урядом і сотні тисяч були заслані ...».

У той час як Рафаель Лемкін, який присвятив своє життя розвитку правової концепції, понять і норм, що містять масові звірства, а його невтомне адвокатування переконало ООН ухвалити у 1948 році Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, дослідницька стаття за його авторства, написана у 1953 році, в якій «радянський геноцид в Україні» він назвав «класичним прикладом радянського геноциду», характеризуючи його «не просто як випадок масового вбивства, (а) випадок геноциду, знищення не тільки окремих людей, але всієї культури та нації»; У той час як жертви Голодомору 1932–1933 років будуть відзначені українськими громадами по всьому світу, а в Україні – протягом листопада 2018 року, Сенат США ухвалює:

- 1) пам'ятаючи про 85-у річницю Голодомору 1932–1933 років, висловлює найглибші співчуття жертвам і тим, котрі вижили у цій трагедії, та їхнім сім'ям;
- 2) засуджує систематичні порушення прав людини радянським урядом, у тому числі свободу на самовизначення українського народу та свободу слова;
- 3) визнає висновки про український Голодомор, подані до Конгресу 22 квітня 1988 року, в тому числі у частині «Йосип Сталін та його оточення вчинили геноцид проти українців у 1932–1933 роках»;
- 4) заохочує до розповсюдження інформації щодо Голодомору 1932–1933 рр. і з метою розширення світових знань про цю штучну трагедію;
- 5) підтримує постійні зусилля народу України в роботі із забезпечення демократичних принципів, вільної ринкової економіки та поваги до прав людини, щоб Україна могла реалізувати свій потенціал як важливого стратегічного партнера США у цьому регіоні світу і щоб відобразити волю її людей».

Про те, що більшовики проявляли свавілля переважно в Україні, особливо стосовно сільського населення, бачили українські вчені, письменники і політики, але не висловлювались відкрито, а хто не мовчав, того знищували. Вивчення першоджерел однозначно свідчить, що Московська імперія в усі часи мала єдину ціль – духовне, географічне і фізичне знищення українського народу, зникнення з карти Європи навіть назви країни Русь-Україна. Прикладом може свідчити те, що в роки Голодомору 1932–1933 рр., коли навіть ті працездатні селяни, які виконували завдання щодо здачі зерна і не чинили супротиву більшовикам, фізично знищувались тільки через те, що вони українці³⁶⁶. Історія причин поразок битв українців за вихід з рабства свідчить, що єдиний шлях здобуття волі – невпинна і безкомпромісна боротьба на основі єдності всього українського народу.

Перебуваючи у Києві, В. Вернадський виїздив до Боярки, у Старосіллі та інших місцях у своєму щоденнику за 29.VIII. 1929 р.

³⁶⁶ Лознянський Б. Лузна-Лузна. Село на Поділлі. Вінниця, 2019. С. 446–517.

записав становище в Україні: «Настроение здесь тревожное. Крестьянство подавлено все растущими налогами, очень возбуждено, и отголоски растущего недовольства достигают и всех с ним сталкивающихся. С разных сторон доходят слухи о том, что крестьяне расправятся с панами – городом – при первой войне, слухи о которой сейчас нервируют население. Разные люди самым различным образом все говорят о злобе и раздражении населения. ...Новое повышение продовольственного налога при неурожае еще больше волнует население. Вместе с тем все боятся высказываться, боясь сыска. Все движения подавляются быстро и сурово: из деревень высылают всех лиц, замеченных как выделяющихся из среднего уровня»³⁶⁷.

Замовчування знищення національного свідомого руху за незалежність, зокрема геноцид українського населення, замовчувалось до часів незалежності України. Москалі замовчували спрямоване винищення українського народу ленінсько-сталінським режимом, коли тільки «з квітня 1932-го до листопада 1933 року – усього за 17 календарних місяців або 500 днів – від голодної смерті загинуло майже 10 мільйонів Українців, серед них – до 3 мільйонів дітей. Щохвилини гинуло 17 осіб, щогодини – 1 тисяча, щодня 25 тисяч»³⁶⁸. Після 1991 р. з'явилось чимало досліджень про штучне знищення селян голодом упродовж багатьох років, де Голодомор названо геноцидом українського народу, у тому числі на прикладі конкретних сіл і селищ, зокрема на Вінниччині³⁶⁹. Проведені дослідження свідчать про найстрашніше, започатковане в роки геноциду – в роки незалежності українська людність суцільно гине із-за знищення села, що було основою українства, одержані селянами земельні паї орендують спритні ділки, сплачуючи старикам і їхнім онукам за оренду гектарів землі грами зерна, як колись більшовики видавали 100 грамів зерна на трудовень.

³⁶⁷ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 2. Кн.1. С. 523.

³⁶⁸ *Літературна Україна*. 2019. 20 липня. № 25–26.

³⁶⁹ *Лознянський Борис*. Лузна-Лозна село на Поділлі. Вінниця, 2019. С. 446–517.

Зразу ж за геноцидом українського народу з 1934 р. розпочався терор, про масштаби якого можна судити лише з основних даних, які подає Український інститут національної пам'яті³⁷⁰. Нині (2020 р.) в усіх областях України оприлюднюються чисельні вбивства українців москалями. Якщо українці й світ ознайомиться з фактами і чисельністю жертв, то Україна стане єдиною державою не тільки Європи, а й світу, яка зазнала нечуваного знищення народу, що проживає на території древньої держави Русь-Україна. Причина: Московське царство не бажає, щоб народи світу знали про викрадення назви «Русь» і стати Росією; використовувати працелюбних українців для виробництва харчів лінєвим, войовничим москалям. Після ознайомлення кожен замислиться, а чи можна надалі близько спілкуватися з москалями, які завжди породжують злість, що концентрується в особистостях – вбивць, більшовиків і злочинців.

Репресивні органи в Україні (НКВС) розташовувались у найпрестижніших місцях, зокрема, Києва: у 1934–1938 рр. – будинок колишнього Київського інституту шляхетних дівчат (згодом – Жовтневий палац); у 1938–1941 рр. – на вулиці Короленка (нині – Володимирська), 33; репресивні органи Києва і Київської області – на вул. Р. Люксембург (нині – Липська), 16. Можливо ще не вивчено або не оприлюднено про страхіття, що відбувалися у підвалах будинку, де тепер розміщається Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів і Міністерство економіки (колишній Держплан України). Найкривавіша ніч у Києві – 10 травня 1938 р., коли у в'язницях НКВС було розстріляно 563 людини. Розстріли відбувалися, як правило, на подвір'ях в'язниць, у підвалах НКВС або безпосередньо перед похованням.

Одним із найбільших на території України поховань жертв сталінських репресій у Биківні біля Києва, де встановлено імена понад 19 тис. розстріляних громадян. Інші місця масових поховань жертв Великого терору: Рутченкове поле (Донецьк); Парк культури та відпочинку (Вінниця); П'ятихатки (Харків); Католицьке кладовище (Умань); Єврейський цвинтар (Черкаси); село Халявин (Чернігівщина); Другий християнський цвинтар (Одеса); 9-й км

³⁷⁰ Літературна Україна. 2018. № 28. 9 серпня.

Запорізького шосе (Дніпро); після 1939 р. – урочище Дем'янів лаз (Івано-Франківськ), урочище Саліна (Львівська область), Тюрма на Лонцького (Львів). Це трагічний наслідок діянь тих українців, які дотримувались «федерації» України в Московії, одержували привілеї від москалів і їм потурали, хто борців за незалежність називав і називає дотепер, в роки Української революції (1917–1921 рр.) – «петлюрівцями», а Українського повстання (1942–1952 рр.) – «бандерівцями».

За оцінками істориків у період Великого терору (5 серпня 1937 – 17 листопада 1938 рр.) на території України було «засуджено» 198918 осіб, з яких близько двох третин розстріляно, інших відправлено до в'язниць і таборів. Крім того, 287 українців та осіб, доля яких пов'язана з Україною, були розстріляні серед 1111 знижених осіб (27 жовтня – 4 листопада 1937 р.) в урочищі Сандармох біля міста Медвежогорськ у Карелії, що вдіяно з нагоди наближення 20-річчя Жовтневого перевороту. В тих могилах спочиває цвіт української інтелігенції, національна еліта: академіки – Степан Рудницький і Матвій Яворський; письменники і драматурги – Микола Куліш, Лесь Курбас, Микола Зеров, Валер'ян Підмогильний; професори – Володимир Чеховський і Сергій Грушевський; міністр освіти УНР Антон Крушельницький із синами; сотні інших достойників України. Поряд з цими місцями в Карелії розташовано відомий Біломорканал, на будівництві якого загинуло понад 100 тис. українських політв'язнів. Це результат того, що українці та їхні провідники не так завзято боролись проти москалів, як їм протистояв народ Фінляндії у 1917–1940 рр., одержавши свободу.

Звичайно, боротьба українців проти московської колонізації, розпочата у 1917 р. не припинялася й активно, тобто збройними виступами, і пасивно, тобто політично, не припиняючись до 24 серпня 1991 р. Архівні матеріали, що були закриті до 2009 р. свідчать, що тільки за 1917–1932 рр. відбулося 268 збройних повстань, в яких діяло 1500 повстанських загонів, 268 районів України були охоплені стихійними виступами селян, відбулося 113 збройних селянських повстань. Ефективність збройних повстань була низькою, оскільки провідники Центральної Ради і Гетьманату (М. Грушевський, В. Винниченко і П. Скоропадський) перейшли на бік більшовиків, а

С. Петлюру і Є. Коновалця, які відстоювали незалежність України, тримали в ізоляції за кордоном, зокрема за підтримки Польщі, якій не вигідна незалежна Україна, згодом їх вбили.

Особливим у період повстанських рухів було відновлення Української автокефальної церкви. Варто зазначити, що автокефалія української церкви³⁷¹ стала опорою ідентичності української нації, народу. В роки Української революції 1917–1921 рр. уже була відновлена Українська автокефальна церква, яка діяла до 1930 р., діяла вона і в роки німецької окупації 1939–1945 рр., коли ж повернулись совети, була знищена. Українську автокефальну церкву більшовики звинувачували у тому, що українська церква намагалась бути незалежною від інших «єдиновірних церков», тобто московського патріархату, звинувативши церкву у боротьбі проти Радянської влади з метою відриву України від Радянської Росії. Тільки тепер, у 2018 р., розпочався процес відновлення автокефалії Української церкви, яка, з допомогою Бога, завершилась наданням Константинополем такого права.

Одначе, хоча й не було надійних провідників революційного руху, цей стан тривожив більшовиків і про це написав Сталіну керівник ОГПУ в Україні В. Балицький³⁷². У доповіді на прикладах зосереджувалась увагу більшовиків на відновленні повстанських процесів, що розпочалися в роки Українського повстання: «Осенью 1931 г. началась широкая вербовка в повстанческие организации и ячейки бывших петлюровцев, участников различных банд и кулаков, с целью поднять весной 1933 г. восстания на Украине». Це є реальним твердженням, що саме виступи українців стали головною причиною Голодомору 1932–1933 рр., бо москалів охопив страх перед українськими антибільшовицькими виступами, побоюючись втратити Україну. Москалі робили все так, щоб в Україні нікому було очолити весь повстанський рух, бо кожного, хто виявляв організаційні здібності на державному рівні, вони вбивали.

Проминуло небагато років, як Українська революція потерпіла поразку і Україна потрапила до «федерації» Московії, як

³⁷¹ Автокефалія – повне самоврядування церкви.

³⁷² ЦДА ВОВ. Ф. 1. Оп.20. Спр. 5242. Арк. 22–36.

цього бажали М. Грушевський, В. Винниченко і П. Скоропадський. У 1929 р. перепис населення показав наступний національний склад великої колоніальної країни – СРСР: москалі – 77 млн 791 тис.; українці – 81 млн 195 тис.; білоруси – 4 млн 739 тис.; узбеки – 3 млн 905 тис.; татари – 2 млн 917 тис.; євреї – 2 млн 600 тис.; решта – інші народи. Половина століття (1929–1979 рр.) промайнула і картина структури народів завойовницької імперії кардинально змінилася. Перепис у 1979 р. показав, що національний склад імперії становив: москалі – 137 млн 791 тис.; українці – 42 млн 347 тисяч; решта – інші народи.

Отже, через половину століття українців стало у два рази менше, москалів, білорусів, грузинів і татар – збільшилось удвічі; узбеків, вірменів і таджиків – утричі стало більше. Тут і Геноцид (Голодомор) 1932–1933 рр., війна 1939–1945 рр., Голодомор 1947 р. та багато інших причин геноциду українського народу. Звичайно, москалі за століття колонізації виховали в Україні проросійських істориків, типу Станіслава Кульчицького, який разом зі своїм вихованцем Г. Касьяновим стверджує, він в минулому проживав в уральському Челябінську, що в Україні вмерло від голоду не 10 млн і більше українців, а всього 3,5 млн українців. Крім того, як відзначив професор В. Сергійчук, ці промосковські вчені наважуються заявляти, що Голодомор 1932–1933 років не є геноцидом³⁷³. Чимало інших промосковських істориків зменшують чисельність українців, які загинули у Другій світовій війні москалів з німцями.

Сказане підтверджується історичними фактами, а щоб виликувати скалічені й безнадійні душі в духовно пограбованій Україні знадобиться три-чотири покоління (до 100 років). Як перемагали московські колонізатори мають знати наступні покоління, бо це наш споконвічний сусід, він ніколи не виправиться, завжди буде застосовувати одні й ті самі методи, які використані в роки Визвольної війни 1648–1657 рр. та після неї, а також в роки Української революції 1917–1921 рр. і після неї. В роки, коли терпіла поразку Українська Центральна Рада, Гетьманат і Директорія (1917–1921 рр.) більшовицька Московія уже готувалась до завоювання України.

³⁷³ Літературна Україна. 2019. № 21, 22. 1 червня.

Дослідження історичних фактів намагання Московії повернути Україну в колонію свого підпорядкування, застосовувались методи гібридної війни. Перш за все вони знищували всіх тих, хто намагався виїхати в еміграцію після поразки битв. Архівні документи свідчать, що після 1921 р. відбувалось масове знищення українців, зокрема «Предпринятой экспедицией под руководством тов. Евдокимова в Крыму был очищен Крымский полуостров от оставшихся врангелевцев и в результате были расстреляны до 12 000 человек. Из коих до 30 губернаторов, больше 150 генералов, больше 30 полковников, несколько сот контрразведчиков шпионов ...»³⁷⁴. Ще більш масові вбивства відбулися 1937–1938 рр., коли в країні було вбито близько 20 млн осіб, з них тільки у Вінниці «закатовано і розстріляно понад 14 000 різних за фахом, за національністю, за віросповіданням трударів»³⁷⁵.

Усе це відбувалось відповідно до вказівок В. Ульянова-Леніна: «расстреливать, никого не спрашивая и не допуская идиотской волокиты», «надо поощрять энергию и массовидность террора». Увесь цей жах підпорядковувався основній ідеї того самого Леніна, який на III з'їзді комсомолу (жовтень 1920 р.) проголосив: «Мы в вечную нравственность не верим и обман всяких сказок о нравственности разоблачаем». Таку нелюдську теорію втілював у практику Троцький, який у травні 1920 р. написав про методи формування суспільства і ведення економіки: «пролетарское принуждение во всех своих формах, начиная от расстрелов и кончая трудовой повинностью, является, ...методом выработки коммунистического человечества из человеческого материала капиталистической эпохи»³⁷⁶, що схвалив Ленін.

Нарешті Європа і світ підводять підсумки свого військового і дипломатичного безладу, що відбувався на початку ХХ ст. Закінчувалась Перша світова війна (1915–1918 рр.) в якій брало участь майже 70 країн, зокрема й Україна, у битвах загинуло за різними даними 19–40 млн людей. Протистояли дві ворожі сили Європи:

³⁷⁴ Вітковський В., Ковальчук Г. Таємниця схованих могил. Вінниця, 2016. С. 143.

³⁷⁵ Там само. С. 6.

³⁷⁶ Вітковський В., Ковальчук Г. Таємниця схованих могил. Вінниця, 2016. С. 4, 5.

Антанта (Франція, Англія, США, Японія, інші країни) та Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина та Італія). Так сталося, що українці воювали і в одному угрупованні (Австро-Угорщина) і другому (Росія), а тому українці бились проти українців. На боці і Росії був генерал П. Скоропадський, тобто воював проти Німеччини, коли він став гетьманом України, то Кайзер нагородив його найвищим орденом Німеччини. Коли 11 листопада 2019 р. відзначали 100-річчя закінчення Першої світової війни, то церемонії відбувалися тільки в Парижі, Англії і США, а в Німеччині, яка потерпіла поразку було тихо. За словами очевидців, зокрема кореспондента Голосу Америки Цюпина, церемонія була похмура з різних причин: там зібралися усі глави держав, які брали участь у Першій світовій війні, що не приносило теплоти у відносинах; Путін з Московії і Президент США Трамп не прийшли до палацу, де усіх глав інших держав зустрічав Президент Франції Макрон; делегація України як учасниця у Першій світовій війні також була присутня; навіть погода сприяла похмурості, йшов дощ, усі під парасольками. Історія повторюється, бо коли будуть відзначати століття закінчення Другої світової війни, то знову ті самі два угруповання – країни переможці й Німеччина, що потерпіла поразку, а тому в тій країні знову жодна церемонія не відбудеться, а можливо щось придумають.

2.5. Висновки

*През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали.*

Іван Мазепа

На початку ХХ ст. в складних умовах, які сталися після більшовицького перевороту в Московії, треба було будувати українську державу, якої у нас століттями не було, але, на жаль, знову не вдалося. Упродовж цього періоду формувались і випробовувались форми державної влади та її органів: 1917–1918 рр. діяла Українська Центральна Рада, було утворено Раду народних міністрів Української Народної Республіки; 1918р. – Гетьманат П. Скоропадського, коли за короткий строк (більше семи місяців) були сформовані усі

органи державного управління, зокрема Державний сенат Української Народної Республіки; 1918–1919 рр. діяла Директорія Української народної республіки, було сформовано Раду народних міністрів Української Народної Республіки.

Аналіз усіх подій періоду Української революції 1917–1921 рр. дає підстави зробити висновок, що це був період злоби, недовіри, заздрощів і зради. Кожен із трьох періодів Української революції – Українська Центральна Рада, Гетьманат і Директорія, дають відповідь для національної історії про причини поразок у відстоюванні української незалежності. Крім того, Українська революція відбувалась в роки Першої світової війни, коли майже всі країни Європи воювали і серед них Московія як член Антанти (Англія, Франція, США, Московія) намагалась використати сприятливі моменти, щоб залишити Україну у своїй федерації.

Українська елітна аристократія, яка вийшла з старшин і шляхти польської та московської епохи, служила не українським інтересам, а іншим державам, що ми бачимо на прикладі культурної аристократії в особах М. Грушевського і В. Винниченка та військової аристократії П. Скоропадського. Вони як українці, чії роди походили від старшинської і шляхетської громади держави Русь, намагались щось здійснити для держави своїх предків, але у кожного була чужинська ідеологія, яка передбачала, що Русь-Україна не може самостійно існувати, вона має бути у складі Московської імперії. Чомусь українська аристократія забуває, що висока культура древньої Русі примусово перейшла до Московського царства, перетворивши його в імперію. Отож душі українських провідників були окуповані московською ідеологією, у яких панувала протилежність національних інтересів.

Національні й політичні орієнтації провідників Української революції 1917-1921 рр. були катастрофічно протилежними, що вплинуло на поразку самої революції, призвело до невдачі створення незалежної української держави та відсутність підтримки урядів Української Народної Республіки урядами країн Європи. У деяких провідників революції були справедливі ідеї, зокрема П. Скоропадський висловлювався досить влучно: «Народи, що їх провідники не мають відчуття національної гордості, можуть бути тільки

зряддям для інших. ...Народи, що їх провідники стають тінями чужих слів і відблиском чужої слави скочуються безповоротно у прірву небуття». Ще краще і конкретніше висловився С. Петлюра: «Моральним чотирикутником – отим старокозацьким табором – поставимося ми в переходові дні нашої історії до всіх негідних наступів на нашу єдність та вірність випробуванім ідеям. Скупчилося один біля одного з готовністю взаємної допомоги і перестороги – і ми витримаємо усі «міри і проби» незалежно від того, чи вони походять з якогось Інтернаціоналу чи від його класократичного антиподу». Як українські провідники дотримувалися таких ідей, можемо переконатися на прикладі конкретних особистостей.

Загроза протилежних цілей провідників українських повстанських рухів і борців за відновлення незалежної країни Русь мов каральний меч постійно висить над українським народом. Українська революція потерпіла поразку і цьому є основна причина – неузгодженість провідників революційного процесу, які не мали єдиної думки, їхні думки здебільшого суперечили інтересам українського народу. Історика М. Грушевського обрали головою Української Центральної Ради заочно, бо він перебував у Москві, мовби, на засланні, генерала П. Скоропадського також обрали заочно в Чигирині наказним отаманом Вільного козацтва, у той же час письменника В. Винниченка обрали першим Українським прем'єром та С. Петлюру військовим міністром у їхній присутності. І ось їхні цілі на обраних посадах: М. Грушевський і П. Скоропадський вважали, що для України найкраще бути у федерації з Московією; В. Винниченко постійно твердив «Нам потрібна Україна соціалістична, або – ніяка!», а це більшовицька, тільки С. Петлюра, якого підтримував Є. Коновалець та інші, постійно проголошував і так діяв: «Нація – понад партіями. Україна – понад усе!», але сил у нього не було, бо Грушевський, Скоропадський і Винниченко їх зруйнували.

Україна так і не стала в реальності Соборною державою, куди входили б УНР, ЗУНР та Карпатська Україна, чого намагалися досягти і силою і дипломатією, але українські провідники часів революції не буди здатними протистояти москалям і їхнім новітнім керманічам – більшовикам. Дослідження засвідчують основні причини такого програшу: розпорошеність та роз'єднаність серед

народу і його провідників; боротьба за незалежність в часи Української революції 1917–1921 рр. не була підкріплена ні матеріально, ні духовно діянням нації за багато попередніх століть; загальна не-підготовленість народу до самостійного життя як результат колоніальної спадщини минулих століть; невміння ставити власне життя на користь інтересів цілого – нації; для боротьби з Московією і розбудови незалежної держави провідники Центральної Ради, Гетьманату і Директорії робили ставку на країни Європи, не зумівши, як це зробили поляки і чехи, використати вплив таких країн, як Америка і Англія; складні міжнародні обставини, а саме війна Антанти проти Німеччини та Австро-Угорщини; агресивні дії поляків, румунів і чехів, які виявились більш організованими і підготовленими для створення власної держави на суто етнографічних землях, захопивши при цьому ще й українські землі; зрада командування галицької армії не дала змоги об'єднати сили арміям УНР для боротьби з більшовиками як основним ворогом. Реальна боротьба за незалежну країну була не тільки надзвичайно складною, а й неможливою, коли свої українські селяни у 1918 р. роззброювали українські війська та матеріальні обози. Таких прикладів безліч, а тому розмови та гасла в історії минулого щодо виборювання Соборної і незалежної України у ті часи було ілюзією.

Особливо треба відзначити, що розвиток національного руху в Україні, який особливо розвинувся у 1918–1920 рр., свідчить, що усі форми влади Московії, царизм чи більшовизм, як зазначав С. Петлюра: «Однаково не миряться з існуванням державної незалежності України і однаково будуть боротися проти неї і з нею як політичними, так і мілітарними засобами»³⁷⁷. З усього видно, що як і в часи Визвольної війни, так і в роки Української революції 1917–1921 рр. проти України Московія застосовувала не пряму, а гібридну війну, яка буде продовжуватись і в майбутньому, що буде показано.

Треба визнати, що напередодні Української революції 1917–1921 рр. не було визначено проукраїнської цілі битви та єдиного узгодженого керівництва всіма революційними процесами і загонами. Не було створено потужної військової сили, хоча були великі

³⁷⁷ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 311.

можливості, були старшинські кадри, рядові бійці, зброя, технічні засоби, все було прогаяно через політичну незрілість. Проте тільки збройні сили Окремого загону Січових стрільців, яким командував Євген Коновалець, давала Українській Центральній Раді і Директорії велику військову силу протистояти московським загарбникам та перемогти 1 листопада 1918 року. Для повної перемоги революції військової сили не доставало, вона була розпорошена через відсутність єдності революційного руху. Важливим було лише те, що в січні 1918 р. Четвертим Універсалом визначено, що Українська Народна Республіка стала незалежною державою, що було відновлено в 1991 р., а тому в 2018 р. українській незалежності виповнилося 100 років. Більше того, майже було вирішено питання повернення деяких етнічних територій, зокрема Кубані. У 1918 р. до Києва прибула Кубанська делегація для вирішення питання приєднання Кубані до України і вже з червня 1918 р. Україна щомісяця надсилала на Кубань озброєння та інші військові матеріали.

Для здобуття незалежності ще в 1918 р. українцям довелося долати важкі перепони багатоголового перебування у московській колонізації, коли було зруйновано державну структуру древньої країни, її історію, мову й духовність. Існує чимало доказів того, що провідники Української революції 1917–1921 рр. М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський та інші розчарувались у можливостях українського народу самостійно жити, господарювати і створити державу. Не хто інший, М. Грушевський і його прибічники, що творили тодішні Універсали, здавали українські інтереси. В документах вони обґрунтовували, щоб українці якимось прилаштуватись до Московії на основі федерації, випрошуючи деякої самостійності, а коли з'явилась складність, то вони тихо, без битви здали владу і втекли за кордон, щоб згодом повернутись.

Лише С. Петлюра, Є. Коновалець та небагато їх прибічників, розуміючи, як українському народу важко привчитись до незалежного об'єднуючого життя, знаючи, що його таким зробили колонізатори за багато століть, вірили у можливість українців самостійно господарювати і творити державу, бо така здатність їм притаманна з давнини від їхніх предків. Однак над проявом таких можливостей у перспективі слід працювати потужніше всім і кожному.

Основні причини поразки Української революції 1917–1921 рр. і втрати держави: політико-економічні негаразди; найголовніше – притаманне українцям отаманство, коли кожен бажав одноосібно вирішувати питання боротьби, ставати отаманом; незавершеність процесу консолідації української нації після смерті гетьмана Б. Хмельницького; брак єдиної української державної ідеології у гетьманів після Б. Хмельницького; брак належної дисципліни, єдиної думки і незавершеність організаційної структури тодішньої української церкви у її достойників. Як результат, українська церква потрапила під зверхню залежність від московської церкви (1686 р.), а нація, що бореться за власне державне життя не може миритися з такою залежністю.

Визвольні рухи українців, починаючи з 1657 р., перетворились у протистояння, країна перетворилась у місце, де повсюди панувала злоба, недовіра, заздрість. Новоявлене українське отаманство, що перейшло від козацтва, боролось то проти одних, то проти інших, битви були не організовані, а тому терпіли поразки й більшовики їх не любили «помнят пси отаманы, помнят польские паны конармейские наши клинки». Трагедія Холодного Яру на Черкащині, повстання борців Холодного Яру 1923 р. та їхня геройська загибель є результатом отаманства і неузгодженості у визвольних діях.

Загалом основними причинами поразки Української революції 1917–1921 рр. слід вважати: перша – основна, роз'єднання сил, коли одні основні учасники революції – М. Грушевський, В. Винниченко та П. Скоропадський духовно, політично й практично сповідували федерацію України у складі Московської імперії, інші ж – Є. Коновалець, С. Бандера, Р. Шухевич відстоювали незалежність української держави; друга, дієвість Центральної Ради і Гетьманату були імітацією битви за державу Україна, оскільки кінцевою метою була федерація у складі Московії; третя, Директорія і її керівники вже не мали сили для відстоювання незалежної української держави; четверта, не підтримали німецькі війська, що були на території України, протистояння Польщі, яка мала власні цілі щодо повернення українських територій; п'ята, окупація військами більшовиків та їхня агітація передачі влади робітникам і селянам; шоста,

розширення повсюди в країні не координованої отаманщини, що відволікало потужні сили народу в революційних битвах.

Загалом варто зробити узагальнювальний висновок, який полягає у тому, що в роки Української революції (1917–1921 рр.) українці, не позбувшись ярма московської «федерації» та повіривши у більшовицькі ідеї, самі себе заповнили, а не хтось інший. Московські більшовики, щоб нічого не позбутися вирішили знищити український народ, застосувавши геноцид. Трагедія світового масштабу – геноцид українського народу, що заподіяли більшовики через десять років (1932–1933 рр.) сталася тому, що В. Грушевських, В. Винниченко та П. Скоропадський дотримувались ідеї «федерації» України у складі Московії, не дотримуючись єдності з іншими учасниками Української революції 1917–1921 рр., зокрема, С. Петлюрою, Є. Коновальцем та іншими, які вважали, що Україна має бути Самостійною Незалежною Соборною Державою. Українська революція потерпіла поразку, але вона поставила перед Московією велику проблему втрати москалями світової цінності, що створювалась насильницькою роботою, використовуючи древню культуру великої європейської країни Русь-Україна.

Водночас у горнілі революції знайшлися сили, що сприяли поверненню до витоків древньої культури: проголошено відновлення української державності (1918 р.) – «Українська Народна Республіка стає самостійною»; створено центри української науки та освіти; сформовано українську армію; чимало справ здійснено у реформуванні аграрної сфери, багато іншого. Хоча московські та українські більшовики й захопили силою і хитрістю владу в Україні, але народжена ідея і започатковані процеси визволення з московського ярма стали незворотніми, що помітив академік В. Вернадський, заявивши відкрито тодішнім більшовикам: «Мы должны понять: по какому пути нам надо идти? Должны ли мы признать в украинской культуре свое родное ..? Или, начав тяжелую и, уверен, бесплодную борьбу с безповоротно выступившим на историческую сцену украинским возрождением, вызвать новый вековой спор, ... и извести русскую культуру этим путем до великорусской культуры?»³⁷⁸.

³⁷⁸ *Вибрані твори академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 1.К. 2. С. 251.

Як показала історія, Московія пішла другим шляхом «начав тяжелую ... бесплодную боротьбу ... с украинским возрождением». Саме в цьому постає відповідь, – чому всі московські царі й генеральні секретарі тримали в ярмі українців, а коли вони виривались на волю, як от після 1991 р., то йшли війною. Війна і тиск на українців закінчиться тільки тоді, коли Московія стане Московським царством за територією і чисельністю населення.

Револуція не була озброєна програмою боротьби та проукраїнською ідейно-політичною пропагандою, де б чітко пропагувалась ціль, заради якої відбувається революція. Цього не було, або було, але ціль проповідувалась розмито, двояко і протилежно, проглядалась промосковщина та анархія. Українська Центральна Рада не мала цільної національної програми, бо її керівники обирались без їхньої присутності, М. Грушевський перебував у Москві, вони не проголошували жодних програм, яких насправді й не було. Не мав жодної програми й гетьман П. Скоропадський, якого привели до гетьманства московські генерали і «Спілка хліборобів», очолювана провідником вінницького повітового дворянства Д. Гейденом. Як М. Грушевський і В. Винниченко, так і П. Скоропадський пропагували у промовах і офіційних документах, ухвалених Центральною Радою чи підписаних гетьманом, московський соціалістичний федералізм.

Є усі підстави вважати, що Українську революцію підтримувала й церква, коли Всеукраїнський православний церковний собор, що відбувся 14–30 жовтня 1921 р. у Києві, в Софійському соборі, організаційно оформив Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ), оголосивши недійсним акт від 1686 р. про підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату РПЦ. Собор обрав і хіротонізував руками всіх присутніх пресвітерів на першого єпископа УАПЦ й митрополита Київського і всієї України протоієрея Василя Липківського³⁷⁹. Потім більшовики не допустили діяльності УАПЦ, що тягнеться до перших десятиліть ХХІ ст.

Усе зазначене ставало причиною, що значні битви та невеликі заворушення русини-українці завжди програвали, а тому це було

³⁷⁹ *Перший* Всеукраїнський православний церковний собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: Документи і матеріали. Київ; Львів, 1999.

пересторогою у майбутньому для керівників УПА в 1942–1952 рр., про що писав один із тодішніх керівників підпілля М. Лебідь, згадуючи повстанський рух 1917–1921 рр: «Головною причиною їх невдач були – розпорошеність різного роду повстанських загонів, брак одного центрального керівництва цілого повстанського руху, прояви отаманства та анархії»³⁸⁰. Тобто приклади програшів минулого використовувались у майбутніх битвах, але виправити безліч помилок минулого занадто важко, для цього знадобиться багато років.

Не вдалося розв'язати проблем, які ставилися перед Українською революцією ні у побудові держави, ні у збереженні Української автокефальної православної церкви, багато чого іншого, що визнав М.П. Василенко міністр освіти, в.о. міністра закордонних справ, президент Державного сенату Української держави і другий президент Української академії наук у переписці з В. І. Вернадським: «Нет, не наша революция и не наши современники решат эти вопросы. Разрешит их та нарождающаяся новая интеллигенция украинская, о которой я писал уже Вам не раз»³⁸¹. Українська революція 1917–1921 рр. потерпіла поразку, але вона народила ідеї, які нове покоління інтелігенції несло для наступних битв за свободу у 1942–1952 рр.: С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера, Р. Шухевич. Ми маємо їх пам'ятати, бо саме вони робили велику справу, результати якої проявились 1991 р., адже, за твердженням Миколи Сингаївського: «Ми, українці, завжди будемо нескореною і монолітною нацією, допоки пам'ятатимемо про своїх величних побратимів».

³⁸⁰ *Мірчук Петро* (Канада). Українська Повстанська Армія 1942–1952. Мюнхен 1953; Львів 1991. С. 53.

³⁸¹ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011.Т. 2. Кн. 1. С. 322.

Розділ 3

УКРАЇНСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1942–1952 рр.

*У великій світовій драмі наших днів
Ми маємо до вибору:
Або бути творцями, або жертвами історії.*

Євген Коновалець

Вступ

Після 1921 р. територія України була розшматована між сусідніми державами, український народ, насильно повернутий в ярмо недавніх колонізаторів, як відзначалось, не припинив визвольної боротьби. Навпаки, вишукувались нові організаційні державницькі форми і військові методи боротьби, чого не вистачало у минулих битвах. Основним напрямом українського національного життя упродовж 1921–1939 рр. була поява і розширення визвольної підпільної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Характерним стало те, що до підпільної боротьби перейшли патріотичні сміливці, високоідейні українські представники українського національно-визвольного руху, який колонізатори намагалися викоринити. На початку другої світової війни 1939 р. патріоти стали на шлях жорстокої битви за визволення українського народу.

Складність продовження боротьби за незалежність, посилена українцями, полягала в тому, що саме в цей період продовжували загострюватись суперечності: з одного боку між поневоленими європейськими націями і їхніми поневолювачами; з другого – військові протистояння між великими конкуруючими державами, а

саме Московією і Німеччиною. Тривав процес емансипації, коли українці, як і більшість народів Європи, намагалися звільнитися від залежності, гніту та обмежень від колишніх та нових колонізаторів. Особливість боротьби українців у цей період характерна тим, що вони боролись не за права самовизначення, як це практикували інші народи Європи, а за відновлення древньої держави Русь з її територією, історією, культурою, мовою, традиціями і звичаями, яку століттями колонізували Польща й Московія.

З усіх періодів визвольних битв українського народу Українське повстання 1942–1952 рр. є одним із найяскравіших, потужних виявів прагнення українців до свободи і звільнення від московського ярма. Щоб закрити для світу велич і силу українського народу радянська історіографія тенденційно, однобічно та необ'єктивно висвітлювала, точніше перекручувала, діяльність повстанців, особливо воїнів Української Повстанської Армії та її знаменитих керівників. За радянських часів будь-яке правдиве слово про ОУН-УПА зустрічало шалений опір не тільки влади, а й промосковських українських істориків і письменників. Неоднозначне, фальшиве ставлення до Є. Коновальця, С. Бандери, Р. Шухевича та інших, чується ще й у незалежній Україні.

Про велич і неповторність повстанського руху 1942–1952 рр. в неймовірно складний період для України, який був продовженням Української революції 1917–1921 рр. йдеться в пропонованому розділі дослідження, де подаються не тільки факти подій, але і їхнє значення. Українське повстання 1942–1952 рр. відбувалось в неймовірно складних умовах: Україна була розділена кордонами ворожих держав – Московії (СРСР), Польщі, Румунії і Чехословаччини; точилася Друга світова війна між москалями і німцями; повсюди відчувались результати придушення опору українців москалям; фізичний і духовний стан українців Наддніпрянщини ламався Голодом; більшовики знищували цілі верстви населення українців, зокрема тих, що вміли працювати і не йшли в колгоспи, а також тих, хто не підтримував загарбників, а брав участь у визвольній битві; відбувалось знищення древніх традицій і національної культури, проведення русифікації та полонізації; як результат соціального експерименту, посилювалось кріпацтво.

Українські провідники Центральної Ради і Директорії у 1917–1921 рр. сподівались на допомогу Німеччини у битві з Московією, як в минулому Б. Хмельницький намагався одержати військову допомогу від Московського царства. Не сталося ні в минулому, ні тепер, бо кожна із цих країн дуже схожі між собою і мають особливе ставлення до України, але цього наші політики не враховували. Схожість народів цих двох країн у тому, що німці люблять порядок, а москалі міцну руку, а тому у них до влади приходять диктатори. Саме в часи Української революції 1917–1921 рр. Німеччина, на яку сподівалися українські керманічі, особливо П. Скоропадський, програла війну, втративши велику частину території, за Версальським договором їй було заборонено мати армію. У такому стані Німеччина, народ якої більше любить порядок, перебувала в стані анархії і вседозволеності, а тому формувалось очікування наведення порядку і невдовзі з'явився Гітлер.

Своєю чергою, Московія, на яку в минулому сподівався Б. Хмельницький і потрапив у ярмо, яка впродовж століть утримувала Україну у своїй імперській «федерації», а в 1917 р. після захоплення влади диктаторами-більшовиками на чолі яких стояв Ульянов (Ленін), якого прислали з Німеччини, також перебувала в стані анархії. Монархісти Московії втратили владу, більшовики вбили царя і його сім'ю, але вони не змогли її ще міцно захопити, тримався Тимчасовий уряд Керенського, частина захоплених земель на Кавказі, у Середній Азії, а головне Україна, намагалися вирватися з московського ярма, повсюди анархія і протистояння різних партій і військ, що сприяло появі міцної руки, яку уособлювали спочатку Ленін, а за ним Сталін.

Після втрати можливості одержати незалежність під час Української революції 1917–1921 рр. в середині ХХ ст. велика і древня європейська держава Русь-Україна була стиснута між двома диктаторськими країнами – Німеччиною і Московією. Серед українського народу панував дух втраченої перемоги і невизначеності. Основними причинами стали: розбіжність у поглядах на незалежність держави Русь-Україна серед основних провідників, більшість з яких дотримувалась ідеї «федерації» у складі Московії; гібридна війна московської держави через безліч своїх агентів в Україні, які

обіймали високі пости в бізнесі, армії і державі; відсутність належної підтримки від більшості європейських країн. Для невеликої частини української еліти, яку колонізатори ще не привернули на свій бік різними привілеями або не знищили, стало очевидним, що єдиним порятунком для відновлення древньої держави Русь-Україна, здобуття незалежності для держави і народу, був шлях самостійної визвольної боротьби.

Український національно-визвольний рух, створення Самостійної Української Держави та боротьба за її закріплення у 1917–1921 рр., хоча і потерпіли поразку, все-таки битви допомогли поглибити національну свідомість, посиливши політичну активність українських народних мас. Важке і криваве лихоліття упродовж 25 років (1917–1942 рр.) навчило український народ, що жоден чужинець не принесе їм волі, а тільки власна національна суверенна держава стає запорукою вільного життя, розвитку нації та її культурного, матеріального й духовного добробуту.

Друга світова війна, що розпочалася 1939 р. між двома потужними загарбниками – московськими і німецькими, велася за оволодіння передусім українськими землями, як вихідних позицій володіння всією Європою. З цією метою загарбники нищать матеріальну й духовну силу українців, а самих їх знищують, решту виселяють до Німеччини чи Московії, заселяючи українські терени чужинським народом. Однак загарбники у битвах між собою також виснажувалися, що створювало сприятливі передумови для визвольної боротьби й полегшувало перемогу. З цією метою повстанці, керуючись ідеологією ОУН-УПА поставили завдання: а) боронити український народ та його інтелігенцію від фізичного знищення та виселення; б) вести народ дорогою битви за своє визволення і власну суверенну державу.

Уже в 30-х роках ХХ ст. ветерани Української революції 1917–1921 рр. та молоді борці за свободу організували Провід ОУН для боротьби проти колонізаторів, найперше зосередили основну боротьбу проти польського уряду. Загалом започаткований український націоналістичний рух передбачав боротися не тільки проти поляків, що окупували Західну Україну, а й проти усіх, хто окупував решту українських земель, найперше москалів. У Відні 1929 р. на

першому установчому Конгресі ОУН було проголошено: «Організація Українських Націоналістів, маючи на меті створити Незалежну Соборну Українську Національну Державу, змагає до повного усунення всіх окупантів з українських земель і, керуючись інтересами Нації, відкидає орієнтації на історичних ворогів України»³⁸². Усе було чітко визначено для повстанського руху.

3.1. Битва за Самостійну Соборну Українську Державу

*За Самостійну Соборну
Українську Державу!*

Відозва УПА

Не дивлячись на поразку Української революції 1917–1921 рр., репресії проти її провідників, вбивство С. Петлюри (1926 р.), перший голодомор в Україні 1922–1923 рр., чимало учасників революційних подій продовжували боротьбу за самостійне державне життя українців. Саме вони створили структури, які у середині 30-х років ХХ ст. відіграли вирішальну роль у національно-визвольній боротьбі українського народу. Важливу роль у формуванні Карпатської України відігравав Сергій Єфремов, що був генеральним секретарем міжнародних справ в часи Центральної Ради, Євген Коновалець особисто долучився до створення важливих структур для розгортання Українського повстання 1942–1952 рр., який був видатним військовим і політичним діячем в роки битви за вільну Україну.

Продовження битви за відновлення української незалежності очолила створена (лютий 1929 р.) Організація Українських Націоналістів (ОУН) на чолі з Євгеном Коновальцем. Учасниками ОУН стали недавні організатори і вояки Української революції 1917–1921 рр. та нове покоління українських патріотів, що побачили жорстокість москалів. Серед перших членів ОУН, а їх тисячі, дослідники виділяють найдостойніших (книга II): генерали Віктор Курманович і Микола Капустянський, полковники Андрій Мельник

³⁸² Від Конгресу Українських Націоналістів. Розбудова Нації. 1929. № 1–2. С. 1.

та Роман Сушко, а також Осип Бойдуник, Дмитро Андрієвський, Володимир Мартинець, Володимир Горбовий, Юліян Головінський, Осип Дяків, Микола Сціборський, Микола Дужий, Богдан Кравців, Омелян Сенік, Степан Охримович, Степан Ленкавський, Зенон Коссак, Степан Бандера, Ярослав Стецько, Михайло Колодаїнський, Євген Врецьона, Іван Габрусевич, Дмитро Грицай, Олег Ольжич, Юрій-Мирослав Березинський, Василь Білас, Дмитро Данилишин, Володимир Старик, Роман Шухевич, Ярослав Старух, Іван Климів, Дмитро Мирон, Володимир Арсенич, Микола Лемик, Лев Ребет, Микола Арсенич, Степан Федак, д-р Юліян Вассіян, Мирослав Тураш, Петро Кожевніков, Петро Федун, Дмитро Штикало, Ростислав Волошин, Ярослав Чемеринський, Микола Лебець, Зиновій Книш, Володимир Тимчій, Ярослав Барановський, Віра Свенціцька, Анна Чеменинська, Катря Зарицька, Дарія Гнатковська, Зеня Левицька, Марія Кос, Галя Недзвидська. Напередодні Другої світової війни членів ОУН налічувалось приблизно 20–30 тис., а тих хто підтримував повстанців – сотні тисяч, що перетворило нову повстанську організацію в головну рушійну силу повстанського національно-визвольного руху.

Першим організатором та ідейним натхненником Організації Українських Націоналістів (ОУН), яка відіграла знамениту роль у битвах українців за незалежність після багатоговікового рабства був Євген Коновалець. Навчався Євген Коновалець (1891–1938) у Львівському університеті, активно працював в «Академічній громаді», «Просвіті», Студентському союзі, представляв студентську молодь в ЦК Української національно-демократичної партії, 1910 р. був під судом за участь у боротьбі за створення українського університету. Під час Першої світової війни – лейтенант австро-угорського війська, наприкінці квітня 1915 р. потрапив у московський полон. У 1917 р. таємно прибув з Царицина до Києва, співорганізатор Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців, а з січня 1918 р. – незмінний командир формації Січових Стрільців. В армії УНР – командир дивізії, корпусу, армійської групи, полковник армії УНР. Під час анти гетьманського – повстання начальник Осадного корпусу, що боровся за Київ. Після саморозпуску Січових стрільців 6 грудня 1919 р. перебував у польському таборі для інтернованих.

В серпні 1920 р. створив у Празі Українську військову організацію. Голова Проводу Українських січових стрільців. **З 29 січня 1929 р. – (Коновалець) вождь Організації Українських Націоналістів (ОУН), що стало причиною його вбивства агентом НКВС СРСР в Роттердамі.**

січові стрільці були єдиною військовою організацією, яка захищала Українську Народну Республіку у 1917–1921 рр., але це було надзвичайно мало, що призвело до поразки Української революції, що розумів Є. Коновалець.

Минав час, наставали військові події, тому ОУН і її вождь Є. Коновалець шукали собі союзників, які б підтримували і допомагали створювати українську армію. Коли в Німеччині, після поразки у Першій світовій війні, прийшли до влади нові сили, то Є. Коновалець переселився до цієї країни і зустрівся з А. Розенбергом і А. Гітлером, виклавши їм свої наміри створити Українську незалежну державу. Однак після 1933 р. ці лідери лише ставили завдання відірвати Україну від Московської імперії. З цією метою німці уклали договір з Польщею, підтримавши її зазіхання на українські землі, а тому, зрозумівши наміри німців, Є. Коновалець залишив Берлін назавжди. Враховуючи цілі німців і москалів стосовно України, є всі підстави вважати, що в знищенні Є Коновалець були зацікавлені Гітлер і Сталін, щоб зруйнувати ОУН, яка мала намір боротися за створення Української незалежної держави. Московські більшовики, зрозумівши велику загрозу для них появу ОУН, мобілізували терор і творець цієї організації Євген Коновалець 23 травня 1938 р. загинув від рук кремлівських убивць. Поет Д. Павличко чомусь не згадує про Є. Коновалець як воїна військ С. Петлюри і першого організатора ОУН, але зізнається, що він писав вірші про Леніна і Комуністичну партію, хоча й кілька тижнів перебував в УПА, тобто був бандерівцем. Однак уже будучи поетом стверджував: «Так, на якийсь час на коліна впав – коли Галана вбили, повірив, що це бандерівці зробили, але потім від своїх друзів дізнався: тут агентуру залучено, ...тому мої виступи проти національної ідеології, проти Ватикану – це хвилина була: відчаю і нерозуміння»³⁸³. Це, мабуть,

³⁸³ *Бульвар Гордона*. 2019. Октябрь. № 40.

сталося через те, що в першому класі польської школи він був єдиним українцем серед поляків і євреїв, а духовність, сформована з дитинства, що не кажи, а залишається назавжди.

Після вбивства Є. Коновальця головою Проводу ОУН став полковник Андрій Мельник, який проявив недостатню рішучість при створенні Карпатської України. Крім того, він орієнтувався не на власні українські сили у боротьбі за незалежність від поляків і москалів, а все-таки на Німеччину, виконуючи їх умови не створювати військо і незалежну українську державу. Через це в ОУН виник конфлікт для вирішення якого Крайовий Провід скликав 10 лютого 1940р. у Кракові конференцію, на якій стався розкол в ОУН: молодіжна більшість членів організації на чолі зі Степаном Бандерою, одержавши назву ОУН-б (революційна) або (бандерівців); на чолі старої генерації залишився А. Мельник, тобто ОУН-(м) (мельниківців).

Повстанці розуміли, що в Європі повсюди починаються військові дії, а тому Провід ОУН-(бандерівці) у Кракові в травні 1941 р. провели II Великий збір ОУН, на якому С. Бандеру було проголошено провідником. Враховуючи наближення війни з москалями Великий збір розробив стратегічну й політичну концепцію боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Одночасно було розроблено план дій на випадок війни у політичному прогнозі «Боротьба й діяльність ОУН під час війни». В документі чітко визначалось, що «на звільнених від московсько-більшовицької окупації частинах української землі» проголосити Українську Державу, яка повинна «зорганізувати державне життя в усіх ділянках та керувати ним». Отже, з наближенням війни між Німеччиною і Радянським Союзом Великий збір ОУН був присвячений підготовці до проголошення Української Самостійної Соборної Держави. В ухвалених документах особливо наголошувалось, що при «будуванні Української Держави мусять бути сконцентровані усі українські сили, мусять в ній взяти участь всі українці, що щиро й чесно з відданням будуть працювати для неї та обороняти й заступати її інтереси»³⁸⁴.

³⁸⁴ ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та ін. документів боротьби 1919–1955 рр. зб. документів. Видання закордонних частин ОУН, 1955. С. 48–55.

Щоб утримувати в покорі народ ще у перші дні появи німців на території України, німецький уряд протиставляє українців сусідам, негайно проголосивши: передачу Галичини полякам; приєднання Буковини, Бессарабії та інших земель до Румунії; польських поліцейських, що підпорядковані німцям, спровадили на галицько-українські землі; українські поліцейські частини, які служили у німців, на польські терени; розпочався терор гестапо, жорстокіший за московський НКВД. Це було відкрите німецьке глузування з українських державницьких намірів та проведення політико-правових актів руйнування українського національного організму. Спостерігаючи такі дії німців Провід ОУН (б) усвідомлював, що Німеччина є противником державної відбудови незалежної України, тому, започатковуючи відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 р., Провід ОУН відважився перебрати весь тягар відповідальності на себе. Чекати на проголошення Української Держави у Києві було недоцільно, оскільки німці зробили б усе, щоб цього не допустити»³⁸⁵.

Зразу ж після початку війни, до Львова 30 червня 1941 р. прибув батальйон «Нахтігаль», сформований переважно з українців, командиром якого був німець, а його заступником полковник Роман Шухевич. Одночасно туди прибули ряд провідних діячів ОУН і того ж дня у будинку Просвіти відбулися Національні Збори на яких були присутні сотні видатних людей Львова, де було схвалено Акт відновлення Української Держави. На цьому важливому зібранні не був присутнім С. Бандера, бо він уже сидів у німецькій в'язниці, переведений з польської.

Одночасно було сформовано державне Правління, очолюване Ярославом Стецьком. У містах і селах Західної України відбулися урочисті маніфестації на підтримку проголошення Акта Незалежності, утворювалися органи місцевого самоврядування. Є усі підстави стверджувати, що провідники ОУН дотримувались політики, яку згодом висловлював француз Ш. Де Голь: «Чтобы пользоваться международным авторитетом нет необходимости быть великой страной, надо прежде всего обладать полной, максимально возможной самостоятельностью». Така ідея та її дотримання якраз

³⁸⁵ *Тринько Роман*. Штрихи до історії УПА. Львів, 2012. С. 5.

і призвела до проголошення відновлення самостійної Української Держави.

Акт відновлення Української держави³⁸⁶

30 червня 1941р.

1. Волею Українського Народу, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління **найкращих синів** України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і вождя **Євгена Коновальця** вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває увесь український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всебічний розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб.

2. На західних землях України твориться Українська Влада, – яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві.

Українська національно-революційна Армія, що твориться на Українській Землі, боротиметься далі проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий справедливий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава,
хай живе Організація Українських Націоналістів,
хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів
Степан Бандера!

Льва-город, дня 30 червня 1941р. год. 20
Провідник Національних Зборів Ярослав Стецько в. р.

³⁸⁶ ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. Збірка документів. Видання Закордонних частин ОУН, 1955. С. 57–58.

Після ухвалення Акта 30 червня 1941 р. Провід ОУН направив Міністерству закордонних справ рейху рапорт, у якому повідомлялось про проголошення незалежності України і наголошувалось на тому, що це принесе позитив для всієї Східної Європи, Україна матиме збройні сили, які стануть «гарантом німецько-українського союзу» з метою протистояння Московії. Неузгодженість з німецькою владою Акта відновлення української держави 30 червня 1941 р. стала основною причиною репресій проти українського визвольного руху і уже у вересні 1941 р. німці вчинили масовий терор, розпочались арешти і вбивства³⁸⁷.

Провідники українців сподівались, що німці пішли війною проти Московії, а українцям буде надана свобода у відновленні своєї древньої держави. Тому керівництво ОУН організувало окремі військові підрозділи, які у складі німецького війська ввійшли на територію України. Щоб не втратити час відновлення Суверенної Соборної Української Держави проголошено не в Києві, а у Львові 30 червня 1941 р., тобто майже одночасно з початком війни німців з москалями. Як і в минулому, тобто у 1917–1921 рр., німці самостійних дій українців не сприйняли, показавши свою реальну ціль перебування в Україні. За відмову скасувати рішення про відновлення Української держави стали арештовувати керівників Організації Українських Націоналістів.

Спочатку німці намагалися примусити Провід ОУН (б) відкликати Акт від 30 червня 1941 р., а коли одержали відмову, то німці, як і московські більшовики, вдалися до масових репресій: арештували і кинули у концтабір Степана Бандеру, Ярослава Стецька, усіх обраних у державне Правління та понад 300 членів ОУН (б)³⁸⁸. Особисто А. Мельника і членів його групи, які мовби мали намір битися з більшовиками разом з гітлерівцями, німці не репресували. Батальйон «Нахтігаль» був розформований, а Р. Шухевич і більшість вояків перейшли на нелегальне становище, розпочавши формування повстанських загонів.

³⁸⁷ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Львів; Нью-Йорк, 1993. С. 188–189.

³⁸⁸ *Літопис* нескореної України. Львів. Галицька видавнича спілка. 1997. Кн. II. С. 14.

Арештувавши С. Бандеру, німці тримали його у в'язниці, але залишили живим, він після війни вийшов на свободу. Однак ще більший український ворог – москалі провідника ОУН не забули і знайшли українця, який вбив видатного українця, борця за свободу. Ним став Богдан Сташинський і за це увесь його рід несе розплату за вчинене³⁸⁹: дізнавшись про вчинок сина, мати збожеволіла і невдовзі померла; сестра Марійка зреклася брата, збожеволіла і померла; сестра Ірина захворіла на невиліковну хворобу і померла; двоюрідна сестра вбивці зреклася сім'ї Сташинських, що відвернуло прокляття її сім'ї. Це важливий приклад для українців подається Вищими силами: не вбивайте представників своєї нації, бо це гріх; саме вбивства українців представників своєї нації, є причиною вікового перебування України і її народу в колонізації сусідніх держав.

Жорстокість німецьких загарбників і невизнання ними розбудови Української Самостійної Соборної Держави стало першопричиною переходу до збройного повстання і початкового формування у жовтні 1942 р. Української повстанської армії, щоб відстоювати свою незалежну державу. Ще до формування органів української влади були визначені основні принципи діяльності і завдання Української повстанської армії. Дослідження показують, що подібного державницького підходу у попередніх двох великих визвольних битвах не було поставлено, хоча державницькі можливості були значно вищі ніж в УПА.

Визначалось, що: в лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенція проти гнобителів, за Українську Самостійну Соборну Державу, за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад. Передбачено всі напрями державницької політики, яка відповідала стандартам демократії: знищення большевицької кріпацької системи в сільському господарстві; участь робітників у керівництві заводами; справедлива оплата праці; вільний вибір професії і місця праці; свобода профспілок; вільне ремесло і добровільне об'єднання ремісників; національно-державницька торгівля; повна рівність чоловіків і жінок; обов'язкова середня освіта і вільний доступ молоді до вишів;

³⁸⁹ *Високий Замок*. 2010. 14–21 жовтня. С. 7.

за гармонійний моральний, розумовий та фізичний розвиток молодого покоління; пошана до праці інтелігенції, яка має бути спокійна про себе і свою сім'ю; повне забезпечення пенсіонерів; повне забезпечення охорони здоров'я, розширивши сітку лікарень, санаторіїв, курортів і будинків відпочинку; державна опіка над дітьми і молоддю; свобода друку, слова, думки, віри і світогляду; відокремлення церковних організацій від держави; за право виїзду громадян за кордон для всіх потреб; повне право національних меншин плекати свою національну культуру; вільну українську по формі і змісту культуру, героїчну духовність, високу мораль, громадянську солідарність, дружбу і дисципліну.

Коли німці залишали українські землі перед нашествиям більшовиків виникла потреба створити загальнонаціональний всеукраїнський політичний центр, який би взяв на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу. Для цього за ініціативою Української повстанської армії для об'єднання існуючих українських сил було поставлено завдання організації єдиного всеукраїнського національного центру – Українська головна визвольна рада (УГВР).

У червні 1944 р., було розроблено тимчасовий устрій «Української Головної Визвольної Ради» (УГВР)³⁹⁰, де визначено, що УГВР визначає формування і діяльність органів влади українського народу:

1. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) – це верховний орган українського народу в його революційно-визвольній боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД);
2. Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена в самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу;
3. УГВР: а) консолідує самостійницькі суспільно-політичні елементи; б) координує діяння політично активних середовищ; в) очолює визвольну боротьбу, дає напрям українській державницькій політиці та керує нею; г) репрезентує український народ та його державницькі змагання перед зовнішнім світом;

³⁹⁰ *Літопис Української Повстанської Армії*. Торонто, 1980. Т. 8. Кн. 1. С. 27–33.

4. Членом УГВР може бути національно-активний українець-державник з громадянським стажем, що визнає політичну платформу, прийняту Збором УГВР та що є кожночасно готовий реалізувати її програму;
5. УГВР складається з 25 членів. Число членів може бути змінене в установленому порядку;
6. Членом УГВР перестає бути той, хто добровільно виходить, або кого УГВР виключить;
7. Виключити члена УГВР може тільки Великий Збір кількістю 2/3 голосів;
8. УГВР діє через такі органи: а) Великий Збір УГВР; б) Президія УГВР з Президентом на чолі; в) Генеральний Секретаріат з головою на чолі; г) Генеральний Суд з Генеральним суддею на чолі; Контрольна Колегія з Генеральним Контрольним на чолі.

В Карпатах 11–15 липня 1944 р. зібралися представники всіх Українських земель, численною була делегація з Східноукраїнських земель, де розпочалися наради нового українського парламенту, який утворив Українську головну визвольну раду (УГВР). Відбулися вибори голови Президії УГВР (Ростислав Волошин), голови Генерального секретаріату УГВР (Роман Шухевич) та членів УГВР. Уже 5 серпня 1944 р. біля сіл Свидник і Ластівки Українська повстанська армія (УПА) склала присягу єдиному урядові України – Українській головній визвольній раді (УГВР). Процес відбувався так: шеф Головного Військового штабу (ГВШ) разом з членами Президії УГВР і командиром Воєнної Округи (ВО), проходячи перед фронтом виструнчених вояків, їх було 520 осіб, вітав повстанців: «Слава Україні!» і вони гучно відповідали «Героям Слава!». Мабуть такі вітання, що були офіційно введені у військах України 2018 р., необхідно оголосити, що вони були не нововведенням, а затвержені Українським парламентом і Урядом ще 1944 р., набувши державної чинності того самого року в Українській повстанській армії.

Тоді ж у 1944 р. було розроблено «Універсал Української Головної Визвольної Ради»³⁹¹, який було затверджено українським пар-

³⁹¹ *Літопис Української повстанської армії*. Торонто, 1980. Т.8. Кн. 1. С. 34–41.

ламентом. У зверненні до українського народу в Універсалі підкреслювалось, що теперішнє повстання є продовженням Української революції 1917–1921 рр. «Революційним зривом, зброєю твоїх найкращих синів Ти здвигнув у 1917–1918 рр. на руїнах тогочасних імперіалістів, що Тебе віками поневолювали, Храм Волі – Українську Державу! ...Віковічні Твої вороги зруйнували Твій святий Храм, та Ти, Український Народе, зберіг його в своїй душі як священну Ідею предків. Протягом двох десятиліть (після 1921 р. – Б. П.) Ти мужньо відстоював її своєю боротьбою. За волю Української Землі, за власну незалежну державу Ти приніс мільйонові жертви.

І знову п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина і лавою прокочується через українські землі. ...Не за твоє визволення, Український народе, ведуть вони цю криваву і жорстоку різанину. Вони несуть Тобі тільки руїну, поневолення і смерть. ...На сторожі своєї волі Ти поставив – від карпатських верхів по Дон і Кавказ збройні кадри своїх синів – Українську повстанську армію. ...Велетенське завдання української держави вимагає ще більшого завзяття ...перш за все об'єднання всіх революційних сил під одним політичним проводом. Щоб об'єднати всі сили українського народу ...– створюється Українська Головна Визвольна Рада, яка від сьогодні бере на себе керівництво визвольною боротьбою українського народу.

Ми, Українська Головна Визвольна Рада присягаємо Тобі, Український Народе: ...боротись за справедливий соціальний лад без гніту і визиску. На вівтарі цієї боротьби кладемо свою працю і своє життя»³⁹².

Формування державного управління супроводжувалось розгортанням широкої сітки агітації і пропаганди. Як засвідчує історія та порівняння з попередніми повстанськими рухами в Україні, найважливішою зброєю ОУН-УПА була ідейно-політична пропаганда, яку не змогли побороти ні німці, ні москалі, хоча битви були вишуканими. Політичне керівництво 1-го Українського фронту доносило Хрущову 5 лютого 1944р.³⁹³: «Украинские националисты имеют свой центр «Организация Украинских Националистов (ОУН).

³⁹² *Літопис Української Повстанської Армії*. Торонто, 1980. Т. 8. Кн. 1.

³⁹³ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 11–14.

В подчинении центра имеется сеть краевых, окружных, районных и подрайонных организаций. ...Идейным руководителем ОУН является Степан Бандера ...он открыто провозгласил манифест о создании «самостийной Украины без немцев и советов», за что был немцами арестован. ...Украинские националисты широко развернули печатную агитацию. В 1943 г. они издавали бюллетени под названиями «Информатор», «Вильна Украина», «До зброї», юмористический журнал «Перець», и много различных листовок».

Репресивні органи Московії перелічують найвідоміші листівки: «українському народу, громадам України, бойцям и офіцерам Красной армії, красным партизанам, власовцям, донским казакам, кубанцям, узбекам, туркменам, армянам и другим народам Кавказа». Повстанці мали можливість друкувати листівки відозви і матеріали командування УПА. Зокрема, на хуторі Озірці Турійського району Волині повстанці УПА обладнали друкарню, яку відібрали у німців, де друкувались відозви до населення і листівки, які поширювались і серед німців. Директором друкарні працював повстанець під псевдонімом «Дольський», у нього були помічники Юрій Рябко «Чорний» та «Білий».

3.2. Організаційна і державницька структура повстання

*Боролися за волю ми,
І правда нам була за зброю,
Тому й лишилися людьми,
Тому й лишилися собою.
Грицина Оріся Андріївна*

Багато чого не досягнуто через те, що з середини 1941 р. ОУН (б) і ОУН (м) не тільки розмежувалися організаційно, але стали протилежними у переломних справах історичного періоду Українського повстання середини ХХ ст. Як стало традицією, причини якої важко пояснити, два українці Степан Бандера і Андрій Мельник, які вийшли з горнила Української революції 1917–1921 рр., дотримувались протилежних точок зору щодо формування Української

Держави, а головне не змогли дійти єдиної думки. Коли організатора і вождя ОУН Євгена Коновальця москалі вбили, то його соратники С. Бандера і А. Мельник розділили ОУН на дві частини (бандерівці і мельниківці), а тому організація прийняла дві назви – ОУН (б) і ОУН (м). Діяло споконвічне протистояння думок, звичайно й дій, в українському суспільстві.

Хоча їхня політична платформа незалежності залишилась здебільшого цілісною, що підтверджено в меморандумах, надісланих Гітлеру, в яких повідомлялось, що ОУН (б) і ОУН (м) відстоювали ідею відновлення суверенної Української Держави³⁹⁴. Щоб відрізнитися від мельниківців, молоде покоління бандерівців, відстоювало революційність «Організації Українських Націоналістів – Самостійників Державників» (ОУН-СД), яка згодом одержала назву ОУН (б). Старше покоління ОУН в тодішній політичній ситуації відмовилось від ведення самостійної української політики і не наголошували на важливості питання української держави, а тому одержали назву ОУН (м).

У своїх політичних тезах провідники ОУН (б) підкреслювали, що їхня орієнтація на власні сили українського народу, яка спочатку не підтримувалася деякими земляками, малося на увазі ОУН(м), а також ворогами, виявилась за останні два роки (1941–1942 рр.) правильною. Навколо ідеї Самостійної Української Держави гуртувались уже не одиниці, не громади, а все населення додає свої сили для боротьби. Після дворічної пропагандистської і підпільної боротьби населення північно-західних областей Волині і Полісся розпочало проявляти готовність уже до активної військової дії, що не підтримувалось А. Мельником.

Саме через це проголошення відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові сталося тільки за участю ОУН (б), без урахування як до цього поставиться гітлерівський окупаційний режим. У такий історичний період ОУН (м) не тільки відмежувались від волі народу, а й негативно сприйняли таку історичну подію, що, мовляв, не можна проголошувати державну самостійність без згоди німецького окупанта, що завдавало поразок впродовж всього

³⁹⁴ Гунчак Тарас. Україна: перша половина ХХ століття. Київ, 1993. С. 225.

періоду національно-визвольного руху того періоду. У мельниківців діяла генетична хвороба минулого: козаки слухали, що скажуть поляки, згодом москалі, а головне, яка з цього для них вигода; після Б. Хмельницького більшість гетьманів прислуховувались до вказівок царів Московії, одержуючи привілеї; більшовики неслухняних знищували, а прихильникам давали вказівки в усьому за дріб'язкові привілеї.

Немає сумніву, що німці мали намір використати українські силові структури, як у минулому завойовники і колонізатори використовували українських козаків для вирішення власних завдань. Німці навіть дозволили Проводу ОУН (б) в структурі вермахту на території Польщі Загін із 700 офіцерів і солдатів Українських націоналістів. Перед початком війни з Московією цей військовий підрозділ було розділено (травень 1941 р.) на два батальйони – «Нахтігаль» (Соловей) під командуванням Романа Шухевича та «Роланд» під командуванням Євгена Побігушого. Більшовики і їхні агенти в Україні закидають, що, мовляв, повстанці прийшли на територію України у німецькій формі, замовчуючи, що вони прийшли на землю своєї батьківщини, яку москалі колонізували три століття. На відміну від німців, Провід ОУН (б) бачив у власних військових підрозділах інше завдання, а саме формування української армії та здійснення національно-державницької діяльності з метою відбудови Української держави. Світовий досвід свідчить, що пригноблені нації використовували всілякі методи, щоб звільнити свою батьківщину від загарбників і так діяли українські повстанці, використовуючи чужинську форму одягу, зброю і методи битви.

Українські землі з давнини перебували під владою різних колонізаторів (татари, литовці, поляки, москалі), народ століттями вимушений був їм служити. Духовність формувалась не на національному патріотизмі та відданості українській державі, яка в минулому була шанованою і міцною древньою державою Русь, а тому в складні періоди боротьби чимало українців були розгублені у пошуках істини. Складно було для українців, коли в 1939 р. на їх землю одночасно прийшли поляки, німці і москалі, не всі розуміли з ким йти на битву і проти кого боротися. Захопивши українські землі, німці поводитись як справжні окупанти: безмежно грабували

українське населення; примусово вивозили молодь до свого рейху для рабської праці; спроби опору німці нещадно придушували відкритими масовими розстрілами; спершу знищували єврейське населення; після цього приступили до ліквідації свідомих українців, які мали стати провідниками у боротьбі з ворогом.

В українців ще не було добрих прикладів битви у попередні періоди, то командуванням УПА був використаний приклад фінського народу в його битві 1939 р. проти москалів. В інструкції 1 вересня 1943 р. комендантам кожного села для самооборони пропонувалось: «Щоб мати можливість знищити ворога, ...напад на ворога мусить бути одночасний зі всіх сторін. До цього використовувати забудування, дерева, взагалі поземелля, як це робили фінляндці, коли на їх землі сунула червона Москва. В самому селі нехай кожна хата, клуня, погребник, пліт буде фортецею, з яких бити ворога кулею, сокирою, вилами окропом»³⁹⁵.

Для захисту від німців населення розпочало створювати групи самооборони, які з'явилися уже наприкінці 1941 р., а в 1942 р. у кожному селі Західної України існувала Українська народна самооборона (УНС). Особлива увага приділялась самообороні в селах і районах, для чого в серпні 1943 р. наказом ч. 8 визначалось, що оборона села передбачає: боронити село, доки всі вийдуть з села при потребі; коли треба битися за село, то кожна хата, клуня, погріб, пліт мають стати фортецею; боронитися мусять жінки і чоловіки; проявляти мужність і відвагу, що є запорукою перемоги; визначено ворогів, від яких слід боронитися – німці, більшовицькі банди, поляки, які без німців і більшовиків мають невелику силу.

Як зазначалось, перед війною і до проголошення незалежності України у Львові, німці сприяли діяльності ОУН, дозволяли навіть формувати свої організаційні структури різним отаманам. Восени 1941 р. в містечку Олевськ на Житомирщині з дозволу німців з'явилась організація «Олевська січ», очолювана Боровцем (Тарас Бульба), яка налічувала загін у 300 бійців³⁹⁶. Одначе, коли німці

³⁹⁵ *Мірчук Петро* (Канада). Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 279.

³⁹⁶ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 4–43.

арештували С. Бандеру та інших керівників ОУН, то вони зразу ж заборонили «Олевську січ», а тому загін передислокувався в ліси, що біля Рокитного на Рівненщині. Свої дії загін Боровця поширив в Житомирській області на села Людвіпольського, Костопольського, Сарненського і Степанського районів, де у 1942 р. налічувалось до 700 осіб. Загін Боровця поповнювався як сільськими жителями, так і червоноармійцями, які залишились на окупованій території та ті, що втекли з німецького полону й уже напикінці 1943 р. чисельність загонів під командою Боровця нараховувала до 10 тис. озброєних повстанців, що діяли в Житомирській та Рівненській областях. Крім того, в складі цього формування діяла молодіжна організація «Січ», яка нараховувала біля 3 тис. осіб.

Уже після II конференції ОУН (б) у квітні 1942 р. майже одночасно розпочали організовувати повстанські військові формування³⁹⁷: ОУН (б) під керівництвом Миколи Лебедея («Максим Рубан»); ОУН (м) під орудою Олега Ольжича; група, що звязана з урядом УНР в екзилії під орудою Тараса Боровця (отаман Тарас Бульба).

Одначе це були формування в системі Організації українських націоналістів (ОУН), куди входили і бандерівці, і мельниківці. У цей період формувалось чимало груп і загонів під орудою чисельних гетьманів, які мали свої плани та ідеї боротьби, що наносило чимало шкоди загальній боротьбі. Ось як поведив себе командир «Поліської Січі» Т. Боровець (Бульба), який спочатку працював з німцями, а пізніше відмовився, що не сподобалось окупантам і вони виступили проти нього. В листі (8.XII.1942 р.) Боровець написав німецькому Штурмбанфюреру СС доктору Пюцу, після їхньої зустрічі³⁹⁸: «Я вижу, что при теперешних немецко-украинских политических взаимоотношениях ... моя совместная с Вами работа невозможна ... Мы рассматриваем Германию как временного оккупанта, но не как врага. Мы придерживаемся политики – Вам не помогать, но и не вредить. ... Если же немецкие власти и дальше будут еще активнее выступать против украинского населения,

³⁹⁷ *Содоль Петро*. Українська повстанська армія 1943–1953: довідник. Нью-Йорк, 1994. С. 11.

³⁹⁸ *ЦДАГОУ*. Ф. 1. Оп. 234. Спр. 688. Арк. 51–55.

тогда мы принуждены будем, ...превратит наш нейтралитет в антинемецкую борьбу. ...С глубоким уважением – Бульба». На це німецький співбесідник з Боровцем дав вказівки: «Для служебных органов применяют следующую тактику: посредством пропаганды среди населения должно быть внедрено, что Боровец ...идет по совершенно неправильному пути и приносит неизмеримые несчастья своим приближенным и всему населению. Должно иметь место следующее правило «Всеякие страдания и тяжкие удары, переносимые населением, – есть вина Боровца».

На перший погляд усе правильно розповідає повстанець загарбникові, але він не враховує, що німці прийшли не для дискусій, а загарбання території. Це і є прикладом шкоди, що наносила отаманщина в часи Української революції (1917–1921 рр.) і Українського повстання (1942–1952 рр.), коли через відсутність єдності українських повстанців вороги використовували у власних загарбницьких цілях. Крім відомого загону Боровця, були поширені й інші отаманські загони повстанців у Рівненській області в Людвіпольському, Костопільському, Степанському, Рокитнянському та Сарненському районах. Подібні отаманські загони не були підпорядковані єдиному командуванню ОУН, що приносило посилення протистоянь між поляками і українцями.

На початку військових дій 1941 р. мабуть німці також дозволили діяльність організацій ОУН у Полтаві, які згодом через тих самих німців пішли у глибоке підпілля. Німці в Полтаві розшукували підпільних повстанців, виявили навіть підроблені штампи щодо німецької влади: штамп бургомістра; штамп служби СС міста Полтави; приписки осіб у місті Полтава. Як тільки прийшли москалі, то зразу ж, як і німці, кинулись також вишукувати українське підпілля, де в листівках знаходили заклики: «Свобода Україні, смерть – Москві!». У жовтні 1943 р. репресивні органи СРСР доповіли Хрущову, що в Полтаві викрили «Організацію українських націоналістів» і арештували деяких її учасників³⁹⁹: Марченка Петра Прокоповича, 1878 р. народження; Григу Степана Степановича, 1893 р. народження; Гринченка Павла Васильовича, виявлено

³⁹⁹ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 523. Арк. 136–140.

безліч інших учасників, які перебували у підпіллі. Керівництво Полтавською організацією ОУН здійснювалось з Києва, найбільша діяльність була в Опішнянському, Диканському, Н.-Санжарському районах області.

Одначе отаманські загони і підпільні організації проявляли роздрібнений захист, а для активного протистояння потрібні були регулярні військові формування, озброєні та навчені для виконання активних бойових завдань. Щоб не допустити неорганізованого опору й появи різних отаманських повстанських організацій, які не мали ні політичних, ні військових ідей, відновлення контролю над ситуацією в районах, захоплених німцями, та посилення протистояння німецьким і більшовицьким завоювникам керівництво українського підпілля наприкінці 1942 р. розпочало підготовку до створення Української повстанської армії (УПА), що стало потужним проявом українського руху опору⁴⁰⁰. Провід ОУН розпочав до створення таких бойових одиниць, що призвело до появи Української повстанської армії (УПА). Отож пригадаймо, що саме селянська сторожа (козаки) для самооборони від нападів татар на південних степах України стала зародком козацтва, Січі й формування у другій половині XVI ст. козацького стану. Так і на початку Другої світової війни самооборона знову ж селян від німецьких окупантів стала зародком формування Української повстанської армії (УПА) для боротьби з німецькими, польськими і московськими колонізаторами.

Для розв'язання всіх перелічених проблем Військова рада Проводу ОУН утворює Краєвий військовий штаб (КВШ): першим керівником якого призначили Дмитра Грицяя (Перебийніс), пізніше він генерал, що був шефом Штабу УПА; другим керівником Штабу УПА став сотник Роман Шухевич, згодом він генерал Т. Чупринка, Головний командир УПА. Обставини призвели до того, що Краєвий військовий штаб був переведений у стан підпілля. Для підготовки кадрів уже в червні 1941 р. відкрилась старшинська школа в Мостах біля Львова, а підстаршинська школа в Поморянах, організувались курси радистів, санітарної служби, кухарів та інші. Невдовзі

⁴⁰⁰ Косик В. УПА в німецьких документах. Український визвольний рух. Львів, 2003. № 1.

розпочали організовуватись боївки, які переростали у збройні загони ОУН і така військова система набувала загальнонаціонального характеру, яка переросла в мережу Української національної самооборони (УНС). Учасники боївки УНС ще не були постійно в загонах і при зброї, їх основне завдання – захист місцевого українського населення від свавілля і грабунків німців, більшовиків і поляків.

У процесі формування перших загонів і всієї УПА відчувалось безліч факторів, які стримували і були на перешкоді ефективності військової справи, серед яких основними були: суцільна нестача озброєння і спорядження; відсутність достатньої чисельності навчених військової справи кадрів; нестабільне забезпечення харчами. Харчі приходилось добувати у сільського населення, яке здебільшого самостійно постачало повстанцям все необхідне. Були й власні збереження харчів у схованках, які можуть зберігатися довгий час. У лісі біля села Підгайці Острогожського району Рівненської області в землі було заховано 9 т зерна. У селах і лісах Теремновського району Волинської області, де розташувалась 13-та червона армія, діяли загони УПА і там червоні розвідники виявили 20 різних складів з продовольством, обмундируванням, медикаментами та іншим майном⁴⁰¹, що допомагало УПА у битвах.

Перший військовий підрозділ УПА організував на Поліссі у жовтні 1942 р. військовий референт Крайового Проводу ОУН (б) Сергій Качинський (Остап), колишній старшина польської армії, син православного священика. Якщо відповісти на запитання, чому на Поліссі, яке віддалене від Галичини, що було центром самостійницького повстанського руху? Це сталося тому, що після арешту німцями С. Бандери та інших членів ОУН, центр повстанських дій перемістився на Волинь, Полісся, Холмщину. Водночас восени 1942 р. на Волині також була організована сотня УПА, яку очолював сотник Перегійняк (Довбешко-Коробка), члена ОУН (б), родом з Волині. Бої обох відділів УПА провадились одночасно проти німців і більшовиків, але обидва перші командири УПА невдовзі загинули у битвах з німцями: Гриць Перегійняк (Довбешко-Коробка) 22 лютого 1943 р. в бою біля Висоцька; Сергій Качинський (Остап)

⁴⁰¹ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 160–170.

10 березня 1943 р. в Оржеві під час нападу на німецький магазин зброї. Важливу роль в подальшій організації УПА разом з цими командирами відіграв Василь Сидор, що прибув до них.

Через роки боротьби 14 жовтня 1947 р. у Святковому наказі Головного Командира УПА відзначалось⁴⁰² «Минуло п'ять років, як член ОУН Остап почав на Полісся організовувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Ці маленькі групи, борючись одночасно з німцями і большевицькими партизанами, дали початок новим формам визвольного-революційного руху – Українській Повстанській Армії. Через кілька місяців цей рух поширився на все Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя». Офіційно визначено⁴⁰³, що УПА – це збройна сила українського народу, що бореться: за Самостійну Соборну Українську Державу, новий справедливий лад і порядок в Україні, проти німецьких і московських імперіалістів, боротися в рядах УПА – почесний обов'язок кожного громадянина України.

Більшовики замовчували, що українці виконували свій почесний обов'язок. Серед повстанців були українці з усіх областей України, що засвідчують численні документи – в УПА воювали представники усіх регіонів України. Збережені картки 1305 вояків «УПА–Північ»: Чернігівська область – 100 вояків, Сумська – 79, Дніпровська – 17, Луганська – 11, Житомирська – 13, Запорізька – 4, Київська – 9, Полтавська – 7, Харківська – 8, Хмельницька – 10, Черкаська – 6, решта – переважають галичани і волиняни. Важливо й те, що серед вояків УПА перебували герої з Курської та Воронезької областей, землі яких з древніх часів належать Русі-Україні.

Уже в лютому 1943 р. на III-й Конференції ОУН було відзначено, що настав час для початку військових дій. Тоді ж на Конференції було затверджено назву УПА – Українська повстанська армія, де відзначалось, що: «Наступили сприятливі обставини для військової дії. Після цього на терені Волині і Полісся, куди входила також

⁴⁰² *Бюро* інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР). 1948. Вип. I. Квітень.

⁴⁰³ *Підпільна газета «Вісті»: огляд воєнно-політичних подій.* 1943. р. I. Ч. I. грудень.

Житомирщина, були створені перші збройні відділи Української повстанської армії (УПА), командування якої розташовувалось на Костопільщині⁴⁰⁴. Однак, на Конференції була проголошена тільки назва УПА, бо збройні загони повстанців уже діяли. Днем же створення УПА прийнято вважати 14 жовтня 1942 р. (день Святої Покрови), який з древніх часів Русі був днем Руської Зброї і за весь час діяльності УПА досягла невмирущої слави. Українська Головна Визвольна Рада прийняла постанову «Про визнання 14-го жовтня 1942 р. днем постанови Української повстанської армії (УПА) та про встановлення цього дня святковим днем УПА».

З того часу збройні загони, що виступали на землях Полісся і Волині були підрозділами Української повстанської армії. Вістка про УПА, яка свідчила про збройну оборону на Волині і Поліссі, підвищила революційний дух повстанців в інших областях України. Рух УПА поширився з Берестейської, Пинської, Волинської та Рівненської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську й Київську області. Уже з другої половини 1943 р. повстанці 12 областей стали на шлях збройної боротьби проти ворогів за Самостійну Соборну Українську Державу. Заслуговує на увагу і величезну пошану «Присяга вояка Української Повстанської Армії»⁴⁰⁵: «Я, воїн Української Повстанської Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролітою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського: Боротися за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України. ...Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і

⁴⁰⁴ *Літопис* Української повстанської армії. Торонто. 1989. Т. 1. С. 28; Содоль Петро. Українська повстанська армія. 1943–1953: довідник. Нью-Йорк, 1994. С. 16.

⁴⁰⁵ *Затверджена* УГВР і введена наказом ГВШ. Ч.7, з 19.VII. 1944

спаде на мене зневага Українського Народу». Всі, хто склав присягу, підписували її як історичний документ. Таку присягу на вірність Україні склали тоді всі частини УПА в багатьох місцях підпілля, а потім, також нові формування.

Першим головним командиром УПА на Волині і Поліссі став Крайовий Провідник ОУН (б) на північно-західних землях України Дмитро Клячківський («Клим Савур»). На цьому посту він перебував до другої половини листопада 1943 р., коли командування очолив Роман Шухевич (1907–1950 рр.). Це був представник тогочасної галицької інтелігенції⁴⁰⁶: закінчив Львівський політехнічний інститут; навчався в інституті імені Лисенка по класу фортепіано; співав; у 1923 р. займав призові місця з плавання і бігу; відмінно їздив верхи на конях. Народився 1907 р. у містечку Краковець Яворівського повіту в Галичині, середню освіту здобув у Львові при Українській академічній гімназії і студіював на львівській Політехніці. Пройшов значний революційний шлях: 1923 р. вступає у ряди Української військової організації; 1929 р. стає одним із перших членів ОУН, яку організував Є. Коновалець; 1930 р. за кордоном закінчує військові курси для старшин; 1933 р. як бойовий референт організовує напад на більшовицького консула у Львові; 1934 р. бере участь в організації нападу на польського міністра Перацького, через що його арештували і тримали в концтаборі Береза Картузька; після звільнення 1938 р. переходить в Карпатську Україну, де в штабі Карпатської Січі обіймав посаду старшини для окремих доручень; в 1941 р. очолює Український Легіон, який 30 червня 1941 р. входить до Львова, де через непослух німецькій владі був заарештований і засуджений до розстрілу, якого німці не виконали; у 1943 р. німці знову його арештовують і засуджують до страти, але він, маючи зброю, вирвався на волю; в серпні 1943 р. III Надзвичайний Великий Збір обирає Шухевича - Тура Головою Бюро Проводу ОУН, а у вересні того самого року його обирають Головним командиром УПА як підполковник Тарас Чупринка, який у 1946 р. одержав звання генерала; впродовж 1944–1950 рр. Р. Шухевич керує вільно-революційною боротьбою багатотисячної УПА, широкого

⁴⁰⁶ Бульвар Гордона. 2012. Жовтень. № 41.

збройного підпілля, підпільної ОУН проти гітлерівсько-німецьких та більшовицько-московських окупантів. Вранці 5 березня 1950 р. Роман Шухевич загинув геройською смертю в бою з більшовиками в селі Білогорща неподалік Львова, його дружину, яка відмовилася виїхати за кордон і жила нелегально, більшовики заслали до Сибіру, а двоє дітей забрали до «дому безпритульних».

На III-му Надзвичайному Великому Зборі ОУН, що відбувся 21–25 серпня 1943 р. у Бережанському районі Тернопільської області в програму було внесено якісні зміни в політичну ідеологію повстання. На прикладі діяльності ОУН за останні два роки в умовах німецько-більшовицької окупації Великий Збір ухвалив ряд програмних постанов та конкретних вказівок для Проводу й Організації загалом. Однією з головних частин програми є – очікувана нова окупація більшовиками українських земель потребує єдиної політичної і військової організації народу проти окупантів, що зможе врятувати від свідомого знищення українського народу більшовиками. Наступну більшовицьку окупацію народ зустрічатиме підготовлений і готовий до збройної битви за свої права.

Другим важливим програмним завданням III-й Надзвичайний Збір визнав – це безпосередня участь у боротьбі всіх громадян України. До цієї боротьби закликає ОУН, як передовий загін, який іде на битву за незалежність не для себе, а для всього народу. Навіть тисячі найвідданіших борців не здобудуть незалежність для держави, якщо весь народ не братиме участі у боротьбі. Тому, хто цього не розуміє або хто, розуміє, але ухиляється від боротьби, – той дезертир і народний шкідник. Ніхто не може стояти осторонь: для боротьби потрібні спеціалісти; бійці пропагандисти; харчі; одяг; транспорт і багато іншого. На Великому Зборі проголошено визнання ОУН, що ліквідація партійних суперечок і всеукраїнське об'єднання є одним з основних завдань тогочасного моменту для боротьби. Формування нових підрозділів УПА на Поліссі й Волині розширювались; крім відділів Остапа і Коробки, було сформовано три сотні – Крука, Дороша і Гонти; курінь з трьома сотнями Голобородька, курінь Щуки і курінь Яреми. Основне завдання, що ставилось перед УПА, була оборона українського населення, що визначало принцип територіальної її організації. Ціль була єдина

в українських повстанців – незалежна Україна, а тому сутички і об'єднання відбувалися без кровопролиття.

Відповідно до такого принципу УПА із середини 1943 р. поділялась на чотири групи: УПА-Північ, що діяла на Волині і Поліссі; УПА-Захід, що діяла на Галичині, Буковині, Закарпатті і Закерзонні; УПА-Південь, що діяла в областях Кам'янець-Подільській, Вінницькій, Житомирській, частині Київської; УПА-Схід, що діяла на терені Чернігівської області і частині районів Київської та Житомирської областей. В оперативних групах налічувалось 13 військових округів: УПА-Захід на чолі з поручником Василем Сидором («Шелест»), в якій діяло шість військових округів; УПА-Південь на чолі з Омеляном Грабцем («Батько»), в якій діяло три військові округи; УПА-Північ під орудою Дмитра Клячківського («Клим Савур»), де налічувалось чотири військові округи. Існувала й четверта оперативна група УПА-Схід.

Ці чотири напрями дії оперативних груп вдалося досягти при умові, що керівництво УПА врахувало помилки часів Української революції 1917–1921 рр., коли військові сили були розпорошені, кожен бажав ставати отаманом без єдиної координації своїх дій. Тому було намагання об'єднати сили ОУН(б) і ОУН (м), а коли цього не вдалося досягти порозумінням, то в липні 1943 р. військові підрозділи УПА оточили і обеззброїли повстанські загони Олега Ольжича, а уже в серпні того самого року, роззброїли основні загони Української народної революційної армії Тараса Боровця («Тарас Бульба»), що належали до ОУН (м).

В середині 1943 р. група загонів УПА-Північ набуває цілісності під командою Кліма Савур-Охріма (Роман Клячківський) уродженця Волині. В ряди ОУН вступив ще юнаком і все своє життя віддав революційній роботі. За революційну діяльність у 1941 р. був засуджений до розстрілу і очікував вироку в Бердичівській тюрмі, але на початку війни більшовики втекли і звільнений повернувся до повстанців. У бою з переважаючими силами більшовицьких окупантів 12 лютого 1945 р. р. Клячківський загинув геройською смертю на хуторі Оржівський, Клеванського району на Рівненщині.

Навесні 1943 р. організувались відділи УПА УПА-Південь, формування цього підрозділу на Правобережжі відбулося стихійно:

в Холодному Ярі неподалік Чигирини відділ УПА під командою Костя; на Уманьщині відділ УПА під командою Остапа; туди переходять з Волині 6 сотень під командою Енея. Усі військові підрозділи цього краю в 1943 р. стали цілісною частиною під командуванням Батька (Омельян Грабець), який народився 1909 р. в Чесанові на галицько-холмському пограниччі. Як організатор проти польських демонстрацій у Львові 1938–1939 рр. потрапляє до тюрми, після поділу Польщі німцями і москалями, виходить на волю і розбудовує ОУН на Холмщині. Загинув в бою з «заградітельними» фронтовими частинами НКВД 10 червня 1944 р. на Вінниччині.

Повстанські підрозділи «УПА-Захід» розпочали формуватись з Галичини, де спочатку діяли загони Української народної самооборони, які влітку 1943 р. розпочали переорганізовуватись в Українську повстанську армію і всі відділи та сотні ставали цілісною структурою УПА під командою полковника Шелеста (Василь Сидор), з 1943 р. Головний Суддя ОУН. До структури відділів УПА-Захід з осені 1943 р. входили також відділи Буковини і Бессарабії, які до цього носили назву Буковинська Українська самооборонна армія. Командир Василь Сидор (1911–1949 рр.) був пластуном і членом ОУН з перших класів гімназії, з 1936 р. – член Проводу ОУН на північно-західних українських землях, учасник II Великого збору ОУН, влітку 1941 р. стає членом Головного військового штабу ОУН. Від 1947 р. він Генеральний суддя ОУН та красний повідник ОУН в Карпатському краї. Загинув Василь Сидор (Шелест, Зов, Конрад) 17 квітня 1949 р. у бою з більшовиками на Станіславщині в долині ріки Лімниці під час нападу військ МГБ на зимове приміщення Командира.

Для цілісного керівництва формується: Головне командування УПА – Головний командир УПА і заступник Головного командира УПА; Головний військовий штаб (ГВШ) – шеф Головного штабу УПА. Головний військовий штаб УПА включає відділи: організаційно-мобілізаційний, розвідування, господарський, навчальний, пропагандистський, політико-виховний. Враховуючи розширення повстанських дій на території України було створено Головну команду та Головний військовий штаб УПА. За рішенням Головної команди восени 1943 р. здійснені призначення: пост Головного

командира УПА доручили підполковнику Роману Шухевичу («Тарас Чупринка», Р. Лозовський), з 22 січня 1946 р. він уже генерал; начальником Військового штабу став майор Дмитро Грицай; заступником шефа Військового штабу призначено Олексу Гасина («Лицар»).

Загалом на Великому Зборі, у підпіллі, що відбувся в середині Другої світової війни (21–25.08.1943), було прийнято ряд надзвичайно конструктивних, виважених документів і заяв, які стосувалися внутрішнього і зовнішнього становища України в даний момент і на майбутнє⁴⁰⁷. Для майбутніх українських істориків і політиків це має важливе значення. Програмні постанови визначають «Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу»; «ОУН бореться проти СРСР і проти німецької «Нової Європи»; «ОУН за повне визволення українського народу з-під московсько-більшовицького та німецького ярма»; «У лавах ОУН борються українські селяни, робітники та інтелігенція проти гнобителів ... за національне й соціальне визволення, за новий державний порядок та новий соціальний лад: безплатна передача селянам земель; восьмигодинний робочий день; справедлива оплата праці; свобода профспілок; вільне ремесло і об'єднання ремісників; повна рівність чоловіків і жінок; обов'язкове середнє навчання; поширення вищого і фахового навчання для зростання росту висококваліфікованих фахових кадрів; всебічний розвиток молодого покоління; пошана до праці інтелігенції і створення умов для її спокійної праці та життя; охорона народного здоров'я та збільшення закладів медицини; державна опіка над дітьми та збільшення сітки дитячих ясел і санаторіїв; свобода слова і друку; повне право національних меншостей плекати свою власну національну культуру; відокремлення церкви від держави; культурні взаємини з іншими народами і право виїзду громадян за кордон для лікування, навчання та пізнання життя; рівність всіх громадян України, незалежно від їх національності».

⁴⁰⁷ *Літоаис* нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Львів: Галицька ВС, 1997. Кн. 2. С. 101–108.

Не менш важливими є й політичні постанови: у справі міжнародних подій визначено: «Сучасна війна – це типова війна між конкуруючими імперіалістами за панування над світом», «За панування над Україною й її експлуатацію борються московські і німецькі імперіалісти»; у справі внутрішнього становища на українських землях визначено: «Більшовицькі агенти московських імперіалістів на українських землях шляхом поширення розладу між українським народом, готують окупацію всіх українських земель», «Польська імперіалістична верхівка є вислужником чужих імперіалістів та ворогом свого народу», «Усі спроби опортуністичного табору скерувати визвольну боротьбу українського народу на манівці співпраці з окупантами ...розбивалися об рішучий спротив українських народних мас», «Організація Українських Націоналістів є самотнім, вповні незалежним самотійницьким керівником революційно-визвольної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу»; методи і форми боротьби передбачали – «Єдиний шлях для досягнення наших цілей це революційна боротьба українського народу ... проти Берліна і Москви», «нашим завданням є залучити якнайширші народні маси до активної боротьби», «Збройна сила українського народу – це основна передумова перемоги в його боротьбі за незалежність», «Ведучи боротьбу проти гнобителів України, ми стоїмо за вилучення всіх другорядних фронтів».

Уже в середині 1943 р. під винятково контроль УПА перейшли значні території Волині й Полісся, поширюючись на Галичину і навіть Правобережжя. У цьому зв'язку УПА уже не могла обмежуватись тільки бойовими діями, а треба було організовувати на цих територіях управління господарством і культурою, зокрема земельні справи, школи.

Треба зауважити, що ці програмні передбачення були не лише словами, вона набували конкретних рішень. Уже 15 серпня 1943 р. командир УПА Клим Савур видав розпорядження про передачу селянам у приватну власність землі, а сільським громадам ліси та води на звільнених повстанцями територіях⁴⁰⁸. Розпоряджен-

⁴⁰⁸ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 75. Спр. 41. Арк. 12–13.

ням командира УПА передбачено: «Всі землі бувших землевласників (фільварків), землі бувших польських колоністів переходять у власність українських селян»; «Розподіл колгоспів і радгоспів, фільварків, господарств бувших польських колоністів встановлюють місцеві громадські управи і земельні комісії, обрані громадськими зборами»; «Якщо більшість не бажає розподілу колгоспу, то господарство залишається селянам на артільних засадах», «Машино-тракторні станції (МТС) становлять спільне добро району». Командування УПА 1 вересня 1943 р. видало розпорядження про адміністративно-територіальний поділ України, де визначалось⁴⁰⁹: територія України поділяється на – села і міста, райони, повіти, області; органами адміністративної влади в них є – сільська, міська, районна, повітова і обласна ради.

Набували практичного рішення й інші напрями передбачень, зокрема, щодо середнього навчання. Відповідно до наказу Ч.14 від 15 вересня 1943 р.⁴¹⁰ : «На всіх теренах, звільнених УПА від імперіалістів, дня 15. IX. 1943 почати 1943/1944 учбовий рік в школах, де можливо закінчити біжучий ремонт на цей термін і є педагогічні сили. Дня I.X. 1943 р. почати учбовий рік у всіх інших школах звільненого терену та забезпечити педагогічними силами. Навчання в школі є обов'язковим. Медичний огляд дітей має відбутися до початку навчання. Передбачено забезпечити: школи паливом на зимовий сезон та технічним персоналом; інспекторів та вчителів транспортом у службових справах».

Уже із середини 1943 р. УПА перестає бути лише військом ОУН, перетворившись у загальнонаціональну збройну силу, в якій боролися проти москалів, поляків і німців усі, хто відстоював Самостійну Українську Державу. Відповідно з рішенням Великого Збору ОУН (б) реорганізовано структуру Проводу ОУН: створено бюро Проводу у складі трьох осіб, куди ввійшли Роман Шухевич, заступники Дмитро Маївський і Ростислав Волошин; здійснено демократизацію ОУН і її керівництва; знято гасло «Україна для українців»;

⁴⁰⁹ Там само. Арк.14–18.

⁴¹⁰ УПА. Група «Заграва». Постій 3. IX і 21. IX. 1943. Шеф Політичного Штабу: Остап.

визнавалось не партійне, а всенациональне керівництво боротьбою за відродження своєї батьківщини⁴¹¹.

Для цілеспрямованих бойових дій у підпіллі було створено Крайовий військовий штаб, першим керівником якого став Івахів («Сом»), а після його загибелі військовий штаб очолив поручник Василь Сидор («Шелест»). У боях з польськими грабіжниками, бандами червоних і гітлерівцями прославилися курені УПА: майора Голубенка (сотні «Байди», «Залізняка», «Кубіка», «Щуки», «Яреми»); загони УПА на чолі з «Черняком», «Круком», «Осипом», «Максом», «Енеєм», «Юрком», «Ворсуком», «Орликом», «Чорнотою» та ще багатьох героїв. У другій половині квітня 1943 р. після важких боїв з німцями українським повстанцям вдалося визволити багато районів Волині. На звільнених від німців територіях була сформована українська адміністрація, створені німцями «лігеншафти» були ліквідовані і передані селянам, які забезпечували повстанців продовольством.⁴¹² Розпочали діяти підприємства, де вироблялися товари першої необхідності для війська і населення, відкривались школи і пункти медичної допомоги для дітей, відкривались медичні курси для підготовки санітарів. У кожному звільненому від німців селі провадились інструктажі, як ефективно захищатись від ворогів.

Аналізуючи причини програшу революції 1917–1921 рр. українські повстанці, які вийшли з цього горнила значну увагу приділяли проблемі збройних сил, що було одним із важливих складових втрати незалежності. В національній українській пресі впродовж 1922–1942 рр. зроблено справедливий висновок поразки: «Визвольні змагання програли ми через нашу політичну незрілість. Українська збройна сила в 1917–1921 рр. була якраз вірним відбитком цієї незрілості. ...українська сила ні під чисельним, ні під матеріально-технічним оглядом не відповідала масштабам тодішньої боротьби. ...Ми використовуємо черговий великий шанс тоді, коли матимемо співмірну до завдань збройну силу». Використовуючи помилки попередньої Української революції серед повстанців

⁴¹¹ *Ребет* Дарія. Здалека про близьке. Львів, 1992. С. 92.

⁴¹² *Літоніс* нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Львів; Галицька Видавнича Спілка. 1997.

проповідувалось: «В українські мізки мусить врости свідомість, що тільки власна армія уможливить здвигнення і закріплення української держави та що наших дипломатів слухатиме світ тільки тоді, коли за їх словами стоятимуть готові до бою армії»⁴¹³. Як ці слова співзвучні з реальністю 2014–2020 рр., коли на Україну пішла війною Московія і виникла потреба проситися до НАТО і Євросоюзу – повсюди обставини вимагають сильну армію.

Вирішуючи питання як будувати збройні сили, було відхилено пропозицію частини ОУН мельниківців, щоб організацію військових частин здійснювати під наглядом німців чи у співпраці з ними. Німецька окупаційна влада погрожувала повстанцям, що, мовляв, будуть провадити репресії, коли українці творитимуть власні збройні частини. Наперекір таким погрозам було ухвалене рішення молоді частини ОУН бандерівців, що військова сила будуватиметься на збройних частинах, які організовуються українцями самостійно і б'ються тільки за українські інтереси. Ідеологи повстанців пояснювали народу, щоб боротьба була успішною в ній мусить взяти участь кожен українець: селянин, робітник, інтелігент, не має бути осіб, що заявляють «без мене обійдеться».

Основою організації збройної сили повстанців для будови Української Самостійної Соборної Держави (УССД) були: загони Української повстанської армії на Волині і поодиноких землях Правобережжя, Українська народна самооборона на Західно-Українських землях. Уже 27 серпня 1943 р. було видано наказ (Ч.8) Командування Української повстанської армії про упорядкування структури створеної військової організації повстанців: «З перетворенням всіх бойових відділів, які борються за спільну ідею створення Української Самостійної Соборної Держави, в один військовий організм під назвою «Українська Повстанська Армія», виникла потреба організації цієї армії на засадах сучасної техніки і методів війни, з чого виникає потреба упорядкування взаємовідносин між поодинокими вояками, бойовими частинами і командним складом армії».

Одночасно (серпень 1943 р.) була створена військова структура командування УПА: командиром Української повстанської армії

⁴¹³ «Самостійність». 1944. 22–29 січня. Ч. 3.

було призначено Клима Савура (Дмитро Клячківський); начальником Крайового військового штабу став полковник Армії УНР Леонід Ступницький («Гончаренко»); начальником оперативного відділу – полковник Микола Омелюсік; начальником розвідувального відділу – полковник Литвиненко. Ще наприкінці 1942 р. ОУН (б) вирішили сформувати великі партизанські загони, започаткувавши створення регулярної української армії, котра, як вважали, знадобиться, коли закінчиться радянсько-німецька війна. Території, що входили до дій УПА поділили на військові округи, наприклад, на Житомирщині діяли чотири округи: військовий округ (ВО) «Заграва» під орудою поручника Івана Литвинчука («Дубовий»); ВО «Тури» – командир поручник Юрій Стельмашук; ВО «Богун» – командир поручник Петро Олійник («Еней»); ВО «Тютюнник» – командир поручник Федір Воробець («Верещака»). Такі військові загони були й в інших землях України.

Тактичною військовою одиницею був курінь УПА, який мав три-чотири сотні та необхідні технічні засоби. Сотня (136–160–20 бійців) складалася з трьох стрілецьких чот і однієї кулеметної, чота (взвод) становила 3–4 рої, чисельність рою не перевищував 18 осіб. Кожна із чотирьох груп загонів УПА набувала цілісності в управлінні й виконанні завдань центрального управління ОУН.

Кожен член ОУН і УПА при вступі до повстанської організації приймав видумане прізвище (псевдо), щоб не спрямувати на свою рідню жорстоких переслідувань окупантів. Поширена сітка революційної ОУН, яка була в кожній українській місцевості своєю клітинку, називалась «запілля», що мала завдання: основний тягар – харчування УПА; розвідка; безпека; залучення охочих у ряди УПА. Важливу роль відігравали відділи Української народної самооборони (УНС), основна ознака яких у тому, що їхні члени (10–20 осіб на село) жили й працювали, як всі інші, лише на поклик свого командування брали заховану зброю, виконували завдання і знову розходились додому. Напередодні повернення більшовиків у 1944 р. УНС була реорганізована у самооборонні кущові відділи (СКВ), які спроможні діяти самостійно, куди входило 30–50 бійців, що мали революційний досвід.

Несподіваний ріст чисельності повстанців, уже в перші місяці формування УПА загострило питання потреби у старшинських

кадрах. Навчання кадрів військової справи, що забезпечувало нормальну діяльність загонів УПА, треба було вирішувати самостійно. Для підготовки кадрів у 1943 р. були організовані дві старшинські школи УПА, які до весни 1944 р. здійснили два випуски (березень-липень і липень-листопад 1944 р.), підготувавши 2000 старшин і 3000 підстаршин: Волинська старшинська школа «УПА-Північ» під командою майора Поль-Польового; старшинська школа УПА «УПА-Захід» командир – майор Хміль.

У лютому 1944 р. в лісах Сколівщини почали діяти об'єднані старшинські школи УПА під назвою «Олені», командиром школи залишився майор Поль-Польовий, родом із Волині, старшина колишньої польської армії. Зазначимо, що Поль-Польовий належав до партійно-політичного середовища А. Мельника, але за згодою Головного командування УПА він працював командиром старшинської школи і намагався примирити дві сторони повстанців. Інструкторський і командний склад викладачів характеризувався тим, що вони здобували свої знання в арміях проти яких готували бійців – німецька, радянська і польська. При наближенні московсько-німецького фронту школа та всі інструктори взимку 1943–1944 рр. були переведені в Карпатські ліси, де продовжувалось навчання старшин і підстаршин.

Для навчання до старшинської школи направляли воїнів віком 18–25 років, які мали добре здоров'я та середню освіту, але не мали знань з військової справи і практичної участі в боях. Кожна група курсантів налічувала 150 осіб, навчання розпочиналось ввечері о 19 год при високій мобілізаційній охороні. У цих школах викладалось: основи партизанки, тактика, теренознавство, наука про зброю, військова організація, дисциплінарний правильник, внутрішня служба, військова господарка й рахівництво, піонерська служба, маскування, санітарна служба, танкова справа, протилітакова оборона, ідеологія українського визвольного руху, основи служби безпеки.

У середовищі УПА навчали не лише військової справи, широкого розвитку набували допоміжні служби: організація Червоного Хреста; курси санітарів і хірургів; діяли зброярські майстерні; були майстерні з пошиття одягу й взуття; не перевелися висококваліфіковані спеціалісти з будівельної і друкарської справ. Будівельні

підрозділи збудували схрони і бункери такого високого рівня, що й тепер вони вражають своєю інженерною досконалістю, високою здатністю для захисту воїнів. До підпілля належала і сітка Українського Червоного Хреста (УЧХ), що мав три відділи: медичний, опіка над пораненими і хворими бійцями; фармацевтичний, заготівля ліків; суспільної опіки.

Із самого початку організації повстанських загонів і відділів УПА забезпечення зброєю і амуніцією відбувалося винятково одержаною від ворогів. Зброя та амуніція здобувались різними методами: найперше вона була здобута підпіллям від польських військ, які втікали від німців; повстанці вимінювали зброю за сало і гроші у мадярських, італійських і словацьких воїнів, що були в складі німецької армії; відділи УПА організовували засідки на транспорти, що прямували до німецьких фронтів, особливо багато зброї одержано від німців, коли вони залишали Україну; велика частина зброї перейшла до УПА, коли проходила червона армія теренами України.

Зброю і спорядження повстанці добували у німецьких і московських військ та в бою. Треба зауважити, що важко було добувати зброю, але вона у повстанців була і перебувала в конкретних сільських людей. Документально встановлено⁴¹⁴, що у жителя села Романовка Подубецького району Волинської області Павла Гнатовича Вдовиченка існував підземний склад УПА, де зберігалось чимало зброї і боеприпасів: 1 міномет, 1 протитанкова рушниця, 1 станковий кулемет «Максим», 3 ручних кулемети, 23 гвинтівки, 17 магазинів з патронами до ПТР, 7 стрічок для танкового кулемету, 3 диски для ручного кулемету, 2 артоскопи, 72 снаряди для пушок різних калібрів, 105 мін різної потужності, 9 ручних гранат, 200 патронів до ПТР, 83 підричники, 23 штики, 9 протигазів, 11 металевих касок, 100 метрів телефонного проводу. У жителів села Крупа цього ж району Климяка Петра Васильовича і Драгуля Семена Максимовича було два підземних склади УПА, в яких було: 2 ручних кулемети, 1 міномет, 45 тис. патронів для гвинтівок, 60 патронів для ПТР, 15 штиків, 15 протигазів, 20 саперних лопат. Існував склад УПА і в селі Ставок цього ж району, де зберігалось: 1 пушка 45 м/м,

⁴¹⁴ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 96–99.

1 ручний кулемет, 3 гвинтівки, 1 аптечка з медикаментами, агітаційна література. Озброєння воїни добували у битвах, а найбільше під час захоплення транспортування його ворожим транспортом.

Здобуту зброю та амуніцію командування розподіляло рівномірно на певні території, де все зберігалось в лісових криївках. Завдяки цьому ще кілька літ після закінчення війни УПА не відчувала потреби у зброї та амуніції. Підрозділи УПА були озброєні іноді краще від регулярних військ ворогів: курінь «Орли» в липні 1944 р. мав 48 «дегтярів», 16 «максимів», 12 легкових і 4 важких гранатомети, всі старшини і підстаршини мали автомати, решта – кріси; за наступу УПА на Отинію 5 листопада 1945 р. курінь мав озброєння – 40 кулеметів, 100 автоматів, 110 гвинтівок.

Наприкінці 1944 р. загін «Зеленого» УПА в 90 повстанців, під командою Ундіра Григорія Васильовича жителя села Сіянци, в районі сіл Мілятино-Сіянци захопили 12 підвід червоної армії, з яких 4 були з боєприпасами. Про те, що воїни УПА були добре забезпечені зброєю, можемо перекоонатися із секретної доповіді НКВД⁴¹⁵ Сталіну й іншим керівникам Московії, коли у битвах впродовж лютого – листопада 1944 р. у повстанців відібрали боєприпасів: пушок 32, станкових і ручних кулеметів 2416 ПТР 192, автоматів 3349, гвинтівок 15263, мінометів 300, пістолетів і револьверів 1494, гранат 27557, патронів 3398000, снарядів і мін 31000, захоплено 677 складів зі зброєю. Про наявність озброєння у повстанців свідчить записка про боротьбу з українським національно-визвольним підпіллям тільки за період лютий 1944 – лютий 1945 рр. у Рівненській області. Лише за рік у повстанців відбито: літаків – 2; гармат різних калібрів – 19; мінометів – 97; станкових кулеметів – 132; зброї різних систем – 8857; боєприпасів – 892888; радіостанцій – 7; типографій – 5; багато різних складів⁴¹⁶.

Забезпечення харчами та одягом повстанських загонів УПА було різноманітне, але реальне і постійне: передусім це селяни, які проживали неподалік розташування загонів УПА; приготовлені харчі

⁴¹⁵ *Доповідь* 12 грудня 1944, №1352/б. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 926. Арк. 175–179.

⁴¹⁶ *ЦДАГОУ*. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 923. Арк. 2–56.

селяни, здебільшого молоді дівчата, доставляли до лісу; в лісових магазинах зберігались запаси харчів на випадок блокад чи облави. Розвідники, що іноді потрапляли до лав УПА стверджували⁴¹⁷ «Одного разу земельний відділ на прохання від бойової частини УПА виділити 75 пудів ковбаси, кільканадцять пар чобіт, кожухів, свєтрів, рукавиць і другого дня підводи селян вже везли все до місця призначення».

Про перші бої УПА відзначено в бюлетені «Вісті з фронту УПА», Ч.1. 1943 р., починаючи з лютого 1943 р.: 7 лютого відбувся наступ першої сотні УПА на м. Володимирець; 20 лютого напад на большевицькі бараки в лісі біля села Заморочене, де знаходились червоні партизани – вбито 15 партизан та спалено три бараки; з 6 на 7 березня в околицях села Богущі зроблено засідку на большевицьких партизан – вбито 16 партизан і 3 поранено, загинуло 2 повстанці і 4 поранено; з 10 на 11 березня біля села Оржев вбито 60 червоних партизан, загинуло 4 повстанці серед них командир першого загону УПА Сергій Качинський (Остап); 27 березня повстанці опанували містом Олика; 20 і 30 березня на сторону УПА перейшло багато станиць Шуцманшафту в Луччині і Ковельщині, відділ УПА розбив табір полонених в Луцьку і звільнено біля 40 полонених; 2–4 квітня опановано містом Горохів та розбито карний табір на Горохівщині і звільнено в'язнів; 4 квітня 300 німців напали на село Постійно, але загін УПА перегородив їм дорогу і вбили 30 німців, повстанців поранено 4; 9 травня відбувся бій з німецьким загоном у 400 осіб, що напали на село Яполоть (Костопільщина) і вбито багато німців, загинуло три повстанці і чотири поранено; 14 травня відбувся бій біля села Любаші біля Костополя, де знищено біля 35 німців.

Офіційна преса ОУН «Ідея і чин», підсумовуючи перші місяці боротьби УПА відзначала: «Вже перші бої УПА з большевицькими партизанськими бандами та каральними відділами німецької поліції принесли новосформованим частинам гарні обсяги. В тяжких і численних боях УПА розбила численні бази большевицьких

⁴¹⁷ *Мірчук Петро*. Українська повстанська армія 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 223.

партизан та очистила від їхніх банд Рівненщину, Житомирщину, Луччину, Костопільщину, Ковельщину, Крем'янецьчину, південну Сарненщину та Берестейщину ... звільнює крок за кроком все нові терени Волині, Полісся, Поділля, Житомирщини й Київщини. Від березня 1943 р. починаючи, українське село розправилося з сотками ляндрівців та інших п'явок народу. Провчило не один грабіжницький відділ німецької поліції і СС-ів. Постійно: Яполоть, Чудви, Бічаль, Велика Любаша, Іванова долина на Костопільщині; Березні, Новостав на Крем'янецьчині; Смига, Замчисько, Білогородка, Студінка на Дубенщині; Цумань, Колки на Луччині; Жуків, Сергіївка, Бугрин на Рівненщині; Турійське, Доротинь на Ковельщині; Дружкопіль, Горохів на Горохівщині; і ще десятки й сотки назв сіл Волині, Поділля, Полісся, Житомирщини, Кам'янець-Подільщини, Київщини, в обороні яких бойові відділи УПА звели бій з німецькими загарбниками, пророчисто свідчать про волю українського народу боронити свій край перед ворогом»⁴¹⁸.

Щоб не склалося враження, що УПА тільки воювала з німцями, московськими та польськими бандами відмітимо, що окрім бойових дій та ідейно-політичної пропаганди ОУН і її бойовий орган УПА поряд з обороною українського населення належну увагу приділяли організації господарсько-культурного життя на звільнених або контрольованих територіях. У кожному випадку, ліквідувавши ворожу адміністрацію, відділи УПА допомагають тамтешньому населенню організувати свою власну адміністрацію і їй надавалась всебічна допомога через сітку ОУН-УПА. В Галичині діяли загони УПА-Захід: усі українці, що служили в німецькій поліції, залізничній і лісовій охороні, службі праці, інші переходили в ряди УПА; члени самоуправління, солтиси, війти, волосні писарі, члени комісій хлібоздачі і кооперативів ставали таємно чи явно прихильниками УПА; від літа 1943 р. УПА політично охоплювало майже все населення, особливо сільське, Галичини; карпатські ліси повністю звільнялися від німецького контролю; були ліквідовані панські маєтки, що належали полякам.

⁴¹⁸ *Українська повстанська армія 1942–1952*. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 35; «Ідея і чин». Ч. 5. 1943. С. 17.

Уже восени 1943 р. в Галичині існували райони, передусім в Карпатах, Чортківському і Тернопільському округах, а також Підгаєччині, що мали назву «республіка УПА», які цілковито вирвалися з-під контролю німецької адміністрації, де населення цілком було під впливом УПА. Саме в цих районах розміщувались важливі штаби і командування УПА, адміністративні й пропагандистські установи підпілля, зокрема, військові школи, шпиталі, магазини та заготівельні пункти, інше. Ось як оцінювали ситуацію діяльності УПА-Захід: «У 1943 р. Галичина мала подвійне обличчя. В день правила як і досі, німецька адміністрація ..., але вночі весь край – поза містами, немов островами – був опанований Українською Повстанською Армією: по лісах – вправи в стрілянині та будова сховищ, на шляхах – транспорти боєприпасів, марші з'єднань, постійні контролю і патрулі, по селах – постої війська, яке годувала людиність»⁴¹⁹.

Створюючи Українську повстанську армію (УПА), повстанці впродовж другої половини 1943 р. додали гостру боротьбу не тільки з противниками у битвах, а й у середині повстанського руху. Зокрема, внутрішній конфлікт в ОУН (б) закінчився усуненням Миколи Лебедя з посади керівника руху і фактичного переходу влади до Романа Шухевича. В цей складний період простежувалась безконтрольність дій окремих повстанських загонів, а тому допускались невинуваті жорстокості, які невдовзі проявились.

З усього було видно, що українські повстанці визволяли свою Батьківщину і від більшовиків, і від німців, оборонялись від поляків. Є документи, які підтверджують, що московські партизани, німці та поляки нерідко домовлялись про спільні дії проти українських повстанців. Відомі факти, що московські червоні партизани мали завдання воювати на українських землях не з німцями, а з українськими повстанцями, називаючи їх націоналістами, яких більшовики справедливо вважають своїми найлютішими ворогами. Німецьким і московським колонізаторам, а заодно і полякам, український повстанський рух не подобався, вони жорстоко карали повстанців.

⁴¹⁹ Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія. Документи і матеріали. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 45.

Створені військові підрозділи УПА нападали на німецькі гарнізони у невеликих містечках, визволяли українців з тюрем, не допускали вивозити молодь до Німеччини як рабів, захищали населення від грабування німцями.

Уже влітку 1943 р. розпочались активні дії УПА проти німців. У Турійському районі Волині біля села Соловичі лише один повстанець обстріляв колону німецьких автомашин, що везли людей із села Оса до Німеччини. Тоді ж було підірвано аж три залізничні мости поблизу села Обеніжі, а в самому Турійську спалено міст через річку Турію. На хуторі Почекайка 7 липня 1943 р. повстанці підірвали німецький вантажний ешелон, але за це німці спалили частину будинків і вбили кілька чоловік. Військові підрозділи УПА контролювали великі території на Західній Україні. Прикладом може стати Колківська повстанська республіка, де представники ОУН відновили українську владу, яка діяла кілька місяців у великому районі на Волині. Німці переконались у великих можливостях українського повстанського руху, а тому розпочали жорстокість.

Німці й більшовики розсилали накази своїм військам, СС і партизанам, щоб учасників УПА знищувати. Для тих, хто намагався і продовжує намагатися засуджувати українських повстанців, які зі зброєю в руках на власній землі бились за свободу своїх сімей, своєї батьківщини, варто знати, що на Нюрнберзькому процесі згадувалось про жорстокість німців у знищенні українських повстанців, але жодного засудження їхніх дій немає. Цей овище з УПА і її лідерами мають усвідомити найперше москалі, які знищували повстанців і тих, хто їм допомагав, відправляючи сотнями тисяч сімей, цілі села і хутори на простори Сибіру.

Невдовзі німці зрозуміли, що не лише бандерівці, а й мельниківці борються за суверенну Українську Державу, що їм вкрай не подобалось. Про характеристику Українського руху опору завойовникам читаємо у повідомленні поліції безпеки і служби безпеки у Берліні про діяльність ОУНівських організацій на Східній і Південній Україні та арешти членів українського підпілля (14.VIII. 1942)⁴²⁰ «В результате проведенных розысков удалось установить, что нелегальное

⁴²⁰ ЦДАГОУ Ф. 1. Оп. 22. Спр. 77. Арк. 45, 51–53.

ОУНовское бандеровское движение пытается путем особых радикальных мероприятий охватить широкие круги молодежи. При этом применяется новое средство с целью посредством пропаганды вызвать отвращение к немцам. ... В листовке говорится следующее: «Немцы с одной стороны пытаются установить государственную суверенность с помощью мельниковцев, а с другой стороны, они пытаются ликвидировать всех тех, кто думает о суверенности. Возмущение против немцев растет, особенно среди интеллигенции. Все ненавидят немцев. Уже перестают бояться их» ... В одном из приказов в отношении воспитательной работы говорится: «Никто не должен ехать в Германию. Никто не должен идти на военную службу. Мы не можем бороться в рядах чужой армии за чужие интересы. Мы будем вступать только в украинскую армию, которая борется за суверенное украинское государство». ... ОУНовские мельниковские группы создают впечатление более умеренного националистического движения, в действительности в отношении пропаганды и методов осуществления их можно сравнить с бандеровским движением. ... В захваченной в Киеве мельниковской листовке говорится «Да здравствует суверенное украинское государство. Да здравствует организация украинских националистов. ... Сегодня мы направляемся к священной могиле у берегов Днепра. Там мы поклянемся бессмертному духу защитника украинских революционеров, что мы не успокоимся до тех пор, пока не выполним его заветов, пока Украина не станет свободным суверенным государством».

Не ставили своїм завданням німці, як і більшовики, щоб надати українцям свободу, а тому посилений опір українських повстанців зустрічав терор з боку німців. Починаючи з жовтня 1943 р., у Галичині німці ввели «винятковий стан», при якому практикували серії кривавих прилюдних розстрілів населення Західної України. За період від 10 жовтня 1943 р. до остаточної втечі німців із Галичини, а це червень 1944 р., за вироком злочинських судів поліції безпеки було розстріляно 15771 українця. В архівах і в окремих громадян зберігаються документи, які засвідчують, що після жорстоких акцій німецька пропаганда, вона схожа на московську, оприлюднювала тривожні оголошення, де називались прізвиська розстріляних і надумані причини.

Як колишні колонізатори українських територій відродили й поляки протиукраїнська атмосферу. Особливо жорстоких і вишуканих форм вона набула після 4 березня 1942 р., коли генерал Сікорський підписав зі Сталіним договір про організацію польської армії на території Сибіру з поляків, яких москалі у 1939 р. взяли у полон. Нащадки колишніх польських колонізаторів мали надію, що москалі поділяться з ними українськими землями, як це сталося 1921 р. у Ризі, і вони у такий спосіб знову загарбають Волинь. Щоб засвідчити свою присутність на українських землях, з Варшави Головна команда Армії Крайової висилає на Західну Україну свої терористичні угруповання з метою відстоювання права на українські території. Уже на початку 1942 р. від польського насильства постраждало багато українців Холмщини та Грубешівщини, а з 1943 р. подібне відбувалось на Львівщині та усіх західноукраїнських землях. На превеликий жаль, поляки й не здогадувались, що москалі їх, так як і українців, адже коли у 1939 р. у Сибіру створювались польські загони, то у тому самому 1939 р. (24 серпня) Німеччина і СРСР заключили договір, назвавши його «акт для закріплення миру і добра між волелюбних народів», але не повідомили про таємний протокол до нього щодо захоплення Московією Польщі, Латвії, Литви, Естонії.

У таких умовах Провід українських повстанців намагався порозумітися з поляками, щоб вони припинили терор проти українського населення, оскільки їхні дії призведуть до кровопролиття з обох боків на вигоду москалям. З цією метою у липні 1943 р. Провід ОУН у листівці їхньою мовою закликав поляків: «Поляки! Пам'ятайте, що ви живете серед української більшості, і тому всяка спроба боротьби проти українського народу буде безуспішна. Український народ з усією рішучістю буде боронити своє право на самовизначення і власну державу. За спільний фронт боротьби всіх поневолених народів! Хай живуть вільні національні держави українського і народів на їх етнічних землях»⁴²¹. На жаль, поляки пропозиції відкинули, розділившись навпіл у боротьбі проти українців: одні служили німцям як поліцаї, катуючи українців; інші

⁴²¹ *Тринько Роман*. Штрихи до історії УПА. Львів, 2012. С. 8.

разом з московськими червоними партизанами винищували українських борців за свободу.

Дивина, поляки знали, що у вересні 1939 р. спільно більшовики і німці розділили Польщу між собою, а тому така держава перестала існувати. Здавалося б, що такий стан спонукав би поляків, які перебували на українській території, битися проти цих двох загарбників. Ні, польські колоністи стали вести боротьбу проти місцевого українського населення, співпрацюючи з більшовиками та німцями. Поляки служили у німецькій окупаційній адміністрації, політичних відділах, що карали українське населення за повстанські дії, а польські «фольксдойчі» насилали на селян німців для знущання. Своєю чергою, поляки, організовуючи свої би підпільні «пляцуфки», були провідниками та інформаторами у червоних партизанів, які винищували членів української самооборони, воїнів УПА і мирне населення. Про польський елемент на українських землях офіційний орган ОУН писав у 1943 р.: «Він насамперед ішов на зустріч сталінській партизанці, даючи їй допомогу інформаціями, харчами, приміщенням і активною співдією. Це призвело до конфлікту з автотонним українським населенням. Тоді польський елемент почав оглядатися за новим опікуном і знайшов його у німцях, з'єднуючи собі їх службою у «щуцманшафтах» ... Ясна річ, що треба було протиставитись їм теж»⁴²². Отже, треба визнати для інтересів двох сусідніх народів, що саме поляки на українській землі створювали складну ситуацію, при якій відбувалось взаємне кровопролиття, яке започатковували винятково поляки, а не українці.

На відміну від попередньої Української революції 1917–1921 рр., коли не було визначеної проукраїнської цілі битви та єдиного узгодженого керівництва всіма революційними загонами, ОУН-УПА з 1942 р. виступали як одностайна політично-збройна сила з чітко окресленою програмою боротьби, ухваленою на III Надзвичайному Великому Зборі Організації українських націоналістів 21–25 серпня 1943 р.⁴²³: за Українську Самостійну Соборну Держа-

⁴²² *Українська повстанська армія 1942–1952*. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 28.

⁴²³ *Літопис* нескореної України. Книга II: документи, матеріали, спогади. Львів, 1997. С. 104–108.

ву; за повне визволення українського народу з-під московсько-більшовицького та німецького ярма; за найвищий свій обов'язок влада вважає інтереси народу; Організація українських націоналістів є єдиним, вповні незалежним самостійницьким керівником революційно-визвольної боротьби українського народу.

В офіційних документах, зокрема «Вісті з фронту УПА» дається визначення самої організації УПА та її завдання: «Українська повстанська армія – УПА – це збройна сила українського народу, побудована на засадах всеукраїнства, понадпартійности й обов'язку військової служби для оборони народу перед наїзником»; «У лавах УПА борються українські селяни, робітники, інтелігенти проти гнобителів, за Українську Самостійну Соборну Державу»; «УПА за знищення большевицьких колгоспів і німецьких громгоспів. За землю для селян без викупу, за вільне господарство, вільне користування продуктами праці»; «УПА за участь робітників в керівництві фабриками, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип в керівництві»; «УПА за пошану до праці інтелігенції, за свободу друку, слова, думки, віри і світогляду»; «...Переможемо тільки шляхом національної революції, тільки шляхом всенародного повстання і збройної боротьби. Тому ніхто не сміє стояти осторонь, приглядатися і чекати». Уці гасла і заклики повстанців мають стати наріжним каменем для наступних борців за волю, особливо після одержання незалежності, яку можна захистити і одержати свободу тільки тоді, коли повстануть усі українці, іншого виходу немає. Як актуально звучать заклики УПА тепер, коли українці захищають незалежність, одержану 1991 р., а москалі пішли війною, щоб повернути українців до ярма.

Москалі й німці застосовували різноманітні агітаційні і пропагандистські методи, щоб знизити бойовий дух повстанців, головне відвернути від них народ, який поповнював їхні ряди. Два вороги використовували упропагандистську зброю: німці проповідували для українців, що ОУН і УПА керуються з Москви; москалі, своєюю, навпаки, що, мовляв, ОУН і УПА прислужують німцям. Ось приклад⁴²⁴: німці випускають листівку, мовби від москалів,

⁴²⁴ *Мірчук Петро*. Українська повстанська армія: документи і матеріали. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 48–56.

де текст підписаний начальником Генерального штабу Василевським такого змісту: «Ваші мрії про самостійність не реальні, переходить до нас, а ми введемо вашого провідника Бандеру в склад українського советського уряду»; через деякий час уже розкидають листівки справді від німців, де, посилаючись на вище наведений текст, проповідують, що ОУН і УПА співпрацюють з Москвою. Своєю чергою москалі проповідують: «Маємо документи, опублікуємо їх, з яких видно, що керівна верхівка ОУН контрагується з гестапо, одержує за це гроші і за тридцять срібників продає свій народ». Таких документів не було в природі і їх ніколи не публікували москалі, але агітували. Це були елементи гібридної війни проти українського повстання.

Німецька поліція і спецслужби повідомляли⁴²⁵, що тільки «в Києве ОУНовская бандеровская группа с помощью листовок ведет активную нелегальную пропаганду. Захвачены следующие материалы: «За суверенную Украину» («Национальный праздник украинского народа», № 3 и 4 выпуска 1942 г.); «Украинский народ, крестьяне, интеллигенция»; «Смерть немецким оккупантам. Свободолюбивые украинцы»; «Смерть немецким оккупантам. Ко всем полицейским, старшинам, бургомистрам и всем прочим, находящимся на службе у немецких оккупантов»; «За украинское государство. Кто создает украинскую государственность и кто ей угрожает»; «Мы следуем по стопам великого пророка»; «Украина – какой она была, какая она есть и какой она должна быть»; К журналу «Молодежь». «Побеждает тот, кто борется»; «Украинские крестьяне. Подписано: краевое руководство ОУН в Западной Украине»; «Слава Украине. Героям слава». («Знамя молодежи» издается Украинской националистической молодежью Восточной Украины, № 1 от 1.7.42 г.); К журналу «Молодежь»: «За вооруженную украинскую армию»; «Украинцы», Подписано: местное руководство ОУН в восточно-украинских землях»; «Украина для украинцев». «За самостийну Україну». Июнь 1942 г. Издано: ОУН в восточно-украинских областях; Призывы организации украинских националистов в связи с первой годовщиной провозглашения суверенного украинского государства во Львове.

⁴²⁵ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 22. Спр. 79. Арк. 21, 32–35.

30.06.42 г. Подписано: Организация украинских националистов»; «Свобода народам». (Бюллетень от 4.4.42 г.)). Подані матеріали, захоплені і оприлюднені німцями, свідчать про нечувані масштаби Українського повстання.

Це давалось важко, за 1941–1942 рр. понесені великі жертви, налічуються сотні й тисячі політичних бійців, що полягли в нерівній битві, серед них Дмитро Минон-Андрій, Іван Климов-Легенда, Микола Лемик, Сергій Шерстюк, Щепанський. Відбулися масові розстріли в Києві, Рівному, Львові, Кривому Розі, Житомирі, Кременчузі, Джанкої та інших містах. Німецькі спецслужби повідомили, що одночасно з вилученням пропагандистської літератури в Києві було арештовано 38 членів ОУН бандерівської групи.

Одночасно з пропагандистською діяльністю велика увага була спрямована на поширення організаційного апарату як в Україні, так і за кордоном. Члени ОУН діяли не лише в Україні, вони були розгалужені в багатьох країнах Європи, особливо Німеччині, яка мала великі зв'язки з московським колонізатором. Після того, як українці у Львові 30 червня 1941 р. проголосили незалежність України і не відмовилися від цього на вимогу німців, то вони жорстоко ставилися саме до повстанців ОУН (б). Служба безпеки Віденської імперської області повідомила про арешт гестапо діячів ОУН⁴²⁶: «В ходе операций по борьбе против организации украинских националистов бандеровской группы органы гестапо в Берлине арестовали 136 человек за подпольную деятельность. Аресты продолжают-ся. Допросы дали новые сведения об организации, действующей в масштабе империи. Установлено, что в качестве шпионов были следующие лица:

1. Бешибник Василий, кличка «Беркут», родился 27.02.13 г. в Соконове. Он был главным руководителем ОУНовской группы в Германии. Ему подчинялись все областные руководители, а также референты по просвещению, контролю, финансам и связи.
2. Паук Михаил, кличка «Захир», он был референтом по просвещению. Бежал, причем до сих пор не удалось его задержать.

⁴²⁶ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 22. Спр. 79. Арк. 21, 32–35.

3. Кордуба Дем'ян, кличка «Ромко», народився 11.04.1916 г. в Вистках, був референтом по контролю.
4. Перперовский Николай, кличка «Коваль», народився 04.03.12 г., був референтом по фінансам.
5. Руменак Михаил, кличка «Клим», народився 21.04.21 г., референт по зв'язи.

Кроме того, раскрыта берлинская женская организация бандеровской группы, причем задержаны следующие руководящие лица:

1. Витюк Елена, кличка «Дарка»-«Хмара», родилась 08.05.21 г. в Микалевичах; предполагается, что она была руководителем женской группы бандеровского движения.
2. Укарма Лидия, родилась 01.04.20 г. в Бартадемица, была межрайонным руководителем и одновременно занимала пост референта по фінансам.
3. Билык Елена, родилась 31.08.21 г. в Стрые, была районной руководителем.

У процесі битв керівництво повстанців поліпшувало ідеологічну, політичну, організаційну і управлінську структуру ОУН, УПА та Української Держави. Політична й організаційна діяльність вдосконалювалась та розширювалась. Німці навіть відзначили, а їм можна вірити, що достовірні джерела свідчать про зближення в останній час між бандерівцями і мельниківцями. Загалом же німецькі служби відзначали, що спостерігається подальша потужна радикалізація ОУНівського руху, що насправді й сталося.

Поряд з пропагандистською роботою у важких умовах підпілля значну увагу приділяли створенню організаційного апарату, що дало змогу всю українську територію покрити мережею організаційних структур. Керівництво ОУН (б) розуміли, що для об'єднання усіх національно-визвольних сил українського народу в часи повстанського руху за відновлення Української Держави необхідний єдиний політично-державний орган. З цією метою 11–14 липня 1944 р. у лісництві біля села Недільна на Самбірщині відбулися збори за участю політичних і регіональних представників усіх земель України, на яких було обрано тимчасовий підпільний український парламент – Українська головна визвольна рада (УГВР). На взірці

державних установ часів Української революції 1917–1921 рр. обрано: Бюро УГВР, куди ввійшли: киянин з Полтавщини професор Кирило Осьмак – Президент УГВР та його заступники – Василь Мудрий, Іван Вовчук та о. Іван Гриньох; Роман Шухевич – голова Генерального секретаріату УГВР і генеральний секретар військових справ та його заступник майор Петро Федун; Миколає – генеральний секретар закордонних справ; Ярослав Білецький – генеральний суддя; Ростислав Волошин – генеральний секретар внутрішніх справ. Саме цей Уряд керував визвольною боротьбою українців до п'ятдесятих років ХХ ст.

Дослідники повідомляють про динаміку чисельності вояків УПА, а також розпорошеність сил повстанців, що в усіх битвах призводило до поразок⁴²⁷. З повідомлень яскраво проявлялось, як і в минулі періоди програних битв, отаманство, кожен намагався бачити тільки власну ідею досягнення мети звільнення від рабства і здобуття незалежності. У квітні 1943 р. чисельність УПА-ОУН (б) становила в межах 8–10 тис. вояків, яка у червні уже зросла вдвічі. Другою за чисельністю і значенням частиною повстанців були загони під керівництвом Тараса Боровця («Тарас Бульба»). Які загалом носили назву Українська народна революційна армія, що належала до ОУН (м) і налічувала 4–6 тис. вояків, а крім того, до них належали ще загони Олега Ольжича, заступника А. Мельника, що також налічували 2–4 тис. повстанців. Протистояння між мельниківцями і бандерівцями намагався залагодити О. Ольжич, коли порекомендував обом сторонам навчати в Старшинських школах ідею об'єднуючих сил. Одначемельниківці його не підтримали і невдовзі Ольжича-Кандибу німці заарештували за «зв'язки з бандерівцями» і закатували його у концтаборі Саксенгаузен. Цей приклад зайвий раз стверджує, що німці, як москалі і поляки, знищують усіх, хто відстоює свободу і незалежність Русі-України.

Більш узагальнюючу інформацію про чисельність повстанців подає учасник подій – член Проводу ОУН, член Президії УГВР,

⁴²⁷ *Косик Володимир*. Україна під час Другої світової війни. 1938–1945. Львів, 1993. С. 370–371.

відповідальний редактор журналу «Ідея і чин» Мирослав Прокоп⁴²⁸. У час найбільшого посилення повстанського руху проти німців і польських підпільників у другій половині 1943 р. і навесні 1944 р. УПА разом з підпільними членами ОУН налічувала близько 40 тис. повстанців. Згодом, коли з середини 1944 р. на 1945 р. розпочалися криваві битви з більшовиками, то чисельність УПА зменшилось до 20–30 тис. повстанців. У цей час великі з'єднання УПА розформувались, а на їх місці створювались невеликі, добре озброєні маневрені загони, які легко переміщувались з місця на місце, уникали засідок і відкритих боїв з ворогом і водночас з'являлися раптово у несподіваних місцях, завдаючи загарбникам відчутних ударів.

Сили УПА на початку 1944 р. зросли до 50 куренів власних і 15 куренів інших народів. За даними документів німецької військової та політичної розвідки в часи приходу більшовиків на західноукраїнські землі кількість бійців УПА сягала до 80 000 українців і 20 000 інших дружніх народів. Крім того, існувала сітка українського підпілля, революційної ОУН та її прихильників, що налічувало понад 10 000 людей⁴²⁹.

3.3. Битви Української повстанської армії на три фронти

*У великій світовій драмі наших днів
Ми маємо до вибору:
Або бути творцями, або жертвами історії.*

Євген Коновалець

Про нерівну битву українців на три фронти під час Українського повстання 1942–1952 рр., насильницьку мобілізацію українців до Червоної армії, а також примусове вивезення українців до Німеччини, переселення сотень тисяч українських сімей на простори

⁴²⁸ Прокоп Мирослав. Напередодні незалежності України. Нью-Йорк; Париж; Торонто; Львів, 1993. С. 76. Літопис УПА. Т. 1. С. 37. Содоль Петро. Українська повстанська армія 1943–1953: довідник. Нью-Йорк, 1994. С. 48.

⁴²⁹ Марчук Петро. Українська повстанська армія 1942–1952: документи і матеріали. Львів, 1991. С. 44.

Півночі і Сибіру Московії свідчить динаміка чисельності українців: 1939 р. – 30671,6; 1941 р. – 40965,6; 1945 р. – 27381,8 тис. осіб.

Повстанці боролись на три фронти, що потребувало особливої тактики боїв Української повстанської армії, яка зводилась до партизанщини, що відрізнялась від тактики регулярних армій. У роки повстання 1942–1952 рр. українці пройшли дві дещо відмінні тактики битв: перший до 1947 р., коли використовувались битви великими відділами УПА для очищення значних територій від окупантів; другий, після 1947 р., повернення до типової партизанської форми боротьби. Партизанські відділи діяли в оточенні трьох ворожих сил, не маючи жодного заплілля для матеріального забезпечення, навіть найменшого зовсім спокійного і безпечного кутка. Поле бою партизана – повністю окупований край і країна, фронт з усіх боків, кожної хвилини слід очікувати нападу, зустрічі з ворогом, що потребувало від повстанця бути постійно настороженим, готовим до бою вдень і вночі.

Застосовувались різноманітні форми партизанської тактики: засідки, коли ворогові наносяться дошкульні удари, при мінімумі власних втрат, деморалізує і залякує ворогів, а дух населення міцнішає; наскоки, які ще більше деморалізують і залякують окупантів, підносять дух населення; вбивство відомих ворожих представників; саботажі, що спрямовані на руйнацію мостів, телефонних і телеграфних мереж, нищення ворожих магазинів пального, руйнація залізничних колій; рейди у власній країні і за кордоном, вони занадто небезпечні, але дають значні політико-пропагандистські успіхи; конспірація, що дає можливість заховати від ворога організаційні таємниці і місця фізичного перебування членів УПА (бункери – 10–15 осіб та криївки – 2–5 осіб). Однак, як показує практика, найміцнішою зброєю УПА були – фізична загартованість, а також неперевершена моральна сила духу кожного повстанця для перенесення усіх труднощів і незгод. Де ще є народ, представники якого йшли проти ворога, знаючи наперед, що не переможуть і загинуть, заради прикладу для майбутніх поколінь, щоб вони продовжили битву з москалями для визволення з їхнього рабства.

Українська повстанська армія була високоорганізованим військовим об'єднанням, в якому діяли закони військового часу з

урахуванням того, що основним фактором життєдіяльності армії була підтримка місцевого населення. Документи НКВС свідчать, що в повстанській армії діяли жорсткі закони проти мародерства, нанесення шкоди місцевому населенню, недопущення дій, які б накликали каральні дії німців на місцеве населення. Хто із бійців УПА допускав незаконні дії карався смертю, оскільки у них не було тюрем, щоб утримувати за провини, але таке бувало рідкістю.

Органи НКВД вели жорстку боротьбу проти українських воїнів, зокрема жорстоко знищували українських селян, інтелігенцію, особливо учителів, видаючи, що це злочин партизанів. Все робилось надзвичайно таємно, що і тепер важко розкрити вишукані чекістські методи, що проводились проти повстанців. Чекісти переодягались у воїнів УПА, навіть робили спеціальні схованки, щоб показати місцевому населенню, що, мовляв, це чинять ті самі повстанці.

3.3.1. Битви з німецькими окупаційними військами

Ми ще ніколи не були самі собою

Максим Рильський

Проти Українського повстання боролись не тільки більшовики, а й німці. Факти підтверджують гірку вікову істину, що Українська незалежність стає кісткою в горлі не тільки колишнім колонізаторам, полякам і москалям, але й новим завойовникам. Усі сподівання українців на те, що Німеччина підтримає їх державницькі сподівання, виявилися марними, у німців був інший план щодо України. Німці, як і в роки Української революції 1917–1921 рр., вирішували свою справу і в 1941 р. на території України. Дослідники відзначають, що «Акт відновлення української державності» підписано свідомо у Львові тому, що вже у перші дні війни Німеччина зайняла чітку негативну позицію щодо Української Держави. Практика знову підтверджує, як і в недалекому минулому, що підтримання німцями української самостійності не було і, як показали реалії німецької «допомоги» у ХХІ ст., не буде.

Ще до приходу німців в Україну як загарбників до них в українців не було ненависті, навпаки, була прихильність і співчуття. Адже німці бажали звільнитися від дискримінаційного версальського

договору так як і українці намагалися подолати незаконне колоніальне поневолення Польщею Західноукраїнських земель, крім того, у німців та українців був єдиний спільний ворог – москалі. Здавалося б, що німці будуть мати повне розуміння українців і підтримуватимуть їхні вимоги насамперед відновлення незалежної Української Держави. Заради цього провідні українські політичні діячі вирішили для досягнення самостійницьких цілей українського народу ще до початку війни 1939 р. співпрацювали з німцями у політичній і військовій тематиці.

Однак сподівання українського народу не знаходило підтримки у вищих німецьких колах: свої наміри стосовно України до початку війни німецька влада приховувала; ніде в пресі не проявлялось позитивне ставлення німецької влади до української незалежності. Коли ж щось писали, то повідомляли про українські багатства, як у книзі «Ukraine» Ляйббрандта, де ще й оповідалось, що українську державу заснували германські племена зі Скандинавії і та держава існувала доти, доки не зникла германська влада. Напрошувався висновок, що мовляв українська земля очікує, щоб німецька раса повернулась і володіла цим краєм.

Перехід до збройної боротьби в роки Українського повстання 1942–1952 рр. був значно важчим, ніж в часи Української революції 1917–1921 рр., коли Україна вийшла з Московської імперії і мала, хоча і не потужну, але власну армію. В нових умовах організація військового опору потребувала чимало часу з ряду причин, від яких залежали українські повстанці: **перше**, Україна не була незалежною державою, вона входила до складу СРСР, а тому повстанці не мали окремого війська, щоб боротися проти таких грізних ворогів як Німеччина і Московія; **друге**, повністю були відсутні вишколені військові кадри, особливо старшини, не було власної зброї, амуніції, обмундирування, ліків і медперсоналу; **третє**, все треба було організувати з нуля, чого не робила жодна країна, що потрапила в горнило Другої світової війни; **четверте**, українські збройні формування не могли одержати навіть мінімальної допомоги ззовні, а зобов'язані були спиратися виключно на власні внутрішні сили; **п'яте**, сама ОУН мала приділити чимало часу й праці для перебування своєї власної сітки на захіноукраїнських і східноукраїнських

землях, особливо в умовах, коли німці розпочали арешти провідників ОУН.

Складність полягала ще й у тому, що німці прийшли в Україну не як завойовники, а мовби через війну з окупантами України – москалями, тому переважна більшість українців ставились до німців як до визволителів. Таке ставлення українців виправдовувалось тим, що німці самагались якнайбільше приховувати свої наміри щодо справ української державності. Саме тому, на I-й Конференції ОУН у вересні 1941 р. не ухвалюється рішення про перехід до загальнонаціонального збройного протистояння німецькому вторгненню, визначивши лише основні завдання: пропагандистської і роз'яснювальної підготовки до активної боротьби з німецьким окупантом; збір та зберігання зброї; підготовка провідних кадрів для визвольної боротьби. Невдовзі відбувся наступний етап боротьби проти німецької сваволі – організація бойових підрозділів, які згодом, за рішенням Проводу ОУН, стали основою створення Української повстанської армії, що розпочалося напередодні Другої світової війни, в часи початку запеклої битви з німцями.

Після того, як керівництво ОУН (б) було німцями арештовано, то в липні 1941 р. підпільну організацію ОУН (б) і антинацистське українське підпілля очолив Лебедь. Німці йому такого не простили, бо коли навіть у 1944 р. Лебедь уникнув арешту гестапо, то вони арештували його дружину Дарію і дворічну дочку та її родичів⁴³⁰. Утримували арештованих у Львові, а коли наближався фронт, то арештованих дружину і дочку Лебеда перевели до концтабору Равенсбрюк. Враховуючи, що на початковому етапі українські повстанці мали намір дещо співпрацювати з німцями, а коли сталися репресії, то реакція Проводу ОУН (б) самостійників-державників була миттєвою, розповсюджено заклик, щоб українці не віддавали своїх синів в німецькі війська СС, доки триматимуть в тюрмі Бандеру, Стецька, Шухевича та інших провідників повстання.

За відмову виконати вимогу німців щодо Акту незалежності вони продовжували вбивати або відправляти в концтабори націоналістів-самостійників та членів ОУН: два рідних брати Провідника

⁴³⁰ *Бульвар Гордона*. 2019. Февраль. № 6.

ОУН – Олексу і Василя Бандерів; у Києві вбили Олену Телігу з її чоловіком; розстріляно членів ОУН в Кременчузі, Житомирі, Кривому Розі, Києві, на Волині; гинуть націоналісти-революціонери, поети, письменники, громадські діячі, прості воїни. Поряд з членами ОУН німці винищують українське населення та ще й у більшій кількості та, ніж у Франції, Чехії, Югославії і Польщі: на полі Чортків–Ягольниця 27 листопада 1942 р. розстріляно 52і; у той самий день у Львові вбито 28 українців; 1942 р. село Кортілісі біля Ковеля знищено до тла і вбито близько 2 тис. населення; того самого 1942 р. село Кам'янку, неподалік Ковеля, також знищено і вбито близько 3 тисяч населення; розстріляно кілька тисяч населення Цумані і навколишніх сіл на Волині; в лютому 1943 р. в селі Ромель Олександрівського району вбито близько 400 жінок і дітей. Поряд з численними вбивствами українського населення, відбувались масові вивози населення на рабську роботу до Німеччини, а також примусова здача хліба й інших продуктів та безоплатна праця у захоплених німцями радгоспах і колгоспах.

Подібна жорстокість німців до України і варварське знищення населення, намагання колонізувати країну, економічна експлуатація, здирицтво і грабування привело населення до потреби самооборони від окупанта. В багатьох селах і містечках спалахували бунти проти німецько-польських директорів та наглядачів, що жорстоко знущались над селянами. Розпочались місцеві бунти: в селі Піддубці на Поліссі селяни в час роботи захопили чотирьох польських вислужників німцям і вбили їх; на фільварку біля Сарн-селяни, доведені до відчаю, з сокирами кинулись на німецько-польських наглядачів і вбили їх; в Тучині на Костопільщині вбили німецького «ляндвірта» та його помічника, які з садизмом ставились до українців. Такий стан сприяв тому, що уже навесні 1942 р. з'явилися вимоги низових провідників ОУН, зокрема на Житомирщині, до центрального Проводу ОУН організувати загони для охорони населення від німецької адміністрації. Як результат жорстокості німецьких окупантів проти України і її населення пропагандистсько-роз'яснювальна акція та революційна дія ОУН перейшла до третього етапу боротьби – збройного повстання, що потребувало організації Української повстанської армії.

Коли німецькі колонізатори, відкинувши замасковані державні й дипломатичні маневри, навесні 1941 р. перейшли до відкритого військового протистояння, а вся українська територія була окупована німцями, то українці опинились у такій складній і важкій ситуації, якої не знав жодний поневолений народ. До цього часу в глибокому підпіллі, у повсякчасній небезпеці, в безперервному русі та діях кадри ОУН відстоювали свої політичні позиції, а після окупації, в найтяжчих умовах, вони пішли в наступ, розширюючи свої дії. Коли німці зайняли села Волині, то зразу ж зобов'язали кожного селянина видавати німецькому рейху зерно, а щоб виконували їхні вимоги, то заборонили зерно молоти і для цього усі млини призупинили, а тому селяни мололи зерно жорнами, але й тут, як і більшовики, німці вишукували жорна і розбивали їх. Німецька окупація сприяла тому, що впродовж 1941–1942 рр. широкого розмаху набула пропагандистська робота з таких важливих питань, як боротьба за незалежну Україну, захист українців від вивезення молоді до Німеччини на примусові роботи та припинення німцями вигрібання хліба та інших харчів у селян.

В часи німецької окупації української землі німецька влада проявила вперту ворожість до української незалежності й розпочали жорстокість, українці вимушені були оборонятися, створюючи спочатку загони, а невдовзі Українську Повстанську Армію. Відносно раптовий перехід до збройної боротьби, створюючи УПА, потребував певного часу через ряд причин: необхідно було організувати кадри для повстанських частин, яких зовсім не було в Україні; у своїй боротьбі з німцями і москалями український народ не мав жодної зовнішньої і внутрішньої підтримки, сподіваючись на власні сили; треба було переконати народ: боротися з німцями, що таємно намагаються колонізувати Україну, чи співробітничати з ними, оскільки вони б'ються з більшовиками, які також намагаються продовжити колонізувати Україну?; сама ОУН, що ставала центром повстанських сил, потребувала перебування своєї власної сітки на західних землях і розбудови її в центрі і на сході України; треба було зібрати запаси зброї і визначити джерела її поповнення, а головне підготувати нові провідні кадри на всіх ділянках боротьби.

Німці визнавали, що українські повстанці мали вдумливе керівництво, мали достатню кількість якісного озброєння, знищуючи німецьких вояків, залізничні шляхи, мости і дороги, державні господарства, переробні підприємства, елеватори⁴³¹. Німці за такі дії наказували повстанців і все населення України⁴³², які для боротьби з українським повстанським рухом створили у Володимир-Волинському навіть спеціальний військово-політичний підрозділ – «Банденбекемфунг» (поборювання банд). Розпочата у червні 1943 р. акція проти повстанців УПА закінчилась для німців невдало, а в липні того самого року вони розпочали наступ переважно на мирних жителів, використавши для цього близько 10 тис. солдат, танки, літаки, бронетранспортери. Особливо дикі звірства чинились на Волині й Поліссі: 14 липня 1943 р. вони спалили село Малин з 850 жителями, закривши їх у церкві, школі та стодолах; у ніч з 15 на 16 липня заарештували понад 2 тис. представників української інтелігенції і всіх розстріляли, з них 280 – у Кам'янці, 200 – у Рівному, 160 – у Луцьку; між УПА і німцями відбулися жорстокі бої – у липні 35, у серпні 24, у вересні 15. У цих боях полягло 1237 повстанців, загинуло майже 5 тис. мирних жителів, німці ж втратили понад 3 тис. вояків.

Українцям було важко битися з німцями, довелося нести важкі неповторні втрати. Сотня УПА Гриця Перегійняка 7 лютого 1943 р. напала на м. Володимирець, де було взято тюрму, звільнено в'язнів і здобуто чимало зброї, а 22 лютого вони атакували м. Висоцьке, де загинув командир Гриць Перегійняк. Інший військовий підрозділ УПА у ніч з 10 на 11 березня атакував німецький військовий склад у м. Оржеві, де було вбито близько 60 німецьких вояків, але загинув командир сотні Сергій Качинський. Бої з німцями були безкомпромісними, в зайнятих містах розбивались і розганялись німецькі загони, зокрема⁴³³: Володимирець, Степань, Топоровичі, Людвипіль, Державне, Олик, Цумань, Горохів та багато інших населених пунктів. Підпільні

⁴³¹ *Косик Володимир*. Україна під час Другої світової війни. 1938–1945. Львів, 1993. С. 422–423.

⁴³² *Літопис УПА*. Т. 2. С. 162–165.

⁴³³ *Микола Лебедь*. Українська повстанська армія. Дрогобич, 1993. С. 363–364; *Косик Володимир*. Україна під час Другої світової війни. 1938–1945. Львів, 1993. С. 54.

сотні УПА 10 квітня 1943 р. звільнили в'язнів із тюрем у Кам'янці, Дубно, Ковелі, Луцьку, Рівному, Горохові, Ківерцях, Любомлі. У Ковелі та у Ківерцях загін УПА роззброїв німецьку охорону збірного центру і звільнив військовополонених. У селі Обеніжі Турійського району німці намагалися у шкільному приміщенні утворити госпіталь, але українські повстанці УПА вибили усі вікна і двері та заховали їх далеко у лісі, а тому госпіталь не створили.

Діяльність УПА щодо ліквідації німецької адміністрації на Поліссі і Волині відбувалася фундаментальніше і швидше, бо влітку 1943 р. німців поза містами уже не було не лише вночі, а й удень. На місце німецької адміністрації прийшла українська: відновлену адміністрацію охороняли відділи УПА; біля кожного села УПА виставляла свої стійки, які повідомляли населення про небезпеку, особливо наближення німецьких карателів; важливою частиною оборони населення було захоплення транспортів відправлення молоді до Німеччини, а звільнених людей відправляли додому, розповідаючи про боротьбу УПА, або залишали в загонах УПА. Багато уваги приділялось організації медичної та санітарної допомоги: лікуванню поранених бійців УПА; наданню медичної допомоги населенню; були організовані медичні курси для студентів медицини, які припинили навчання в університетах; санітарні курси медсестер; під керівництвом спеціалістів організувалось виробництво ліків; лікарі, які жили у містах, на запрошення командування УПА без відмови приходили надавати допомогу в місця, де перебували поранені бійці; українські аптекарі, що були під контролем німців, не відмовлялись видавати ліки для потреб УПА. У найважчі часи в районах «республіки УПА» налагоджувалась робота: цукроварень; миловарень; грабарських; ткацьких верстатів тощо. Німці були жорстокими, а українці впертими, бо оборонялись і робили свою господарську справу для населення.

Для прикладу високого професіоналізму, що здобувався у підпіллі українськими повстанцями, може слугувати останній великий бій з німецькими військами УПА-Захід 9–16 липня 1944 р. у Скільщині біля сіл Кам'янка і Липа. Мабуть, німці хотіли закріпитись в Карпатах і бажали звільнити місцевість від українських повстанців. Захопивши в полон німецького старшину і двох підстаршин,

повстанці довідалися про плани німців здійснити наступ з двох боків на місця, де розташовувались старшинська школа УПА «Олені», підстаршинська школа «Беркути», два курені УПА і військова лікарня, в якій перебувало 40 важкопоранених повстанців. Командування УПА вирішило прийняти бій: 9 липня 1944 р. відбувся наступ двох німецьких дивізій; 12 липня до них приєдналась ще одна німецька дивізія; 14 липня через понесені втрати німецькі дивізії відступили. Партизанська тактика боїв УПА сприяла тому, що німці відступили, понісши величезні втрати, повстанці також понесли втрати, але мінімальні «кілька десятків бійців вбитими і пораненими». Такі битви підносили авторитет УПА, бо всі переконувались, що українські повстанці спроможні протистояти великим німецьким з'єднанням, які мають артилерію, танки й літаки.

Ще на початковому етапі дії перших військових загонів були визначені три конкретні напрями боротьби, які притаманні на майбутнє політико-військовим діям ОУН і УПА: закинуті червоні партизани, а потім усі військові та репресивні органи Московії; битва з німецькими окупантами; польська поліція, створена німцями, та загони підпільної Армії Крайової, які нищили українські села, грабували і вбивали селян. Проводячи повстанські дії на два фронти (друга половина 1943 р. – перша половина 1944 р.) – проти гітлерівців і проти більшовицьких москалів, воїни УПА досягли значних успіхів: німці змушені були залишити територію Волинської і Житомирської областей; вся ця територія контролювалась українськими повстанцями особливо південна, але у північній частині проявляли свої жорстокості більшовицькі партизани. Німці уже визнавали свою слабкість у битві з українськими повстанцями, зокрема, у листі 25 червня 1943 р. Еріх Кох писав А. Розенбергу, що німці були змушені залишити територію Волинської і Житомирської областей, які уже контролювалися українськими повстанцями і більшовицькими партизанами. Німецькі генерали зазначали: «Українські націоналістичні банди мають суворе і вміле керівництво», а загони повстанців «вражаюче озброєні»⁴³⁴.

⁴³⁴ Косик Володимир. Україна під час Другої світової війни 1938–1945. Львів, 1993. С. 422–423.

Коли німецькі війська залишали українські землі, то про ситуацію в Україні й настрій українського населення написав один із політичних керівників німецької окупаційної влади в Галичині: «Хто залишався на місці, не робив собі жодних ілюзій щодо майбутнього; кожний був свідомий тієї важкої долі, що чекала його на довгі роки. Але в ньому була й воля до боротьби, воля перетривати важкий час і гідна подиву, незламна віра в незнищенність життєвої сили українського народу, без огляду на масові заслання і брутальний режим терору масового характеру. Дух спротиву, якого вже не можна було вбгати в ідеологію ОУН чи УПА, охопив дослівно все населення. Організований спротив став всенародним рухом. На кожному кроці можна було відчувати гарячкову активність: ліси наповнялися охотниками, що йшли в повстанці; поставали нові магазини, де зберігалися зброя, амуніція, військове устаткування та харчі; організовано власний підпільний апарат адміністрації. ...Кожний спостерігав тверду рішучість поєднати активний дух спротиву з життєвою волею народу: боротися і перемогти. В такому стані влітку 1944 р. німці залишали Галичину»⁴³⁵.

Під час німецької окупації червоні партизани провокували українське населення перед німцями, щоб німці потужніше вбивали українців. Ці червоні партизани, якими пишалися після війни й українці, під виглядом загонів УПА, знищували села, перекладаючи вину на повстанців УПА. Село Стара Рафалівка Колківського району на Волині, жителі якого допомагали повстанцям УПА, червоні партизани спалили дощенту, вбили 60 чоловік, жінок і дітей. Повстанці УПА не залишались у боргу і давали різку відсіч червоним партизанам, зокрема загін «Зеленого» в листопаді 1943 р. біля сіл Діброва і Кураж вбили 3 і затримали 5 червоних партизан, які були розстріляні, один із повстанців самостійно знищив два червоних партизани⁴³⁶.

Це був час боротьби українських повстанців, коли територія була зайнята німецькими військами, хоча боротись прийшлося не

⁴³⁵ *Мірчук П.* Українська повстанська армія 1942–1952: документи і матеріали. Мюнхен, 1953 р.; Львів, 1991 р. С.70.

⁴³⁶ *ЩАДГОУ.* Ф. 1.О. 23. Спр. 930. Арк. 178–180.

тільки проти німців, а й проти червоних партизанів більшовиків та польських колонізаторів, які сприяли німцям у битвах проти українців. Коли німці залишили українські терени насувалась друга окупація – більшовицька, потрібні були нові методи боротьби, пристосовані до нових обставин. У своєму зверненні до бійців і командирів УПА Головний Команди УПА : «Дотримати зброю в руках до тієї хвилини і станути на чолі воюючих мас проти Сталіна – Ваше священне завдання. Новими методами боротьби, пристосованими до нової обстановки, дайте ворогові відповідь на його наступ»⁴³⁷.

3.3.2. Битви з польським підпіллям та комуністичною владою Польщі ...

*Для українців бої з поляками – це їхній шлях
до власної держави, від Хмельницького до УПА,
це їхня найдовша війна новітньої Європи.*

Мацей Стасінський,

Розгляд протистояння українців з поляками у ХХ–ХХІ ст. потрібно поєднувати з Визвольною війною 1648–1657 рр. проти польської колонізації України у XVII–XVIII ст. (1569–1795)⁴³⁸. На відміну від литовців, поляки впроваджували панування своєї народності, яка масово переселялась на родючі землі Західної України і Поділля. Майже вся територія України, особливо Правобережжя, була заселена поляками, а Галичина і Волинь та її частину Холмщину, поляки вважали власною територією, де українців з дитинства навіть примушували називати себе поляками. З приходом польських колонізаторів в Україну посилилось кріпацтво, елементи якого в Європі зникли ще у XVI ст., особливо кріпацтво посилилось на Поділлі та Волині, що викликало обурення українців.

Як себе почували українці на своїй древній землі, свідчить хоча б один факт, наведений знаменитим поетом Дмитром Павличком особисто про себе. Його батьки жили в селі, старші брати і сестри

⁴³⁷ *Красве* видання «Повстанець». 1945 р. 5–6 за квітень–травень.

⁴³⁸ *Лознянський Борис*. Лузна-Лозна, село на Поділлі. Вінниця: Твори, 2018. С. 419–441.

ходили у сільську українську школу, а Дмитра батько відправив у польську школу, оскільки тільки при цьому його старший брат зможе навчатися в Коломийській торговельній (гандлевій) школі. В першому класі 1939 р. він був єдиним українцем серед поляків і євреїв, його примушували читати вірш «Хто ти такий?! (Kto ty jesteś?) і відповідь «Маленький поляк» (Polak maly)⁴³⁹. Він не піддався і пішов воювати в УПА, так відповідали полякам тодішні українці. Недаремно навіть поляки, зокрема Мацей Стасінський, визнавали: «Для українців бої з поляками – це їхній шлях до власної держави, від Хмельницького до УПА, це їхня найдовша війна новітньої Європи»⁴⁴⁰.

Поляки як колонізатори України впродовж більше як 220 років не можуть забути привілеї свого населення, що переселялось на українські землі, які володіли власними маєтками та фільварками, що приносило їм доходи та надавало владу. Скажімо, становище українців в Івано-Франківській області⁴⁴¹: поміщиками та орендарями земель були 80% поляків і лише 20% українців та євреїв; 98,5% державних чиновників були поляки і лише 1,5% українці та євреї; малоземельними та безземельними були 97% українців і євреїв, лише 2–3% поляків. Як тільки випадає нагода, то поляки намагаються нагадати про своє панівне минуле українським повстанцям, які виборювали свободу у колонізаторів, як це сталося у 1917–1921 та 1942–1952 рр. Звичайно, древній український народ, хоч і століттями терпів приниження, але терпець урвався, який що розуміють польські інтелектуали.

Водночас, є інші колонізатори, здебільшого Московія, якій вигідно, щоб між українцями і поляками виникали ворожнечі, намагаючись використати протистояння, підтасовуючи різноманітні міфи, тобто ведуть гібридну війну проти України. Як пише В. В'ятрович «Завдяки польським ЗМІ після 2003 р. відомим стало фото вбитих дітей, прив'язаних до дерева колючим дротом. Його подавали як зображення замордованих вояками УПА польських малят.

⁴³⁹ *Бульвар Гордона*. 2019. Септябрь. № 39.

⁴⁴⁰ *Мацей Стасінський «Газета виборча»*. 1997.

⁴⁴¹ *ГДА СБУ*. Ф. 13. Спр. 469. Т.1. Арк. 24–26.

...Лише завдяки старанням польських журналістів, які дослідили історію, стало відомо: воно не має жодного відношення до УПА і польських дітей, а було зроблено задовго до Другої світової війни»⁴⁴². Такі приклади свідчать, що треба справедливо, але досить обачливо показувати складні відносини українців і поляків, шукаючи порозуміння між народами, країни яких перебували під жорстоким впливом двох тоталітарних режимів – більшовиків і нацистів.

Для справедливого вивчення трагедії в житті двох сусідніх народів, один з яких два століття колонізував (поляки) інший (українців), більшість документів і матеріалів були знищені або засекречені іншим колонізатором (москалі), які згодом колонізували поляків і українців. Останніми роками, після 1991р., уже опубліковано чимало матеріалів та історичних досліджень, які проливають світло на польсько-українське протистояння, що допомагатиме стелити дорогу до примирення. Єдиним фундаментом справедливого рішення цієї болючої проблеми і оцінки подій 1942–1947 рр. може стати те, що вивчення появи причин протистояння буде ґрунтуватися на подіях, що відбувалися у 1569–1795 рр. Багато різних матеріалів подано в праці дослідника В. В'ятровича «Друга польсько-українська війна 1942–1947», де вказано збірник документів, які характеризують протистояння, виданий спільно польськими і українськими дослідниками⁴⁴³.

Упродовж двадцяти років (1921–1941 рр.) відбувались переважно політичні переговори і дискусії, а після того обидві сторони перейшли до воєнних протистоянь. Справді, учасники визвольного руху вважали Польщу одним із колонізаторів української держави і противником руху українців до свободи, проти якої велася боротьба. Однак не Польща вважалась головним ворогом українського народу, і про це сказав вождь Проводу українських націоналістів Євген Коновалець: «Прапор боротьби проти поляків ми піднімаємо, але боротьбу з поляками будемо вести в тій мірі, у якій вони нас змусять вдаватися до самозахисту. ...Всі свої зусилля будемо спрямовувати проти більшовиків, готуючи проти них свій останній

⁴⁴² *Розхитане дерево міфів*. Львівська газета. 2007. 25.05.2007. № 87.

⁴⁴³ *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945*. Варшава; Київ, 2005. Т. 1–2.

удар»⁴⁴⁴. Подібні рішення щодо відносин з проблем поляками були прийнятною базою для відносно справедливих переговорів, що підтримували чимало навіть польських підпільників.

З усього було видно, що провідники повстанського руху вважали Польщу колонізатором, бажаючи домовитись, щоб вони звільнили українську землю, тут не було чогось антипольського. Проте нічого не вдалося досягти, оскільки перемовини відбувалися між колишніми гнобителями чи колонізаторами – поляками та підлеглими чи рабами – українцями. Саме поляки не йшли на перемовини, дотримуючись щодо українців на їхній Батьківщині політики зникнення української національної спільноти (асиміляції) та інтеграції українських земель до складу Польщі. Це саме прагнула здійснити й Московська імперія на решті українських земель.

З огляду на їх українцями і поляками, які відбувалися на українських землях, Провід ОУН самостійників–державників пояснював у жовтні 1943 р., що то був прояв історії далекого минулого і політики польського правління у останніх двадцяти років щодо до українського населення, поширюючи шовіністичні настрої і національну нетерпимість та ворожнечу. Під час німецько-більшовицької війни ворожнеча не припинилась, а, навпаки зростала, розповсюджуючи ідею загарбництва українських земель та звинувачення українських повстанців, що вони є загрозою для створення незалежної Польщі. У цьому напрямі поляки пішли боротися не проти німців, а проти українців, особливо жорстоко це проявилось на Холмщині й Грубешівщині, а на Волині поляки пішли на послуги до німців, створюючи загони поліції для погромів українського населення. Москва й Берлін, будучи зацікавленими у поневоленні українського й польського народів, провокували між ними різанину, щоб відвернути їхню увагу від інтересів німців і москалів. З огляду на це Провід ОУН заявляв, що ні український народ, ні ОУН нічого спільного з тими масовими вне мають, бо то провокація в інтересах Німеччини і більшовицької Москви. Адже за домовленістю німці й москалі 1 вересня 1939 р. поділили Польщу навпід, встановивши нові кордони, без уїтересів поляків і українців.

⁴⁴⁴ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ, 2011. С. 42–43.

Особливістю битви між двома сусідніми народами було те, що українці й поляки впродовж століть не мали своєї незалежної держави, перебуваючи у складі Московської та Австро-Угорської імперій. Влада цих імперій, коли поляки й українці намагались від них звільнитись, всіляко підтримувала конфлікти між ними, щоб утримувати в покорі обидва поневолені народи. Недаремно поляки й українці, б'ючись з німцями й москалями, передусім намагались відновити власні держави, одночасно билися між собою, проявляючи нечувану жорстокість, що провокувалось різними методами імперій. Битви між українцями і поляками відбувались за землі Галичини, Волині й Холмщини як одвічних українських земель, і вони бажають їх відстояти, поляки ж намагались їх контролювати, як це вони робили в часи колонізації XVII–XVIII ст., бажаючи й надалі експлуатувати народ та матеріальні ресурси. Польське підпілля та еміграційний уряд вели війну з українцями за відновлення Польщі в кордонах 1939 р., вважаючи українців на їхніх батьківських землях колишніми громадянами Другої Речі Посполитої. Такого народ, особливо селяни, не стерпіли і протистояння перетворилось на стихійну занадто жорстоку селянську війну, яка навіть вийшла з-під контролю ОУН–УПА.

Загалом польсько-український конфлікт у XX ст. територіально з проявом сили розгортався поволі, набираючи сили. Посилювалась польська колонізація, висаджувались в повітря православні храми, поляки перетягували жителів цілих сіл з православ'я на католицизм, вели війну з культурними і виробничими установами, велася погромницька політика. Польська влада цілеспрямовано заселяла західноукраїнські землі прибулими колоністами, посилюючи ворожнечу навіть з тими поляками, які тут проживали ще з часів минулої колонізації. Займаючи українські землі, поляки розпочали проти українців репресії ще з 1938 р.⁴⁴⁵: з листопада 1938 по серпень 1939 р. на Волині провадилась «Велика ліквідація», коли було затримано 754 члени ОУН та їхніх прихильників; на Львівщині тільки за одну добу 21 березня 1939 р. затримано 240 членів ОУН; станом на 1 серпня лише в одному Львівському окрузі ув'язнено

⁴⁴⁵ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ, 2011. С. 46.

1621 українець. В процесі битв українські борці потрапляли у польські тюрми і концтабори, де умови були жорстокими, особливо у Березі Картузькій, де ув'язнювали політичних діячів, зокрема, у цій польській в'язниці був заточений С. Бандера.

Розпочатий терор і масове знищення українського народу поляками, що прийшли на чужу територію, призвело до розгортання війни між поляками та українцями. Друга світова війна створила умови для переростання конфлікту в масове військове протистояння українців з поляками, яке посилювалось: у 1939–1942 рр. – поступове наростання; 1943–1944 рр. – розширене жорстоке розгортання; 1945–1947 рр. – битви на території Закарпаття (Холмщина, Лемківщина, Надсяння), а також у Перемишльському, Ярославському, Любачівському повітах та інших. Головними збройними формуваннями українського і польського визвольних рухів були Українська повстанська армія і Армія Крайова. В битвах поляки все-таки поступово залишали завойовані у давнину землі Правобережної України, але битви були жорстокими. З боку поляків проявлявся шовінізм, коли вони на українських землях проповідували, що України вже не існує, що читаємо у спогадах емігрантів⁴⁴⁶. «Одного вечора в березні 1939 р. польська вілиця під охороною поліції, інсценізувала унікальний у світовій історії – похід чи демонстрацію вулицями Бережан – «похорон України». Польська топа несла на раменах чорну домовину з написом: «Україна вмерла». На адресу українського народу падали сороміцькі слова зневаги; в домах українців вибивали вікна, у помешкання кидали петарди». Там же у Бережанському районі на Лисоні похоронені Січові стрільці, що не давало спокою польській громаді і вони розкопують могили, розкидають кістки українських бійців, які боролись за свободу.

Протистояння між українцями і поляками поступово наростало, коли на початку війн (1939 р.) німців з москалями, українці використали нагоду вибороти свою незалежність. Була така ситуація, коли українці надіялися на перемогу німецької армії, що допоможе створити незалежну українську державу, поляки ж, своєю чергою, надіялись на перемогу Англії та Франції над Німеччиною, що допоможе

⁴⁴⁶ *Бережанська земля*. Том 3. Історичний мемуарний збірник. 1998. С. 211.

відродити Польщу. Саме тому в 1939–1942 рр. керівництво ОУН активізувало співпрацю з Німеччиною, яка була головним ворогом Польщі, що й породило посилення протистояння між поляками й українцями. Однак Німеччина в останні дні перед початком війни, як тільки домовилась з Московією про поділ Польщі, вирішила не співпрацювати з Україною, як це було в недалекому 1918 р., віддавши її на поталу московським більшовикам.

Повернення земель Західної України до складу основної частини України, що входила до СРСР, послужило причиною посилення репресій польської влади проти українців, що проживали на зайнятій поляками території Галичини і Волині. Українців, які були задоволені виходом з-під ярма Польщі, вбивали, особливо активістів, спалювали села, руйнували виробництво. У вересні 1939 р. українці повстали⁴⁴⁷: битви відбулися у 183 населених пунктах 20 повітів, де брали участь біля 7729 осіб Західної України. У боях з польською армією і поліцією знищено 4 польські колонії, вбито 796 поляків та 36 поранено, хоча потерпіли не менше 5 українських сіл, загинуло 160 українців та 53 поранено. Це були локальні українсько-польські протистояння, але вони засвідчили про початок великої війни українців з давнім колонізатором-сусідом.

Українців, які проживали на своїй Батьківщині, поляки називали «зрадниками», що вони здійснили «удар у спину», бо вони мовляв раді приходу москалів, які на початку піддавали поляків репресіям. З усього ставало зрозумілим, що поляки, будучи колонізаторами на українській землі, вважали українців своїм головним ворогом, а не будь-кого іншого. Навіть тоді, коли разом з поляками до сибірських лісів вивозили й українців, будь-якого порозуміння між двома народами не відбулося, як тільки українці не старались. Кожна із сторін мала свої взаємовиключні цілі: українці – створення незалежної України, де у Західній Україні була збережена національна українська ідентичність; поляки – відновлення польської держави в кордонах, що існували до 1 вересня 1939 р., тобто з включенням земель Західної України. Це і було причиною збройного зіткнення.

⁴⁴⁷ Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 р. на Західній Україні. Пам'ять поколінь. 2000. № 5. С. 143–151.

Посилення протистояння розпочалося у 1942 р., коли польське й українське підпілля перейшло до активної збройної битви між собою та з німецькими загарбниками. Подібної нечуваної ненависті до українців не мали поляки ні до німців, ні до москалів, які поділили їхню батьківщину. Документи та безпосередні учасники битв того часу свідчать, що більше 96% польського суспільства вороже ставилось до українців, вишукують жорстокі методи ліквідації української «меншості», називаючи українців «бидлом», погрожуючи передати українців більшовикам, коли закінчиться війна⁴⁴⁸. Найкритичніша обставина у 1942 р. склалася на Холмщині, де поляки були ворогами українців у лавах польського національного підпілля радянських партизан і німецьких поліційних формувань. Німці практикували протиставляти поляків з українцями: коли переселяють поляків в інші місця, то для виконання беруть українців; коли ж переселяють українців, то це доручають польським поліцейським⁴⁴⁹. Поляки розпочали облави проти мирних жителів і здійснювали суцільні вбивства: нападали на сім'ї і вбивали; нападали навіть під час весілля; українці ховалися у схронах, а військові там їх вбивали; польська влада підтримувала і стимулювала такі акції Армії Крайової. Це був геноцид українців з боку поляків разом з німцями, з якими вони постійно співпрацювали проти українців.

Посилювалось протистояння між поляками і українцями на Волині й Галичині після появи тут московських партизан та спеціального підбурювання поляків проти українців, де з другої половини 1942 р. настала найжорстокіша польсько-українська війна. На початку 1942 р. польські автори писали, що польська людність на Волині настільки сильно пов'язана з цими територіями, що ніякі історичні хвилі, навіть радянські не зможуть її звідсіль вигнати. Проте уже в листопаді 1942 р. спалили село Ромель Олександрійського району і вбили всіх жителів. Водночас москалі й німці, наносячи полякам шкоди, перекладали все на українців: «Німецьке гестапо зі своєю поліцією в кількості 150 чоловік прибули до колонії Обурки і оточили, забрали майно, худобу, птицю, хліб, овочі, взуття і

⁴⁴⁸ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. Київ, 2005. Т. 2. С. 51.

⁴⁴⁹ ЦДАВО України. Ф. 3833. Оп. 1. Спр.135. Арк. 5–8.

т.п., будинки спалили, а жителів поляків 48 чоловік розстріляли, дорослих і дітей»⁴⁵⁰. Подібний німецький акт відбувся 13 листопада 1942 р. і з цих двох подій на Волині і Галичині розпочались жорстокі антиукраїнські дії поляків, москалів та німців. Німці застосували на Волині і Полісі страшенний терор, московські червоні партизани наносили селянам шкоди, перекладаючи все на українських повстанців. Польські підпільники найперше, одержавши вказівку керівництва Армії Крайової, знищували або ізолювали провідників українського повстанського руху, а загалом: «Польська верхівка ..намагається запрягти польські народні маси до боротьби з українським народом та помагає німецькому і московському імперіалізмowi винищувати український народ»⁴⁵¹.

Деякі підпільні організації українців і поляків навіть досягали певних умов нейтралітету, але це не відбувалось на практиці. Невдовзі стала надходити інформація з Холмщини і Підляшшя: «Польська підпільна організація знищує не тільки членів ОУН, але й мирних українців. Таким чином нейтралітет перестав бути дійсним як порушений польською підпільною організацією»⁴⁵². Поляки повсюди трактували, коли вбивали членів ОУН і мирних українців, що, мовляв, вони ведуть «боротьбу за Польщу на східних землях», тобто намагаються утриматись на українських західних землях, а тому жодна зі сторін не була готова до будь-яких поступок. У результаті в 1942 р. стало очевидним, що сторони не готові до поступок, розпочавши жорстокі насильницькі дії, які стали війною спочатку на Холмщині, а згодом і на Волині.

Настав 1943 р., німці відступали, більшовики перемагали, у такій ситуації кожна зі сторін впливала на відносини поляків та українців у їхніх національних рухах. Особливість такого впливу полягала в тому, що і німці, і більшовики не давали переваги підпільним організаціям, намагаючись використати їхній конфлікт у власних

⁴⁵⁰ *Україна-Польща: Важкі питання. Матеріали ІХ і Х міжнародних наукових семінарів «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни»*. Варшава, 6–10 листопада 2001. Луцьк, 2004. Т. 9. С. 343.

⁴⁵¹ *Постанова* ІІІ Надзвичайного Великого Збору ОУН 21–25 серпня 1943 р.

⁴⁵² *ГДА СБ України*. Ф. 5. Спр. П 25020. Арк. 52.

інтересах. Наприклад, коли виникла загроза збройного протистояння польського підпілля і московських партизанів через Катинський злочин, коли було розстріляно 12 тис. польських офіцерів, більшовики робили все, щоб посилити будь-чим польсько-український конфлікт.

Невдало проведені переговори не поліпшили стосунки з поляками, яких українські повстанці намагались все-таки виселити зі своєї території, було застосовано пропаганду погроз і не більше, бо центральне керівництво повстанського руху не ухвалювало рішень щодо погроз. Пропагандистські рішення повстанці приймали як методи битви, що видно із рішення військової конференції ОУН у жовтні 1942 р.: «Поляків усіх виселити, давши їм можливість взяти із собою, що вони хочуть, так як їх будуть захищати Англія і Америка. Тих же, що не захочуть виїжджати – знищувати. Активніших ворогів і серед них членів протиукраїнських організацій знищити в день перед оголошенням мобілізації. На облік вони будуть взяті завчасно районними та повітовими воєнними командами. Знищенням будуть займатися жандармерія і в окремих випадках СБ. Використовувати для цього вояків армії заборонено»⁴⁵³. Історія реальних дій не зафіксувала застосування повстанцями таких погроз на практиці.

Промайнуло майже вісім десятиліть, тому аналіз тодішніх подій і становища українських повстанців дає підстави стверджувати, що основний зміст таких записів була лише погроза полякам, які зобов'язані залишити українські землі, які їхні давні предки привласнили. Мабуть, поляки та й самі автори не надавали цьому реального значення, бо подібні погрози не могли виконуватись: перше, територія, про яку йшлося щодо виселення, не була підконтрольна, а тому там не було ні районних, ні повітових воєнних команд, які мали брати на облік поляків; друге, не існувало подібного рішення центрального проводу ОУН в жодному документі; третє, ніде не знайдено документів, які свідчили б, що подібна акція, або її елементи, відбувалися, навіть в архівах НКВС, де ретельно фіксувались відносини між поляками і українцями, щоб посилювати

⁴⁵³ *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945.* Варшава; Київ, 2005. Т. 1. С. 208.

ворожнечу. Про антипольські виступи розповідає у своїх мемуарах командир повстанської сотні Василь Левкович «Довелося і моїм двом чотам очищати від поляків село Пняки. Фактично ми не старалися їх знищувати, а просто виганяли з села, піднявши стрілянину для постраху. У Пняках, наприклад, не було ні одного вбитого, а всіх вигнано за межі їхнього села. Звичайно вони подавалися на захід за Буг, тобто на корінні польські землі»⁴⁵⁴.

Документи засвідчують інший бік, адже маючи перед собою небезпечних ворогів, москалів і німців, провідники ОУН намагались налагодити сприятливі стосунки з поляками, що бачимо з рішення Другої конференції ОУН: «Домовитися з поляками про спільну боротьбу проти СРСР чи у гіршому випадку досягти їх нейтралітету в боротьбі ОУН проти Радянського Союзу»⁴⁵⁵. Це міркування передбачалося у платформі Української головної визвольної ради, оприлюдненої у червні 1944 р., яка «прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби проти всіх ворогів самостійності українського народу, зокрема проти більшовицьких і німецьких окупантів, у співпраці з усіма прихильниками такої самостійності»⁴⁵⁶. Все свідчило про те, що ОУН розглядали Польщу як потенційного союзника у боротьбі за визволення обох народів. Заради цього у 1942 р. відбувалось чимало зустрічей польських і українських підпільників, але позитивних рішень щодо подолання конфлікту прийнято не було, основною причиною є те, що поляки, тобто їх еміграційний уряд, не бажав втратити захоплені землі Західної України.

Проте наведені вище пропагандистські погрози полякам низових підрозділів українських повстанців розпалювались продовжують використовуватись для підтримання ворожнечі між поляками й українцями. В історичних публікаціях навіть проповідується,

⁴⁵⁴ *Левкович В.* Сторінки з пережитого комбатантом. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини та Любачівщини. Торонто; Львів, 2003. С. 20.

⁴⁵⁵ *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945.* Варшава; Київ, 2005. Т. 1. С. 222.

⁴⁵⁶ *Літопис Української повстанської армії.* Торонто, 1980. Т. 8. С. 35.

що відбувалась «етнічна чистка», а антипольську акцію називають геноцидом. Навіть у літературі ХХІ століття подається за істину існування наказів Миколи Лебедя про масове знищення поляків на Західній Україні у 1943 р., хоча документів немає, а ось те, що М. Лебідь засуджував антипольські акції, про це є документи, навіть вимагав притягнути до відповідальності командира УПА Д. Клячківського, який проявив жорстокість в одному із конфліктів. Треба відзначити складність, в якій опинились поляки, що перебували на землях Західної України: з одного боку, українські повстанці вимагали залишити українські землі під страхом фізичного знищення; з другого, центральне керівництво польського руху вимагало не покидати українські землі, : «Польська Волинь, без польського суспільства не буде, це не підлягає жодному сумніву... Хто самовільно покидає місцеві території, той діє на шкоду польському народу і повинен розуміти це. Особистий інтерес кожного з нас говорить про те, щоб ми стояли незламно і безстрашно до переможного кінця»⁴⁵⁷. Ось причини пропагандистських погроз українських повстанців до поляків, які вперто не залишали українську землю, що й сприяло розгортанню бойових дій.

На Холмщині будь-які перемовини призупинено, поляки перейшли до вбивства відомих українців, зокрема вбито представників Українського комітету допомоги полковника Якова Войнаровського і доктора Миколу Струтинського, тут за рік (серпень 1942 – серпень 1943 рр.) вбито 543 українці, ... спалено 59 українських господарств в Моложові й 70 у Стешельцях, вбито до 70 цивільних людей⁴⁵⁸. Причиною таких вбивств поляками українців була військова анархія загонів Т. Боровця (Тарас Бульба), який домовлявся з німцями, з більшовиками, жорстоко вбивав поляків, але провину перекладав на ОУН під проводом С. Бандери⁴⁵⁹. Крім внутрішніх протистоянь у розпалюванні конфліктів між українцями і поляками, відігравали роль радянська, польська і німецька сторони.

⁴⁵⁷ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. Київ, 2005. Т. 2. С. 183.

⁴⁵⁸ АЦДВР. Ф. 9. Т. 6. Од. зб. 2. Арк. 10–41.

⁴⁵⁹ Тарас Бульба-Боровець. Документи, статті, листи; за ред. В. Сергійчука. Київ, 2011. С. 206.

Чи може хтось із світових істориків ставити у провину українцям, що вони жорстоко відповідають полякам, які проживають на їхній землі, за їхню провокацію радянським і німецьким завойовникам. Автор працював на Волині у Горохівському районі (1959–1962 рр.) і чув розповіді про зневажливе ставлення поляків до українців, які формували чимало провокацій, зокрема у 1943 р.: «Зпольської провокації є злочинний погром німцями кількох українських сіл на Горохівщині (Волинь). А саме, 10 квітня цього року дуже рано приїхало до села Княже біля 200 німецьких поліцистів і, посплугуючись готовими списками, почали мордувати цілі родини, грабувати й палити. Вбито і живцем спалено 425 українців. Згоріло кругло 60 господарств. В той спосіб знищено ще 5 сіл, між іншим Квасів, Охлопів і ін. Коли виявилось, що список жертв виготовили для німців місцеві поляки, то українські повстанці Української повстанської армії почали у відповідь по всій Волині самооборонну акцію перед терором німців і поляків. Тому поляки тікають з Волині у Галичину, де знаходять притулок у лігешафтах»⁴⁶⁰. Авторowi довелося бувати у цих селах, де через 15 років після трагедії селяни залишались у важкому духовному і матеріальному становищі.

Зрозумілі дії українських повстанців і навіть мирних жителів: «Тому що поляки провокують і доносять, населення чує до них велику ненависть. Люди кажуть, що коли б не доноси поляків, німці не зуміли б нас тероризувати»⁴⁶¹. Не треба замовчувати того, що, перебуваючи на українській землі, поляки та їхня політика стали прислужниками московських і німецьких завойовників. Не було дивиною, що поляки з сокирами, вилами і косами нападали на українські села, своєю чергою й українці з такою ж зброєю нападали на поляків, палили їхні оселі, вбивали поляків-сусідів, які рятувалися, тікаючи до німців. Існує безліч прикладів про битви тих часів, що поширена у польській історії теза про «волинську різню» є несправедливою, бо польська сторона була активним учасником битви проти українців, відстоюючи інтереси Польщі на українській землі.

⁴⁶⁰ АЦ ДВР. Ф. 9. Т. 6. Од. зб. 2. Арк. 19.

⁴⁶¹ ГДА СБ України. -Ф. 13. -Спр. 376. - Т.75. Арк. 1.

Найбільшою трагедією на Волині стали вбивства поляків 11–12 липня 1943 р., коли було атаковано 60 польських сіл у Володимирському і Горохівському районах, вбито багато поляків, особливо у містечку Порицьк⁴⁶². У 2003 р., з участю президентів України та Польщі, була відзначена сумна дата цієї трагедії, яка стала символом поминання загиблих у польсько-українському протистоянні. Воночас інформація про велику кількість вбивств поляків і багато спалених сіл досі не віднайшли документального підтвердження.

Відбулося жакливе протистояння двох сусідніх народів, як результат минулої польської колонізації українських земель (1569–1795 рр.), яку поляки продовжують вперто відстоювати. Результатом подій на Волині у 1943 р. стали значні втрати польського підпілля і всього польського населення, що вплинуло на майбутнє у польсько-українських стосунках: «З польським елементом, що замешкував ці терени, мабуть, порвано назавжди. ... Не менш поважно задумуються вони над тим, що будуть робити, коли відступатимуть звідсіля німці і йтимуть більшовики. Надію на панування на цих теренах втратили. Поки що, скільки можуть грабують і палять українські села та нищать українське цивільне населення»⁴⁶³. Одначе, відчувши реальність втрати захоплених українських земель, у другій половині 1943 р. поляки активізували антиукраїнські акції на Волині, де розгортались дії збройних загонів 27-ї Волинської дивізії Армії Крайової. Це змінило баланс втрат⁴⁶⁴: «Сна жовтень 1943 р. українці втратили вбитими і спаленими 855 осіб, а поляки – 213»; «близько 30 українських населених пунктів Волині, атаковано поляками за серпень–листопад 1943 р.»; «В районі Рафалівки Ровенської області 13 листопада 1943 р. польський загін «Пілсудчики» влаштували «криваву суботу», вирізавши українське населення в селах Колодак і Собищене»; «14.VII.1943 р. в с. Малин, Острожецького району, Дубенської округи сталася жаклива подія

⁴⁶² В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ, 2011. С. 120–126.

⁴⁶³ Літонис УПА. Нова серія. Київ; Торонто, 1999. Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали. С. 448.

⁴⁶⁴ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ, 2011. С. 128–132.

нечуваного мордування українського і чеського населення: людей загнано до місцевої дерев'яної церкви і спалено – до 850 осіб»; «В західній частині Голобського району, а також у північній частині Турійського району . . . ляхи грабують майно і мордують населення, котре масово втікає в південні частини району».

Ні історично, ні практично немає можливості знайти порозуміння між поляками і українцями при таких заявах, українці : «Спільна доля, яка злучила нас сьогодні і наша спільна боротьба проти загарбників Берліна і Москви за власні держави, вимагають порозуміння обох народів. Український народ завжди готовий до такого порозуміння. Ми не маємо ворожих намірів до польського народу і не хочемо ані одної п'яди польської землі. Наше відношення до польського народу є сперте на приязні і бажанню співжиття»⁴⁶⁵; поляки, навпаки, твердять: «Освідчуємо, що не відмовимося від східних земель Речі Посполитої, у південній частині якої одвіку мешкають поляки поруч з українцями, де Польська Нація упродовж століть чинила велетенський цивілізаційний та економічний внесок»⁴⁶⁶. Так провадилися переговори, щоб примиритись, знову посилювались битви, щоб знищити та виселити з українських земель українців чи поляків, порозуміння не було в зародку після наведених вище заяв польського керівництва, які відстоювали захоплені у 1569–1795 рр. українські землі. Примирення було неможливим і цим користувалися німці й більшовики: «Польсько-українська різниця лежить сьогодні в інтересі Німеччини, а в першу чергу в інтересі Москви, яка шляхом взаємного фізичного винищування українців і поляків змагає до тим легшого поневолення обох народів та заволодіння їхніми землями»⁴⁶⁷.

Кінець 1943 р. свідчить про те, що підпілля поляків і українські повстанці мовби домовляються, але: «Поляки, з однієї сторони доносять німцям про все, що знають, на українців, а з другої – шукають контакту з більшовицькими партизанами, яким вказують на

⁴⁶⁵ АЦ ДВР. Ф. 9. Т. 5. Од. зб. 20. Арк. 67–70.

⁴⁶⁶ Звернення Красвої Політичної Репрезентації до українського народу (30 липня 1943 р.). Культурологічний часопис. Ч. 28. 2003: Волинь 1943. Боротьба за землю. Львів, 2003. С. 80.

⁴⁶⁷ Літопис Української Повстанської Армії. Торонто; Львів, 2001. Т. 26: Українська Головна Визвольна Рада. Кн. 4. С. 363–365.

українських націоналістів». Одночасно невідомі польські формування у ніч на 21 жовтня напали на українські села Сіде, Блажів, Гуменець на Самбірщині, а у відповідь українські вояки на Мос-тищині та Равщині провели атаки на польське підпілля, колонії та гаївки⁴⁶⁸. Факти свідчили, що протистояння посилювалось у Галичині, яке набуло апогею у наступному 1944 р.

Загалом у першій половині 1944 р. протистояння перетворилось, як вважає В. В'ятрович, у польсько-українську війну, що набрала широкого розмаху на Холмщині, Галичині й Волині. На Грубе-шивщині 10 березня – 5 квітні 1944 р. польські банди знищили 36 українських сіл, вбили 875 осіб, а загалом за цей невеличкий пе-ріод було вбито близько 2000 українських селян, в тім найбільше жінок і дітей⁴⁶⁹. Тільки на Холмщині до 17 липня 1944 р., коли туди прийшла Червона армія, кожна зі сторін протистояння втратила 3–4 тис. осіб. На Волині у 1943–1944 рр. протистояння значно загостри-лось і набуло ознак війни, коли поляки створили 27-му Волинську дивізію Армії Крайової. Розпочались нечувані звірства з боку поля-ків до українців на українській землі і про це писали не українські, а польські підпілляники: «Польські партизанські загони організову-ють «наскоки» на українські села, виганяють з них українців, від-бирають інвентар, а селища цілком спалюють. Тих українців, які не встигли втекти, застрілюють на місці, не роблячи винятку, здається, навіть для жінок та дітей»⁴⁷⁰.

Як діяли польські вояки на Волині видно на прикладі їхньої ак-ції в селі запілля на Любомльщині: «18 березня 1944 р. село оточи-ли два батальйони 27-ї Волинської дивізії АК. Мешканців запілля, які кинулись втікати в ліси і болота, польські вояки розстрілювали. ...Поляки наштовхнулись на самооборону села. ...Після цього по-чалась жорстока розправа над упійманими запільцями та мешкан-цями інших сіл, що тут переховувались. Поляки вивісили прапор

⁴⁶⁸ ГДА СБ України. Ф. 6. Спр. 751179 фп. Арк. 111, Ф. 13. Спр. 376. Т. 71, 74. Арк. 10–11, 28.

⁴⁶⁹ ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 376. Т. 34. Арк. 231; ЦДАВО України. Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 154. Арк. 9.

⁴⁷⁰ Ілюшин І. Українська повстанська армія і і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945). Київ, 2009. С. 27.

на тополю, вишикували чоловіків у колону, позв'язували їм руки, попускали штани, щоб не втекли, нібито почали з'ясовувати, хто з них належить до УПА. Чоловіки відмовлялися називати себе повстанцями, їх катували, кололи штиками, розпорювали животи і розрубували голови у клуні Кондратюків. ... Щоб не чули катувань, поруч грала музика. ... Загинуло у цей день в Запіллі близько сотні мирних мешканців, у тому числі діти, жінки, старики»⁴⁷¹.

Якщо на Волині військове протистояння поляків і українців у 1944 р. затихало, то в Галичині воно посилювалося. Спочатку відбулися переговори при яких сторони визнавали: «Мирна полагода польсько-українських відносин можлива тільки при взаємному пошануванню боротьби за державну самостійність обох народів та непосідання землі однієї чи другої сторони. ... Питання остаточного устійнення кордонів між Україною і Польщею буде вирішене урядами двох держав – українською і польською»⁴⁷². Проте невдовзі польське підпілля повідомило своє керівництво, що такі переговори з ОУН безперспективні, оскільки: «Українці вимагають рівної суверенності сторін і поділу в посіданні терену». Розпочалися жорстокості, яких зафіксовано безліч: «Три молоді українці переїздили через село польських колоністів Ханачівку (Перемишлянщина). На них напали місцеві поляки і піддали їх жахливим тортурам, вбивали цвяхи у п'яти при допитах, а після цього напівживих передали німцям, які їх розстріляли»⁴⁷³. Дикунство колонізаторів у ХХ ст.

В таких умовах посилились активні дії українських повстанців, що викликало паніку в поляків, повідомляли українські повстанці: «Польське населення, до краю перелякане нашою діяльністю і масово втікає з сіл до міст, поширюючи вістки, що українці хочуть вирізати усіх поляків. Такі звістки викликають паніку, що збільшує жах перед відплатою за численні доноси і провокації»⁴⁷⁴. Проте, якщо українські повстанці здійснюють свої погрози через

⁴⁷¹ *Ольховський І.* Кривава Волинь. Кн. 1: Українсько-польське протистояння на Волині 1938–1944 роках. Київ, 2008. С. 55.

⁴⁷² *АЦДВР.* Ф. 9. Т. 6. Од. зб. 8. Арк. 98.

⁴⁷³ *АЦДВР.* Ф. 9. Т. 8. Од. зб. 1. Арк. 1–2.

⁴⁷⁴ *ГДА СБ України.* Ф. 13. Спр. 376. Т. 71. Арк. 127.

злочини поляків, то поляки здійснювали знищення українців своєю стратегією збереження загарбаних українських земель: «У зв'язку з наближенням фронту й перспективою звільнення Західної України від німецьких окупантів Армія Крайова має знищити якомога більшу кількість українського населення і цим полегшити в майбутньому відновлення Польщі в кордонах 1939 р. за наявності більшості польського населення, що проживало у Західних областях України. Набіги на українські села проводились за ретельно розробленим планом. В нічний час загін заходив у село, у вікна частини домів, в яких проживали українці, закидали гранати, іншу частину домів підпалювали. Коли жителі вибігали з палаючих будинків, то учасники ліквідаційного загону розстрілювали їх»⁴⁷⁵.

Своєю чергою, українське повстанське підпілля одержало таку інструкцію Крайового проводу ОУН у травні 1944 р.: «З огляду на офіційну поставу польського уряду в справі співпраці з совітами, треба поляків з наших земель усувати. Прошу це так розуміти: давати польському населенню доручення до кількох днів випроводитися на корінні польські землі. Коли воно не виконає цього, тоді слати боївки, які мужчин будуть ліквідувати, а хати та майно палити. Ще раз звертаю увагу на то, щоби поляків закликати до покинення земель, а доперва опісля ліквідувати, а не навпаки»⁴⁷⁶. Отже, на першому місці повстанці мали право просити поляків залишати українські землі і не пручатись.

Аби вгамувати паніку і припинити масову втечу поляків з українських земель, польське підпілля активізувало власні акції проти українців: «Українці! Вбивства і напади ваших банд в злочинний спосіб на спокійне польське населення унеможлиблюють наше співжиття і змушують нас до відповіді. Наказую українській людності протягом 48 годин залишити місцевості, заселені поляками. Невиконання наказу буде каране смертю. Командир відплатних загонів Ярема».

Тобто, поляки, що прийшли на українську землю, вимагають від українців залишити свою батьківщину і невідомо куди прямувати,

⁴⁷⁵ *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945.* Варшава; Київ, 2005. Т. 2.; ред. Є. Тухольського, Ю. Шаповала). С. 112.8

⁴⁷⁶ *ЩДАВО* України. Ф. 3833. Оп. 2. Спр. 3. Арк. 53.

а тому українські повстанці 12 червня 1944 р. в листівці повідомили полякам: «В ім'я історичної правди нагадуємо, що на корінних польських землях не згоріло ні одне польське село, підпалене українською рукою, не впала неповинно ні одна польська жертва. Простягнену українським народом руку ви відкинули. За гостинність на українських землях ви відплатилися звірським мордуванням сотень і тисяч мирного населення українського і спаленням сотень сіл. Не дивуйтеся тепер, що гнів і обурення українського народу не має меж. Ви самі позбавили себе права гостинності на українській землі і мусите з цієї землі вибиратися!»⁴⁷⁷.

Яскраво проявилась політика двох колонізаторів українських земель – поляків і москалів, коли німці залишали Західну Україну, а заходила Червона армія більшовиків. Польське підпілля під командою уряду в еміграції підготувалось захопити Львів, здійснивши акцію «Буря», щоб при заході Червоної армії більшовики визнали Львів містом польським. Склалась ситуація, що на теренах древньої української землі, з метою її привласнення, московські колонізатори бились з німцями, а польські колонізатори з українцями. Протистояння з поляками під час німецької окупації посилились, від куль польського підпілля у 1942–1943 рр. загинули українські повстанські діячі: полковник Я. Войнаровський, доктор М. Струтинський, доктор Павлюк, о. С. Захарчук, о. С. Малеша, учитель Шавала та багато інших. Коли стало зрозуміло, що німці залишать Україну, то «Армія Крайова», «Армія Людова», «Батальйони хлопське» розпочали відкрите масове знищення українських сіл. Уже взимку 1943–1944 рр. польське підпілля захопило всю Грубешівщину, Білгорайщину, Томашівщину, райони Белзця та Чесанова.

У дні відступу німців зі Львова поляки розвішували свої біло-червоні прапори, вільно проходили вулицями міста, українців, особливо учасників повстанського руху, поляки арештовували, проголошуючи: «Всіх їх мусить досягнути караюча рука польського народу». Одночасно провід УПА провів таємну мобілізацію молодих українців міста до УПА і всі райони міста були взяті під контроль повстанців, відбувалось протистояння: «Результатом цієї

⁴⁷⁷ ДАЛО. Ф. Р-32. Оп. 3. Спр. 34. Арк. 1.

боротьби стала ліквідація СБ близько 80 польських підпільників. Орієнтовно таку ж чисельність українців Львова вбили поляки»⁴⁷⁸. До нових окупантів поляки ставилися неприхильно, хоча зовні цього не показували, а ось до українців ставились з великою ненавистю, формуючи винищувальні батальйони проти місцевого населення, вчиняючи варварський і кривавий терор, що стало турбувати навіть більшовиків, які також подібне чинили до українців.

Коли в Західній Україні була встановлена радянська влада, то поляки зрозуміли, що проти польського підпілля НКВС розпочало репресії, москалі не визнають ці землі польськими. Настав період зміни відносин москалів, українців і поляків. Уже наприкінці 1944 – напочатку 1945 рр. польсько-українське протистояння почало згасати, хоча окремі протистояння продовжувались і в цей період: «Вбито 700 поляків на Тернопільщині, 130 осіб у районах Скалат, Жидачів, Рогатин»⁴⁷⁹. На жаль, після рішення польським і радянським урядами 16 серпня 1945 р. про встановлення лінії Керзона українсько-польським кордоном, а також передача Московією територій Закерзоння (Холмщина, Лемківщина, Надсяння) до Польщі та «добровільне», тобто примусове, переселення українців (понад 150 тис. осіб) з українських місць на територію переважно Московії для лісорозробок, а поляків – на українські землі, жорстока боротьба між українцями і поляками розгорнулась знову. В цих краях уже немає українців, зникла їхня мова, культура і все, пов'язане з життям древніх жителів цього краю, в школах не існувало української мови, а українців поляки називали «бидлом».

Тут відзначимо, що ідея переселення українців з Закерзоння належала польській державі, звідки депортували 150 тис. українців, а загалом з Польщі та українських земель, які вона привласнила за роки Другої світової війни і після неї, депортовано 450 тис. українців переважно до московського Сибіру для лісорозробок. Частина українців депортували на землі Донецька, де існують цілі села лемківщини, їхні нащадки називають себе лемками. Подібні угоди між поляками і москалями щодо переселення не узгоджувались з думкою

⁴⁷⁸ ГДА СБ України. Ф. 5. Спр. 50970. Т. 2. Арк. 231.

⁴⁷⁹ ГДА СБ України. Ф. 1. Оп. 42. Спр. 7. Арк. 52.

українців, а тому українські повстанці вважали «переселення засобом винищення українців», звичайно й поділом української землі між давніми колонізаторами. Все це стало причиною посилення протистояння між українцями і поляками впродовж 1945–1947 рр.

Зчинилися шокуючі дії поляків проти українців, розпочався нелюдський терор, проголошуючи «Тут узгір'я, там долина, в дупі буде Україна»⁴⁸⁰: «Мужчин, жінок і дітей віком понад сім років виводили надвір, гнали на старий, уже не діючий, греко-католицький цвинтар, ставили над викопаними ямами і розстрілювали»; тільки у березні 1945 р. в Любачівському, Ярославському і Перемишлянському повітах спалено 959 українських господарств і 500 пограбовано, поранено 925 українців»; «16. IV. 1945 польська міліція і військо здійснили акцію на с. Горасць, де спалили 180 господарств, вбили 135 людей, з яких 69 мужчин, 40 жінок, 27 дітей до літ 15»; «навесні 1945 р. поляки атакували 78 українських місцевостей, жертвами чого стали від 2600 до 3900 осіб»; «в українському селі Верховини 6 червня 1945 р. поляки вбили 196 цивільних осіб, з них 65 дітей віком до 11 років та трьох людей віком понад 90 років». Українські повстанці вдалися до відплатних акцій: «17.IV.45 команда Залізняка здійснила відплатну акцію в селі В'язовниця, де спалено 160 господарств і вбито понад 200 поляків»⁴⁸¹.

Загалом жорстоке протистояння за володіння поляків українськими землями коштує великих втрат для українців і поляків: «за результатами опрацювання більше 300 томів справ архіву СБУ та 276 томів з регіональних управлінь, встановлено цифри загиблих людей і спалених поселень у конфлікті на теренах Західної України⁴⁸²: поляків – 30 327, українців – 216 523; знищено населених пунктів: польських – 240, українських – 115». Звичайно, ці втрати не повні, адже багато чого не фіксувалось в часи битв, значна частина документів втрачена або спеціально знищена німцями, поляками та більшовиками, відстоюючи свої інтереси перед історією, бо всі вони були колонізаторами українських земель.

⁴⁸⁰ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ, 2011. С. 193–206.

⁴⁸¹ ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 376. Т.79. Арк. 187.

⁴⁸² ГДА СБУ. Ф. 38. Оп. 21. Спр. 25. Т. 1. Арк. 136–140.

Українські повстанці на Закерзонні поширювали серед польського населення звернення: «Поляки! Віковий Західний Сусіде! Спільна недоля – московський та німецько-австрійський імперіалізм – на протязі історії біла вже не раз обидва сусідні народи. ... Зв'язувати долю свого народу з тими, що на їх руках не засихала кров польських жертв Катина ...здібні хіба виродки, зрадники польського народу, за яких він мусить зараз соромитися. ...Опам'ятайте їх, бо вони не знають, що творять! ...Хай живе згода, порозуміння та співпраця українського й польського народів у боротьбі з московським імперіалізмом»⁴⁸³.

Подібних звернень і прохань українців до миру серед польського народу розповсюджувалось багато, але вони не діяли, бо польський терор шаленів і набирив поширення, особливо навесні 1945 р. на Закерзонні катували українців: в селі Павлокома вбито 300 чоловіків, жінок і дітей, в селах Сівчина і Березці – 200 селян, у селі Малковичі – 250 осіб, у селі Піскоровичі – 200 осіб, також 200 осіб в селах Курилівці і Люблинці, у селі Гораниці 135 і селі Скопове 115 осіб, а також сотні вбито в багатьох інших українських селах. Документи засвідчують, що уряд червоної Польщі, польське підпілля та московські більшовики тісно співпрацювали в організації терору проти українців на Закерзонні. В цей час у Закерзонні відділів УПА майже не було, а тому, щоб зупинити нечуванний терор стали повертатись повстанці, щоб захистити українців від польського терору. У травні 1945 р. були розповсюджені відозви уже протилежного, захисного, змісту «Повідомляємо все польське суспільство, що за вандалізм, який поповнили бандити з польської «Міліції Обивательської» оголошуємо ВІДПЛАТНУ АКЦІЮ. ...Закликаємо все польське суспільство цього терену на боротьбу з бандитами – агентами Москви». Уже з початку 1946 р. дії УПА в Закерзонні значно посилювали: тільки за лютий – червень 1946 р. відбулося 46 боїв на захист українського населення від польських бандитів⁴⁸⁴.

⁴⁸³ Там само. С. 135–137.

⁴⁸⁴ «До Зброї». Ч. 7–8. 1946 р. Листопад-грудень 1946 р.; Орган ЗЧ ОУН «Визвольна Політика». 1947 р. Ч. 1–2. Січень–лютий.

Якщо відносини між поляками та українцями до приходу в Україну більшовиків будувались на неможливості співпраці, то після 1944 р. у багатьох документах відображені програмні настанови про об'єднання українсько-польських зусиль для протистояння більшовикам – найстрашнішому ворогу Польщі й України. Для спільної боротьби пропонувалось налагоджувати співпрацю в таких напрямках: «1. довести до замирення існуючі польсько-українські конфлікти й протидіяти намірам більшовиків роз'єднати і протиставити проти себе наші сили; 2. Нав'язати тісну співпрацю у боротьбі проти більшовиків; 3. Будемо змагати до того, щоб теперішня ненависть і ворожнеча між нашими народами обернулася на приязнь; 4. Найбільший інтерес України і Польщі, ...щоб на просторі Східної Європи на місці московського імперіалізму запанувала система незалежних держав; 5. У всіх взаєминах будемо шанувати існуючий під цю пору стан національних відносин на наших теренах. Висловлюємо надію, що спірне питання польсько-української границі буде вирішене у майбутньому між урядами польської та української держави дорогою приязного порозуміння»⁴⁸⁵.

Про реальність співпраці українців і поляків для битви з більшовиками свідчить доповідь М. Хрущова Сталіну після його інспекції Львівської і Рівненської областей у жовтні – листопаді 1944 р.: «Некоторые арестованные участники националистических банд показывают, что в последнее время между руководителями ОУН и польскими националистами происходили переговоры о прекращении борьбы между оуновскими бандами и польскими с тем, чтобы все усилия тех и других направить на борьбу против советской власти. Видимо в ряде районов у них такая договоренность уже имеется, так как уменьшилось количество террористических актов против польского населения»⁴⁸⁶.

Проте надалі протистояння знову загострилось, коли командування Армії Крайової у листопаді 1945 р. видало наказ про категоричну заборону переговорів з УПА. Українці не бажали покидати

⁴⁸⁵ *За свободу народів. Із документів кураєвої боротьби. Прага; Відень: Українське представництво в АБН, 1946. С. 69–70.*

⁴⁸⁶ *ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. спр. 1060. Арк. 6–18.*

землі своїх предків, тоді поляки, зрозумівши крах акції добровільного переселення українців, залучили урядові війська. Впродовж осені 1945 – весни 1947 рр. українське цивільне населення найбільше страждало від збройних формувань польського комуністичного уряду, який поставив за мету очистити від українців східні терени захоплених українських земель. Як могли відчувати себе українці, що не бажали покидати свої землі можемо довідатись з такої записки: «За клопотанням НКВД УРСР, через товариша Л.П. Берію Тимчасовий польський уряд виділив дві дивізії Війська польського для боротьби з бандами УПА і забезпечення евакуації українського населення на території Польщі»⁴⁸⁷.

Повстанські загони УПА здійснили жорстоке протистояння військам, які виселяли українців, що призвело польську комуністичну владу розпочати масштабну операцію «Вісла». Основна її ціль – «Остаточне вирішення української проблеми в Польщі»⁴⁸⁸, тобто цілковите виселення українського населення (понад 150 тис. осіб), котрі залишились після переселення 1944–1946 рр. Акція «Вісла» розпочалась 28.04.1947 р. переселенням українців на територію Московії, щоб звільнити Закерзоння для поляків: з 54-х українських сіл, люди брали з собою, хто що встиг, бо транспорту не було, пішки йшли до залізничної станції; села з яких вигнали переселенців; повністю спалювались – Студенне, Творильне, Завій, Лопінка, Устрики Горішні, Ветляна, Стрибовиська, Гільське, Криве, Кобильське, Явірець, Бук, Присліп, Довжиця⁴⁸⁹.

Поляки і більшовики, колишні колонізатори України, вчиняли виселення українців так, або більш жорстоко, як кримських татар, створивши на невеликому клапті української землі (Закерзонні) таку жорстоку історію, якої не існувало ніколи в минулих віках ніде у світі. Тільки тепер, 2019 р., на державному рівні почали згадувати про те страхіття, вчинене двома сусідами до іншої сусідньої держави, що розташована між ними.

⁴⁸⁷ *Переселення поляків та українців 1944–1946*. Варшава; Київ, 2000. С. 610.

⁴⁸⁸ *Польща та Україна у 30-х – 40-х роках ХХ століття*. Київ; Варшава, 2006. Т. 5: Акція «Вісла». С. 66.

⁴⁸⁹ *АЦДВР*. Ф. 9. Т. 3. Од. .зб. 33. Арк. 202, 203.

Українські повстанці уже не змогли зупинити «Віслу», бо повстанські сили Закарпаття були значно менші військ і репресивних органів двох країн – Польщі і СРСР. Більшість повстанських загонів було розгромлено, незначна частина вояків УПА перейшла до Чехословаччини чи повернулася на терени України. Війна між поляками і українцями, що тривала п'ять років (1942–1947 рр.) закінчилася в липні 1947 р. без жодних капітуляцій чи оголошень. Саме тому проблеми, заради яких точилась боротьба між українцями та поляками, так і залишились не узгодженими, вони продовжують тліти дотепер, які слід враховувати майбутнім українським поколінням. Адже недаремно виникають суперечності між поляками і українцями в часи після 1991 р., коли Україна одержала незалежність, яку визнали усі країни світу.

Мистецьке протиставлення українців і поляків провадили німці та москалі в часи Українського повстання 1942–1952 рр., коли гітлерівці запевняли, що український визвольний рух – це замаскований Москвою комуністичний рух, а з іншого боку більшовики, з ними і польські комуністи, твердять, що український визвольний рух зв'язаний з німцями. Навпаки, саме битва українців з німецькими загарбниками, які протистояли відновленню Української Незалежної Держави, проголошеної 30 червня 1941 р., і формування українського уряду на чолі з Ярославом Стецьком, а також арешт найвизначнішого керівника визвольного руху С. Бандеру та вбивство двох його братів в Освенцімі, стало початком організації Української повстанської армії. Боротьба українців проти Московії при цьому замочувалась, а брехня московських і польських комуністів про український визвольний рух, широко розповсюджувалася 1946 р. в Закарпатті, щоб протиставити польське і українське населення цього краю.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що поляки у своїх новітніх історичних працях справедливо визначають «Участь в експансії на руські землі втягнув Польщу в XVI ст. конфлікт з Великим Московським Князівством, суперником Литви на терені Русі, і з татарами, позбавленими зверхності над черговими руськими землями», що принесло нечувано важкі результати для двох народів⁴⁹⁰. На кар-

⁴⁹⁰ *Польща* – нарис історії. Варшава, 2015. С. 45, 242, 281, 290.

тах адміністративного поділу II Речі Посполитої чітко окреслюються воєводства: Поліське, Волинське, Тернопільське, Львівське і Станіславське.

Реальна історія і світ знають, що ці території є невід'ємною частиною Русі-України, захоплені Польщею і заселені польською гололотою, яка використовувала задарма працю русинів. В часи Українського повстання 1942–1952 рр. українські повстанці пропонували полякам залишити руські землі та відправитись до Польщі, але одержали опір. Русини-українці захищали свою землю від колонізаторів, які жорстоко захищалися, про що пишуть польські історики: «Навесні 1943р. УПА розпочала дії, що мали на меті усунення польського населення з Волині та інших-східних воєводств РП: Львівського, Тернопільського й Станіславського, що призвело до винищення поляків з понад 4 тис. місцевостей на цьому терені. Протягом майже півтора року вбито, часом з великою жорстокістю, понад 100 тис. дітей, жінок і чоловіків. ... В деяких місцевостях поляки організували самооборону. Відбувалися також відплатні акції, внаслідок яких загинуло бл. 10–12 тис. українців».

Сучасні та майбутні покоління двох народів будуть задавати собі запитання: хто винен у такій трагедії? Поляки, які колонізували землі русинів, чи русини-українці, які намагались звільнити свої землі від колонізаторів? Відбулися великі вбивства поляками українців, а українцями поляків у 1943–1944 рр. на древніх українських землях: Волинь, Львівщина, Станіславщина, Тернопільщина. Водночас тут слід особливо підкреслити, що поляки й українці билися не тільки між собою за землі русинів-українців, одночасн, кожен із цих двох сусідніх народів бились з німцями і москалями за власну незалежність, яку постійно втрачали. Тут треба дати справедливу, хоча й гірку правду, бо: «Творячи добрі стосунки між нашими народами ... Пошукові правди може сприяти співставлення різних поглядів», адже «Після 1945 р. поляки опинилися в несuverенній державі советського блоку, а українці в одній з советських республік. Обидва народи – з усіма наслідками цього, тобто зміною кордонів ... Про це варто розмовляти». Такі пропозиції поляків, які зазнавали безліч руйнувань від німців і москалів, нащадки українців будуть підтримувати, які століттями

заснавали утисків та руйнації спочатку від польських, а після них московських колонізаторів.

Польські колонізаційні звички відгукувались і, мабуть, ще довго відгукуватимуться щодо українців. Не є дивиною, коли на початку 2018 р. Сейм Республіки Польща ухвалив зміни до законодавства, якими введено кримінальну відповідальність за «заперечення злочинів» українських націоналістів у період – 1925–1950 рр., то це відгуки минулих відносин поляків до українців, які продовжуються. Одначе, поляки чомусь не бажають навіть згадувати про події минулого, бо закон визначає, якщо будь-який історик чи журналіст не так напише чи висловиться про бандерівців, звичайно й самого С. Бандеру, то отримає в кращому випадку – штраф, а здебільшого – до трьох років в'язниці. Невпевненість усіх європейців, особливо українців, у тому, що рішення Сейму не пояснює громадян яких країн такі погрози стосуються, а тому будуть думати, що навіть у своїй країні, наприклад в Україні чи Англії, висловившись позитивно про С. Бандеру, одержиш 2–3 роки ув'язнення, але у Польщі. Такий польський політичний «гонор» проявляється в багатьох діях, зокрема, коли на одному з пам'ятників воюючим Карпатської України написані слова «польські окупанти», то 17 жовтня 2017 р. польське Міністерство закордонних справ викликало посла України, щоб повідомити: «Польща ніколи не окупувала Україну», забувши, що 28 листопада 1918 р. Пілсудський писав в інструкції, в якій застосовано безліч понять «окупація», генералу Тадеушу Розвадовському: «...Єдиним виходом є впровадження військової окупації на території Східної Галичини, зайнятої нашим військом». Таке вороже ставлення до українців від польської держави уже було, коли С. Петлюра зі своїм військом згідно із домовленістю перетнув кордон Польщі на початку 1920 року⁴⁹¹.

Історично складається так, що між українцями, які були рабами, і поляками, які були гнобителями, постійна неприязнь, про що сказав П. Скоропадський: «Поляки ...українцев ненавидят, поляки естественные враги украинцев ...они в душе до сих пор смотрят

⁴⁹¹ *Меморандум до Юзефа Пілсудського. Голова Директорії Української Народної Республіки і Головний отаман її Військ С. Петлюра, 20 січня 1920 року.*

на некоторые губернии правобережной Украины как на лакомый кусочек, который при счастливых условиях мог бы достаться Польще»⁴⁹². Такі думки, висловлені на початку ХХ ст. є актуальними навіть на початку ХХІ ст., що має турбувати і поляків і українців, бо тут виграють москалі проти двох народів у своїй гібридній війні, яка точиться століттями. Поляки чомусь не згадують про те, як над ними знущались німці і москалі, як ділили навпіл Польщу між собою. Саме Польща була об'єктом підписання таємного договору Молотовим і Рібентропом, а після цього ще більш таємний військовий договір під час зустрічі Сталіна і Гітлера у Львові 17 жовтня 1939 р., де мабуть полякам приділялось ще більше уваги. Про зустріч Сталіна і Гітлера у Львові повідомила Жаклін Кеннеді Едварду Радзинському, показавши йому телеграму за підписом директора ФБР Гувера, помічника державного секретаря США.

Прошло чимало століть після Визвольної війни (1648–1657 рр.) у битві за вихід українців з польської колонізації, але ранинесені двома сусідами не заживають і дотепер у ХХІ ст. Розпалювання суперечностей між українцями і поляками, які довгий час були колонізаторами України здійснює Московія, що з давнини є постійним ворогом обох народів.

3.3.3. Битви з московськими колонізаторами

*З ворогом, що загрожує юнації,
треба боротися на життя і смерть.*

Звернення Головного командира УПА

Після втечі німецьких загарбників повернулась Червона армія, ставлення до якої роздробило український народ. Структура політико-революційного налаштування населення мала відмінності на Заході й Сході України. Проте москалі ставились до всіх українців однаково – вороже. Адже, коли повернулись більшовики, то їхній маршал Жуков рекомендував, що ті, хто залишався на окупованій території, а Україна була вся зайнята німцями, мають бути вислані

⁴⁹² Скоропадський Павло. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 255.

до Сибіру, щоб «там будувати свою Україну»⁴⁹³, але щось завадило, мабуть, не вистачало вагонів, щоб вивезти усіх українців.

Москалі та їхні історики дотепер ще не пояснили, чому так сталося, що на початку війни чомусь бомбили не Москву чи Ленінград, а «Київ бомбили, нам об'явили, що почалася війна». До цього часу ніхто, крім В. Матвієнка⁴⁹⁴, чомусь не запитав, а чому бомбили Київ у перший день війни? Якась дивина, мовляв, німецькі бомбардувальники пролетіли від західних кордонів до Києва і їх чомусь не помітили московські військові, які також готувалися до війни. Чомусь німецькі бомбардувальники були увінчані хрестами-сфастикою величезних розмірів, мовляв, українці мають добре побачити, що німці прийшли їх бити, що не відповідає філософії нападників – прикривати свої війська і техніку, тим більше, що бомбардувальники летіли досить довго і далеко, аж до Києва. Це, мабуть, найжахливіша афера «старшого брата» у Другій світовій війні проти українців, після голодоморів, репресій 1937–1938 рр. та виселення українців до Сибіру. Можливо, німецькі історики допоможуть з'ясувати і відповісти на запитання, хто бомбив Київ у 1941 р. – гітлерівці чи «старший брат»?

У Західних і Північно-Західних областях: невелика частина населення українського громадянства, здебільшого інтелігенція, яка робила орієнтацію на німців, емігрувала на Захід; переважна більшість українського населення, налаштована до москалів занадто вороже залишалась на рідних землях і продовжувала активну збройну боротьбу проти окупантів за Українську Самостійну Соборну Державу.

В областях Сходу політична ситуація серед населення була дещо іншою: перше, колишні більшовики, члени комуністичної партії, червоні партизани, працівники більшовицької адміністрації, а також спекулятивний елемент активно включились у допомогу більшовицькій адміністрації; друге, це чисельно найбільша частина українців східноукраїнських земель, які мовби були лояльними до повернення московських колонізаторів, а в глибині душі їх

⁴⁹³ Літературна Україна. 2018. № 32. 6 вересня.

⁴⁹⁴ Літературна Україна. 2018. № 27. 2 серпня.

ненавиділа, особливо вцілілі нащадки колишніх заможних селян; третє, значна частина національно свідомого населення східних областей України, побоюючись репресій більшовиків і небажання служити комуністам втекли в еміграцію; четверте, частина східноукраїнського населення, охоплена українським визвольно-революційним рухом, залишилась на батьківських землях в ярмі московських колонізаторів, організовуючись для боротьби проти більшовиків.

Наближення московських армій поставило керівництво УПА перед важливим завданням, а саме, залишитись на українських землях, що потребувало перейти німецько-московських фронт на Схід. Німецькі війська, що терпіли поразку, уже не загрожували такому переходу, особливо мадярські та інші європейські частини, що входили до складу німецької армії. Московська ж армія, що наступала, була серйозною небезпекою для УПА у справі переходу через лінію фронту.

Повстанці ОУН-УПА боролися з німцями на українських землях, які вони займали, коли ж більшовики стали займати українські землі, то загони повстанців перейшли лінію німецько-більшовицького фронту, розпочали повстанські операції в оточенні більшовицьких військ і каральних органів. Особливу увагу в цей період повстанці приділяли так званим «заградітельним отрядам НКВД», що складалася з добірного, найзавзятішого й найжорстокішого більшовицького елемента, які як складова частина фронтових військ рухались тільки позаду власних військ Червоної Армії для того, щоб винищувати тих, хто ухиляється від атаки та дезертирів Червоної армії. Першими з більшовицькою армією зустрілись повстанські частини УПА-Південь, які уже 20 березня 1944 р. ліквідували головнокомандувача 1-го фронту Червоної армії генерала Ватутіна та його штабівців.

Щоб залишити УПА без резервів поповнювати свої ряди, більшовики, займаючи ту чи іншу адміністративну територію, проводили суцільну мобілізацію в Червону армію усіх чоловіків. Насправді це була не мобілізація, а помста більшовиків народу Західної України за їхню діяльність під час німецької окупації, а також позбавити УПА можливості збільшувати свою чисельність. До червоного

війська забирали старих і молодих, здорових і інвалідів, яких без підготовки, у власному одязі, без зброї відправляли на передову, де вони масово гинули. За деякими даними тільки в 1944 р. із 125 районів Галичини було мобілізовано до більшовицької армії 192150 осіб, з яких 44730 загинули на фронті, а 15870 повернулись інвалідами.

Для прикладу, в селі Обеніжи Турійського району на Волині у 1941 р., коли радянська влада замінила польську, до Червоної армії було мобілізовано 17 чоловік, а вже у квітні-червні 1944 р., коли ж радянська влада повернулась після німців, то мобілізували 117 осіб від малого до старого, всіх, починаючи з 16 років. У тому самому 1944 р. в усьому Турійському районі 758 юнаків, яким виповнилось лише 16–17 років, мобілізували у запасні полки, що розташовувались у містах Татіщево і Нікольське Саратовської області. Юнакам і їхнім сім'ям повідомляли, що їх відправляють у школи фабрично-заводського навчання, навіть давали добротний одяг. Коли ж привезли до Саратова, то новий одяг відібрали і видали лахміття, відправивши малолітніх на будівництво газопроводу Саратов–Москва, інших використовували для різних робіт. Усіх цих молодиків, що вивезли з Волині, радянська контррозвідка допитувала, хто із них чи їхніх рідних перебував в УПА чи допомагав повстанцям, а коли щось довідувались, то повідомляли для проведення арештів.

Нерідко москалі підкреслюють, що вони найкраще ставляться до євреїв, що єврейських погромів у них не було й немає, що є брехнею. Молоді українки з села Обеніжи Турійського району Тамара Микитівна Тишик і Надія Семенівна Бондарук врятували шість осіб єврейської сім'ї Дзіся, яка переховувалась в землянці лісу неподалік будинку Тишиків. Одночасно ці панянки були членами ОУН і надавали допомогу воїнам УПА, за що радянська влада, коли повернулась на Волинь, відміряла їм 20 років сибірських таборів. Коли ж глава сімейства Дзисів довів у суді про їхню допомогу, то влада більшовиків тільки зменшила строк підступного покарання із 20 до 10 років. Колонізуючи Україну після німців москалі принесли багато іншого лиха, яке знищувало український народ і його треба було захищати, що стало святим обов'язком повстанців під орудою ОУН-УПА.

Про битви з більшовиками повстанців, їхню мужність, героїство і самопожертву за кращу долю українського народу свідчить безліч прикладів, які мають вивчати і пам'ятати майбутні покоління. У Гурбенських лісах в районі Шепетівка – Рівне – Збараж у квітні 1944 р. проти 5 000 повстанців УПА більшовики кинули 5 бригад НКВД у 30.000 бійців з гарматами, танками і літаками. Один бій повстанці виграли, а повторний призов до оточення частини повстанців біля села Гурби, де розташовувався курінь командира Сторчана «Три сотні, забравши гармати, прорвались з оточення, а біля 60 повстанців з командиром Сторчаном більшовики оточили. ...Геройсько боронились повстанці до 11-ї. Врешті не стало набоїв. Хто не загинув від ворожої кулі, той останнім набоем стрілявся сам. Ніхто не здавався живим. Всі загинули по-геройски. ...В боях під Гурбами загинуло 80 повстанців. Большевицькі втрати становили понад 800 вбитими і багато ранених»⁴⁹⁵.

Упродовж більше двох літніх місяців 1944 р. більшовицькі заго-ни, використовуючи танки, гармати і літаки принесли великі втрати серед повстанців УПА⁴⁹⁶. Тому Головне Командування розформувало УПА-Південь, перевівши бойові заго-ни до УПА-Північ і УПА-Захід, на Житомирщині, Вінниччині, Кам'янець-Подільщині залишилось лише кілька окремих загонів, зокрема в Холодному Яру та Турчинському лісі. Уже влітку 1944 р. всі частини УПА одержали наказ розділитись на заго-ни не більше як дві сотні повстанців і перейти в Карпати та інші великі ліси, в менших лісах пропонувалось розподілитися на чоти та рої.

У другій половині 1944 р. Червона армія і московські більшовики заволодили всією Україною під гаслом, яке трубила більшовицька пропаганда на мітингах, в пресі, радіо, на афішах, допомоги «братньому українському народові», що слухали батьки, матері сестри і брати повстанців УПА, які боролися проти більшовиків і загинули від їхніх куль. Що ж принесли більшовики «братньому

⁴⁹⁵ *Мірчук Петро*. Українська повстанська Армія 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 74; Крайового Осередку Пропаганди ОУН. На зміну. 1950. Ч. 8. Липень.

⁴⁹⁶ Там само. С. 74–79.

народові»? 1) примусовий набір усіх чоловіків до війська, яких без зброї і навиків зразу ж кидали у бій і більшість з них гинули; 2) наклали велику контрактацію на селян зі здачі хліба, м'яса, молока, яєць та високі податки; 3) прискорене заганання селян до колгоспів у Західній Україні; 4) робітників також змушували працювати 12 год у робочий день, за невихід на роботу відправляли до концтабору чи тюрму. Інтелігенція, особливо Західної України, була примусово залучена до «роз'яснювальної кампанії» проти УПА та ОУН. На учительському з'їзді у Львові 1945 р. інтелігенції прочитав лекцію Мануїльський у присутності Гречухи, Хрущова, Коротченка, Тичини, Рильського, Остапа Вишні, на тему «Українсько-німецькі націоналісти – пси Гітлера», а підтримати таку ганьбу змусили вчених – Барвінського, М. Возняка, Ф. Колессу, І. Крип'якевича. Дісталось і Греко-католицькій церкві, яка перестала легально існувати в Західній Україні. Страшенно поширились більшовицькі методи знищення українського народу: постійні арешти, вивезення сімей до Сибіру, грабіж, вбивства, нищення «куркульських» господарств, прилюдне катування підозрюваних у націоналізмі, багато іншого. Єдиним оборонцем українського народу в такій ситуації від більшовицьких загарбників залишилась Українська повстанська армія.

Від літа 1944 р. до весни 1945 р. у повстанців йшлося про те, щоб вистояти проти величезної сили більшовиків, які застосовували велику бойову силу і жорстоке НКВД, а тому повстанцям було надзвичайно важко, що видно із дій куреня «Сіроманці» із групи УПА-Захід, коли їх оточили ворожі сили: «Друже командир, – не витримав якийсь стрілець, – що будемо вмірати? ... У Яструба зажеврїли очі ... він після короткої паузи звернувся до вояцтва: Вмерти легко. Але жити тяжче. Ось тут то заковика. Ми мусимо жити. Жити на зло ворогам і на добро Україні»⁴⁹⁷. Повстанці вистояли, вийшли з оточення і продовжували битви з колонізаторами.

Проте у більшовиків була основна ціль – ліквідувати Українське збройне повстання, а найперше Українську повстанську армію. Вони застосовували масові облави двох видів: посилені облави великого масиву лісів або два райони, в яких брало участь чимало

⁴⁹⁷ «На чатах». 1947. Ч. 1.

тисяч бійців НКВД і Червоної армії; малі облави, в яких брало участь до сотні енкаведистів району, з метою переслідування розпорошених частин УПА після великих облав. Масові облави відбувались, зокрема, у січні-лютому 1945 р. силами 10.000 енкаведистів в районах, де перебував і перевіряв М. Хрущов: Бірки на Львівщині; Галич, Войнилів і Бурштин на Станіславщині; Підгайці на Тернопільщині; Медичнічі на Дрогобиччині. Ще більша облава відбулася 7 квітня 1945 р., в якій одночасно брало участь 40.000 енкаведистів: операція відбулася між ріками Стрий на Прикарпатті та в Карпатах і Прут на Буковині. Такі великі облави відбувались також на Волині, Рівненщині, Чернігівщині.

У таких потужних облавах воїни УПА наносили сильні удари енкаведистам, показуючи брехливість міфу про неможливість збройної повстанської боротьби з московськими колонізаторами. Наперекір планам москалів щодо ліквідації повстанського руху ще до закінчення Другої світової війни воїни УПА продовжували наносити відчутні удари окупантам, показуючи світові, що українці зустрічають більшовиків не як визволителів, а таких самих окупантів, якими були німці. В часи битви за відстоювання незалежності після 1991 р. цій істині як аргументу для світової, так і національної спільноти українська пропаганда, література та державні органи, зруйновані московською брехливою ідеологією, на жаль, майже не приділяли уваги.

Нагадаємо лише окремі битви воїнів УПА з колонізаторами, яких безліч⁴⁹⁸: в грудні 1944 р. в лісах біля Рогатина повстанці були оточені і зустріли 8 наступів, знищивши 250 енкаведистів та командувача генерала Фйодорова. Втрати УПА становили 37 бійців, загинув командир куреня «Сіроманці» Максим; на Різдвяні свята 1945 р. біля села Горожанка більшовики оточили сотню куреня «Зубри», де загинуло 20 повстанців, але було вбито 304 вороги та поранено 30, знищено 11 автомашин, одну танкетку і танк, в якому їхав оглядати бій майор НКВД зі своєю дружиною; 21 січня 1945 р. дві чоти УПА з відділу «Бурлаки» зайняли райцентр Голубічок

⁴⁹⁸ Мірчук Петро. Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 92–99.

Великий біля Тернополя, знищили приміщення МГБ, військомат і народівити, вбили 10 більшовиків, 10 поранили, повстанці втратили одного вбитого і трьох поранено.

У січні 1945 р. більшовики розпочали наступ на Космач, де другий місяць стояли табором і навчались два курені УПА – «Гайдамаки» і «Гуцульський», які зірвали 6 мостів на залізничних і шосейних шляхах до Коломиї: повстанці вбили 140 більшовиків і 17 поранили, захопили 3 кулемети, 4 кулеметні пістолі, 4 автомати; повстанці без втрат вийшли з оточення і прямували в карпатські ліси. З 26 на 27 квітня 1945 р. сотні УПА «Гайдамаки 1», «Перебийніс», «Тигри» «Пролом», «Кочовики» та бойова група СБ під проводом Клея зайняла містечко Радехів: було звільнено понад 200 політв'язнів, вбито біля 200 енкаведистів та понад 100 поранено, повстанці без втрат залишили містечко і відійшли в ліси. Між одним з'єднанням УПА і спецвідділами НКВД 29 квітня 1945 р. відбувся бій: більшовики втратили понад 200 вбитими, зокрема 1 майора, 2 капітани і лейтенанта, повстанці втрат не понесли.

Повстанці посилювали боротьбу за свободу від москалів, земля палала під ногами окупантів, їхні партійні, владні, енкаведистські посланці смертельно боялись українських підпільних повстанців. І було чого боятися, адже тільки на Львівщині з 27 липня до 27 серпня 1944 р. українські підпільники знищили 198 і поранили 40 каральників НКВД, військовослужбовців, червоних партизанів, партійно-радянського активу. Боязливе становище засвідчують документи, зокрема в рішенні бюро Волинського обкому КП(б)У від 13 вересня 1944 р. записано: «Існують факти про те, що деякі партійні і радянські робітники, керівники органів НКВС і НКГБ проявляють боягузтво і, боячись сутичок з бандитами, відсиджуються в районних центрах, не виїжджають на села, не ведуть роботи серед населення. Попередити всіх комуністів, всіх робітників органів НКВС і НКГБ та всіх, хто буде уникати боротьби з бандитами ... обком буде розглядати як трусів і дезертирів, виключати з партії і віддавати до суду»⁴⁹⁹. Автору таке становище відоме, бо коли я працював у Горохівському районі з 1959 р., то більшість працівників державних

⁴⁹⁹ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 75. Спр. 115. Арк. 153.

установ ухилялись навідуватись у села, особливо в Цуманських лісах та інших, а сам секретар обкому Профатілов, який погрожував тим, хто боявся їхати в села, виїздив у райони на танку в супроводі танкеток. Автор часто виїздив у села для перевірки умов студентів, які проходили практику в селах, іноді там і ночував, ніяких погроз не відчував. Погрози були лише для репресивних органів і вони боялись їздити лісами, навіть перебувати в селах.

Водночас треба визнати, що в цій важкій і нерівній боротьбі з жорстокими московськими колонізаторами Українській повстанській армії доводилось нести великі жертви, гинули бійці і командири. Масово гинули керівники ОУН-УПА і повстанці після захоплення території України військами Червоної армії, адже за станом на 15 листопада 1944 р., тобто менше як за рік перебування більшовиків в Україні вони вбили 45742 повстанці і 38 000 захопили в полон, яких також або вбили, або назавжди заточили в тюрму. Ці цифри, але у збільшеному вигляді, знайшли у секретній доповіді Берії Сталіну, Молотову, Маленкову і Хрущову 12 грудня 1944 р., де відзначено⁵⁰⁰, що тільки за невеликий період битви з повстанцями (лютий-листопад 1944 р.) вбито 50925 і захоплено живими 42984 повстанці. Про такі згустки українських і московських відносин ще не знає світ, про таке не ухвалено рішень влади незалежної України, не написані книги і не показуються кінофільми.

У боротьбі з московськими колонізаторами полягла більшість керівників національно-визвольного підпілля. Особливо багато полягло воїнів і командирів УПА після того, як у 1944 р. московські війська повністю зайняли українські землі і до влади прийшли більшовики та їхні українські прислужники. Починаючи з 10 червня 1944 р., коли у лісі біля Літина на Вінниччині в бою з НКВД загинув командир «УПА-Південь» Омелян Грабець («Палій», «Батько») до 19 травня 1954 р., коли у Києві більшовики розстріляли члена Проводу ОУН, члена УГВР, керівника кураєвого Проводу ОУН «Карпати» Василя Охримовича («Пилипа», «Грузина», «Кузьму») та 17 травня 1954 р., коли у Карпатах загинув командир Станіславської Четвертої військової округи УПА-Захід Микола Дмитрович Твердохліб

⁵⁰⁰ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 926. Арк. 175–179.

(«Грім») загинуло багато видатних українців, що керували Українським повстанням 1942–1952 рр., які є національною гордістю українського народу і його Незалежної Держави⁵⁰¹. У відновленій історії України вони посідають почесні місця серед борців, які відстоювали незалежність України з часів визволення від польської (1648 р.) та московської (1991 р.) колонізації і до наших днів.

Наперекір втратам війни УПА постійно щомісяця наносили відчутних ударів московським колонізаторам на території України: тільки у серпні 1944 р. відбулося 418, а у жовтні 338 диверсійних акцій проти московської влади. Про силу повстанців і воїнів УПА у підпіллі свідчить хоча б той факт, що у березні 1947 р. у Львові Хрущов принизливо доповідав наглядачеві з Москви Кагановичу, що Р. Шухевич продовжує управляти повстанцями і вони нічого не можуть вдіяти проти нього. Ще п'ять років Голова бюро Проводу ОУН, Головний командир УПА генерал-хорунжий Роман Шухевич (1907–1950 рр.) управляв українським повстанським рухом і лише 5 березня 1950 р. він поліг смертю хоробрих біля села Білогорща, що неподалік Львова.

У тому ж 1950 р. 28 листопада⁵⁰² поблизу села Велике Поле Яворівського району на Львівщині полягли смертю хоробрих: Осип Васильович Дяків (1921-1950 рр.), заступник голови Генерального секретаріату УГВР, один з головних ідеологів збройного підпілля, трибун ідей української революції; Микола Васильович Мошанчук, керівник Львівського окружного проводу ОУН; Петро Федорович Шатинський, керівник пропаганди Львівського окружного проводу ОУН; охоронці – Павло Онуфрійович Легус із села Коровичі-Галдовичські Любачівського району, а також «Петро» (прізвище не встановлено) із села Бринці Церковні Ходорівського району Дрогобицької області, охоронець.

Взимку 1951–1952 рр. загинув майор П. Полтава, заступник голови Генерального Секретаріату УГВР, начальник політвиховного відділу Головного штабу УПА. Він був одним із провідних

⁵⁰¹ *Літопис* нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Львів, 1997. Кн. 2. С. 45–47.

⁵⁰² *ЦДАГОУ*. Ф.1.О п. 24. Спр. 31. Арк. 246–250.

ідеологів повстанського руху 1942–1952 рр., який опікувався освітою і соціальними питаннями в розбудові незалежної України. В повідомленні справедливо наголошувалось, що в особі П. Полтави український визвольно-революційний рух втратив одного з найвизначніших політичних керівників і революційних діячів сучасної України. Головний ідеолог повстанського руху Федун Петро Миколайович («Петро Полтава»; «Волянський»; «99-й»; «Север») народився 1919 р. уселі Шнирова на Львівщині, випускник Бродівської гімназії, студент медичного факультету Львівського університету (1919–1951 рр.).

Слід зауважити, що його праці⁵⁰³ визначали основні ідеологічні напрями Українського повстання 1942–1952 рр., що були найважчими в усій історії України. За його твердженням, концепція Самостійної України зародилась з природного прагнення українського народу до самостійного життя, вона є найбільш логічна, реальна, життєва, єдино правильна і єдино можлива для українського народу, який ніколи не перестане боротися для її досягнення, хоча б це йому коштувало найбільших жертв і проти нього виступив весь світ.

За неповними даними тільки з липня 1944 р. до травня 1945 р. загинуло багато визначних командирів УПА: шефи штабу УПА-Північ генерал Гончаренко (Ступницький) та майор Макаренко; провідник генеральної округи ОУН командир Левко; комендант заплілля УПА Павленко (Ростислав Волошин); окружний провідник ОУН Товмаччини командир Варзаревич; лікар УПА-Захід доктор Дон; військовий інспектор Військового штабу УПА-Захід Вадим (Степан Новицький); керівники Старшинської школи УПА – командир майор Поль-Польовий, його ад'ютант поручик Ткачук, командир розвідки Ждан, командир жандармерії Вуйко, духовник старшинської школи Рафаїл; провідні члени ОУН – Павло (Василь Турковський), Скалюк (Тимко Галів), Чорнобіль (Мирон Голояд), курінний УПА Гамалія; курінний командир сотник Ярема (Остап Линда), викладач старшинської школи УПА сотник Козак; командир

⁵⁰³ *Полтава Петро*. Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен, 1953. С. 372–423.

куреня «Сіроманців» Максим разом із 37 бійцями і підстаршинами УПА; провідник обласної ОУН Остап (Микола Дутка); провідні члени українського підпілля – Шугай (Позичанюк), Орел (Борис Вільшинський), Модест (Кость Цмоць); піонер революційного руху на Буковині, улюбленець повстанців Боевір (Кіндзірський Мирослав); командир 1-ї сотні Старшинської школи поручик Коник; командир сотні «Полтавці» Максим, командир Терешко, командири Криlach і Борис із 25 воїнами УПА та курінний командир Ярок з 20 бійцями УПА; командир УПА-Північ Клим Савур-Охрім (Данило Клячківський); командир УПА-Північ Мітла та Код; командир куреня та викладач Старшинської школи Степовий, командир сотні «Дружинники» Черник, командир сотні Лісовий, поручик Чмелик, лікар УПА Юрій Липа; командир куреня Благий та командир сотні Вершник із 50 повстанцями; командир УПА Колчак; провідник ОУН Кам'янець-Подільщини Борис (Зенон Голубак), командир сотні «Чорноморці» Сич; курінний УПА Крук; командир УПА спеціальних доручень поручник Емір-Кора; районні провідники ОУН Роман (Василинюк Микола), Гонта, Жук (Гараміта Іван), сотенний УПА Боярин (Карапка Дмитро), надрайонний провідник ОУН Аскольд (Купченко Євген). Незважаючи на великі втрати, Українська повстанська армія після 1945 р. продовжувала існувати і діяти ще довгі роки, доказуючи збройною боротьбою москалям, що український народ непереможний і рухається до звільнення від московської колонізації. Немає сумніву, що саме ці борці прокладали дорогу до 1991 р., коли Україна одержала незалежність.

Українські повстанці 1942–1952 рр. основним ворогом вважали не німців і не поляків, а москалів. На початку 1944 р. криваві бої розгорнулись на Поділлі, Волині, Поліссі, у районах дислокації УПА-Південь і УПА-Північ. Командування 1-го Українського фронту 5 лютого 1944 р. доповідало Хрущову: «При продвижении Красной Армии по территории Правобережной Украины и особенно Западной Украины имели место вооруженные столкновения отдельных подразделений с вооруженными бандами националистов. ...В районе деревни Корчица Ровенской области подразделение 447 13 армии встретилось с отрядом УПА, ...который насчитывало 300 человек ...имеет на вооружении 1 орудие, 6 пулеметов, винтовки

русского образца. ...Необходимость борьбы против немцев отпала, поэтому ставится задача борьбы с Советской властью». У цьому самому донесенні також повідомлялось⁵⁰⁴, що неподалік міста Сарни загони Червоної армії стикнулися із загonom УПА кількістю понад 100 повстанців під командуванням «Яреми», що мали на озброєні: радіоприймач, 10 коней, 3 брички, одну кухню, 4 карабіни, 1 автомат, 1 пістолет.

На Волині діяли великі повстанські загони, які боролися з поляками і німцями, але найжорстокіше розправилися з людяністю краю москалі. На Волині були розташовані надрайонні і районні проводи ОУН в багатьох районах: Горохівський, Камінь-Каширський, Терешківський, Торчинський, Ржищеньський, Селищанський, Корецький, Ратнівський та інших. Коли німці відступили і на Волинь прийшла Червона армія, то під час перших арештів у 1944–1950 рр. москалі ліквідували 1136 учасників ОУН і УПА⁵⁰⁵. Надалі битва з повстанцями посилювалась і впродовж 1947–1950 рр. уже було арештовано 5795 членів ОУН і УПА, а також виселено 4087 сімей: у 1947 р. – 360 сімей («изменников родины») і 2712 сімей учасників ОУН; надалі у 1949–1950 рр. виселено 1015 сімей учасників ОУН⁵⁰⁶.

За масові кроваві злочини, що чинилися на західноукраїнських землях, відповідальність лежить на компартії, її центральних комітетах і представниках, які посиляли вказівки: «Вбивати!», «Вбивати!». Керували вбивчими операціями, облавами, диверсіями, брали участь у допитах і катуванні повстанців секретарі обкомів, міськкомів, райкомів, місцевих організацій КП(б)У, за національністю в переважній більшості москалі, євреї, або змосковщені українці, до них залучались кримінальні злочинці, малограмотні люмпени та люди з порушеною психікою. Як свідчить документ, підписаний (16 січня 1946 р.) наркомом внутрішніх справ УРСР Т. Строчаком, повідомлялось, що тільки з початку 1944 до початку 1946 рр. вбито, арештовано, затримано 443960 українських повстанців. Якщо

⁵⁰⁴ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 16–18.

⁵⁰⁵ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 453. Т. 1. Арк. 7–9.

⁵⁰⁶ Там само. 6–9.

порівняти цю цифру з чисельністю воїнів, що брали безпосередню участь у битвах, то стає зрозумілим, що більшовики тероризували і знищували все населення Західної України, яке матеріально і духовно підтримувало діючих повстанців.

Приблизно реальний стан повстанських організацій і чисельність повстанців у західних областях України за станом на січень 1945 р. був таким⁵⁰⁷: кількість повстанських загонів 532 в яких налічувалось 24571 повстанець, зокрема Львівська область відповідно 116 і 5008, Волинська – 37 і 1830, Рівненська – 119 і 4036, Дрогобицька – 68 і 2915, Станіславська – 34 і 4470, Тернопільська – 139 і 5620, Чернівецька – 19 і 692. Тільки за цей період з названих вище областей більшовики вислали до московського Сибіру 1896 сімей, але це був тільки початок виселення українців зі своєї батьківщини до Сибіру.

Однак для Москви це було замало і до Києва прибув кат Каганович, який, перебуваючи впродовж березня – грудня 1947 р. в Україні, провів нараду у Львові, де М. Хрущов, уже голова Ради Міністрів України, заявив: «Сейчас никакая атомная бомба нам не поможет, если не возьмемся за агентуру ... Нам стыдно, что у нас два года сидит Шухевич и мы не можем с ним справиться». Почувши таке, Каганович наказав: «Ликвидация бандитизма, полное завершение советизации в западных областях. ... Мы советовались и думаем: надо сказать бандитам, что если вы к такому-то времени не сдадитесь – мы вас уничтожим. ... населенные пункт Н, где много бандитов – выселить»⁵⁰⁸.

Результати не забарились, коли за одну ніч у жовтні – листопаді 1947 р. виселяли: з Тернопільської області 5053 сім'ї (3211 чоловіків, 6581 жінку і 3382 дитини); з Чернівецької області – 616 сімей (269 чоловіків, 757 жінок і 605 дітей); з Дрогобицької області – 4559 сімей (3613 чоловіків, 6410 жінок і 2716 дітей); з Волинської області – 2716 сімей (1927 чоловіків, 4221 жінку, 2790 дітей); з Рівненської області – 3829 сімей (2335 чоловіків, 6791 жінку, 4439 дітей); з Львівської області – понад 20 тис. осіб.

⁵⁰⁷ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 1735. Арк. 24–27.

⁵⁰⁸ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4963. Арк. 21–23, 31–32, 39–41.

Наперекір жорстокості українське повстання не зупинялось, ділячи загонами УПА і московські колонізатори продовжували виселяти українські сім'ї, які будь-як були причетні до повстанців. Потужностей для вивезення українських сімей у більшовиків не вистачало, а тому на території західних областей України були організовані збірні пункти, яких налічувалось дев'ять, в яких можна було одночасно утримувати 10 550 осіб⁵⁰⁹. З часу заснування збірних пунктів (січень 1949 р.) до них направлено за станом на 3 червня 1950 р. – 14 786 українських сімей, в яких налічувалось 51 060 осіб. За цей час на простори Московії було відправлено 12280 сімей, кількість осіб яких становила 41 898, з яких 45,3% були непрацездатними, зокрема дітей до 16-ти років – 12 174, чоловіків старших 55 років – 2 501, жінок старших 50 років – 4 320. На збірних пунктах сім'ї утримувались понад чотири місяці, що призводило до поширення інфекційних хвороб без лікарів і ліків – кір, скарлатина, особливо серед дітей.

Виселення величезної маси сімей багатьох областей України відбувалось у величезній таємниці, лише в деяких селах інформація дійшла за дві – три години до виселення, що сприяло декому втекти. Масове виселення українців набагато жорстокіше, масове та утаємничене, ніж виселення кримських татар, про яке знають усі, а про набагато масоване виселення українців не відають у світі й Європі. З усього слід зробити висновок, що єврея Л. Кагановича москалі прислали в Україну винятково для завершення знищення всієї повстанської сітки ОУН-УПА, а ще викачати більше харчів для Московії, що призвело до голоду у 1947 р. Існують всі підтвердження, що повстанський рух, битви загонів ОУН-УПА стали завадою для московських колонізаторів здійснити злочинний намір: «Выслать в отдаленные края Союза ССР всех украинцев, проживающих под властью немецких оккупантов». Враховуючи, що вся Україна була окупована німцями, то весь український народ мав би бути переселений і древньої країни Русь на карті світу вже не було б.

Історія ще має встановити, що сталося в Україні, особливо у західних її областях, після масового виселення майже усіх сімей, які

⁵⁰⁹ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 103. Арк. 213–216.

були хоча б як пов'язані з повстанським рухом, адже більшовики вміють винюхувати будь-що проти себе. В західних областях залишились українці, які майже ніякого протистояння московським колонізаторам не спричиняли, навпаки, їм допомагали, а також збільшена кількість москалів та підготовлених на східних землях українців, які були за більшовиків.

Про це свідчать відозви – перестороги українських повстанців, що з'явилися у 1950 р., до москалів і українців, які допомагають поневолювати Україну. До москалів були такі звернення: «Багато росіян, які живуть в Україні або приїжджають зараз в Україну, активно борються проти українського народу, стріляють його найкращих синів і дочок, арештовують, б'ють, мордують, вивозять чи допомагають вивозити у Сибір українське населення, організовують сексотів, заганяють українських селян в колгоспне ярмо, деруть з нього поставки, податки, позики. ...Українське населення, обурене Вашою ганебною роботою на українських землях, вимагає, щоб Ви негайно покинули теперішнє місце свого перебування і взагалі вибралися з України»⁵¹⁰. До кожного українця, завербованого МВД, в листівці було попередження УПА: «Нам, українським повстанцям, є відомо, що Ви зістали завербовані органами МВД–МГБ до підлої донощицької роботи на шкоду українського народу. Віримо, що у Вас є ще почуття любови до свого народу, а до донощицької роботи Вас змушено. Покиньте свою підлу роботу, бо в противному разі чекає Вас заслужена собі собача смерть з рук Вашого народу»⁵¹¹.

Щоб боротися проти українців, які бажають свободи від московської колонізації, більшовики застосовували різноманітні і вишукані методи: висилали до Московії безліч українських сімей; виселялись сім'ї не тільки з сіл і хуторів, де були повстанці, але й з тих, які розташовані поблизу лісових масивів; випалювали ліси, де помічали повстанські загони; вирубувались зелені насадження навколо залізниць; компрометації воїнів УПА. Для допитів,

⁵¹⁰ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 24. Спр.31. Арк. 145–146.

⁵¹¹ Архів Науково-дослідного центру історії національно-визвольних змагань України.

катувань, виселень і розстрілів повстанців 1942–1952 рр. покликані Грушко, Воронін, Сабуров, Решетов, Майструк, Крутов, Михайлов, Неізмайлов, Приходченко, Руденко, Федорчук, Яковенко, Цветухін, Сараєв, Матвієнко, Шестаков, Булига, Трубніков, Коломієць, Дроздов та інші, які у 40-х роках очолювали управління НКВД, МВД і НКГБ. Тисячі вшівцевих, матюхіних, п'янових, кіреевих у «спецотрядах» і «спецгрупах» НКВД-МВД, переодягнутих у форму УПА з тризубами на мазепинках, вбивали невинних жителів сіл, дітей, жінок, стариків, молодь, компрометуючи в очах народу українське підпілля.

Проповідником методів жорстокості були місцеві партійні більшовики, що видно із листа секретаря Львівського обкому КП(б) У Грушецького, надісланого 6 лютого 1946 р. вищому інквізитору М. Хрущову: «В целях очищения особо уязвимых объектов (линий железных дорог, мостов, автомагистралей, новостроек и прочее) считаем необходимым произвести выселение из отдельных сел – районов Львовской области в отдаленные места Советского Союза – 4394 семейства в количестве 15388 человек». Одночасно тут же йшлося про виселення українських повстанців і їхніх прихильників із 416 міст, сіл і хуторів Львівської області⁵¹². Такі чистки і виселення здійснювались у кожній області Західної України, а тому всі можуть собі уявити, хто залишався на теренах значної частини України, бо на місце виселених прибували москалі, нащадки яких тепер «намагаються відстоювати» незалежність України, поглядаючи на Москву, звідкіль прибули сюди їхні батьки і діди. Як виселяли чи знищували українців є чимало документів і спогадів, читання яких призводить до стресу, як от про безневинно закатованих жителів села Грабівець Богородчанського району Івано-Франківської області⁵¹³, а таке було повсюди.

На превеликий жаль, у в часи більшовизму автор не здогадувався, що йому випала доля особисто спілкуватися і працювати з тими більшовиками, які брали активну участь у знищенні українських

⁵¹² ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 2959. Арк. 61–68.

⁵¹³ Рани. Вісник обласної організації історико-просвітницького товариства «Меморіал» № 5. «Галичина» (Івано-Франківськ). Спецвипуск газ. 1992. 14 серпня.

повстанців. Я працював викладачем в технікумі міста Горохова на Волині, де відбувались широкомасштабні повстанські події. Десь у 1961 р., вступивши на заочну аспірантуру Київського національного економічного університету, який я закінчував, випадково потрапив у Міністерство сільського господарства України, де начальник фінансового управління завів мене до заступника міністра І.І. Профатілова, який зразу ж підписав наказ про призначення мене спеціалістом фінансового управління. З цим заступником міністра довелося готувати чимало економічних і фінансових доповідей для центральних органів влади, були чутки, що Профатілов, будучи першим партійним секретарем на Волині їздив у райони і господарства винятково в танку, але цьому ми тоді не надавали значення.

З існуючої інформації в ЦК КП (б)У про хід боротьби з українським національним підпіллям, що підписав перший секретар Волинського обкому партії І.І. Профатілов 25 лютого 1945 р. тепер стало відомо про масові арешти й вбивства повстанців: «В області создано 885 боевых единиц, с количеством 12602 бойцов. За время проведения борьбы с бандами внутренними войсками НКВД убито 3227 бандитов, захвачено в полон 2635 бандитов, задержано уклонявшихся от мобилизации в РККА – 4646, задержано дезертиров Красной Армии – 1396 человек. Бойцами истребительных батальонов ... убито бандитов 1091, задержано бандитов, членов ОУН и бандпособников 1978, задержано уклоняющихся от мобилизации в РККА 1571, задержано дезертиров Красной Армии 861. Органами НКВД и НКГБ в области ликвидировано 282 Оуновских организаций, из них 43 районных провода, 179 станичных организаций, арестовано 4 участника областного провода и 11 участников окружных проводов ОУН»⁵¹⁴. У доповіді на нараді, що проводив М. Хрущов у Львові 14 лютого 1946 р. той же Профатілов доповідав одному з головних організаторів вбивства українських повстанців, що за два місяці 1946 р.: «Убили мы не багато. Всего 211 бандитов, але поймали 233 членів оунівських організацій».

Надалі московські окупанти взялися за інтелігенцію, освіту і науку: погрозою ув'язнення українських вчених змушували

⁵¹⁴ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 1736. Арк. 155.

зрікатися своїх «помилкових» поглядів на історію України; вчені і освітяни зобов'язані були розповсюджувати брехливі, шкідливі для українського народу «наукові теорії»; переважна більшість західноукраїнської інтелігенції була під підозрою. Все це проповідувалось у Львові на з'їзді інтелігенції у грудні 1944 р. та учительському з'їзді у січні 1945 р., куди примусово привозили П. Тичину, О. Вишню і М. Рильського, які зазнали утисків і таборів, щоб мовляв пояснювали, як ставитися українським повстанцям ОУН-УПА до московських колонізаторів. Більше того, міністерство внутрішніх справ України видавало численні укази і звернення, зокрема до «Українсько-німецьких націоналістів» з черговою пропозицією припинити боротьбу, бо інакше їм загрожували знищенням. Одначе таким наказам українська інтелігенція не вірила, що видно з таких висловів⁵¹⁵: співробітниця Львівського філіалу бібліотеки Академії наук УРСР: «Ничего у них не выйдет. Уже были такие дураки, которые верили подобным приказам. Москалям верить нельзя никогда. Эту народную мудрость мы усвоили с молоком матери, поэтому только идиоты могут поверить, наши хлопцы не поверят»; завідувач відділу Львівського філіалу Інституту економіки АН УРСР, професор В.П. Огоновський «Если появляются такие приказы правительства, следовательно бандеровцы сила, а не банда. ... Народ всячески помогает бандеровцам, а большевиков боится, поэтому днем служит большевикам, а ночью содействует партизанам»; подібних думок української інтелігенції про повстанців і ОУН-УПА було чимало.

Духовну, національну свідомість повстанців у підпіллі підтримувала Українська греко-католицька церква за що понесла важкі тортури більшовиків. Москалі використали Я. Галана, який написав пасквіль на церкву, щоб розпочати знищення української греко-католицької церкви, бо, як писав М. Хрущов у лютому 1945 р.: «Сталин лично принял решение о скорейшей ликвидации украинской греко-католической церкви». За відмову перейти до московського православ'я на тривалі роки засуджено до ув'язнення багато служителів церкви. Уже 11 квітня 1945 р. були заарештовані митрополит

⁵¹⁵ ЦІАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2559. Арк. 266–267.

Йосип Сліпий, єпископи Микита Будка, Микола Чарнецький, Григорій Хомишин, Іван Лятишевський, Всеволод Величковський, а до кінця 1945 р. заарештовано майже всіх ієрархів УГКЦ, членів єпископських консисторій, викладачів духовних семінарій, священників, монахів і монахинь. Нелюдські строки заточення і жорстокі репресії переносили члени УГКЦ: митрополит Йосип Сліпий 18 років провів у московських тюрмах і концтаборах; єпископ Олександр Хіра ректор духовної семінарії в Ужгороді, генеральний вікарій Мукачівської єпархії перебував 33 роки в ув'язненні і помер в Казахстані; багато інших священників відбували нечувано довгі строки ув'язнення.

Можливо, Сталін не провадив би такої жорстокості, якби йому не запропонував Хрущов з України, який також можливо не самостійно придумав, бо йому дали пропозиції керівники областей. Скажімо, секретар Львівського обкому партії І. Грушецький у вересні 1944 р. надіслав Хрущову лист, в якому писав: «Для беспощадной расправы с бандами украинско-немецких националистов просим дать соответствующие указания НКВД УССР о принятии решительных мер по ликвидации националистических банд во Львовской области, усилив гарнизоны войск. Одновременно считаем необходимым (и к нему уже фактически приступили) применять репрессии к семьям руководителей и активных участников банд – выселение в Сибирь. Организовать показательные судебные процессы и осужденных главных преступников казнить принародно», а секретар Станіславського обкому партії Слонь тоді ж написав Коротченку: «Необходимо усилить удары по бандгруппировкам путем усиления жестокости, ...надо уничтожать, а не брать в плен бандитов. ...Считал бы необходимым срочно репрессировать семьи ОУНовцев, в первую очередь семьи их актива»⁵¹⁶.

Каральні операції московських колонізаторів і їхніх прислужників супроводжувались не лише знищенням підпільників, а й мирного населення. В одному звіті НКВД партійним босам повідомлялося, що у січні 1945 р. у Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій, Дрогобицькій та Станіславській

⁵¹⁶ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 919, 1707. Арк. 20, 25.

областях налічувалось 532 загони ОУН–УПА, особовий склад яких становив 24571 воїн. Водночас повідомлялось, що з 10 по 31 січня 1945 р. у цих самих областях було вбито⁵¹⁷ 5038 «бандитів» (Лвівська – 771, Волинська – 529, Рівненська – 1163, Дрогобицька – 876, Станіславська – 994, Тернопільська – 595, Чернівецька – 160), взято у полон 10559, з'явилося з повинною 11476 осіб, що становить 27073 особи, або на 2492 особи більше ніж весь склад загонів УПА на той час. Загони УПА і повстанці підпілля продовжували битви до 1952–1954 рр., а тому все свідчить, що московські колонізатори винищували український народ, щоб заселити українську землю москалями.

Жорстоку розправу московських колонізаторів з українським населенням бачимо на прикладі Рівненської області. Тільки за лютий 1944 – лютий 1945 рр. в цій області колонізатори вели битву з повстанцями⁵¹⁸: вбито – 15306 осіб, арештовано – 18066, захоплено прибічників повстанців – 1246, арештовано дезертирів Червоної армії – 13136, з'явилися з провинною. Крім того, мобілізували 148330 осіб, які підлягають мобілізації до війська, з яких 115822 особи відправили до Червоної армії, 13517 відправили на промислові підприємства в Московію, 14265 осіб відправлено в інші підприємства народного господарства. Все робилось так, щоб знищити джерело резерву поповнення повстанських загонів УПА.

Москалі виявляли жорстокість до українців з метою їх повного знищення не тільки в часи Українського повстання 1942–1952 рр., вони таку жорстокість застосовували після приходу до влади більшовиків. Постійно виносили суворі вирокі і розстрілювали молодих українців після поразки Української революції 1917–1921 рр.: у 1921 р. 16 молодих хлопців і дівчат віком 19–28 років міста Тиврова на Вінниччині були розстріляні, назвавши їх членами петлюрівської організації, яка: «Ставила цель взрыв мостов, порчу средств связи, противосоветскую агитацию»⁵¹⁹. Ще тоді у своєму вирокі молодим українцям москалі проголосили «Горе тем, кто в тылу будет

⁵¹⁷ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр. 1735. Арк. 24–27.

⁵¹⁸ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 923. Арк. 2–56.

⁵¹⁹ ДАВО. Р-1145. Оп.2. Спр. 5. Арк. 571.

мешать строить Украинскую Советскую Республику; горе им – их ждет жестокая кара; их ждет расстрел». Знищення українців – це сутність основної ідеї москалів, а жорстокими помічниками у них були українці, навіть українська влада.

Керівник уряду України М. Хрущов 15 листопада 1944 р. вніс Сталіну пропозицію посилити репресії проти повстанців «Считаю необходимым ввести военно-полевые суды при войсках НКВД. Для устрашения бандитов по приговорам этих военно-полевых судов осужденных к уничтожению не расстреливать, а вешать. Суды необходимо проводить открыто с привлечением местного населения. Результаты судов в печати не освещать. Приведение в исполнение приговоров военно-полевых судов производить публично в селах, по возможности там, где совершил преступление осужденный. Это подействует более отрезвляюще на бандитов».

Спеціаліст з репресій М. Хрущов зразу ж вніс механізм вирішення пропонуваного страхіть, яких не існувало й у середньовіччі: «Вношу предложение временно учредить при областных управлениях НКВД западных областей УССР специальные тройки в составе: секретаря обкома партии, начальника областного управления НКВД и областного прокурора. Этим тройкам предоставить право рассмотрения дел украинско-немецких националистов и их пособников и предоставить право применять к виновным высшую меру наказания – расстрел с приведением приговора в исполнение немедленно»⁵²⁰. Подібного дикунства у світовій історії ще не існувало, коли влада країни, в цьому випадку України, пропонує колонізаторові, в даному випадку Московії, вишукані методи знищення свого народу, який бажає свободи для народу і країни.

Закінчилась війна, московські більшовики поширюють свою політику в Європі, переконують, що вони кращі ніж німці, але українські повстанці на своїй території доводять, що більшовики ще гірші ніж німці. Тому, коли більшовикам не вдалося перемогти збройне повстання українського народу, то вони вдалися: з одного боку, до брехливої пропаганди проти українських націоналістів; з

⁵²⁰ ЦДАГОУ. Ф 1. Оп. 23. Спр. 1060. Арк. 6–18.

другого – розповсюджували «звернення» до повстанців припиняти боротьбу і ставати до «творчої праці», обіцяючи амністію всім, хто залишить ряди УПА.

Що стосується брехливої пропаганди, то вона мала такий вигляд, як можна побачити у змісті партійних інструкцій⁵²¹: «вважати за основний напрям політичної роботи на селі – широке роз'яснення населенню того, що суверенність нашої держави завойована під керівництвом большевицької партії, тільки за допомогою братнього російського народу. ... Невпинно нагадувати, що симони петлюри, коновальці закликали на Україну німців, щоб поневолити український народ, .. що всякі бандери, мельники, оунівці підтримували й підтримують німецьких фашистів. ... У висвітлені історії України треба рішуче викривати спроби націоналістичної фальсифікації історії, широко популяризувати справжніх героїв українського народу: Б. Хмельницького, Богуна, Кривоноса, Семена Палія, Устима Кармалюка, Пархоменка, Щорса, Ковпака, Олега Кошового, ... викриваючи зрадницьку і антинародну діяльність Мазепи, Дорошенка і інших запродавців. ... Масово-політична робота серед населення повинна бути скерована на розклад націоналістичних банд». Видно, що більшовики не знали історії, адже Б.Хмельницький не підписував надуманої угоди в Переяславі й коли довідався, що його обдурюють москалі, то відмовився від Московії і його отруїли. Всім відомо, що Богун категорично відмовлявся від участі у будь-яких перемовинах з Московією, він, як І. Мазепа, С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера., Р. Шухевич, відстоював незалежну Україну.

Щодо поширення «звернень» до повстанців припиняти боротьбу і ставати до «творчої праці», то сталося ось що. Звернень тодішньої української влади було кілька, але реакції не відбулося, а тому більшовики вдалися до хитрощів: оточували села певного району, збирали чоловіків різного віку, заставляли писати заяви, що вони виходять з лісу, залишають УПА, все це фотографують і подають у пресі. На такі брехні відділи УПА дали відповіді на усіх місцевостях свого розташування, показуючи, що повстанці не залишають

⁵²¹ Інструкція Волинського обкому КП (б) від 3 жовтня 1944 р.

свої загони і не припиняють битв, зокрема⁵²²: в червні 1945 р. на шляху Козятин – Бердичів повстанські відділи впродовж одного тижня тричі зривали залізничні рейки і затримували поїзди і звільняли українців, яких більшовики везли до Сибіру; 10 червня 1945 р. сотня Чорноти здійснила наступ на Галич, знищивши одного енкаведиста і двох поранено, в селі Залуква, що поруч, вбито 4 стрибки, інші втекли, залишивши зброю; 18 липня 1945 р. сотня ім. Богуна на шляху Кровотули–Гостів в бою з більшовицькими пограничниками вбили 18 і поранили 6 осіб; в листопаді 1945 р. курінь «Смертоносці» під командою хор. Чорного здійснив штурм на райцентр Отинію, було знищено приміщення НКВС, тюрму і звільнено в'язнів, військомат, залізничну станцію, вбито понад 40 більшовиків.

Іншою формою відповіді УПА на більшовицькі брехні і заклики до капітуляції були внутрішні рейди відділів УПА як тактика боротьби з окупантами. Враховуючи, що в Центральній, Південній і Східній Україні більшовики не дозволили налагодити підпілля ОУН, туди передбачалось, з початком війни, направити бойові групи для проведення просвітницьких робіт. Було сформовано три похідні групи⁵²³кожна з яких мала завдання: північна група (близько 2,5 тис. осіб) – дістатися до Києва; середня група (1,5 тис. осіб) – до Харкова; третя група (близько 1 тис. осіб) – охопити південь з центром в Одесі.

Перед Другою світовою війною ставало очевидним, що хоча героїчна праця підпілля ОУН-УПА сприяла зростанню самостійницьких настроїв серед широких мас українців, але ще багато людей не вірили в успішність боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, бо не бачили конкретної сили, яка б започаткувала збройну боротьбу з окупантом. Натомість повсюди українці бачили більшовицьких партизан. Треба було дати народу приклад, щоб він повірив в українську національно-державницьку ідею. Коли під час рейдів населення побачило добре озброєних, дисциплінованих,

⁵²² *Мірчук П.* Українська Повстанська Армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 103–109.

⁵²³ *Національно-визвольна боротьба 20–50 -х років ХХ ст. в Україні.* 1997. Київ; Львів. С. 147.

організованих і сміливих воїни відділів УПА, то було багато випадків, коли старші люди зустрічали воїнів з іконами і благословляли, а молодь записувалась до загонів УПА. Бої повстанців з німецькими поліцаями були успішними, бо чимало поліцаїв переходили до УПА, решта не бились, битви з більшовицькими партизанами завжди завершувались перемогою повстанців і без втрат, що значно підвищило підтримку українських повстанців і зневагу до більшовицьких партизан.

Важко було, але в підпіллі повстанська робота Похідних груп ОУН (б) продовжувалась. Уже 22 червня 1941 р. похідні групи вирушили у нелегку дорогу. Впродовж 1941–1942 рр. Похідним групам ОУН (б) вдалося охопити всю територію України, навіть Кубань. Немає сумніву, що похідні групи, які направлялись на Київ, ще у 1941 р. організували загони ОУН, відомими керівниками яких були Черненко, Богданов, Донський, Сак та інші. Центр УПА мав сітку крайових, окружних, районних і підрайонних організацій у Васильківському, Фастівському, Обухівському і Бишівському районах Київської області, про яких тільки у 1944 р. дізнались каральні органи більшовиків, зокрема «СМЕРШ»⁵²⁴.

Наддніпрянський член ОУН Степан Глод : «Члени Похідних Груп з'явилися в Кіровоградській області рівночасно з німецькими військами. Вони принесли зі собою в усі закутки Середньої і Східної України підручники історії України, твори Дмитра Донцова та іншу українську націоналістичну літературу, Постанови II Великого збору ОУН, Акт відновлення Української державності, відозви і летючки та опрацьовані плани і інструкції Проводу ОУН в справі організації й праці українського національного підпілля. Вони ж були й одними з перших організаторів підпілля. Похідні Групи ОУН під час переходу скрізь в Україні організували спеціальні і принагідні мітинги й декілька величавих – з прапорами, транспорантами і кличами – маніфестацій, на яких повідомляли населення про події та зачитували проголошений Акт відновлення Самостійної Соборної Держави. ...Після того вже не було можливості провадити підготовчу революційно-визвольну роботу серед населення,

⁵²⁴ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 930. Арк. 11–14.

бо німці посилили безоглядний терор проти українського населення, а тому всі члени Похідних груп і інші члени ОУН змушені були піти в підпілля і звідти продовжувати свою роботу»⁵²⁵.

Рейди загонів УПА практикувались в роки німецької окупації, але коли Україну колонізували більшовики, то рейди застосовувались в широких масштабах, використовуючи пропаганду особливо-го змісту: демонстрацію збройної сили підпільного руху повстанців; проповіді на сходах селян про окупацію України москалями; зв'язувати більшовицькі сили в райцентрах, щоб не дати змоги їм діяти в лісах і селах, де зосереджувались підпільні осередки УПА; знищення під час рейдів більшовицьких відділів та адміністрації; утримування військової ініціативи в руках повстанців. З 24 квітня до 30 червня 1945 р. відділ УПА «Крути» здійснив військово-пропагандистський рейд північною частиною Правобережної України, доходячи в околицях Києва до Дніпра та до Прип'яті й за 70 днів рейду пройшли 900 км, побували в 17 районах Житомирської, Київської і Поліської областей. В цьому рейді відбулося 11 збройних сутичок з ворогом: знищено 28 енкаведистів; здобуто один кулемет, 10 автоматів 8 пістолів, багато амуніції.

У період 6–30 червня 1945р. сотня УПА здійснила військово-пропагандистський рейд Станіславщиною, відвідавши 16 місцевостей, де провадились мітинги, на кожному з яких було присутніх 300–600 осіб. З 16 вересня 1945 р. відділ УПА рейдував на Вінниччині, вів пропаганду, поширював підпільну літературу. Автор цієї праці пам'ятає цей рейд, коли повстанці побували в невеличкому лісі, що поряд з його рідним селом Лозна тодішнього Уланівського району. Повстанці загону УПА виходили до селян, які працювали в полі, розповідали про більшовицькі дії, колгосп і важку працю в ньому задарма. Довідавшись про перебування повстанців (бандерівців) у лісі, його оточили енкаведисти, судді, прокурори, що прибули з Уланова. Пройшовши весь ліс, вороги не виявили повстанців, але недорахувались прокурора, якого знайшли через добу в тому самому лісі, коли прибув з Хмільника посилений ворожий загін.

⁵²⁵ *Стецько Ярослав*. 30 червня 1941 року. Проголошення відновлення державності України. Лондон, 1967. С. 102.

Виявилось, що прокурор побував в руках повстанців, вони його не вбили, залишили живим, але без надії вижити, що підтвердилось, коли його привезли до сільського фельдшера. Повстанці і наші селяни досить сильно дотримувались законів підпілля, бо перебуваючи кілька днів поблизу села, ніде не було чути про селян, які їм допомагали, хоча б харчами, адже повстанці мали б щось їсти.

Поблизу Дніпра Похідні групи повстанців організували свою республіку, перебрали у свої руки адміністрацію в околицях Трипілля, захищаючи жителів і забезпечуючи їх всім необхідним. Великі повстанські загони діяли в Чорнобильських, Чернігівських і Київських наддніпрянських лісах. У місті Котельня на Житомирщині відділи УПА у сутичках з ворогом вбили 53 німці і 23 взяли в полон, в Коростишеві вбито 47 німців, а біля села Шевченко в бою з німцями 12 шуцманів здалися в полон.

Рейди і пропаганда проти московського поневолення не обмежувались винятково українською територією. Враховуючи, що в рядах УПА перебувало до 20 тис. представників народів, поневолених більшовиками – кримські татари, чеченці, грузини, азербайджанці, створили власні загони і вирушили в рейди на Схід до своїх країн. Закордонна пропаганда у вигляді звернень, листівок, преси велася переважно серед українців, що перебували на чужині. В липні 1945 р. Президія Української Головної визвольної ради у своєму зверненні наголошувала: а) сьогодні знову, як і в минулих роках, Україна в розгарі революційно-визвольної боротьби; б) в цей важкий, але героїчний час, ми ...взиваємо Вас стати гідними тисячі отих знаних і незнаних борців – стрільців і старшин УПА, що день і ніч захищають свій народ від ворожого насилля, а як треба гідно вмирають за друзів і народ свій; звертаємось до Вас в оцей історичний момент, наші Друзі на еміграції, кличемо Вас там у далеких краях Європи і всього світу стати єдиним фронтом за велике спільне діло, за відбудову Української Самостійної Соборної Держави; тих з поміж Вас, Друзів наших, що між Вас найсильніші і найкращі, тих, яких притягують до себе широкі лани України – ми ждемо тут! Вас привітають наші рідні ліси й степи, Вас приймуть у свій гурт героїчні українські повстанські загони. Подібних звернень було чимало.

Особливої уваги повстанці надали здійсненню закордонних рейдів загонів УПА на Захід, основною ціллю яких було: демонстрація реальної збройної боротьби українських повстанців з більшовиками за свободу; розповсюдження політичної пропаганди щодо ідеї повстання, донесення фактів гноблення українців більшовиками і розмірів битви з ними. Воїнам УПА розписувались конкретні і широкі правила, яких слід було дотримуватися під час рейду за кордоном: поведінка стрільців і командирів між собою, а особливо з тамтешнім населенням – культурна, ввічлива, бадьора, весела; у чужій державі розгорнути масову роз'яснювальну роботу, що акція провадиться дружня; харчі в більшості купувати, при нагоді тільки звертатись до тамтешніх керівників; ні при яких обставинах не нападати на міліцію, військо чи магазини; слід уникати збройних сутичок, а при їх появі маневрувати і відв'язуватися, але ніколи панічно не втікати; масово розповсюджувати наші листівки і літературу; не проповідувати шовінізм, а бути носіями гуманно-демократичних ідей; роз'яснювати який вклад внесла Україна в розгром гітлеризму і які жертви понесли воїни УПА; багато говорити про наші бойові успіхи та про факти переходу на бік повстанців бійців і старшин Червоної армії; в рейд взяти пропагандистів, які володіють мовами тих країн куди бійці вирушають.

Важливими і характерними були рейди: восени 1944 р. сотня УПА Куліша здійснила перші рейди до Білорусі; влітку 1945 р. курінь «Підкарпатський» під командою Прута вирушив до Словаччини; літом 1947 р. відбувся рейд УПА до Чехо-Словаччини під орудою Бурлаки, Громенка, Бродича; в 1947–1948 рр. відбулися рейди в Прусію і Німеччину; влітку 1949 р. поширилися рейди в Румунію, здійснювались рейди й у Польщу. Рейди відділів УПА за кордон узгоджувались з Українською головною визвольною радою (УГВР), як дії загальнодержавного повстанського значення. Наприклад, загальновідоме на еміграції «Звернення Воюючої України до всієї української Еміграції» 1949 р. підписали провідні члени УГВР, ОУН та командири УПА – Головний командир УПА генерал Тарас Чупринка, начальник Політичного відділу Головного штабу УПА сотник П. Полтава, лікар УПА І. Фесенко, командир УПА-Північ майор М. Дубовий, член штабу УПА-Захід

В.Хміль, командир ВО УПА-Захід майор В. Грім. Загони УПА у цих країнах вели винятково пропаганду проти московського колонізатора, що прийшов на їх землю, а тому населення приймало українських повстанців не вороже. Проте москалі домовлялися з прикордонниками західних країн та промосковськими агентурними урядами, щоб вони пропускали війська НКВС для переслідування повстанців УПА.

Рейди УПА країнами Європи були важкими, їхню глибинну сутність будуть оцінювати не тільки сучасні, а й майбутні покоління європейських народів. У своїх агітаційно-пропагандистських акціях 1944–1948 рр. рейди загонів Української повстанської армії ставили ціль показувати ворожу сутність московських більшовиків, які під прикриттям визволення від німців, захопили владу у багатьох країнах Європи. Комуністичні уряди Європи, контрольовані Москвою, вороже ставилися до рейдів УПА, всіляко перешкоджали їхній акції, вбивали агітаторів і їхніх провідників. Водночас слід відзначити, що народ країн, де відбувалися рейди УПА, здебільшого позитивно ставився до повстанців.

Про важливість і одночасно складність рейдів до Західних країн Європи свідчить рейд відділів УПА чисельністю близько 500 повстанців під проводом Бурлаки, Громенка і Бродича 1947 р. теренами Чехословацької республіки, захопленої Москвою. Про цей рейд у 1948 р. чеське МВС видало книжку (Вацлав Слявік «Права твар бандеровцов»), в якій відзначено, що ця збройно-пропагандистська акція УПА мала великий вплив на формування антибільшовицького руху на терені ЧСР: «Знищення відділів УПА на терені Чехословаччини запобігло вибухові словацького проти комуністичного повстання». І справді, словаки вважали українських повстанців своїми союзниками, а прихід чехів сприйняли як окупацію Словаччини. Подібного розвитку подій Москва і промосковський чеський уряд не могли терпіти і коли їм вдалося розбити загін УПА у 80 воїнів і захопити командира Бурлаку, то його й четверо інших полонених чеський суд засудив до страти. Таким чином, народ сприймав позитивно рейди УПА, адже через десятиліття промосковські уряди європейських країн народ відправив у небуття, про що агітували українські повстанці рейдових загонів УПА.

Рейд відділу УПА 1949 р. до Румунії відбувався під керівництвом сотника Хмари та його політичного заступника, призначеного за наказом Головного Командира УПА генерала хорунжого Тараса Чупринки (Р. Шухевича), Перебийноса, який добре знав румунську мову. Рейд на території Румунії відбувався два тижні, населення щиро приймало повстанців, повідомляли про небезпеку. Хоча комуністична влада направила проти УПА велику кількість війська, повстанці повернулися в Україну без втрат, виконавши завдання «Якнайширше інформувати населення Румунії про цілі і методи визвольної боротьби українського народу, краще роз'яснити гнобительський і експлуататорський характер московсько-більшовицького режиму та закликати румунське й українське населення по той бік кордону до активної революційної боротьби з большевицькими імперіалістами та їхніми агентами»⁵²⁶.

З матеріалів рейдів загонів УПА в країни Західної Європи і пропаганди тодішніх провідників видно, що однією з важливих завдань було привернути увагу народу західних країн про реальність боротьби українського народу за свободу від московсько-більшовицького окупанта, який є ворогом і для їхніх країн. Друга важлива ціль закордонних рейдів УПА була переконати українську еміграцію про потребу й доцільність використовувати на міжнародних форумах величезний політико-моральний капітал, що створений ОУН-УПА-УГВД в процесі багаторічної революційно-збройної боротьби за свободу українського народу. Приклад рейдів для еміграції полягав у тому, що московська пропаганда перекручувала реалії про УПА та реальність битв за свободу, а тому «серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на Землях Української повстанської армії, Української Головної Визвольної Ради і Визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них. ... Треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються за Українську Державу»⁵²⁷.

⁵²⁶ *Бюлетень «Осередку Пропаганди й Інформації УГВР»*. Ч. 4 за травень 1950 р.

⁵²⁷ *Звернення Воюючої України до Української Еміграції*. Жовтень 1949 р.

На українській території вороги переконались, що бойова і пропагандистська робота загонів УПА не знижується, а навіть посилюється. Уже з січня 1946 р. розпочали масово заселяти в усій місцевості гарнізони військ НКВС: 2000–5000 бійців на район і 25–10 на кожне село; відбувалась суцільна блокада населення села, району, області й всього західного краю України; населенню було заборонено виходити вночі зі своїх хат без окремого письмового дозволу, а хто порушував, то арештовували і часто розстрілювали. Наприклад, блокада в районі Сколе Дрогобицької області була такою: в самому містечку Сколе – 700 енкаведистів, а в кожному із 25 сіл району 15–125 бійців. Подібне цілковите блокування в усіх селах і районах Рівненської, Станіславської, Львівської, Тернопільської, Волинської, Чернівецької та частково Кам'янець-Подільської і Закарпатської областей. Основна ціль такої блокади – не допустити поповнення загонів УПА селянами і передачі з сіл до лісу харчів, а головне змусити повстанців вийти з лісів.

Встановивши суцільну блокаду, енкаведисти, звичайно за погодженням з більшовицькою владою, чинили варварство: якщо довідувались, що хтось із сім'ї села перебуває в УПА, то всю родину відправляють до Сибіру, а майно конфіскують; коли хворих чи поранених бійців УПА брали в полон, то їх жорстоко катували, а трупи вішали на придорожніх стовпах, нерідко кидали на вулиці, забороняючи ховати; до полонених воїнів УПА застосовували прилюдне катування, примусово зганяючи дивитися селян, які, дивлячись на московських катів, божеволіли; широко застосовували підтасовки: енкаведисти переодягалися в одяг бійців УПА, заходили в село, щоб виявити хто допомагає повстанцям; коли полонили воїна УПА, то повідомляли, що він написав лист, що мовляв він покався, хоча його уже в живих немає; знаходили сексотів, яким видавали отруту, щоб вони її підкладали в харчі, передаючи їх до лісу, через що були випадки загибелі десятків повстанців; навіть хворих на тиф військових злочинців звільняли і посилали на нічліг в сім'ї, що біля лісу, щоб залишити там тифозні воші. Такі варварські методи утримання українців у московській колонізації москалі використовували в усі періоди битв: 1648–1657 рр.; 1917–1921 рр.; їх продовжують використовувати і

в ХХІ ст., коли Україна після 1991 р. відстоює свою незалежність від Московії.

Нечувана державницька жорстокість більшовиків, розпочата 1946 р., спрямована на знищення українського народу і руйнування його держави, викликала протидію повстанців, всієї Української повстанської армії. З 1946 р. почали діяти особливі тактичні методи УПА у своїй боротьбі: 1) несподівані бойові напади на НКВД; 2) наскоки на адміністративні центри ворога; 3) бойові засідки для знищення частин НКВД; 4) руйнація ворожих комунікацій і зв'язку; 5) саботажні акції на підприємствах і установах; 6) безпосередня оборона українського населення від ворога; 7) замахы на ворожих офіцерів, партійців, агентів і командирів НКВД. Кількість військових і пропагандистських дій УПА значно зросла, що видно за половину 1946 р., коли було проведено в Україні 194 успішні операції, зокрема: січень – 36, лютий 33, березень – 12, квітень – 41, травень – 52, червень 20. Одначе потужна військова акція трьох комуністичних держав – Польщі, СРСР та Чехословаччини навесні і влітку 1947 р. проти УПА призвели до того, що дії повстанців у Закерзонні призупинились.

Проте на українських землях, які не відійшли до Польщі військово-пропагандистські дії УПА продовжувались. Після закінчення Другої світової війни московські більшовики одержали сприятливі умови для зміцнення свого становища в середині Московської імперії, що захопила багато країн та ще й зайшла до країн Європи, де мала намір заводити свої порядки. Найбільше сил москалі кинули проти українських повстанців, які вели боротьбу за свою незалежність від Московії, що потребувало від визвольно-революційного руху змінити тактику боротьби. Основою тактики УПА став перехід від повстанських форм масової збройної боротьби в глибоке підпілля. Відповідно до нових умов відділи УПА розчленовані на оперативні самостійні підвідділи кількістю 11–50 осіб. Збройні акції не припинялись, але відбувались не великі бої сотень і куренів УПА, а невеликих повстанських підпільних груп. Як результат кількість операцій, хоча і менших за масштабами, але значно зросла, що здійснювали повстанці у наступних роках.

Закінчення Другої світової війни дали можливість москалям всю свою військову і репресивну силу спрямувати проти українських повстанців, а тому керівництво ОУН–УПА вирішило продовжити битви, змінити форми боротьби, коли широка повстанська битва після 1946 р. переходить до форм глибоко підпільної боротьби. Основна ціль, визначена політико-виховним відділом Головного штабу УПА полягає в такому⁵²⁸: а) за всяку ціну втримати на українських землях нашу підпільну організацію; б) через підпільну організацію вести роз'яснювальну пропагандистську і політичну роботу; в) організувати опір проти більшовицьких гнобителів на всіх ділянках життя; г) проводити збройні акції, щоб не дозволити окупантам закріпитися на наших землях. Всі ці дії розраховувались на перспективу, оскільки від того, як вони будуть здійснюватись, залежатиме визволення українського народу в ближчій історичній перспективі.

З усього ставало очевидним, що відкриті битви УПА з ворогом припинялись. Закінчивши війну з німцями, більшовицька Московія зосередила всю свою військову і каральну потугу на битву з УПА. Українські повстанські загони вели боротьбу без жодної зовнішньої допомоги, єдиним джерелом постачання зброї – це різні способи одержання її від радянського війська й те, що добуто в бою. Скорочувалось оточення, що допомагало харчами, різноманітним потреб воїнів, бо більшовики вивозили до Сибіру цілі села, ліквідували хутори, що були базою повстанців. Стало очевидним, що збройна боротьба не має перспектив, вона лише приносить великі жертви серед воїнів УПА і населення, що допомагало їм у битвах. У такій ситуації Провід ОУН і командування УПА ухвалили рішення змінити тактику битви за свободу: збройні виступи було припинено; розформовано загони УПА; воїни і всі, хто допомагав, перейшли у мережу підпільної ОУН.

Битви розукрупнених відділів УПА продовжувались і збільшувались: у 1947 р. у восьми областях України проведено 906 збройних і збройно-пропагандистських акцій УПА, що призвело до вбивства 1018 більшовиків, переважно членів НКВД, понесли втрати й

⁵²⁸ *Полтава П.* Підпільна брошура, видана 1951 р. в Україні, надрукована в друкарні ОУН «Воля народам».

повстанці, серед яких загинуло 325 осіб; у 1948 р. на всій території України здійснено 1422 акції УПА та збройного підпілля, було вбито 910 більшовиків, втрати повстанців становили 347 осіб. Саме у 1948 р. повстанці здійснили масові акції проти організації колгоспів в областях Західної України; у Волинській області спалили колгоспи у 18 селах; у Львівській області у 15 селах; у Чернівецькій області у 5 селах. Дані тільки за першу половину 1949 р. свідчать, що відбулося 137 збройних дій УПА, кількість яких у другій половині року значно скоротилась через посилення більшовицького терору. П'ять

Українське повстання 1942–1952 рр. обмежується конкретними діями: початковий етап – у квітні 1942 р. відбулася II Конференція ОУН (б), на якій вирішено зосередити увагу на «творенні і розбудові власних революційно-політичних і військових сил», заперечуючи будь-які орієнтації на чужі сили і пасивне вичікування⁵²⁹; кінцевий етап закінчення Українського повстання 1942–1952 рр., коли 3 травня 1952 р. у доповідній записці Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У секретареві ЦК КП(б)У про захоплення: керівників Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН: «С 20-го в ночь на 21. IV. сего года в Ставищенском районе Киевской области были захвачены живыми руководител группы ОУН Каменец-Подольского окружного проводу ОУН «Кобзарь» и его боевик «Богдан»; в ночь с 25-го на 26-е апреля захвачены живыми Чертковский надрайонный проводник ОУН «Клим» – Ярчук Михаил Васильевич, 1921 г. рождения, уроженец села Иванково Скала-Подольского района Тернопольской области и руководитель технического звена надрайонного провода ОУН «Неплюй» – Гнибида Владимир Васильевич, 1922 г рождения, уроженец села Ивановцы Скала-Подольского района Тернопольской области; в ночь с 28 на 29-ое апреля с.г. захвачен живым руководител националистической группы в Киевской области «Черник» – Колесник Петр Михайлович, 1927 г. рождения, уроженец села Великие Чернокинцы Пробижнянского района. ... Полностью завершен разгром Каменец-Подольского окружного провода района Тернопольской области. С 1948 г. он и его группа действовали в Уманском, Хрыстиновском, Ладыжинском районах

⁵²⁹ ОУН у світлі постанов Великих Зборів. С. 61-71.

Киевской области, а также Жмеринском, Литинском, Винницком и Калиновском районах Винницкой области. Таким образом, ликвидация руководителей групп ОУН в Каменец-Подольской, Винницкой и Киевской областях»⁵³⁰.

Однаке битви повстанців навіть у 1952 р. ще не припинялись. Проте жорстока битва воїнів Українського повстання затухала, сила московської імперії була нечувано сильною, чисельність УПА зменшувалась, з одного боку, через великі фізичні втрати від москалів, а з другого – відправлення молоді до мирного навчання і праці, з перспективою майбутніх битв. Класик української літератури, видатний поет, політичний діяч і дипломат Дмитро Павличко, який у шкільні роки, фактично учень 7-го класу, перебував в УПА занадто мало, але був свідком скорочення сотень. У червні 1945 р. командир сотні Спартан зібрав своїх воїнів у лісі і промовив⁵³¹: «Сотню розпускаємо, у кого дружина, діти – два кроки вперед і по домівках», а іншим сказав «А ви у свої схрони, бункери йдіть, коли покличемо, ви маєте бути озброєними». Підійшовши до малоліток промовив: «Зброю здати і марш додому», а на запитання куди йти відповів: «У школу! У Комсомол! – але де був, не забудь, зрозуміло?».

І не забували українці про битву, бо спливав уже десятий рік битви за незалежну Україну, а повстанський рух українців проти московської колонізації не припинявся. У 1951 р. Петро Коваль, що народився у селі Пліхів, закінчував Поморянську середню школу Бережанського району Тернопільської області. Під час випускного вечора до школи прибув міліціонер, повідомив, що батьків і двох сестер випускника, які мали зв'язки з воїнами УПА, відправляють до Сибіру. До них мають долучити й Петра, який скориставшись ситуацією, оточений багатьма учнями, йому вдалося уникнути арешту, зникнувши у лісових хащах. Як розповіли однокласники Петра Роман Тринько, Мирон Гринькевич, Роман Тупчанський, Євген Вихор, Анна Стасюк-Сиротинська⁵³²: Петро Коваль ще у 1948 р. став членом ОУН під псевдонімом «Студент», після втечі від мілі-

⁵³⁰ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1718. Арк. 79–81.

⁵³¹ *Бульвар Гордона*. 2019. № 39. Сентябрь.

⁵³² *Тринько Роман*. Він був спраглий до життя, знань та свободи. Львів, 2015.

ціонера через деякий час Петро з'явився до своїх однокласників озброєний з групою повстанців, перебуваючи у загоні командира «Липи».

Провокатор вислідив місце боївки в урочищі «Клебанів», в якій перебували четверо повстанців, серед них Пилип із псевдо «Липа» та Петро Коваль із псевдо «Студент». Настав трагічний день 10 січня 1952 р. «Бандьоры, сдавайтесь! «Липа» выходи, гарантируем жизнь». Вийшов Пилип – «Липа», став на повний ріст ... – Ні, ніколи, не здамся червоним сатрапам. Слава Україні! Лягнув сухий постріл і тіло впало. Так закінчилося життя повстанця «Липи» і його побратимів, які теж пострілялися в середині темного бункера»⁵³³. Йшов Петрові 21-й рік, таких як він у тому краї було багато – учні старших класів, студенти, прості хлопці від плуга.

Сутність українського підпілля і його діяльність полягала в тому, що як показала історія визвольних битв за вихід з московської колонізації, всі битви терпіли поразку через відсутність навиків боротьби і дієвої організації, яка б підготувала всенародне визвольне повстання. Такою досвідченою і широко розбудованою організацією, здатною повести поневолений народ до рішучої визвольної боротьби, є підпільна ОУН. Започаткування ОУН розпочалося ще з часів Української революції 1917–1921 рр., а в роки Українського повстання 1942–1952 рр. відбулася її розбудова і випробування.

Треба визнати, що переможні елементи боротьби за відстоювання незалежності після 1991 р. в часи Помаранчевої революції (2004–2005 рр.), Революції гідності (2014–2015 рр.) та протистояння не армії, а виключно народу, коли москалі пішли війною проти України у 2014 р., були вироблені і апробовані ціною великих жертв збройними та агітаційними акціями під час Українського повстання (1942–1952 рр.) під проводом ОУН-УПА. Порівняймо, як і тодішні бійці УПА, так і теперішні добровольці потребували грошей, харчів, одягу, взуття, медикаментів, притулку, іншого, все це їм доставляли у ті часи селяни, а тепер волонтери. Як і тоді, так і тепер поповнення в людях загонів УПА та добровольців у війні

⁵³³ *Бережанська земля. Історичні мемуари: збірник*. Львів, 1998. С. 422–423.

проти Московії 2014–2019 рр. відбувалося добровільно з визнанням обов'язку захищати народ і державу.

Більшовицька Москва вишукувала нові форми терору проти повстанців, змушуючи їх припинити боротьбу: окупанти отруювали ліки, що змушувало бійців УПА від них відмовлятися; розукрупненим відділам УПА стало важче добувати у ворога збою і амуніцію; посилена колективізація щодо створення колгоспів, призвела до збідніння населення, у якого уже не вистачало харчів для постачання воїнів УПА і одержати їх ніде, бо все забирали до Московії; москалі застосували вишукані методи знищення видатних українських командирів, що знижувало здатність дій УПА.

Починаючи з 1946 р., УПА понесла болючі жертви: 4 листопада 1946 р. впав командир Федір (Зиновій Тершаковець), крайовий провідник ОУН Львівського Краю; 9 листопада 1948 р. загинули референти проводу ОУН Дякон–Дмитро та Прокопів–Степан; 31 січня 1949 р. у Львові загинув шеф Штабу УПА полковник Лицар (Олександр Гасин); в лютому 1949 р. на Волині впав в бою командир УПА Смок (Петро Козак); 14 квітня 1949 р. загинув командир УПА-Захід полковник Шелест (Василь Сидор), перший організатор УПА; 9 вересня 1949 р. загинув у бою Федюшка-Брюс; в жовтні 1949 р. загинув командир УПА Степан Хрін; взимку 1950 р. впав у бою командир УПА Залізний; 5 березня 1950 р. настав найбільший удар для УПА і всього революційно – визвольного руху, в бою загинув Головний командир УПА генерал Тарас Чупринка (Роман Шухевич); взимку 1951–1952 р. загинув командир УПА Петро Полтава, визначний публіцист, ідеолог визвольного руху.

Наперекір настанням неймовірно важких умов, посиленням втратам командирів та зникненням матеріальних ресурсів для УПА боротьба за свободу не припинялась. В жовтні 1952 р. всі відділи, члени українського підпілля та воїни УПА відзначили на високому піднесенні 10-річчя діяльності УПА на благо свободи і визволення українського народу з московської колонізації. З цього приводу Головний Командир УПА полковник Василь Коваль відзначив 10-річчя окремим наказом, стверджуючи тверде і незламне рішення кожного повстанця і командира – вести визвольну боротьбу за всяких умов до повної перемоги нашої Правди.

3.4. Високий патріотизм задля відродження своєї Батьківщини

*За Україну, за її долю,
За рідну землю, за народ*

М. Вороний

Продовжувався важкий і виснажливий вихід з московської колонізації, найжорстокої, дикої і зрадливої країни, яка найбільше боялася і продовжує жахатися відриву Русі-України від імперії. У селі Стрибіж Червоноармійського району Житомирської області енкаведисти арештували 7 членів загону ОУН-УПА «Сокил», що діяли у 1941–1943 рр.: В. О. Гребенюк, І. Г. Стрельченко, М. О. Мартинчук, І. О. Сірик, О. Т. Стрельченко, Ф. Д. Степарук, Г. І. Вайтман. Головне звинувачення до повстанців⁵³⁴: «На собраниях ячейки ОУН ставились вопросы отрыва Советской Украины от СССР, и создания на Украине буржуазно-националистического правительства и создания так называемой «Самостийной Украины». И ось за такі звинувачення українських героїв москалі розстрілювали або вішали в центрі міст і сіл та ще й повідомляли вищому начальству брехливі свідчення, що мовляв «Присутствующее при исполнении приговора население встретило акт повешения шумным одобрением»⁵³⁵.

Німці, захопивши українські землі, не визнали проголошення Самостійної Української Держави 30 червня 1941 р. у Львові, а тому Провід ОУН закликав українців не піддаватись німцям і одночасно не вірити москалям, які хочуть силою німців знищити українську державу, а тому лунав заклик: «Українці! Будьте мудрі й організовані». У відозві із закликом вступати до лав УПА наголошувалось: «Українці! Всі, хто свідомий і гордий, усі, хто чесний і сміливий. Ваше місце – не серед більшовицьких партизанок, а в організованих рядах ОУН на прапорі якої стоїть горде прекрасне гасло: «Здобудеш Українську Державу, або згтнеш у боротьбі за неї».

⁵³⁴ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 928. Арк. 22–24.

⁵³⁵ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 1695. Арк. 6.

Коли німці відходили, а наступні колонізатори – москалі, заходили, то командування УПА закликало українців: «Брати! Не будемо міняти гітлерівського ярма на більшовицьке. Український народ не мінятиме катів. Прогнавши німців з України поверніть зброю проти червоних окупантів. Доки будуть німецькі чи більшовицькі завойовники на українській землі – не буде нам життя! ...Червоноармійці і командири! Не слухайте московсько-більшовицьких завойовників, не виступайте збройно проти своїх рідних братів – повстанців. Приєднуйтесь до бойових лав Української Повстанської Армії. Озброєний український народ разом з усіма поневоленими народами розвалить більшовицьку тюрму народів – СРСР і побудує свою Самостійну Незалежну Україну»⁵³⁶.

Воїнів УПА впродовж десятиліття битви ніхто не називав призивом: поляки «бидлом», москалі «хохлами» чи «малоросами», а себе вони не називали «козаками». Основна перевага воїнів УПА(б) проти багатьох українців, що вони не служили ні полякам, ні москалям, ні німцям за привілеї та відзнаки, як це робили козаки, мельниківці, а відкрито боролись з усіма колонізаторами за незалежну і вільну свою державу. Саме тому вони є прикладом для сучасників, бо ніхто не підтримує українську державу, як свідчить історія, якщо українці не будуть сподіватись на власні сили й розум. На відміну від Української революції 1917–1921 рр., коли за повну незалежність України були одиниці, не існувало централізованого війська, поширювалась отаманщина, то в роки Українського повстання 1942–1952 рр. існувала централізована армія (УПА), значна кількість українців стали членами ОУН, майже всі селяни, що проживали поблизу діяльності загонів УПА, допомагали їм всім необхідним.

Воїни УПА і керівники повстанського руху давали обіцянки Українському Народу і вони їх виконували, не дивлячись на неймовірні складнощі. У заключному слові, після формування українського парламенту – УГВР, Головний командир УПА Роман Шухевич заявив⁵³⁷: «Ми всі вояки УПА і всі підпільники, в тому і

⁵³⁶ *Літопис* нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Львів: Галицька ВС, 1997. Кн. 2. С. 119.

⁵³⁷ *Ребет Дарія*. Здалека про близьке. Львів, 1992. С. 49.

я, повністю свідомі, що раніше чи пізніше нам доведеться згинутися в боротьбі з брутальною силою. Але запевняю Вас, що не будемо боятися вмирати, бо вмираючи, будемо свідомі того, що станемо добривом української землі. Ця наша рідна земля потребує ще багато добрива, щоб у майбутньому виростила на ній нова генерація, яка завершить те, що нам не суджено було завершити. Ми віримо глибоко в українське молоде покоління, що прийде після нас». Ці обіцянки воїнів УПА баротися, хоча вони знали, що загинуть, треба пам'ятати і використовувати у пропаганді і битвах, бо москалі ще довго будуть триматися за Україну – це їхній порятунок.

Документально підтверджено, що така духовна і фізична віддача всього найціннішого заради своїх близьких, свободи українського народу і держави була в усіх повстанців. Розповіді колишніх вояків УПА, які повернулись із заслання, свідчать про героїзм багатьох українських повстанців, які свідомо йшли у бій за свободу і незалежність українського народу. Героїзм і приклад для наступного покоління доводили своїм життям: «У висліді беззупинних облав в 1948 р. НКВД вдалося викрити 94 криївки підпільників та повстанців. Лише в 7-ох випадках всім підпільникам вдалося врятуватися; у 87 випадках оточені величезною перевагою ворога підпільники і повстанці разом 191 воїн, обороняючись до останнього набою, в безвихідному становищі порозривали себе гранатами. Большевикам вдалося в 1948 р. теж відшукати одну підпільну друкарню ОУН (на Волині) та одно із підпільних бюро Відділу Пропаганди й Інформації УГВР (в Болехівщині). Та в обох випадках працівники підпілля гранатами запалили підпілля криївки так, що в руках НКВД не дісталися ні будь-які документи, ні живі працівники ОУН чи УГВР»⁵³⁸.

Наступні покоління українців мають знати, що ніхто із повстанців 1942–1952 рр. московським більшовикам не здавався живим, подібного у світовій історії не відбувалося ні в одній країні. Так, українська нація довго спала (750 літ, за що її критикували її ж інтелектуали, але вона прокинулася і показує нечуваний героїзм, який

⁵³⁸ *Мірчук Петро* (Канада). Українська Повстанська Армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 163.

москалі замовчували, принижували повстанців і їхніх видатних провідників. – Дарка (Дарія) Гусяк, зв'язкова Романа Шухевича, потрапила в полон, але нікого не видала, катували, відбула 25 літ таборів за комуністів, після звільнення проживала далеко від свого краю, а коли повернулась, то у 86-річному віці продовжувала боротьбу за свободу України і українців. Про таких українців співають: – «Били, вбивали, на чужину гнали», а вони повстають за вихід з рабства. Подібний героїзм свідчить, що московські колонізатори бояться сили українського народу, який вийшов на шлях свободи.

Авторові з 1959 р. довелося працювати у сільськогосподарському технікумі в Горохові, їздити в села до студентів, які проходили там практику, і чомусь не всі викладачі, особливо ті, що мали якийсь зв'язок з більшовиками, туди не їздили. Через десятиліття я зрозумів чому, а особливо, коли оприлюднили документи, що творилося в селах Горохівщини у ті важкі часи. Бував я Берестечку, в селах Красний Сад і Зелене, що неподалік, де в документах розповідається про факти героїзму, українського поневолення і трагедії українських сімей, яких нечувана безліч. Волинські кореспонденти розповідають: в селі Красний Сад жила сім'я, від якої, після набігу у Великодню п'ятницю 1943 р. поляків за підтримки німців, випадково залишилась живими мама Новосад Ольга Наумівна і її син В'ячеслав, батько і його брати та більше ста односельців були вбиті. Коли формувались боївки УПА, щоб відплатити полякам, то двадцятилітній В'ячеслав Новосад пішов у повстанці.

Коли німці з поляками відступили і прийшли москалі, молодий повстанець, разом з іншими, потрапив у полон, їх катували нечувано. В січні 1945 р. в центрі Луцька збудували дві шибениці, у навчальних закладах і підприємствах припинили роботу, зігнали багато народу і до шибениць підігнали дві закриті автомашини: «Після виступу офіцера машини водночас рушили від шибениць. Прив'язані до шибениць зашморги вишарпнули з фургонів двох. Розгойдуючись, вони повисли на перекладинах. І раптом один із повішених обірвався. Натовп тяжко зітхнув. Енкаведисти на якусь мить розгубились. І цього вистачило, аби він, а саме то був В'ячеслав Новосад, підвіся на ноги. Хитався. Кров на губах йому виступала. Хрипло крикнув: Ми хоч помремо, але Україна буде

нас пам'ятати! Україна знатиме про нас правду! ..І вдруге вірвочка порвалася. І втретє – теж. Його повісили тільки за четвертим разом». Таку розповідь випадково почула через десятиліття у тому самому Берестечку мати Новосада В'ячеслава Платоновича, яка до того часу нікому не признавалася, що у неї був син, змінивши своє прізвище на Недашкевич, врятувалася. Переносячи нечувану біль від почутого, вона попросила оповідачку: «Розкажи дитино, як далі було? – А нащо це Вам? – Новосад В'ячеслав Платонович був моїм сином»⁵³⁹ відповіла вона.

Про те, що українські хлопці не просили пощади від московських колонізаторів повідомила росіянка Валентина Миронова із Тульської області, яка пройшла війну, і перебуваючи в Рівному, бачила як знищували воїнів УПА: «Я оказалась случайным свидетелем, когда привезли на автомашине группу бойцов УПА и повесили на моих глазах. Смерть все они встретили мужественно, я бы сказала героически. ...И меня поразило, потрясло – все они умирали, принимая мученическую смерть со словами: «Слава Украине!». Молнией мелькнула мысль: разве так мужественно умирают бандиты, как их называла коммунистическая пропаганда? Так идут на эшафот только парни, страстно любящие свою землю, свой народ, жаждущие освободить свою землю от оккупантов. И я подумала: кто же бандиты – те, кто умирает за свободную Украину, или те, кто пришел на эту землю и творит злодеяния? Я склоняю свою седую голову перед теми молодыми мучениками, которые 50 лет тому отдали свою молодую жизнь за независимую свободную Украину»⁵⁴⁰.

Свідомо віддавали своє життя за свободу Українського Народу не тільки дорослі, але й українські діти. В дитячих репресивних колоніях заточення тільки на території України на 1 травня 1949 р. більшовики утримували 176 хлопчиків і 232 дівчинки, яких військові трибунали МВС у 1944–1946 рр., за мовби приналежність до організацій українсько-німецьких націоналістів чи сприяння їм, ув'язнили переважно на 10–25 років⁵⁴¹. Коли через п'ять років після

⁵³⁹ *Волинь* (Луцьк). 1992. 30 червня. П. Боярчук.

⁵⁴⁰ *Волинь* (Рівне). 1992. 11 вересня; *Голос України* (Київ). 1992. 15 вересня. № 175.

⁵⁴¹ *ЦДАГОУ*. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5681. Арк. 159–184.

закінчення Другої світової війни (1949 р.) більшовики надумались звільнити 161 малолітнього в'язня, серед яких було 131 дівчинка, то виявилось: в роки ув'язнення малоліток більшовиками їм виповнилось не більше 12–14 років; кожен із них належав до сімей селян – бідняків, рідко середняків; батьки з іншими членами сімей, до яких належали ув'язнені діти, адміністративно були вислані на східні простори Московської імперії. Архіви не дають повної відповіді: перше, про звільнення 161 малолітка із 408 ув'язнених; друге, чи вдалося поєднати малоліток з висланими їхніми сім'ями, оскільки в архівах не виявлено списку висланих батьків; третє, доля решти із 408 ув'язнили малоліток дотепер залишається не дослідженою. Дітей судили і в післявоєнні роки, коли їм слід було б ходити в школу, адже із засуджених з 1 листопада 1946 р. до 1 квітня 1947 р. у Львівській, Дрогобицькій, Тернопільській, Волинській, Чернівецькій, Закарпатській і Рівненській областях 974 воїни УПА, 1274 члени ОУН. Особливу увагу москалі приділяли «бандпособникам» – 1036 і «недоносителям» – 145, серед яких було 160 осіб віком до 18 років, яких наказали також засудити.

Більшовики боялись повстанців ОУН–УПА найбільше тому, що в їхні ряди йшла молодь, яка свідомо віддавала своє життя за майбутнє України. На нараді, яку проводив М. Хрущов у Львові 14 лютого 1946 р., йому доповів про сили повстанців⁵⁴² начальник НКДБ Волинської області: «Нами в'яснено, весь нажим оуновско-го подполья идет на молодежь. Я сам лично допрашивал одного паренька 1928 г. рождения, который наряду с разведывательной работой вел и пропагандистскую работу»; одночасно головному катові доповідав начальник НКДБ Львівської області Воронін (москаль): «Выполняя решения ЦК партии ... Мы арестовываем в большом количестве и убиваем бандитов – молодежь 1925–1927 и даже 1928 года рождения. Среди бандпособников мы имеем много женщин, девушек 18-ти летних, 16 и 15-летних. Мы имеем случаи, когда мы физически уничтожаем девушек – участниц банд». Варвари!

Однією із причин ув'язнення дітей після закінчення Другої світової війни на території України було і залишилось намагання

⁵⁴² ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 75. Спр. 115,176. Арк. 31, 187–194.

годувати ліниве населення Московської імперії харчами, насильно забраними в працелюбних українців. Після німців за лютий–червень 1944 р. українську землю окупували більшовики і в західні та центральні області зразу ж було направлено 42 тис. завчасно підготовлених за скороченою програмою наглядців, кількість яких щороку поповнювалась⁵⁴³. Автор знає, що до школи, де він навчався, в Уланівському районі Вінницькій області, прибула вчителька, яка за скороченою програмою закінчила спеціально створений педагогічний інститут в Луганській області. Швидко підготовлені учителі, управлінці, політики, репресивні органи та інші займали усі посади в культурно-освітніх, партійно-советських органах та організаціях, основним завданням яких було ліквідація української мови та історії, культури, звичаїв, зросійщення українців. Значна частина наглядців була зосереджена на конфіскації хліба, сала, м'яса та інших харчів.

Ось саме концентрація засилля пропагандистів, які суцільно знищували українську націю та ще й повністю вигрібали мізерні харчі сприяли противитись не тільки дорослих, але й дітей. Про жорстокість москалів, що захопили українські землі і народ, можемо довідатись з розповіді інваліда світової війни, колишнього політпрацівника, свідка подій у Західній Україні А. В. Дзябури⁵⁴⁴ «Я родом з Харківщини. ...У Львові в мене була сестра, тому я й приїхав жити до неї. ...Мене і трьох партійців ...направили в Межеловичі Яворівського району Львівської області. У райкомі партії ми отримали для самозахисту карабін і конкретне завдання – зібрати у жителів села 300 центнерів хліба. Перше сильне враження на мене справив голова сільської Ради Дютель, до якого я звернувся по допомогу. Вже випав перший сніжок, а він прийшов у сільраду босим! Це була немічна, налякана, розгублена людина. Він дав нам списки людей і поспішив зникнути.

І ось заходимо у перший дім. Злидні, яких світ не бачив! Меблів нема. Навіть стола немає. Хазяїн, хазяйка і троє діточок оторопіло дивляться на нас. Лець язик повертається сказати, що вони повинні

⁵⁴³ ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 75. Спр. 4. Арк. 15.

⁵⁴⁴ *Голос України*. 1992. 20 листопада. Записав Сергій Павленко.

здати центнер хліба. Хтось із нас виконує цю місію. – Добрі люди, – скиглив господар. – То де ж я вам його візьму? При нас шукає і знаходить папірець. У ньому написано: «Держава дякує вам за те, що ви своєчасно виконали перший обов'язок – здали хліб». Ми розвели руками, вибачилися і вийшли з хати. Заходили в інші оселі, і така картина повторювалася. Усі мали подяки!

Увечері приїхав секретар райкому партії. Його обурило наша бездіяльність, а особливо виправдання: «Я плевать хотел на эти бумажки. Чтобы завтра хлеб был!». Другого дня ми намагалися діяти суворіше. Але нічого не добилися. Діти хапали за руки. Жінки голосили. Безправні чоловіки від безсилля ховали очі. Я вже не знав, що робити. Серце моє краялося... Третього дня в Мужеловичі приїхав розлючений секретар обкому партії. Він пригрозив: «Положите партийные билеты».

За його вказівкою ми стали зводити селянських корів до сільради. Хто приносив зерно, той отримував свою годувальницю. Пам'ятаю, як зараз, заплакану жінку, яка принесла торбинку – кілограмів вісім гороху. «Це все, що є, – сказала. – Більше нічого не маю. Забирайте». Її сльози, слова мене остаточно добило. Я кинув ганебне заняття і поїхав у райком партії – здав карабін. ...за вчинене совість мене пече... Я певен, у ті дні після подібних діянь не один юнак з Мужеловичів пішов до вояків УПА. Хіба ми не заслуговували, щоб нас стріляли за чинене беззаконня і знущання над невинними людьми?

Я тоді ще не міг цього всього досягнути, узагальнити, як сьогодні. Зовсім не надав значення й такій «дрібниці»: коли ми, «добувачі хліба», приходили ночувати під захист гарнізону військ НКВС, енкаведисти перевдягалися в цивільне, начіпляли на кашкети тризуби і вирушали на нічні операції. Тоді, пригадується, газети дуже розписували, як бандерівці вирізали сім'ю і лише одного хлопчика чомусь залишили живим. Тепер думаю: для чого повстанцям, які боролися за вільну Україну, потрібне було таке злодіяння? Щоб компрометувати себе в очах людей? Ні! Подібні злочини були на руку лише сталінським сатрапам. Провокатори спеціально намагалися виставляти УПА в непривабливому світлі, настроювали проти неї населення. Вони не гребували нічим.

Після тієї моторошної заготівлі я ще раз був у відрядженнях у райцентрах. І що не ніч – то тривога, криті машини з жінками, дітьми. Я був свідком, як вантажили у вагони жителів Куликівського, Жовківського районів. Куди їх поночі відправляли? В які краї? Хто відповідь за ці злочини перед людьми? Боже! Та невже вояки УПА воювали не за свою свободу, не за своїх дітей і дружин, не за вільну Україну?». Подібне злодійство відбувалось не тільки у Західних областях, це була московська нападсть на всю Україну. Власні дослідження показують моторошні діяння більшовиків на моїй Вінниччині, коли більшовики забирали усі харчі, особливо у працелюбних селян і вони сім'ями вмирили у 1922–1923 рр., 1932–1933 рр., 1946–1947 рр., а хто хоч трохи не підкорявся, того вивозили до Сибіру і вбивали⁵⁴⁵.

У часи Українського повстання 1942–1952 рр. у боротьбі гинули сім'ї, навіть цілі села. Ось документальна розповідь лише про одну сім'ю із хутора біля села Олесина Козівського району на Тернопільщині⁵⁴⁶. Господар і голова сім'ї Микола Дяків помер від ран, одержаних під час приходу на Західну Україну московських «визволителів», його дружина Марія знайшла спочинок аж у Сибіру, двадцятишестирічний син Осип загинув (1950 р.) від банд енкаведистів біля села Краснопуща та 24-річна дочка Ганна, яка загинула від кулеметної черги тих самих банд біля села Криве. Залишились малолітні Стефа і Софія, а також малолітній син Анни Богдан, яких разом з мамою та бабусею Марією відправили до Сибіру. Після десятиліть перебування в Сибіру доросла Стефанія написала лист про трагедію сім'ї, окремі витримки якого наводим: «Дяків Осип Миколайович народився 21 січня 1924 р. в с. Олесино тоді Бережанського повіту. Загинув 2 липня 1950 р. біля села Краснопуща. ...У Львівський університет на фізико-математичний факультет, поступив в 1942 р. Він дуже любив ці предмети. Особливо хімію. ...Його бойові друзі розповідали, що він дуже гарний був в бою. ...Осип під шквалом куль бігав і командував. Не зважаючи на оклики друзів, щоб берігся. ...Закінчилась війна

⁵⁴⁵ Лознянський Б. Лузна-Лузна, село на Поділлі. Внниця: Твори.,2019. С. 441–517.

⁵⁴⁶ Тринько р. Краснопущі 415 років. Львів, 2014. С. 75–84.

з німцями ... Осип наш з'явився влітку 1946 р. ... Він в підпіллю і мусить ховатися. ... Коли він працював вдома, то на зв'язок по різних селах ходила сестра Анна. В с. Ценеві Осип переховувався в хаті Стефана і Ольги Юськів ... В них була криївка, Осип і його друзі переховувались тут. ... Вбили Осипа.

Це був для нас найстрашніший час. ... Після смерті Осипа Анна продовжувала працювати зв'язковою. Коли дійшла вістка, що її хоче арештувати НКВС, перейшла в підпілля. Нас стали питати, де сестра? ... 10 червня 1951 р. маму арештували. Били її і питали: де дочка? Мама казала «Не знаю». Майор Ковальов і капітан Асеев, що дуже маму катували, казали: «А ми її вбили. Йде полюбуйся ось вона зі своїми бандитами під стіною лежать». .. Маму спитали: «Ну узнаешь?». Мама відповіла: «Ні, то не моя донька». ... Асеев знову завів маму до келії і став катувати. Бив головою до канта печі, тримаючи її за волосся. ... Ввійшов майор Ковальов і сказав: «Хватит, эта бандитская сволочь ничего не скажет». ... Трупі трьох хлопців і сестри енкаведисти скинули до пивниці. Туди ж кинули й маму. .. Тільки на другу добу маму витягли з підвалу від трупів і Ковальов спитав те саме, але мати знову сказали: «Ні». Тоді він сказав: «Пошла, сволочь бандитская, домой. Мы без тебя знаем, кто они».

Під вечір прийшли мама, чорні як дорога, кров на лиці, тілі, як я знімала з них чоботи, то кров, запечена кусками, випадала. Ми всі плакали, а мама вже не могли. Вони нам розповіли, що Ганю вбили і ще з нею трьох хлопців. ... Їх хтось зрадив. Хлопці пішли із села Криве до колійового будиночка при залізниці у лісочку. Потім з їжею пішла туди Анна. Через півгодини з'явилися енкаведисти. ... Вийшла Анна і сказала, що здаватися не будуть, що багато вже народу полягло за вільну соборну Україну і вони теж не здадуться. Застрочив кулемет і Ганю вбили. Хлопці затягли її в будиночок і продовжували бій до останніх патронів. Когось з них, що вибіг з гранатою, енкаведисти вбили, інші, мабуть, самі пострілялись. ... До хати ввірвались енкаведисти і закричали: «Собирайтесь, бандери, на Сибирь». ... Повезли до Козови, потім до Бережан, до тюрми. ... Як я увійшла в камеру, усі сиділи на підлозі, бо більше нічого не було. Посередині стояла бочка, котру називали «парашею».

Враження було неприємне. ...Тіснота, духота, сморід. Ось так нас тримали три місяці. На початку жовтня (1950 р.) завантажили в товарні вагони і повезли в Сибір. ... Як вивозили до Сибіру, ми там будували бараки і в них жили. ...». Це тільки горе однієї сім'ї на Тернопільщині, а подібне відбувалось з численними сім'ями в більшості сіл усіх областей західної і центральної України.

Не дивлячись на таку зневагу і суцільне вишукування харчів, селяни за підтримки загонів УПА чинили впертий опір насильницькій колективізації, яка розпочалася ще з 1940 р., яку призупинила війна і тільки після 1944 р. більшовики розпочали заганяти селян в колгоспи. Підтримка населення давала можливість УПА контролювати ситуацію в усій Західній Україні, особливо протиостоянню колективізації на селі і взагалі впровадженню радянської влади. Великі загони УПА нападали на великі містечка, руйнуючи тюрми та радянські установи, що викликало лють більшовиків. Однак це давало змогу селянам Західної України допомагати населенню Східної України виживати в час Голодомору 1947 р, куди масово приїздили і селяни і жителі міст зі Сходу, щоб роздобути бодай які харчі. З мого села Лозна, що в Уланівському районі на Вінниччині, багато селян і моя мама, добирались на Захід і привозили харчі.

Була визначена ціль – боротьба за незалежну Україну, створено центр організації битви – Організація українських націоналістів і її військові загони, визначено, що треба боротися проти кожного колонізатора – поляків, німців і москалів. Багато українських патріотів, дорослих, молодь, навіть діти йшли на битву, знаючи, що можуть загинути, але вірили у перемогу для майбутніх поколінь.

Проте було багато складностей серед усіх прошарків українського суспільства. Провідники повстанського руху мали розбіжність у відносинах з колонізаторами, що призвело до появи ОУН (б) і ОУН (м) та в селах, коли одні служили німцям, москалям, а інші все-таки направлялись в загони УПА. Складнощів було чимало в українських селян з давнини, але найбільш болючими стали після підписання 23 серпня 1939 р. пакту про ненапад між Німеччиною і СРСР, до якого додавався таємний договір, за яким ці держави поділили Польщу між собою. За цим таємним договором 17 вересня

1930 р. москалі зайняли землі Західної України, які в минулому були віддані Польщі відповідно до договору 1921 р. між Московією і Польщею. Настала жорстокість.

Українська нація, особливо селяни, постійно перебували у таких складних умовах, що надзвичайно важко зорієнтуватися: де правда і де кривда; де свої, а де чужі; в яких справах є прояв патріотизму до своєї Батьківщини, а в яких зрада; як ставитись до колонізаторів, які постійно змінюються – поляки, німці, москалі. Наведемо лише один приклад з села Обенижи Турійського району на Волині, що подають місцеві дослідники⁵⁴⁷. Які ж страхінтя і протилежності показуються в одному із багатьох сіл Західної України?

Сумна історія жителів села Обенижи розпочинається задовго до боротьби за незалежність держави. Виявляється, що коли більшовики прийшли 1939 р. на Волинь, то в селі уже існували комуністи – комуністична партія Західної України (КПЗУ), комуністи села допомагали москалям, навіть гинули, жителі з букетами квітів і червоними прапорами «зустріли радянські війська ми дуже радо, чекали на них давно, стрічали всі: і дорослі, і діти. ...На цю пору Соловичі, Обенижи називали червоними, в нас діяла тоді міцна підпільна організація КПЗУ. На цей час ми мало знали про репресії, про сталінщину та як ведеться політика відносно заможних селян. Але один той факт, що ми приєдналися до великої України, історично виправданий»⁵⁴⁸. І розпочалося: у 1940 р. створили колгосп, 35 селян вступили до нього добровільно, а решта примусово; розпочалося розкуркулення; при вступі до колгоспу здавали все і реманент, і тягло, і землю; наклали високі податки і хто не платив судили, висилали до Сибіру, як сім'ю Павла Брагнюка, багатьох помістили у Луцьку та інші в'язниці. На другий день війни (23 червня 1941 р.) всіх в'язнів Луцької, Володимир-Волинської і Ковельської в'язниць москалі розстріляли, але Сидір Чаплук із села Обенижи врятувався, який був тільки поранений, але вижив під тілами вбитих, розповівши про реальну трагедію.

⁵⁴⁷ *Ярмолюк З.П.* Нарис історії с. Обенижи, Турійського району на Волині. Вид-во «Луцьк», 2004. С. 21–32.

⁵⁴⁸ *Стець М.* Вікопомна дата. Ленінська правда. 1989. 15 вересня.

Здавалося, що жителі села Обеніжи зрозуміли радянську владу москалів, але під час війни, навесні 1943 р., в червоні партизани пішли 18 жителів села і воювали у загоні П. Коротченка. Коли ж узимку 1943–1944 рр. селяни Обенижів зазнавали утисків не тільки від німців, а й поляків, то селяни попросили захисту від повстанців УПА, яким девелося битися ще й з червоними партизанами, де воювали й жителі з цього села. У березні 1943 р. частина селян, що перебували на службі у німців залишили поліцію і перейшли до загону УПА, що формувався в районі села Вовчак. У березні 1944 р. на хуторі Щепа відбувся бій воїнів УПА з червоними партизанами. Одночасно жителі Обеніж і навколишніх сіл разом з воїнами УПА в ніч з 20 на 21 липня 1943 р. зруйнували залізничне полотно від Турійська до Володимир-Волинського. Навіть у сім'ях були протилежності: жителька села Єлизавета Панасюк переховувала нелегальну літературу і листівки, її ж чоловік Каленик Панасюк, столяр за професією, у 1936–1939 рр. служив у польському війську, а в квітні 1944 р. його забрали до війська москалі й у квітні 1945 р. він загинув. Жителі Обеніж брали участь у битвах УПА, де загинуло десять осіб, за що радянська влада наказувала: за участь в ОУН-УПА та допомогу повстанцям 15 обеніженців перебували в Сибіру 10–20 років і тільки семеро повернулись додому; трьох жителів села за співробітництво з УПА розстріляли без суду; семеро сімей вислали до Сибіру без повернення.

У такому становищі, коли руйнувалась не тільки економіка, а й духовність і традиції українців, перебували майже усі села і хутори Західної України, перебуваючи у колонізаційній залежності від поляків, угорців, москалів і німців. Подібне простежувалось у багатьох селах України, і хоча німці та москалі примушували силою служити їм, але протистояти такій нарузі не в усіх доставало духу, бо духовність за багато століть рабства була зруйнована. Слід зазначити, що значні протистояння були і в часи примусового виселення українців сім'ями до московських просторів. Коли прибув кат Каганович боротися з повстанцями і вигрібати харчі до Москви, то кадебісти зафіксували вислови⁵⁴⁹: енергетик Дрогобича Воляр-

⁵⁴⁹ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. спр. 4963. Арк. 21–23, 39–41.

ський, якого з сім'єю виселяли до Сибіру заявив: «Сколько я прожил на свете, а такой власти еще не видел. Это не люди, а варвары. Не разбираясь, хватают людей, женщин, стариков, и, несмотря на зиму, вывозят их в Сибирь. Но, ничего, это им так не пройдет. Мы не одиноки, с нами Америка»; інша жінка Дрогобича Ксеня Федяк з приводу виселення заявила «Пусть не радуются русские и все восточники. Сегодня выселяют нас, завтра будут выселять их»; серед населення чулися повідомлення: «Большевики вывозят ненадежные семьи потому, что в скором времени будет война с Англией и Америкой и они пытаются обеспечить себе надежный тыл».

Українські повстанці проявляли нечуваний патріотизм, але зрада німецької влади і намагання Московії повернути Україну назад у ярмо, а це дві потужні імперіалістичні держави з великим військом, не давали жодних шансів на перемогу. Це усвідомлювали і сприймали керівництво ОУН-УПА та всі повстанці, чого не спостерігалось в історії ні українських, ні європейських, ні світових середніх і великих битв за свободу. Про реальне сприйняття перспективи результатів українських повстанців 1942–1952 рр. переконаємось із почуттів Головного командира УПА Р. Шухевича, які він висловив після обрання українського парламенту у липні 1944 р. – Української головної визвольної ради (УГВР)⁵⁵⁰.

3.4.1. Правда і московська брехня про повстанський рух 1942–1952 рр.

*Москалі бояться, щоб народи
Знали правду про бандерівців
П. Полтава (П. Федун)*

За часів Радянського Союзу повсюди використовувалось зневажливе ставлення до ОУН-УПА, зневажливо називаючи відважних повстанців цих організацій – «бандерівці» або «націоналісти». Московська пропаганда всіляко паплюжила українських повстанців, називаючи їх «українсько-німецькі націоналісти», «куркулі»,

⁵⁵⁰ *Літопис* Української Повстанської Армії. Торонто, 1980. Т. 8. Кн. 1; Ребет Дарія. Здалека про близьке. Львів, 1992. С. 49.

«бандити», «бояться народного правосуддя», а тому сидять у лісі. Слово «бандера» набуло негативного значення, що існує й понині, на жаль. Все це московська пропаганда здійснювала для того, щоб українці східних областей та всі народи Радянського Союзу, довідавшись про справжні цілі українських повстанців, прогресивний і визвольний характер битви, самі не стали на шлях визвольної боротьби проти Московії. Молоде покоління українців, яке виховувалось за часів московської колонізації тепер в незалежній Україні вирішує політичні і державницькі справи, але здебільшого на державному рівні уникають використовувати ці поняття, що стримує розвиток країни і перемогу.

Термін «націоналіст», який за Радянських часів був зневагою до будь-якого українця, якраз з'явився внаслідок діяльності ОУН (б), тобто бандерівців, які становили основу Української повстанської армії, керуючись, на відміну від мельниківців (ОУН(м)), ідеологією про націю. Так, ідеологія передбачає: 1) народ, нація є найвищий і найміцніший тип людської спільноти; 2) суб'єктом історії в міжнародних відносинах є народи, нації, а не суспільні класи; 3) народ, нація не перехідне явище, а властиве всім формаціям; 4) національна держава забезпечує найкращі умови розвитку для народу; 5) найкращою міжнародною системою є система вільних національних держав народів світу. Все це не відповідає інтересам Московії, де об'єднано в суспільні класи безліч націй і народів для експлуатації москалями Всіх українців, які сповідували і сповідують українську націю і народ москалі з презирством називають «націоналістами» і «бандерівцями». Не люби свій народ, свою древню націю, тоді ти будеш шанований москалями, вони не будуть називати тебе «націоналістом». А люби москалів і називай їх своїм «старшим братом», тоді тебе не називатимуть ще й шовіністом, тобто розпалювачем ворожнечі між народами, хоча той народ (москалі) колонізував твою країну та експлуатує твій народ.

Українські революціонери і повстанці, озброєні ідеями С. Петлюри, Є. Коновальця та С. Бандери не розпалювали ворожнечу між народами, а виступали винятково проти московських колонізаторів, які проводять політику жорстокого національного гноблення й економічної експлуатації: український народ позбавлений

можливостей волевиявлення як в середині країни, так і поза її межами; використовували українське виробництво як сировину, вивозили все вугілля, чавун, сталь, хліб, м'ясо, овочі, молоко, яйця; репресивні органи – ЧК, ГПУ, НКВД, МВД, МГБ знищили сотні тисяч українських вчених, істориків, мовознавців, літературознавців, економістів, письменників, поетів, митців; сотні тисяч українських сімей вивезено в Сибір, Середню Азію, сотні тисяч українських патріотів знищили в тюрмах, на засланнях, у концтаборах, розстрілювали під час битв; в колгоспах запрягали жінок до борін, заставляли носити на плечах гній на поля, колгоспників засуджували до ув'язнення за зібрані колоски, рятуючись від голоду, які могли б зігнати; видавали колгоспникам лише 100–150 грамів зерна на трудовень; жінок на шахтах примушували працювати, щоб втрачати здоров'я; примушували українську інтелігенцію виступати проти власного народу, кривити душею і опльовувати національні святині; нарешті, Україна втрачала все, вона зникала з карти світу, про неї не знали інші народи. Мабуть, не знайдеться у світі людини, окрім москалів, яка може сказати, що боротьба повстанців УПА проти такого колонізатора була шовінізмом.

Враховуючи, що найбільше зневаги зазнавав С. Бандера, треба пояснити сучасним історикам і народу, що не він розпочав повстанський рух в роки Другої світової війни. Все розпочалося з часів Української революції 1917–1921 рр., де важливу роль відігравали такі особистості, як С. Петлюра, Є Коновалець, А. Мельник та інші, які після поразки революційного руху, відбули в еміграцію. Українські провідники врахували основні причини поразки революційного руху 1917–1921 рр., зокрема, відсутність єдиного координаційного центру визвольного руху та належної військової сили. Саме тому українські провідники, що пройшли важкі часи Української революції ставили завдання відновити Українську Державу, створити центр визвольного руху, яким стала ОУН, а також розбудувати потужну українську армію, якою стала Українська повстанська армія (УПА).

З огляду на це саме Є. Коновалець, що в минулому діяв разом з С. Петлюрою в роки Української революції (1917–1921 рр.), створивши і очоливши Організацію українських націоналістів (ОУН),

ставив завдання сформувати потужну армію, яка б допомагала будувати Українську Самостійну Соборну Державу. Організація українських націоналістів (ОУН) утворена у Відні 28 січня – 3 лютого 1929 р. на I Конгресі українських націоналістів, куди ввійшли раніше створені група Української націоналістичної молоді у Празі, Союзу Української націоналістичної молоді у Львові та інші групи, що об'єднались ще 3–7 листопада 1927 р. в Берліні. Справді, як дехто проповідує, існували й заклики Миколи Хвильового зі сходу «Геть від Москви!», але Організація українських націоналістів (ОУН) розпочалася з Євгена Коновальця.

Перший Провід українських націоналістів було створено на усіх українських землях на чолі з Є. Коновальцем, якому було доручено сформувати ідеологічну базу, програму, структуру і план дій ОУН. Утворення ОУН було об'єктивним продовженням Української Революції 1917–1921 рр. та відновлення проголошеної 1918 р. Української Народної Республіки, але уже під назвою Української Самостійної Соборної Держави. На переломі 1938–1939 рр. члени ОУН брали активну участь в громадському і політичному житті та у збройній обороні Карпатської України проти угорських окупантів, були головною рушійною силою на Буковині в умовах румунської окупації.

Москва побачила велику небезпеку в діяльності організатора і вождя ОУН Євгена Коновальця і 23 травня 1938 р. він загинув від рук кремлівських вбивць. Його соратники С. Бандера і А. Мельник розділили ОУН на дві частини (бандерівці і мельниківці), а тому організація прийняла дві назви – ОУН (б) і ОУН (м). Маючи політичний і державницький досвід з початком німецько-московської війни під проводом ОУН 30 червня 1941 р. у Львові було проголошено Українську Незалежну Державу, восени 1942 р. утворено УПА, вислано похідні групи у центральні і східні області України, розпочато битву проти трьох противників – німців, поляків, москалів. Невдовзі після 30 червня 1941 р. німці арештували С. Бандеру і він постійно перебував у німецькому полоні, надалі діяли лише його ідеї, які ще й підігрівалися більшовицькою пропагандою. Пам'ятаймо, що найвизначнішими діячами ОУН у різні роки були: Є. Коновалець, С. Бандера, А. Мельник, Є. Врецьона, З. Книш, З. Косак,

Б. Кравців, М. Лебедь, С. Ленкавський, С. Охримович, З. Пеленський, Л. Ребет, Я. Стецько, Я. Старух, Р. Шухевич, О. Ольжич-Кандиба, О. Теліга, П. Федун (П. Полтава), М. Арсенич, Д. Грицай, І. Климів (Легенда), Д. Клячківський, Є. Рогач. Ю. Гасин (Лицар), О. Дяків (О. Горновий), В. Охримович, інші.

Про видатного українця С. Бандеру знають і шанують в державі, в селі Старий Угрин є музей-садиба. Про полковника Андрія Мельника – державного, політичного і військового діяча, українці знають дуже мало. Народився А. Мельник у селі Воля Якубова на Дрогобиччині, його ім'я стерто з історії, хату його батьків знесли, село також майже зникло. Держава має врахувати, що А. Мельник розпочав свою діяльність в роки Української революції 1917–1921 рр. разом з С. Петлюрою та Є Коновальцем і переніс досвід в новий етап битви за незалежність України – Українське повстання. Після поразки повстання А. Мельник у 1946 р. створив Українську національну раду, а в 1957 р. висунув ідею заснування світового союзу українців. Відновити пам'ять про відомого борця за незалежність, не шукати звинувачень, не сприяти розбрату українців, а спільно протистояти ворогові, він для українців один – Московія.

Факт існування Української повстанської армії впродовж десяти років (1942–1952 рр.) переконливо стверджує, що її битви за свободу в жахливих умовах московсько-більшовицького терору відповідають найглибшим бажанням широких мас українського народу. Якби принесена жертвність героями ОУН-УПА не мала симпатій, всебічної матеріальної і духовної підтримки всього українського народу, чоловіків, жінок, дітей і людей похилого віку, то повстанці не змогли б протриматись не десять років, а й місяця. Боялись і бояться дотепер московські більшовики такої єдності повстанців, намагаючись всіляко її зруйнувати, що розповів агент більшовицької розвідки в УПА-Північ О. Чхейдзе (псевдо Чапаєв): «Я одержував інструкції для використання прірви, яка витворилась між українським визвольним рухом УПА і деякою частиною української інтелігенції з противного табору (мельниківці, бульбівці, уцеківці). ...Всякі сплітки і видумки, на нашу велику радість, ці люди дуже швидко приймали і поширювали. ...Спеціальною

нашою видумкою про запрошення Бандери в склад українського радянського уряду»⁵⁵¹.

Такі провокації, видумані москалями в Україні, поширюються й тепер про видатних провідників повстанських рухів минулого. Українські повстанці впродовж десятиліття (1942–1952 рр.) ставили завдання і дотримувались його – утримували свою організацію боротьби у формі збройного підпілля, поширювали серед українського народу моральні позиції визвольних і самостійницьких ідей в душі революційної боротьби: «Таким чином ведеться підготовка до остаточного повалення в Україні в догідний момент московсько-більшовицького панування, до відокремлення України від Росії, до побудови незалежної української держави»⁵⁵². Героїчна воля українського народу, як і в роки Українського повстання 1942–1952 рр., яскраво проявилася після 1991 р. під час Помаранчевої революції, Революції гідності та протистояння московським загарбникам, які розпочали у 2014 р. війну проти України.

Історики і наступні покоління мають знати, що задовго до одержання Україною незалежності, бійці і командири УПА, керуючись ідеями Петлюри, Коновальця і Бандери, ставили завдання і боролись за його виконання ще 1942–1952 рр.⁵⁵³: побудову на українських етнографічних землях української незалежної держави; Ми змагаємо до того, щоб викути єдиний революційний проти більшовицький фронт народів України, Білорусії, Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії, Сибіру; ми кличемо також російський народ до боротьби проти кремлівських поневолювачів. У цій боротьбі повстанці заявляли: «Для нас, бандерівців, характерний окремий, високо героїчний стиль революційної боротьби. Ми не визнаємо ні полону, ні капітуляції перед ворогом. Українські революціонери і повстанці в своїй основній масі не здаються живими в руки ворога: у безвихідному становищі стріляються останніми власними кулями або

⁵⁵¹ *М-ч*: «Перша Старшинська Школа УПА», «До Зброї». Ч. 9. Збірка документів. Видання Закордонних частин ОУН, 1955. С. 48–50.

⁵⁵² *Бюро* Інформації УГВР. Ч. 7. Реєстр дій за січень–лютий 1949 р.

⁵⁵³ *Полтава П.* Хто такі бандерівці та за що вони борються (1947 р.); *Мірчук П.* УПА 1942–1952. Мюнхен, 1953. С. 436–443.

розриваються власними гранатами». Москалі, розпочавши війну проти України 2014 р. мабуть не знають ще сили духу українського народу, який довго служив їм, але терпець урвався. Треба віддати належне бійцям і командирам, що їхні наміри були здійснені у 1991 р., коли Московська імперія розвалилась, є надія, що москалі відчують український дух і у війні.

На закінчення треба зайвий раз підтвердити для тих, хто боротиметься за свободу і вихід з московської колонізації. Як в часи Української революції 1917–1921 рр., так і під час Українського повстання 1942–1952 рр. Московія жорстоко дотримувалася своєї імперської ідеології, яка ґрунтується на словах царя Петра I «Без Украины нет России». Всі українці, особливо провідники боротьби за створення незалежної Української Держави, знищувались фізично. Дослідження показують, що С. Петлюра, Є. Коновалець та С. Бандера, які чітко і однозначно боролись за створення Української Незалежної Держави, були вбиті агентами Москви. Водночас М. Грушевський, В. Винниченко і А. Мельник, які діяли у тих битвах, мовби за інтереси українців, але дотримувалися ідеї, що Україна має бути у складі Московії на правах «федерації», залишались живими і працювали в імперській московській державі.

Висновки

Передусім треба відзначити основне: нечуваний героїзм українських повстанців за відродження древньої держави Русь і відокремлення її від Московії, провадився при шаленому опоріві москалів, щоб цього не допустити. Намагання москалів утримати українців у своїх імперії, без чого вона зникне, дає підтвердження актуальності ідеології повстанського руху, що «лише поділ Росії на окремі національні держави назавжди унеможливить відродження найреакційнішого російського імперіалізму, який впродовж багатьох сторіч був найбільшою загрозою і ганьбою для світу»⁵⁵⁴. Таке визначення дав

⁵⁵⁴ *Полтава Петро* (П. Федун). Чому ССРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав. 1950; *Мірчук Петро* (Канада). Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; *Львів*, 1991. С. 421.

у 1947 р. головний ідеолог Українського повстання 1942–1952 рр. П. Полтава, його мають враховувати світові і європейські політики, формуючи відносини із сучасною Московією, яка була причиною багатьох війн в Європі: похід Наполеона до Москви 1812 р.; Перша світова війна 1914–1915 рр.; Друга світова війна 1939–1945 рр.; холодна війна Московії проти провідних країн світу; багато інших постійних загроз для людства.

Боротьба проти Московії надзвичайно важка. На жаль, як постійно практикується в українській борні, між старшим поколінням борців і молодими, хоча і не мали розбіжностей у підтримці українського об'єднуючого націоналізму, але виникли розбіжності щодо питань тактики досягнення основних завдань. Так, частина учасників Організації українських націоналістів (ОУН), очолювана С. Бандерою, вважали необхідним утворення підпільної армії, щоб боротися з усіма, хто стоятиме на шляху української незалежності, навіть якщо це будуть німці. Інша частина ОУН, очолювана А. Мельником дотримувались позиції, яка передбачала орієнтацію на Німеччину, виступаючи проти створення підпільної армії, яка не призведе до військових і політичних переваг, а лише призведе до каральних дій з боку німців. Знову, як і в минулому, розкол у лавах борців за свободу завдав значної шкоди у національно-визвольній боротьбі, адже між двома частинами, здавалось би єдиних борців за інтереси знедоленого українства, були глибокі розмежування, існувала ворожнеча, яка призводила до збройної боротьби, що воістину, як писав Ю. Мушкетик, йшов «На брата брат». У таких протистояннях колонізатори використовували всі існуючі негативні риси людини, коли: «У провулках таїться сторожке око шпига і слабкість продажних сердець плює зневагою на наші святощі».

Так, в минулому були помилки, їх слід визнати і врахувати, адже загалом варто визнати та проповідувати, що посів жертв Української революції 1917–1921 рр. і Українського повстання 1942–1952 рр. дав видатні сходи: представники шестидесятництва; руйнація СРСР і одержання незалежності Української держави 1991 р.; Помаранчева революція 2004–2005 рр. – відстоювання незалежності України; Революція гідності 2014–2015 рр. – битва за незалежність,

європейське устремління і остаточне знищення московської колонізації.

Українське повстання 1942–1952 рр. очолювала Організація Українських Націоналістів, яка була створена активним учасником Української революції 1917–1921 рр. Євгеном Коновальцем, що свідчить про єдність двох повстанських рухів до свободи. Українські повстанці ставили єдине основне завдання, використавши фактор звільнення німцями українських земель від московських колонізаторів, – відновити Суверенну Соборну Українську Державу.

У провідників ОУН було прийняття двох напрямів своїх дій: перший – припинити боротьбу, врахувавши початок битви двох потужних агресорів, перейшовши в глибоке підпілля; другий – розпочати повстання, без великої надії на перемогу. Було прийнято другий, занадто важкий, напрям битви проти трьох колонізаторів – поляків, німців і москалів. На перемогу все-таки повстанці мали надію про яку сказав Голова Генерального Секретаріату Української головної визвольної ради (УГВР) Р. Шухевич (Р. Лозовський): «Можливі міжнародні ускладнення український народ повинен зустріти, ще більше згуртовуючись довкола українського революційного руху, під керівництвом УГВР, з ще більшою готовністю на найбільші навіть жертви в ім'я здобуття Української Самостійної Соборної Держави»⁵⁵⁵.

Повстанці впродовж десятиліття (1942–1952 рр.) показали величезні можливості українського народу відстоювати свою свободу. Світ і колонізатори побачили, що українці: здатні організуватися для боротьби за свободу навіть у неймовірно складних умовах; ефективно протистоять ворогові в умовах підпілля, відсутності централізованого постачання зброї та харчів; проявляють нечуваний героїзм, віддаючи життя на благо народу і держави; здатні реально сприймати битви не тільки заради перемоги, а й як приклад для майбутніх поколінь одержати нарешті перемогу і свободу.

⁵⁵⁵ *Бюлетень* Бюра інформації Української Головної Визвольної Ради. 1948 р. Вип. 2. Серпень. Збірка документів. Видання Закордонних частин ОУН, 1955. С. 38–42.

На закінчення відзначимо, що Українське повстання 1942–1952 рр., як і попередні битви, також потерпіло поразку. Проте такого рівня національно-визвольних змагань, жертвовності, розмаху і тривалості світова та європейська історія не знає. Прикрим є те, що українські повстанці вели нерівну боротьбу з переважаючою за чисельністю і озброєністю величезною тоталітарною системою в умовах злочинної байдужості урядів західних демократичних країн, що підтверджується багатьма прикладами їхніми діями.

Українські повстанці залишили після себе багато добрих справ, особливо, патріотичних. У 2018 р. в українському війську вже офіційно вітались: «Слава Україні! Героям слава!». Одначе треба поглянути в минулу історію і відзначити, коли і де вперше офіційно відбувалось це привітання. Таке привітання з'явилося і використовувалось в роки Українського повстання 1942–1952 рр. – «Постанова III Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів» за 21–25 серпня 1943 р. розпочиналась словами «Слава Україні! Героям слава!»⁵⁵⁶. Патріотичні слова лунали і в інших документах, зокрема, у відозві УПА із закликом вступати в ряди повстанців і боротися проти німецької окупації читаємо: «Слава Україні! Героям слава!»⁵⁵⁷. Більше того, в Рівненській окрузі ОУН випустила навіть в обіг гривні і на кожній купюрі два різних власних штампеля: один – «Слава Україні, Героям слава!»; на другому – «Слава Бандері!»⁵⁵⁸. Згадуємо про це, відзначмо в історії та літературі, щоб про новини УПА знали наступні покоління, повстанці 1942–1952 рр. заслуговують на подяку і добру пам'ять про них.

Одначе, не дивлячись на нечуваний патріотизм українці програли битву, не одержавши й будь-якої долі перемоги і здобутку свободи, навпаки, втративши її ще більше перед більшовиками. Основні причини недосягнення поставленої цілі: перша, довелося боротися проти трьох потужних колонізаторів – німців, поляків і москалів; друга, у ці надскладні часи повстанського руху українці

⁵⁵⁶ *Літопис нескореної України*. Документи, матеріали, спогади. Львів: Галицька ВС, 1997. Кн. 2. С. 98.

⁵⁵⁷ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 931. Арк. 134.

⁵⁵⁸ ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 22. Спр. 81. Арк. 50, 53–57.

та їх провідники проявили свою незмінну рису – розпорошеність сил, зокрема військових, протистояння борців за свободу між собою. Здавалося б, всі борються за свободу українського народу і звільнення власної землі, ніхто із повстанців 1942–1952 рр. не зраджував у битвах з німцями, поляками і москалями, але здебільшого своя думка, власні методи битви, окремі домовленості з ворогами, власні бойові загоны, повсюди прояви гетьманства.

Про це яскраво сказав історик Ярослав Грицак «У подіях на Волині ...маємо справу з кількома факторами: «макровійни» між нацистською советською державно–військовими надпотугами, «мікровійна» між польським, українським і советським підпіллям, мала громадянська війна між різними групами в українському підпіллі (як-от: протистояння між бандерівцями, бульбашівцями і мельниківцями; конкуренція за владу в новоповсталій УПА між галицькою та волинською групами), селянська війна за землю і, зрештою, елементарне бандитське шумовиння, котре паразитувало на війні й котрого було багато у волинських лісах»⁵⁵⁹. Щось додати тут неможливо.

Як засвідчують факти, всі такі риси передаються з часів Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького: після 1991 р. знову протистояння між провідниками битви за незалежність; після двох майданів до влади приходили корупціонери, злодії і промосковські агенти; паразитування на війні з москалями, що розпочалася у 2014 р.; програш медіапростору перед московськими агітаторами; ідеологія минулого, що українці мають дуже толерантно ставитися до москалів, бо це наші сусіди. Перший президент України Л. Кравчук, своїми думками про ставлення до москалів доказує, що він не підтримував і не підтримує українських повстанців 1942–1952 рр., як і однозначно були проти Московії, до якої належать Росія і Кремль. На запитання О. Бацман⁵⁶⁰ – чому ми не ведемо контрпропаганду, щоб прочищати мозок москалям, що забруднені пропагандою проти України, Кравчук відповів: «Не нужно представлять ситуацию героической для Украины, как хочет власть. «Прочь от

⁵⁵⁹ Грицак Я. Наше і дуже наше горе. Критика. 2003. № 7–8.

⁵⁶⁰ Бульвар Гордона. 2019. Іюнь. № 25.

России», «Прощай, немытая...». Есть Россия, а есть Кремль. Мы ведь должны это различать. ... Не верю, что Путин сможет развязать против Украины широкомасштабную агрессию». Треба постійно пам'ятати, що Л. Кравчук був основним більшовицьким ідеологом всієї України, мабуть ним і залишився, що підтверджується його діями і словами.

Українцям соромно, що їхній перший президент, який стояв у витоках розвалу Московської імперії не второпав, що широкомасштабна агресія Московії проти України уже більше п'яти років точиться, її називають гібридною, яка охоплює все: військову; економічну, духовну, історичну, територіальну і культурну агресію. Звичайно, такі українські керівники ніколи не очолили б воїнів УПА, а як показала практика, перший президент України, як і другий, і третій, виховані на московській ідеології, де вони ж і проповідували, що українці – це малороси, нічого не здійснили, щоб Україна стала вільною і незалежною від Московії. Однак це не так легко досягти, бо: «Россия, хоть и на издыхании, всегда будет готова, подобно трехглавому Змею Горынычу, выпустит из пасти ядовитый шовинистский, имперский огонь, даже если голова останется одна-единственная»⁵⁶¹.

Підсумовуючи діяльність Організація українських націоналістів (ОУН) з 1929 р. і Української повстанської армії (УПА) з 14 жовтня 1942 р. до 1952 р., варто стверджувати, що подібної тривалої всенародної боротьби не знала не тільки українська, а й європейська та світова історія. Московія, царизм і більшовизм таку боротьбу замовчували, принижували і знищували провідників битви за свободу, але на ґрунті понесених втрат ОУН і УПА виріс національно-визвольний рух, який сприяв відстоюванню свободи древньої і вільної української держави, після одержаної у 1991 р. незалежності.

Треба однозначно підкреслити, що в роки Українського повстання точилася найжорстокіша битва українського народу з колонізаторами, а саме поляками, німцями і москалями, але ніде в документах не згадують жодні ідеологічні, національні, військові, міждержавні чи соціальні традиції часів козацтва. Основна причина в тому, що

⁵⁶¹ Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Київ, 2019.

козацтво в Україні і Запорізькій Січі являли собою складний та суперечливий суспільний організм, в якому поєднувались відносний демократизм громадських відносин та посилення соціальної диференціації, без чіткого окреслення українських національних інтересів. Адже козацтво, особливо реєстрове, спочатку перебувало на службі у поляків, а після 1657 р. перейшло обслуговувати москалів, що кардинально не вписувалось в національну ідеологію ОУН-УПА, які боролись проти поляків, москалів і німців.

Мистецьке і героїчне ведення бойових та пропагандистських дій упродовж десятиліття (1942–1952 рр.), перебуваючи постійно у наступі в неймовірно складних умовах підпілля та військової і чисельної переваги московського загарбника, нечуваного у світі терору більшовиків, свідчить про: а) майстерність повстанської військово-агітаційної техніки УПА; б) велику бойову і моральну внутрішню силу бійців і командирів; в) широку підтримку й допомогу українського народу воїнам у битві за очікувану свободу; г) невсипну волю українського народу за будь-яких умов, найнебезпечніших, навіть великі жертви людських життів, не переставати боротися проти колонізаторів заради відновлення древньої Української Самостійної Соборної Держави.

Битва за звільнення від московського колонізатора ще далеко не закінчилась і буде продовжуватись. У цьому контексті майбутнім борцям за незалежність слід зосередити свою увагу на такому. Перше, показати світові, що сучасна боротьба з москалями є продовженням героїчної самопожертви українського народу впродовж 1942–1952 рр., щоб залікувати рану на Сході Європи, нанесену Московською імперією. Друге, в середині країни все ширше інформувати, що боротьба ОУН-УПА показала всім українцям національні ідеали задля: а/ активізації найширших мас українського народу на шляху боротьби за свободу; б/ дотримання демократичного націоналізму у демократичній державі. Третє, вірити і проповідувати реальність Українського повстання 1942–1952 рр., адже: «Кожна українська людина, дивлячись на героїзм і безмежну посвяту бійців УПА, тієї матері й жінки, що з подиву гідною мужністю приносять в жертву Батьківщині своїх синів і мужів, висилаючи їх на нерівний бій в ряди УПА, і дівчат, що не лякаючись тортур з власного

бажання йдуть в санітарки та зв'язкові УПА, і малих дітей що не бояться енкаведівських катів і переносять бійцям УПА важливі інформації – почуваеть гордість з приналежності до такого народу і певність, що нарід, який зродив УПА мусить перемогти»⁵⁶².

Основні причини поразки Українського повстання 1942–1952 рр.: перша, підступне невизнання німцями проголошення 30 червня 1941р. у Львові Незалежної Української Держави та арешт основних провідників повстання; друга, прояви незмінної української риси – відсутність суцільної координації повстанських сил і їх роз'єднання, а також протистояння між собою борців за волю, прикрим і вкрай негативним було протистояння бандерівців і мельниківців; третя, повстанські загони УПА вели битви на три фронти – німецький, більшовицький і польський; четверта, Україна і всі сили ОУН-УПА опинились між двома наддержавами з величезним військовим потенціалом, а тому очікувати перемоги не було змоги.

---

⁵⁶² *Мірчук Петро* (Канада). Українська Повстанська Армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 234.

Розділ 4

БИТВИ УКРАЇНЦІВ ЗА ВОЛЮ ПІСЛЯ 1991 року

Вступ

*В цей лютий час, що крицею гримить,
У дні брехні, і мсти, і зла, й безправ'я.*

Святослав Гординський

*Ч*ому так сталося, що велика древня держава, з високим рівнем освіти і науки, звільнившись від одних завойовників, потрапила до інших? Більше того, майже весь народ, особливо старшинська частина, досить міцно пристала до москалів. Справа в тому, що українці вже були підготовлені до середовища, яке було в Московському царстві. Після перебування упродовж століть у колоніальному рабстві під татарами, литовцями і поляками, українці, потрапивши у підлеглисть ще більших рабів, де за визначенням Чернишевського «Все рабы – снизу доверху», а тому почували себе комфортно і не дуже протистояли. Це підтверджується тим, що українці, як висловився один журналіст, «притерпелись» до рабів Московії, а тому великих битв за свободу впродовж 260 років (1657–1917 рр.) українці не провадили.

Тільки Українська революція (1917–1921 рр.) і Українське повстання (1942–1952 рр.) розбудили повстанський дух свободи, коли українці показали високий національний героїзм на важкому шляху битв за вихід з колоніального рабства. Іноді складається враження, що незалежність у 1991 р., була не завойована у важких битвах, а мовби випадково подарована москалями, які ділили між

собою стільці управління у нечувано великій імперії. Підписання документів у Біловезькій пуші 8 грудня 1991 р. про одержання Україною незалежності є не успіхом головного більшовицького ідеолога Л. Кравчука, бо москалі все утримують силою. Це славний результат діяльності після 1917 р. С. Петлюри, Є. Коновальця, С. Бандери, Р. Шухевича, Січових стрільців, членів ОУН і численних героїчних воїнів УПА, тисяч сімей вивезених до Сибіру за участь в УПА, які свідомо віддавали своє життя за відновлення Суверенної Соборної Української Держави, що проголошено 30 червня 1941 р. у Львові.

Проте, одержавши незалежність, завойовані попередніми повстанцями, українці після 7,5 століть рабства не звикли самотійно думати, відучились управляти державними і господарськими справами, не зрозуміли проблем, що їм принесла незалежність, впродовж майже трьох десятиліть нічого ще не вдалося вдіяти, щоб захистити незалежність. Навпаки, москалі, отямившись, намагаються відібрати в українців незалежність за яку віддали багато життів попередні покоління і в 2015 р. розпочали гібридну війну, анексувавши Крим та захопили частину Луганської і Донецької областей. В середині України москалям допомагають представники п'ятої колони та спеціальні диверсійні групи, які діють повсюди в Уряді, Парламенті, в областях і районах.

Мінська угода у Біловезькій пуші, укладена 8 грудня 1991 р., однозначно проголошувала: «Ми, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Україна, як держави – засновники Союзу РСР, що підписали Союзний договір 1922 р., констатуємо, що Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування». На цій основі Союзна Верховна Рада, своєю чергою, оголосила 26 грудня 1991 р., що СРСР перестав існувати і уже того самого числа (28 грудня 1991 р.) Україну визнали Сполучені Штати Америки. Тут слід підкреслити, що в 1917–1921 рр. в Україні існувала державна влада – Українська Центральна Рада, Гетьманат і Директорія, але ні один із представників українського уряду ніякого «Союзного договору» у 1922 р. не підписував, це здійснили більшовики, які захопили владу, навіть проголосили Харків столицею України. Отже, Україна ніякого «Союзного договору» з Московією

не підписувала ні в 1922 р., ні в 1654 р. міфічної Переяславської угоди, все вкрадалось москалями.

Хоча наймогутніша, найжорстокіша, найагресивніша імперія безкровно зникла з планети Земля, але її коріння і гени залишились в Московській федерації, яка ніяк не бажає втратити імперських амбіцій, особливо Українську колонію. Після розпаду СРСР Україна була, після Московської Федерації, країною з величезним економічним та військово-промисловим потенціалом, яка мала б стати поряд з такими європейськими країнами, як Німеччина, Англія і Франція. Однак до влади прийшли комуністи більшовицького гатунку, які спрямували свої зусилля не на хоча б підтримку економічного рівня могутності країни, а на власне збагачення, поглядаючи на Московію. Зник багатотисячний московсько-більшовицький кий і на всіх рівнях державної влади, де стільці зайняли недавні московські раби, панувала всюдозволеність і безкарність, що спричинило процес падіння економічного розвитку і життєвого рівня населення. Майбутні історики будуть вивчати соціально-економічний рівень, з яким Україна стала незалежною, і рівень до якого довели українські керманічі, виховані в умовах колонізаційної московської імперії.

Дослідження, проведені в перше десятиліття незалежності дали змогу розробити документ «Національна програма відродження України», в якому фокусувалась думка читачів на тому, що в сучасних умовах у нас є все, однак «Не було лише розумної стратегії, сучасної наукової організації та дієвих механізмів, а при владі – мудрих та патріотичних кадрів»⁵⁶³. Однак недавні більшовицькі ідеологи, що прийшли до влади, ніякої стратегії для незалежної України не робили, бо Московія робила все, щоб Україна повернулася назад в колоніальне рабство, президенти, недавні секретарі парткомів, цьому не заперечували, що буде показано.

Тому третя битва українців за незалежність буде надзвичайно важкою, бо Московія не багатиме втрати свого статусу «імперія» та можливо все більших територій, особливо українського харчового корита. Крім того, український народ ще генетично не впорався

⁵⁶³ Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. Київ, 2002. 743 с.

з минулим рабством, замовчування, що одержана воля - результат битв попередніх поколінь українців, а не подарунок колонізатора у 1991 р., значно розбещила не дуже добрих людей суспільства, особливо на всіх шаблях влади і бізнесових структур, де шаленіла оргія вседозволеності та анархії, коли все розкрадалось і ніхто ні за що не відповідав. Народ гнітила корупція, хвороби та бідність, що може призвести до ситуації, коли, як писав Волошин

*Вчорашний раб, усталый от свободы,
Возропцет, требуя цепей.*

Навіть вибори Президента України у 2019 р., коли українці проголосували за невідомого кандидата, не відаючи про його наміри і вміння, то це свідчить про будь-які можливі ситуації у нашій «незалежній» країні, яка віками перебувала в рабстві. Із тих, хто прийшов на вибори, більше 72 відсотків віддали свої голоси новому президентові. Ті «за», одержані шоуменом Зеленським, були не стільки за невідомого керманіча, скільки «проти» всіх бездарних українських президентів за роки незалежності, які опікали олігархів, посилювали корупцію, самі крали й іншим дозволяли, закривали очі на бідність та вихід України за смертністю на перше місце в Європі та друге у світі, в країні палає війна і на ній наживаються.

Усе відбувається мовби за словам, наведеним В. Базилевським⁵⁶⁴ «Кожне покоління, за Шептицьким, матиме артистів, вихованих на чужих взірцях, які віддадуть свої здібності чужому напряму, чужій культурі. І якщо між ними знайдеться геній, то він збагатить національну культуру частиною «чужого духа». І це правда, адже після 1991 р., коли українці одержали, мовби занадто легенько незалежність, то об'єднуючись у різноманітні партії і групи, провадили дискусії щодо правомірності: а) чи Українська революція 1917–1921 рр. та її керівники С. Петлюра і Є. Коновалець проклали дорогу до незалежності України?; б) чи справедливе визнання, що УПА та її провідники – С. Бандера і Р. Шухевич боролась за незалежність України?; в) визнавати голодомор, як геноцид проти

⁵⁶⁴ Літературна Україна. 2018. № 27. С. 7.

українського народу?; г) чи правомірно, що українська мова в державі Україна, має буди єдиною державною?; д) а чи Україна є європейською країною чи ні?; е) як має розвиватись сільське господарство, чи мають залишатись великі господарства у кожному селі? Про такі справедливі й зрозумілі в європейських країнах поняття українські керманічі, нащадки московських рабів і більшовицького виховання, ще думають дотепер.

Інакше не могло й бути, бо перебуваючи у «федерації» Московської імперії, як проповідували попередні українські керманічі Грушевський, Винниченко і Скоропадський, українці жили і виховувались в умовах, про які проголосив відомий А. Мікоян: «У нас теперь каждый трудящийся, сотрудник НКВД». Не випадково всі за всіма приглядали, всі на всіх доносили, при розмовах кажуть одне, інше думають, а дії зовсім протилежні. Такому навчили колонізатори не тільки простий народ, а й письменників, вчених, політиків, істориків. Українці завжди протистояли один іншому, у кожного своя думка про ту чи іншу подію чи справу, які слід здійснити, а тому втрачалась істина і справа здебільшого програвалась.

Така викривлена фундаментальність початкового виховання і навчання підтверджує незаперечний факт, що для закладання міцного фундаменту майбутнього нації, при зміні суспільного ладу в країні, необхідно розпочинатися перш за все з розвитку культури і особливо духовного виховання дітей та молоді. Адже великі завойовники ставили за ціль не стільки знищити народ скільки його культуру, тоді він сам зникне.

Адже навіть тепер, коли Україна одержала незалежність, величезна її територія ще знаходиться у складі Московії. За дослідженнями істориків з давнини, а це поріг історичного часу для українського народу – IV століття нашої ери, коли українці розпочали розселятись від північного узбережжя Чорного моря до Каспійського моря, територія сягала значних розмірів.

Історично сталося так, за переписами 1897–1900 рр.: «В политическом отношении эта территория входит в состав России, Австрии и Венгрии. Она включает: в Австрии ...; в Венгрии ...; в России – губернии: ...юго-западные части Курской, восточную часть Воронежской губернии и Донской области, значительные части

Кубанской и губерний Черноморской (Новороссийской) и Ставропольской (к которой примыкают затем более изолированные колонии Астраханской и Саратовской губерний)⁵⁶⁵.

Тут варто згадати, що у третьому Універсалі Української Центральної Ради 7 листопада 1917 р.) було записано «Остаточне визначення границь Української Народної Республіки, щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народів». За тодішнім переписом територія, яку займала Австро-Венгрія становила біля 85 тис. км², де проживало понад 7 млн населення, а територія зайнята Московією становила понад 750 тис. км², на якій проживало близько 33 млн населення. У перспективі, коли Московська імперія буде розсипатись, то вона втратить вкрадену назву «Русь», а решта української території повернеться до складу Русі-України.

Як формувалась наша нація і весь український народ після початкової організації козацьких загонів (сторожі) для захисту від татар і турків у часи колонізації наших земель литовцями? Литовці єдині колонізатори, які дозволили українцям свободу у виробництві й культурі, навіть багато чого самі запозичали, що стало основним фактором початкового зародження козацтва, а звідси й козацької держави. Одначе, коли прийшли наступні колонізатори – поляки, то козаччину всіляко утискували і використовували у своїх державних інтересах, переважно війнах, заможних українців, які вміли працювати і створювати багатство, поляки заохочували ставати українською шляхтою, підтримувати польську культуру і державу, тримати у покорі простий український народ, який у поляків мав назву не інакше як «бидло».

Наступні колонізатори – москалі, посилили тиск на Русь-Україну: найперше, забрали собі назву Русь і Московія стала зватися Русія – Росія; повністю ліквідували козацтво, знищивши Запорізьку Січ; видатних провідників науки, освіти, культури, мистецтва, військової справи і державного управління адміністративно та різноманітним заохоченням спрямовували до Московії; в жорстокі

⁵⁶⁵ Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. Киев: Лыбидь, 1991. С. 6.

періоди царизму і комунізму розумних, кмітливих та роботящих українців або знищували, або відправляли на широкі простори Сибіру. Майже всі українці, що вигорнуті до Московії піддалися тамтешній ідеології і служать вірою і правдою дотепер, про що написав Д. Павличко: «В новій Москві стоїть опричників епоха, І досі служить їй продажна хахлашня».

Як результат багатоговікового рабства, в Україні залишились здебільшого нащадки простого народу, а це колишні безробітні, безхатченки, наймити, батраки, тобто так звана голота. Після 1991 р. їм випала доля управляти Українською незалежною державою. Як і в минулі століття, вони, щоб вижити, дбали тільки про себе і свою сім'ю, так і в роки незалежності крадуть, щоб збагатіти, адже генетично вони були бідні, дбають не про державу та народ, який обрав їх на ті чи інші посади, що бачимо на прикладі усіх президентів і членів уряду впродовж років незалежності. Тому не треба дивуватися, що пройшло майже тридцять років незалежності, а добрих справ ще не вдіяно, лише розкрадаються українські багатства, погіршуються родючі українські чорноземи, випрошуємо у будь-кого кредитів, які після одержання розкрадаються, Європа і світ українцям не дуже довіряють, а москалі розпочали привласнювати частинами Україну. В усі роки незалежності (1991–2020 рр.) український народ перебував в умовах, коли: менша частина народу намагалися збагатитись за рахунок грабунків; більша частина народу намагалась вижити, або втекти за кордон; країни Європи і світу вимагають в української влади не красти і ліквідувати корупцію.

Якщо москалям не вдасться повернути назад у своє ярмо українців, то нам знадобиться після 1991 р. три-чотири покоління, щоб навчитися управляти і жити як європейці. Перше покоління уже відбулося (одне покоління – 25 років), а тому знадобиться ще не менше 70 років, щоб українці здобули очікувану волю і повернули колишню славу великої і шанованої держави. Люди ж менших здібностей цілковито піддадуться чужій культурі і не створять навіть того середнього, що могли би створити на рідному ґрунті. Переважна більшість українців, на усіх сегментах культури і шаблях державного управління мають велику частину «чужого духа», тобто

московського, що відзначається на становищі України впродовж усіх років незалежності.

Саме тому зразу після 1991 р. український народ був поділений на дві частини, кожна з яких дотримувалась різних ідеологій – радянська і антирадянська. Впродовж перших 10–12 років перевага належала частині народу, що дотримувалась московсько – радянської ідеології, що давало змогу легко перемагати колишнім комуністам на виборах до Верховної Ради і на посаду Президента України. Саме тому легко перемагав на посаду Президента України головний ідеолог комуністів Л. Кравчук і секретар парткому великого підприємства у Дніпрі Л. Кучма. Українці пам'ятають, що коли Л. Кравчуку у Верховній Раді України вручили в руки синьо-жовтий прапор, то він його швиденько поставив у куток, мовби йому в руки дали шматок розпеченого заліза.

Тільки коли відбулася Помаранчева революція, стало зрозумілим, що почала переважати антирадянська частина українського народу, коли перевагу віддавали національним інтересам України. Розпочали давати сходи посіву в попередніх битвах: Визвольна війна 1648–1657 рр.; Українська революція 1917–1921 рр.; Українське повстання 1942–1952 рр. Нерідко чується, що боротьба ОУН-УПА не дала бажаних результатів, а принесла лише колосальні жертви. Таким скептикам варто почути слова Мирослава Кушніра – підпільника, 22-річного бійця УПА, з села Божиків Підгаєцького району, поета, який в одній із книг написав «Ми сівачі – і ми, кинули зерно посіву в орну землю. Ми сповнимо свій обов'язок, хоча б цим зерном мали бути власні кістки. Нам байдуже, хто збиратиме жниво – ми, чи нащадки наші, але ми свідомі, що жнива ці будуть величаві і святі, як святе є зерно нашого посіву»⁵⁶⁶. Вдумайтесь, якби не було С. Петлюри, Є. Коновальця і А. Мельника, не було б ОУН-УПА, їхніх звитяг та провідників – С. Бандери, Р. Шухевича, багатьох інших, не було б руху шестидесятників, ми б не знали таких провідників, як Чорновіл, Стус, Сверстюк, Лук'яненко, Литвин, брати Горені, Симоненко і багато інших. Битва за незалежність України і її народу ще продовжується.

⁵⁶⁶ *Бережанська земля. Історичні мемуари. Збірник. Львів, 1998. С. 239–240.*

4.1. Важкі складнощі в перші десятиліття незалежності

Віки неволі приспали нас, українців.

Ю. Мушкетик

Четвертий період битв за вихід з рабства розпочався, коли Україна раптово у 1991р. здобула незалежність, що стало результатом Української революції (1917–1921 рр.) і Українського повстання (1942–1952 рр.). Цей період неодмінно буде названий «епохальним», бо українцям вперше прийдеться не повторити помилок минулих невдач, інакше знову буде програш. Доведеться розв'язувати безліч найскладніших проблем упродовж не менше чотирьох поколінь (100 р.), з яких уже одне покоління пройшло. Москалі зробили так, що коли Україна здобула незалежність (1991р.), то про неї ніхто нічого не знав у світі, навіть в Європі, бо нашу країну за часів Речі Посполитій прирівнювали до Брацлавського і Подільського воєводств, а в Московії за царизму це була якась «Малоросія», а при більшовиках лише одна із багатьох республік імперії.

Реально ж Русь-Україна була не «Малоросія», бо коли поглянемо на національний склад народонаселення СРСР за переписом 1929 р., то побачимо все навпаки: українців, без західної України, Буковини і Закарпаття, було 81 млн 195 тис.; москалів – 77 млн 791 тис.; білорусів – 4 млн 739 тис.; узбеків – 3 млн 905 тис.; татар – 2 млн 917 тис.; євреїв – 2 млн 600 тис.; інші народи (грузини, тюрки, вірмени, мордва, німці, чуваші, таджики, поляки, туркмени) – 11 млн 317 тисяч. Одначе політика Московії завжди була спрямована на знищення українського народу. Результат геноцидів – голодоморів, виселення тисяч українських сімей до Московії, фізичне знищення українців у роки Українського повстання 1942–1952 рр. та в Другій світовій війні, репресії 1937–1939 рр. дало конкретні результати в Україні. Уже за переписом 1979 р. українців, включаючи західну Україну, Буковину і Закарпаття, зареєстровано тільки 42 млн 347 тис., а москалів (росіян) уже налічувалось 137 млн 397 тис., чого у світовій історії не спостерігалось.

Більше того, якщо за півстоліття між переписом, москалів, білорусів, грузинів і татар збільшилось удвічі, узбеків, вірменів, таджиків – утричі, то українців стало удвічі менше. Про умови, які призвели до зниження народжуваності свідчить той факт, що зразу після Другої світової війни, коли навкруги все зруйновано, величезні складнощі життя, а народжуваність у селах була достатньо високою. За дослідженням Святослава Гординського навіть «у британській зоні Німеччини з червня 1945-го по грудень 1947-го р. народилося в таборах 3609 українських дітей»⁵⁶⁷.

Як результат фальсифікованої угоди 1654 р. Московське царство одержало від Русі-України освіту і перестали бути дикими, а коли навчилися, то постійно зачищали українську інтелігенцію, щоб її не існувало в Україні, вона мала бути тільки в Московії. З цією метою москалі застосовували до вчених, письменників, поетів і всієї української інтелігенції жорстокі і принизливі методи: хто за незалежну Україну, того в тюрму і там вбивали; хто думає за Україну, але пише так як вимагали царі і генеральні секретарі, того пригодовували під наглядом; хто повністю сприйняв московську ідеологію, історію і культуру, того забирали до Москви, щоб управляли імперією.

Після Української революції 1917–1921 рр. все українське знищувалось, видатних представників української інтелігенції або забирали до Москви, як О. Довженка, щоб він служив москалям, або заточували до тюрми і знищували, або замовчували, як М. Бажана, який після 1924 р. був кінокритиком, написав біля десяти кіносценарії, але щось більшовикам не сподобалось і його відправили назавжди займатися енциклопедією. Московська нація поповнювалась інтелектом української нації, що ми бачимо й тепер у ХХІ столітті, коли у керівництві імперією стоять нащадки українців. В СРСР письменників призначали видатними, якщо вони за «федерацію» і міфічну Переяславську угоду, якщо ні, то замовчували або знищували. Тепер після 1991 р. нікому призначати, а тому не з'явилося жодного «знаменитого» письменника, вченого чи артиста, українці ж ще не навчилися своїх висувати чи шанувати.

⁵⁶⁷ Літературна Україна. 2018 р. № 27. 2 серпня

Отже, українська інтелігенція була чисельно і духовно зруйнована, після 1991 р. нікому було відновлювати українську Незалежну Державу. Через таку колонізаційну політику в Україні відбулася критична нестача професіоналів і фахівців української національності, патріотично налаштованих будувати незалежну державу, повсюди управляли і контролювали москалі. Так формувався і старший, і менший брати, а коли «менший» брат проявив непокору, то «старший» пішов на нього війною.

Про відокремлення від старшого брата, а тим більше здобуття незалежності і свободи без якогось федералізму, майже ніхто в Україні за царських і більшовицьких часів не тільки не боровся у битвах, але й не думав, не писав у філософських трактатах, навіть не згадувались слова Шевченка

*Кайдани порвіте ...
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути ...*

Такі думки, а тим більше будь-які дії вважались неможливими, навіть помилковими, бо за це наступали репресії. Існує чимало причин, що гальмують порвати кайдани, але основною з них – це відсутність у нас української національної еліти: «на одну тисячу громадян України з вищою освітою: 358 – євреї; 158 – москалі; 116 – білоруси; 85 українці, які здебільшого русифіковані»⁵⁶⁸. Мабуть такий структурний стан інтелігенції враховував письменник М. Слабошпицький, коли заявив: «Ми інтелектуально відстаємо від світу»⁵⁶⁹. Все це здійснила московська держава і її народ, який генетично є жорстоким, з низькою людською культурою, що підтверджується фактами.

Українці-русини з давнини не були донощиками і задрісниками, зі своїми сусідами селяни були доброзичливими, коли до кого приходило лихо, то допомагали одне одному, важкі роботи виконувались толоками. Коли прийшли колонізатори, особливо москалі,

⁵⁶⁸ «Освіта». 2001. № 4–5, 17–24.

⁵⁶⁹ Літературна Україна. 2018. № 23. 14 червня.

то вони принесли і нав'язали українцям негативні риси (зздрість, доноси, ненависть до сусідів інше), що було в їхніх генах мабуть від диких північних народів. Це підтверджується багатьма прикладами, зокрема, відомого росіянина Олексія Леонова, який перший в історії вийшов у відкритий Космос⁵⁷⁰. На прикладі сім'ї, з якої вийшов космонавт, доказується, що **держава – Московія** характерна жорстокістю до свого народу не менше, ніж до колонізованих рабів, зокрема українців, білорусів, прибалтійців. Сім'я була багатодітна (10 дітей), мати учителька, батько Архип Леонов досвідчений селянин, навіть був головою сільради, якого у 1937 р. без суду арештували, все сімейство взимку вигнали з хати на вулицю. Заточення батька було безпідставним, бо у 1939 р. його звільнили і знаменитий космонавт дав оцінку своїй державі: «У нас, наверное, трудно порядочную семью найти, которую бы репрессии миновали».

Водночас **народ – москалі**, що не були репресовані, залишились, за словами космонавта, тільки «неграмотные глупые люди», вони жорстоко ставились як до предстваників свого народу з «порядочных семей», так і всіх підкорених народів і «натворили такого, что оправдать невозможно». Про себе О. Леонов, «который при жизни символом СССР стал», розповідав: «Мать учительница, отец всем вокруг помогал. Когда его без суда в тюрьму забрали, всем об'явили: «Это враги народа – берите у них что хотите», и никто не задумался ... соседи с меня даже штаны сняли – в одной рубашке оставили».

В такій політичній системі державної влади навіть інтелектуали відмовляються від своїх прав заради подачок, бо відомо, що самий заклятий ворог права – привілеї. Зі своєї помийниці москалі наливали багато бруду і ганьби в українську чисту хату. Водночас упродовж століть українські чесноти, перли і герої сяяли під іменем чужинців. Видатні представники Московії визнають суцільну втрату права громадянина: «Советский Союз был страной приспособленцев ... ради карьеры, собственного спокойствия, по вечерам приходит безмятежно домой к жене и детям, кривили душой, ходили на партсобрания, выступали, одобряли, клеймили»⁵⁷¹. На жаль, цьому

⁵⁷⁰ *Бульвар Гордона*. 2019. Ноябрь. № 47.

⁵⁷¹ *Бульвар Гордона*. 2019. Ноябрь. № 48.

москалі навчили й українців, що потребуватиме чимало часу для очищення від такого бруду.

Отже, після 1991 р. в Україні розпочало самостійну життєдіяльність суспільство: а) занадто деформоване у кількісному складі та структурі, коли значна частина українців перекочувала в Московію, а звідтіля прибули, здебільшого у міста, москалі значно низького інтелектуального рівня; б) як результат імперської політики москалів, коли всі високоінтелектуальні українці відправлялись на терени Московії, а тих, що залишались в Україні, привчали жити і діяти під музику імперської ідеології; в) перевантажене чисельністю нащадків прадідів, дідів і батьків, які були в рабстві, виконуючи роль прислуги, батрака, наймита, кріпака, городника, що в літературі знайшло назву – голота. Не випадково, перебуваючи уже 30 років, хоча й у неповній, але незалежності, українці багато чого втратили, навіть частину території, а доброго здійснили замало. Скажімо, під тиском європейських країн і США, змогли започаткувати деякі реформи: електронне декларування доходів; запровадили патрульну поліцію замість ДАІ; прийняли лише Закон України про антикорупційний суд; іще дещо. Шалена корупція як процвітала, так і процвітає, як розкрадали, так і розкрадають українське багатство, країну перетворили у сировинну базу світу, особливо сільське господарство, розвалили село і воно гине, люди рятуються втечею з України, працювати як не вміли й не бажали, так все і продовжується.

Поведінка українців була такою, до якої привчили їх москалі впродовж більше трьох століть рабства, або, як його називали москалі, кріпацтва. Ось вмер Й. Сталін (1953р.), на XX з'їзді КПРС М. Хрущов вперше наважився оприлюднити сутність жорстокості більшовиків і їхніх каральних органів, а відчуття наближення до останніх днів існування «імперії зла» уже проявлялося, коли ... М. Горбачов, розпочав заходи, спрямовані на деякі зміни в системі великої імперії. З цього часу більшовицька система «Союзу братніх республік» стала тріщати і ставало зрозумілим, що їй кінець. Проте національні політики республік, зокрема України, яких за добрювали привілеями, а здебільшого тримали під контролем, за ґратами або використовували для пропаганди комуністичної ідеології, пам'ятаючи садистську практику радянської системи, а також

суцільну боягузливість та виплекану інертність населення радянських республік, навіть не припускали можливості швидкого розпаду «союзу радянських республік».

Більше того, проведене на початку 2013 р. опитування⁵⁷², хтось же його ініціював, знаючи ситуацію, яка невдовзі розпочнеться, тобто москалі розпочнуть війну проти українців. На жаль, «опитування» показали: тільки 37% українців негативно ставилися до Сталіна, а 22% ставилися до нього позитивно; 34% були переконані у його мудрості щодо керівництва імперією; 13% вважали, що він не був тираном; 27% переконані, що український народ не зможе обійтися без керівника типу Сталіна, який все-таки прийде і наведе порядок. Навіть перед 1991 р. найреволюційніші ідеї не виходили за рамки федерації чи конфедерації України в радянському Союзі, як колись (1917–1921рр.) проповідували Грушевський, Винниченко і Скоропадський, що тоді реально призвело до захоплення України більшовиками.

У липні 1991р. Б. Єльцин став Президентом РСФСР, тобто одна із республік мовби вийшла з СРСР і з'явилися тріщини в імперському моноліті. Не відставала й Україна, і за прикладом «старшого брата» уже 24 серпня 1991 р. Надзвичайна сесія Верховної Ради України ухвалила Акт проголошення незалежності України. Розпад «імперії зла» розпочався, але Президент СРСР М. Горбачов ще вправся і останню крапку поставила Україна, коли 1 грудня 1991 р. на референдумі 90,3% українців проголосували за незалежність Української держави, обрали свого Президента, а десятки країн світу визнали суверенну Україну. Після цього раптово відбулась найвизначніша подія кінця ХХ ст. – 7–8 грудня 1991р. республікою Беларусь, Російською Федерацією і Україною підписана Біловезька угода, відповідно до якої сталося те, про що світлі голови, виховані брехливою більшовицькою пропагандою в умовах жорстокого вандалізму, навіть не здогадувалися: «Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування».

З 1991р. Україна розпочала завойовувати свою незалежність, скрізь точилися радісні, схвильовані, одночасно і вкрай незадово-

⁵⁷² *Зеркало* недели. 2013. 2 марта. № 8.

лені розмови про стан в якому перебувало українське суспільство у Московії. Зловтішно сичали й ті, хто не вірив в можливість відірватися українцям від російської імперії, – так в принципі не може бути, – пропагували анти українці. Як-то я розмовляв з моєю інститутською однокурсницею, родом із Донеччини, яка перебралась на постійне проживання до Москви, то в розмові вона сказала, – що ви там «бузіте», – мовляв трохи потріпаєтесь і все, бо Росія вам не дозволить великої самостійності. Стало прикро, що українці так думають, але через півтора десятиліття можна було переконатися у страшенному опоріві з боку сусідньої держави, яка була суцільною володаркою в колишній російській імперії, навіть духовності і помислів українців. Коли рабство багатьох століть несподівано закінчилося свободою (1991р.), про яку думали багато поколінь, все-таки українці не були до неї готові, особливо селяни:

*Коли ж прийшла очікувана воля,
Все сталося не так як бажалось,
Слова перетворилися в мечі, життя у смерть.
Нас остається дуже мало, невпинно нація зникає.*

Саме люди, переважна більшість яких були селяни чи вихідці з села, гуртом ввійшли у незалежну державу Україна 1991 р., яку треба повертати у колишне русло, яким успішно рухалась древня держава Русь і її народ – це не так легко, бо нікому, адже національна еліта настільки винищена спецорганами захисту штучно утвореної імперії, що знадобляться важкі десятиліття попереду для відтворення й еліти, й держави. З перших днів незалежності стала проявлятися відсутність єдності і низький рівень національної свідомості: в Україні як не було, так і немає високоорганізованої, дисциплінованої національно-демократичної партії або хоча б потужної громадської організації, яка мала б затверджену на з'їзді програму, в якій була б закладена державна перспектива і прогноз соціально-економічного розвитку, на виконання якої спрямовувалися б усі сили партії; невеличка частина представників національної еліти проявляла не запити народу і держави, а власні політичні інтереси.

Сталася прикра річ, коли після референдуму і Біловезької угоди відбувалися вибори Президента України, то народ обрав не представника націонал-демократичних сил, а Л. Кравчука, що був секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії України і виконував роль головного комуністичного ідеолога. Але хто тут має провину, народ чи представники української політичної еліти? В часи Української революції 1917–1921рр. гетьман України П. Скоропадський вивчив українців, бо й сам генетично українець і влучно сказав: «У каждого украинца найдется скрытая мечта осуществления Украины. ... В народе есть любовь ко всему украинскому, но он не верит пока в возможность достижения этих желаний; он еще не разубежден в том, что украинство не есть нечто низшее. Это последнее столетиями вдалбливали ему в голову»⁵⁷³.

Невдовзі після здобуття незалежності, коли економічний і соціальний стан в Україні значно погіршився, тоді ставлення до Радянського Союзу, особливо до Сталіна значно поліпшилось. До 1991р. на незалежність дивились романтично, а коли впродовж 1991–2002 рр. справи погіршились, українці з ностальгією згадували радянське минуле і знову чимало людей мріяли про сильну руку, яку проповідували московські агітатори і зразу ж з'явилась сильна рука В. Януковича, при підтримці москалів. Особливо проповідували Сталіна в Московії, до нього почали ставитися значно краще, ніж за часів Хрущова, і надалі все стане зрозумілим – Московія намагається відновити імперію.

Одержавши раптово незалежність і недостатньо полюбуючи Україну, яку звикли бачити часточкою Московської імперії, керівники держави, недавні секретарі більшовицьких парткомів, не знали не тільки що будувати, як позбутися пам'яті про колись велику державу Русь, але й коли цього можна досягти. Подібне підтверджується хоча б тим, що на 26-ті роковини незалежності, провідники українського народу, зокрема экс-президент України Л. Кравчук, який в часи більшовиків був провідником у пропаганді комуністичної ідеології, після перебування на Президентському посту в розпачі запитує: «Аби хтось надійний сказав: «Отоді й тоді наша біда

⁵⁷³ *Скоропадський Павло*. Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 49.

закінчиться і Україна вийде на шлях, про який ти для неї мріяв. Вона, власне, вже й зараз той шлях чітко бачить, але чи вистачить сміливості й сили по ньому йти?»⁵⁷⁴. Щодо Кравчука, то аналітики відзначають, що він створив країну, завершивши подвиг, якого ніхто й не очікував ні в Радянському Союзі, ні в Європі, а тим більше в Україні. Він, відомий комуністичний ідеолог, мабуть, прямуючи до Біловезької Пущі, був серед тих, хто й не думав розвалювати СРСР. Коли ж прибули, поговорили, і сталося те, чого не могли здійснити століттями українці у битвах з 1648 р.

Другий Президент України Л. Кучма, перебуваючи на посадах партійних осередків комуністів великих підприємств також заявляв: «Скажіть, що ми маємо будувати і я буду будувати». Можливо у будь-кого з президентів України виникнуть питання: чому Україна вийшла на перше місце зі смертності народу?; чому зникають села, де немає робочих місць, не розвивається фермерство, немає народжуваності і зникають школи?; чому сільське господарство, де виробляється майже весь додатковий продукт, залишається бідним і жалюгідним?; чому мислячі українці, особливо вчені, рятуються втечею з України?; чому Москва не дає спокою Україні й веде з нею жорстоку війну, забирає шматочками територію? Українські вчені багато чого пропонували урядам усіх президентів України, що і як слід управляти і діяти в роки незалежності, але ніхто нічого не читав, усі тоді й тепер зайняті власними справами, про що знає особисто Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович і П. Порошенко, а тому в них раптово виникають подібні запитання – прогноз, передбачення, перспектива і т.д.?

Народу України, керівникам держави, які уже нею керували і намагаються зайняти президентський пост, своїм односельцям і їхнім нащадкам повідомлюю, що за власними дослідженнями мені довелося зробити висновок, що для виходу з епохи рабства знадобиться не менше трьох-чотирьох поколінь. Подібний термін враховує основне, що притаманне нашому народові – працездатність, любов до праці, що і приваблювало сусідів, щоб користуватися нашою працею. Не завжди наш народ був бідний і немощний, усі

⁵⁷⁴ *Бульвар Гордона*. 2018. Март. № 10. С.14.

намагались добре працювати і добре жити, бо така була віра народу і серед русів на рівні віри проповідувалось: «Якщо хтось на цьому світі бідний, то і на тому, якщо хто багатий тут, то і там». Подібне відношення до заможності проповідувалось з дитинства, а тому в усьому світі відомо, що українці працелюбні, люблять веселитись і відпочивати, але вони потрапили у рабство, спочатку татари, далі поляки, москалі, що пригнічувало у роботі і заможності.

Результати господарювання за три десятиліття незалежності вражаюче негативні, що свідчить про справедливість вище наведених визначень. Отже, ще будуть битви за свободу, економіку, культуру, історію і соціальні норми для чого знадобиться близько 70 років, це не слова, а реальність. У роки незалежності України на усій її території відбувалися процеси очищення від рабського минулого, зокрема, відмова від московської церкви, засудження ідеології минулого тоталітарного режиму більшовиків та інше. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та з метою належної реалізації Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», враховуючи пропозиції громадських слухань, проведених на території населених пунктів сільських і селищних рад, великих, середніх і малих міст у перспективі буде дещо здійснено.

Однак, це тільки початок духовного очищення, бо надалі ще складніше – відновити виробництво в містах і створити селянам робочі місця, забезпечити належні соціальні потреби, особливо у лікуванні й освіті, які б відповідали європейським стандартам вільних людей, бо вільні люди мають ще й працювати та заробляти кошти для прожиття. За роки незалежності сталося таке, яке буде ще вивчатися, особливо причини зниження усіх показників життєдіяльності людини, особливо зниження чисельності населення, перевищення смертності над народжуваністю, тоді як після Української революції (1917–1921), голодоморів (1932–1933рр.), репресій (1937–1939 рр.), Українського повстання 1942–1952 рр., і світової війни (1939–1945 рр.) чисельність людей в містах і селах не зменшилась, а збільшилась.

Тепер маємо неприємне становище, коли Україна зайняла перше місце в Європі і друге у світі за корупцією⁵⁷⁵, де не менше 60% національної економіки перебуває в тіні, державний бюджет постійно потребує додаткових коштів через дефіцит у межах 90–120 млрд грн, а на руках і в банках у населення налічується понад 125 млрд дол. США, яких уряд не вміє використати для вкладання у розвиток національної економіки. Більше того, понад 145 млрд дол. США, які мають українські бізнесмени, урядовці, навіть президенти, політики й навіть дрібні корупціонери, перебуває за кордоном в офшорах, які працюють на економіку інших країн. Українське дикунство у тому, що нерідко під прикриттям іноземних компаній, з кошти офшорів надаються кредити українському урядові, тобто корупціонери кредитують самі себе, одержуючи великі прибутки.

Народ України та керівники іноземних держав, іноді зі сміхом, запитують в українських перших осіб, – чому подібне відбувається у великій і багатій ресурсами країні? Адже перші керівники держави знають проблеми, які чомусь не вирішують. Скажімо, якщо йдеться про використання коштів українців через банківську систему чи причини, коли українська територія встелена московськими «Сбербанками», які наносять тільки шкоду економіці, а В. Ющенко вважає себе банкіром, то мав би з цим впоратися. Коли ж розглядати катастрофічну ситуацію з тіньовою економікою, то проблему також є кому розв'язувати, адже секретар РНБО, Голова Верховної Ради України і в. о. Президента України О. В. Турчинов ще в перші роки незалежності, мабуть, єдиний із тодішніх вчених захистив докторську дисертацію з проблем тіньової економіки.

Щось не в'яжеться у нашій незалежній державі. Мабуть, такий стан в державі при здавалося б досвідчених перших особах у її керівництві зумовив те, що экс-президентам нічого не вдалося токового здійснити для зміцнення одержаної незалежності. Вони лише скаржаться: В. Ющенка, якого до влади вихлюпнула хвиля Помаранчевої

---

⁵⁷⁵ *Корупція* – підкуп, підкупність і продажність серед державних, політичних і громадських діячів, урядовців і службовців державного апарату всіх рівнів управління.

революції (2004–2005рр.) промовляє у 2018 р.: «С нами происходит что-то фатальное и патологическое»⁵⁷⁶; Л. Кравчук підтверджує думку свого наступника: «...Діла не буде – програємо українську справу, як програвали й століттями до нас»⁵⁷⁷; Л. Кучма в книзі зауважив: «Мої російські друзі будуть повністю з нею згодні. ...Хто шукатиме на її сторінках щось антиросійське, марно витратить час. ...Це зовсім не привід, щоб погано ставитися до Росії. Принаймні – для мене»⁵⁷⁸. Отак українці, які роками очолювали Українську владу, здавалось би щось мали б зробити для незалежної держави, а Кучма, книжку про Україну і Росію повіз до Москви, оправдовується, що про москалів нічого поганого не написав.

З ким вони працювали можемо побачити з того, що відомих очільників в часи президентства В. Ющенка, яких він і тепер пропонував би на високі посади в державі, зокрема В. Пинзеника та Ю.Єханурова, яких я особисто знаю з часів їх приходу на роботу в Держплан України (згодом Міністерство економіки). Не можу підтвердити їхні високі здібності в державному управлінні, як це робить Ющенко, адже вони, будучи посередніми державними службовцями в Держплані України, не допомогли йому щось вдіяти. Усі попередні очільники держави, виховані комуністичною ідеологією, також більше дбали про власну сім'ю, а ніж про державу і народ, але є зовнішній вплив, який продовжує тримати в обіймах від президентів до простого народу – це москалі: агітація, підкупи, погрози, диверсії і саботаж на усіх рівнях управління через п'яту колону в державі.

Погляньмо на найбільш проукраїнських экс-президентів Кравчука і Ющенка, їхні дії все-аки свідчать, що вони поглядають на Москву. Здавалось б Кравчук, який підписував в Біловезькій пуші угоду, відповідно з якою «Союз РСР, як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування», в умовах нападу Московії на Україну (2013–2019 рр.) не повинен закликати українську владу до жодних поступок. Як зрозуміти такі його

⁵⁷⁶ *Бульвар Гордона*. 2018. Февраль. № 9.

⁵⁷⁷ *Бульвар Гордона*. 2018. Март. № 10.

⁵⁷⁸ *Кучма Л.* Україна – не Росія. Москва, 2004. С. 28.

слова?: «Влада скигнить: нас не підтримують, проти нас боротьбу ведуть, а чому? Хіба тільки за владу? А може чимось поступитися ви не здатні, до когось дослухатись, інші думки реалізувати? Ні, підтримуйте нас, але лише з нашими думками – втім, це не компроміс, а диктатура власної позиції»⁵⁷⁹? Далі экс-президент Ющенко, розповідаючи про неодноразові зустрічі з Путіним, все-таки утаємничує перед своїм народом деякі розмови, мабуть не приватні, а державні: «В конце концов я услышал слова, которые пока не могу повторить, но они были достойными с точки зрения выхода из политической ситуации»⁵⁸⁰. Це що політична ситуація, коли повним ходом йшла підготовка до захоплення Криму і війни проти України, з метою захоплення більшої її частини земель?

Мабуть, экс-президентам слід було б усвідомити, що з часу, коли він залишив посаду пройшов чималий період, політична ситуація ускладнювалась, пролилось багато крові, а він мовчить, мабуть, очікує дозволу з Москви чи що, але невдовзі ті пояснення, мабуть, знадобляться для кримінального рішення, бо не треба думати, що перебування на високій посаді захищає від кримінальної відповідальності, якщо є елемент злочину проти народу. Заклики чимось поступитися перед Московією чи замовчувати розмову з Путіним, коли народ і держава гинуть, є злочином. Можливо Путін просив Ющенка дати більше влади московським прихильникам, звичайно, в обмін на поліпшення ситуації у відносинах, адже не випадково особисто Ющенко все зробив, щоб президентом став Янукович, а не Тимошенко. Мабуть, не хочеться визнати свою провину перед Україною, яку Янукович, ставши Президентом України, на думку В. Горбуліна: «Тянул в старательно вырытую путинской лопатой яму».

Такі, на жаль, усі наші президенти за роки незалежності й про це свідчить чимало тверджень. Немає ніякого виправдання усім президентам України перших десятиліть відстоювання незалежності держави, бо аналіз усіх їхніх дій, які ними допускалися, дає негативну оцінку крокам, що здійснювала Україна в угоду північному сусіду,

⁵⁷⁹ Бульвар Гордона. 2018. Март. № 10. С. 15.

⁵⁸⁰ Бульвар Гордона. 2018. Февраль. № 9. С. 9.

мовляв, заради добрих сусідських відносин. Уже давно Кравчук відійшов від влади, спрацювала міна уповільненої дії, яку закладав він і його наступники – точиться війна, втратили Крим. Але він застерігає, щоб українці не ображали «Великоросів», а це засвідчує, що коли служив московським більшовикам, то й продовжує служити, це не зникає, воно назавжди. Сучасних керівників України нічому не навчають: агресивні факти та думки істинних українців, а також минулі промахи очільників українських битв за звільнення від московської колонізації.

Учасник Євромайдану, радник міністра внутрішніх справ (Авакова) Зорян Шкіряк сказав: «Враг – ...ето в первую очередь российский агрессор. ...В Украине много людей, которые не разделяют мою точку зрения. ...среди них есть много людей, которым я не подам руки»⁵⁸¹. Справді, починаючи з 1654р., коли було сфабриковане так зване «воссоединение», виховано чимало людей, які заповнили Україну. Настала незалежність, але навіть у ХХІ ст. в Україні маса людей, які не вважають Московію головним ворогом під час її військової агресії проти України, серед них відверті провокатори, підкуплені урядовці і пропагандисти, потаємні та відкриті супротивники досягнення реальної незалежності. Сумно, але чимало із них куплені москалями для зради українських інтересів, що підтверджує московських політичний аналітик, доктор історичних наук В. Соловей «не меньше половины высокопоставленных украинских чиновников давно куплены Россией»⁵⁸².

Скажімо, так званий українець з московським прізвищем Володимир Бистряков – шоумен і композитор, який може бути прикладом концентрації усіх тих, хто збирає і розповсюджує в Україні сепаратистську інформацію про велич москалів і недолугість українців, щоб ті, хто їх слухає робили висновки та повертались в лоно «братської Великоросії». Сепаратистську інформацію, яку проповідує «українець» Бистряков можемо побачити в інтерв'ю, яке він дав Алесі Бацман⁵⁸³: «...Переименование улиц в честь ка-

⁵⁸¹ *Бульвар Гордона*. 2018. Март. № 10. С. 6.

⁵⁸² *Бульвар Гордона*. 2020. Январь. № 3.

⁵⁸³ *Бульвар Гордона*. 2018. Март. № 10. С. 8–10.

ких-то западенских героев или митрополитов ... – это насилие, хотят отчитаться перед американцами за займы МВФ, которые они успешно переводят в офшоры. ...Гастроли народной артистки Ольги Сумской отменены только потому, что выступает на русском языке ... навязывается украинизация. ... Я считаю себя человеком, который мыслит по-русски. Для меня не важно, где я родился. Для меня важно, к какой языковой культуре я отношу себя. ...Я считаю, что Россия прошляпила Украину ...отдала на откуп западным идеологам. ...Насколько я знаю, Волкер и Сурков договорились о том, что американцы уйдут из Украины. – Они в Украине находятся везде. Наша страна (Украина–Б.П.), по моему глубокому убеждению, находится под их протекторатом, под их управлением. ...Американские политики – это за гранью. Они – не по душе. Россия – единственная, кто им сопротивляется. ... Если действительно американцы начнут уходить из Киева, то здесь произойдет мягкий переворот. ...Начнут уходить из верхних эшелонов власти люди, неугодные Москве, которые наиболее радикально выступали против сближения с Россией. Я не имею в виду Порошенко и премьер-министра. Имею в виду других людей, которые ...мешают Порошенко сделать то, что он бы хотел ... Я уверен, что Путин не собирается стать гетманом Украины, носить гетманскую шапку и грозить булавой. Им нужна та Украина, которая была. Добропорядочная, добрососедская, с которой были бы общие экономические связи. ... Если он восстановит экономические отношения с Россией, я за него буду голосовать. ... Если он (Порошенко–Б.П.) восстановит экономические отношения с Россией, я за него буду голосовать. ... Не знаю, вводил ли он (Путин – Б. П.) раньше войска в Донецк и Луганск, но в данное время их там нет. В данном случае воюют люди, которые там живут, так называемые ополченцы. ... Как я понимаю, началось все с обстрела Луганска самолетами ...Су-25 или Су -29. Были ракеты, действительно, было вооруженное нападение на своей же территории. ...Большевизм для меня отвратителен, как и национализм, ...но параллельно с этими расстрелами развивалось искусство. А что делать? (То есть расстрелы – хорошо, если есть искусство? – А. Б.). ... Не надо говорить: «Вам здесь не нравится?»

Чемодан – вокзал – Россия», я это слышу. ... Пугачева сказала мне однажды «Володя, а что ты делаешь в этой черной дыре?» Таких відвертих, цинічних та зловмисних провокаторів, які проповідують безпосередньо в Україні те, що Москва поширює через різноманітні засоби масової провокації, у нас безліч і держава здається не може з ними впоратись.

Є й інші, більш засекречені ідеологи Москви, перебуваючи легально на терені України, які відстоюють Московію схожу на царську чи більшовицьку, але скажімо без Путіна, як в недалекому минулому (1917–1921 рр.) П. Скоропадського намагалися використати як гетьманську владу в Україні, щоб допомогти позбутися більшовиків і прийняти Україну до складу Московії на основі федерації. Таким був злодій Янукович, якого добряче використала Москва у власних інтересах, але, як виявилось, українці уже змінилися, вони за свободу.

Якщо порівняти діяльність основних провідників українського народу у трьох періодах визволення з рабства, то побачимо ось яку картину: перший період – Визвольна війна 1648–1657 рр. під проводом Б. Хмельницького, який не визнав умов договору з Москвою і був отруєний тими, кому дії гетьмана не подобались; другий період – Українська революція 1917–1921 рр., коли очолювали уряди М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський і С. Петлюра, а членом Національної Ради був М. Міхновський та інші. Лише М. Міхновський та С. Петлюра відстоювали повне відокремлення України від Росії і Петлюру більшовики вбили в еміграції, а Міхновського радянська влада довела до самогубства, інші, які у своїх державницьких діях дотримувалися федеративного становища України у складі Московської імперії, спокійно проживали і в еміграції (Винниченко, Скоропадський), і в більшовицькій Росії (Грушевський), якого в незалежній Україні також визнали найвидатнішим державником; третій період – боротьба за незалежність і свободу, одержану у 1991р., коли впродовж 1991–2018 рр. президентами України ставали Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович, П. Порошенко, які вільно себе почувають, бо нічого поганого проти Московії не вдіяли.

Відбулася Помаранчева революція⁵⁸⁴, але її висуванці не виправдали народних побажань народу, який їх обрав на високі посади. Справа стосується двох особистостей – В. Ющенко, що був невдалим бухгалтером і банківським працівником і Ю.Тимошенко, яка випадково потрапила із штукатурів в політику – доля, сутність якої ми вже пояснювали. Обраний президент Ющенко і прем'єр Тимошенко їдуть до Бухареста, де зібрались керівники країн НАТО, як розповів Д. Павличко: «Президент просить права вступу України в НАТО, а Юля мовчить. А коли спілкувалась з Меркель і іншими європейськими лідерами, то сказала, що наш народ за НАТО не проголосує, – це нам зараз не потрібно. Тоді її всі послухали – навіть Німеччина, Італія і Угорщина: одна Польща за те, щоб нам це право дали, але цього було мало. ...Нас тоді навіть на перший етап не взяли».⁵⁸⁵

У 2018 р., коли Ю. Тимошенко вела агітацію за обрання її президентом України в бібліотеці НААН відбувалися збори на її підтримку, то автор цієї праці, на кафедрі якого Тимошенко не занадто успішно захищала кандидатську дисертацію, задав їй запитання: «Коли ви досягнете того чого ви добиваєтесь (президентства), – чи будете домовлятися з Путіним, чи будете вести політику в напрямку НАТО і Євросоюзу?». Одержав однозначну відповідь, про питання щодо перемови з Московією вона й не згадала, а про НАТО і Євросоюз відповіла твердо: «Нас там, мовляв, ніхто не очікує». Отож промосковські мислення простежуються в керівника України: коли була прем'єром, то розповідала європейським країнам НАТО; «Українці не підтримують вступу до цієї організації», а коли бажала очолити країну, то сказала, що нас там ніхто не очікує. Її думку підтримують всі промосковські представники, що перебувають в Україні.

⁵⁸⁴ *Панасюк Б.* Помаранчева революція в променях національної ідеї. Київ: КНЕУ. 2006.

⁵⁸⁵ *Бульвар Гордона.* 2019 сентябрь. № 40.

4.2. Революція гідності 2013–2014 рр.

*В ряд ставай,
щоб не було запізно.*

Відозва ОУН-УПА

Світ і народ України дотепер не можуть оговтатися від Євромайдану, «Небесної сотні», а головне, як усе це сталося, де були і як діяли наші перші провідники держави. Про найважливіші миті Революції гідності 2013–2014 рр. на дорозі українців до реальної незалежності й свободи, розповідають очевидці, підтверджують матеріали.

Відомо, що в часи президентства В. Ющенко – жовтень 2008р., Україні, єдиній із восьми країн, що претендували на членство Євросоюзу, як приз дали можливість підписати не тільки політичну асоціацію з ЄС, як для інших країн, а й додатково лібералізацію безвізового режиму та вільну економічну зону. Розпочалась підготовка документів для підписання. Проте, реальні факти, інформація, преса і розповіді самих же колишніх президентів дають підстави зробити висновок, що Москва нашими президентами вміло маніпулювала, а вони чи не здогадувались, чи просто мовчали, як колишні московські раби, виховані з дитинства на ідеях колонізації.

Сталося так, що Москва все-таки досягла своєї мети і привела до керівництва Україною В. Януковича, звичайно з допомогою українських перших осіб держави. Починаючи з 2008 р. підготовка документів для підписання провадилась Міністерством економіки України і вже наприкінці 2013 р. усе було якісно завершено, погоджено з європейськими структурами, матеріали подали тодішньому Президенту України В. Януковичу. Як ставленик Москви і агент московської розвідувальної служби він зразу ж «радився», мабуть його для «консультації» покликав Путін і все перевернулось з ніг на голову, але москалями все обставлялось вміло. Десь за сім днів до саміту у Вільносі, мабуть, 23 листопада, як згадує безпосередній учасник дійства В. Ющенко, Янукович покликав до свого палацу «Межигір'я» усіх трьох попередніх президентів – Л. Кравчука, Л. Кучму і В. Ющенка.

Про ту зустріч ніколи не розповідав ні Кравчук, ні Кучма, лише Ющенко нарешті повідомив у 2018 р., що їх усіх трьох экс-президентів зібрав Янукович у підвальному приміщенні, мовби косметичний салон, де їх готували до ефіру, щоб розповісти про неможливість підписувати документи про асоціацію. Кожен із экс-президентів вмощувався хто де, – Кравчук у єдиному кріслі, Кучма і Ющенко вмостились на столі. Кравчука першого уже пудрила та причісувала красива жіночка і Ющенко запитав у присутності Кучми: «Леонид Макарович, а куда это вы пудритесь?». – «А ты не знаешь, что мы сейчас на эфир идем?». – «Какой эфир?». И он рассказывает, что Виктор Федорович приходил рассказывал, что он вычитал, что это экономическое соглашение о зоне свободной торговли с Евросоюзом выписано неправильно, с большими нарушениями украинских национальных интересов, поэтому он не может его подписывать». Коли Ющенко запропонував двом экс-президентам все-таки заставити Януковича їхати і підписати документи, то Кравчук промовив: «Так ты ему скажи», і коли Янукович з'явився у підвалі, де утримував трьох українських экс-президентів, то Ющенко промовив: «Езжайте в Вильнюс и подписывайте только политическую ассоциацию. ...Это главный документ. Виктор Федорович ...постоял – «Надо подумать». ...– А потом говорит: «Пойдемте, нас ждут». Мы пошли. Виктор Федорович посадил возле себя Леонида Макаровича и Леонида Даниловича, ... я с другой стороны как оппозиционер». Це розповів В. Ющенко Алесі Бацман⁵⁸⁶.

Недаремно за підтримку не їхати підписувати документи про асоціацію з Євросоюзом Янукович экс-президента України Л. Кравчука, який підписував документи Біловезької угоди 8 грудня 1991 р. про зникнення колишнього СРСР, запросив на полювання у 30 грудня 2013 р., саме в день побиття студентів біля Українського дому, що стало початком Євромайдану і загарбницької війни Московії проти України та загибелі багато українців. У цей чорний для України день экс-президент, який вміє ходити сухим між крапельками дощу, колишній ідеолог московських більшовиків та діючий президент, який відсидів три строки за крадіжки і був

⁵⁸⁶ Бульвар Гордона. 2018. Февраль. № 9. С. 10.

завербований московськими спецслужбами для служіння на терені України для Росії, полювали на дичину і птицю, вечеряли і співали караоке. Мабуть, про ті зустрічі з президентом втікачем Л. Кравчуком уже тепер мовби сповідується⁵⁸⁷ за Євромайдан: «Словами передати не можу, що відчував отут, на Грушевського, зовсім поруч із місцем, де 20- й 25-річні гинули! ... Дивився на це і подумки прощення просив, бо якщо вони гинуть, значить ми помилились! Не зробили, що мусили, не довели до кінця, не натиснули, де треба (а співали караоке—Б.П.), вчасно, не розірвали мотузки, що рухатися нам не давали. Відклали на потім те, за що братися треба було одразу, і що тепер? Маємо те, що маємо: ми – живі, а дітей тих четвертий рік вже нема»; за воєнну агресію Московії на Україну: «Щоразу сум огортає, коли ... в траурних рамках, по телевізору бачу: той під Маріїнкою загинув, той в Іловайську, а тому, що під Авдіївкою, Героя України посмертно дали...».

Не треба писати гасла, не треба сповідуватись, а краще усім президентам, які були викликані Януковичем до себе у «Межигір'я» на пораду перед підписанням асоціації з Євросоюзом у Вільнюсі, знову зібратися і написати «Пояснення» страждальному українському народу, як сталося так, що усі перші особи держави «не натиснули», за словами Кравчука, щоб все-таки асоціацію підписав тодішній президент країни. До речі, екс-президент України П. Порошенко також має бути залучений до підписання «Пояснення» оскільки він тоді очолював Міністерство економіки України, яке розробляло економічну частину асоціації, яка чомусь не влаштувала Московію, хоча міністр дуже тісно співпрацював з Урядом, особисто з Азаровим, який, своєю чергою, консультувався з Москвою. Не хто інший, а Прем'єр-міністр Азаров, знав ситуацію віддачі української незалежності москалям, випрошуючи знижок ціни на газ: «Ну как добились? Мы уступили с точки зрения продления сроков аренды черноморской базы, а они, так сказать, уступили в цене на газ». Звичайно, знижку на ціну за газ розраховувало Міністерство економіки, яке очолював П. Поршенко, але, як пояснив керівник уряду Азаров, в очолюваному відомстві Янукович не доручав йому жодної

⁵⁸⁷ *Бульвар Гордона*. 2018. Март. № 10. С. 14.

ролі: «Пусть он у тебя посидит министром экономики какое-то время ... ничего решать не будет, там есть заместители толковые»⁵⁸⁸.

У «Поясненні» народу слід чітко зазначити, як після здобуття Україною незалежності, українські перші особи та їхнє оточення, через підкупні корупційні схеми, продавали українську незалежність Московії, що практикувалось у попередні 350 років. Не так важко переконатись, що після 1991 р. майже всі президенти і уряди крок за кроком здавали національні інтереси в обмін на політичну і фінансову підтримку при владі. Чимало політичних рішень утаємничено, але відомо, що 17 грудня 2013 р. московсько-українська міждержавна комісія прийняла рішення підтримати Януковича, надавши йому 15 млрд дол. США кредиту⁵⁸⁹. Зразу ж було видано 3 млрд млрд. доларів США, мовби, без будь-яких умов, але, як показала практика, це був політичний корупційний підкуп Януковича, який: перше, не підписував асоціацію з ЄС; друге, натомість підписав чимало документів про здачу національних інтересів, зокрема про будівництво транспортного мосту через Керченську протоку; у Харкові підписано договір про надання дозволу зайти московським військовим кораблям в порти Севастополя на десятиліття, що означало здачу Криму Московії. Коли москалі розпочала будувати Керченський міст до Криму, то ні один із президентів, яких Янукович викликав на «консультацію» не виступив і не пояснив, що українська влада дала дозвіл будувати той міст. Ось така українська влада перших десятиліть незалежності країни.

В чому неправильно виписана економічна угода про зону вільної торгівлі з Євросоюзом, що розповідав Янукович трьом попереднім президентам України, пояснив тодішній міністр закордонних справ Кожара 6 березня 2018 р. зі сторони захисту на судовому засіданні у справі про державну зраду экс-президента України В. Януковича: «В листопаді 2013 р. ні Україна, ні партнери в ЄС не були готові до виконання та імплементації Угоди. ... Підписання Угоди суперечило вільній торгівлі з країнами СНГ, а це 40% (на той час) зовнішньої торгівлі України)», а основною країною СНД була Московія.

⁵⁸⁸ Бульвар Гордона. 2019. Декабрь. № 51.

⁵⁸⁹ Бульвар Гордона. 2019. Январь. № 1.

Немає сумніву, що про таку причину знали всі президенти України, що зібралися в Межигір'ї за сім днів до саміту у Вільнюсі та початку Євромайдану, але боялися викликати гнів Москви та їхніх представників в Україні. На превеликий жаль, президенти України (Кравчук, Кучма, Янукович) віддали перевагу думці, що підписання угоди про торгівлю з ЄС призвело б, за словами того ж Кожари, до «обвалу у два рази зовнішньої торгівлі України», нехтуючи політичною перевагою, яка сприяла б відриву українського народу від рабства у Московії, яке продовжувалось 350 років.

Революцію гідності, як її називали «Євромайдан», підтримували відомі європейські та світові діячі. Надзвичайно підтримував, особисто був присутнім на Майдані у самий пік битви Сенатор США Д. Маккейн, який виступав на стотисячному зібранні українців, підкресливши своєму оточенню, що то були найважливіші часи у його житті. Так, це були найважливіші часи й для кожного українця, які вболівали за долю своєї країни і народу. Про це свідчать митевості Революції гідності 2013–2014 рр., які подаються.

Пройдуть роки і десятиліття, а про боротьбу українців за свободу майбутні покоління мають знати з подробиць, які формуватимуть загальне уявлення про трагізм і велич битви за позбавлення пут багатовікової колонізації і повернення до Європи. Після Визвольної війни 1648–1657 рр., Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання 1942–1952 рр. і Помаранчевої революції 2004–2005 рр. Революція гідності 2013–2014 рр. стала визначальним етапом захисту державності, здобуття незалежності та виходу з багатовікової колонізації держави Русі-України та її народу.

Подаються окремі, найвизначальніші миті конкретних подій того складного періоду виходу на дорогу до реальної незалежності й свободи в часи Революції гідності 2013–2014 рр., очевидцем яких був, брав деяку матеріальну участь, житель Києва, уродженець Вінниччини Броніслав Панасюк.

І. Листопад-грудень 2013 року. Президент Янукович і Уряд, очолюваний Азаровим, мовби справедливо завірили український народ і уряди країн Євросоюзу, що підписують давно очікувану асоціацію з Європейським Союзом. Ці проросійські українські керівники не дуже розповсюджували, практично замовчували, вимогу Московії

(Путіна) ввійти у так званий митний союз, що складається з трьох країн – Московія, Білорусь і Казахстан. Тому, ніхто й не думав, що обіцянка українському народові підписати асоціацію з ЄС була обманом не тільки свого народу, а й керівників багатьох країн Європи, такої ганьби ще не знав світ. Не кращим був і керівник уряду Азаров, москаль за генетикою і промосковський за переконаннями.

Подібне варварство здатна вчинити людина з особливим даром, а ним володів Янукович ще з дитинства, що підтверджено його кількома судимостями. Навіть колишній президент Польщі Квасневський, часто зустрічаючись з цією людиною, не зміг проникнути в її облудні думки, подаючи руку, коли вів переговори про звільнення Ю. Тимошенко з заточення. У довірливого Квасневського навіть була надія на звільнення, але й тут був обман, що практикувалось в усіх державних справах не чистого на руку і зрадливого в думках урядовця високого рангу.

І ось за тиждень до саміту Європейського Союзу, що відбувся 29 листопада 2013 р. у Вільнюсі, Азаров скликав засідання Кабінету Міністрів України, на якому було ухвалено рішення не підписувати асоціацію з ЄС, а відкласти підписання на невизначений строк. Увесь світ, вся Європа і Україна були шоковані вчинком Януковича і Азарова. Обох цих керівників підтримувала Москва, щоб вони очолили їхню колишню колонію, а тепер слід розплачуватися, тобто повернути Україну у московське рабство. Це радувало президента, мовляв, сидів я на нарах у молоді роки, а тепер буду садити на нари український народ.

Народ український, особливо молодь, з таким варварством не погодилася. Перші протести, ще не дуже масові, розпочалися десь 21 листопада 2013 р., тобто зразу ж коли уряд відтермінував на невизначений час підписання угоди з ЄС. Коли ж розпочався саміт Європейського Союзу, то в ніч з 29 на 30 листопада 2013 р. молодь ночувала на Майдані незалежності й біля Українського дому, де були присутні двоє дівчат з Польщі. В цю ніч молодь також перебувала на вулиці Банківській біля адміністрації Президента та будинку Спілки письменників. Це викликало тривогу промосковських очільників української влади і вони розпочали жорстоко діяти. За наказом особисто Януковича терміново в ту саму ніч з Донецька,

Харкова і Криму прибули повітряним транспортом загони «Беркута» і розпочалось вбивство молодих українців.

Біля Українського дому не били молодих хлопців і дівчат, як розповсюджувала преса, радіо і телебачення, їх вбивали. Очевидці й випадкові кадри телебачення підтверджують як дітей тягнули за шию і душили, що нагадувало дії кадебістів московської епохи і гестаповців гітлерівських часів. Усе зібрання подібного не чекало, дітям стало страшно і вони перелякані такими діями розпочали тікати на Дніпровські кручі, де падали вниз аби спастись від нечуваної жорстокості людини до людини. Звірі, на відміну від людини, так своїх супротивників не вбивають.

Біля будинку Спілки письменників загони «Беркута» також напав на молодь і жорстоко били, що змусило їх рятуватись у великому залі Спілки письменників. Черговий, впустивши молодь до будівлі, закрив потужні двері, але беркутівці зайшли з тильної сторони будівлі, вибили вікна і вдерлися до зали, що розташована на першому поверсі. Черговий розповідав, що хлопців і дівчат розпочали бити киями, ногами і руками, майже кожного за ноги, руки і коси витягували на Банківську вулицю. Автор, як член Спілки письменників, побував у цій залі через кілька днів і побачив вибиті вікна, поламані стільці, на сцені лежала перекинута рояль, яка згодом зникла назавжди як непотріб. У той час у Спілці письменників перебував один із письменників, якого побили беркутівці й він довго перебував у лікарні.

У світовій історії важко знайти країну, де жорстоко били письменників, а в країні, яку очолив, підтриманий Москвою, злочин, так сталося. У ті дні я підійшов до гурту міліціонерів біля Верховної Ради України, показав своє посвідчення письменника і запитав: «Хто ж погромив будинок Спілки письменників?». Один ще досить молодий міліціонер зухвало відповів: «Будинок руйнували націоналісти». У мене не знайшлося відповіді на таку зухвалість, але стало зрозумілим, що не тільки «Беркут» з Донецька і Криму, а й усі внутрішні органи були підготовлені до дій, що творились.

Після дикунської розправи влади з молодими українцями, які вимагали приєднати свою країну до цивілізованого світу, керівники країни поводитись мов би нічого не сталося. Країна бунтує, дітей

вбивають, а президент (Янукович) поїхав до Китаю просити грошей, глава Уряду Азаров поглузував над нардепами, які намагались відправити його у відставку за рішення про відмову приєднання до ЄС, але не вистачило голосів. Тоді у Верховній Раді України господарювали регіонали і комуністи, а також чимало інших проросійських антиукраїнців. Китайці не дали кредитів Януковичу і він попрямував до Москви кланятися Путіну, що означає повернення у колишнє рабство.

У неділю 1 грудня 2013 р. я вийшов з метро Льва Толстого і попрямував у бік Майдану Незалежності, де вирувала революція. Дійшовши до Бульвару Тараса Шевченка побачив, що біля пам'ятника Леніну великий натовп народу. Підійшовши ближче до пам'ятника побачив, що до нього приставлена висока залізна драбина, навколо повстанці, переважно молоді і міцні хлопці, ні міліції, ні комуністів, які постійно тинялися біля пам'ятника.

Раптово зі сторони Бесарабського ринку під'їхав автобус, зупинився біля пам'ятника і з нього вискочили міліціонери в шоломах, перескочили через огорожу, відтіснили повстанців, забрали драбину і понесли її вгору центром Бульвару Шевченка. Все було досить раптово і молоді хлопці на перших хвилинах трохи розгубились і відступили, що дали змогу міліціонерам оточити пам'ятник. Раптово на міліціонерів хтось щось розпочав кидати і всі хлопці кинулися на міліціонерів, у багатьох повстанців з'явилися кийки і вони розпочали лупасити міліціонерів. Через лічені хвилини міліціонери стали перескакувати через огорожу на дорогу, де стояв автобус і заховалися в ньому. Раптово зі сторони Бесарабського ринку до повстанців бігли бійці «Беркута», розпочалась бійка кийками. Було видно, як Хрещатиком у бік пам'ятника один за одним бігли додаткові сили «Беркуту», що допомогло їм оточити пам'ятник і захистити Леніна від розправи.

Я попрямував Хрещатиком до Київської міської адміністрації, біля якої снує безліч народу: одні входять, інші виходять; ніхто не контролює що вносять і що виносять. Всередині будівлі людей, як у вулику бджіл, виглядає так, ніби приміщення повстанці тільки що зайняли і освоюють. Проте було видно, що деякі заходи все таки вживаються для оборони: біля одного з вікон, що виходить на Хрещатик,

облаштовують водяний шланг, який можна використовувати вразі потреби для захисту водою від міліції чи «Беркута». Відчувається, що в будинку чимало сторонніх молодих людей, молоденька дівчинка фотографує все навкруги, можливо вперше побувала в мерії, можливо, у неї завдання від когось, все може бути. Загалом відчувається, що йде облаштування і освоєння приміщення повстанцями.

Пройшовши до Майдану незалежності, я побачив море людей, уже зведена сцена, але вона ще невеличка і примітивна, на ній може вміститись одна чи дві людини. З трибуни молоді дівчатка розповідають як їх били і вбивали у ніч з 29 на 30 листопада 2013 р. З імпровізованої невеличкої трибуни учасники подій повідомляли, що від жорстокостей беркутівців і міліціонерів постраждало 180 осіб, більшість з них перебували в лікарнях. Тисячі людей бурхливо сприймали повідомлення, атмосфера серед великої людності накалювалася.

Біля будинку профспілок безліч народу, але, на відміну від Мерії, тут перед входом загорожа, постові перевіряють документи тих, хто хоче пройти в середину будівлі. Я показав посвідчення члена Спілки письменників України і мене пропустили, але при вході всередину будинку знову перевірка документів. Ввійшовши до приміщення, я побачив не так багато присутніх, кожен мав певну ціль, придивлявся і влаштовувався. На розставлених столах з'явилися бутерброди з різноманітним начинням, вода, навіть розпочали підготовку до варіння чаю.

На другому поверсі будинку профспілок Яценюк розповідав кореспондентам на телевізійну камору про поточну ситуацію на Майдані. Далі в глибину коридору не пропускають нікого: поставлені столи й біля них охоронці – там штаб повстанців, де перебували Яценюк, Кличко, Тягнибок, Турчинов, інші. І справді, закінчивши розмову з кореспондентами, Яценюк попрямував до штабу, куди нікого зі сторонніх не пропускають. Я зайшов до кімнати, де облаштовували прес-центр, там розташовувались журналісти, встановлювались прапори: України, Євросоюзу, а також партій Удар, Батьківщини і Свободи. Інших організаційних заходів ще не було. Так розпочинався перший день координаційного центру Євромайдану 2013–2014 рр.

Коли я вийшов з приміщення, то зразу ж зустрів двох знайомих чоловіків, які розповіли, – тільки що добряче надихались газів, коли штурмували Адміністрацію Президента України. В одного з чоловіків було пошкоджене око. Кожен із них мав свою зброю, міліцейські кії, якими вони лупасили охоронців будівлі на Банковій.

Від Майдану незалежності я пройшов вулицею Інститутською до будівлі Кабінету Міністрів України. Людей біля будівлі не було, прохідною частиною вулиці Грушевського проходили групами повстанці зі стрічками, посеред вулиці, перед будинком Уряду, викладена з усякої всячини барикада, біля якої чимало повстанців. З іншого боку будинку Уряду на вулиці Садовій уже міліція поставила свої автобуси, в яких сиділо чимало охоронців влади. Транспорт ніде не рухався.

Перейшовши вулицю Грушевського біля будинку Уряду, я опинився у Маріїнському парку і побачив: вся територія Верховної Ради України з боку парку обнесена парканом; біля паркану через 8–10 м стоять міліціонери в шоломах; на питання вони не відповідали, мовчали; поруч стоять міліцейські автобуси, де міліціонерів також повно; прохід на територію перед входом до Верховної Ради також обнесено парканом, що охороняє міліція. Для входу на територію перед Верховною Радою України я знову показав посвідчення письменника і мене пропустили.

Спочатку було важко зрозуміти куди я потрапив, здалося, що це мітинг недавніх комуністичних часів. У центрі площі перед Верховною Радою споруджена досить висока сцена і якраз на ній виступав якийсь Калашніков, а його уважно слухав чималий натовп народу. Промовець, звичайно московською мовою і високим тоном, розповідав, що уряд і Янукович все здійснили правильно, вони просили, щоб нам дали 160 млрд дол. США або Євро, а їх нам не дають. Тож не підемо до Євросоюзу, а залишимось в Митному союзі, що було чомусь позитивно сприйнято натовпом. Цей промовець досить прозоро доводив натовпу, який має зрозуміти, що означає його прізвище – «Калашніков», адже такий інструмент ми будемо використовувати вразі незгоди промосковською ідеологією щодо повернення України в колонію Московії.

Там же у загороді перед Верховною Радою України, неподалік від трибуни, працювало чотири військові кухні, у спеціально

розставлених наметах відпочивають учасники натовпу навколо трибуни та міліціонери, де подається чай і харчі. Особливо виділяються молодики міцної статури, зрозуміло, що це спецзагони переодягнені у цивільний одяг. Міліціонери у формі стоять в черзі за чаєм, але коли їм подають професійні знаки, то вони стають в окремі ряди для виконання завдань, розмов майже немає, тільки знаки руками.

Саме основне так це те, що коли я заходив в оточену з усіх боків територію, то побачив повсюди, особливо перед трибуною, українські прапори. І я подумав, що у загороді є чимало повстанців, але коли я намагався з ними розмовляти, то вони мовчали, а між собою вони розмовляли московською мовою, тобто вони не хотіли себе видавати, бо я звертався до них українською мовою. Я підійшов до міліціонерів, що стояли в черзі до кухні, звернувся до одного з них, що стояв осторонь поряд і пив чай. Я йому сказав, що, мовляв, якщо дають чай і харчі, то міліція не буде бити повстанців киями, але він на мене поглянув і продовжував пити чай. Усі в цій загороді мовчали, говорив тільки Калашніков з трибуни і йому аплодували.

Я став біля залізного паркану і побачив, що з глибини парку до паркану йшли два чоловіки і зразу ж запитали мене: «Скільки тобі заплатили?» Тепер було зрозумілим, що я потрапив у лігво регіоналів, які привезли і молодих, і літніх людей за гроші, які мають промосковське мислення чи хочуть заробити копійку та поїсти. Це люди проти революційних подій і підтримують Януковича і Азарова, хоча усі мовчали, навіть міліція.

Треба було швиденько залишити це промосковське лігво і я підійшов до пам'ятника Ватутіну, а звідтіль намагався пройти вулицею Грушевського, знову пройти біля будівлі Верховної Ради до Європейської площі, щоб переконатися, що вона повністю оточена навкруги прихильниками регіоналів. Цього здійснити не вдалося, посеред вулиці загорожа з автобусів і міліції, є прохід для автомобілів, але пройти мене не пропустили, хоча я пропонував їм посвідчення письменника. Прохід загородили чотири міліціонери і я підійшов до них, пояснюючи, що мені треба дістатися до будинку Спілки письменників, яку розтрощили бійці «Беркута». Один молодий міліціонер уже вдруге став пояснювати мені, що Спілку

письменників руйнували не «Беркут», а націоналісти, у мене не було слів відповісти і я відійшов, зрозумівши, що промосковська влада давала єдиний інструктаж усім силовикам.

Прямуючи вулицею Інститутською до Майдану повз будинок Уряду України і Національного банку бачив силу силенну народу, далі я повернув до Жовтневого палацу, де, за переказами, знайшли притулок для відпочинку, обігріву і харчування повстанці. Перед входом у приміщення стояла військова кухня, столи, де були чай і харчі. Знову ж за посвідченням письменника мене пропустили всередину будівлі палацу. Була 9-та година ранку, все приміщення заповнене молодими людьми обох статей, більшість з них відпочивають повсюди на полу в усіх кімнатах, сплять навіть на сходах, здебільшого кожен має легкі підстилки чи матраци. Мені пояснили, що усі вони в нічний час виконували різноманітні повстанські функції, а їх безліч. Всі мають що їсти, пити, є гарячі і холодні страви. Те, що побачив у Жовтневому палаці, – праця, спокій, харчі і оптимізм молодих людей вселяло надію на перемогу.

Коли 11 листопада о 14.30 дня я прийшов на вулицю Банкову до Спілки письменників, то побачив, що повстанців уже немає, все зачищено від загорож, а «Беркут» як стояв перед будинком Адміністрації Президента, так і стоїть, а навколо натовп людей. Вільно можна підійти до беркутівців і я, ставши біля них, сказав, що коли буде вам команда бити повстанців, то палицями махайте сильно, а не бийте, бо буде гріх вам, що сподобалось людям, які були поряд. Ще я їм сказав, що коли переможуть ті кого ви захищаєте, то ваші діти і онуки будуть жити так як у Московії, а не як у Європі, а це різні речі. Для прикладу повідомив, що теперішні перші особи держави і їхні сім'ї лікуються не в Україні, якою вони керують, а їдуть лікуватися у Європу, а не в Московію, бо вони добре розуміють що таке європейська медицина і що таке московська. Беркутівці мовчать, а люди, що поряд, пропонують підійти до інших і так сказати.

Повернувшись на вулицю Інститутську я побачив, що вулиця Садова і Шовковична від Інститутської до Грушевського перед Верховною Радою суцільно заблоковані автобусами міліції, пройти неможливо і я спускався Інститутською до Майдану Незалежності. Передусім знову зайшов до Жовтневого палацу і там побачив все

те, що було на початку тижня: диміла військова кухня; всередині будівлі стільки ж народу, як було кілька днів тому; реєструються бійці нового поповнення; повсюди влаштовані місця харчування.

Біля входу в будівлю хлопець міцної статури з Кропивницького розповідав, що в ніч з 10 на 11 листопада «Беркут» і міліція намагалися розчистити барикаду під переходом, що з'єднує територію між Жовтневим палацом і спорудою перед готелем Москва. Беркутівці відтісняли повстанців, перші ряди беркутівців повстанців не били, силою намагались витіснити від барикад, а ось беркутівці другого ряду уже застосовували гумові кийки. Тут беркутівці, мабуть, вперше застосовували газ новим способом, якого й самі не опанували. Річ у тім, що битва беркутівців з повстанцями відбувалась на вулиці Інститутській під мостовим переходом, а на мосту преса, телекамери. Беркутівці застосували газ з низу, щоб змусити пресу залишити мостовий перехід, але беркутівці самі більше всього постраждали, оскільки газ пішов не догори, а залишився в середині загону «Беркут». Деяких молодих хлопців «Беркута» виносили напівживими від власного методу застосування газу проти інших.

Чоловік, який розповідав про застосування газу беркутівцями, також багато газу надихався і не дуже добре себе почував. Повстанець тримався і повідомив про власні спостереження результатів нічного протистояння: перше, беркутівці і міліціонери уже втомились і у них немає натхнення стояти на холоді і бити своїх же людей; друге, відчувається, що бійцівський дух у беркутівців зникає; третє, беркутівці нічого не досягли і пішли звідки прийшли; четверте, барикада під мостовим переходом на Інститутській трохи була зруйнована, але уже її відновлюють, що було видно під час цієї розмови. Тут зробимо пояснення: коли у наступні дні беркутівці вбивали повстанців, то є підстави вважати, що загони «Беркута» склалися переважно із москалів, комуністів і регіоналів, місцеві беркутівці і міліціонери, як було видно із протистояння на Інститутській у ніч з 10 на 11 грудня, такого не вчинили б.

Після почутого я пішов на мостовий перехід через вулицю Інститутську, з якого видно всю площу Майдану незалежності, де багато народу, лунають пісні, повсюди виступають люди різного віку, проголошують важливі свої думки і гасла. Під мостовим переходом

кипіла робота з відновлення пошкодженої барикади, основою якої був сніг, який збирався повсюди навкруги в мішки і робився високим насип барикади. Неподалік, трохи нижче місточка, на висоті над людським потоком, що рухався вулицею Інститутська, стояли дві молоденькі дівчинки років 17–18 і вдвох виголосили гасла «Слава Україні!», «Україна понад усе!», «Слава українському народу!», а з народного потоку звучала відповідь на кожен заклик дівчаток.

Мені захотілось щось підказати дівчаткам, я підійшов до них і запропонував їм проголосити таке гасло, як «Слава українській нації!». Спочатку вони трохи зам'ялися, а коли я спускався вниз, то почув гасло дівчаток «Слава українській нації!», а у відповідь багатоголосе народу, що йшов поруч Інститутською «Смерть ворогам» і так чимало разів. Я помахав дівчаткам рукою та попрямував до Майдану і найпершу почув промову чи заклик, щоб не приносили ліків, бо їх уже достатньо для повстанців.

У вечірній час біля 19 год 8 грудня 2013 р. я вийшов з метро площа Льва Толстого і пішов у бік, де вирує Євромайдан. Дійшовши до Бульвару Шевченка, на початку якого, проти Бесарабського ринку, з 1946 р. стоїть пам'ятник «вождеві світового пролетаріату», якого у минулі вихідні намагалися повалити, але не вдалося. Дивлюсь, там, де височів пам'ятник, безліч народу, усі чомусь збуджені, тіснота, але відчувається метушня. Підхожу ближче до гурту і очам своїм не повірив, – скульптури Леніна, святині українських комуністів, уже немає на п'єдесталі, пустота. Почув розмову, що 20 хв тому його звалили і він лежить на тильній стороні п'єдесталу, присутні не мали намірів, – як діяти далі?

І раптом почулись звуки ударів молотів по скульптурі, стало тихо, кожен прислухався до звуків, а через хвилину розпочалась метушня. Від середини присутніх до зваленої скульптури не більше 15 м, але протиснутися до дійства не можна, бо кожен присутній намагався туди потрапити, щоб побачити роботу молотобійців, а заодно одержати бодай шматок злої скульптури на пам'ять для наступних поколінь. Мені, як і багатьом присутнім, також хотілось отримати хоча б шматочок камінчика з ідола жорстокої більшовицько-комуністичної епохи. До місця, де працювали молотобійці залишилось 3–4 м і мені, стиснутому з усіх боків, як і кожному з

присутніх, прийшла раптово думка, що у тому сувенірі закладено багато зла і приносити його додому, та ще й залишати нащадкам, недобра справа, рух за сувеніром я зупинив.

Народ навколо зруйнованого пам'ятника трохи вгамувався, на місці скинутого пам'ятника з'явився чоловік з бандурою і розпочав грати, а всі присутні, дивлячись в гору на бандуриста, розпочали співати Гімн України. Бандурист на п'єдесталі і спів народу Гімн України привертало увагу навколо, машини призупиняли рух і надзвичайно сигналізували. Другий раз заспівав народ Гімн України, а музикант уже не грав, а стоячи дивився на оточуючих людей і на Бесарабський ринок. Я витиснувся з обіймів тісного кільця народу і попрямував Хрещатиком до мерії.

Можливо тут робилося не так як бажано було б для історії, культури, пропаганди і спокою. Чимало жителів України вважають, що саме ця скульптура є витвором мистецтва, а таких творінь часів більшовизму в Києві та Україні чимало. Мабуть треба було б їх акуратно знести в певне місце, розмістити скульптури кожного більшовицького діяча, на кожній скульптурі написати про жорстокості проти власного народу, організувавши таким чином своєрідний музей чорних справ більшовизму. В принципі подібного не могло статися, бо недавній секретар Центрального комітету комуністичної партії Л. Кравчук та партійний секретар величезного ракетного заводу Радянського Союзу Л. Кучма генетично не могли дозволити перенести пам'ятник вождеві в інше місце, не додумався до цього В. Ющенко, а підказати нікому було, а коли владу в Україні прибрав до рук В. Янукович, то про таке не могло бути й мови, бо саме Москва, де Леніна оберігають, привела його до влади. Крім того, комуністи, що залишились, оберігали статую, ніколи не погодилися б про її знесення, з комуністичними бацилами влада до таких справ не додумалась і мовчала, а тому справу вирішував народ, перетворившись у натовп, коли важливі справи вирішуються не завжди вдало.

Біля мерії, на відміну від перших днів повстання, уже інший порядок, усіх, хто заходив до будинку обшуковують, щоб бува не заніс якогось автомата калашникова. Я показав своє посвідчення письменника і мене без обшуку пропустили в будинок мерії. Там людей

як було багато, так і залишилось, ті, хто виконував якусь повстанську роботу відпочивають, повстанці забезпечені харчами, чаєм і водою. Повсюди порядок і дотримання певних норм поведінки, уже не було молодих дівчаток, які нищпорили повсюди, фотографували присутніх, їхні дії чи відпочинок, сміялись і виходили задоволені. В одній великій залі стояла чимала урна в якій збиралися гроші для потреб революції і я опустив туди 50 гривень. В мерії я зустрів людей з Чигирина, де мої родичі і я багато років доглядав пасіку, та Корсуня, де я у 60-ті роки працював керуючим банку.

Далі я пішов Хрещатиком до центру Майдану незалежності, де на проїжджій частині також стояла урна під навісом для збору коштів і туди я опустив 200 грн, бо інших не було. На цей раз мені вдалося пройти всі куточки Майдану, де я побачив палатки з усієї України: областей, багатьох районів, міст і містечок, навіть сіл. Зима, холод, але обігрівання повсюди – дрова і залізні бочки біля кожної палатки повстанців. Відчувалось, що українці, особливо молодь, мають намір виборювати свободу після багатовікової колонізації.

Далі я попрямував вулицею Грушевського до будинку Кабінету Міністрів України і побачив: повсюди стоять барикади; на початку будинку, з боку Європейської площі, барикади повстанців; через 150 м, з боку вулиці Садової, міліція і «Беркут». Проходу ніякого і я біля стадіону «Динамо» піднявся до Маріїнського парку ближче до Верховної Ради України, але й там загородь, беркутівці і міліція – проходу немає. Отже, 8 грудня 2013 р. навкруги Верховної Ради і Кабінету Міністрів України усе закрито, повстанців і силових структур безліч, але тихо, мовби перед бурею, а тому я повернувся на Майдан незалежності та втомлений подався додому.

На другий день, тобто 9 грудня 2013 р. обстановка повсюди накаливалась, що спонукало усіх колишніх та діючого президентів України років незалежності зібратися, щоб обговорити і вияснити обстановку, можливо щось порекомендувати діючому президенту. Зустрілись Кравчук, Кучма, Ющенко і Янукович. Кожен із колишніх президентів висловлював свої думки, давав оцінку і дуже обережні рекомендації, а Янукович тільки сидів і слухав, лише дещо коментував, ухиляючись від пояснень ситуації. Їхня зустріч і розмова трансливалась на телебаченні і була можливість робити деякі висновки.

Під час зустрічі на самому високому рівні державних управлінь поведінка Януковича свідчила, що коли він обдурих усіх європейських лідерів і не відчув сорому, то своїх колишніх противників він нехтує і ніколи не виконуватиме їхніх пропозицій, а лише послухає їхню мову для годиться. Над пропозиціями декого з президентів Янукович посміюється і справедливо, бо чому, коли були при владі, ні Кравчук, ні Кучма, ні Ющенко нічого не вдіяли, щоб Україна не тільки географічно, а й політично, економічно і юридично стала європейською державою. У такому контексті вигляд Януковича говорив, – і ви ще смієте мені розповідати, що треба підписувати угоду з ЄС, а самі прошляпили цю справу, коли були усі шанси, тобто, Москва ще не оговталась від розвалу СРСР і не могла протистояти намірам України.

Що український народ побачив, дивлячись на своїх перших провідників під час виходу з колоніального рабства? Усвідомив сумну картину, переконавшись хто керував і продовжує керувати незалежною українською державою. Передусім виявилась спільність кожного з них: відсталість, затятість, задубілість, млявість, лякливість, вони ще керуються і живуть під впливом більшовицької ідеології. Не про українців, які виборюють свою незалежність на Майдані, думають, як і думали в часи свого президентства про Україну, а про інші передусім власні справи, керуючись давнім – «моя хата з краю!». Вислови кожного висвітлювали обережні, відсталі і задубілі погляди, мовби це були не представники високого рівня інтелігенції незалежної країни, а партноменклатура минулого.

Перший президент незалежної України Л.М. Кравчук, як був хитрий при комуністах, так і залишився в незалежній країні. Погляньте, він будував свої речення так, щоб мовби підтримати європейський напрям, але ці повстанці заважають йому ходити на роботу, а тому треба сісти за круглий стіл. Він знає, що на тому круглому столі будуть давити опозицію і вимагатимуть погодитися на вимоги йти до ЄС. Народ же, що протестує, треба відправити по домівках, щоб не заважали Кравчуку, колишньому партійному секретареві більшовиків з ідеології, ходити на роботу. Вийшовши на пенсію, постійно пропонує наступним президентам, урядам і

народу, що мовляв треба мирно жити з північним сусідом, розвивати економічні відносини. Він постійно виступає на московських і петербурзьких каналах, які до нього звертаються⁵⁹⁰: «Вы сегодня единственный человек такого ранга в Украине, который общается с российскими СМИ», а тим українцям, що критикують його за таке «геройство» колишнього головного більшовицького проповідника в Україні пояснює: «Я их использую, чтобы доносить украинскую точку зрения». З цього приводу варто пояснити комуністичному ідеологові: історія свідчить, що винятково москалі використовували українців та інші народи, а не так як ви пояснюєте українцям «Я их использую»; ваша «точка зрения» москалям зовсім не потрібна; ви, особисто, не знаєте реальної української історії та ролі в ній Московського царства.

Другий керівник незалежної країни Л. Кучма, як був млявий з відсталими думками, який впродовж свого президентства, займаючи перший стілець управління в країні, просив підказати, яку країну треба будувати, і я будувавиму. На жаль, не знайшлося таких, хто сказав би, що будувати, а тому не збудували, не підказали куди йти і не пішли, а залишились з москалями. Аж ось тепер уже Кучма, який не знайшов для себе підкажчика, заходився підказувати куди йти, – на Захід чи Схід? Але ж за часів, коли обіймав перший стілець в державі, він так і не довідався, що будувати і куди йти, то що він спроможний порекомендувати діючому володарю першого стільця держави, який юнацькі роки проводив на тюремних нарах. Ось чому мова і погляди Кучми зашкарублі і мляві, а десять літ, проведених на першому стільці великої української держави, використав для забезпечення власного безбідного життя.

Про В. Ющенка можна лише сказати, що це людина, яка зрадила надії українців на все те добре, яке породжувало в людях колоніального минулого натхнення і віру в майбутнє. Це випадкова людина, яка передала владу злодієві, що принесло Україні і українцям найбільшого зла – зневіри в усьому і до всього.

Після кількох спокійних днів 12 грудня 2013 р. відновлювались барикади на Інститутській за допомогою знесення снігу і заливання

⁵⁹⁰ Бульвар Гордона. 2019. Іюнь. № 25.

його водою, а поверх викладали мішки зі снігом, заливаючи їх також водою. На Майдані побільшало людей, хоча робочий час, але людей чимало, приїхало багато людей з областей, особливо із західних. В обідню пору на головній сцені в центрі площі Незалежності правилась молитва Божа, усі присутні на Майдані слухали, знявши головні убори.

Сьогодні, 14 грудня 2013 р., піднімаючись ескалатором на площу Незалежності, я побачив поряд чоловіка років 55–60 з дівчиною. На Майдан? – питаю. Так, – відповідає. А де ж ваш прапор? Чоловік сказав, що ще немає. – А звідкіль ви прибули? Видно, що ви нетутешні. – З Чікаго, – відповів чоловік. Ота-а-а-к, – тоді перемога буде за нами, – промовив я. Чоловік щось пояснив дівчині. Вийшовши на площу Незалежності я побачив море людей, співають Гімн України. Там же оголосили, що мера Києва Попова звинувачують за вказівки начальнику «Беркута» бити і вбивати молодь у ніч з 29 на 30 листопада 2013 р., а йому допомагав примушувати беркутівців Сивкович від Клюєва.

У неділю 15 грудня 2013 р. я піднімався на ескалаторі на площу Незалежності, туди прямує безліч людей, працює два ескалатори, на кожному з них маса людей скандує «Зека геть, зека геть». Ніде не чути і не видно, щоб хтось організував такі вигуки, але вони лунали, навкруги зростала напруга людської непокори. Вийшовши з метро, стало зрозумілим, що десь близько 12 год дня на площу втиснутися неможливо. Довелося вийти в бік, що веде на Європейську площу, де минулого дня, в суботу 14 грудня, біля Українського дому стояла трибуна регіоналів і на ній виступав герой того дня Азаров.

Неподалік виходу з метро, біля 20 м площа Незалежності і Європейська площа розділені стіною, висота якої не менше 10–12 м, з мішків, які наповнені невідомо чим, можливо снігом. Було видно, що не тільки вся площа Незалежності щент заповнена народом, а й гірка, що веде від метро до Жовтневого палацу вкрита масою людей, весь перехідний місточок через Інститутську вулицю заповнений народом. Коли ж я підійшов на Європейську площу, то побачив, що людей там майже немає, лише де-інде повстанці з українськими прапорами.

Мітингу, який проводили регіонали минулого дня, уже немає, трибуна біля Українського дому зникла, кругом чисто і пусто, привезені невідомо звідкіль демонстранти, що підтримували регіоналів, зникли, залишилось десь понад 100 туалетів, розміщених біля Парламентської бібліотеки (тепер Ярослава Мудрого). Я підійшов до міліціонерів ГАІ і запитав про мітингувальників, які тихо повідомили, що цієї ночі вони перебралися у Маріїнський парк. Чулися розмови серед народу, що багато привезених регіоналами оплачених мітингувальників, зрозумівши ситуацію, переходили до лав повстанців, а дехто розпочав пити горілку, чого на революційному Майдані не дозволялось.

Знову показують «Круглий стіл» в Університеті Т. Шевченка, де зібрались усі три президенти України минулих років, серед них Б. Олійник, Скорик і А. Герман. Розмова продовжувалась близько години, але за цей час ніхто із виступаючих, крім В. Ющенка, навіть не згадав про вбитих і понівечених молодих людей. Опозиція на круглий стіл не прийшла, за що А. Герман усіх критикувала і дуже підносила В. Януковича і його команду, до якої вона належала. На жаль, усі критикували революційний Майдан: Кравчук і Кучма проголошували, що в країні відбувається не революція, а бардак; народ говорив, що недавні керівники незалежної України, мабуть, прирівнювали революційний майдан, де народ творить свої дії, з тим, що чинили їхні духовні більшовики під час перевороту у 1917 р. в Петербурзі.

II. Січень-лютий 2014 року. Глава уряду Азаров 28 січня 2014 р. подав у відставку, Верховна Рада України відмінила драконівські закони, прийняті 16 січня 2014 р., ще й підняттям рук, про арешт всіх повстанців. З усього видно, що Янукович загнаний у куток, з якого немає виходу для нього. Розповсюджуються московські передачі, де Затулін, Жириновський, Бузина, інші стверджують, що України, як держави, не було і немає, в українців немає мови та історії. Особливо стараються антиукраїнці, яким є депутат В. Колесніченко, та чимало інших, які перетворили Верховну Раду України у непристойне місце, що постійно стверджується жахливими справами. Саме так москалі та їхні прибічники антиукраїнці перекручували українську історію, стверджували, що такого народу,

як українці, немає і ніколи не було. Таку ересь вони відкрито проповідують, пишуть в літературі та документах. Ці москалі або не знають, забули, або замовчують, що була велика держава Русь, у якої Московське царство, використавши надуману міфічну Переяславську угоду 1654 р., відібрало в русинів назву Русь для власного користування. У результаті Московське царство спочатку називалось Русія, а далі Росія.

Народу було відомо, що останнім часом Верховна рада України усі питання щодо ухвалення законів та нормативів розглядає спонтанно, відповідно до вимог діючого президента і помахів руки його представника серед депутатів – регіоналів. Коли Азаров і його уряд склали свої повноваження, то йшлося, що уряд буде сформований промосковський, оскільки опозиція, зокрема Яценюк, Кличко, інші відмовилися від участі в уряді, який формувався для затвердження. Відмова була справедливою, оскільки вся влада зосереджена в руках президента Януковича і його синів, а тому ніхто не дозволить українцям працювати на благо народу.

Про те, що була повна загроза затвердження промосковського уряду, свідчить прикрий факт, що у Верховній Раді існувало реальних 225 голосів (регіонали і комуністи). Настала складна ситуація, коли Москва виконує свій план гібридним методом прибрати до рук Україну: Верховна Рада уже підпорядкована Москві; президент Янукович був приведений до влади Москвою і їй служить; тепер залишилось сформувати і затвердити промосковський уряд; влада великої європейської країни повністю у руках Москви.

Настав день 18 лютого 2014 р., з ранку у центрі міста тихо, на Майдані спокій. Вранці Кличко і Яценюк прибули з Берліна, де зустрічались з канцлером Німеччини А. Меркель. Про що там йшлося – ніде не оприлюднювалось. О 8 год 30 хв колони повстанців з Майдану рушили вулицею Інститутською до Верховної Ради України, розташовуючись у Маріїнському парку. Це був вівторок, коли Верховна Рада України мала затверджувати новий уряд після відставки уряду Азарова. Колони йшли весело, без щитів і кийків – мирна хода, але вона принесла багато неприємностей повстанцям.

Євромайданівці рушили мирним походом до Верховної Ради України вулицею Грушевського. Дорогу повстанцям перегородили

автомобілі, один з них вони відтягнули вбік і розбили у ньому вікна. Коли велика маса повстанців підійшла до будинку Верховної Ради України, то побачили, що будинок з усіх боків оточений «Беркутом», а за беркутівцями стоять «антиукраїнці» привезені за платню з областей, вони проявляли дії, які підкреслювали, що то «антимайдан».

Акція, розпочата повстанцями – мирний похід, за великим рахунком, була не продумана, авантюристична, мовби дитяча іграшка, коли не враховано історичного досвіду, що Московія та її представники в Україні, тобто діючий президент країни і більшість у Верховній Раді, діятимуть жорстко, а не мирно. Як результат мирного походу до Верховної Ради України, щоб перешкодити створенню промосковського уряду: оголились усі барикади на майдані; викликали супротив привезених «антимайданівців», дали привід владі використати похід у своїх цілях. Звичайно, хотіли мирно, тихо, якнайкраще, досягти своєї мети, а закінчилось, як завжди – погано.

Підійшовши до перших рядів «Беркута» євромайданівці миттєво відчували загрозу: у них полетіли через голови беркутівців від так званих антимайданівців, звичайно там були спецпідрозділи, різні засоби поразки – коктейлі Молотова, шумові гранати, каміння. Євромайданівцям нічого не залишилось як оборонятися і йти у наступ, що стало досить несподіваним для влади і її охоронців: повстанці прорвались через загорожу «Беркута» і ввійшли до приміщення Верховної Ради; народні депутати від регіоналів і комуністів втекли через підземний хід, що пролягав під вулицею Грушевського до комітетів Верховної Ради. Однак деяких комуністичних депутатів затримали і не відпустили.

Як результат, 18 січня 2014 р. розпочався бій з промосковською Верховною Радою, президентом Януковичем, їхніми прихильниками та охоронцями, який відбувався на вулицях Грушевського, Шовковичній та Інститутській. Повстанці зразу ж спалили офіси партії Регіонів та комуністів, зайняли Будинок офіцерів.

Револуція Гідності набирала сили, євромайданівці бились на Інститутській і в Маріїнському парку біля Верховної Ради, а «Беркут» у цей час зайняв усю Європейську площу, захопив Український дім, розпочав розчищати барикади повстанців біля стадіону «Динамо».

Подібні втрати позицій сталися через непродуманості дій повстанців, особливо мирної ходи до Верховної Ради, у ті важкі і швидкоплинні часи. З'явилися вбиті й поранені: тільки за 18 лютого і ніч на 19 лютого загинуло 26 повстанців. Повідомлялось, що загинуло 2 міліціонери, це були співробітники ГАІ, які не пропускали народ з усіх куточків України до центра Києва і розлючений народ розпочав застосовувати зброю, а тому міліція понесла втрати.

Того самого 18 лютого у Будинку профспілок ввечері раптово запалав 6-й поверх, де, як зразу ж вияснилось, хтось запалив пляшки з так званим коктейлем Молотова. Уже 19 лютого 2014 р. було перед повстанцями постав тільки чорний короб будинку, на деяких поверхах ще щось дотлівало, всередині рушилися стіни та покриття будівлі. Багато чим й іншим поплавилися Євромайданівці за необдуманний так званий мирний похід до Верховної Ради України. Здається, що провідники Євромайдану такого не допустили б, бо після цього народ, що зібрався перетворився у натовп, який здатен робити тільки помилки. Такий стан, мабуть, не відповідав політичним провідникам, зокрема Кличку, Яценюку, Тягнибоку іншим.

Вечоріло, 18 лютого 2014 р. «Беркут» пішов в атаку на Майдан з боку Європейської площі і вулиці Інститутської: застосовуються водомети і шумові гранати; стріляють у молодих людей без зброї, які мають кийки і палять шини на барикадах; особливо важке становище на Хрещатику між будинками спалених Профспілок і Кооперативу.

Протистояння не припинялось і на 12 год дня 19 лютого 2014 р. знову було вбито 26 повстанців і поранено більше 100 осіб. Поранених не відправляють до лікарень, оскільки там до поранених зразу ж з'являється міліція і прокурори, допитують або зразу вивозять. Тому пораненим надають першу допомогу медичні працівники на місці. В обідню пору 19 лютого 2014 р. на Майдані такий стан: на барикадах від Європейської площі до площі Незалежності все палає; постійно гримлять шумові гранати; будинок Профспілок продовжує диміти; на трибуні виступають політики, духовні отці, присутні на Майдані; повстанці. Далі від Головоштамту в бік мерії відносно спокійно, там збираються сотні після барикад, відпочивають і знову збираються йти на передову. На барикадах їдкий дим

від палаючих шин, кулі «Беркута», шумові гранати, які вбивають і наносять поранення.

Відчуваються зміни на Майдані: до 18 лютого 2014 р. на площі Незалежності працювали кухні, де варились куліші та інші теплі страви, готували чай; уже 19 лютого 2014 р. всього помітно поменшало. Одначе того самого 19 лютого 2014 р. я особисто спостерігав, що кияни несли безліч сумок з харчами, біля Київради навіть черга для здачі харчів, їх розносять усім повстанцям на Хрещатику. Бійці на барикадах та на відпочинку мають вдосталь харчів, несуть шини, дрова для палива у бочках, є все. Робочий день, а людей досить багато, значно більше, ніж у попередні також робочі, але спокійні дні.

На Майдані обговорювалась новина, що за одну ніч з 18 на 19 лютого 2014 р. у багатьох областях – Закарпатська, Волинська, Львівська, Іванно –Франківська, Рівненська, Сумська, Чернівецька, інші, невідомі особи зайняли держадміністрації, міліцію, СБУ, прокуратуру. В одній із областей прихильники Революції гідності, навіть намагалися прикувати ланцюгом до труби голову облдержадміністрації. Про це розповідала людина середнього віку з вусами і переляканим обличчям. Напруга у владі зростає: у Києві й областях виключають 5-й канал, але знову включають; 19 лютого Янукович виступив із зверненням до народу, покладаючи всю вину на опозицію, погрожуючи, що буде садити за ґрати. Мабуть хоче мстити своїм противникам за те, що його двічі у молоді роки садили за ґрати.

У ці революційні дні до України приїздили і приїздили політики з США та Європи, щоб переконати Януковича вирішити справу відповідно до вимог повстанців, але нічого в нього не добилися. Одночасно від опозиції вони вимагали мирного вирішення проблем. Саме через такі вимоги політичні провідники революції не використали існуючі можливості. На Майдані було більше мільйона людей, що давало реальну можливість брати владу і змістити Януковича, але очільники опозиції та європейські політики стримували повстанців, надіючись, що Янукович сам піде у відставку. Таке очікування призвело до великого кровопролиття, а опозиція втратила: силу народу, що дозволяла взяти владу; довіру повстанців і народу України; надію на перемогу.

Неймовірно важкими були дні 18 і 19 лютого 2014 р., навіть промосковська влада змушена була оголосити 20 лютого 2014 р. днем трауру. Одначе, цей день був двічі траурним, оскільки саме в день трауру московські снайпери вбили понад 13 повстанців на вулиці Інститутській з готелю Москва, багато повстанців вбито і на вулиці Грушевського. Серед повстанців і народу, що перебував на цих вулицях, а також площі Незалежності та вулиці Банковій, розповідалось з жахом, що снайпери були москалі з Криму. Тобто, уже тоді в Криму були зосереджені московські війська і спецнази. Немає сумніву, що Янукович, оголосивши 20 лютого днем трауру, санкціонував вбивства московськими снайперами і в це день було вбито 39 повстанців. Лише попередні підрахунки свідчили, що тільки впродовж 18–19–20 лютого 2014 р. загони «Беркута» і московські снайпери вбили понад 100 повстанців Революції гідності. Про кількість вбитих українських героїв на барикадах Революції гідності з листопада 2013 р. до кінця лютого 2014 р. довідаємось у майбутньому.

Початок березня 2014 р., серед повстанців точилися перемовини, що Янукович, спасаючись втечею з України, закликав Москву надати військову допомогу, але деталей, що і як саме просив втікач ніхто не віддав. Лише згодом самі ж москалі в ООН оприлюднили лист Януковича до Путіна від 3 березня 2014 р. з проханням ввести війська на територію України. Ось такої московсько-більшовицької закваски були українські керівники в усі роки незалежності Русі-України.

Народ же робив свою справу в ці складні, каламутні часи, позбавляючись коріння, що жило москалів в Україні. Пройдуть роки і десятиліття, а про боротьбу українців за свободу майбутні покоління мають знати з подробиць, що формуватимуть загальне уявлення про трагізм і велич битви за позбавлення від пут багатовікової колонізації і повернення до Європи. Після Визвольної війни 1648–1657 рр., Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання 1942–1952 рр., Помаранчевої революції 2004–2005 рр. Революція гідності 2013–2014 рр. стала визначальним етапом захисту державності, здобуття незалежності та виходу з багатовікової колонізації древньої держави Русі-України та її народу.

4.3. Війна Московії проти України

*І камінням скаменіла
Ціла Україна, –
Але чого ж іще хоче
Вража Московщина?
С. Руданський*

Після розвалу нечувано великої Імперії – Радянського Союзу, Московія ще й втрачає Сибір, половина якого уже в руках китайців, а більше трьох мільйонів гектарів тайги палає і це продовжуватиметься довго. Недаремно Московія вишукує нові території, родючі землі, талановитих людей, щоб утримувати москалів, а тому вони ніяк не бажають Україну, Грузію, Молдову, Білорусь відпустити зі свого ярма. Народи цих підневільних країн мають пам'ятати, що на одному із політичних шоу в Москві громадянський діяч Ізраїлю Яков Кедмі заявив із задоволенням: «Путин не отступит от национальных интересов». І це підтверджується тим, що як і у кінтавра Хірона, так і в кожній людині існує «напівлюдини» і «напівзвіря»: людина може боротися за будь-що законами, а звір тільки силою. Москалі в усі віки будь-чого намагаються досягти силою – вони мають більше звірячого. Це підтверджує московська колонізація України. Ніколи не можна надіятися на народ Московії сказав М.Ф. Черногуз: «У них немає Бога в серці. Це природжені загарбники, вбивці й всесвітні брехуни. Росіяни, які наділені честю і совістю, вміщуються в кілька відсотків. Решта – раби, які думають так, як їхній цар»⁵⁹¹.

В день Полтавської битви 27 червня 1709 р. Петро I віддав наказ: «Воины! Вот пришел час, который решит судьбу Отечества. И так не должны вы помышлять, что сражаетесь за Петра, но за государство, Петру врученное. Не должна вас также смущать слава неприятеля, будто бы непобежденного». Одночасно Петро I, своєю рукою написав правила для військової битви «Никто из господ генералов с места баталии прежде уступить не имеет, пока он от

⁵⁹¹ Літературна Україна. 2019. 28 грудня. № 49–50.

своего командира к тому указ не получит. Кто же место свое без указа оставит, или друга выдаст, или бесчестный бег учинит, то оный будет лишен и чести, и живота». Військовий Артикул 97, з'явився 1715 р. ще жорстокіший: «Полки или роты, которые с неприятелем в бой вступаю, побегут, имеют в генеральном военном суде суждены быть. И есть ли найдется, что начальныя причины тому были, оным шпага от палача переломлена и оныя ошельмованы, а потом повешены будут».

Продовжив таку практику в армії Й. Сталін, коли 12 вересня 1941 р. підписав таємний наказ №00 1919 «о создании в прифронтовом тылу заградотрядов из войск НКВД ... пулеметным огнем останавливать отступающие воинские части или группы военнослужащих». Коли справи не поліпшувались і червона армія відступала, то з'явився наказ №227 28 липня 1942 р. «Ні шагу назад!», що збігається з царськими військовим законами: «Мы должны установить в нашей армии строжайший порядок и железную дисциплину, если мы хотим спасти положение и отстоять Родину. ... Нельзя терпеть дальше, когда командиры, политработники, комиссары, допускают, чтобы несколько паникеров определили положение на поле боя, чтобы они увлекли в отступление других бойцов и открывали фронт врагу. Паникеры и трусы должны истребляться на месте. Отныне железным законом дисциплины для каждого командира, красноармейца, политработника должно являться требование – ни шагу назад без приказа высшего командования».

Настало ХХІ ст. і потомок Петра I і Сталіна В. Путін заявив: «По поводу наших отношений с Украиной ... Я позволю с вами не согласиться, когда вы сейчас сказали, что если бы мы были разделены, мы не победили бы в войне. Мы все равно бы победили, потому что мы – страна победителей». Керуючись такою філософією Московія у 2014 р. пішла війною на Україну, анексувала Крим та ввела війська на частину території Донбасу. А чи правду каже теперішній керівник країни «победителей»? Такому героїзму москаля слід сказати – ні, бо якщо проаналізувати битви з українцями часів Б. Хмельницького і після нього, то перемагали українці, окрім Полтавської битви, де відбулася зрада козацьких загонів, а своїх вояків цар вів на бій, застосовуючи жорстокі закони, які згодом

використовував Сталін. Московські політики і вояки знають, що вони у битвах програють українцям, а тому повсюди, починаючи з 1657 р. застосовували так гібридні війни на українських землях, окрім Полтавської битви.

Історія ще буде порівнювати хто сміливіший і хто краще воює: етнічні українці, УПА, кількість якої в різні періоди становила 10–40–80 тис. воїнів, впродовж 1942–1952 рр. вела битву проти німців, поляків і москалів, ніколи не здавались в полон; армія ж Власова, що становила 1 млн воїнів етнічних москалів, у перші дні війни перейшла на сторону противника, тобто німців. Українці вміють відстоювати свою волю, але перебування більше семи століть у колонізації сусідніх держав зруйнувало їхню національну гідність, яку приходиться відроджувати і це станеться.

Гібридні війни як творіння Московії, багатогранна структура яких формувалась, починаючи з 1654р., включає такі методи: захоплення місцевих сепаратистів (активістів); пропагандистська війна; використання церкви московського патріархату під гаслом «руський мир»; ідеологічна війна, яка проповідує мовби захист московськомовного населення, церкви московського патріархату та загарбаної чужої історії; вишукане мистецтво формування умов протистояння сусідніх народів проти українців, як це сталося між українцями і поляками під час Другої світової війни; підготовка терористів і фізичне знищення в усьому світі українських патріотів; нарешті, застосування військової сили. Світ уже переконався, що всі загарбницькі методи гібридної війни Московія випробує в Русі-Україні в роки битви за свободу: Визвольна війна (1648–1657 рр.), Українська революція (1917–1921 рр.), Українське повстання (1942–1952 рр.), захист свободи і незалежності після 1991 р. (1991–2020 рр.).

Треба визнати на прикладі протистояння з москалями впродовж століть, що при рівному озброєнні українці завжди перемагали і перемагатимуть. Основна причина в тому, що українці захищають свою землю і свій народ, проявляючи нечувану героїку, а москалі загарбують чужі землі, заради чого вони ніяк внутрішньо не готові віддавати життя, якщо їх не примушують силою, як це робив Петро I і Сталін. Тепер спонукати навіть москалів жорстокими законами

йти в бій і неможливо «ні шагу назад», бо у ХХІ ст. було б дикунством «стимулювати героїзм заградотрядами військ НКВД». Натомість, українці, захищаючи свою землю і народ, здатні йти на смертний бій за власною волею, як це робили впродовж 1942–1952 рр. повстанці Української повстанської Армії.

Гетьман України часів Української революції (1917–1921 рр.) Павло Скоропадський, військовий генерал, що водив у битви москалів проти інших народів, досконало знав наміри москалів відносно України. Наприкінці Другої світової війни (квітень 1945 р.), коли українці допомагали москалям перемагати гітлерівську армію, несучи величезні втрати молодих людей, П. Скоропадський радив своєму народу і українській державі: «Треба, щоб українці ніколи не забували, що найгірший їхній ворог – то є більшовики, і щоб на жадні компроміси з ними йти не можна; їх можна лише поборювати або від них тікати. Співпраці з ними бути не може»⁵⁹². Більше того пропонував своїм наступникам «Гетманці (Президенти, глави Урядів–Б.П.) мусять дбати про те, щоб в їх рядах царювала чесність і порядочність... Не робили кардинальних помилок і не сходили б з великого шляху, накресленого Липинським».

Маючи такий приклад і пропозиції нащадка древнього роду, представники якого боролися за українську державу у війську Б. Хмельницького, бажано керуватися рекомендаціями Постанови І Конгресу Українських націоналістів, що відбувався в лютому-березні 1929 р.: «Лише військова політика, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто й завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від найманців та вможливить упорядкування Української Держави». З погляду на наведене вище різноманітні пропозиції агітаторів, типу керівників «За життя», щоб сісти за стіл переговорів і мирним шляхом припинити війну, розпочату Московією проти України у 2014 р., є провокація московських засланців.

А що ж накреслював В. Липинський⁵⁹³? Він, досліджуючи сфабриковану Переяславську угоду (1654 р.) показав, що українці не

⁵⁹² *Скоропадський П.* Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. 427, 456.

⁵⁹³ *Липинський В.* Україна на переломі. 1657–1659; Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Відень, 1920. С. 27–39, 258–259.

допускали, «щоб «груба і дика» Москва могла коли-небудь зайняти на Україні місце європейської, блискучою своєю культурою Польщі – така смішна думка ні одному політикові українському – ту Польщу ненавидячому, – не могла прийти навіть в голову». Переяславська угода не підписувалась, все вирішувалось обіцянками, велика частина війська Запорізького не сприймала угоди, її не сприймала й церква: «Взаємне роздраження росло з обох боків, і розрив з Москвою ставав в таких умовах неминучим. Посліднім і безпосереднім до того товчком послужив мир, укладений між Москвою й Польщею, в вересні 1656 року». Отже, Переяславська угода, яка існувала тільки на словах, була розірвана ще при житті гетьмана Б. Хмельницького, але москалі, застосовуючи гібридну війну нав'язали її українцям на довгі 350 років.

Не прислухались українські керманічі перших десятиліть незалежності країни, кожен робив все навпаки тому, що рекомендував гетьман України, нащадок древніх родів Скоропадських: підписували договори на газ за низькими цінами; підписали Харківську угоду продовження терміну перебування військового флоту в Криму, наперед віддаючи цю територію; торгували і будували власні підприємства у Московії; дозволяли розташовувати московську банківську систему в усій країні; в усьому державному управлінню, війську і духовній сфері високі посади скрито і відкрито займали москалі; багато іншого.

Ось за це український народ, через своїх керманічів, потерпає від москалів: ведеться гібридна війна; окупували і забрали Крим; загарбали частину Донбасу; розносять багато негативу в середині країни для дестабілізації її розвитку; передбачають ще багато забрати в українців матеріальних ресурсів і території. І їхні наміри дають для українців страшні результати, які описує у своїй поезії поет-громадянин, патріот, великий українець Володимир Сосюра, який воював у війську С. Петлюри (1918–1921 рр.), пройшов через пекло більшовицької сваволі і вийшов вірним сином України, дуже характерні для часів, коли москалі пішли війною проти колишньої своєї колонії. І коли влада закликала українців йти боронити країну від москалів (2014 р.), то українського війська майже не було, лише лунали підказки від волонтерів на слова І.Котляревського з «Енеїди»:

*Щоб сала і шиона набрали,
Щоб сухарів понанікали,
Щоб ложку, казанок всяк мав,
бо знали, що військо зруйноване, а його матеріальне
забезпечення зведене до нуля.*

У чому виявляється гібридна війна Московії проти України? Вона включає одночасно – військову та соціально-інформаційну з різноманітними видами: військова агресія і мовно-культурні протистояння; війна за історичні цінності минулого; інформаційно-пропагандистські битви з метою руйнації свідомості: релігійні протистояння.

У усі часи московської колонізації українців знищували голодом, забираючи усі харчі для годівлі москалів, тримаючи на усіх теренах України військові частини, щоб погрожувати пригніченим і голодним українцям. За дослідженнями В. Василяшка⁵⁹⁴: у 1737 р. московський міністр А. Волинський доповідав цариці Анні: «До мого приїзду в Україну я ніколи не припускав, що вона так сплюндрована, що так багато люду померло. Наша армія забрала у тутешніх людей все зерно і всю худобу. Тут не залишилося й такої кількості селян, щоб бодай собі посіяли. Багато землі не засіяно, бо нема кому сіяти, та й нема чим орати, бо наша армія забрала всю худобу. А треба ще стягнути з тих людей 30 тисяч мір борошна і сіна»; через півстоліття Г. Потьомкін доносив Катерині II: «Наша армія забрала у тутешніх людей все зерно, худобу, харчі, одяг, взуття тощо. Хто протестує, того б'ють нещадно, часом смертельно»; у часи більшовиків 7 серпня 1932 р. було ухвалено терористичний карний закон про охорону соціалістичної власності, за яким навіть за колоски передбачалось десять років тюрми або розстріл і вже до початку 1933 р. за цим законом було засуджено 54645 осіб, із них 2000 – розстріляно.

Отже, історія засвідчує, що голод в Україні створювали не тільки більшовики після 1917 р., їхній метод практикувався в усі часи колонізації України 1657–1991 років. Московія, розпочавши війну

⁵⁹⁴ Літературна Україна. 2019. 2 березня. № 9. С. 7.

2014 р. проти українців, перетворювала її у гібридну війну, з метою повернення України до становища колонії. Елементом гібридної війни було створення нестабільності в середині країни через вбивства відомих людей, та ще й належних до громадян Московії. Якраз 2016 р. в центрі Києва було вбито журналіста Павла Шеремета, громадянина Московії, який мав тісні стосунки з Б. Немцовим, якого вбили в центрі Москви. Тільки у грудні 2019 р. вдалося знайти вбивць та замовників, які ставили своєю метою підняти заворушення в Україні, щоб війська Москви мали привід добратися до Києва для захисту жителів, які вважають себе москалями. Прикрим і соромливим для українців незалежної держави є те, що москалям вдалося залучити до вбивства громадянина Московії: ветеранів АТО, волонтерів, лікарів і медсестер. Саме ці люди, живучи в Україні, думали як її повернути в рабство, проголошували методи, якими буде знищено Київ та захоплено країну. Ці диверсії як метод гібридної війни впродовж 2014–2019 рр. москалі здійснили в багатьох місцях південних і західних областей України.

Уже після 1991 р., коли випадково випустили із свого ярма українців, москалі розпочали підготовку до війни проти України і чимало їм вдалося зробити ганебного. Подібно до Грузії, де москалі захопили Абхазію і Південну Осетію, вони здійснили й в Україні, звичайна з участю промосковських урядовців, анексувавши Крим та окупувавши частину Донбасу. До такого сценарію москалі готувалися наперед і фундаментально, а українці – одні не вірили, що таке може бути, а інші допомагали агресорові, як бувало в далекому минулому робили їхні прадіди.

Москалі розробили й методи гібридної війни, що можемо побачити на такому прикладі: москалі беруть у полон, тобто в заручники, будь-кого з українців – журналістів, письменників, простих людей, приписуючи їм якийсь кримінал, використовуючи цих заручників для політичного тиску на українську владу. Наприклад, 7 вересня 2019 р. москалі обміняли 35 українських заручників серед яких 24 безпідставно захоплених моряків, яких треба було повернути за рішенням міжнародного суду, і 11 простих людей, що москалі взяли в заручники, на 35 московських розвідників і бойовиків, зокрема один з них причетний до збиття літака, що летів з

Нідерландів, один розвідник у журналістиці, який коригував тексти усіх промосковських журналістів і політиків, інші засуджені розвідники та бійці.

Зразу після одержання Україною незалежності, міністр закордонних справ Московії А. Козирєв (1990–1996 рр.) у 1993 р. в Стокгольмі заявив: «Мы вернутъ нам контроль над зонами нашего интереса потребуем, мы русских по всему миру военным способом защищать будем и свои интересы отстаивать»⁵⁹⁵. Наші президенти мовчки спостерігали, а головне сприяли подіям, які відбулися зразу ж у 1993 р.: події з Тузлюю; постійні поїздки Лужкова і депутатів Держдуми в Крим; договір у Харкові про військовий флот в Севастополь; безліч іншого. Врешті лист Президента-злюдія до московського керівника ввести в Україну війська, що і стало основою війни Московії проти України у 2014 р. Московія після захоплення Криму і початку війни, щоб виправдати в ООН свою агресію, надала зміст листа Януковича до Путіна, зачитаного 3 березня 2014 р. на засіданні ООН такого змісту: «У нас, дескать, антиконституционный переворот, проблемы, конституционный порядок навести надо – и Янукович войска ввести просит»⁵⁹⁶.

Немає жодного сумніву, що Москва задовго до захоплення Криму готувалась до цього процесу і це підтвердив колишній прем'єр-міністр А. Яценюк: «Россия готовила аннексию Крыма не год, не пять и не 10. ...Активная фаза подготовки к аннексии Крыма началась после «оранжевой революции» 2004 года. ... Частичный контроль над Украиной и Черным морем, фактическое противопоставление странам – членам НАТО ...они начали делать еще в 1994–м»⁵⁹⁷.

На чолі української армії перебували московські генерали, СБУ очолювали промосковські спеціалісти, в уряді й навколо президентів кишило повно московських посадовців і розвідників. Усьому світові відомо, що перед захопленням частини Донецької та Луганської областей і анексії Криму, українське військо було фактично знищено. Водночас московські стратеги не врахували, що український народ

⁵⁹⁵ *Бульвар Гордона*. 2018. № 46. Ноябрь. С. 2.

⁵⁹⁶ *Там само*. С. 3.

⁵⁹⁷ *Бульвар Гордона*. 2019. Октябрь. № 43.

довго, занадто повільно після 1657 р., все-таки здобував навик проявити свої глибинні сили для майбутніх битв за свободу і незалежність. Особливо проявились нечувані сили героїзму і організації битви в часи Українського повстання 1942–1952 рр. під проводом ОУН та битв Української повстанської армії (УПА). Тут не держава організувала битву за свободу, а народ самостійно піднявся без централізованого постачання зброї і харчів, у підпіллі відбувалась потужна битва проти двох окупантів – москалів і німців.

Як і українські повстанці 1942–1952 рр. захищали свободу від агресорів, так і українську незалежність під час нападу москалів 2014 р., захищали не військо, що було знищене, а добровольці й волонтери. Відомо, що москалі мали намір захопити десь до десяти областей України, але саме добровольці й волонтери цього не дозволили. Світ побачив, як у часи повного розвалу державного управління, відсутності війська, зради генералів і втечі президента українці відстоювали Слов'янськ, Одесу, Харків, Дніпро та інші міста, не дозволили окупувати частину Луганської і Донецької областей. Про це ще майже не написано, як українці вміють допомагати борцям за свободу і незалежність, щоб відстоювати свою державу. Ось, скажімо, як діяли волонтери в часи Другої світової війни, чого ні історики, ні письменники не описують. Волонтери так діяли, коли москалі вже напали на українців у 2014 р., а про це мовби знав І. Котляревський і написав в «Енеїді»:

*...Зносили всяке збіжжя, злидні;
І оддавали все на рать:
Посуду, хліб, одежу, гроші
Своєї отчизни для сторожі...*

У своїх спогадах, записаних під час німецької окупації киянкою Іриною Хорошуновою, вона розповідає про звільнення Кам'янець-Подільського від німців, становище в госпіталі й допомогу жителів міста⁵⁹⁸: «Сначала мы клали раненых прямо на пол. Но уже к ночи 27 марта (1944 г.) каменчане стали сносить в больницу кровати, матрасы, одеяла, белье. Этот порыв был таким единомышленным,

⁵⁹⁸ Бульвар Гордона. 2018. Июль. № 27. С. 12.

что уже 29 все палаты были заполнены кроватями со всем необходимым. А женщины все шли и шли в больницу. Они несли кастрюли и ведра с едой, которую варили по домам. И несли, чтобы покормить раненых».

Думаючи про війну Московії проти України, народи прибалтійських країн, мабуть, не забувають, що у важкі роки комуністичного режиму найбільших репресій зазнавали українці і народи Прибалтики. Це простежується за наповнення радянських концтаборів, наприклад у 70-х роках ХХ ст. у концтаборі Мордовії було заграбовано близько 1800 людей, половина з яких були українці, друга половина – здебільшого активісти з Прибалтики. Саме тому країни Прибалтики добре розуміють, що москалі після України можуть напасти й на Прибалтику, а тому НАТО має бути насторожі. Причина нападу москалів на українців зрозуміла, про неї Д. Павличко написав: «Війна – це помста за те, що ми повстали», звичайно хочемо бути незалежними від москалів.

Сталося так, що відомі українські борці за свободу України і звільнення її від колонізації Москви не змогли між собою домовитися за першість і не змогли одержати владу в Україні за яку боролися, а незалежною країною правили ті самі комуністи, які відстоювали інтереси Московської імперії. Тому Москва, керівники України та й багато народу вважали одержання незалежності тимчасовим явищем, московські агенти в усіх сферах, засоби масової інформації, що перебували переважно в руках промосковських агентів, готовили Україну до повернення у попередню рабську залежність. Повернення затягувалось, Україна прямувала до Європи, у москалів терпець урвався: розпочали гібридну війну; суцільна інформаційна війна; шалена діяльність промосковських агентів; повний розвал української армії і флоту; міліція, СБУ і розвідка були в руках москалів; міністерські пости посідали посланці з Москви; використання підкупів і погроз серед населення; підготовка зрадників, оплата проросійських мітингувальників.

Як свідчать факти недалекого минулого, Україна не була готова до того, що підготувала Московія для повернення її у колонізаційний стан. Найголовніші причини: усі роки незалежності перед нападом Московії (1991–2014 рр.) перші керівники України були

особливими: комуністичний керівник держави – секретар ЦК КП України Л. Кравчук; секретар партбюро і парткому великого елітного радянського підприємства («Южное»–1975–1982 рр.) Л. Кучма; малограмотна і випадкова людина В. Ющенко та злодій і московський засланець В. Янукович; народ ще був під впливом московської агітації, ідеології, виховання багато поколінь у душі великоросів і малоросів; наявність в країні п'ятої колони. Яка для України як незалежної держави могла світити Європа, коли другий президент країни впродовж двох строків проповідував ідею Московії: «Євроінтеграційна стратегія України не може протиставлятися активній східній політиці нашої держави, нашим стратегічним відносинам із Росією, з іншими країнами СНД»⁵⁹⁹. Таке може говорити і діяти тільки комуніст-більшовик, вихований на колонізаційній ідеології Московії.

Остаточне ж завершення повернення України у склад Московії мало відбутися за допомогою державного зрадника В. Януковича. Уже реально відмовляючись від членства в Євросоюзі, діючий президент готовив військово-політичний і Таможенний союзи з Московською федерацією, тобто Україна поверталася в ярмо Московії. Коли Янукович втік, то Кремль розпочав гібридну війну проти України з метою її загнудати на правах «федерації» з Московією, яку сповідували керівники УНР і Гетьманату (Грушевський, Винниченко, Скоропадський). У Харкові та в багатьох містах і районах промосковські активісти писали гасла й вишукували «ФЕДЕРАЦІЯ» і московська мова. Це був період, коли все в країні зруйноване: валюта і навіть гривня вивезені в Московію; армія знищена; міліція переходила на службу агітаторів; СБУ не працювало і зраджувало; промосковські агітатори і організатори заколотів розпочали роботу. Чудом Україну Москва не захопила і не відновила владу колонізатора. Ой як не хочеться втрачати ласий шматок, який матеріально і духовно годував велику імперію.

Війна, розпочата москалями проти українців 2014 р. ще не закінчилась, москалі анексували Крим і захопили частину території

---

⁵⁹⁹ Кучма Л. Кроки становлення національної економіки. Книга перша. Київ: Либідь, 2008. С. 38.

на Сході, але українці вистояли, а тепер треба витримати неймовірні складнощі, повернути зайняті території і здобути волю. Це не так просто, бо Московія «військова держава» з давнини і дотепер – вмiє або видає, що вмiє, воювати, загарбуючи чужі території. Свої битви Московія будувала і намагається подібне будувати тепер на жорстокості до власних воїнів. Не армія і не тільки вмiння чуже загарбувати, українські дослідники задаються запитам до себе: «На часть людей, которые тогда стояли во главе Украины в российских архивах есть много чего интересного, включая работу со спецслужбами?»⁶⁰⁰, а чи є це твердженням, що провина лежить на тодішніх керівниках української держави. Підтвердженням провини тодішньої української влади є ще й те, що якби не добровольчі батальйони, то москалі захопили б не тільки частину Донбасу, у них був ширший намір.

Урядові рішення, преса і перші особи держави подають інформацію, що у 2013 р. більшість структур державного управління, ідеологія і агітація були захоплені московськими представниками та їхніми українськими прислужниками, зруйновано армію і всі інші силові структури, які очолювали московські розвідники. Москва краще, ніж українська влада знала ситуацію в Україні 2013р., коли режим Януковича вів країну до колапсу, бо це їхній представник, який допомагав тримати Україну в ярмі Московії, а тому вони вирішили наперед його підтримувати різними способами, навіть підтримка його влади силовими методами.

Колишній міністр оборони А. Гриценко розповідає, що сталося з військом України, коли міністрами оборони були громадяни Московії – Лебедев і Саламатін та два голови СБУ – Калінін та Якименко⁶⁰¹, а в 2019 р. Луценко назвав ще й міністра Єжеля: «От Чернобыльской станции и аж до Херсона полоса шириной примерно 500 километров есть, которую должны с воздуха дивизионы, зенитно – ракетные комплексы С-200 защищать (дальность у них до 300 километров...), но их там не оказалось. Из боевого состава их вывели, небо таким комплексом защищено не было, но это

⁶⁰⁰ *Бульвар Гордона*. 2019. Сентябрь. № 37.

⁶⁰¹ *Бульвар Гордона*. 2018. № 16. Апрель.

лишь один пример – были и хуже»; «современную цифровую, по натовским стандартам, мобильную технику для связи командира сухопутного корпуса с авиацией ...эти машины не просто вывели – уничтожили; это работа на уничтожение боеспособности была». Тільки у 2019 р. генпрокурор України повідомив, що завершується розслідування знищення українського війська, але представники Московії, що суцільно займають керівні місця в державі та війську продовжують його розвалювати. Адже військо не поліпшилось і тепер, коли треба оборонятись від москалів.

Як захищали Україну від нападу москалів ті, кого вони ж поставили на відповідальні пости в українському війську видно з конкретних прикладів. Москалі контролювали рух військ, а українські генерали від армійських частин до Генштабу, виконували їхні вказівки, а тепер все замовчується. Про це відомо багатьом у війську, що повідомив тодішній начальник Генштабу ЗСУ генерал-полковник В. Замана⁶⁰²: «В марте 2014 г. в Крым вылетели самолеты ИЛ-76 и вертолеты с десантом для недопущения переброски войск России. Но кто-то дал им команду вернуться». На запитання Д. Гордона «Хто і чому дав таку команду?», одержав відповідь: «Команду «отставить» дал на то время начальник ГШ ...генерал Михаил Куцин». На запитання Д. Гордона: «А это правда, что поднялись самолеты в воздух, чтобы разбомбить колону Гиркина, и им дали команду отбой?», знову одержав відповідь того ж начальника Генштабу: «Информация такая есть, но непроверенная. Я разговаривал с одним генералом из Винницы, он командовал Воздушными силами на Донбассе на то время и он мне об этом не говорил, поэтому не могу подтвердить это». Звичайно, якби не було добровольців, то при таких військових керівниках москалі зайняли б Україну.

Як повідомив військовий прокурор Матіос, тільки у 2018 р., а це лише середина року, виявлено 44 тисячі кримінальних порушень у війську, а це четверта частина усього війська, що тримає оборону від Московії. Не варто забувати, що коли Москва через своїх розвідників і міністрів руйнували армію, то Президенти не цікавилися армією, а прем'єр-міністри зовсім забули про військових і

⁶⁰² *Бульвар Гордона* 2019. Ноябрь. № 47.

їхні сім'ї, що з жалем повідомляв міністр оборони А. Гриценко⁶⁰³: «Ни один из трех премьеров, с которыми я работал, – Тимошенко, Єхануров и Янукович – ни разу министра обороны не пригласил и не спросил: ... что вообще в армии происходит? Как солдат живет? Лейтенант и его семья?».

Чомусь керівники уряду того часу не насмілювались чи не бажали знати правду про стан оборони країни, яка відстоювала права незалежності. Автор особисто знав Тимошенко і Єханурова, співпрацював з ними, а тому можу сказати, що ніякої дивини, вони тільки так могли діяти. А знати керівникам уряду треба було про армію, бо, як розповідає колишній керівник уряду А. Яценюк, що в секретній інформації того періоду відзначалось: «На всю страну боеспособных сил – пять тысяч человек. Не 50, не 500, а пять тысяч! Российская группировка только в Крыму состояла из 20 тысяч». Більше того, українські військові частини перейшли на бік москалів, в Криму відбулася суцільна зрада українських національних інтересів: «Турчинов принял решение стрелять при обороне объектов украинской армии, 90 процентов людей повернулись в другую сторону ... Военные в Крыму изменили присяге!»⁶⁰⁴.

Москва готувалась до війни з Україною, бо кричущим було військове спорядження і готовність техніки: екіпажі суден були готові перейти до москалів і переходили; вивести війська із міст дислокації було неможливо через відсутність пального і акумуляторів для танків; відсутня військова готовність, військове спорядження і боєприпаси. Становище в Україні перед початком нападу Московії на Україну свідчить, що українська влада і невелика частина її військових командирів були відмежовані від управління військом, ним керували генерали з Москви. Відповідно до цього справедливою є думка відомого українського дипломата, політика і вченого Юрія Щербака: «Існує «підпільний уряд України», який є частиною міжнародної корупційної системи, і це теж треба розуміти»⁶⁰⁵.

⁶⁰³ *Бульвар Гордона*. 2019. Февраль. № 9.

⁶⁰⁴ *Бульвар Гордона*. 2019. Октябрь. № 43.

⁶⁰⁵ *Літературна Україна*. 2019. № 45–46, 7 грудня.

Сценарію, наміченого Московією, недовго довелося очікувати: розпочалася реальна підготовка захоплення України; підписана Харківська угода 21 квітня 2010 р., дала змогу москалям зайняти усі морські бухти Севастополя, що стало базою для окупації Криму; розпочато підготовку Таможенного (Митного) і військово-політичного союзу України з Московією; проведення військових навчань у березні 2013 р. під назвою «Захід-2017»; письмове звернення Януковича до Московії, яке було зачитане в ООН, про введення російських військ, що слугувало політичним прикриттям президенту Путіну за військового вторгнення в Україну для відновлення влади президента- втікача та утримання України в ярмі Московії; дозвіл парламенту Росії (початок 2014р.) президенту Путіну використати збройні сили Московії на території України; розпочалась фаза концентрації російської армії на Сході та Півдні України; коли ж Янукович рятувався втечею, то у цей час (20 лютого 2014 р.) розпочалось утаємничене взяття під контроль військових і управлінських структур Криму; 27 лютого 2014 р. уже відкрито москалі захопили будинки парламенту і Кримського уряду.

Наявність великих московських військових сил на кордоні України; коли розвідка донесла, що очікувалось захоплення України 1 березня 2014 р., то через відсутність належних збройних сил, навколо Києва (лютий–квітень 2014 р.) здійснювались загородження, в'їзди до міста загороджувались бетонними плитами та мішками з піску, надіючись на добровольців. Ідеологічно, політично і юридично Москва намагалась обґрунтовувати свою агресію проти України рядом надуманих причин: визнавали Януковича, що втік, легітимним президентом України і ставлять задачу відновити його на посаді; в. о. Президента України О.В. Турчинова, а також весь уряд України москалі не визнавали; москалі усе це обгортали в таку обкладинку, як захист рускоязычного населення України, що, мовляв, дає їм право зайняти територію України і змінити в ній владу, яка б слухала Москву.

За повідомленням тодішнього в. о. Президента України і Голови Верховної Ради України О.В. Турчинова становище збройних сил України, коли стало відомо, що Москва вирішила атакувати

Україну, було катастрофічним⁶⁰⁶: всього в Україні була можливість мобілізувати Збройних сил не більше 5 тис. вояків проти 200 тис. москалів, що зосередились на кордоні України, очікуючи наказу з Кремля; в країні повністю ліквідована система воєнкоматів і їхні архіви; не було озброєння, одягу і харчів, зруйнована система їхнього постачання армії, що не давало можливості розпочати мобілізацію для протистояння москалям; розвідка і силові структури не працювали, точніше, вони були повністю під контролем московських спецслужб, а тому керівництво країни одержало інформацію про події в Криму 27 лютого, коли там усе завершилось, Крим був під контролем Москви; коли москалі захопили Крим і розпочали агресію на Сході України, в багатьох регіонах країни розпочались різноманітні сепаратистські заворушення, що контролювались московськими спецслужбами і українськими активістами; в країні розпочалась паніка, і щоб не допустити хаосу, в.о. Президента країни О. Турчинов вимушений був говорити народу неправду, заявляючи, що армія нас захистить, якої практично не було; як істинний захисник народу сказав на судовому засіданні 15 лютого 2018р. у справі державної зради экс-президента втікача Януковича: «Я несу ответственность за свои слова и действия перед украинским народом и перед своей совестью», і є усі підстави його словам вірити.

Конкретний учасник тих подій, новопризначений міністр внутрішніх справ А. Б. Аваков розповідає Д. Гордону про тодішню ситуацію в Криму і в країні⁶⁰⁷: «Проблема наша в том, что тогда это не только Крым был – тоже самое в Одессе, Харькове, Запорожье, Днепре происходило ... горело уже по всей стране, и где самая опасная ситуация, мы предположить не могли. Сил у нас мало было, разведки не было. ... Я потом в Киев вернулся, крымских начальников милиции обзванивал. Каждый из них рапортовал, «Товарищ министр, у нас все хорошо, все спокойно», а на следующий день трубку брать перестали... Честно сказать надо: 90 с лишним процентов крымской милиции ... на сторону врага перешли». Українці та історики мають пам'ятати, що дії заради недопущення подій,

⁶⁰⁶ Бульвар Гордона. 2018. Февраль. № 9. С. 12–13.

⁶⁰⁷ Бульвар Гордона. 2019. Іюнь. № 25.

які відбулися у Донецьку і Луганську, в Харкові здійснили Арсен Аваков – наполовину вірменин і осетин та Степан Полторак, а в Дніпрі Ігор Коломойський – єврей, вони мають ввійти в історію як борці за незалежність України. Їхні дії та значимість будуть описані в художній літературі, коли на зміну письменникам, вихованим на ідеях московського федералізму, прийде нове покоління, виховане на національних ідеях українського відродження.

Москва за допомогою Януковича та майже всього його оточення у державному управлінні зробила потужну підготовку для захоплення України, а тому реальних сил для оборони практично не було, отже, мішки з піском та бетонні плити навколо Києва, були єдиним засобом оборони від московської агресії, що викликає сміх і сором. Відстоювати одержану в 1991р. незалежність українці не мали ні матеріальної, ні людської сили: під час захоплення будинків уряду в Криму обороняти їх було нікому, оскільки більше 90 відсотків особового складу СБУ відмовились виконувати присягу на вірність Україні та перейшли на сторону ворога, або взагалі розійшлися хто-куди; в міліції відмовились виконувати вказівки української влади 99 відсотків особового складу; зрадниками стали 71 відсоток збройних сил, що дислокувались у Криму; лише одиниці особового складу державної та прикордонної служб Криму залишилися вірними українській владі.

Повсюди була задіяна наперед налаштована сітка московських розвідників і диверсантів не тільки в Криму, а й в усій Україні, виконували свою підривну роботу московські розвідники на високих державний посад: в усій країні не працювали ні розвідувальні, ні силові структури; начальник Генерального штабу ЗСУ (лютий 2012 – лютий 2014 рр.) Володимир Замана (найзасекреченіший розвідник Москви) відігравав основну роль у розвалі збройних сил України за часів Януковича, постійно утасмничував усі події, навіть виступаючи у Верховній Раді 28 лютого 2014 р. про події в Криму нічого не повідомив, що є класикою роботи московських розвідників в Україні; наступний начальник Генерального штабу збройних сил України (з лютого 2014 р.) Юрій Ільїн також співробітничав з Москвою, він приховував відомості про події в Криму і не повідомляв керівництву України, а в слушний час втік до Московії.

Якщо прочитати інтерв'ю генерала В. Замани Д. Гордону⁶⁰⁸, то кожен може зробити висновок, що він надзвичайно засекречений московський агент: перебуваючи в Криму він зустрівся з московським адміралом Вітко і одержав відповідь: «Мы получили задачу блокировать воинские части .. мы ее выполним. Что будет дальше, пока неизвестно»; перебуваючи в Криму перед самою анексією Криму він зустрівся з московським полковником ФСБ, де йому повідомили: «Не надо сопротивления. Задача поставлена, она будет выполнена. ...И после этого он набирает по своему телефону Аксенова. ... Мы в Крыму представляем интересы жителей Крыма. Они за то, чтобы быть в составе России. ... Вот такие вопросы обсуждались»; він був представником глави СБУ О. Якименка і міністра оборони Лебедева (обоє громадяни Росії), коли перед анексією Криму: «В черноморском флоте всех гражданских служащих – украинцев – увольняют и на их должности назначают россиян».

Який висновок можна зробити із ситуації, що призвела до Євромайдану і війни Московії проти України? Чимало критиків не схвалюють рішення уряду про неоголошення воєнного стану, але, як свідчать дані, питання про введення воєнного стану розглядалось 28 лютого 2014 р. на засіданні РНБО, куди запросили лідерів фракцій парламенту, щоб заручитись їхньою підтримкою, коли указ про введення воєнного стану буде внесено в Парламент на голосування, бо тільки він дає право ввести воєнний стан. При обговоренні питання виявилось, що за винесення такого указу на парламентське слухання проголосував лише один в. о. Президента України О. Турчинов, тобто депутати як представники народу прийняли рішення не вводити воєнного стану в країні і не об'являти війну Московії. Історико-аналітичне дослідження дає підстави зробити висновок про те, що впродовж усіх років незалежності (1991–2018 рр.) в Україні так і не з'явився лідер, який би повів за собою націю і весь український народ дорогою незалежності й свободи.

Всі попередні президенти України так і не стали лідерами, до кожного із них народ має чимало претензій: перше, кожен із них

⁶⁰⁸ Бульвар Гордона. 2019. Ноябрь. № 45.

збагатився, а країна і народ перейшли із першій і других місць у Європі, які посідали до 1991р., на останні місця з усіх соціально-економічних показників; за рівнем корупції (крадіжок) країна вийшла на перше місце; ні один із президентів України не відзначився конкретною справою заради нації і народу, щоб про неї можна було б з гордістю розповідати, усе робили негативне; усі президенти особисто, без винятку, здійснили безліч неприємних справ для народу і держави; публікації у пресі, в розмовах та протистояннях повідомлялось, що В. Ющенко сприяв перемозі В. Януковича у президентських виборах, Л.Кравчук, Л. Кучма і В. Янукович не сприяли підписанню угоди про асоціацію з Євросоюзом у Вільнюсі, що спричинило Євромайдан і війну Московії проти України, П. Порошенко як був у команді Януковича-Азарова, так і залишився, що помітили світові та європейські лідери, бо Росія займає території України, гинуть українці, а бізнес Президента України в Росії роками квітує, корупція вихлюпується через край, але президент корупціонерів захищає, довгий час впирався прийняти відповідні закони.

Не даремно у пресі і серед народу линуть пересуди, що суд над В. Януковичем фактично перетворюється на суд усіх президентів України, за усі роки незалежності (1991–2018 рр.). Чомусь у нас з президентами країни не все гаразд: одні виховані на більшовицькій основі і були особисто проповідниками комуністичної ідеології (Кравчук, Кучма); інші також виховані на принципах комуністичної ідеології і дбали про себе, продавали банки та банківські активи, заробляли гроші і відправляли їх в офшори, а не на розвиток країни, яку очолювали (Ющенко, Порошенко); особлива увага в Україні приділяється особам, які уже відбували покарання, вони посідають і намагаються зайняти місце президента (Янукович сидів – став президентом, Рабінович сидів – іде в президенти).

Ось погляньмо на першого Президента України Л. Кравчука, який через багато років у своїх листах (три листи українцям з нагоди 26 роковин незалежності країни)⁶⁰⁹ пише про дуже розумні речі, яких чомусь не перетворив у реальність, перебуваючи на посаді

⁶⁰⁹ *Бульвар Гордона*. 2017. № 52. Грудень. С. 4–6, 12.

Президента країни і визнає у цих листах, що «Українским президентам всегда не хватало и не хватает конституционных полномочий. Хотя никто не говорит о профессионализме и способностях, ответственности и справедливости. А этих качеств как раз и не хватает». Отож, відверто і відкрито дана оцінка і собі, і усім президентам України, щоб задумались ті, хто намагатиметься зайняти цей важкий пост з наміром «половину неділі управляти державою, а іншу половину – власним бізнесом».

Політична реальність свідчить, що надалі буде не краще, бо усім відомо, що теперішня криза розриву газових контрактів з Московією розпочалась за часів президентства Ющенка, коли прем'єром була Ю.Тимошенко, будучи на гачку спецслужб Москви, підписала з Путіним газовий контракт, який був страшенно економічно і політично не вигідним Україні, що й сталося тепер. Прикрість, задіяна Тимошенко, дорого коштує Україні, але проходить невеличкий час і українці голосують за московських агентів, забуваючи, що «Правительство, возглавляемое Тимошенко, приняло решение не подписывать с Россией дополнение к договору об объемах и ценах поставок газа», а вона підписала в Москві таку угоду, бо як відомо завербована московськими спецслужбами, а крім того, тодішній Президент В. Ющенко не підтримувався Кремлем, москалям потрібен був Янукович, а тому «подлюю шутку она сделала в своей борьбе против Ющенко»⁶¹⁰.

Про те, до чого президенти і уряди довели українців можемо почути із слів матері героя Небесної сотні Володимира Чаплинського Антоніни, висловлену у лютому 2017 р.: «Всю последнюю неделю плачу и кричу: «За что погиб мой сын?! За их декларации? За их дикие состояния? За эту несправедливость?». У меня нет слов, мне стыдно. Стыдно за это государство. Еще три года назад все было по-другому, была надежда. Сейчас не осталось ничего: ни надежды, ни веры»⁶¹¹. Це і є судовий вирок народу, учасників Помаранчевої революції (2004–2005 рр.) і Революції гідності (2013–2014 рр.) усім президентам і урядам України, які наперекір історії продовжують

⁶¹⁰ *Бульвар Гордона*. 2018. № 11. Март. С. 3.

⁶¹¹ *Бульвар Гордона*. 2018. № 10. Март. С. 6.

триматися у ярмі Московії. Світ і Європа сміються з недолугих «хохлів», що пройшло чотири роки після вбивства більше сотні учасників Євромайдану, але за грати потрапив тільки один беркутівець, але ні одного замовника навіть не допитували, але влада й не соромиться, хоча в уряді працюють на високих посадах учасники Євромайдану.

Дивина, чомусь нічого не вдається здійснити українській владі ні в економіці, ні у боротьбі з корупцією, ні у розслідуванні вбивства євромайданівців, журналістів та політиків, ні у соціальній сфері, ні у налагодженні стосунків з країнами Європи, навіть здається, що сама українська влада гальмує усі ці складові життєдіяльності українського народу. Постійно лунають запитання: хто саботує і перешкоджає розв'язанню усіх вище наведених проблем народу? Ніхто не дає відповіді, усе крутиться навколо віртуальності. Преса і влада більше звертають увагу на викривлену інформацію про події в Україні за кордоном, але майже нічого у своїй країні, як, скажімо, на одному з італійських телеканалів показали, що, мовляв: «За расстрелами и провокациями на Майдане, якобы стояли так называемые грузинские батальоны под руководством Михо Саакашвили. ...Среди руководителей они назвали и Парубия, и Пашинского, и Парасюка»⁶¹². Це ж московська пропаганда і їй слід давати оцінку і відповідь, але мовчання.

Звичайно, кожен українець, знаючи хоча б трохи справу про Євромайдан і його учасників, зразу ж переконується у московській пропаганді, а таке в Італії поширено. З цього можемо зробити висновок, що коли в Італії, навіть у США та інших країнах, москалі проповідують брехливість, то що можемо очікувати в Україні, де московські розвідники, завербовані українці, органи спецслужб та багато інших прихильників Москви, вихованих на комуністичній ідеології, перебувають на усіх щаблях державного управління, силових структур і бізнесу від державного до місцевого рівня.

Вся ідеологія Москви була спрямована на відновлення імперії, а тому, коли у 2000 р. В. Путін у черговий раз став президентом, то зразу ж заявив 19 лютого, що необхідно підготувати серію вірних і

⁶¹² *Бульвар Гордона*. 2018. № 10. Март. С. 6.

не протилежних підручників російської історії для середньої школи. В цих підручниках та історичних книгах розпочиналось формування державної ідеології Московії, яка за словами Путіна «Созидалась единением разных народов, традиций и культур», тобто різні народи, зокрема українці, створювали свою історію, культуру, мали національні традиції, а тепер офіційно Московія бере усе це для формування власної ідеології. Більше того, указом від 12 лютого 2013 р. впроваджувалась нова Концепція зовнішньої політики Московії, в якій передбачено «развитие конструктивного диалога ... в интересах взаимообогащения различных культур и религий», що означає й подальше використання чужого. Така крадіжка розпочалася ще з часів Визвольної війни 1648–1657 рр., коли москалі навіть назву Русь забрали у русичів для проголошення своєї «Великоросії».

Ідеологія Московії передбачає посилення такої складової гібридної війни, як інформаційно-пропагандистський супровід і гуманітарні виміри зовнішньої політики, особливо підтримка московської мови та культури, які, як сказано в тому ж документі, створювались різними народами, а москалі привласнили і тепер захищатимуть, навіть, як показала практика, військовою силою. Найнебезпечнішими для України як сусіда Московії є її наступальні позиції в системі країн СНГ, яка «стремясь к интенсификации интеграционных процессов на пространстве Содружества», згодом робила все, навіть війну з Грузією і Україною, щоб утримати їх навколо Московії. В рамках таможенного союзу Україна взагалі розглядалась як внутрішній стан Московії, як її національний проєкт, українські ж політики або не розуміли, або розуміли та мовчали. А було про що подумати тодішній владі, бо Московія відкрито стверджувала «отрицательное отношение к расширению НАТО, в частности к планам приема в члены альянса Украины и Грузии» і ставилось завдання «выстраивать отношения с Украиной как приоритетным партнером». Це не новина сучасної влади Московії, про це твердив ще Петро І.

А тут Янукович розпочав похід в Європу, мабуть не читаючи ідеології Московії, він постійно перебував на полюванні або співав пісні, а москалі вели свою політику в Україні і навколо неї.

Московія, дивлячись на прозахідний курс України, стала практично вирішувати проблему активізації досягнення власних інтересів, спонукаючи Україну до поглибленої інтеграції в колишньому пострадянському просторі. В практичній площині ставилось завдання реінтеграції пострадянського простору під проводом Кремля, а для цього московська дипломатія в Києві переконувала іноземні посольства, що українці ось-ось повернуться до братського московського народу, а тому іншим державам не слід втручатися в українські справи. Більше того, впродовж 2000–2013 рр. московська пропаганда і дипломатія розповсюджувала міфи, що, мовляв, США і країни Європи не цікавляться Україною, їхня сила щодо підтримки українців знизилась після здобуття ними незалежності, а ось сила Москви значно зросла. Саме така політика Москви як елемент гібридної війни, знижує ефективність устремління українців-русів, через здійснення Помаранчевої революції і Революції гідності, повернутися до цивілізованих коренів своїх предків.

Як бачимо, час перед Майданом був складним, Москва готувала процес, щоб повернути Україну у минуле рабство, підписи у Біловезькій пущі вважались помилкою Єльцина, а для цього москалі, яких у Києві більше ніж українців: повністю знищили українську армію; керівництво усіх силових структур, зокрема СБУ, очолювали посланці з Москви, або їхні українські агенти; в Уряді й парламенті повно московських представників і ухвалюються промосковські закони. Перед листопадом 2013 р., коли президенти відмовились підписувати асоціацію з Євросоюзом, Україна уже була готова для повернення у московське рабство і вів її туди в минулому злодій, уже экс-президент України, ставленник і опікун Москви Янукович під контролем Путіна, а його підтримували попередні президенти України. Тільки завдяки поколінню, що в листопаді 2013 р. – перших двох місяців 2014 р. розпочали вирішальну боротьбу за самостійність і незалежність європейської держави, врятувало українців від подальшого московського поневолення. Проминуть роки і десятиліття, а битва бійців Небесної сотні в часи Євромайдану 2013–2014 рр. стане прикладом і гаслом у боротьбі за незалежність країни. На жаль, до влади прийшли зразу після Євромайдану

різноманітні сили, які терміново створили партії⁶¹³ і брали участь у виборах, що відбулися зразу ж через три тижні після Євромайдану, вони заповнили владу повсюди, а сили, що боролись і гинули на Майдані, залишились на узбіччі.

Щоб повернути Україну в ярмо, Москва створює в Україні різноманітні ситуації, які розхитують політичну та економічну стабільність: як і в роки Української революції 1917–1921 рр. більшовики нав'язали українцям думку, що в Україні відбувалась громадянська війна, якої не було, а було втручання більшовиків у справи урядів України; під час війни Московії проти України у 2013–2020 рр., зайнявши частину Донецької і Луганської області, московська пропаганда, щоб прикрити свою агресію, трубить, що москалі не воюють проти України, там точиться громадянська війна. Подібна брехливість про громадянську війну не є теперішньою новиною, воно уже застосовувалось в Україні більшовиками, а тепер використовується істинними москалями. На жаль, чимало так званих українців з російською генетикою з п'ятої колони вірять такій брехні, а чимало таких, що навіть проповідують наявність громадянської війни, забуваючи, що ще у 2014 р. Російський парламент дав дозвіл президенту Путіну ввести в Україну Московські збройні сили.

Вишукані елементи гібридної війни українці відчувають повсюди. Як і в часи Визвольної війни 1648–1657 рр., Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання 1942–1952 рр. так і тепер, коли настала незалежність після 1991 р., Московія робить усе, щоб між Польщею і Україною не було злагоди, бо цього боїться Москва. Як свідчать події початку 2018 р., позитивних відносин між двома сусідніми державами досягти важко, що можемо побачити на такому прикладі. У грудні 2016 р. під час зустрічі президентів України і Польщі український поет Д. Павличко звернувся до українців і поляків польською мовою з пропозицією видати реєстр і опис значних історичних подій, коли Україна і Польща були союзниками, в енциклопедії будуть названі політичні постаті двох

⁶¹³ Партії мають право брати участь у виборах, якщо вони зареєстровані не менше як за 12 міс. до них.

держав, які оточені зі Сходу і Заходу ворогами⁶¹⁴. Матеріали виступу чули польські журналісти, через українське посольство матеріали польською мовою було передано газетам, але жодного відгуку не відбулося – мовчання, а це ознака холодного вітру з Півночі. До боротьби проти України, щоб не допустити її до Євросоюзу і НАТО, Москва через свою європейську оплачувану агентуру залучає й інші сусідні з Україною країни, зокрема Угорщину.

Москалі завжди принижували українців в усьому. Як-то президент Московії заявив, що вони виграли війну з німцями без України. Звичайно, закривали кількість українців, що загинули у війні з німцями, а їх більше, ніж москалів, українців завжди відстороняли у відзначеннях за їхні подвиги, попереду москаля:

а) над Рейхстагом вивішували прапор перемоги три воїни: Берест – українець, Кантарія – грузин, Єгоров – москаль. Доповіли Сталіну і він українця Береста зі списку про нагородження золотою зіркою Героя Радянського Союзу та оголошення про нього, що він ніс прапор на Рейхстаг, викреслив. Лейтенант Берест, уродженець Сумської області був позбавлений звання Героя і почесей через те, що він українець, це треба пам'ятати;

б) відомо кожному, що москаль Матросов 19 лютого 1942 р. здійснив свій героїчний подвиг – закрив своїм тілом німецьку амбразуру. Йому дали звання Героя і місце в історії. Однак подібний подвиг здійснили раніше два українці – рядовий Покінчук Олександр з Житомирської обл. і заступник політрука роти Гутченко Петро з Луганщини. Про них ніхто і нічого не згадали, ніяких нагород, а тим більше звання героїв, бо вони українці;

в) в історії існує безліч прикладів, що москалі вели справу до зникнення такої нації, як русини-українці, щоб в історії залишились не «руські», а тільки «русские».

Історія засвідчує, що у боротьбі за наміри колонізаторів щодо України, москалі мають утаємничену підтримку таких країн як Франція і Німеччина. Представники цих країн мовби й проти агресії Московії, але насправді, коли треба діяти, то підтримки українці не відчували в минулому, не відчують і тепер, коли Москва веде

⁶¹⁴ Літературна Україна. 2018. 15 лютого. № 6.

відкриту війну проти України. Про переговори в Мінську у лютому 2015 р. написав колишній Президент Франції Франсуа Олланд в книжці «Уроки влади», що дає оцінку намірам Московії і її керівників «Порошенко з Путіним постійно підвищували голос один на одного. Російський Президент був так рознервувався, що став погрожувати остаточно розчавити військо свого візаві. Це засвідчило, що російські війська на сході України є». На думку Президента Франції Путін залякує тих з ким веде переговори: «Він не завойовує, а відкушує території, ковток за ковтком»⁶¹⁵. Саме для цього ведеться гібридна війна, яка допомагає анексувати території України, Грузії, Молдови, Азербайджану, на черзі Прибалтійські країни. Коли Олеся Бацман запитала у экс-першого секретаря ЦК ВЛКСМ «Наблюдая за российской пропагандой, какие вы видите эффективные и подлые приемы...», то отримала відповідь: «На всех ток-шоу за последние 10 лет 80 процентов занимает тема Украины....Это действительно очень опасная, вредная и гадкая вещь»⁶¹⁶.

Щоб припинити московську агресію з'явилися Мінські угоди, підписані країнами, які ніколи в минулих битвах не підтримували Україну, щоб вона стала незалежною самостійною країною. Французи, намагаючись підкорити Московію, у 1812 р. потерпіли поразку під Москвою; німці також упродовж 1939–1945 рр. бились з москалями і потерпіли поразку, а тому, мабуть, переконалися, що це велика, агресивна і небезпечна імперія. Вони також знають слова царя Петра I: «Без Украины нет России» і, мабуть, усвідомлюють, що вразі здобуття Україною незалежності, Московська імперія стане поміркованішою і не агресивною.

Одначе історія свідчить, що подається в даній праці: ні французи; ні німці не підтримували українців у їхній боротьбі за відокремлення від Московії. В часи Української революції 1917–1921 рр., війська французів і німців перебували на території України і була реальна можливість допомогти українцям відновити незалежну державу, але, використовуючи українські багатства та харчі, французи і німці, дозволили більшовикам повернути українців у московське

⁶¹⁵ *Літературна Україна*. 2018. № 32. 6 вересня.

⁶¹⁶ *Бульвар Гордона*. 2019. Август. № 32.

рабство. В часи Другої світової війни німці з москалями бились знову, українці ж сподівались на німецьку допомогу, проголосивши Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові. Німці зразу стали вимагати скасувати проголошення відновлення незалежності від Москви, а коли українці відмовилися, то керівників визвольного руху німці посадили за ґрати, багатьох розстріляли, а після цього знищували вояків Української Повстанської Армії, нерідко консолідуючись з московськими червоними партизанами.

Щодо причин намагання німців і французів підтримувати агресивну Московську імперію, зберігаючи власні погляди на Україну, то вони відомі, але потребують окремого пояснення. Лише одне може підтвердити наміри німців, що коли вони готувались напасти на Московську імперію, то найперше видали книгу «Україне» в якій повідомлялось «...Про багатства української землі і переконання, що господарями української землі були пранімецькі племена Готів, українську державу заснували германські племена зі Скандинавії»⁶¹⁷. Німцям вкрай необхідно одержати право грабувати Україну і це наміри постійні.

І ось тепер (2015 р.), маючи такі разючі приклади минулого, німці і французи, разом з москалями, підписали Мінські угоди, щоб припинити війну москалів проти українців. Війна точиться уже п'ять років, загинуло багато українців, а французи обіцяють якусь допомогу українцям, навідуючись до Москви для узгодження, а німці також щось пропонують, водночас в обхід України разом з москалями будують газовий трубопровід через північні моря наперекір проханням українців, деяких європейських країн та США цього не робити. З усього варто зробити єдино правильний висновок – для незалежності треба сподіватись на власні сили, але ніяк на німців і французів, з якими належить лише підтримували добрі стосунки.

---

⁶¹⁷ *Мірчук Петро*. Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен, 1953; Львів, 1991. С. 14–15.

4.4. Народ і його влада в добу битви за незалежність

*Це ж не народ,
це жертва історичних мутацій.*

Ліна Костенко

Історія України і світу приділяє увагу соціальному стану суспільства, що формувався багато століть, особливо значні зміни відбувались за часів польської і московської колонізації. Соціальна структура Лівобережної України 1795 р. становила: магнати – 0,2%, шляхта – 1,4; духовенство – 0,7; міщани – 4; козаки – 40%; селяни – 53,7%⁶¹⁸.

Магнати. Наприкінці XVI – початку XVII ст. магнати на всій території України були переважно українці, особливо на Волині, Брацлавщині, Київщині, які володіли землею з населенням і мали змогу відстоювати свої права перед колонізаторами – литовцями, поляками чи москалями. Під дією привілеїв, звань і маєтків поволи магнати втрачали свою силу і відповідальність, навіть поривали з Церквою. Згодом усі магнати, незалежно від походження, являли собою польський чи московський елемент, прийняли польську, а згодом московську культуру. За часів польської колонізації вся територія України вкривалась польськими латифундіями, резиденціями магнатів, великопанськими дворами, дворами адміністраторів, агентів, шляхти, різних службовців, латифундії залюднювались селянами, здебільшого завезеними з Польщі.

З настанням московської колонізації та гетьманщини народжувалась нова знать, яку включали до московських дворян. Тисячі дрібних українських урядників і заможних козаків претендували на статус дворянина. З дворянським титулом з'явились земельні маєтки, які дарували українським гетьманам з дозволу московських царів. Уже 1735 р. понад 35% продуктивних земель гетьманщини перейшли у приватну власність шляхти, тобто дворян, а тому менше 1% населення мало у власності понад 50% землі. Українські гетьмани і

⁶¹⁸ Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. Київ: Либідь, 1992. С. 455–465.

вища знать, особливо військова, землі одержували від московських царів, а гетьмани давали землі дрібним і середнім старшинам та іншій шляхті. В Московській імперії існували українські і московські магнати, великими латифундіями володіли відомі українські гетьмани: Мазепа – 19654, Скоропадський – 18882, Апостол – 9103 маєтки. Старшини та інша шляхта володіли меншими латифундіями.

Посилювався суспільний антагонізм між старшинами і черню, який використовувала царська влада в імперських цілях, коли царі підтримували народні маси проти старшини. Представники української знаті з практичних міркувань були лояльними до московських колонізаторів, а особливо коли Катерина II в 1785 р. українську знать зрівняла з московським дворянством у «Хартії дворянських вольностей». Завдяки добрій освіті й розуму, адміністративному досвіду представники української знаті отримували різні привілеї та високі посади в Московській імперії, що сприяло майже повній відмові вищого українського прошарку, інтелігенції від національної культури, мови, історії. Як результат – українська нація збіднювалась.

Коли ж до влади прийшли більшовики, то магнати та дворянство фізично ліквідовано, а залишились переважно московські й змосковщені українські партійні та репресивні органи, які забрали все матеріальне і культурне українське багатство, перетворюючи його на московське. Українська інтелігенція та її еліта продовжувала служити не Русі-Україні, а Московії.

Шляхта. Українська шляхта, являє собою соціальний стан, який обслуговує магнатів, мала невеличкі земельні наділи, державні службовці, інші, які наприкінці XVI ст. були уже переважно сполячені, за невеликим винятком. Було багато дрібної української шляхти, це українські роди, якщо не споллячилися, то були відсутні від усього, що приносило прибутки і мало якийсь вплив. Усі вони збідніли настільки, що мало хто з них мав змогу виїхати до війська своїм конем, більшість ішли пішки, дехто з шаблею, інші тільки з києм. На відміну від сполляченої шляхти, збідніла українська шляхта не могла здобувати освіти, а тому була разом з народними масами, що допомагало у XVII, XVIII ст. і пізніше зберігати українську національність. Саме така українська дрібна шляхта

народжувала видатних діячів українського визвольного руху: Сагайдачного, Плетенецького, Балабана, Винницьких, Копистенських, а також багато духовних діячів. Особливістю було Поділля, де було мало своєї шляхти, а коли потрапила під польське ярмо, то магнатсько-польська верства значно збільшилась. Польський уряд роздавав ліпші землі полякам, а гірші українцям, коли ж ці землі поліпшувались, то їх відбирали і передавали також полякам.

Коли настала московська колонізація, то українська шляхта, якої також було не так багато, все-таки переходила на московську культуру. Батько відомого поета С. Руданського, піп Василь, зневажаючи селян-кріпаків, говорив синові: «Если захочешь написать письмо, то пиши или почтительно, не по-малороссийскому, або лучше ничего не пиши». Подібних дрібних шляхтичів було небагато, але були.

Саме із цієї шляхти формувалась сучасна українська еліта. Тепер так звана еліта обдурює народ, їй потрібні тільки гроші, тобто в Україні еліти не стало, як і мови. Саме всі українські битви програвались через відсутність національної еліти, яка була б єдиною розв'язанні національних проблем – вихід з рабства. Відсутність єдності у так званій еліті проглядається в роки незалежності: жоден з президентів країни за 30 років незалежності не виявив своєї національної ідентичності, вирішуючи волю народу.

Духовенство. Духовенство, що було помітним елементом в руському житті, поділялось на біле і чорне духовенство. Біле духовенство жило разом з селянами, глибше проникало в потреби селян, впливало на їхнє життя, що було охороною національних традицій і національної свідомості. Чорне духовенство було зв'язане переважно зі шляхтою, серед нього були представники вищої аристократичної та культурної еліти. Зокрема, митрополит Київський Петро Могила був воєводичем молдавським і магнатом Київщини, а таке свідчить, що чимало шляхти було серед видатних церковних діячів у ті складні часи. Православне духовенство шукало собі опертя серед прихожан, щоб не допустити окатоличенню місцевого населення.

Міщанство. На Правобережжі українське міщанство переживало важкі часи, коли німецькі колоністи витіснили українців, поляки

в містах майже не селилися, вони жили в селах, а тому за польської колонізації такі міста, як Київ, Вінниця, Бориспіль були заселені українцями.

Коли настала московська колонізація, то міщани зазнавали дискримінації, навіть козацькі старшини брали міста і містечка у свою власність. Козаки і московські військові торгували в містах, але не платили ніякого місцевого мита, а тому кількість міст зменшувалась, а в тих, що залишались, було мало населення. У ті часи розвивались лише такі міста, які поблизу Московії – Київ, Стародуб, Ніжин, Глухів, Кролевець, Батурин, Чернігів, Переяслав... В часи, коли прийшли до влади в Московії більшовики, то міста збільшувалися, москалі, на відміну від поляків, поселялись переважно в містах. Місцеве українське міщанство, як і дрібне панство у побуті своєму наслідувало польську шляхту. З середини XVII ст. українські міста заповнили москалі, вони становили і становлять дотепер більшу частину українського міщанства.

Козацтво. З часів зародження козацтво ставало окремим суспільним станом, авторитетною силою, що брала активну участь в житті Русі-України. В процесі формування стану козацтва в ньому позначилося дві групи, які в історії відомі як реєстрові й нереєстрові козаки.

До першої групи включались заможні люди, що володіли землею, дворами, мали зв'язки з міщанами і шляхтою, які намагалися поліпшити своє становище через договір з колонізаційною владою. Такі козаки називались реєстровими, їх колонізатори використовували у власних цілях, але побоювались, а тому кількість реєстрових козаків було не багато і їх чисельність постійно мінялась: 1624 р. – 6000, 1630 р. – 8000, 1635 р. – 7000, 1637 р. – 3000, 1638 р. – 6000.

До другої групи належать люди, що були: незаможними; неосілими людьми; безземельні селяни; ремісники, що шукали кращого заробітку; люди, що вороже ставилися до шляхти і поляків. Таких козаків називали нереєстровими, вони самостійно урядували, мали своїх провідників і брали участь у битвах і проти Туреччини, і проти Московщини, і проти Константинополя. Саме нереєстрові козаки, яких не визнавала польська влада, організували Запорізьку Січ.

Під час Полтавської битви (1709 р.) Петро I зруйнував Січ, знищено Старий і Новий Кодак. Існувало козацтво на теренах Русі-України впродовж 1583–1711 рр., і після цього, коли землі, де були розташовані козаки, перейшли під владу Туреччини, козаки до 1735 р. також були підвладні цій країні. Козаки намагались повернутись під владу Московії і вони засіли в Базавлуці, але Москва вимагала, щоб козаки прислали в Лубни делегацію і 1735 р. підписали умови: «1) Все вины и измены запорожских козаков против России предать полному забвению; 2) Жить запорожцам в местах, где разорено в 1709 г. их жилище; 3) Пользоваться им промыслами от российских кордонов беспрепятственно; 4) Иметь им чиновников по настоящему положению; 5) Сохранить верность к престолу российскому и быть стражами границ государства российского; 6) Быть им в зависимости от главнокомандующего генерала, в Малой России определенного; 7) Получать им за службу ежегодно 20 000 рублей на все войско»⁶¹⁹. Добре жилося козакам, особливо старшині, наприклад Петро Калнишевський, останній кошовий Січі, мав 14 тис. гол. худоби.

Визнавши московську колонізацію, козаки збудували Нову Січ неподалік Старої Січі. Проте у Січі були постійні конфлікти: запорізька старшина конфліктувала з неімущою голотою, старшини нерідко рятувались втечею на територію Московії; одночасно Січ вперто обороняла колонізацію степів Чорноморського узбережжя, що не подобалось Московії. Коли закінчилась війна Московії з татарами (1768–1774 рр.), то зразу 4 червня 1774 р. Катерина II зруйнувала Січ, а кошовий П. Калнишевський і старшини, які сповідували промосковську колонізацію, назавжди були вислані на Соловки. Землі козаків забрали московські дворяни і німецькі та сербські колоністи. Частина українських козаків перебралась на Кубань, де вони були відомі впродовж 1864–1921 рр. як Кубанські козаки.

Історія підтверджує, що і реєстрові, і нереєстрові козаки були на службі у колонізаторів, поляків чи москалів, в них не було чіткого напрямку боротьби за відновлення древньої держави Русь. Одначе

⁶¹⁹ Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: у 3-х т. Київ: Наукова думка, 1991. Т. 3. С. 49–450.

з діяльності козацтва все-таки проглядалось, що в їхніх глибинах формувалась основна ідея для захисту Вітчизни, своєї землі, дітей і батьків, що бачимо у словах І. Котляревського в «Енеїді»:

*Любов к отчизні де героїть
Там сила вража не устоїть,
Там груди сильніша од гармат,
Там жизнь – алтин, а смерть – копійка,
Там лицар – всякий парубійка,
Козак там чортові не брат.*

Проте це тільки ідея, ще задовго до Переяславської угоди, коли польський уряд не включав покозаченої людності до реєстрових козаків, то козаки шукали місце козакування та емігрували до Московії, де їм надавали притулок. Скажімо гетьман Яцько Остряниця у 1638 р. з полком козаків і їхніми родинами, близько 1000 осіб, перейшов границю і московський уряд дозволив їм оселитися на московській землі. Гетьман Остряниця організував козацьке військо, але воно уже підпорядковувалось московським воєводам. Таких козацьких прикладів безліч. Наведене вище переконливо засвідчує, що русини-українці не є тільки нащадки «козацького роду», бо козацтво зародилось і зникло, а народ загалом продовжує свій рід, а тому в гімні України краще написати: «І покажем, що ми браття вільного народу».

Селянство. В часи польської колонізації українське селянство перемішувалось з поляками, в більшості сіл України від третини до половини селян були поляки, у них була своя культура, релігія, навіть окремі кладовища. Українські селяни втрачали свої права: на землі, зменшено розмір землі, якою міг володіти селянин; права на самоуправління і свободу; ліквідовувався виборний лад; віче заборонялося; скасовувались селянські копні суди; селяни навіть втрачали право закладати в лісах пасіки, ловити звіря і рибу, рубати дерева в лісах; ліквідовані селянські млини; селянські господарства обкладені великими податками на все майно; самі ж селяни зобов'язані працювати на панщині два дні на тиждень, не враховуючи додаткових різноманітних робіт. Проти такої експлуатації селяни боролися: протестували в судах як колишні власники земель,

млинів і корчми та іншого; селяни нищили панське добро, ліси і озера. Від нестримної експлуатації селяни найчастіше втікали на Запоріжжя і слободи. У XVII ст. українська колонізація залюднювала Слобожанщину, Курськ, Путивль, Сіверськ та інші місцини.

Починаючи з 1657 р., становище селян постійно погіршувалось. Адже навіть у грамотах Б. Хмельницького, надісланих до царя московського, вимагались привілеї старшинам, суддям та іншій шляхті, але нічого не просилось для селян і міщан. Москалі запровадили панщину, яка зобов'язувала селян три дні на тиждень, згодом 4–5 днів, працювати на пана, крім того, ще й виконувати інші роботи: забезпечувати військо провізією, ремонтувати дороги і мости інше. Селяни могли спасатись втечею до іншого пана, але з 1769 р. уже треба було мати письмовий дозвіл пана, щоб кудись переїхати, але селяни втікали і, знову як при Польщі, здебільшого на Січ. В усій Україні спалахували кріпацькі заколоти, у пам'яті народній дотепер живе герой Устим Кармалюк, який у 1814–1835 рр. очолив повстанський рух в Літинському, Летичівському і Проскурівському повітах Поділля, який далі поширився на Київщину і Бесарабію.

Щоб покласти край заколотам, Катерина II у 1783 р. ввела кріпацтво, яке продовжувалось з різними змінами до 1991 рр., адже навіть за більшовиків селяни не мали права відлучатись із села без письмового дозволу сільської ради, яку очолювали більшовики. Кріпацтво було нечуваним знущенням з селянина, яке він ніс від народження до смерті, що було ганьбою і зневірою над гідністю людини, що знайшло відображення у поезії С. Руданського:

*Спи, дитя моє, ти – життя моє!
Тільки щастя і доля!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і неволі..
І що божий день будеш досвіта
До роботи ставати;
Свою силюнку ні собі, ні мні,
А панам виробляти.*

Наведена структура соціального стану України недостатньо враховувалась, особливо потреби селянства, які брали активну участь

у Визвольній війні, що приносило значні втрати для боротьби за незалежність і свободу країни. Загалом тут є ряд проблем.

Перше. На підставі усіх епох боротьби за свободу і величезних поразок можна зробити висновок, що винен в усьому не народ, який знаходився віками в рабстві, а інтелігенція усіх відтінків і напрямів (отамани, старшини, полковники, генерали, міністри і всякого роду політики, вчені і митці), ідеологічно чи матеріально зламана москалями: одні, для одержання власних привілеїв та заздрощів до іншого, самовпевнено обіцяють народу свободу і багатство, але нічого не виконують; інші, досягаючи висот у державі, ні на йоту не поступаються своєю вигодою перед державою і народом.

Друге. Серед москалів проповідується як складова гібридної війни ідеологія, що для будівництва української держави немає підстав і сили: замало людей науки і культурної інтелігенції; одними українськими силами неможливо створити будь-що серйозне; культурний клас українців нечисельний, що є бідою українців; є чимало українців, які люблять Україну, але самі ці люди російської культури, а тому вони, турбуючись про українську культуру, духовну чи матеріальну, не полишаючи російську; необхідно, щоб українці працювали над створенням власної культури; кожен москаль чи перероджений у москаля українець вважає безглуздим і шкідливим для України відірватись від Московії, особливо в культурі. Наведені вище характеристики мають під собою підґрунтя, яке полягає у тому, що усі покоління 750 років до 1991 р. виховувались на чужинських взірцях, які в умовах звільнення від окупантів продовжують віддавати свої здібності чужому напрямку, чужій культурі та ідеології, навіть якщо з'являються видатні діячі, то вони все-таки збагачують національну культуру частиною чужинської.

Як попередні століття колонізації вплинули на соціальну структуру населення Русі-України? Загалом український народ усіх згадуваних прошарків, – магнати, шляхта, духовенство, міщанство, козацтво і селянство, – формувався у польську і московську сторону. Особливо знищували селянство москалі: в переважній більшості випадків, коли створювалась сім'я з українців і москалів, то діти записувались – росіяни. Хоча така частина українського народу не є етнічно російським, але в майбутньому російськомовні

напівукраїнці мають визначитись зі своїм етнічним майбутнім особисто. Якраз значна частина тих виборців, які в 2019 р. віддавали свій голос за проросійську партію Бойка і Рабіновича «За життя», належать до напівукраїнців, вони ще не визначились зі своїм етнічним станом – москалі вони чи українці.

Українське селянство було під потужним впливом московських законів. Основною формою селянської організації, яку визнавали інвентарні правила (1839 р.) було селянське кріпацьке господарство⁶²⁰, яке називалось і господарством, і родиною, і двором, і тяглом, і півтяглом. За господарів були ті кріпаки, яким дідичі (пани–Б.П.) дали хату з господарськими будівлями і ґрунт для вирощування сільськогосподарських культур⁶²¹. Кріпацькі родини в грамоті поділяли на чотири категорії: **тяглові** (ті, що мають не тільки садибу і землю, а головне робочу худобу (волів, коней) для обробітку землі; **піші** (ті, що мають садибу й землю, але не мають робочої худоби); **городники** (володіли тільки садибою і огородами); **безземельні** (бобилі, голота, батраки, безробітні) – нічого не мають і працюють у селян або у дворовій челяді. Селяни, які належали до перших двох категорій, користувались як присадибними, так і польовими наділами землі: тягловий наділ був 10 десятин; піший 5 десятин; городники володіли лише присадибними ділянками (десь біля десятини); бобилі й батраки взагалі не мали ніякої землі. Коли в Московії до влади прийшли більшовики, то селяни всі стали городниками, що володіли виключно садибою і городом, але працювали в колгоспі на московську державу.

Загалом український народ ділився на дві групи: було «малоросійське дворянство» так звана привільйована шляхта, які через духовну і матеріальну селекцію стали служити колонізаторам; решта – українські кріпаки, які все сильніше відчували гніт московського колонізатора. З кріпаків, які були розподілені на чотири групи, дотепер формується українське суспільство, бо інші з давнини

⁶²⁰ Положення о люстраціи государственных имуществъ в западныхъ губернияхъ, 1839. Полное собрание законовъ. Ст. 13036.

⁶²¹ *Інвентар* маєтку Гетьмановки Балтського повіту на Поділлі № 477 в Києвъ. Центр. Архіви Давніх Актів.

сполучені та проросійські українці. Саме тому слід погодитися з словами міністра закордонних справ часів П. Порошенка П. Клімкіна «Наша катастрофа в том, что украинское общество тотально поляризовано. Настолько, что есть угроза распада страны»⁶²².

Ми не можемо думати, що український народ так безпричинно перебував багато століть (7,5 ст.) у рабстві інших народів, а коли доля приводила його до боротьби за свободу, то битви чомусь програвав. За це видатні вчені й письменники піддавали критиці українців, що народ здебільшого спав, а коли прокидався і бачив труднощі, то знову засипав на століття, про це свідчить історія у викладених попередніх матеріалах. Цей стан впливав загалом і на народ, і на інтелігенцію, і на владу. Внутрішнє становище в Україні серед українського народу є основною завадою на шляху до свободи і зміцнення економік, а тому українці змушені найперше працювати над своїм внутрішнім об'єднанням і в духовності, і в підтримці своєї держави та історії, і в праці.

Кожна людина і народ загалом – продукт свого часу, з нього походять державні й політичні особистості, що проявляють у своїй діяльності те, чим нагородив їх народ. В інші часи вони ніякої цінності, позитивної чи негативної, не становлять. Поет, драматург, народний артист України Юрій Рибчинський писав вірші українцям і в СРСР, і в незалежній Україні, їх співали, веселились, а тепер він заявив, що в Україні неякісне населення, як внизу так і зверху, тобто керівництво країною таке саме, як і народ. На запитання про три головні проблеми України поет відповів таке: «Первая проблема – качество населения. ...Качество населения в Украине после 1991 года, особенно после Л. Д. Кучмы, катастрофически падает, идет вымывание ... Это высшее образование, это академики, айтишники. ... Здоровье нации – это тоже качество населения. Если сравнить 1991 год и сегодня, то у нас некачественное население. С кем строить страну?»⁶²³. В парламенті, уряді та його структурах працюють представники українського народу, якому не дуже добру характеристику дав відомий українець, про що підтверджує й діяльність влади.

⁶²² Бульвар Гордона. 2020. Март. № 11.

⁶²³ Бульвар Гордона. 2019. № 4. Январь. С. 3.

Парламент – це представники народу, а депутати, що засідають у ньому є народними і те, що вони там вирішують, іноді це можна назвати – витворяють на вимогу Московії, приписується українському народу. Московія постійно веде гібридну війну проти України з єдиною метою, щоб вона повернулася до федерації у складі східного сусіда. Це спостерігається з 1657 р. до часів, коли відбулося засідання Верховної Ради України (26.XI.2018), щоб уперше в історії ухвалити хоча б якийсь юридичний закон щодо реального захисту від нападника і внутрішньої п'ятої колони, зокрема Закон України «Про введення воєнного стану». Однак серед депутатів раптово проявилися ті хвороби народу, які прищепили йому впродовж століть: розпорошення думок між депутатами; нечувана ненависть між ними, внесений закон так і не було ухвалено. Дивина, в ці дні проходять засідання Радбезу ООН, парламенту Євросоюзу у Штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, де засуджують агресію Московії в Азовському морі, а українські парламентарі, обрані українським народом, не мають однастайності проти агресора. Це не що інше як хвороба народу, що вийшов із вікового рабства, його обранців на всіх щаблях державного управління й бізнесу.

За перші десятиліття незалежності влада в Україні формувалась під контролем Кремля, який мав в Україні широку систему кадрових спеціалістів, що вирішували волю Московії. За роки незалежності, принаймні впродовж 30 років (1991–2020 рр.) навіть у Москві визнавали, що влада в Україні суцільно контролювалася в Кремлі. Авторіві довелося працювати в службі Прем'єр-міністра України В. Пустовойтенка, якого в 1999 р., коли Кучму обрали на другий термін президентства, звільнили, що стало для багатьох несподіванкою, бо уряд працював ефективно. Виявляється, що В. Пустовойтенко не сподобався деяким очільникам Кремля, які допомагали перемогти Кучмі, що не мав надії на другий термін, змінивши його Деркачем, який очолював СБУ і контролювався його «сірим кардиналом» Вадимом Рабіновичем.

Промайнуло вже 20 років (1999–2019 рр.), а В. Рабінович від Кремля орудує в Україні, як депутат Верховної Ради та ще й очолює, разом з Бойком і Медведчуком, промосковську партію «За життя». І справді, В. Пустовойтенка Верховна Рада звільнила з посади, але

призначила не очільника СБУ, а іншого. Про тодішні події навколо Кучми московські газети писали, що все вирішували не Рабіновичі і Чубайси, а президент Московії Б. Єльцин: «Не должно вызывать сомнений то, что как, мол, скажет царь-батюшка, так оно и будет. ...Кстати, подразумевалось, что и всех предыдущих украинских премьеров «назначали» в Кремле», а кого призначати президентом України чи главою уряду залежало від основного: «выгодно ли это России и может ли такой ход событий связать ее с Украиной более прочными нитями?»⁶²⁴.

Перевіримо, чи правду повідомив поет про свій народ, що виділяє зі свого середовища державників у незалежній країні? Відомо, що перші 30 років незалежності на всіх рівнях державного управління була система при якій найважливішою характеристикою для особи, що бажає рухатись службовою драбиною була не розумова її здібність, а пряма підтримка існуючої влади чи лояльність до неї, а найперше відданість конкретному керівникові. Більше того, майже у більшості випадків оцінювалось позитивне ставлення претендентів до владних структур та народних депутатів, позитивне ставлення до Московії та її політики, хоча про це не говорили і не писали. Особливо це стосується інтелігенції як якісної основи суспільства.

Інтелігенція перестала самостійно мислити, очікуючи, як в минулому, підказки колонізаторів. Уже стає аксіомою, що українці практично не ворогують з іншими народами і націями, доброзичливі до них, це можна почути від багатьох народів, але жорстокість українців між собою, з метою вислужитися перед інквізиторами, то вона не має меж і про це добре знали ті, хто віками тримав українців у ярмі. У цьому багато спільного є між Грузією і Україною. Коли у 1905 р. грузинська церква виборювала свою автокефалію, намагаючись відірватися від московської церкви, якою була захоплена, то один московський політик написав грузинам: «Зачем вам автокефалия, вы сожжете один другого». Ой, як боялися українські політики, які виборювали і одержали 2018 р. Томос (Грамоту) про автокефалію української церкви, що мовляв українці будуть битись

⁶²⁴ Независимая газета. 11 декабря 1999 (Москва); Киевские ведомости. 14 декабря 1999. (Киев).

з українцями, а московські пропагандисти і їхні прислужники в Україні повсюди проповідували, що розпочнеться громадянська війна, агітуючи за її початок.

Після прийняття християнства Володимиром Великим (988 р.) промайнуло 1030 років, а складнощі продовжуються. Під час святкування у липні 2018 р. 1030-річчя хрещення Русі-України нарешті Патріарх Варфоломій надіслав послання, яке зачитав Єпископ Едмонтонський Української православної церкви в Канаді Іларіон, в якому йдеться⁶²⁵: «Новокрещений народ увійшов під духовне керівництво, нестримну турботу і церковний покров церкви Константинополя через створення митрополії Київської і всієї Русі, яка стала шістдесятою митрополією Вселенського Патріархату». Крім того, у посланні наголошено «Визнаючи високу відповідальність першопрестольної Константинопольської Церкви, яка ніколи не мирилася з неканонічними ситуаціями, які потрясли природний розвиток православної церкви у відповідальні часи, вона взяла на себе ініціативу відновити єдність православних віруючих України з кінцевою метою дарувати українській церкві автокефалію». Це і є те, що очікувала українська спільнота впродовж багатьох століть, бо духовна єдність сприяє національній єдності, якої у нас замало, через що чого нас принижували і в духовній, і в матеріальній сферах.

Найбільшим суперечностям «один проти одного» піддавались українські інтелектуали, які співали оди і царям, і генеральним секретарям, бо простий народ не прислуговувався, він просто тягнув плуга у ярмі. Причини такого явища уже відомі, але про них тут не йдеться, а лише про складні реалії нашого життя. Майже вся інтелігенція, особливо політична і творча, наукова, літературна та історична, майже нічого не вдіяли за три десятиліття битви за незалежність, щоб її зміцнити. Тому, в незалежній Україні інтелігенція не спроможна змінитися, вона зруйнована генетично і духовно, а тому має народитися інтелігенція, яка приведе нову українську еліту, схожу на часи древньої держави Русь. Причина такого стану єдина – Московія, особливо в часи більшовиків, брутально втручалась в усі сфери українського культурно-мистецького життя,

⁶²⁵ *Літературна Україна*. 2018. № 27. 2 серпня.

вибудовуючи московську форму цінностей. Для інтелігенції, яка була основою імперських цінностей застосовувались привілеї – розкішні квартири, премії, ордени, великі тиражі книг, зарубіжні поїздки та інше.

Жорстокі були умови для праці митцям, що переросла у московську систему, про це прикладів безліч. За часів П. Шелеста до його команди було запрошено в ЦК партії України хіміка, академіка Федора Даниловича Гончаренка, який у 1968–1972 рр. працював на посаді секретаря ЦК з ідеології. Як тільки Шелеста відправили до Москви у заточення, то В. Щербицький зразу ж написав 31 жовтня 1972 р. (№1/10) в адресу Ф. Овчаренка: «В некоторых вопросах, особенно в осуществлении национальной политики партии, занимает нечеткие позиции... не давался решительный отпор проявлениям украинского буржуазного национализма и сионизма. ...С творческой и научной интеллигенцией допускал заигрывание и даже брал под защиту некоторых литераторов и ученых, допустивших серьезные идейные срывы». Стільки, скільки писали різноманітні писаки про письменників і вчених, ні про кого стільки не писали, а головне, що вони писали здебільшого одні на других і за це одержували привілеї від більшовиків.

Щодо українських інтелектуалів, варто згадати хоча б трохи історії, лише один день, коли інквізитор ХХ ст. Сталін на Політбюро в присутності своїх сатрапів влаштував Голгофу Олександрові Довженку за його лишень рукопис поеми «Україна в огні», яку викрали кадебісти. Саме рису прислужництва українців в інквізиції мав на увазі Сталін, коли Берія запитав у нього, чому він помилував О. Довженку, подавши йому руку після вчиненої розправи, і той відповів: «Не трогай его. Он сам умрет. Ему такое устроят в Киеве, что мертвый не позавидует».

На Політбюро були присутні відомі українські інтелектуали – Корнійчук, Бажан, М. Рильський та інші, але вони мовчали, пристосувавшись, втрачаючи свою Батьківщину, забували українську націю і співали хвалу інквізиції, щоб залишитись в історії. За словами самого Довженка лише Рильський вів себе з гідністю старої інтелігенції. Звичайно, у них великого вибору не було, але в українській історії є чимало інших неприємних прикладів, яких можна

було б уникати, особливо тепер, коли інквізицію ми самі створюємо. Треба визнати, що майже всі письменники і поети радянської доби, яким дозволяли вижити, були духовно залежні, зламані, а хто не корився, того більшовики знищували.

Незважаючи на те, що Сталін і його оточення знищували українську інтелігенцію, здійснили геноцид 1932–1933 рр., проводили цілеспрямовані репресії у 1937–1938 рр., разом з Гітлером розпочали Другу світову війну, розшматувавши Польщу навпід, деякі письменники і поети вимушені писати оди Сталіну. Є усі підстави стверджувати, що деякі письменники чи поети внутрішньо так не думали, але вимушені писати неправду, щоб повідомити про ті чи інші важливі події для народу, бо іншого не надрукують, зокрема, в день закінчення війни⁶²⁶ М. Рильський писав:

*Він – серце і душа народів,
Що у Країні Рад живуть.
Бо Сталіна безмежний геній
До перемоги нас привів.
Такі самі вихваляння написав і В. Сосюра:
Це Сталін наш, це воїни червоні
Завоювали щастя для усіх.*

В ту жахливу годину багато письменників і поетів, митців у різних сферах поплатилися життям, згадаймо Григора Тютюнника, того самого Володимира Сосюру, або згнівали в концтаборах за те, що на них писали доноси «друзі», які прожили безтурботно своє земне життя і навіть залишались так званими відомими поетами чи письменниками в ХХІ ст. Це приклад невдячний і небезпечний для української нації, який породжує думку про можливість такого в наступні періоди, коли виживає і залишається в історії той, хто пристосувався до інквізиторів чи ворогів українського народу. Зараз можна поіменно назвати таких поетів чи письменників, які не тільки в недалекому минулому, а й уже в незалежній Україні прислугувались комуністам, регіоналам, представникам п'ятої колони та іншим недоброзичливцям, одержуючи найвищі нагороди

⁶²⁶ Радянська Україна. 1945 р. № 91. Серeda, 9 травня. С. 1, 4.

країни, формуючи інтелектуальне негативне виховання наступним поколінням.

На Україну напали війною москалі і варто поглянути як поведуть себе письменники Московії і письменники України: чимало відомих російських письменників висловили підтримку Путіну щодо захоплення Криму та війни на Сході України, висловлюють зневагу до української влади і української нації; відомий комік М. Задорнов у своїх виступах єхидно висміює українців, придумавши прізвисько «єврохохли», забувши своє не менш принизливе «монголокацапи», а ми мовчимо, дехто навіть мов жалюгідний раб мовить, – ну і що ж?!

В Україні ж не чути, щоб хоча б один відомий український письменник чи група письменників на телебаченні або в пресі висловила жорстку оцінку росіянам і Путіну за розв'язання війни між двома сусідніми народами. Так, є невеличкі матеріали в Літературній Україні, можливо й ще інде, але вони так затуманені, що ніяк не доходять до москалів, а ті, що трохи з перцем, одержують суворий погляд та єзуїтську критику від анонімів. Коли йшла боротьба проти Гітлера, то на передовій побували О.П. Довженко, І.С. Козловський, М.П. Бажан, В.С. Костенко, П.Г.Тичина, М.Т. Рильський, Ю.Я. Яновський, О.В. Лепешинська, М.І. Литвиненко-Вольгемут, І.С. Паторжинський. Коли ж точиться боротьба проти агресії Путіна, то було б добре, щоб і теперішні письменники та поети побували на Сході і розповіли за словами О. Довженка, як люди «зуміли відділити правду від неправди, не повірити фальшивкам окупантів (москалів – Б.П.) і підлій брехні наших дурників».

На жаль, такого у нас тепер не спостерігається, можливо, дещо і є, але про нього не пишуть і не показують. Не письменник, а банкір, герой України В. Матвієнко із сумом розповідає: «...Скільки у нас істориків, письменників, поетів. Однак, цей величезний культурний та ідеологічний арсенал майже не представлений у публічному просторі, щоб по зубах давати московській пропаганді»⁶²⁷.

Наскільки актуальними є тепер слова М. Рильського, сказані в середині минулого століття про інтелігенцію: «...Збіднені серця

⁶²⁷ Літературна Україна. 2019. № 29–30. 7 серпня.

...є таки серед нас, їх більше, ніж можна б подумати». Скажімо, в тоталітарний період під постійним наглядом М. Рильський, П. Тичина, М. Бажан та інші усе робили, щоб вижити і творити заради України, над ними постійно висів меч за непокору більшовикам. В умовах незалежності й демократії чимало теперішніх письменників і поетів з Януковичем – президентом-втікачем підписали творчий контракт, а тому їх «творчість піде за водою», як писав П. Тичина. Ніхто з теперішніх поетів і письменників не йде на передову, щоб закликати до боротьби проти агресора, навпаки, є підстави стверджувати, що дехто тихо очікує москалів. Це перше!

Друге – це те, що українська територія оточена з усіх боків різними народами, через її територію споконвіків рухаються війська різних країн і вздовж, і поперек, як наприклад татари рухались до країн Європи і назад, віками, після 1240 року, українці не мали держави, вони були підлеглими рабами почергово татар, турків, литовців, поляків, москалів і це продовжувалось століттями, народжувались і зникали чимало (26) поколінь в рабстві, вони якісно, духовно і генетично, змінювались. Мабуть ні однієї країни світу народи так генетично не забруднені, як українці, що тепер проявляється, коли є свобода подорожувати та вибирати місце роботи і проживання. Свою Батьківщину українці залишають, вони хочуть, щоб був наглядач – чужинець.

Більшість українців генетично не є українцями, а тому вони не люблять Україну, вони за неї не боролися і мабуть такого наміру у них немає, бо гени багатьох українців викликають до своїх прапра-родичів. Немає сумніву, що теперішній рух українців на заробітки до Польщі є результатом не скрути в Україні, а генетичний поклик тих їхніх далеких родичів, які господарювали більше двох століть на нашій території і залишили свої гени. Як тільки втихне війна, то гени будуть кликати багатьох українців до Московії. Як тільки будуть встановлені доброзичливі стосунки з Туреччиною, туди будуть рухатися українці з півдня України, бо саме там турецькі яничари залишили своїх генетичних нащадків. Литва також довго господарювала, але литовців було надзвичайно мало і вони шанували українську культуру, традиції і не залишали своїх генетичних наслідків.

На жаль, крім матеріальних цінностей, за століття рабства втрачено й найцінніше – духовність, адже царизм і більшовизм вишкрібали усе українське з українців. Недаремно В.І. Вернадський таким чином характеризував українську націю: «Дожив до 80-ти лет ... я вижу, что украинская струя в общественной жизни не является основной»⁶²⁸. Тепер у роки битви за свободу і незалежність у духовно збіднілого українського народу чужорідні жадібні егоїстичні олігархи прибирають у власність матеріальні ресурси і кошти. Скаламучена духовність українців і її причина: старшини, отамани, дворяни й гетьмани за привілеї приймали сторону колонізаторів; простий народ перебував у рабстві, а тому хоча в сім'ях нерідко з дитинства навчали одних слухати, інших не слухати колонізаторів, але треба було робити те, що пан наказував, який завжди сповідував вимоги колонізатора.

Саме через такі основи формування народу і влади Росії-України, як колоніальної держави, коли Україна одержала незалежність, то у багатьох країнах українців як представників окремої держави не сприймали, їм не довіряли, такому становищу українців дуже допомагала Московія. Про Україну ніхто нічого не відав, навіть такі країни, як США та деякі європейські країни побоювались, що атомна зброя залишається у невідомих людей, тобто українців. Загалом Україна сприймалась світом як країна, яка є небезпечною у володінні атомною зброєю. Саме тому західні і, особливо московські, спецслужби працювали над тим, щоб змусити Україну відмовитися від атомної зброї, що і сталося, бо в уряді України було більше проросійських представників, ніж українських, які й подали ідею відмови від такої зброї. Більше як за чверть століття (2020 р.) українці так і не збудували належної держави, яку б сприймали у світі й про це ще у свій час писав Євген Маланюк: «І ми, і поляки – хорі на бездержавність, лише різниця, у них форма національного існування – «пан», у нас – «хам»⁶²⁹.

⁶²⁸ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. Київ, 2011. Т. 1. Кн. 1. С. 547.

⁶²⁹ *Літературна Україна*. 2018. 24 травня. № 20.

Тепер у незалежній Україні, усі її президенти та уряди, разом з народом, який їх обирає, мають разом відповісти на багатоголове запитання: чи достойні українці своєї землі? Історія стверджує одностайно – достойні! Була велика держава Русь, в часи колонізації українці розпочали відновлювати древню державу: відбулася Визвольна війна 1648–1657 рр.; сталася Українська революція 1917–1921 рр.; вирувало Українське повстання 1942–1952 рр.; 1991 р. Україна і її народ одержали незалежність, але справи державності буксують. Все суспільство роз'єднане, влада сама собі, народ розгублений, втікає за кордон, серед народу нечувана агресія, мовби кожен хоче вбити іншого. Про наш народ і причини наших складностей знаходимо відповідь у роздумах Г. Сковороди «Щодо наявності в кожній людині двох природ – зовнішньої, позірної, залежної від соціального статусу та багатства, і внутрішньої, справжньої»⁶³⁰. Зовнішня природа у кожного українця формувалась віками (750 років), у кожного був колоніальний статус і бідність, а якщо у кого з'являлось багатство, то він уже служив колонізаторам, без відданості прищельцям українець знову стає рабом і бідним. Внутрішня природа кожного українця висока, державницька і сильна за духовністю, але вона приспана і спить, що в минулому було темою багатьох українських письменників, тепер про це не пишуть, мовчать, прикро.

За роки незалежності жоден із президентів і урядів не ставив питання про повне розмежування від Московії, до якої вона потрапила після 1657 р. внаслідок обману московського царя про міф Переяславської угоди, коли загинув Б. Хмельницький і Визвольну війну було програно. Всі дії президентів, урядів і парламенту свідчать, що переважна більшість керівників років незалежності так і не позбулися міфу, що українці – малороси і зобов'язані мирно жити з великоросами, тобто москалями. Пробудження нашого народу після 1991 р., за моїми дослідженнями, відбудеться через три-чотири покоління. Неодмінно відбудеться, бо в глибинах нашої природи є потужне коріння «У нас є гордість, є гідність, що виховувалася віками. Справді, погляньте на нашу історію, на наші

⁶³⁰ 100 найвідоміших українців. ТОВ. «Компанія ОСМА», 2015. Київ. С. 169.

книги. Кіммерійці ... Скіфи ... Анти ... Поляни... Ні, ми не бидло, не раби без роду й племені, ми – прадавня могутня слов'янська гілка»⁶³¹.

Треба мати на увазі, що конкретне втілення в практику російського державного керівництва про повернення України в московську колонію досить вдало координується не тільки в Московії, а й через систему впливу в середині України та Європі. Саме у цьому контексті в 1994 р. Москва підтримала Кучму на президентських виборах і підписала з ним низькі ціни на поставку газу за обіцянку дати широкий доступ москалям до морських берегів Криму. Низьку ціну москалі нав'язали і В. Ющенку за допомогою тодішнього глави уряду Ю. Тимошенко, що тягнулося до 2018 р., а міжнародні організації, зі свого боку, постійно вимагали встановити для споживачів ринкову ціну, що важко здійснити для населення. Проте ці висуванці в Україні постійно при владі, а тому реальне становище московської координації замовчується.

Крім державників Московії, свою роботу виконують працівники культури, науки й освіти, продовжуючи хворіти імперськими амбіціями, великодержавною політикою щодо українського народу. Подібне проявляється постійно, коли в розмовах з представниками української культури вихлюпуються, можливо, й мимоволі, з опущеними очима додолу: «А Крым мы вам не отдадим». а це свідчення, що думки сидять глибоко в душах усіх москалів.

У 1995 р. у Криму Кучма був як гість, а Путін як господар на українській землі. Тобто тодішній президент України показував, хто господар в Криму, але не він. Згодом духовна рука Росії була уже покладена на Херсонес, про що писала проросійська преса в 2001 р. коли у липні – серпні 2001 р. на кримському півострові на фоні святкування 10-ї річниці Незалежності України відбувалося дійство встановлення хреста на соборі Святого Володимира, коли виступ голови Севастопольської держадміністрації тонує у вигуках «Росія, Путин, Москва» у присутності Президента України Л. Кучми і Президента Росії В. Путина⁶³².

⁶³¹ Так! Наша Помаранчева. Укладач Карпо Вернидуб (В. Буркат). Київ, 2005. С. 41.

⁶³² Український народний рух. 2001. 4 вересня. С. 6.

Цей стан не випадковий, бо Кучма знав, що на Крим уже покладена законодавча і військова рука Московії, москалі планомірно контролюють, щоб була не втратити таку колонію, як Україна. Зразу ж після проголошення незалежності у 1991 р. Верховна Рада Московської Федерації, порушуючи українсько-російську угоду від 19 листопада 1990 р., ухвалила 21 травня 1992 р. постанову «О правовой оценке решений высших органов власти РСФСР по изменению статуса Крыма, принятых в 1954 году»; у 1993 р. (9 липня) ухвалено нову постанову про іншу частину Криму «О статусе города Севастополя», стверджуючи, що це місто має російський федеральний статус. Про наміри і законодавчі рішення Москви щодо Криму українська влада незалежної держави знала, але мовчала.

Звернення президента Л. Кравчука до Ради Безпеки ООН і її рішення 20 липня 1993 р. не зашкодили москалям у реалізації їхніх намірів щодо Криму і Севастополя. Завчасно у Криму з'явилась Республіканська партія і її так званий лідер Ю. Мешков. Тому Харківська угода, підписана президентом-втікачем в тому самому 2010 р. затверджена Верховною Радою України щодо продовження на багато років перебування у Севастополі московського військового флоту, була продовженням уже давно вирішеної справи. Тепер на промосковському телеканалі тодішній спікер парламенту В. Литвин, прикидаючись незнанням історії, пояснює, що потрібні були гроші, а крім того, тодішній голова комітету О. Білорус ще й гарно підготував позитивне рішення для його ухвалення.

Якщо докладно вивчити діяльність усіх попередніх президентів України, керівників урядів, звичайно міністрів і до них причетних, то за всі роки незалежності вони тільки збагачувались, перерозподіляли кошти з бюджету для власних потреб, для держави і народу нічого. Більше того, вони ще й продавали інтереси Української держави й народу. Всі попередні керівники держави не знали як і що будувати в країні, що одержала незалежність, вони не вміли, мабуть, і не бажали боротися зі схемами корупції, які створювались на початку років незалежності, особливо розвинутих в часи Януковича, Азарова, Пшонки, Арбузова і багатьох інших. Якраз політична корупція сприяла втраті Криму та частини Донбасу, оскільки Московія все робила, щоб завчасно і юридично, і практично, і

військово підготуватись до таких дій, втягуючи українських керівників держави в корупційні схеми.

Передусім, домовляючись з українським керівництвом, за певні корупційні поступки, Московія насаджувала в Україні своїх керівників військових і розвідувальних відомств, що дало змогу Кремлю знищити збройні сили України. Москалі за допомогою своїх міжнародних прихильників, особливо в Європі, не допустили потужних світових інвесторів до Криму, зокрема, для добування Україною нафти та газу у Чорному морі, щоб потужні країни світу не стримували Московію у протистоянні з Україною.

Зразу ж після одержання Україною незалежності Москва організувала скупку земель у Криму, здебільшого берегову лінію та стратегічні об'єкти на березі Чорного моря, що призвело до втрати Україною власного контролю на всій береговій лінії Криму. Адже коли у перші роки незалежності (1992 р.) кораблі України і Московії в Криму ділились навпіл (50 на 50), то невдовзі Москва домоглася в українській владі іншого співвідношення, коли відповідно до угоди від 28 травня 1997 р. про статус та умови перебування Чорноморського флоту Москви на території України співвідношення уже змінилось на користь Москви (81,7%) і Україна (18,3%). Весь флот та ще й на додаток військова і стратегічна інфраструктура передані на основі корупційних схем, мовби в обмін за погашення боргів за газ, які стали прибутком державних керівників. Коли це діялось, то керівником держави був один Президент (Л. Кучма), але все це було закріплено при іншому Президенті України (В. Янукович), коли відповідно до Харківської угоди 2010 р. перебування московського Чорноморського флоту в Криму, що був уже не український, а московський, продовжено до 2047 року. Отже, Москва координувала дії всіма гілками української влади часів незалежності, маніпулюючи як маріонетками кожним президентом і главою уряду, міністрами та народними депутатами.

Україна незалежна держава, а ось Москва тепер, після анексії Криму, збудувала Керченський міст. Усе це заздалегідь підготовлено у правовому руслі з дозволу української влади, оскільки в договорі між Україною і Московією від 24 грудня 2003 р., що співпраця у використанні Азовського моря і Керченської протоки регулюються

не міжнародною конвенцією ООН від 1982 р., як прийнято для всіх країн світу, а двосторонніми угодами між Україною і Московією, де передбачено: «Военные корабли и другие государственные суда третьих государств, эксплуатируемые в не коммерческих целях, могут заходить в Азовское море и проходить через Керченский пролив, если они направляются с визитом или деловым заходом в порт одной из сторон по ее приглашению или разрешению, согласованному с другой стороной»⁶³³.

І коли у 2018 р. Москва арештувала українських моряків, які в Азовському морі направлялись до українських портів, то звинувачувати треба не московську владу, а судити тих українських урядовців, які підписували договір з Москвою про ігнорування міжнародних правил, зокрема конвенції 1936 р. про статус Чорноморських проток і конвенції ООН 1982 р. щодо морського права. Саме через те, що доведеться українським посадовцям відповідати, а також зобов'язання перед Москвою теперішніх урядовців, повернення до вимог цих конвенцій українська влада не проявляє ініціативи, що викликає здивування і нерозуміння держав Європи і світу. Таких угод, нав'язані Москвою українським корумпованим урядовцям не перелічити, це тримає Україну і її народ у колонізаційній пастці Московії.

Вся історія діяльності вищих, середніх і низових владних структур часів незалежності України, на превеликий жаль, свідчить, що чиновники всіх рангів використовували владу як для її утримання так і власного збагачення, ігноруючи інтереси народу, районів, областей і держави загалом. Народ України боровся і бореться, але як в минулому так і тепер, його боротьбу використовували і використовують у власних інтересах: у минулому – колонізатори (особливо поляки й москалі; тепер (XX–XXI ст.) у роки незалежності – національні владні корупціонери (злодії).

У нас, українців, після кожної битви за здобуття свободи уже в роки незалежності (Помаранчева революція 2004–2005 рр.; Революція гідності 2014–2015 рр.) до влади приходять нечесні ні в політиці, ні в економіці особистості, вони крадуть, показуючи приклад

⁶³³ *Бульвар Гордона*. 2019. № 1. Январь. С. 15.

усім, а хто не може, то гине чи рятується втечею за кордон. Відомі українські борці за свободу, що зазнавали численних утисків (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, брати Горені, багато інших), до влади так і не були допущені, народ проти цього чомусь не повстав.

За роки колонізації в українців генетично проріс індивідуалізм, відсутня єдність задля досягнення цілей. Довго перебували в російському рабстві зазнавали фізичної і моральної кривди, уболівали за український народ, його культуру, національні традиції, сподівалися на славне майбутнє і народ їм вірив. Прийшла незалежність, за що вони без оглядки віддавали всі сили, молодість і духовні втрати, але народ і держава уже потребували практичної підтримки на політичному і державному рівні. І тут спрацювала українська ментальність, а саме неприязнь та незгода, риси яких постійно проявлялись між князями, гетьманами, керівниками Української Народної Республіки та вождями Організації українських націоналістів.

Після 1991 р., коли відбувались вибори першого Президента України, то ні один із трьох претендентів національно-демократичних сил не поступився один перед другим, щоб протистояти комуністові Л. Кравчуку. Як розповідає поет Д. Павличко: «Левку, В'ячеславе, послухайте мене, нехай хтось із вас поступиться, ми повинні об'єднатися»⁶³⁴, ще був третій – академік Юхновський. Відомі українці не прислухалися до мольби також відомого українця: «Іншому дорогу дайте!», тобто хтось із трьох хай залишиться, але кожен заявляв: «Я іду в президенти». Кожен, як і в минулому, тягнувся до булави, забувши, що вона вимагає ще й голови. Про помилку, яку допустили ці відомі занадто амбітні українські особистості, можна побачити на прикладі результатів голосування на одній із виборчих дільниць Києва, де голоси виборців розподілились так: Кравчук – 46%, Чорновіл – 36%, Лук'яненко – 12%, Юхновський – 6%.

Отже, три впертих демократи набрали більше голосів ніж не «демократ», а тому один із них міг би стати Президентом України. Амбіційна неузгодженість окремих українських особистостей призвела до того, що національно-демократичні сили країни ослабли і

⁶³⁴ *Бульвар Гордона*. 2019. Октябрь. № 40.

до цього часу не можуть відновити силу колишнього свого впливу на політику в країні, оскільки в незалежній Україні утримувалась комуністична ідеологія, ніхто не знав і не знає дотепер що і як будувати. Чи не тягнеться таке протистояння з сивої давнини? Адже, на жаль, боротьба серед українців проявлялась ще в епоху русів, коли сини князів Русі боролись за своє місце у володінні Руссю. Син Володимира-хрестителя Святополк казав: «Коли переб'ю всіх братів своїх, буду один володіти Руською землею»⁶³⁵.

Мабуть, українські провідники часів незалежності не знали чи не прислухались до видатних українців, які потреби свого народу і держави ставили вище своїх особистих інтересів. У свій час корифея української сцени Марію Костянтинівну Заньковецьку (Адасовську) з села Заньки Ніжинського повіту на Чернігівщині запрошували на російську імператорську сцену, але вона, як пише С. Петлюра, відповіла в сльозах перед її прихильниками, перебуваючи у Петербурзі: «Наша Украина слишком бедна, чтобы ее можно было покинуть. Я слишком люблю ее, мою Украину, и ее театр, чтобы принять ваше предложение»⁶³⁶.

Усіх представників національно-демократичних сил України, які вийшли з об'ємів московсько-більшовицьких колонізаторів, переміг українець, який допомагав москалям виховувати українців у своєму дусі. На установчому з'їзді Народного Руху був присутній секретар ЦК КПУ з ідеології Леонід Кравчук, біля нього тулилися представники української інтелігенції М. Жулинський, Д. Павличко інші. За десять днів до цього зібрання Л. Кравчук, виступаючи по радіо на телебаченні, різко критикував громадсько-політичну організацію. На з'їзді ж хитренько промовив слова на тему – ні нашим, ні нашим, він не відходив від положень і гасел більшовицької національної політики, що й задовольнило делегатів, які супроводжували більшовицького ідеолога оплесками. Водночас знову за вказівкою Л. Кравчука, комсомольські і партійні газети, радіо і телебачення критикували Народний Рух як організацію, здатну вести за собою народ, маючи намір стати альтернативою КППС. Так

⁶³⁵ *Повість* врем'яних літ. Київ: Радянський письменник, 1990. С. 218.

⁶³⁶ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 36.

комуністи й залишались управляти мовби незалежною Україною упродовж більше чверті століття, а національно-демократичні сили продовжували бути роз'єднаними.

Ті, хто справді намагався боротися за вільну Україну не все розуміли, бо виховані з дитинства на ідеології «старшого і молодшого брата», а тому вони або не те чи так робили, або їх московське оточення використовувало в інтересах Московії. Учасник двох революцій часів незалежності, якого промосковські керівники української держави посадили в тюрму, міністр внутрішніх справ і генеральний прокурор України розповідає: «Да, нас частично использовали – я вынужден это признать. Я используемым был, потому что тогда еще глобальных процессов не понимал, а те, кто понимали, к сожалению, на тот момент как самостоятельное государство Украину не рассматривали»⁶³⁷. Ось під керівництвом промосковських керівників держави українці намагались і намагаються відстоювати незалежність, щоб розпочати відновлювати древню державу Русь-Україну. Такої дивини немає ні в одній країні світу.

У пресі простежується, що дехто то одному, то іншому президенту України приписує, що вони чимало здійснили для України, для народу. Наприклад, в одному з інтерв'ю Д. Гордон сказав колишньому керівникові країни В. Ющенку, що після нього Україна стала зовсім іншою, не пояснивши якою, але заперечень не було. Дехто приписує позитивні якості Л. Кучмі, не говорячи уже про Л. Кравчука. Можемо тільки уявити, як би уїдливіше зміг би сказати поет про сучасних провідників.

Як дбають про себе і про народ та державу перші особи країни, що є нащадками колишніх любителів привілеїв від колонізаторів, а тепер виховані на ідеології більшовиків, а дехто й сам був проповідником цієї ідеології, можемо переконалися на багатьох прикладах. В березневий день 2008 р., коли суд виніс вирок убивцям журналіста Гонгадзе, телебачення показувало прийом відомого єврея в Україні Яна Табачника з не менш відомим євреєм Йосипом Кобзоном, де з аріями і випивкою виступав Леонід Кучма, який до-стеменно знає замовника цього вбивства. У той-таки день, на тому

⁶³⁷ *Бульвар Гордона*. 2019. № 10. Март. С. 15.

самому зібранні співали два Леоніди, два екс-президенти – Кучма і Кравчук, які найзаможнішу в соціальному й економічному розвитку країну, в колишньому Союзі з Росією, перетворили на руїну. Руїна не менша, ніж за часів гетьманства П. Дорошенка, коли Україну розривали на дві, а то й більше частин за булаву. В Україні після президентства двох Леонідів 90% людей – бідняки, багато голодних, більше українців помирає, ніж народжується, країна стає додатком розвинутих країн, народ рятується втечею за кордон, а ці ще хмільні від президентства, колишні керманічі насолоджуються життям за украдені гроші, співають і веселять євреїв на втіху росіянам. Мабуть ні поет Т. Шевченко, ні полковник І. Богун не стерпіли б такої наруги над своїм народом.

Одначе глибокий аналіз їхньої діяльності й роботи як особистостей свідчить, що жоден з них не виявив тих якостей, які необхідні були б для часів битви за свободу і незалежність. Треба відзначити – усе, що досягнуто, є заслугою виключно українського народу, який також ще не зумів здійснити кардинальних змін, оскільки перебуває під дією чинників минулого рабства. На жаль, наші керівники держави генетично ще не усвідомили, що Московія, яка володіла Україною 3,5 століття ніколи не підтримає того провідника українського народу, політика, який іде всупереч імперським амбіціям колишнього невеличкого Московського царства, яке у 1654 р. захопило Україну. Історія засвідчує, москалі, аби їхня держава залишалась імперією, широко застосовують не тільки військові захоплення територій, а й вбивства провідників народу. З давнини в усьому світі москалі застосовують вбивства політичних, державних і громадських українських діячів, які свої дії спрямовують на вихід з московського рабства.

У роки Визвольної війни (1648–1657 рр.), коли гетьман Б. Хмельницький, переконавшись у хижості москалів, не сприйняв умов вироблених у Москві, то його хтось отруїв, а останки гетьмана зникли назавжди, щоб замести сліди. В часи Української революції (1917–1921 рр.), коли українці боролись за втечу з московського рабства, а прихильники федералізму не забезпечили такої свободи, то лише три провідники – С. Петлюра, Є. Коновалець, і М. Міхновський боролися за незалежність, за що москалі їх вбили, федералістів

(Грушевського, Винниченка і Скоропадського) не вбивали, залишивши їх у відносному спокої.

В епоху четвертого етапу боротьби за незалежність (1991–2018 рр.), мабуть, єдиним провідником, якого винесла на поверхню Помаранчева революція, був В. Ющенко, його не бажала Москва, всі інші президенти (Кравчук, Кучма, Янукович, Порошенко) особисто не відчували погроз із Москви, бо вони проти імперії ніяк не виступали. Відомо достеменно, що саме Кучма привів Януковича у верхні ешелони влади, що є його основною провиною перед державою і народом, звичайно, діяла Москва, а він чи не знав, чи як в минулому партійний керівник, а вони всі були агентами (КГБ), виконував «прохання».

Про повну залежність України і її народу від колонізаторів свідчить хоча б такий факт. Упродовж московської колонізації українських провідників, які були категорично проти «федерації» вбивали, таких убивств за всю історію безліч: Б. Хмельницького – в Чигирині на Черкащині (1657 р.); С. Петлюра – у Франції (1926 р.); Євгена Коновальця – в Роттердамі (1938 р.); С. Бандеру в Німеччині (1952 р.); Чорновола – у Києві (1999 р.); Литвиненка – у Великобританії (2010 р.); Скрипаля – у Великобританії (2018 р.). Вбили москалі чимало й інших видатних діячів того часу, що боролись за незалежність України: Ю. Тютюнника, Л. Ребета, Р. Шухевича. Українських провідників за свободу москалі масово вбивали і вбивають, але держава мовчить, притих і світ мов би нічого не відбувалось. Коли ж москалі отруїли в Англії українців Литвиненка і Скрипаля, які відмовились служити Московії, то ні англійський уряд, ні світ не мовчав. Тільки у березні 2018 р. більше 27 країн вислали зі своїх країн московських послів і працівників посольств, зокрема США 66, Україна 13, Англія 23, на Московії були накладені великі санкції економічного й політичного характеру.

На планеті розповсюджується інформація, що в процесі виборів президента США у 2016 р. нечуваний вплив на дестабілізацію ситуації в країні здійснила Московія (Росія). Про масштаби такого впливу стало відомо пізніше, але якщо москалі можуть впливати на суспільну думку народу найпотужнішої держави та ще й віддаленої, а крім того, ніколи не зв'язаної ні політично, ні

економічно, ні військовими справами, то що можемо говорити про Україну, яка століттями була складовою Московської імперії, де все дотепер пронизано нитками з Кремля. Лише те, що за часів президента-втікача (2014 р.) усі ключові пости міністерств і відомств посідали або москалі, або українські зрадники, що дало змогу повністю зруйнувати армію, підписати у Харкові договір про передачу портів на Чорному морі москалям, що забезпечило їм без битви захопити Крим. Московські «радники» оточували всіх президентів України, обіймали ключові посади, виконували завдання своїх господарів з Кремля, а перші особи України, знаючи про це, мовчали.

Ось як згадує поет і державний діяч Д. Павличко про такі реальні ситуації⁶³⁸: москалі запропонували Польщі збудувати на їхній території газопровід в обхід України і послу, тобто Д. Павличку, прийшлося багато затратити сил, щоб переконати поляків такого не робити, але коли до Варшави прибув тодішній Прем'єр України В. Ющенко і посол розповів йому про перемогу, почув слова «Ми в Києві думаємо, що ви, пане посол, надмірно розгарячилися. Президент Кучма вважає, що Україна повинна приєднатися до планів Росії, увійти в спілку й будувати газопровід разом із росіянами. Це нам вигідно». Довелося і його переконувати, але хто прем'єра і президента країни так навчає вдалося довідатися, коли невдовзі до Польщі прибув сам Л. Кучма, а з ним його радник з політичних питань Анатолій Орел – російський, гереушник, який при зустрічі з послом промовив «Ви занадто працюєте для поєднання України з Польщею. Польща не має нічого. Бідна. Належить Україні зближуватися з Росією. Там є все!». Посол Д. Павличко йому відповів: «Ви активно працюєте біля Кучми, але проти України» і Анатолій Орел зізнався послові, що «тепер він – український патріот, а гереушником був замолоду». Посол Д. Павличко пише, що «Леонід Кучма знав про це. Все знав, але терпів біля себе негідника. Квасневський кілька разів казав мені (Павличку – Б.П.), що хтось є біля вашого Президента, який натискає на нього, щоб «розірвав дружні взаємини з Польщею» і багато чого стало зрозумілим.

⁶³⁸ Літературна Україна. 2018. № 3. 15 лютого.

Боляче тепер сповідується перед народом відомий український поет і державний діяч, колишній посол в Польщі Д. Павличко: «Я збагнув, що прагне керувати не Кучма, а його московський радник. Я сказав про це Кучмі, а він промовчав. Російськими служниками біля Кучми були Анатолій Зленко і його приятель Анатолій Орел. ... 27 жовтня 2000р. я сповідався сам собі у своєму щоденнику: «Хто є головним ворогом України і сидить біля Президента? Анатолій Орел! Це моя особиста трагедія і провина. Це ж я прийняв його, будучи Головою Комісії закордонних справ України у Верховній Раді. Це ж я погодився з тим, щоб Кравчук призначив його послом України в Італії. Я не знав, що цей російський шпигун, грушник жив у Римі 17 літ за часів СРСР, що він мав там свою мережу. ... Тепер цей сеньйор керує зовнішньою політикою України. Його завдання – відстріляти дипломатів наших, які працюють в антиросійському дусі. Він організував звільнення Тарасюка, він призначив безвільного Зленка, він зробив так, щоб російський вектор зовнішньої політики запрацював сильніше, як європейський».

Мабуть мислячі українці впевнені, що та катастрофа з реформами, корупцією і протистояння боротьбі з нею та багато іншого в часи президента П. Порошенка є не що інше як діяльність багатьох «орлів», але про них мовчать, бо не даремно П. Порошенко, очолюючи міністерство закордонних справ і міністерство економіки країни, здебільшого перебував у прем'єра Азарова, звичайно й президента, які були представниками Кремля в Україні. За часів незалежності в Україні квітує політична і кримінальна мафія, не бачена у світі корупція, яку можна перемогти тільки при наявності політичної волі першої особи в країні, тобто президента, але дотепер кожен із них, як бачимо на прикладі перших осіб країни, оточений московськими «консультантами», що позбавляє їх самостійно ухвалювати рішення. Не даремно Л. Кравчук зізнався, що рішеннями президентів України управляли Медведчук, Табачник та інші московські підставні особи.

Усе наведене вище є елементами гібридної війни, яка включає пропагандистську війну, проводиться державними службовцями, депутатами та й місцевим населенням з московськими генами. Ось приклад, Москва заборонила президентові-втікачу Януковичу

підписувати 2013 р. угоду з Євросоюзом, що призвело до Євромайдану, тепер Москва веде війну проти України (2013–2018 рр.), щоб Україна не стала членом НАТО і повернулась до складу Московії. І в цьому Московії допомагають своєю пропагандистською роботою місцеві проросійські агітатори, зокрема відомий народний депутат України, досить вправний пропагандист, «яростный друг» України, на телеканалі 112 постійно (2018р.) ні слова не кажучи про Московію, люто критикує США. Москаль, називаючи Україну своєю країною, люто її критикує за наміри вступу до НАТО, особливо за встановлення дедалі тісніших зв'язків із США. А скільки таких московських пропагандистів, підступних воїнів гібридної війни Московії проти України, не тільки в українському парламенті, а й у Кабінеті Міністрів, адміністрації президента України, міністерствах і відомствах, облдержадміністраціях усіх областей та міст України.

Та й самі перші особи країни, починаючи з 1991р., генетично не позбавлені залежності від ідеї федералізму в складі Московської імперії. Ось про що розповідає колишній народний депутат України, Герой України, генерал-лейтенант Григорій Омельченко⁶³⁹: валютні рахунки і офшорні компанії Павла Лазаренко, Юлії Тимошенко і Олександра Волкова за кордоном, розшукав саме Г. Омельченко; відповідаючи на запитання, – чи багато осіб, серед вищого керівництва України, завербовані КДБ СРСР і ФСБ Росії, то прозвучала відповідь Омельченка, – у першому і другому скликанні Верховної Ради України агентів КДБ були десятки, тепер залишились агенти і політичні, і розвідувальні; відповідаючи на запитання про конкретних осіб, то Омельченко назвав «В студенческие годы Александр Турчинов был завербован... возможно, Юлия Тимошенко завербована. В июле 1995 г. в Москве ее с мужем задержали – в аэропорту, с контрабандой 100 тыс. долларов США. Она в то время взятки там в Министерстве обороны давала ... осенью 2004 года Служба внешней разведки документы получила, где расписывалось, как России в своей игре Тимошенко задействовать. ...Справка, в ФСБ на имя Путина подготовленная о том, как украинской политике Юлию Тимошенко использовать, полный текст был опубликован»;

⁶³⁹ *Бульвар Гордона*. 2017. № 49. Декабрь. С. 2–3.

щоб підтвердити як використовують завербованих, то Омельченко наводить приклад, що коли розпочиналась війна у 2013–2014 рр і про це повідомляли, то із Блоку Юлії Тимошенко «Батьківщина» кричали: «Какая война? Мы братские народы...». Такі вигуки довелися чути й мені, коли я у 2017 р., в розпал агресії Московії проти України, подав до газети Літературна Україна матеріал: «Міф Переяславської ради», тодішній головний редактор Станіслав Бондаренко, прочитавши документ, закричав, – ти що «хочеш посварити два братніх народи?».

Це тільки про окремих, перших осіб держави, а також їхніх проповідників, розповідають знавці їхніх таємних сторін життя, а таких в Україні, яка 350 літ перебувала у федерації Московії, безліч на усіх рівнях державного і господарського управління. Я як автор цього дослідження знайомий особисто і з Тимошенко, яка захищала кандидатську дисертацію на кафедрі, де я працював та на спеціалізованій вченій раді, членом якої я був, а також з Турчиновим, який захищав на тій самій спеціалізованій вченій раді докторську дисертацію на тему тіншової економіки про яку у перші роки незалежності нашої країни ще не всі знали. Що можна сказати про цих державних діячів? Під час спілкування в науковій і управлінській діяльності нічого особливого не помічалось: В. Турчинов виважений, високого рівня інтелектуал, вчений, письменник і як показала державна діяльність, відстоює інтереси України; про Ю. Тимошенко нічого особливого сказати не могу, а те що народ бачить на практиці щодо її діяльності, річ вперта. Єдине, коли я працював у Кабінеті Міністрів України, за часів Прем'єра Лазаренка, то усіх спеціалістів цікавило, як все-таки навідується Ю. Тимошенко до свого куратора, що ніхто її не помічав, хоча бувала вона у свого земляка з Дніпра частенько.

Враховуючи важкі реалії, українцям належить ще навчитись дуже уважно придивлятися до політиків, бо вони, як генетично передається з давнини, люблять силу, владу, привілеї і гроші, застосовуючи все це на власному народові, який їх допускає до влади. Особливо придивлятися в умовах сучасної гібридної війни Московії проти України, коли застосовуються підступні прийоми битви, бо вся Україна, її влада, виробництво і духовність заселені московськими агентами.

На запитання кореспондента в Є.К. Марчука «...Сколько агентов России в украинской власти находится ..», він відповів: «...Не знаю, будет ли Бойко «Слава Украине!» – говорит или нет, но агенты России сегодня, безусловно, 100 процентов имеются. ...то, что они есть, по поведению, к сожалению, заметно»⁶⁴⁰.

Усі керівники держави, особливо президенти – це генетично колишня шляхта, яка звикли користуватися привілеями і званнями, вона, шляхта, була сполячена, а пізніше промосковська, за привілеї служила виключно полякам і москалям. Коли стала можливість цими привілеями користуватись самостійно, в незалежній державі, то вони це робили масштабно з охотою, до речі всі, без винятку, що ставить Україну на край прірви і повернення до Московії у рабство.

Погляньмо тільки на окремі епізоди всіх президентів. Як колись князі, так і тепер президенти незалежної України продали не тільки українське первородство, а й матеріальні цінності. До незалежності Україна мала 19 портів, що становило 38% всієї Московської імперії, тепер залишилось 12 портів, але там пустота. Тепер Україна не має жодного судна – зникло Чорноморське морське пароплавання (ЧМП), Дунайське і Маріупольське пароплавання, не стало Укррічфлоту. Постійно звинувачують, що саме Кравчук причетний до розпродажі – зникнення ЧМП через свого керівника ЧМП Кудюкіна, який пояснив пресі⁶⁴¹, що коли його призначали керівником ЧМП у 1992 р. (прем'єр В.П. Фокін), кількість суден становила 202 одиниці, а коли звільняли у 1995 р., то було 274 судна. Саме Кравчук займався збільшенням флоту, а хтось розповсюджує звинувачення про продаж ним суден. За 1995–2000 рр., а це період президентства Л. Кучми, ЧМП зникло, а це 274 судна, сім компаній, де працювало близько 37 тис. працівників, тільки у 2000 р. одноразово продано 145 суден на Кіпр. Хто і як таку катастрофу здійснив правоохоронним органам відомо, але ніхто не хоче про це розповідати, мабуть, важко.

Загальна картина нашої держави і її виконавчих структур не змінилася з часів Котляревського, що бачимо з такого. Справи держави

⁶⁴⁰ *Бульвар Гордона*. 2019. Август. № 33.

⁶⁴¹ *Бульвар Гордона*. 2019. Іюль. № 30.

і народу вирішуються мовби про них писав ще І. Котляревський у знаменитій «Енеїді», коли на управлінській і бізнесовій ниві держави з'явилися невідомі державники, «що людям льготи не давали і ставили їх за скотів», а також чиновники і судді різних рівнів, «які по правді не судили та тільки грошики лупили і одбирали хабарі» та спритненькі купчики, «що на аршинець на підборний поганий продавали крам». Немає сумніву, що І. Котляревський в «Енеїді»⁶⁴² показав таких неборак в усіх сферах життя українців.

*Хвастун і дурень од природи,
Що не робив, то все не в лад.
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.*

У народу це викликає незадоволення, що призводить до виступів і про це застерігали древні філософи: «Государю надлежит быть в дружбе с народом, иначе в трудное время он будет свержен»⁶⁴³. На превеликий жаль, усі президенти впродовж 1991–2019 рр., їхні уряди і народні депутати, без винятку, поводили себе так, мовби вони послані в цю багатостраждальну країну з космосу і вони відповідно поводитись: народ сам собі виживав, а президенти і уряди, оточивши себе кумами, сватами і бізнесменами, наживалися. У європейських демократичних країнах усі українські президенти, більшість глав урядів і депутатів одержали б великі строки ув'язнення: Кравчук – за продаж кораблів і знищення Чорноморського флоту та іншого; Кучма – за розвал села і створення агрохолдингів, які всю продукцію сировиною вивозять за кордон, наплодив олігархів та інше; Ющенко – за допомогу прийти до влади Януковичу, багато іншого; Янукович – відповідно до рішення суду і повного розкрадання державного золотовалютного запасу; Порошенко – за особисте і сімейне збагачення, ставши олігархом, збереження коштів в офшорах, ігноруючи потреби народу.

⁶⁴² Котляревський І.П. Повне зібрання творів. Київ: Наукова думка, 1969. С. 97.

⁶⁴³ Николо Макиавелли. Историческое наследие. Москва: ЭКСМО, 2009. С. 36.

У такому становищі основних причин дві: перша, серед українського народу, після 750-річного рабства, ще не знайшлося достатньо інтелектуальної еліти, щоб упоратися з нечуваними складнощами в усіх сферах життєдіяльності, у незначній частини прогресивних українців, що боролись за незалежність, сили уже не ті, коли прийшла незалежність; друге, Московія, пам'ятаючи гасло «Без України, немає Росії», робить усе можливе і неможливе, щоб утримати Україну у своєму ярмі, нав'язавши українським провідникам таке поняття як «федерація» у складі Московії. Звернувшись до знавця більшості представників урядових структур Д. Гордона, довідуємось: «Не секрет, что очень многие руководители Украины – особенно в первые годы независимости – агентами КГБ СССР и ФСБ Российской федерации были, а некоторые ими даже сейчас являются. Это наша беда, это наш камень, который все время ко дну нас тянет»⁶⁴⁴.

Стає очевидним, що після багатоголікового рабства в Україні перевелись великі люди, тепер маленькі люди стають великими, а їхні справи маленькими. Ця реальність дає змогу москалям маніпулювати українською владою, президентами та іншими посадовцями, всією державою. Коли Україна одержала незалежність (1991 р.), то державними справами, культурою і господарством прийшлося займатися населенню, яке вийшло із свого минулого. – Що стало основою тієї влади, яка після 1991 р. прийшла управляти незалежною Україною?. Її представники всі виховані на ідеології Московії, яка проти України, а тому вони самостійно нічого не змогли вдіяти і не прислуховувались до розумних порад, адже «правило ... гласит: государю, который сам не обладает мудростью, бесполезно давать благие советы»⁶⁴⁵. Ні один із президентів незалежної України нікого не слухав, самостійно щось вдіяти був не здатний, вони самі один проти іншого розповідали, так проходили роки їхнього управління державою.

Кравчук Л.М. Перебуваючи завідувачем відділу обкому більшовицької партії його направили навчатися до Москви і там як

⁶⁴⁴ *Бульвар Гордона*. 2019. Февраль. № 9. С. 14.

⁶⁴⁵ *Историческое наследие*. Николо Макиавелли. Москва, 2009. С. 82.

довірений особі більшовицького гатунку дозволили працювати в архіві бібліотеки ім. Леніна. Що в архівах писалось? Визначалась премія, хто більше розстріляє українців⁶⁴⁶. Після вивчення архівів, а там переважно було про українців, Л. Кравчук так це сприйняв, що невдовзі йому доручили бути основним пропагандистом сталінсько-ленінської ідеології всієї більшовицької партії в Україні. І що здатен здійснити керівник більшовицької ідеології, ставши Президентом України, коли за його ж словами в усі роки і всіх президентів до П. Порошенка, тобто впродовж майже 27 років «Сужбу Безпеки України (СБУ) і Міністерство оборони України очолювали етнічні москалі, громадяни Московії», а вони ж мали спеціальні завдання, щоб повернути Україну назад до московського ярма.

Отже, як не кажи, але коли генетично людина вихована в душі рабської покірливості іншій людині чи державі, в цьому разі Московській імперії, то ніякі посади, навіть президентські, не зможуть думати за інших, навіть за свій народ. Ну скажімо, чи не генетичною хворобою можна пояснити, коли колишній секретар з ідеології комуністів-більшовиків та экс-президент незалежної України Кравчук заявляє: «Защита Украины может быть эффективной только в системе НАТО. Членство в НАТО – жизненная необходимость для сохранения и развития украинской нации, над которой всегда висел и висит российский дамоклов меч»⁶⁴⁷, а коли треба було підписати документ про асоціацію з Євросоюзом, що впритул наближало Україну до НАТО, той же Кравчук разом з таким же экс-президентом Кучмою, також генетично вихованого більшовицькою ідеологією, нічого не вдіяли, а можливість існувала, щоб змусити Януковича, який інтелектуально значно нижчий від обох колишніх президентів, їхати до Вільнюса і підписувати уже готову угоду входу в європейські структури.

Якщо запитати – чи був перший президент країни Л. Кравчук, скажімо здатен духовно сприяти створенню Єдиної Православної Автокефальної Церкви України? Однозначно можна сказати – ні. Адже головний ідеолог більшовицької партії Л. Кравчук

⁶⁴⁶ *112 канал* телебачення. 24 серпня 2019 р.

⁶⁴⁷ *Бульвар Гордона*. 2017. Декабрь. № 52. С. 5.

був призначений головним борцем з греко-католицькою церквою в Україні і в 1982 р. у багатьох областях країни він особисто керував обстеженням церков, виявляв осіб, причетних до греко-католицької церкви, які мабуть несли більшовицькі покарання, що в майбутньому буде з'ясовано.

Влучно написав про більшовицького ідеолога, якому випала доля стати першим керівником незалежної української держави Д. Павличко⁶⁴⁸ «//Наш перший президент втікає під Москву, ...//Колись до НАТО він нас кликав, а тепер // Мовчить, як хитрий пес, що курочку роздер». Таким чином, на прикладі українського керівника справедливим підтверджується думка, що коли в людстві зруйнована духовність, то вона невиліковна.

Кучма Л.Д. В країні є шалена корупція, яка звичайно підтримується Московією, де вона не менша, але найбільше розпочала розвиватись за часів президентства колишнього секретаря парткому великого державного підприємства СПСР Л. Кучми. Чому так сталося? Оскільки, за словами першого президента Л. Кравчука, за часів Кучми діяв «лібералізм, він думав, що все буде робити ринок, було дозволено всім все робити. Мабуть так і ліквідували крупні господарства в селах і вони загинули. Хитренькі за безцінь, за ваучери, скупили багатства України і стали олігархами».

Саме за часів Кучми розпочала діяти корупція, яка не дає спокою українцям у ХХІ ст., вона набувала катастрофічних масштабів, коли усе продавалось і купувалось, корупція стала основним засобом досягнення успіхів у державних справах, у бізнесі, в науці, освіті, в усіх сферах життєдіяльності. Надалі наступні президенти і уряди тільки підтримували і зміцнювали корупцію, мовби її не існує, аж до того часу, коли світові організації і європейські країни та США не зобов'язали демонтувати корупційну систему.

До цього часу ще ніхто не дослідив, хто і задля чого Л. Кучму майже насильно, адже він впирався, московська агентура заставила очолити уряд, звичайно заради інтересів Москви, Не був Кучма готовий до такої посади, мабуть, його привели москалі і точно, щоб повалити Л. Кравчука, який проявив себе націоналістом. На заводі,

⁶⁴⁸ Літературна Україна. 2020. 14 березня. № 9–10.

де Кучма працював секретарем парторганізації, він виконував виключно вказівки партії більшовиків, а тому марно, ставши главою України, просив: «Скажіть, яку країну вам повинен побудувати і я побудую!».

Власний непрофесіоналізм Кучма доповнив непрофесіоналізмом всього уряду і: «Вже тоді член прем'єрської команди В. Горбулін розчарувався в професіоналізмі й компетентності, особливо – в здатності членів уряду відстоювати національні інтереси»⁶⁴⁹. Нічого не поліпшилось і за часів президентства Кучми, відсутність професіоналізму призвело до розвалу села, спрямовано погляд у бік Москви. Проблема захоплення Криму розпочалася за часів правління Кучми, навколо якого займали основні державні пости агенти і прихильники Москви, як їх називає преса – Леонід Деркач, на посаді глави СБУ; Павло Лазаренко, на посаді прем'єр-міністра; один із віце-прем'єрів тих часів, що відав сільським господарством, розваливши перлину України – село; Олександр Кузьмук на посаді міністра оборони; Дмитро Табачник на посаді глави Адміністрації президента; Віктор Медведчук як проповідника.

Саме вони створювали обстановку, при якій упродовж двох десятиліть Московія зміцнювала свої позиції у Севастополі і на всьому Кримському півострові. А все це промосковські агенти і куми подавали Кучмі під кутом зору, мовби, не входити в конфронтацію з Московією, дозволяючи Москві вести агітацію і пропаганду в Криму, що невдовзі принесло ганебні результати – анексія Криму, війна проти України. Якщо поглянути, що витворює В. Медведчук уже у травні – червні 2019 р., коли президентом став Зеленський, відкрито веде переговори з Московією, закликаючи українців повернутися до московської колонії, то можемо зробити висновок, що основна причина неможливості відстояти незалежність за майже три десятиліття, це перебування у владі після 1991 р. більшості таких, як Медведчук. Повернення, без обміну, чотирьох українців, як це сталося наприкінці червня 2019 р., засуджених московськими судами на 10–15 років, на «прохання» Медведчука, це є плата йому за промосковську агітацію на двох своїх каналах, а також факти

⁶⁴⁹ Літературна Україна. 2019. № 23, 24, 22 червня.

проведення гібридної війни через агітацію та пропаганду. Подібні дії ще досить багатьох на всіх рівнях державного і громадського управління застерігає українців від можливого повторення програшу незалежності, як це сталося у попередніх битвах.

Ті, хто був поруч Л. Кучми визнають, що у нього три основні провини перед українським народом і державою: перша і основна, приведення до владних структур злодія Януковича, що дорого обійшлося і державі, і народу; друга, розвал сільськогосподарських підприємств і створення на їхніх розвалинах великих і середніх агрохолдингів, що знищило українські села, а крім того, більшість промислових підприємств за безцінь захопили москалі й тепер стримують розвиток України; третя, диктаторська форма правління, вважаючи, що він секретар парткому і директор великого промислового підприємства, що сприяло вбивству Г. Гонгадзе. Саме ці провини Кучми призвели до акції «Україна без Кучми». Після Кучми й інші президенти створювали складнощі розбудови української держави на шляху до свободи, інші президенти і уряди робили багато, можливо свідомого і несвідомого, що призводить до хаосу в країні.

Відомо, що після того як москалі отямились, що Україна у 1991 р. одержала незалежність, то стали робити все, щоб повернути її назад в орбіту московської імперії і таких намірів дотепер робиться безліч, починалось все при Л. Кучмі: перше, півки майора Мельниченка проти Кучми, коли він намірився вести Україну до Європи; друге, фальсифікація виборів Президента України у 2004 р.. коли змагались Ющенко і Янукович. Треба визнати, що Л. Кучма здався, Україна так і залишилась в політичній та економічній орбіті Московії: припинився рух України в ЄС; до влади Кучма допустив московського посланця – Януковича. Інакше й не могло бути, адже в адміністрації президента працювала ціла команда колишніх агентів (КГБ ССРСР), які змушували Л. Кучму віддати наказ знищити журналіста Г. Гонгадзе, а після цього оприлюднити півки Мельниченка.

Ющенко В.А. Не бажали москалі Ющенка, вони зробили все, щоб він передав владу промосковському Януковичу. Про інтелектуальний рівень Ющенка свідчить його присутність на засіданні в Кабінеті Міністрів на нараді у Звягільського, коли він виконував

обов'язки Прем'єр-міністра України. Тоді в його кабінеті обговорювали питання про рівень інфляції на останні пів року: представники Держплану (Мінекономіки), Мінфіну, Національного банку, Національної академії наук. Національний банк представляв його тодішній керівник В. Ющенко і його заступник, Держплан України представляв заступник голови Попов і автор цієї праці. Обговорення продовжувалось більше двох з половиною годин і за цей час Ющенко не проронив ні слова, всі питання вирішував його заступник. Склалося враження, воно справедливе, що Ющенко не знає ні банківської системи, ні економіки, ні фінансів.

Отруєний, ледве дійшовши до тьми, Президент України Ющенко так і не спромігся офіційно заявити про замовників, все завершилось тільки киванням: «То, что у меня произошло со здоровьем (а понятно, с кем связывают историю моего отравления), мое состояние .... другая стратегия», що не подобається Москві. І дотепер (2018 р.) отруєний экс-президент України з любов'ю згадує зустрічі з Путіним, що, мовляв, відчував себе в Москві бажаним гостем, забуваючи, що Путін і його команда готувала Ющенка, щоб він після себе президентський стілець передав Януковичу, якого вела Москва до керівництва з певною метою – повернути Україну до Московії.

Ось чому Ющенко був бажаним гостем у Москві, там усе стратегічно передбачено, коли при кожній зустрічі, а їх було 7–8, Путін «был очень тактичным . . . Я никогда не слышал от него слово «нет», . . .», а коли Ющенко нагадав Путіну: «У вас находится батуринский архив Ивана Степановича Мазепы – подарите его Украине. . . . Может этот архив выставить в музее Батурина. Молчок. А потом: «Надо подумать»⁶⁵⁰. Путін дуже чемно поведився з небажаним Президентом України, коли стосувалось другорядних, наприклад газових, господарських проблем, а коли мова зайшла про основи Московської імперії, які стосуються насильно відібраної в українського народу історії, мови, культури, освіти й науки, то миттєво – «молчок», тобто «нет!».

Коли в часи Помаранчевої революції точилась боротьба між Ющенком і Януковичем, то Ющенка мов би отруїли, хоча, коли він

⁶⁵⁰ Бульвар Гордона. 2018. № 9. Февраль.

був ще прем'єр-міністром, то мав дуже дружні стосунки з Москвою. Коли Ющенко був Прем'єром і реформував у Москві газові системи, то познайомився з президентом Росії Путіним і мав з ним добрі відносини, а коли Ющенко одержав перемогу і став Президентом України, що не входило в плани Москви, то добрий Путін, мовби помилково, тричі поздоровляв з перемогою Януковича, а не Ющенка. Ті великі газові реформи Ющенка і Тимошенка з москалями відгукнулися уже в 2018 р. рішенням (01.03.2018) Стокгольмського арбітражу про повернення Україні 2,5 млрд дол. США та відповідь Московії про повний розрив газових відносин з Україною.

Якщо вести мову про Ющенка, то мовби він за Україну, але негативу в нього не менше ніж у Януковича, якого він привів до влади. Ось що розповідає А. Гриценко, який був у штабі, коли Ющенка обирали Президентом⁶⁵¹: перше, за день до здачі документів на президентські вибори в Ющенка не було програми, яку за ніч в штабі написав А. Гриценко і народу подали відомий документ «10 шагів на зустріч людям»; друге: «В Ющенко я увидел элемент безответственности, безалаберности»; третє, коли став президентом, то за програму забув і «в сторону свернул, его газовые истории интересовать начали. ...Газовые .. и не только – земельные и остальные»; четверте, головна його провина у тому, що він сприяв приходу до влади Януковича. Нарешті, перший президент дав таку ж оцінку Ющенку: «Абстрактний працівник, не бачив головних завдань держави, проповідник різноманітних речей, яких сам не розумів»⁶⁵².

Янукович В.Ф. Не хто інший, а Московія і їхній основний «засланець» Янукович, підписали Харківську угоду про перебування Чорноморського флоту в Севастополі та відмовились від вступу України до ЄС та НАТО. Більше того, к 1997 р. Л. Кучма підписав Хартію про особливе партнерство між НАТО і Україною, в якій було закріплено стратегічний курс України на членство в Альянсі. Ніде у той час відкрито не виступив проти рішень Януковича відмовитися від стратегічного напрямку, що підписав сам Кучма. Мабуть, москалі все-таки переконали за допомогою неприхованих

⁶⁵¹ *Бульвар Гордона*. 2019. № 9. Февраль.

⁶⁵² *Розмова на 112 каналі*. 24 серпня 2019.

попереджень і погроз, щоб керівники України поставились до майбутнього держави мовби до іграшки. Чого тоді варті слова і гасла Кравчука та Кучми про Україну та її народ? Коли три президенти країни відмовились захистити життєву необхідність збереження і розвитку української нації. Мабуть, дуже кволо щось розповідав і переконував Ющенко, можливо для годиться, бо сили були нерівні.

Президент-втікач і державний зрадник, хоча з низьким інтелектом, але за допомогою і під наглядом московських спецслужб, викликав попередніх президентів України, у підвалі своєї резиденції їх напудрив і розчесав, повідомивши мовби про вихід в ефір, а це було не що інше, як фіксація участі усіх перших осіб держави у відмові підписувати уже готові документи для підписання у Вільнюсі про асоціацію з Євросоюзом. Мовляв, будете критикувати, оприлюднимо зустріч у Міжигір'ї за сім днів перед підписанням документів у Вільнюсі, а тому ніде, жоден экс-президент ще не розповів про те, що вони говорили про відмову їхати на Вільнюський саміт. У кого може виникнути сумнів, що экс-президент Л. Кучма більше думав про Москву, а не про Україну, то хай прочитають таке. Коли розпочалась акція «Україна без Кучми», де ключову роль відіграв Ю. Луценко, то Пінчук привіз із Москви Дмитрія Кисельова на ІСТV для дискредитації критиків Кучми, щоб його захистити, а тепер Кисельов, пропагандист високого класу, захистивши Кучму, щоденно виливає бруд на Україну.

Президентам, які збирались у Міжигір'ї 2013 р. пудрилися, причісувались і «виходили в ефір», мовби благословляючи Євромайдан і війну Московії проти України, історія і нащадки не простять, адже кожен із них знав, що ними керує Москва для власної вигоди, що і надалі тримати українців у ярмі. Народи Європи і світу мають врахувати, що країна, якою керують московські агенти не може розвиватись. Відомий журналіст і противник Московії Д. Гордон розповідав колишньому керівнику українського уряду: «Янукович и Азаров – агенты КГБ, ... у меня есть доказательства. ... Некоторые руководители Украины после Майдана были прямыми агентами Кремля»⁶⁵³.

⁶⁵³ Бульвар Гордона. 2019. № 43. Октябрь.

Порошенко П.О. Історія ще мабуть доведе, що міністру економіки в уряді Азарова П. Порошенку, мабуть, також москалі допомагали зайняти посаду глави держави, бо вони в Україні ще сильні. Проте, надії на П. Порошенка у них не виправдались, він зайняв проукраїнську позицію. За роки президентства П. Порошенко відходив від погляду на Московію і спрямовував Україну до європейських країн. Здійснено чимало добрих справ: міцніла знищена армія; почала відроджуватися духовність – одержано Томос (Грамоту) про повернення автокефалії Українській Православній Церкві; прокладалась дорога до Європи, зруйнована його попередником, досягнувши безвізового режиму для поїздки українців до Європи, прийнято закон про українську мову.

Як і більшість українців, П. Порошенко долав складні перепони виходу колоніальної залежності. Коли переміг Ющенко, то все робилось для того, щоб Прем'єром призначили не Тимошенко, а Порошенка, тоді не вдалося, бо Тимошенко була відома і йшла поруч Ющенка у Помаранчевій революції, вона відіграла більшу роль в революції ніж Ющенко.

Ще буде багато спогадів про діяльність П. Порошенка особливо його стосунки з Пугінім, Азаровим, Медведчуком, Муравйовим, Бойком, Рабіновичем та багатьма іншими агентами Московії. Чомусь тільки П. Порошенко ввів Медведчука в українську політику, дозволяв йому бути представником від України у Мінську; постійно їздити до Москви для зустрічі з керівництвом Московії; купувати антиукраїнські телеканали; багато іншого; бувати на вечері у Порошенка в Козині. Мабуть ця компанія, що підпорядкована Московії допомогла Порошенку стати президентом у 2014 р. «известный Венский сговор, когда Кличко в пользу Порошенко сняли ... в 2016-м об этом узнали, когда Фирташ под присягой показания на суде в Вене дал»⁶⁵⁴.

Перший президент Л. Кравчук сказав про П. Порошенка, що «Хотів стати дуже багатим, кар'єрист, нікого не бажав слухати» і це правда. За чотири місяці до президентських виборів автор цієї праці зустрічався з тоді ще міністром економіки П. Порошенком, у якого також довідався, що у нього на першому місці багатство

⁶⁵⁴ *Бульвар Гордона*. 2019. № 37. Септябрь.

сімейне. Перевага приватних інтересів та нападки промосковських функціонерів принижувала його добрі справи, приносила йому багато гіркоти, а Україні зневаги.

Зеленський В.О. Коли В. Зеленський став президентом і поглянув, що залишили йому попередники, виховані в епоху більшовиків, то заявив відкрито і однозначно: «Когда-нибудь мы закончим эту войну и состоится откровенный разговор: с именами современных политиков ...у меня есть информация, с фамилиями, кто что делает, кто от кого получает деньги, кто какие акценты расставляет, какие месседжи посылает, какие сюжеты показывает на телевидении, что публикует в газетах, что в целом происходит ради того, чтобы парни просто не повернулись. Вся информация есть. И все будут за это отвечать»⁶⁵⁵. Промайнуло 30 років незалежності, країну очолювало безліч президентів і урядів, які постійно перебували за кордоном, особливо в Московії, мабуть щось розповідали про державу якою керують, а коли президентом обрали В. Зеленського і він поїхав за кордон, то, повернувшись, заявив: «Для многих Украина сегодня – это открытие».

Народ і його прогресивна сила справедливо мають запитати, що робили президенти, глави урядів і міністри впродовж 28 років незалежності? З цього приводу В. Зеленський має пам'ятати слова «Если государь пришел к власти с помощью народа, он должен стараться удержать его дружбу, что не трудно, ибо народ требует только, чтобы его не угнетали. ...Иначе в трудное время он будет свергнут»⁶⁵⁶. Промайнув лише рік президентства В.О. Зеленського, але в складні часи вірусної епідемії і війни Московії проти України вирішено ряд важливих державницьких проблем, особливо на законодавчому рівні: знята недоторканість народних депутатів; легалізовано внутрішній ринок землі; виведено з тіні гральний та інший бізнес; посилена турбота влади за народ, особливо в умовах вірусної епідемії» вирішуються інші соціально-економічні проблеми

Верховнв Рада України. Про якість влади в Україні перших років незалежності можна простежити на прикладі В. Литвина:

⁶⁵⁵ *Бульвар Гордона*. 2019. № 37. Сентябрь.

⁶⁵⁶ *Историческое наследие*. Николо Макиавелли. Москва, 2009. С. 36.

народний депутат; голосував за Закон України 16 січня 2013 р., який призвів до революційних подій; глава адміністрації Президента Л. Кучми; за твердженням генерала Омельченка (інтерв'ю Д. Гордону) Литвин був підбурювачем вбивства Гергія Гонгадзе; спікер парламенту часів Януковича; перебуваючи спікером парламенту Литвин сприяв ратифікації Харківської угоди, підписану Януковичем з Московією про здачу Криму; як спікер парламенту передав свої повноваження А. Мартинюку, який насильно прийняв так званий мовний Закон України Ківалова-Колісниченка. Все зазначене вище наносило і продовжує наносити величезну шкоду українському народу, а Литвин продовжує бути депутатом.

Президент Кравчук постійно твердить, що Україна розхристана, звичайно й українці. Розумних державників немає, а хіба є розумні ті, що їх обирають, продаючи свій голос за кілограм гречки чи 200 гривень. Усі й урядовці, й ті, хто їх обирає на посади є нащадками своїх дідів і батьків генетично зіпсутих багатоміровою колонізацією, особливо радянською пропагандою та репресіями, впливу яких ще довго українці будуть позбуватися. Упродовж часів багато століть колонізації знамениті українські роди зникали, одних знищували інших притягували на свій бік колонізатори різними привілеями, особливо зменшились знані роди українців в часи більшовицької окупації, коли залишилась порода не дуже високого рівня, представники якого займали усі ланки суспільного життя, бо інших не було. Залишились такі, що перетворюють українців у «розхристаних», про них писав ще Котляревський в «Енеїді»:

*Ти знаєш – дурень не бере:
У нас хоть трохи хто тямущий,
Уміє жити по правді суцїй,
То той, хоть з батька, то здере.*

Більшість таких у Верховній Раді України, що являє собою «зборище» людей, яких найняли можновладці – олігархи. Видають їм зарплати і різні грошові премії, а вони за це ухвалюють закони, вигідні олігархам. Депутатів, які виконують волю народу одиниці, але вони нічого не вирішують. Сучасники, мабуть, з тривогою задумуються, – кого ми обирали і хто нами керував, хто судив і справляв

закони, хто багатів за рахунок держави і корупції упродовж чверті століття? Чи не про таких панів, які потрапили у пекло, писав ще І. Котляревський в «Енеїді»⁶⁵⁷:

*Панів за те там мордовали
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.
Багатим та скутим вливали
Розтопленеє срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород.*

Фіксація в ефірі напудрених і розчесаних екс-президентів України необхідна для Москви як доказ обгрунтованого захоплення України цілком, підготовка якого розпочалося з перших днів одержання країною незалежності від Московії 1991р., що можемо побачити на конкретних прикладах. Промосковські журналісти твердять, що Крим буде повернутий Україні, коли будуть названі винуватці здачі цієї української території Московії, а промосковські політики уже намагаються твердити, що провина лежить на тимчасовому керівництві Україною, коли злодій-президент рятувався втечею від гніву народного.

Взагалі, треба відзначити, що будь-яке протистояння Московії було неможливим в часи, коли парламентом керували люди, виховані на московській імперській ідеології, якими були В. Литвин і О. Мороз. Чи могли українські депутати ухвалити рішення парламенту про реалізацію незалежності України? Ні, адже спікер Литвин думав зовсім про інше і це він висловив О. Бацман⁶⁵⁸: «По моему глубокому убеждению, нужно не кричать везде, что завтра Украина будет в НАТО, ... нужно исходить из того, что Украина ... должна оставаться внеблоковым и нейтральным государством», щоб, мовляв, дати можливість москалям думати: «Мы достигли того, что границы между Украиной и Россией не будет границей с НАТО».

⁶⁵⁷ Котляревський І.П. Повне зібрання творів. Київ: Наукова думка. 1969. С. 96.

⁶⁵⁸ Бульвар Гордона. 2018. № 48. Ноябрь.

Про те, що Литвин причетний до усіх тих прикрих помилок, які прийнялись при його участі, свідчить той факт, що він дотепер (2019 р.) вважає, що Революція гідності (Євромайдан) була розпочата не народом і не проти дій тодішньої влади, яка відмовилася повернути Україну до Європи, а мовляв тими представниками, що були на Майдані, «чтобы на крови вбежать во власть»⁶⁵⁹. Тобто, ні Янукович, ні Московія, ні Литвин, ні Азаров не сприяли протесту народу, що може говорити тільки людина, яка не знає історії, хоча має багато дипломів, намагаючись захистити себе та своїх прибічників у справі продовження уярмлення українців.

Поряд з Президентами України державні органи, політики, історики, журналісти і письменники у майбутньому будуть приділяти чимало уваги ще багатьом державним діячам, які керували країною у перші десятиліття її незалежності. Засоби масової інформації дають широку палітру фактів про те, що своїми справами у керівництві державою «прославлялись» чимало керівників, зокрема: спікери Парламенту В. Литвин, О. Мороз⁶⁶⁰, заступник спікера А. Мартинюк⁶⁶¹; глави Урядів – В. Фокін⁶⁶², М. Азаров⁶⁶³, Ю. Тимошенко; народний депутат В. Медведчук⁶⁶⁴ та ін. Факти поведінки окремих представників української інтелігенції, які потрапили до влади, свідчать, що еліта інтелігенції надзвичайно низького національного рівня. З усього наведеного вище можемо стверджувати, що неймовірні складнощі в розбудові української незалежної держави та її європейської інтеграції пояснюються низьким патріотичним і професійним рівнем політичної та управлінської еліти.

Щоб автора не звинуватили, що, мовляв, українці звикли хаяти своїх, то пошлюсь на думку інших дослідників, які дають таке визначення: «В Украине национально ориентированой элиты вообще нет, есть банда барыг и мародеров, для которых власть – это самый

---

⁶⁵⁹ Там само.

⁶⁶⁰ *Бульвар Гордона*. 2018. № 37. Септябрь.

⁶⁶¹ *Бульвар Гордона*. 2018. № 32. Серпень.

⁶⁶² *Бульвар Гордона*. Фехраль. 2019. № 7. С. 4–7, 14; фехраль. 2020. № 8. С. 13–14.

⁶⁶³ *Бульвар Гордона*. 2019. № 50. Декабрь.

⁶⁶⁴ *Бульвар Гордона*. 2018. № 50. Декабрь. С. 15.

быстрый способ обогащения»⁶⁶⁵. Подібний висновок можемо підтвердити тим, що починаючи з часів так званої Переяславської легенди (1654 р.), закінчуючи 1991 р., українська військова старшина і заможна шляхта, щоб не служила Московській колонізації, виховувалась в умовах привілеїв з боку царизму та більшовизму.

Тепер їхні нащадки генетично ще не спроможні позбутися хвороби привілеїв, яких в незалежній державі ніхто не надає, а тому вони, дорвавшись до влади, одержують привілеї за допомогою махінацій і крадіжок у свого ж народу та держави. Цими діями така еліта, з одного боку, руйнує економіку країни, послаблює її оборону, а з другого – допомагає агресивному сусіду в його намаганні повернути Україну в колоніальне рабство. Характеристика нашого суспільства і його влади відповідають тим принципам московської інтелігенції, яка століттями жорстоко виховувала українців. Таких стан нашого суспільства, особливо його інтелігенції, слід враховувати у відносинах з Московією на перспективу.

Московська інтелігенція, як і весь народ, завжди намагається відновити, навіть розширити володіння імперії. Особисто великий митець Росії Ілля Сергійович Глазунов у своїй книзі «Россия распятая»⁶⁶⁶ пише, що йому розповідала його рідна тітка «В 20-е годы ей из окна жуткая открывалась картина. ... Каждое утро она видела огромную процессию: шли священники, профессора, даже гимназисты. Всех их загружали на баржу, которую выводили на Неву и где-то там или посреди Финского залива открывали люки. Никто не хотел на них даже пули тратить или высылать, как потом раскулаченных». Пізніше німці так тих самих росіян разом з євреями супроводжували до крематоріїв, мабуть мали приклад, або оточували міста під час війни, де росіяни суцільно вимирали від голоду: «Отец и все мои родные, жившие с нами в одной квартире, умерли на моих глазах в январе – феврале 1942 года». Після війни у світі поширювались слова Сталіна, про які в СРСР ніхто не згадував: «Англия вложила в победу время, Америка – деньги, а Россия – кровь».

⁶⁶⁵ *Бульвар Гордона*. 2018. № 50. Декабрь. С. 15.

⁶⁶⁶ *Бульвар Гордона*. 2017. № 52. Декабрь

Про це написано чимало, але митець І. Глазунов, особисто переносячи незгоди більшовиків знайшов причину і людину, яка ставила за мету суцільне знищення росіян, а з ними й інші народи, яких вони силою до себе приєднали, особливо українців, що були основою міцності Московської імперії. Ось що дослідив І. Глазунов: «В окружении Шамиля, согласно произведению Казбеги, был молодой страстный человек, который поставил своей целью уничтожить всех русских, пришедших на Кавказ, и вообще русских – его звали Коба, и Сталин этот псевдоним взял, называть так его могли только Молотов и Ворошилов». Не випадково Сталін знищував більшість російських воєначальників, але залишив Жукова, мабуть, через те, що він у своїх битвах найбільше знищував росіян, навіть «культ маршала Жукова тоже есть, ведь если на одного немца 10 русских не приходилось, он сражения не начинал». Мабуть не випадково Коба не підписав Женевську конвенцію про захист військовополонених, щоб росіян знищували не тільки в бою, а й у полоні, німці не захищали росіян, як військовополонених інших народів.

Для того, щоб знищувати росіян і одночасно інші народи імперії Сталін використовував людей жорстокої нації – євреїв, адже, як повідомив єврей Михайло Веллер: «Самые мерзкие люди, которых я в жизни встречал, противные, лживые, жадные, непереносимые, ... евреями были. ... Все эти Эйнштейны, которые черт знает что делали, все эти Корчаки, которые со своими детьми в обнимку в газовые камеры отправлялись ... тоже евреи: более высокая энергетика – большой разброс!»⁶⁶⁷. Мабуть саме тому за часів Сталіна лєвова частина посад в усіх державних органах, особливо репресивних, займали євреї, під усіма розстрільними списками були прізвища євреїв і в цьому можна переконатись в архівах: із 478 вищих керівників СРСР 404 (85%) були євреї⁶⁶⁸. В Україні було ще гірше, в 1930–1939 рр. «Штаб енкеведистів в Україні більш як на 90% складався з євреїв. Це були люди переважно з незакінченою початковою освітою або самоуки, що зумовлювало особливу жорстокість і

⁶⁶⁷ *Бульвар Гордона*. 2018. № 9. Февраль.

⁶⁶⁸ «Национальный состав руководства СССР в 1930-1939 гг.» на основі праці Дикого А. «Евреи в России и СССР», Нью-Йорк, 1967.

українофобську нетерпимість»⁶⁶⁹. Мабуть таке минуле є причиною, що уряд Ізраїлю до цього часу не визнає голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом.

Складно дослідникам протиставляти дії євреїв та москалів у більшовицькій Московській імперії діям гітлерівців, що захопили значну частину імперії. Документи засвідчують, що німці знищували євреїв під час нацистсько-більшовицької війни 1939–1945 рр. саме за створення ними більшовицького терору в Україні та Московії і про це давали накази німецькі командири, зокрема Манштейн «Солдат должен понимать необходимость жестокого наказания еврейства – носителя самого духа большевистского террора. Это также необходимо для того, чтобы пресечь в зародыше все попытки восстаний, которые в большинстве случаев организованы евреями».

Жорстокі й немилосердні видавались накази гітлерівськими командирами щодо євреїв країн Європи, зокрема й України⁶⁷⁰, але історія засвідчує реальні факти: переворот у Петербурзі 1917 р. здійснювали москалі не під керівництвом Леніна, а єврея Троцького; в часи спланованих репресій 1937–1938 рр. та геноциду (голодомору) 1932–1933 рр. в Україні під кожним документом про розстріл, заточення чи висилку до Сибіру українців стояв підпис єврея поряд з підписом москаля. Для історичної правди треба визнати, що коли звинувачувати німців у вбивстві євреїв, поряд мають бути москалі, які в усьому були ініціаторами: перевороти; концтабори; отруєння; війни – без війн москалі не можуть жити; репресії; голодомори; захоплення сусідніх територій.

Отже, здавалося б що москалі, а тим більше їхня еліта, до якої належить І. Глазунов, мали б задуматися над долею своєї імперії, відмовитися від утримання в рабстві загарбаних народів, бо за це треба розплачуватися. Той самий І. Глазунов заявив: «Если по моему Киеву, земля которого всегда называлась русской, будут маршировать солдаты вермахта или НАТО (что для меня одно и тоже!), я не могу не видеть в этом проявления великой ненависти

⁶⁶⁹ *Шестопал Матвій*. Євреї на Україні (Історична довідка). Київ, 2003. С. 179.

⁶⁷⁰ *Булльвар Гордона*. 2018. № 39. Сентябрь. С. 4–5, 13–15.

к России – такой же, как у многих идиотов в созданных Сталиным автономных республиках и областях.

Він же нагадав про Біловежську Пущу 8 грудня 1991 р.: «Берите суверенитета столько, сколько можете проглотить!» – сказал Ельцин: он, Шушкевичи, ваш этот на «к» ..(Кравчук Л.М. – Д.Г.) преступление совершили – три этих негодяя великую державу развалили, а теперь все только и думают, кто под Америкой будет, а кто под Евросоюзом. Какая же это самостоятельность? Нет самостоятельности!»⁶⁷¹. Там був ще й четвертий підписант руйнації Московської імперії В. Фокіє від України, але його москаль не згадує, мабуть через те, що потрапив туди випадково, бо впродовж 30 років незалежності твердить, що москалі є брати і не вони розпочинали війну проти українців, а точиться громадянська війна: «кровь проливаем – братьев своих и свою собственную. ..жители одной страны друг друга убивают. ...Братоубийственную войну необходимо остановить»⁶⁷².

Отож ні Сталін, ні розвал штучно створеної Московської імперії жодного москаля нічому не навчили, а тому більшість москалів та їх прихильники підтримують війну проти України, щоб зберегти імперію, їхня мистецька еліта, за винятком одиниць, підтримала війну Путіна проти України, загарбання Криму і вимагають повернення древньої Русі-України не в Європу, а в Московію. До такої ситуації дуже справедливі слова секретаря з ідеології комуністичної партії Радянського Союзу, першого Президента України, який підписував документ про розвал СРСР Л. Кравчука, якому можна вірити «Изменить Россию невозможно. С ней нужно научиться жить ...Строить новый мир, мир добросовестного, ответственного сотрудничества с участием России невозможно. К такому сценарию Россия не готова»⁶⁷³.

Чи могла Україна зміцнити свою незалежність, здобути волю і повернутись до Європи, де була древня держава Русь при подібних керівниках держави впродовж більше третини століття?

⁶⁷¹ Бульвар Гордона. 2017. № 52. Декабрь. С. 11.

⁶⁷² Бульвар Гордона. 2020. № 8.Февраль.

⁶⁷³ Бульвар Гордона. 2017. 2017. № 52. Декабрь 2017.

Об'єктивно – ні, бо вони, як і керівники Української революції (1917–1921 рр.), за винятком кількох, зокрема С. Петлюри та Є. Коновальця, генетично дотримувались думки і діяли відповідно, що Україна має бути у складі Московії. Немає сумніву, що саме через таких керівників Українська революція 1917–1921 рр. потерпіла поразку. Сучасна ж битва за незалежність і свободу перебуває у важкому становищі також тому, що країною керували і продовжують керувати прихильники Московії. Саме на такі політичні дії в середині незалежної України орієнтується московське керівництво, проголошуючи: «Немає окремих націй – росіяни, білоруси, українці», а є «один народ, одна релігія, один князь».

4.5. Науковий погляд на віковічне рабство й безладдя у державі

*Це твій народ, тобі за нього стидно,
Бо ще в народі нації не видно,
Бо звикли жити за даремний чай.*

В. Пішко

4.5.1. Складнощі після одержання незалежності та дій нової влади

*Хочу крикнути наразі
Щоб у вісі трісло:
Не садить московських блазнів
В депутатські крісла.*

Вадим Крищенко

Люди, що вийшли з часів московського колонізаційного рабства, висловлюють думку, що ми є пережитками старих, цілком інших часів, на кожного із нас уже сумно дивитись, бо нам важко вміститися в нову теперішню, не менш жахливу добу, ніж була за часів більшовицько-комуністичної. З чого розпочинається відбудова древньої держави Русь-Україна?: гібридна війна московських колонізаторів з метою повернення українців до московського ярма; боротьба в середині країни з нащадками москалів, які заселили

українську землю в колонізаційні часи; повністю зруйнована історія, економіка, культура, духовність. Загалом слід відзначити, що всі перші керівник України за три десятиліття незалежності прийшли з генами колишніх старшин і української шляхти, що одержували привілеї від колонізаторів за служіння їм, а також вихованих на більшовицькій ідеології, яка характерна жорстокістю і зневагою до народу. Тому в них безмежні апетити, як у їхніх далеких пращурів, а тому головна їх ціль та смисл життя не інтереси народу й держави, а особисте збагачення будь-якою ціною, окрім праці.

Враховуючи багатомісячну історію колонізації, українцям варто пам'ятати і дотримуватися основної ідеології відносин з Московією – повернути незалежність древньої держави Русь-Україна. Це єдиний національний постулат, який визначається попередніми історичними фактами. Якраз московські колонізатори проти цього виступають, щоб не дозволити збудувати незалежну державу, руйнуючи духовність і розум древнього народу, його мову та історію.

Як свідчить наука: «Умы бывают трех видов (родов): один все постигает сам; другой может понять то, что постиг первый; третий – сам ничего не постигнет и постигнутого другим понять не может. Первый ум – выдающийся; второй – значительный; третий – негодный»⁶⁷⁴.

Після фальсифікації угоди в Переяславі 1654 р. відбулося наступне: безграмотне Московське царство забрало з Русі до Московії видатних українців «выдающиеся умы» і подібне продовжувалось; впродовж усіх років колонізації «значительные умы» силою агітації вимагали підтримувати Московське царство, хто не підкорявся вбивали чи садовили за ґрати, а під час репресій і голодоморів працьовитих і розумних українців знищували або вивозили сім'ями до Московії; перед одержанням незалежності в Україні залишились ті, що «третий ум – сам ничего не постигнет и постигнутого другим понять не может», розумних же українців, які звичайно ще залишились, відтіснили на задвірки. Це і є основною причиною відсутності єдності в державі на усіх рівнях управління, особливо це простежується в битвах за свободу і незалежність.

⁶⁷⁴ *Историческое наследие*. Николо Макиавелли. Москва, 2009. С. 80.

За 750 р. перебування під владою різних держав український народ, після 1991 р., з труднощами, контужений колонізаторами, входить в духовність незалежної держави, що повсюди постійно проявляється. Українці мало вірять у свої сили, надіючись на чийсь допомогу, майже відсутня довіра до себе і кожного з українців. Відомий за радянських часів журналіст газети «Вечірній Київ» з Переяславщини, мовби виключно за Україну, перебував на Майдані, але на моє запитання, чому він у своїх працях посилається виключно на московських письменників і вчених, то почув однозначне: «Мені важливіша думка одного російського письменника і вченого, ніж десяти українських».

У битвах за незалежність упродовж 1991–2019 рр. простежується відсутність єдності дій центральної влади, регіонів та добровільних батальйонів з елементами зради центральної влади, що є копією тих подій, які відбувалися в часи Української революції 1917–1921 рр., коли Центральна Рада, Гетьманат і Директорія майже не були з'єднані з місцевою владою і військовими загонами, що там діяли. Основна причина відсутності єдності в минулому і тепер – засилля в уряді та війську прихильників «федерації» в Московії та прямих московських розвідників. Це давало змогу москалям загарбувати українські території та міста як в минулому так і тепер.

Найперше відзначимо, що в праці зроблено перші кроки до кардинального перегляду української історії та дій її учасників – народу і його провідників поіменно. Відновлювати древню Русь-Україну і будувати її незалежність на прикладі всієї переробленої, брехливої історії, як показує практика майже трьох десятиліть незалежності, досить важко, іноді неможливо. Дослідження історії древньої держави Русі-України постійно наводить на думку про якусь розплату українського народу за гріхи, допущені в минулому, можливо Київськими Князями⁶⁷⁵, адже в природі спостерігається якась закономірність, яку людині важко ще зрозуміти, хоча вона існує. Немає сумніву, що вся жива природа планети Земля, а також

⁶⁷⁵ Панасюк Б.Я. Русь: нація і держава. Т.1 Помилки Великих Київських князів. Київ, КНЕУ, 2009.

форми живої речовини перебувають під впливом, мовби наглядом Вищих сил Всесвіту⁶⁷⁶.

Ось приклад, події 1962–1963 рр., коли агресивна Московська імперія, керована більшовиками, загрозувала знищенню США, таємно розмістивши атомні ракети неподалік на Кубі. Терміново включились до переговорів три основних особи – Президент США Д. Кеннеді, Генеральний партійний секретар СРСР М. Хрущов і Глава Ватикану Іоан 23, які не допустили страшної атомної війни. Чомусь невдовзі впродовж одного року всіх їх не стало: Президента США вбили; Генерального секретаря СРСР звільнили з роботи; Глава Ватикану помер. Це випадковість, чи, можливо, якась таємна для людства, закономірність?

Інший приклад, наведений Е. Радзинським, про появу диктаторів, які потрясли світ у ХХ ст.⁶⁷⁷. На Кавказі, де постійно перебували московські війська і гнобили народ, з'явився грузин Джугашвілі (Коба, Сталін): третя дитина в сім'ї; двоє молодших дітей померли і батьки не хотіли більше народжувати, мовби природа не допускала більше дітей у цій сім'ї; рано втратив батька, який його бив; не мав ніякої професії; до 37 років служив партії, був у підпіллі, постійно єдине – тюрма, висилка, тюрма, висилка; у 1916 р. мали призвати до війська, комісія визнала непридатним. В іншій країні, Німеччині, що воювала з Московією у 1914–1915 рр., народився другий класичний невдаха – Гітлер: третя дитина в сім'ї; двоє дітей померли і батьки також не бажали мати дітей, мовби природа протестувала, щоб не народжувались діти у цій сім'ї; батько рано помер і бив дитину; школу не закінчив, середньої освіти не мав; бажав стати художником, але не прийняли навчатись; був бомжем, жив під мостами, стояв у черзі за безплатними харчами; брали в армію, проте комісія визнала непридатним.

Деталі народження, дитинства і юності свідчать, що вони, мовби природою готувались ще з дитинства до особливих справ, адже кожен із них став головнокомандувачем найпотужніших армій світу

⁶⁷⁶ Панасюк Б.Я. Людина, природа і Всесвіт. (Розгадка таємниць). Київ: Парапан, 2008.

⁶⁷⁷ Бульвар Гордона. 2019. № 18. Аапрель.

і керівником величезних імперій. В обох напрочуд все схоже не тільки в дитинстві і сім'ях, але й коли прийшли до влади, діяли однаково жорстоко: кожен фізично знищив всіх своїх прибічників, що привели їх до влади; в обох країнах однакові концентраційні табори; газові камери; архіпелаг ГУЛАГ; в кожній країні було майже античне рабство; суди були єдині – у німців була вимога: «Когда вы судите, то прежде всего думать должны: «Чтобы на моем месте фюрер сказал»; а в москалів «Судить надо, исходя из указаний партии»⁶⁷⁸. Мов би справедливі слова Броніслава Грищука:

*Хтось все одно
слідкує за тобою:
бджола чи пташка,
вишня чи тополя,
чи з царства тіні
батько твої і мати.*

Промосковські засланці, особливо спецпризначенці типу з сучасної організації «За життя», наступають на основи державності, які вдалося здійснити тільки П. Порошенку: критика закону про мову, де відроджується українська мова; проти української автокефальної церкви, яка повернулася до Константинополя від Москви; навіть застосовують вишукані методи критики зміцнення армії за стандартами НАТО; критикують і безвізовий метод поїздок до Європи, мовляв українці залишають країну; судова система здебільшого підпорядкована московським агентам.

Москалі все життя воюють і знають ціну міцного війська, а тому за часів президента-зłodія москалі все зробили, щоб українську армію знищити, довівши кількість усього війська до 6 тис. у різних сферах на всю країну, а кількість танків зменшилась із 6 до 2 тис. Захищати Крим чи Донбас нічим було. Як діють українські суди можна побачити на прикладі Окружного адміністративного суду міста Києва, який відповідно до кодексу розглядає винятково справи центральних органів виконавчої влади⁶⁷⁹. За словами юриста

⁶⁷⁸ Бульвар Гордона. 2019. №18. Апрель.

⁶⁷⁹ Бульвар Гордона 2019. № 38. Сентябрь.

М. Жернакова: «Этот суд создавался и формировался Портновым ... Судей выбирали Портнов и Кивалов», а коли Д. Гордон запитав у голови цього Окружного адмінсуду П. Вовка, який до цього був помічником народного депутата С. Ківалова, а тепер звинувачують у втручанні в діяльність вищих органів влади, який він має стосунок до Портнова і Ківалова, то одержав відповідь «Кивалов – уважаемый человек как в сфере юридических наук, так и в сфере судов. ... Портнов сделал реформу, которую хвалили европейцы. ... Было бы неплохо, если бы Портнов был генеральным прокурором».

Українцям і світовій громаді відомо, що А. Портнов і С. Ківалов, виконуючи завдання Московії, здійснили деструктивних чимало справ, щоб нанести величезної шкоди незалежності України, вони діяли під прикриттям Окружного адміністративного суду Києва та його голови П. Вовка. Про те, що П. Вовк підтримує промосковських діячів свідчать його слова проти США та Європи, що йде в руслі політики Московії: «На нас ставят эксперименты. Приезжают наши партнеры из Европы, из Америки, дают финансы и говорят: давайте мы у вас попробуем это. А скажите: у них это есть? Нет, я вам сразу говорю». Мабуть промосковський суддя Вовк мав на увазі уже введений 2019 р. в дію завод у Білій Церкві з виробництва заміників крові, який фінансувався інвесторами США та України, яких у світі не більше десяти.

Так діють промосковські агітатори в судах, на всіх щаблях української влади, в культурі, освіті, бо москалям занадто не подобається, що українці повертаються до свободи, звільняючись від московської колонізації. Все це стримує зміцнення незалежності української держави і про такий спротив москалів, засланих в Україну, треба не говорити, а повсюди кричати, щоб знав світ.

У роки Визвольної війни 1648–1657 рр. було нав'язано, що Русь-Україна буде у федерації з Московським царством; в роки Української революції 1917–1921 рр. українські провідники М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський та їхнє оточення були федералістами; після підписання Біловезької угоди між Москвою, Україною і Білорусією 26 грудня 1991 р. Союзна Верховна Рада оголосила, що СРСР перестав існувати, але уже 1993 р. той самий Б. Єльцин прочитав Л. Кравчуку проєкт Закону Московської Федерації, що «Україна

має бути і залишатися у складі Московської Федерації», який було ухвалено і залишається дотепер. Ідею «федерації» продовжують проповідувати промосковські українці типу Медведчука, Бойка, інших відкрито це проявилось 2019 р. під час виборів Президента України і депутатів парламенту. Отже, основна імперська ідеологія відносин Московського царства до України з 1657 р. не змінилася.

Враховуючи такий стан відносин північного сусіда до українців з давнини треба будувати незалежну українську державу відповідно до притаманної їй ідеології, яка передбачає наступні основні складові. Русини-українці на всій території жили і працювали громадами, мали свої правила і норми поведінки, які визначалися на сходах селян та міських жителів⁶⁸⁰. Особливість громад, здебільшого у давнину в тому, що вони підтримували зв'язки між собою на певній території, але центрального зв'язку майже не було. Проте вразі небезпеки русини-українці мали здатність організуватись для захисту громади і своєї території.

Про таку особливість русинів-українців свідчать історичні факти: для захисту від татар, турків, коли Русь була колонією Литви, яка не втручалась у справи русинів, самовільно з'явилась сторожа (козаки) у XV ст. (1492, 1493, 1499 рр.); згодом (1576р.) для захисту від татар, турків і польської шляхти відбувся новий етап розвитку козацького стану, коли із розрізнених козацьких загонів утворились єдині органи управління, чітка організація війська та налагоджені відносини з сусідніми державами, що мала назву Запорізька Січ; уflfks Запорізька Січ стала центром, організаційним початком Визвольної війни українського народу 1648–1657 рр.; в часи Української Революції 1917–1921 рр. було багато загонів, але їхній недолік в тому, що було багато отаманів, які не мали координації у військових діях; в роки Українського повстання 1942–1952 рр. ОУН була розколота на ОУН – Бандери і ОУН – Мельника, але щоб координувати дії була створена Українська повстанська Армія (УПА) та підпільний Український парламент; після одержання Україною незалежності (1991 р.) відбувалися самоорганізовані повстання «Помаранчева Революція» (2004–2005 рр.) і «Революція Гідності»

⁶⁸⁰ Лознянський Б. Лузна-Лузна село на Поділлі. Вінниця. Твори, 2019. С. 205–211.

(2013–2014 рр.); коли в часи правління Президента-втікача була знищена армія, а москалі напали війною на Україну був створений волонтерський рух, схожий на появу УПА, що допомогло захистити територію країни, надавалась матеріальна допомога армії і населенню у прифронтовій зоні.

Отже, українська нація генетично живе громадами, кожна з яких має свою специфіку, українці не люблять центру й централізму, як і несправедливості, їм важко підпорядковуватись єдиним нормам та правилам, а найважливіше для них мати свободу, яку вони століттями очікували. Коли ж настає загроза і виникає необхідність, то генетично русини-українці здатні об'єднуватися для захисту і створення справжніх умов для життєдіяльності. Однак для цього ще належить здійснити: найперше, забезпечити безпеку країни, перебуваючи в оточенні сусідів, колишніх колонізаторів; друге, поліпшення зовнішньополітичної перспективи, що включає також вступ до НАТО і ЄС; третє, забезпечити надійні правові основи, реформувавши всю судову і прокурорську системи; четверте, реальне забезпечення свободи і демократії на основі світових нормативів; п'яте, досягнення соціально-економічного росту, забезпечуючи зростання робочих місць в середині країни та європейський рівень зарплатні; шосте, розвиток національної освіти, науки, культури і мистецтва з відповідним рівнем зарплати.

Саме для такої генетичної філософії українські провідники мають розробити державні законодавства: конституцію; структуру державного управління; використовувати в управлінській діяльності природно-економічне районування; мабуть варто змінити й гімн України, позбувшись слів «ще не вмерла» та «козацького роду»; історія, література і мистецтво мають бути спрямовані на зміцнення духу нації і народу. В таких умовах буде створюватись національний внутрішній зміст українського народу, в якому виховуватимуться наступні покоління. Тоді країни Європи і Світу сприйматимуть русів-українців як рівних.

Відстоювання свободи і незалежності можна досягти тільки через освіту і виховання з дитинства патріотизму до своєї держави, якого в сучасних українців ще замало. В перші два роки незалежності мені доводилось висловлювати думку особисто Левку

Лук'яненку, який тоді був у фаворі, щоб прийняли рішення Верховної Ради про виховання дітей з першого класу в дусі українства, але цього він не сприйняв. Навчання, на основі наукових розробок і досліджень, має включати принаймні такі важливі напрями. після повного відмежування від Московії.

Збереження єдності незалежної і вільної Русі-України в межах кордонів, які визнані законами і світовою громадськістю, в часи включення країни до Московської імперії та виходу з її складу. Навчати молодь шанувати, розуміти і відстоювати вільну свою Батьківщину Русь-Україну необхідно з метою: позбутися ідеології, одержаної від батьків, дідів і прапрадідів, як їх привчили колонізатори не розуміти і не цінувати власну вільну країну; відновити свою древню історію і високу європейську культуру, що є великим благом для загиблого проживання всього народу і кожного громадянина.

З початку ХХ ст. чимало країн Європи одержали незалежність, створили держави, але ще чимало країн, особливо у світі, які ще залежні від великих колонізаційних держав. Існують теоретичні розробки П. Полтави, де зроблено висновок: «Старий світ ніколи з історичного кону не сходить без бою, охоче, легко. Він завжди хапається за всі способи, щоб ще на один-два роки продовжити своє існування. Саме такий період переживаємо ми сьогодні»⁶⁸¹. Справедливий висновок, але він стосується таких країн старого світу, як Англія, Португалія, Франція, інші та їхні колонії, що відійшло у минуле. Україна, яка продовжує боротися з колоніальним рабством Московії, має іншу історію: Україна – це древня велика європейська країна; Московія, що колонізувала Русь, забравши собі її назву «Русія», «Росія», не належить до старого світу, вона з'явилась на планеті Земля на тисячу літ пізніше древньої країни Русь.

Проведений автором аналіз змісту поем О.С. Пушкіна «Руслан і Людмила» та її переказ, а також вірш «Песнь о вещем Олеге», доводить, що вони написані винятково про Україну, використовуючи літописи про Русь, зокрема літопис Нестора «Повість врем'яних літ». Тому Русь-Україна відновлює свою древню землю, культуру

⁶⁸¹ Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнген, 1953. С. 414.

та історію. Відповідно до дещо протилежного розуміння історії Русі-України та її колонізатора – Московії, не зникають складнощі для розвитку держави, хоча вона мовби й одержала незалежність. З огляду на це для Русі-України небезпечними були не тільки більшовики, як вважали провідники революції 1917–1921 рр., а загалом царизм, більшовизм, комунізм, тобто все, що стосується Московського царства, особливо теперішньої Московії, яка не змінила свого ставлення до Русі-України.

Паралель у відносинах між Руссю і Московським царством у середині XVII ст. та між Україною і Московією у XXI ст. не змінилася: у XVII ст., коли гетьман Б. Хмельницький у Переяславі 8 січня 1654 р. вимагав від послів присяги від імені царя московського, то отримав відмову «се діло непристойне – щоб присягати їм за государя, ніколи того не було звичаю, щоб за господаря підданні присягали»⁶⁸²; у XXI ст., коли Президент В. Ющенко запропонував вирішити нарешті питання історичного примирення між Україною та Росією, як цього вимагають чимало українських і московських політиків, то почув таку відповідь від Путіна: «Ну почему я буду извиняться за царское правительство?»⁶⁸³.

Перша складність – за всі роки незалежності представники влади співіснували з Московською імперією, мовби Україна продовжувала перебувати у її складі. Однак після зникнення царського і більшовицького нагляду повсюди простежувалося, що українці і москалі різні люди – діє закон «національних відштовхувань». На території України з давнини проживали русичі (русини), які володіли територією від Чорного до Білого морів та від Волги до Дунаю, де не проживали північні народи – москалі. Про це нагадував Президент Туреччини Ердоган московському президенту Путіну.

Друга складність – під впливом популізму та згодом так званої «люстрації» всі урядові структури окупували дилетанти, вони проводять реформи навмання, через приватизовані телевізори промивають мізки всього народу і цим користуються московські агітатори, проводячи гібридну війну.

⁶⁸² *Переяславська рада 1654 р.* Київ: Смолоскип, 2003. С. 34.

⁶⁸³ *Бульвар Гордона.* 2018. № 9. Февраль.

Третя складність – це суцільна корупція, за якою наша країна займає перші місця не тільки в Європі, а й у світі. Її викоринити надзвичайно важко, оскільки вона народжувалась на традиціях нашого народу, який перебував у колоніальній залежності. Позбутися корупції адміністративними методами майже неможливо оскільки це гріховний стан душі, як визнав Гузар, її можна позбутися тільки вихованням, а для цього, як уже визначено, знадобиться чималий час-три-чотири покоління українців.

Четверта складність – втрата довіри до влади, до своєї країни, до навколишнього середовища і навіть до себе. Молодь, здебільшого мисляча, залишає свою Батьківщину рятується втечею. Усе це результат минулого виховання прадідів, дідів та батьків, які віками перебували в колонізаційному рабстві, але не доставало сили боротися за свободу, щоб здобути її якомога раніше.

П'ята складність – в усі роки після 1991 р. діяла й продовжує діяти московська п'ята колона. Ось невеличкий, але істотний, приклад. За часів президентства Кучми Міністерство економіки країни очолював (1997–1998 рр.) В. Суслов, проводячи, звичайно, промосковську політику, а тепер він як економіст допомагає промосковським силам повернути Україну до статусу Московської колонії.

Шоста складність – колишня висока українська наука занедбана та її рівень порівняно зі світовим, не піддається надії на ближче майбутнє, а це вже вірний спуск у небуття. Основні причини: а) низька зарплата вчених, молодь залишає Україну і виїздить на заробітки за кордон, вчені похилого віку доживають кінця; б) заповнення науки колишніми урядовцями, народними депутатами, які придбали наукові звання, вони здебільшого не здатні самостійно ні досліджувати, ні писати.

Упродовж 750 років українців супроводжували супутники життя – страх, приниження, надія: від страху може звільнити мистецтво, освіта й наука, а ось від приниження, коли замість радощів гірка отрута, може звільнити тільки боротьба і здебільшого не політична, а битва мас з поневолювачами, які ніколи добром не віддають свого захопленого і матеріального, і духовного багатства. Коли тепер доводиться ухвалювати рішення самостійно, не в ярмі і без

нагаїв чужинців, то вміння дуже мізерні, господарювати і управляти державою ще не здатні.

Тепер, у XXI ст., слід враховувати нові складнощі, яких не треба забувати; а) Інтереси, якими користується тепер людство, створюють ті проблеми, які ми спостерігаємо у XXI ст.; б) є ознаки, що світ перебуває на шляху формування нового світопорядку, можливо нового переділу нашої планети новітніми великими країнами (США, Китай, Індія, Бразилія); в) кожна суверенна країна бореться за свої суверенні права, волю і незалежність. Бачимо, що не всі хочуть бути в Євросоюзі: виходить Англія, яка є древньою демократичною країною, а Італія, Чехія, Угорщина – вони ще на ідеології СРСР виховані. З цього видно, що Україні треба мати сильну економіку та єдність народу до своєї держави, а цього ще немає.

Взагалі новітня російська політика щодо України спрямована на постійну непрохану присутність всім бомондом в колишній підвладній країні саме тоді, коли відзначаються національно-визвольні свята. Мов до Переяслава 1654 р. посол царя, 22 січня 2004р. до Києва прибув президент Росії зі всією своєю адміністративною командою і духовенством, щоб святкувати закінчення року Росії в Україні, підписувати з українським президентом економічні договори, нагороджувати політиків іноземної держави, які зневажали Україну, відтіснити всіх українців від їх доленосного свята, що стало постійним явищем усі роки незалежності. У той самий час проголошення в Києві на Софіївському майдані незалежності України 22 січня 1918 р. IV Універсалом, а також проголошення Акту злуки 22 січня 1919 р., підтвердженого у той самий день живим ланцюгом 22 січня 1990 р., день Соборності, Московією не визнаються.

Вдночас, не тільки політично, а й практично, в Херсонесі молилися за Алексія II, за Росію, за її владу, а про Україну не було жодної мови, мабуть щоб не дратувати натовп, що зібрався і розмовляв виключно російською мовою. Коли ж журналісти запитали у Л. Кучми, чому запросив на освячення хреста саме В. Путіна він нетерпляче вигукнув російською мовою: «Он же Владимир!» і в додачу подарував йому цей храм, який був збудований коштом українського народу. Виявом імперської політики північного сусіда був військовий парад кораблів і водно-спортивне свято «Морская

мощь во славу России» за участю військово-морських сил України, а українські моряки були присутні у традиційній ролі холопів та обслуги: Путин, Зюганов, Лужков у Криму були «весьма» задоволені, бо процес створення нової Візантії, в розумінні російського імперського верховенства, йшов звичною дорогою.

Мабуть, щось змушувало Л. Кучму здійснювати таке свято за рахунок українського народу, бо в інших випадках він висловлювався дещо з інших позицій щодо російської політики. Звичайно зовсім немає ні у кого підстав і прав, навіть у президента країни, віддавати чи дарувати іншим країнам церкву, якій прийняв християнство і вінчався Київський князь Володимир, від якого християнство пішло на Русі.

Чимало промосковських проповідників, що володіють значними матеріальними та інформаційними ресурсами, шалено проповідують ідею «федерації» України в Московії. У 2014–2020 рр. Москва загарбала частину Донецької та Луганської областей, створивши там самозвану владу і українські промосковські проповідники пропонують українському уряду дати частинам двох областей особливий статус. Звичайно, це був би тільки початок захоплення всієї країни, бо Москва має плани подібне створити і в інших областях, щоб згодом виснажити Україну і стати «федерацією» Московії.

Немає сумніву, що тільки заради такого московського задуму керівники промосковської опозиції, їздять до Москви і домовляються про відновлення низької ціни на газ (березень-липень 2019 р.), а владу України закликають надати особливого статусу частині земель Луганської і Донецької областей, захоплених Москвою, то саме таких, як В. Суслов, промосковські канали запрошують для підтвердження «правоти» опозиціонерів. А таких в Україні, після вікової московської колонізації ще чимало, боротися з ними важко, адже як демократія, яку проповідує Європа, вимагає терпіти висловлювання недругів, що може, як і в минулому, дорого коштувати українцям.

Найперше треба відновити древню і сучасну справедливую історію Русі-України. В чому має полягати відновлення історії Русі-України після 1240 року? Відповідаючи на поставлене запитання треба визначити такі основні напрями вирішення ряду проблем.

Перше, дослідження засвідчують, що після 750-річної колонізації українці можуть повернутись до сприятливих умов проживання через три-чотири покоління. Друге, українська історія має розглядатись в конкретні періоди колонізації, чого в минулому не практикувалось: а) татарська колонізація (1240–1362 рр.); б) литовська колонізація (1362–1569рр.); в) польська колонізація (1569–1795рр.); г) московська колонізація (1654 (1795–Поділля) –1991 рр.). Третє, детальне осмислення перемог і поразок найважливіших битв українського народу за волю: Визвольна війна 1648–1657 рр.; Українська революція 1917–1921 рр.; Українське повстання 1942–1952 рр.; відстоювання незалежності після її одержання 1991 р. – Помаранчева революція (2004–2005 рр.), Революція гідності (2014–2015 рр.); війна Московії проти України (з 2014 р.). Четверте, наміри та їхня реалізація в розбудові держави та формуванні армії в часи знаменитих битв за звільнення від колоніального рабства. П'яте, розвиток виробництва, культури, науки, освіти, охорони здоров'я. Національно-патріотичне виховання у державі Русь-Україна і його рівень серед народу, інтелігенції і військової старшини та шляхти.

В усіх чотирьох епохах колонізації простежуються характерні риси: народ перебував в полоні страху й приниження при відсутності надії; українська історія подавалася не вітчизняними істориками та політиками, а колонізаторами у прикрашеному вигляді мовби присутність татар, поляків чи москалів є природним явищем і ніяких негативних рис їм не давалось, все українське прогресивне і передове стиралось; ніде чітко не підкреслювалось, що Русь була передовою країною Європи; історія писалась так, що багато поколінь українців привчалися до того, що присутність поляків і москалів є нормальним явищем, держави немає, нація зникає, а хто думав інакше, колонізатори, найбільше москалі, вважали націоналістами і морально чи фізично знищували; Українці боялися слова «націоналіст», бо москалі надавали йому негативне значення, щоб українці відмовлялися від своєї нації, зневажали її, але свою московську націю колонізатори вихваляли і оспівували.

В короткі періоди самостійного політичного життя державним життям відала урядова меншість, управляючи народом без його

волі й проти нього, а перебуваючи у складі інших країн державне життя розвивалось без жодного впливу не тільки низів народу, але й його вищих прошарків, скажімо еліти. Досвіду державного управління національними провідниками не було, а тому після одержання незалежності (1991 р.) навчались і продовжуємо навчатись. Перші президенти України зізнавались, що не знають, як та що будувати, просячи підказки, зокрема другий Президент України Л. Кучма звертався до когось: «Скажіть, що будувати і я будувавиму». Ось такі керманічі управляли Україною у перші десятиліття її незалежності.

Українцям слід врахувати, що колонізатори, особливо москалі, всіх українців, зокрема й тих, що управляють тепер незалежною державою, навчали правилам, мові й духу Московії, що тепер спостерігається повсюди в Україні. Більшовики жорстокістю і русифікаторським вихованням з дитинства намагалися подолати теорію П.Б. Струве «національних відштовхувань» у Московії, яка загарбала багато великих і малих народів. Якщо простежити існуюче «відштовхування» між українцями і москалями, то коли поглянути на межу між Воронізькою чи Курською українськими губерніями, за якими вже простеляється московська земля, то переконаємося у такому. Журналіст В. Жаботинський ще в 1911 р. писав: «Є на цій межі села, де по цей бік річки живуть «хохли», а по той бік – «кацапи». Живуть поруч і не змішуються. Кожний бік розмовляє по-своєму, одягається по-своєму, зберігає власний звичай; одружуються лише зі своїми; цураються один одного, не розуміють і не шукають взаємного розуміння»⁶⁸⁴.

З усього бачимо відсутність сумніву, що після нападу Московії на Україну 2014 р. і загарбання Криму, вбивства великої кількості українців «національне відштовхування» посилиться і так звана «загальноросійська» єдність зникне назавжди, антагонізм між так званими великоросами і малоросами залишиться, навіть посилиться. Численні народності Московії переконуються, що великороси не можуть жити з іншими народами на ґрунті рівності та взаємного визнання. Проявились пророчі слова Тараса Шевченка, коли він

⁶⁸⁴ Літературна Україна. 2018 р. № 22. 7 червня.

попереджав українських довірливих дівчаток, що москалі будуть вбивати їхніх діточок, мовляв:

*Кохайтеся, чорнобриві
Та не з москалями,
Бо москалі—чужі люде,
Роблять лихо з вами.*

Досліджуючи ці напрями, слід врахувати, що історія України написана багатьма істориками минулого, особливо всебічно вона висвітлена М. Грушевським. Одначе історію України М. Грушевський написав так, що після 1654 р. вона вся пронизана ідеєю «федералізму», навіть стверджується, що входження Русі-України до «федерації» Московії сприяло тому, що відбувалося відродження української культури, мови, літератури і багато іншого. Це суперечить фактам, бо все відбулося навпаки, малоосвічене Московське царство одержало освіту й науку з Русі. Саме тому історію М. Грушевського можна використовувати для справедливої історії України виключно для характеристики подій, які не пов'язані з Московією. Для читачів наведу лише один приклад змісту його історичних трактувань в історичній праці, де в розділі «Украинское возрождение в России»⁶⁸⁵ чітко вказуються численні здобутки, одержані українцями від Московії.

Ось як красиво повертаються українські справи у московській колонізації, коли, мовляв, відбувся «поворот к народному украинскому языку, ... находит свое истолкование и санкции в идеях народности, ... распространяющемся со второй четверти XIX в. в украинском, так точно как и в великорусском и польском обществе». Дуже вихваляючи той факт, що «центром украинского движения конца 50-х и начала 60-х годов сделался Петербург, ... удаленный от украинской территории, показывает, как слабо было это движение ... Но сам по себе этот петербургский период остается светлым моментом в его развитии». Характеризуючи дуже радісно життя Т. Шевченка і М. Гоголя, а також видання українського

⁶⁸⁵ Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. Киев. Лыбидь, 1991. С. 306–320.

журналу «Основа», нагадавши про наступ на українську літературу Валугеєва, якому, мовляв, заперечував міністр освіти Головін, історик М. Грушевський стверджує: «Вообще это время отличается от-радною близостью и солидарностью представителей украинского и великорусского прогрессивного движения».

Отож ідея «федерації» України в Московії пронизувала усі праці Грушевського з історії як і документи Української Центральної Ради, що нанесло багато шкоди у боротьбі за відродження. Подібне історичне дослідження і виклад реальної історії України дасть змогу зрозуміти основні причини поразок у вікових битвах за вихід з рабської колонізації сусідніх країн. Ми тут не даємо оцінку історичним дослідженням М. Грушевського, яким він віддав все своє життя, але майбутні покоління мають враховувати наші зауваження.

Якраз все минуле колонізації вплинуло на відстоювання одержаної 1991 р. незалежності України. В 2014 р. Московія, щоб повернути українців знову в рабство, розпочала війну проти України, але захищатись нічим, бо українське військо було зруйноване, військове міністерство і СБУ очолювали прислані з Москви розвідники. Прислані москалі завчасно знищили армію, танкові бригади ліквідовані, а ті, що залишились, не мали піхоти, знищили Службу безпеки (СБУ), залишились ті підрозділи війська і міліції, командири яких дали клятву москалям, що перейдуть на їхній бік у разі війни, що сталося в багатьох місцях, особливо в Криму, на Луганщині і Донеччині. Справа захисту України перейшла у відання народу, створювались добробати, вони і врятували Україну від захоплення москалями, наперекір заборонам центральної влади, де третина посадовців була з Москви.

Хтось додумався звернутись до народу і стали організовуватись добробати, зокрема «Азов», які не підпорядкувались наказам з Києва і захистили Маріуполь, Харків, Дніпро, Одесу та інші міста. Дикунство, вся міліція Маріуполя, під командою якогось Моргуна, була підпорядкована московській агентурі, а українську нацгвардію і армію за наказом з Києва 9 травня 2014 р. вивели з Маріуполя, тільки більше як через місяць вдалося звільнити Маріуполь після принизливих звернень про дозвіл до Полторака і Турчинова. На

запитання Д. Гордона, – чому важко і довго не вдавалось розпочати звільнення Маріуполя, безпосередній учасник боїв відповів «Просто делать это нам не давали»⁶⁸⁶. Лише на цьому прикладі є усі підстави стверджувати, що захист Маріуполя, Дебальцево, Ізваріно, Іловайська, Донецького аеропорту, Луганська, Донецька, Слов'янська є прямою державною зрадою центральної влади України, де засідали і ухвалювали рішення московські міністри, їхні заступники і «консультанти».

Про діяльність одного із них – «Азов», розповів його командир Андрій Білецький⁶⁸⁷. Добровольчий батальйон розпочав діяльність з невеликого партизанського загону, який у травні 2014 р. уже став батальйоном і окремим загonom спецпризначення під назвою «Азов». Найважливіші дії «Азова» для спасіння України від наступу Московії: 14 березня 2014 р. захист Харкова від захоплення москалями у битві з українськими зрадниками і московськими засланцями; битва в Луганську разом з добробутом «Луганськ»; захопили багато трофейної зброї у ворога, яка виявилась зброєю українських загонів, що зрадили свою Батьківщину; обслуговували у перевезенні добробат «Азов» водії маршруток, звичайно, за відповідну плату; важливою дією добробату «Азов» стало взяття Маріуполя кількістю вояків не більше 154 осіб, з якого були виведені українські війська за наказом з Києва.

Хто ж тепер стоїть на сторожі держави Русі-України? Не випадково учасники боїв добробатів стверджують, що для захисту України від зрадників, які в ній засіли, існує єдиний вихід: «Построение мощной идейной структуры с сотнями тысяч членов», звичайно на громадських засадах, що існуватиме поряд з державними військовими та іншими силовими структурами, де можливе існування промосковських елементів. Такими громадськими структурами є Національний корпус, Національні дружини і добробати, зокрема «Азов» та багато інших. У 2019 р. більша половина особового складу «Азова» перебуває на фронті, члени Національного корпусу і Національних дружин займаються господарською допомогою

⁶⁸⁶ *Бульвар Гордона*. 2019. № 35. Август.

⁶⁸⁷ *Там само*.

жителям у селах і містах, що розташовані у зоні лінії розмежування між фронтами. В Києві, навколо нього, в обласних містах є зали, де проводять спортивні тренування члени Національного корпусу і Національних дружин.

Один раз на рік члени Національного корпусу ідуть маршем у Києві, щоб не втрачати форми, коли вона знадобиться. В українській владі ще є московські керівники, які здатні знову зруйнувати військо і це засвідчують вибухи в Балаклії, Ічні та Калинівці, послабити економіку й дати змогу Московії просуватися в глибину України, а цьому тільки народ зможе завадити. Отже в Україні після 28-річної незалежності народ прийшов до висновку, що коли влада не вирішуватиме проблему здобуття свободи, то її вирішуватиме організована людиність українців. Коли 1 жовтня 2019 р. стало відомо, що в Мінську Кучма підписав угоду про «федерацію» захоплених районів Луганської і Донецької областей, а В. Зеленський того самого дня туманно пояснив про задачу інтересів України, ввечері в центрі Києва, в Харкові та інших містах вийшов народ з протестом, організований Національним корпусом.

Усе зазначене вище є не випадковим, адже Русь-Україна впродовж 7,5 століть рабства зруйнована вщент, особливо в епоху московського рабства а тому знадобиться дуже багато часу, щоб здобути свободу і незалежність. Український народ і його еліта намагаються – уже вкотре – збудувати українську незалежну державу: Визвольна війна (1648–1657 рр.); Українська революція (1917–1921 рр.); Українське повстання 1942–1952 рр.; одержання незалежності і боротьба за її збереження під час Помаранчевої революції (2004–2005 рр.) та Революції гідності (2013–2014 рр.). Однак, історія повторюється: українська еліта щоразу ділиться навпіл – частина за остаточне виборювання незалежності, інша частина вороже ставиться до незалежності і тягнеться до федерації у складі Московії, щоб жити в московському імперському суспільстві. Сучасна українська еліта має врахувати сумні уроки історії визвольний рух Русі-України і задуматись над єдиною можливим виходом із нашої національної трагедії – об'єднання усіх українських політичних еліт.

4.5.2. Людське суспільство розвивається відповідно до законів природи.

*Чом Бог алмаз маленьким створив,
А простий камінь горами поставив?
Бо він хотів, щоб істинну красу
Ще більше світ і цінував, і славив.*

Роберт Бернс

Жива речовина і життя є фундаментом біоценозу⁶⁸⁸, форми існування рослинного і тваринного світу та людської цивілізації. З цього робиться науковий висновок, що рослинний і тваринний світ та людська цивілізація є не що інше як форма живої речовини. В цьому проявляється біогеоценоз – сукупність рослинності, тваринного світу, людської спільноти й мікроорганізмів на певній території, які пов'язані між собою обміном речовин та енергії. Природні процеси та їхня динаміка в людському суспільстві не є випадковим явищем, тут також проявляється природний об'єктивний порядок, що відбувається на поверхні нашої планети Земля, зв'язаний зі змінами в біосфері⁶⁸⁹.

Тенденції і процеси, які ми спостерігаємо в історії навколишнього середовища, особливо ті, що підвищують культурну силу людства, збільшуючи його геохімічне значення, якраз є результатом сумісної роботи усіх організмів, зокрема й людини. У цьому аспекті зазначимо, що людина і мікроорганізми є найпотужнішими формами геохімічного впливу живої речовини на рух геохімічних процесів⁶⁹⁰. Окрема людина невід'ємно пов'язана з іншими організмами, як формами живої речовини, вона є її складовою частиною, а тому разом з іншими організмами сумісно здійснює певного роду велику геохімічну роботу.

⁶⁸⁸ *Ценоз* – загальний, біоценоз – сукупність видів рослин, тварин і людей, що населяють певну територію.

⁶⁸⁹ *Біосфера* – оболонка Землі, яку заселяють живі організми; біо-«життя», «життєві процеси».

⁶⁹⁰ *Геохімічні процеси* – поширення й міграція хімічних елементів на планеті Земля.

У рослинному світі формується рослинне угруповання, що характеризується закономірним поєднанням сукупності вищих і нижчих рослин на певній території земної поверхні з лише їм властивими взаємостосунками між собою, тваринами й природними умовами їхнього місцеперебування, що створює своє особливе рослинне середовище – фітоценоз⁶⁹¹. Історично складена сукупність видів рослин на певній території знаходиться у більш-менш однотипних кліматичних, ґрунтових, водних та інших умовах. Саме цій території характерний видовий та структурний склад рослин, стійка їхня взаємодія між собою і зовнішнім середовищем. Тут всі рослини практично живуть не ізольовано, а серед інших рослин і мають відповідну систему відносин зі своїми сусідами.

Фітоценоз (рослинна сукупність) є динамічною системою, такій спільноті властива сезонна і річна мінливість компонентів під впливом екологічних умов: у нестабільних умовах одні фітоценози замінюються іншими; у стабільних фітоценозах види рослин перебувають один з одним та зовнішнім середовищем в екологічній рівновазі; у нестабільних фітоценозах – все навпаки. Подібне визначення і структурні зміни простежуються у тваринному світі й людському суспільстві.

В рослинному світі природа сформувала фітоценоз, тобто рослинна сукупність, де рослини приблизно поділяються таким чином: перше, культурні рослини, що використовуються людиною – зернові, бобові, технічні; друге, усі інші рослини, крім культурних, які використовує людина також для власних потреб; третє, багаторічні, однорічні та інші рослини, що використовують для годівлі тварин; четверте, шкідливі бур'яни, які займають особливе місце в рослинному біоценозі (рослинній сукупності).

Існують культурні рослини, що дають харчі людині і тварині, частина рослин забезпечує господарські лікарські продукти для людини та харчі для тваринництва, є рослини-бур'яни, які здебільшого ніколи ніякої користі не приносять людині, лише створюють несприятливі умови для розвитку культурних рослин, що потрібне

⁶⁹¹ *Фітоценоз* (від грецького *phyton* – рослина і *koinos* – спільний, загальний), або сукупність видів рослин. .

від людини величезної праці, щоб очистити поля від забур'янення, створюючи сприятливі умови для проростання культурних рослин.. Якщо людина не доглядає, або недостатньо оберігає розвиток культурних рослин, то бур'яни займають не тільки значні вільні площі, а й площі під культурними рослинами, погіршуючи якість ґрунтів. Тоді людина одержує недостатньо харчів і розпочинається голод, що є катастрофічно невивідним для людського суспільства.

Природа відповідно до своїх об'єктивних законів, зокрема в рослинництві, сприяє росту на планеті Земля численної кількості рослин з їх видовим різноманіттям. Між ними існує природна конкуренція відповідно до клімату, вологості та якості ґрунтів, наявності вільної енергії Сонця і Всесвіту. Сучасна рослинність, що покриває ґрунти планети Земля має певну структуру. Понад 80 тис. видів рослин належать до їстівних, але людство вживає їх вибірково. За дослідженнями вчених 90% свого продовольства сучасна людина забезпечує за рахунок більше 20 видів культурних рослин.

Поряд з їстівними, основними і вибірковими, рослинами ростуть рослини конкуренти – бур'яни. Водночас складно відповісти на питання, – які рослини зарахувати до бур'янів, а які ні? Річ у тім, що в одних країнах деякі рослини вважають харчовими, а в інших, зокрема в Україні, бур'янами. Отже, в природі рослинний світ, хоча і єдиний, але різноманітний, лише в процесі природного розвитку та використання, виділяють культурні рослини (харчові, лікарські), які удосконалюються ще й людиною, та бур'яни

Культурними харчовими рослинами людина опікувалась споконвічно, рослини – бур'яни виростали і розвивались тільки під дією законів природа. І виявляється, що перемагає не людина, а природа, бо за показниками насінневої продуктивності, витривалості рослини – бур'яни у сотні і більше разів перевищують культурні рослини. Невипадково у природних фітоценозах практично всі вільні екологічні ніші зайняті, без втручання людини, переважно бур'янами. Природа відповідно до своїх об'єктивних біологічних законів сприяє зміні видового складу рослин, а тому рослини-бур'яни невідкладно заповнюють звільнені людиною екологічні ніші, особливо на орних землях, де вирощуються культурні рослини. Визначальним у формуванні складу рослин-бур'янів на вільних

екологічних нішах найбільше сприяють умови: кліматичні, якість ґрунтів, рівень вологості. Як результат виникає проблема, коли видова різноманітність культурних рослин об'єктивно змушена існувати поряд з масовою присутністю рослин-бур'янів.

У цьому випадку, в процесі вирощування культурних рослин, відбувається безкінечне протистояння людини зі своїми постійними сусідами – рослинами-бур'янами. Посіви культурних рослин потерпають від бур'янів, а тому людина ще не знайшла інших методів, як у своїх технологіях вирощування культурних рослин передбачати обов'язкове знищення рослин – конкурентів, тобто бур'янів. Однак, це безрезультатна робота, бо знищення одних бур'янів призводить до появи інших, відбувається постійна зміна видового складу та структури дикої рослинності. Природного захисту посівів сільськогосподарських культур від масової присутності рослин – бур'янів людина ще не винайшла, оскільки вона стикається з діями, що суперечать біологічним законам природи. Враховуючи, що рослини – бур'яни залишаються постійними сусідами як культурних рослин так і людини, вчені вишуковують принципи розробки нових ефективних методів захисту посівів культурних рослин з урахуванням біологічних законів природи⁶⁹².

Як в рослинному, так і в тваринному світі існує біоценоз (тваринна спільність), де проживають продуктивні і дикі тварини, серед яких є слони і жирафи, тигри і верблюди, середні тварини і комахи. Їхня роль у тваринному світі та в живій природі різноманітна: продуктивні тварини дають людині харчі, допомагають у її господарській діяльності; навіть слони і верблюди приносять людині користь; значну роботу відіграють такі тварини як комахи, зокрема запилення для рослин і добування меду для людини; значна частина диких тварин нічого не дають безпосередньо людині, але природа наділила їх певними функціями; чимало тварин одночасно наносять деяку шкоду, але це мізерна частина того, що спровоциняє сама собі і природі людина. У дикій природі тваринний світ розвивається за принципом – зростання хижаків призводить до зменшення мирних і продуктивних тварин. В людському суспільстві, коли

⁶⁹² Іващенко О.О. Зелені сусіди. К., 2013.

людина оберігає продуктивних тварин від хижаків, значно збільшується чисельність свійських продуктивних тварин, що є сприятливим як для тваринного світу, так і для людського суспільства.

Якщо рослина, тварина і людина є формою живої речовини, то немає сумніву, що коли існує рослинне і тваринне угруповання, існує й людська спільнота (біоценоз). Людська спільнота (біоценоз) в процесі своєї життєдіяльності впливає на все суспільство, громаду чи робочий колектив, формуючи внутрішній клімат людських взаємовідносин та плетиво традицій, звичок, забобонів і побуту. Як і в рослинному світі, людська спільнота є динамічною системою, їй властива мінливість, яка має різний напрям. Дослідники встановили, що коли у бджолиній сім'ї матку української породи замінити на матку кавказької породи, то сім'я буде значно відрізнятися від попередньої. В рослинництві дослідники провадять перезапилення та інші селекційні дії, що змінює рослину, вносячи корективи у структуру рослинного ценозу. Подібне «перезапилення», але генетичного змісту, відбувається і в людському суспільстві, особливо в часи різких політико – соціальних змін, війн, що вносить структурні зміни людської спільноти певних народів і країн. Подібне яскраво простежується на прикладі народу Русі-України, який перебував у колонізації чотирьох держав 750 років, що внесло значні корективи у структуру людської спільноти.

Подібно до рослинництва, як форми живої речовини, де існують бур'яни і культурні рослини, у тваринництві, де є продуктивні, робочі й дикі тварини, в людському суспільстві є особистості, що здатні самостійно мислити і працювати й ті, що здатні виконувати роботу за підказкою інших. Мурашина королева народжує особин необхідних для популяції: воїнів, мельників, обслугову, робітників⁶⁹³. Як в рослинництві й тваринництві, так і в людському суспільстві чисельність одних та інших урівноважується, що дає сприятливі умови розвитку, а коли рівновага порушується, то з'являється багато шкоди.

Людство не існує осторонь природних процесів, що відбуваються на поверхні нашої планети. У процесах живої речовини,

⁶⁹³ Панасюк Б. Я. Людина, природа і Всесвіт. (Розгадка таємниць). К. «Парапан», 2008. С. 160-172

переважно на суші, провідна роль належить людству, а тому його геохімічне значення невинно зростає, набираючи значної сили. Сила, яка виконує природну роботу на рівні геохімічних процесів, за В. Вернадським, є свідомість і воля людини, виражена у формі науки, яка і є тією силою, що рятує людство від занепаду: «Рост науки увеличивает силу человечества, увеличивает его геохимическую работу; он необходим и неизбежен в том стихийном процессе, в котором мы бессознательно участвуем»⁶⁹⁴. В результаті вчений сформулював положення про перетворення науки та наукової діяльності у найвищу силу формування цивілізації людства і важливий засіб контролю над навколишнім середовищем. Не випадково, ті людські спільноти, які ставлять на перше місце науку, стають заможними і сильними.

У віковичному простеженні реального прояву геохімічного значення людства не показувало його зменшення, що засвідчує відсутність загалом зниження матеріальної та духовної культури людства. Водночас на окремих територіях поселень рівень культури, під дією негативних процесів, тимчасово може призупинитись чи навіть знижуватися. Про можливість подібного В. Вернадський підкреслював: «Остановки культуры, которые мы наблюдаем, были всегда связаны с расширением – географически – ее области. Мы ни разу не видели понижения культуры, которое не было связано с захватом в культурный обмен новых областей, новых народов»⁶⁹⁵.

Беручи до ваги, що рослина, тварина та людина є лише формою живої речовини, то вище наведені якісні характеристики окремих видів форм живої речовини в рослинництві й тваринництві спостерігаються і в людському суспільстві. Складається природна взаємозалежність: в рослинному світі – збільшення культурних рослин сприяє зменшенню бур'янів, і навпаки; у тваринному світі – зменшення хижих тварин, збільшує чисельність продуктивних тварин і, навпаки; в людському суспільстві – збільшення чисельності інтелігенції та працездатних і підприємливих людей, зменшує

⁶⁹⁴ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. К., 2011, Т1, кн. 2. С. 246

⁶⁹⁵ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. К., 2011, Т. 1, кн. 2. С. 345

чисельність батраків, голоти, лінивців і, навпаки. Всі три визначення підтверджуються законами природи та практичними результатами.

У рослинницькому і тваринницькому угрупованнях та людському суспільстві існує конкуренція, ведеться боротьба одних видів форм живої речовини з іншими. Практичні спостереження і наукові дослідження свідчать, що боротьба між цими формами живої речовини нерідко буває жорстокою. Найбільш різновидне протистояння є між дикими і культурними формами живої речовини: в рослинному світі – між бур'янами і харчовими рослинами; в тваринництві – між дикими і продуктивними тваринами; в людському суспільстві – між інтелігенцією, особливо її елітою, і окремими групами простого народу.

На відміну від побутуючих думок, найжорстокіша боротьба спостерігається в людському суспільстві, що пояснюється наявністю в людини мислення, яке дає чимало жорстоких елементів протистояння одних народів проти інших, одних націй проти інших, протистояння в біоценозі (угруповання) одного і того самого народу чи нації, протистояння окремих особистостей. Жорстокість протистояння груп і конкретної людини, що спостерігається в людському суспільстві перевершує всякі протистояння в рослинництві і тваринництві. В людському суспільстві існує інтелігенція з різноманітною структурою, а також і простий народ, який своєю чергою має свою особливу структуру. Водночас в залежності від суспільно – історичних умов структура інтелігенції і простого народу змінюється, нерідко такі зміни стають кардинальними і небезпечними

Небезпечним для суспільства є ще й те, що в складних ситуаціях в людському суспільстві погіршується структура простого народу – зменшується чисельність підприємливих, працелюбних і майстерних людей, а збільшується чисельність батраків, голоти, безземельних і лінивих особистостей. Коли до влади в Україні прийшли московські більшовики, чисельність саме таких людей збільшилась, вони обіймали посади на усіх рівнях державного управління: у великих господарських; правоохоронних, репресивних і військових органах; вони займали ніші інтелігенції, чисельність якої катастрофічно знизилась.

Відповідно до законів природи, подібно до рослинного і тваринного світу людська спільнота (біоценоз) має структуру, що з давнини закладена в спіралі ДНК, завдяки якій людську спільноту можна поділити на такі, звичайно умовно, загальні групи:

перша, люди схильні від природи до бажання і вміння фізично працювати: орати, сіяти, збирати врожаї; торгувати; будувати; ремонтувати; працювати на верстатах і ткацьких станках; прокладати шляхи; добувати каміння, вугілля та інші корисні копалини; добувати каміння та його обробляти; управляти транспортними засобами; безліч інших виробничих процесів. Поліпшують свої навички в процесі роботи, а для окремих спеціальностей організують профтехучилища чи відповідні курси, школи;

друге, ціла плеяда людей у людській біоценозі (спільноті) схильних від природи до організації виробничих процесів в усіх галузях народного господарства: керівники цехів; будівельних чи аграрних бригад, транспортних колон; виконробі; завідувачі майстернями; спеціалісти й технологи виробничих процесів середньої ланки; трударі. Для їхньої підготовки існують середні навчальні заклади – профтехучилища і технікуми;

третє, є члени людської спільноти, які від природи мають задатки глибокого мислення, що проявляються у молоді роки: мистецькі; технічні, конструкторські, літературні, інженерні, філологічні та історичні, багато іншого. Якраз представники цієї частини людської спільноти формують інтелігенцію, праведників, національну еліту, геніїв, філософів, вчених, політиків і державних діячів. Для розвитку їхніх можливостей і запитів відкриваються вищі навчальні заклади – інститути та університети;

четверте, решта людської спільноти, які можна прирівняти до шкідливих рослин (будяки, кропива, мишій, інше), її члени, які наносять шкоду іншим – злодії, розбійники, нероби, дрібні злочинці, яких держава людської спільноти різними методами ізолює. Їх навчати, переконувати чи виховувати здебільшого марна справа.

Про те, що подібна структура людського суспільства формується природою свідчать факти існування структури людської спільноти (біоценозу) в усіх країнах нашої планети – і в розвинутих, і в нерозвинутих. Наприклад десятки тисяч безхатченків, а також

безробітних і батраків офіційно проживають в США, є вони в Німеччині, Великобританії, Франції та інших розвинутих країнах. Річ у тім, де їх більше, особливо, як вони виникли і яку роль виконують у суспільстві.

Сформована природою структура людської спільноти деструктивно погіршується самою ж людиною, що простежується на прикладі держави Русі-України. Впродовж століть перебування в колоніальній залежності від інших держав в результаті деструктивних причин в державі зменшувалась чисельність інтелігенції і зростав прошарок людей, що прирівнювався до шкідливих рослин чи тварин, що жорстоко проявились у 30-х роках ХХ ст. в Україні. Український людський біоценоз (угруповання) руйнувався московськими колонізаторами безжально за рахунок зменшення чисельності інтелігенції. Тільки упродовж 1929-1940 рр. відбувалось тотальне знищення представників української науки, культури, освіти, Церкви. В ці роки знищено понад 80% вчених, інженерів, письменників, лікарів, учителів, таких масових убивств в Україні, в історії ще не відзначалось: «До 1938 р. друкувалось 258 українських письменників, після 1938 р. – лише 36. Із 223 зниклих письменників лише семеро померли своєю смертю. Решту розстріляно, запроторено до концтаборів»⁶⁹⁶. Мабуть правий Е. Хемінгуей, коли твердив «Чем больше познаю людей, тем сильнее я люблю зверей».

В людському суспільстві перехід з однієї групи в іншу, має визначені межі: людині, від природи здатній займатися фізичною працею, що їй ще й подобається, важко, майже неможливо, займатися розумовою працею; водночас людина, яка від природи здатна мислити, при настанні певних соціально-політичних умов спроможна займатися і фізичною працею, що не ефективно для суспільства. Є частина людей, які відповідно до природи покликані «служити», а не думати, інші ж, таких замало, навпаки, наділені природою думати, що також означає служити. Серед простого народу, що «служать», а не думають, нерідко здебільшого бувають нерозумні, а ось шахраїв майже не буває. Якщо ж вони за різних обставин потрапляють у ту сферу, де треба думати, а вони не здатні, то

⁶⁹⁶ «Слово Просвіти». 21-27 липня 2011 р.

такі здебільшого перетворюються у шахраїв, бо іншого не вміють. В разі подібні люди потрапляють в умови початкової демократії, коли ще не існує належних законів, то вони нерідко стають поважними і відомими, що покривається таємницями.

Посилаючись на наведені та інші дослідження, ми маємо підстави стверджувати, що колонізація українських земель, особливо москалями значно впливало на зниження рівня культури на території Русі-України, знизився рівень духовного розвитку. Відповідно до наукових тверджень матерія, а людина є форма живої речовини, коливається у формі енергоінформаційних хвиль⁶⁹⁷. Доказано, що чим вища частота коливань тим матерія більш якісна і навпаки. Що стосується людини, то чим більше вона деградована, як це сталося з українцями за 750 років колонізації, тим нижчими стають частоти коливань складових всього тіла людини, а тому людина переходить на нижчий рівень в суспільстві.

Подібним чином колонізація українського народу зруйнувала структуру людського біоценозу в Русі-Україні: перше, кожен колонізатор перетворював весь народ у рабів, які зобов'язані фізично його обслуговувати; друге, та частина народу, що виділялась із загальної маси своїм інтелектом (митці, вчені, письменники, працелюби, державники, інші) принижувались, їх змушували служити колонізаторам, за відмову знищували чи відправляли за ґрати, кому пощастило спасався втечею за кордон. Коли Україна одержала незалежність 1991 р., то впродовж 30 років нікому було управляти державними справами в інтересах українців, бо нащадки недавніх рабів рівнем свого інтелекту і виховання здатні бути прислугою у тих, хто віками володів українською державою.

Після одержання незалежності народ древньої держави зміцнює свій духовний стан. В країні відбулося дві революції – Помаранчева революція (2004–2005) і Революція гідності (2014–2015), які позитивно вплинули на покращення людської спільноти, що допоможе швидше знайти місце у європейській і світовій спільноті. Однак, для цього знадобиться чимало років, бо діють закони природи, вплив яких на людство прискорити неможливо. Після 750 літ колонізації,

⁶⁹⁷ Літературна Україна. №5-6, 15 лютого 2020.

для зміни структури суспільства за роки незалежності пройдуть роки – три-чотири покоління (100 років), що доказано на прикладі рослинного і тваринного світу⁶⁹⁸. Народ, вихований на колонізаційній ідеології прадідів, дідів і батьків, не може якісно будувати нове життя, повсюди суцільна корупція, непомірне збагачення нікчемних особистостей при зубожінні всього народу, знищення культури. Після одержання незалежності настала епоха, створена особистостями минулого, якій дав характеристику відомий українець О. Мушкетик у 1992 р. «Вийшов на луки прогулятись. Ні звіра, ні птаха, темні мертві кущі, голі дерева. Білий сніг. Нічого пустельнішого не можна уявити.. Саван смерті і холодної байдужості. ...Мабуть я пережив свою епоху. ...Нинішнє не моє»⁶⁹⁹. «У практичній площині українцям треба багато чого повернути з давнини свого національного і навчитись управляти не тільки соціально-економічною системою, але й державою, бо, як стверджує перший президент України Л. Кравчук «Мы не научились за 28 лет независимости управлять страной»⁷⁰⁰. Саме для того щоб зникли відчуття рабства і холодної байдужості у власній країні має промайнути три-чотири покоління»

Настав період, щоб проснутись, не повторити помилок минулого і запобігти настанню останньої поразки, коли прийдеться вирішувати цілий ряд складних національних проблем: позбутися помилок, які допускались у попередніх епохах боротьби; зупинити агресивне знищення української культури, історичної пам'яті та їх осучаснення; не допустити ізоляції України від Заходу та виходу до морів; усунути з усіх постів тіньових керівників у судах, прокуратурі, усіх органах державної безпеки країни; перетворити країну із сировинного придатку у світовій економіці до виробництва й експорту готової продукції, особливо аграрної; навчати українців з дитинства любити свою Батьківщину. Для вирішення цих проблем настає важкий період, який, починаючи з 2020 р., продовжуватиметься ще не менше 50-70 років.

⁶⁹⁸ Панасюк Б. Я. Клімат, економіка, людина. Ніжин, 2015, Вибрані твори Т.9, С.328-329

⁶⁹⁹ Літературна Україна. №3-4, 1 лютого 2020

⁷⁰⁰ Бульвар Гордона, июнь, 2020, №25.

Для підтвердження такого періоду є яскравий приклад в країнах Європи. Як відомо, після Другої світової війни Німеччина, яка потерпіла поразку, впродовж 28 років фактично була розділена навпіл спорудженою «Стіною». Західна частина Німеччини, що підтримувалась США, Англією і Францією, розвивалась за законами демократії, а підконтрольна Московії Східна частина – за законами більшовиків. Незважаючи на те, що країна була розділена менше трьох десятиліть, коли на початку листопада 2019 р. німці відзначали роковини знесення «Стіни» (1989 р.), то стверджувалось, що й дотепер, через 30 років, відчувається різниця в усьому між Західною і Східною Німеччиною, навіть у поведінці самих німців. Українці перебували під контролем Московії не 28, як німці, а 350 років, а тому для оздоровлення знадобиться значно більший період.

Отже, в рослинництві людина постійно бореться з бур'янами, щоб зменшити їх або знищити, розширює простір, створюючи сприятливі умови для розвитку культурних рослин. Подібне відбувається і в людському середовищі, коли в суспільстві створюються сприятливі умови для життя та розвитку висококультурних членів суспільства, які перетворюють ці країни у демократичні й розвинуті, в чому можемо пересвідчитись з давнини на країнах Європи, до яких належала в минулому також Русь-Україна. В певні епохи та ж сама людина, навпаки, погіршує умови проживання або знищує культурну частину людства, що не дає народу розвиватись та призводить до занепаду держави.

Природа визначає кожній людині здібності, які її супроводжують все життя та визначають місце в людській спільноті: перебувати у заточенні, де вони влаштовують своє життя; працювати у полі з рослинами і тваринами; спостерігати навколишню природу і думати; моделювати і майструвати; чимало таких, що схильні їсти і відпочивати; різноманітного напрямку митці; любителі військової справи; багато іншого. Освіта лише допомагає у природних нахилах і не більше. Наприклад, в нашій країні відомі такі поняття як голота, безхатченки, батраки – це здебільшого природна здатність людини, яка не спроможна самостійно щось придумати, чи зрозуміти те, що придумали інші, це люди ліниві. В ринковій економіці,

демократичному суспільстві ці люди бідні, вони одержують допомогу від держави – це їхня доля.

Найбільш яскравий приклад подібного процесу проявився в єдиній країні світу – Русі-Україні. Північні люди з Московського царства, колонізувавши розвинуту країну Русь, жорстоко та ще й впродовж значного періоду (3,5 століть), одержавши від неї освіту і культуру, після чого масово знищували культурну і працездатну частину русинів-українців. Тут і вбивства, і селекція духовності, геноцид в роки голодоморів, багато інших методів знищення української інтелігенції, еліта якої знищувалась духовно і фізично повністю, що підтверджується чисельними прикладами.

Як і що відбувалось в Україні, народ якої 750 р. перебував у колонізаційному рабстві?: татари (1240-1362рр.); литовці (1362-1569рр.); поляки (1569-1795 рр.); москалі (1654(1795-Поділля)-1991рр.). За винятком литовців, усі інші колонізатори генетично і фізично руйнували українську націю, що зрештою вплинуло на долю кожного сучасного українця, це яскраво проявилось після 1991 р., коли вдалося одержати незалежність від москалів. Що відбувалось в колонізаційні періоди? Татари забирали матеріальні й харчові ресурси, податки та залишали свої гени, запліднюючи молодих українок; поляки господарювали на українській землі, впроваджували свою культуру, релігію, забирали матеріальні і духовні багатства українців; коли ж українців захопили москалі, то вони уже забрали все матеріальне, а духовність українців перетворювали у московську. В результаті формувалось суспільство, яке дає не дуже якісну еліту для розвитку держави, бо коли повернулись до самостійного вирішення умов життєдіяльності, то вдається не все і занадто важко.

Пояснюється подібний стан тим, що людське суспільство формується конкретними особистостями, кожна з яких має свою долю, а багато в чому залежить не тільки від природи, тобто генетичної спадковості, але й від її особистих справ в ті чи інші часи, періоди. Ці особисті справи можуть бути сприятливими і не сприятливими залежності від часу, коли вони здійснюються тією чи іншою людиною, кожна з яких має різні природні особливості. При цьому відбувається взаємодія двох факторів: перший, природні здатності тієї чи іншої людини, успадковані від своїх предків; другий, час, особливо політична

обстановка, в якій вони живуть і діють: «Один образ действий совпадает с особенностями времени, а другой – не совпадает»⁷⁰¹, формуючи долю кожного, що загалом становлять суспільство країни.

Час і політичні обставини, в яких перебувала Русь-Україна більше як сім століть перетворили український народ в покірний, безмовний і знеособлений натовп. Тому, люди роботящі, розумні, які все розуміють і вміють самостійно чогось досягти, але чинять супротив несправедливості, у певний час мають іншу долю: в демократичний час вони відомі, успішні і багаті – це їхня доля; в більшовицький московський час їх заточували у тюрми і висилали до Сибіру, бо у них була своя думка, що не співпадала з московською – це також їхня доля. Навпаки, в часи московських більшовиків, що ненавиділи розумних та працьовитих людей, керівні посади на всіх рівнях державного управління і відомствах уже займали батраки й малотямущі люди – це також їхня доля, бо вони жили у відповідний час.

Як формувалась українська еліта і її стан в умовах колонізації можемо побачити на такому прикладі. Після поразки Визвольної війни 1648-1657 рр. і захоплення Московським царством Русі-України, вся наука, освіта, література та інші складові культури висококультурної країни перейшли до північної країни низької культури. З цього можемо зробити висновок, що потенціальний генетичний рівень культури в Україні реальн є, його слід відновити і належним чином використати. Ось як у свій час (1897 р.) характеризував українських письменників І. Франко «Є письменники, чий життєпис цікавіший від їхніх творів. ... За нечисленным гуртом... велетнів іде величезна кількість письменників – робітників і ремісників, більш чи менш працьовитих, впливових, популярних і заслужених. ...це немов ті робітники, які допомагають ставити будинок цивілізації, але прізвища яких не виписуються на фронтоні цього будинку»⁷⁰². Ця характеристика стосується не тільки письменників, а й вчених, всієї інтелігенції взагалі, бо саме така її більшість дісталась після 1991 р. незалежній Україні, а тому будинок цивілізації в Україні вони будують з потугами.

⁷⁰¹ *Макиавелли Николо. Историческое наследие. М., ЭКСМО, 2009. С. 86*

⁷⁰² *Літературна Україна. № 31, 30 серпня 2018. С. 2*

Такий стан слід визнати, не соромитись, бо європейській і світовій спільноті про це відомо, вони нерідко нагадують про це українцям. За роки колонізації в Україні сталося суцільне руйнування розвитку суспільства, у його структурі порушено співвідношення за різними складовими кожної людини. Світова спільнота таку руйнацію суспільства в Україні помічає і дає свої рекомендації, зокрема, на думку Савіка Шустера «Чтобы Украина себя сохранила и чтобы здесь какие-то ростки гражданского общества появились и гражданской элиты, чтобы вообще общество формироваться начало, потому что его нет, надо менять абсолютно все»⁷⁰³. Руйнацію українського суспільства колонізатори здійснювали за допомогою агітаційної політики, а тому доказувати, що це не так, у нас немає сили, бо національної, саме української еліти, яка б вдіяла щось позитивне, для покращення ситуації ще дуже замало.

Одначе, щоб зрозуміти стан та розвиток суспільства, його позитивні і негативні сторони, вдачі й невдачі сформовані віковою залежністю від інших народів, слід звернутись до природи і її об'єктивних законів. Як відзначалось, людина, як складова людського суспільства, того чи іншого народу подібно до рослини, що є складовою рослинного і тваринного світу. Тому, всі закони живої природи, за якими існує рослинний і тваринний світ, притаманні людині й людству загалом. Єдина відмінність форм живої речовини в тому, що людина наділена аналітичним розумом. Це дає їй можливість свідомо втручатися в процеси природи, порушуючи її закони, що нерідко приносить катастрофи в розвитку людства. Людина, особливо вчені, створили багато новацій, але вони нерідко, зброя атомна і воднева, приносять рослині, тварині й людині, катастрофу. Чи не є людською жорстокістю, коли людина свідомо своєю діяльністю створює «парниковий ефект», який загрожує всьому живому на планеті Земля?. При цьому людина нерідко забуває, що біосфера живе за своїми об'єктивними законами і вона змушена з ними рахуватися, діяти відповідно до них, оскільки ігнорувати їх шкідливо для всіх форм живої природи.

⁷⁰³ «Бульвар Гордона», сентябрь 2018, № 39

Більшість українських інтелектуалів підтверджують непросту історію впродовж років незалежності, ставлять під сумнів чи взагалі була будь-яка незалежність. Адже впродовж 750 річного віку українського рабства відбувалась від'ємна селекція кадрів у всіх сферах життєдіяльності, що порушувало людський біоценоз: в роки литовської і польської колонізації українські відомі діячі одержували привілеї (маєтки, землі, рабів, матеріальні й грошові виплати) за обіцянку провадити політику колонізаторів, зраджуючи інтереси українського народу; в роки московської колонізації 1657–1917 р. українські відомі особи (старшини, шляхта, полковники, інші) також одержували привілеї (маєтки, гроші, землі, тощо), високі військові звання, гетьманство за служіння виключно Московській імперії, а хто не підкорявся – висилали до Сибіру; після 1921 р., коли до влади в Московії прийшли більшовики, то вони здійснювали суцільну селекцію українського народу – розумних діячів забирали до Москви, а хто впирався, навіть на словах, засуджували, працюючих селян називали куркулями і знищували або вислали на сибірські простори.

Українців знищували та переселяли в глибини Московської імперії, а їхні місця заселяли москалями, все це було цілеспрямованим і глобальним. Під час Першої світової війни імператор видав указ 28 червня 1914 року, в якому українців у Галичині названо «неприятельськими підданими» і «неблагонадійних» адміністративно переселено на простори Московії, а це «священики, вчені, професори, лікарі, адвокати, інженери, студенти, інші»⁷⁰⁴. Вислали навіть керівника місцевої жандармерії Джунковського, який вірою і правдою служив Московії. Тобто, українців виселяли з їхньої Батьківщини і заселяли москалями не тільки за часів більшовиків, подібне практикувалось завжди, бо це основна задача Московії.

Депортації і голодомори більшовики цілеспрямовано використовували для заселення звільнених українських просторів москалями, нащадки яких навіть тепер, у ХХІ столітті, боляче травмують українську націю. У 1932-1933рр. українці вимирали з голоду, а ці роки з Горьківської області в Одеську було переселено 2110 московських сімей, з Іванівської області в Донецьку привезено

⁷⁰⁴ Джунковський В. Ф. Воспоминания: в 2-х т. – М., 1997. – Т. 2. С. 291

3527 сімей, з Центральної Чорноземної області в Харківську – 4800 селянських сімей. Всього у той страшний рік в Україну прибуло 329 ешелонів, якими привезено 21856 селянських сімей, а це 117149 москалів⁷⁰⁵.

Насильницька русифікаторська політика Московії сприяє тому, що тепер більшість із їхніх нащадків, а також тих, які переселені пізніше, становлять так званий «русский мир» на теренах України, що був і залишається дотепер основною опорою у війні (з 2014 р.) Московії на Донбасі та анексії Криму. Подібна політико-соціальна афера москалів руйнувала українську людську спільноту з її національними традиціями, мовою і релігійними переконаннями, що призвело до поширення ненависті та жорстокості в суспільстві.

Враховуючи, що інтелігенція та її еліта є основною силою формування науки, її становище після вікової колонізації, як показує реальна практика, викликає занепокоєння. В усі колонізаційні століття українську інтелігенцію, її еліту привілеями, пропагандою та репресіями привчали любити державу і народ колонізатора, український народ, який після приєднання країни Русь уже ставав росіянами. Якщо українська інтелігенція любить москалів і вихваляє Московію, то їй надавали усі привілеї: дозволяли творити музику і виступати; писати твори і друкуватись; ставити п'єси і співати. Якщо ж хто-небудь із письменників чи поетів свої почуття звертав на похвалу свого народу, то кожному сміливцю москалі вішали ярлик «націоналіст», «сепаратист», «ворог народу» та ще й ворог не до москалів, а власного народу. Мабуть було так, як пише Д. Павличко: //Впадїть під москаля і крикнїть наостанці, //Що любите Москву всім йойканням хохла.

Сталося так, що в епоху колонізації більшість української еліти переходила на сторону колонізаторів за одержані різноманітні привілеї, простий народ пристосовується до рабства важкою працею, різноманітними хитрощами. Українська еліта і простий народ привчались думати винятково про власне спасіння, їх не цікавила держава, нація, громада, сусіди, кожен користувався гаслом

⁷⁰⁵ *Смертю* смерть подолали: голодомор в Україні 1932-1933. /Авт. Колектив: П.П.Панченко –кер/. –К.: Україна, 2003. С. 340.

«Рятуйся, хто як може». Представники еліти, як було показано у попередніх матеріалах, дотримувались не менше двох напрямів свого життєвого шляху: один – проживати на території України, користуватись її благами; другий – вірно служити владі тієї держави, яка захопила Україну (татари, литовці, поляки, москалі). Кількість тих видатних українців, які дотримувалися єдиного шляху і єдиної віри – незалежності й свободи своєї батьківщини, дуже незначне: у ХУІІ ст. – Б. Хмельницький, І. Богун; у ХХ ст. – С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера, Р. Шухевич, Л. Лук'яненко, В. Чорновіл; у ХХІ ст. такі особистості в Україні ще не з'явилися.

Духовне знищення української еліти простежується на прикладі відомих українських особистостей, зокрема Павла Скоропадського часів Визвольної війни 1648-1657 рр., який любив країну своїх дідів і прадідів, але відстоював московський царизм і вважав, що Україна має бути у складі Московії. Так поступав гетьман України П. Скоропадський, нащадок високоосвічених, працьовитих представників полковницької та старшинської української еліти з часів Б. Хмельницького, зокрема, пращюра Івана Скоропадський (1646-1722 рр.), який перейшов на бік Московії за привілеї. Існує безліч прикладів про цілеспрямоване знищення молодого інтелігенції, яка народжувалась в часи Української Революції 1917-1921 рр. і була вихована на цінностях битв за відновлення древньої української держави⁷⁰⁶.

В селі Вікнині на Черкащині, у багатодітній і незаможній родині народився Павло Федорович Височанський, далекий нащадок полковника Семена Височана часів Визвольної війни 1645-1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького. Після закінчення комерційної школи у Звенигородці, 1918 р. вступає і закінчує з відзнакою Київський Комерційний інститут. Одержавши вищу освіту повернувся у Звенигородку, де працював на цукроварні Симиренка, в управлінні комунікаційних шляхів Дніпра, у Харкові в «Українбанку», а з 1927 р. він уже професор кафедри кооперації Київського кооперативного інституту. Починаючи ще з Звенигородки він пише книжки: «Чи варто нам жаліти за царями?», «Як жив український народ?», «Коротка історія кооперативного руху на Україні», «Начерк

⁷⁰⁶ *Економіст*. Газета КНЕУ. №26-28, грудень-січень 2011-2012 рр. С. 9

розвитку споживчої кооперації на Україні», «Кооперативний продаж», «Кооперативний кредит». Професор П.Ф. Височанський став визначним істориком, теоретиком і практиком кооперативного руху в Україні. Високий інтелектуальний рівень українця не сподобався більшовикам Московії і вони діють: у 1929 р. Павла Височанського заарештовують вперше; через рік арешт – вдруге; спочатку п'ятимісячне ув'язнення; далі п'ятирічне заслання до Саратова; після закінчення ув'язнення не дозволено повернутись в Україну; відправили в Карагандинську область, де на мідних копальнях навіки загубився слід українського вченого і патріота. Подібне відбувалось щодо українців масово і суцільно. Все було сплановано, відношення до кожного українського інтелігента видно зі слів слідчого Соломона Брука, що допитував арештованого В. Дурдуківського «Нам надо украинскую интеллигенцию поставит на колени, это наша задача. Кого не поставим – перестреляем»⁷⁰⁷.

Ось після подібної вікової селекції, коли Україна одержала на решті незалежність у країні практично не було кадрів для управління державними і господарськими справами як і наукою так і мистецтвом. До влади, в бізнес, в культуру, в науку та інші структури прийшли люди не тільки з низькими політичними, управлінськими, але й моральними якостями, які оточували себе подібними, що створювало ілюзію успішного життя таких людей. Більшість таких «успішних» людей зразу після 1991 р. розпочинали «збагачуватись» з гри у наперстки («наперсточники»), аж доки не добрались до бюджету областей і держави. Саме такі люди, їх в українському суспільстві більшість, створювали умови для виникнення величезних складнощів. А відомо, що єдиною умовою для триумфу зла – це щоб розумні люди нічого не робили. З погляду на такий кадровий стан виникає сумнів у багатьох, що покращення розвитку держави і стану суспільства відбудеться досить швидко. Трагічність полягає в тому, що висококультурна нація древньої країни Русь дала розвиток дикому Московському царству, яке: колонізувало Русь-Україну; усіх культурних людей забирали до Московії, працюючих українців використовували у власних імперських інтересах; коли

⁷⁰⁷ «Слово Просвіти», 21-27 липня 2011.

прийшли більшовики, то тих, хто повністю перейшов до їхньої ідеології тримали під наглядом, а решту знищували, принижували і вони відмовлялись від усього українського.

Коли ж Україна нарешті одержала незалежність, то до влади, в культуру, науку і економіку, медицину прийшли нащадки батраків, безробітних, безхатченків, тобто суцільна голота, які насаджували відповідний менталітет. Особливо відчутного зниження рівня культури в Україні відбулося у ХХ ст. (1921-1991 рр.), коли Україну захопили московські більшовики. Відбулося подальше зниження культури в Україні і її причини знову ж пояснив академік В. Вернадський у 1920 р., підкреслюючи, що «Единственное возможное понижение высоты культуры возможно благодаря поднятию уровня социальных низов, представляющих некоторую аналогию варварским состояниям народов средневековья»⁷⁰⁸. Незворотність розвитку людства і його культури проявляється на прикладі України, коли після 1991 р. її державна форма як складова федеративної Московії, що носила назву СРСР, перестала існувати й ніколи не повернеться. На черзі, після вікового занепаду, зміна структури суспільства і зростання культури країни Русі – України.

Зупинка і навіть зниження культури відчутно проявились після одержання незалежності 1991 р., коли раптово українці стали відчувати нечувані складнощі своєї самостійності, що полягає у низькому рівні інтелекту і культури, яка була нечувано знижена віками колонізаційного стану українського народу. Українці стали розуміти, що у них зруйнована історія, право, філософія, література, немає громадської думки і спільних інтересів, навіть спеціальними законами їх позбавили й української мови, нарешті у них немає української інтелігенції, а тим більше її еліти. В часи колонізації про це знали лише одиниці української інтелігенції, але вони перебували в заточенні, у заслани на широких просторах Сибіру, або її знищували.

В історії світу важко знайти приклад, щоб інтелігенція країни, як еліта народу, не розуміла неперевершеної важливості самостійної і суверенної державності. В усі періоди визвольних війн і революцій переважна більшість української інтелігенції, вихованої на ідеології

⁷⁰⁸ *Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського*. К., 2011, Т. 1, кн. 2. С. 346.

колонізації України багатьох держав, дотримувалась принципу «федерації» України у складі Московії. Не цінуючи суверенної державності, інтелігенція, не дивлячись на рабське становище українців упродовж багатьох століть (середина XIII ст. – кінець XX ст.), не знала і не цінувала свободи особистості, усі були пригніченими рабами. Повсюди діяли москалі, вони відбирали сільськогосподарську сировину, її переробку для харчування великої імперії, запаси газу, нафти і вугілля використали ще до того як спромоглися, за допомогою українців, вивчити власні ресурси. У цей час москалі, використовуючи складнощі, посилено гальмують реформи за допомогою власних резидентів на всіх рівнях управління та бізнесу.

В результаті залишилась чужинська культура, деградована наука та система освіти, перетворившись в корумповану годівницю, а разом з ними деградує й економіка, що сприяє масовій втечі молоді за кордон: в Україні ні освіти, ні науки, ні медицини. Відповідно до цього, впродовж ще чималого часу прийдеться вирішувати дві основні задачі: перша, формування нової інтелігенції, яка повністю позбудеться вірусів московської ідеології в галузі державного будівництва, культури, мови, історії, поняття «братства» і «меншовартості» у стосунках з москалями; друга, побудова нової України, яка поверне древню славу Русі та посяде належне їй місце серед країн Європи.

В країні нерідко простежується сумнів в цінності наукового знання взагалі та міцності зв'язку науки з технічною і духовною культурою, що проявлялося в перші десятиліття XXI століття. Тим, хто приходив до влади чомусь не соромно, що зарплата доктора наук і професора, а також вчителя у середній школі у два рази нижча ніж у чергового на підприємстві чи офісі, у 5-8 разів нижча ніж керівних працівників міністерств і відомств, не кажучи уже про міністрів та їхніх заступників, проти яких вона нижча більше як у десять разів. При таких умовах Україна ще довго буде на задвірках Європи. Держава, тобто її перші керівники, мов би забули, що без наукової думки і наукової творчості особистостей, матеріальна і духовна культура держави зазнає руйнації, що може призвести як це бувало у середньовіччі, до значного падіння культури, а це пряма дорога до глибокої залежності від інших держав, знову на довгі роки.

З давнини відомо, що українці шанують українців тільки тоді, коли вони втекли за кордон і там ще й досягли деяких успіхів, бо в Україні, хто б він не був, його не шануватимуть, не посилатимуться на його думки, не вчитимуться у нього, тут тільки можна щось купити за послуги чи гроші – героя України, вчені звання та наукові ступені, урядові і депутатські посади, не кажучи уже у матеріальній сфері. В роки незалежності письменники взялися описувати геройське життя українців, які втекли з України в царські і більшовицькі часи, про сучасників, окрім, між строчок, про Л. Костенко та Ю. Щербака, хоча уже пройшло більше чверті століття незалежності, а все крутиться навколо відомих більшовицьких «фігур», хоча це тільки письменники, а скільки таких вчених та інших митців, які тягнуть Україну до Московії, звичайно, тихенько.

Ось які думки відомого українця з Канади – Петра Яцика⁷⁰⁹ проголошували також відомі українські письменники (Ю. Щербак, Д. Павличко, М. Слабошпицький), які лише на тридцятому році незалежності розпочали писати критичні поеми: «Скільки українці не величалися б перед світом своєю чудовою піснею і культурою, світ серйозно сприйме їх тільки тоді, коли вони стануть нацією критичних мислителів»; на власне запитання «Українці, хто ми такі, чим відрізняємось від інших європейських націй?, П. Яцик дає відповідь «Позірно, ми ніби стали вільні, але рабських кайданів у душі не скинули», «не маючи своєї держави (себто форми), ми намагалися бути повноцінними у всіх проявах людського духу й культури, не змігши, одначе, стати успішними в нагромадженні капіталу і матеріальних багатств», «патріотизм – це не слово, це діло, яке ви зробили». Уже тридцять літ українці проживають в незалежній державі, але, на думку Л. Лук'яненка, у головах значної кількості українців досі залишається рабська комуністична психологія і перевчити їх не вдається «У нас є нове покоління, яке народжується в умовах свободи. Прискорити прогрес майже неможливо»⁷¹⁰. Тому мої передбачення, що для виходу з рабства українцям знадобиться три-чотири покоління є найбільш справедливим.

⁷⁰⁹ Літературна Україна. №16, 26 квітня 2018.

⁷¹⁰ Літературна Україна. №24, 12 липня 2018.

Подібний стан простежувався в Україні в минулому, не зник він і тепер. У своїх спогадах гетьман України П. Скоропадський (1918 р), нащадок знаменитих родів українських переживав, що стан українства розпорошений, серед народу бракує людей жертвності, лицарства, справжньої ідейності й патріотизму. Це не єдина думка, її підтверджує через століття (2019 р.) президент України Л. Кравчук, що ні він, ставши президентом, ні наступні президенти не мали кадрів, які могли б допомагати будувати незалежну Україну. Повсюди були комуністи, виховані на ідеях «федерації» Русі-України з Московією і нічого не вдавалося здійснити. Так, були й патріоти, які відстоювали незалежність України, відсиділи за це десятиліття в тюрмах, як от Лук'яненко, Чорновіл, інші, але вони не мали досвіду державного управління.

Після 1991 року розпочався період Незалежності від багатоговікового рабства. Проте, чимало митців продовжують дивитись на Московію, більшість істориків проповідують Московські ідеї, письменники так і залишились в духовному московському просторі: що можемо розповідати новим поколінням, дивлячись на історію, яку проповідує Толочко та інші промосковські історики. Письменники і поети також не відстають, бо М. Жулинський мовби підтримує патріотичні починання інших, але сам нічого не здійснив, як рекомендує П. Яцик, а тільки підтримує тих, хто критикує українського пророка Т. Г. Шевченка, поет Б. Олійник, можливо й написав вірші, які можна було б читати молоді, але він же голосував проти незалежності України, критикував тих, хто сприяв розвалу Московської імперії СРСР, а чого доброго можна запозичити у деяких Лауреатів Шевченківської премії, які у минулому відкрито, а тепер скрито за Московію. Не кращі справи в освіті й науці: як може розвиватись наука, особливо фундаментальна, коли її заповнили урядовці (міністри, народні депутати, бізнесмени), які мають до науки далеке відношення. Придбавши за гроші атестати, справжніх же вчених вони зробили маргіналами, які рятуються втечею за кордон, невдовзі політикам, які стали членами академій, нікому буде писати книжок і статей.

Не бореться наша сучасна інтелігенція за незалежність, як це робили попередники. Чому?. Тому, що інтелігенція (політики, державні діячі, вчені, письменники, митці), які беруть участь у розбудовочому

процесі незалежної України, залишаються начиненими рабською московською психологією. Погляньмо хоча б на одне порівняння. Шаленіють більшовики, прийшовши до влади великої Московської імперії, репресії, голодомори, війни, каторга, а істинні письменники здійснюють важливу справу пропаганди і відстоювання національних інтересів своєї Батьківщини. Між двома знаменитими митцями – українським письменником Максимом Тадейовичем Рильським і російським Костянтином Георгійовичем Паустовським була міцна дружба, одначе на ґрунті національних інтересів вона була зруйнована. Як-то К. Паустовський в московській пресі написав, згадуючи часи Української революції 1917-1921 рр.: «Петлюра привез с собой так называемый галицийский язык—довольно тяжеловесный и полный заимствований из соседних языков. И блестящий, действительно жемчужный, как зубы задорных молодых, острый, поющий, народный язык Украины отступил перед новым пришельцем в далекие шевченковские хаты и в тихие деревенские левады.»⁷¹¹.

Негативно згадував К. Паустовський не тільки видатних українських діячів у битвах за свободу, але й діячів культури за що М. Т. Рильський в офіційній московській пресі відкрито звинувачував московського письменника, який зі сторони батька мав українське коріння, у тому, що він у своїх спогадах дозволяв вислови, які ображають національну гідність українців «...Зачем же Вы позволили себе, основываясь исключительно на зыбких воспоминаниях детства и «туманной юности», высказывания о деятелях украинской культуры и о языке украинского народа, которые иначе, как оскорбление, не могут быть восприняты»⁷¹². Після ознайомлення з таким звинуваченням К. Паустовський також дав відповідь у тій же газеті (3 листопада 1960 р.), де виправдовувався, неодноразово намагався зустрітися чи порозмовляти з М. Т. Рильським, але український письменник до кінця життя уникав такої зустрічі чи розмови.

Настав 2020 р. незалежності, але жоден президент, жоден уряд не здійснили чогось істотного, щоб одержати прихильність світової громади, особливо Європи, що свідчить про низький

⁷¹¹ Літературна Україна. №32, 6 вересня 2018.

⁷¹² Літературная газета. 29 октября 1960 «Открытое письмо К. Г. Паустовскому»

інтелектуальний рівень президентів й урядів України. Всі президенти України та більшість прем'єр-міністрів, тією чи іншою мірою, були за Московією. а один президент приніс найбільше зла для українців. Про низький інтелект президентів і урядовців років незалежності свідчить лише один факт – в країні, яка переживає страшенні складнощі виходу з багатовікового рабства, коли треба відновлювати історію, освоювати європейські нормативи виробництва і суспільного життя, розвивати занедбане сільське господарство і промисловість, ніде ні в промовах, ні в документах, жодним словом не згадано про науку, мовби її не має. Наука руйнується, влада ж забуває, що це основа розвитку всього суспільства.

Все вище викладене про українське суспільство, підтверджене законами природи, засвідчує, що столітні колонізаційні хвилі не формували, а руйнували українську людську спільноту, в якій українці привчилися хоча б існувати, ускладнюючи оздоровлення людської спільноти (біоценозу):

- ◆ існувати і працювати в закритому середовищі, боятися і ненавидіти навколишній світ, за допомогою ідеологічних методів привчали до рабства всіх без винятку: муштри в освіті, відкритий терор до неслухняних, у мільйонів людей була вихована так звана захисна свідомість;
- ◆ традиції відчуття себе рабом (кріпаком) колонізаторів нікуди не ділись за 30 років незалежності, вони існуватимуть ще довго. Адже українці після 1240 р. ще ніколи не жили в умовах стабільності, самостійності й свободи, а це не короткий інкубаційний період, а епоха;
- ◆ тепер вчимося жити і виживати з величезним запізненням відносно всього світу, особливо європейської спільноти, яка після Другої світової війни змогла значно швидше відбудувати все зруйноване. Сучасний пошук свого місця у незруйнованій людській європейській спільноті для українців виявився занадто складним.

Світова практика доказує, що вразі зміни в суспільстві надприродних соціально – політичних умов, наприклад колонізація, голодомори, війни, то людський біоценоз конкретної нації, народу і держави руйнується, у нашому випадку Русі-України.

В цьому випадку значно змінювалась структура людської спільноти (ценозу), знижувалось її геохімічне значення, що є небезпечним для народу. Подібні зміни соціально-політичних обставин сприяють тому, що, як і в рослинному світі, формується структура людського суспільства, люди переходять з одного в інший стан, що покращує або, навпаки, руйнує людську спільноту в цілому. Читачі і дослідники мають вдуматися про стан українського суспільства, особливо національної спільноти, якщо русини-українці перебували 750 років в колоніальній залежності, на яких діяли фактори, що змінювали генетику і духовність, адже «наследственность и изменчивость признаков человеческого организма, разнообразие людей связаны как с их наследственными задатками, так и с условиями существования (социально-экономическими, природно-климатическими, культурными и др.). ...наследственность играет большую но отнюдь не исключительную роль в определении психических, в т. ч. умственных, способностей человека, на которые заметно влияют окружающая среда и социальные условия: воспитание, образование, трудовая деятельность, воздействие общества, коллектива и др.»⁷¹³.

Таким чином, всі складнощі, що переживають українці в роки незалежності, виникли не природно, а внаслідок перебування українців у рабстві впродовж 750 років, коли колонізатори робили все, щоб українська інтелігенція природно не розвивалась, як це відбувалось в інших країнах. Наука доказує, що впродовж останніх тисячоліть людство еволюціонувало розумово, а тваринництво фізично. Кожен народ набував своїх особливостей, які характеризують їхній внутрішній стан, зокрема: американці – стріляють одночасно з двох кольтів; французи – постійно фліртують; євреї – накопичують гроші; москалі – суцільно пиячать; українці – грають на бандурах; італійці – співають різними голосами. Древня історія і традиції русин-українців засвідчують, що українці мають власні особливості – вони співучі і не агресивні, ніколи не нападали на сусідів, жили з ними в мирі.

Одночасно не можна заперечити, що перебування століттями під невинним контролем колонізаторів українська нація належним

⁷¹³ Популярная медицинская энциклопедия. М., 1988. С. 117

чином духовно еволюціонувала, що проявляється в роки незалежності. Приклад такому стану українського народу з'явився в часи, коли в китайському місті Ухань появився смертельний вірус, що змусило народи інших країн втікати на свою батьківщину. Повернення народів в інші країни відбувались спокійно, де вони знаходили захист на своїй батьківщині. Зустріч же українців на їхній батьківщині викликає тривогу, бо в багатьох місцях України, куди передбачалось доставити втікачів від смеральної хвороби, місцеві жителі організували протести, дотримуючись традиції «моя хата з краю». Коли ж влада все таки доставила 20 лютого 2020 р. українців, що спасались від смерального вірусу до Нових Санжар на річці Ворскла Полтавщини, то маса місцевих жителів зустріла їх вороже, не пропускали автобуси з привезеними українцями – в автобуси кидали каміння, плювали, проклинали, загороджували дорогу і палили шини, били поліцейських, які охороняли привезених біля пів сотні українців і декілька іноземців. Влада, яку українці полюбляють лаяти, зробила добро, привезла українців, що потрапили у біду, а народ зустрів своїх земляків вороже. Виникає запитання, – що ми за народ, чому до нас так негативно ставляться народи Європи?

Такі дикі дії українців проти українців у важкі часи засудила ООН, звичайно й народи світу негативно до такого поставляться, що стане найбільшим соромом для українців за роки незалежності. Ось що зробила з українців колонізація сусідніх країн за 750 років, їх підбурювали промосковські агенти, бо іншим пояснити подібне дикунство неможливо, але це не оправдання, а ще більша ганьба. Не даремно ідея М. Грушевського і В. Винниченка про «федерацію» України продовжує існувати серед промосковських українців, які настирно проповідують її в роки незалежності держави у XXI столітті, коли москалі вимагають визнати зайняту ними частину Луганської і Донецької областей статус «федерації», що згодом перейде на всю Україну..

Одержану 1991р. незалежність і свободу українці зрозуміли з рабським менталітетом, діючи відповідно. Скажімо, чимало було охочих стати директорами інститутів і ректорами університетів, а тому ліквідували усі технічні училища, курси, а також технікуми, де навчались молодь технічних спеціальностей, які їм подобались і вони тільки

ними мали хист займатися. Замість них створили безліч різноманітних інститутів і університетів, куди можна поступити як через складання екзаменів так і за кошти без екзаменів. Чимало тих, хто мав би навчатись на курсах, в училищах і технікумах двинули до інститутів та університетів, одержавши дипломи про вищу освіту, бо екзамени можна здавати також за гроші, вимагаючи відповідної роботи. Одрібно стільки робіт, скільки раптово з'явилося спеціалістів з вищою освітою не було, а ті, хто знайшов роботу, виконував її не якісно.

Як результат, переважна більшість молоді з вищою освітою працює не за спеціальністю, здебільшого на ринку, торгівлею різними матеріалами, або технічними працівниками, які вони виконували б, якби закінчили курси чи профтехучилища. Надалі, ті, хто звик до купівлі вищої освіти пішли далі, купуючи наукові ступені і професорські звання, приєднуючись до істинних вчених, а тому наукове середовище мов добротне вино розбавлене добрячою частиною вихлюпнутої води. Як результат, рівень наукової інтелігенції значно знизився, керівні посади в наукових і навчальних установах займають колишні державні діячі, народні депутати, навіть державники, які щось поцупили і знайшли притулок в науці.

Так формувалась після 1991 р. і формується надалі інтелігенція в незалежній Україні. Подібно до цього відбувається управління державою та галузями економіки, підприємствами, торгівлею, будівництвом, так працює парламент держави й уряд. Деформована людська спільнота (біоценоз), що впливає на руйнацію всієї суспільної життєдіяльності, знижує якісний стан суспільства. Молодь, яка здатна мислити і реально навчатись усе це бачить і при першій можливості залишає країну, де зруйнована людська спільнота, рятуючись втечею за кордон. Управляти державою, галузями народного господарства, розвивати науку, освіту, культуру, творити мистецтво нікому, що надзвичайно подобається Московії. І про це на багатьох антиукраїнських каналах волають московські проповідники.

З перших років незалежності українці вимагали і продовжують вимагати від урядовців, що приходять до влади кардинальних змін, які б дотримувались курсу України до європейських стандартів, зміцнення незалежності від Московії, підвищення економічного і культурного рівня життя народу, відновити історію та древні

традиції. Впродовж трьох десятиліть цього майже не відбулося і основні причини в тому, що: а/ у перші два десятиліття незалежності уряди України формувались із спеціалістів вихованих на принципах московсько-більшовицької ідеології, бо інших не існувало, які дивились у сторону Москви: б/ у третьому десятилітті уряди України формувались з людей, частина яких виховувались, а частина народилась у незалежній Україні, але їхнє виховання і духовна генетика ще залишається часів московської колонізації. Вимагати від таких урядів щось кардинально змінити неможливо, слід допомагати йому, а це має робити кожен українець, бо для зміцнення одержаної незалежності потребується, як уже відмічалось, не менше як три-чотири покоління.

4.5.3. Майбутнє Української державності, культури і духовності

*На историческую сцену выступило
украинское возрождение.*

В. Вернадський

Промайнуло 70 років більшовицького правління, більшовицький Радянський Союз розпався і Україна отримала незалежність, яка надала широкі права боротися за свободу, щоб повернути колишню славу шанованої древньої країни Русь. Розпочали господарювати і управляти країною нащадки колишніх рабів, бобилів, наймитів – голоти, бо еліту забирали москалі, а тих, що залишався, духовно і фізично знищували. Що ж вони, нащадки колишніх рабів, вдіяли. Передусім віддали потужну ядерну зброю, не простеживши про забезпечення гарантій держав, що забирали зброю; великі підприємства передавались особами, які ніколи не були прихильниками українського народу й незалежної держави, нерідко авантюристам, які працювали і працюють не на державу; ліквідували великі сільськогосподарські підприємства і земля перейшла у віддання великих агрохолдингів, які також працюють на особисті інтереси, село зникає, бо немає робочих місць, не народжуються діти, зникають школи і охорона здоров'я; ліквідували профтехучилища і технікуми, перетворивши їх на інститути для здобуття вищої освіти

всіма за платню; тепер молодь з вищою освітою, нерідко купленою, шукає роботи або втікає за кордон, де виконує чорнову роботу, а в Україні підприємці шукають штукатурів, мулярів, будівельників, верстатників, шоферів і багатьох інших спеціалістів.

Тепер не дуже бажають ставати агрономами і механізатори, бо в сільській місцевості немає роботи, недалекий час, коли аграрні університети, які є майже у кожній області будуть закриватися, бо агрохолдингам спеціалісти не потрібні. Отже, після Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання 1942–1952 рр. та Революції гідності (2014–2015 рр.) майже нічого не змінилося у поведінці українського народу, який так і не оголтувся після спустошливих століть колонізації.

В усі періоди неволі колонізатори намагалися зруйнувати основи української нації як стійкої історичної спільності людей, що визначається соціальними зв'язками певної формації і характеризується специфічними етнічними рисами, зумовленими особливостями економічного й культурного розвитку, спільністю території, мови, побуту, традицій і звичаїв, а також відображення цих факторів на класовій основі в суспільній свідомості й суспільній психології. З більшості національних рис українців, навіть свідомість і психологію колонізатори зруйнували, окрім побуту, традицій і звичаїв, а слово «націоналіст» в Україні було найнебезпечнішим для особистостей української нації. Ось за відновлення національних складових йшли битви з 1648 р. до 2020 р., але повністю відновити втрачене ще не вдалося.

Треба мати на увазі, що Московія в сучасному стані ніколи добровільно не відмовиться від зазіхання на Україну, її народ і ресурси, чого ще значна частина українців не зрозуміли. У нас є усі підстави прислухатися до думки відомого українського політика, дипломата, письменника і лікаря Юрія Щербака: «Ті, хто сьогодні вірить у добрі наміри Росії, щодо України, належать або до ворогів українського народу, ненавидять нашу державу й нашу волю до незалежності, або страждають на історичну амнезію й належать до групи невиліковних ідіотів»⁷¹⁴.

⁷¹⁴ Щербак Ю. Україна в епоху війни миру: книга підсумків і пророцтв. Київ: Ярославів Вал, 2019.

Реальний стан відносин з Московією знають усі президенти і уряди періоду незалежності (1991–2020 рр.), але вдяти щось важко, бо вся Україна нашпигована представниками Московії в усіх сферах суспільного життя. Відповідаючи на запитання Д. Гордона, чи поверне Путін Крим і Донбас, недавній Прем'єр-міністр України А. Яценюк відповів⁷¹⁵ «Знаете, чего он хочет при своей жизни? Получитъ всю Украину! Он этим живет. ...Основное его целеполагание – это Украина». Не випадково, коли уряд А. Яценюка розробив і розпочав виконувати програму «Стіна», яка передбачає формування реального кордону (оборонні, спостережні, контрольні смуги, вали і загородження) між Україною і Московією, зразу в Україні піднявся шум проти цієї програми, страшенно критикували главу уряду, щоб її припинити: «Мы тогда проводили демаркацию и делимитацию с россиянами, и они страшно не хотели, чтобы была граница». Дещо здійснено, але мало, бо в усіх сферах державного управління ще діє «п'ята колона», яка існує за планами Московії.

Майбутнє України буде гарним при умові, що їй вдасться утриматися від повернення до Московії, яку очікую нечуване після падіння теперішньої московської влади (2020 р.): «Отравленные земли и реки, вырубленные леса, загрязненный радиацией север, сожженная и отданная китайцам Сибирь... Остается лишь разграбленная территория с воинственными нукерами Кадырова, тысячами вооруженных военнослужащих и реальной опасностью страшной гражданской войны»⁷¹⁶.

Молодь, що народжується уже після 1991 р. хоче жити як в цивілізованих країнах, щоб не було війни, народжувати дітей не для війни, але москалі цього не дозволяють, а тому молодь рятується втечею за кордон, щоб подалі від безпорядків. Народ, зокрема й молодь, не вірить у свої сили, очікуючи, що хтось щось здійснить у їхній країні й вони будуть жити спокійно, з'явиться потреба у робочих руках, особливо кращих і «одаренных». Надія передається від батьків до дітей з давнини часів колонізації, що за них будуть думати колонізатори і прикажуть, що і як робити. Ніхто не бажає

⁷¹⁵ *Бульвар Гордона*. 2019. № 44. Октябрь.

⁷¹⁶ *Бульвар Гордона*. 2019. № 43. Октябрь.

жити як в Європі: не давати і не брати взятку; не красти, як привчали більшовики – колоски, сіно і гичку для корови, солому для палива, що тепер проявляється у величезних крадіжках з бюджету, на митницях, на продажах газу, у торгівлі й безліч крадіжок; продаються власні голоси на виборах та різні сумнівні підтримки; розкрадання кредитів, одержаний від іноземних запозичень, все, що створюється в країні розкрадається. Водночас ніхто не бажає зробити добро, мовчки без шуму і навіть платні, щось добре здійснити для держави, підприємства, народу, бо саме з цього розпочинається цивілізована держава.

Поряд із внутрішніми існують й зовнішні складнощі руху України до свободи, щоб стати європейською країною і членом НАТО. Важко Україні звідусюди: а) з одного боку, колишні колонізатори, найперше москалі стають на заваді руху в бік Євросоюзу і НАТО; б) в середині країни до третини промоскалів, українських запроданців, які їм допомагають; в) чомусь і деякі європейські країни, як і в минулому, не дуже підтримують українців, більше хиляться до Московії; г) навіть преса іноземна іноді некоректно поводить. Як-то шведсько-американський економіст Андерс Аслунд пояснив у пресі⁷¹⁷, що західні журналісти сидять у Москві, приїздять на 2–3 дні в Україну, не зрозуміло з ким зустрічаються і після цього пишуть про країну статті, в яких немає правди. Це велика проблема для України, бо ці журналісти формують несправедливу думку серед народів світу про українців і Україну. Москва це використовує у гібридній війні проти українців та їхніх союзників, особливо США.

Незламний український дух випробуваний упродовж 750 років під чужинською колонізацією відродить українську державу, націю і народ. Москалі у 2014 р. розпочали війну проти України, наперед знищивши українські збройні сили, приславши своїх міністрів оборони, з дозволу тодішнього президента-зрадника України, інші силові структури були під московським командуванням. Український народ самостійно організувався і захистив свою Батьківщину. Про український дух нагадує ворогам оборона Донецького аеропорту, де кіборги утримували впродовж 242 днів напад москалів,

⁷¹⁷ *Бульвар Гордона*. 2018. № 33. Серпень.

понісни найбільші втрати 20 січня 2014 р., а загалом там загинуло понад 100–200 воїнів.

Коли висловлюється думка про подолання результатів 750-літньої колонізації рабства, то мається на увазі не тільки духовна, моральна і матеріальна складова, треба змінити навіть усе будівництво, в якому перебуває державна влада усіх рівнів управління. Адже українська влада працює у будинках, в яких московські колонізатори придушували український рух, катували і вбивали прогресивних українців: будинок Кабінету Міністрів був збудований для розташування репресивного органу Московії (НКВД), підвали якого, де провадилися тортури і вбивства, дотепер ще не вивчені і вони законсервовані; в теперішній Адміністрації президента розташовувався штаб Київського військового округу, де приймалися агресивні рішення та відбувалися військові трибунали, які засуджували до страти і там же виконували рішення; концерти і вистави кияни дивляться у Жовтневому палаці, який був центром допитів і розстрілів; не краще використовувалась будівля, де тепер розташована Верховна Рада і будівлі навколо неї. – О! – скільки треба ще змінити.

Нам ще варто добряче розібратися з державним Гімном України, але це у майбутньому, коли зрозуміємо, що ми є нащадками русинів, які будували і були володарями древньої європейської країни Русь, яку окупували колонізатори. Взагалі до українського гімну було і залишається цілий ряд претензій: парламент замінив слова «ще не вмерла Україна» на слова «Ще не вмерли України і слава, і воля», але сутність залишилась – очікується щось погане; українців, можливо, й світову громаду короблять слова «згинуть наші вороженьки»; викликають сумнів слова, «що ми, браття, козацького роду». Для розв'язання цієї проблеми існують думки.

Видатний українець, бас світового рівня Анатолій Кочерга розповів Д. Гордону, що теперішній гімн України треба замінити і використати творчість нашого пророка Т. Шевченка, зокрема «Реве та стогне Дніпр широкий». Головне завдання – знайти у Т. Шевченка слова для «Приспіву» і Гімн України буде найкращий, бо теперішній має чимало внутрішніх суперечностей, які можливо є завадою піднятих українцям з колін. На особисту думку автора цієї праці

бажано було б розглянути можливість використати як матеріал – Гімн України – пісню «Боже великий, єдиний» (Молитва за Україну), музика М. Лисенка, слова О. Кониського (додаток 6). У цій пісні є все: збереження волі і світла; розвивати науку і знання; виховувати дітей в любові до свого краю, яку українці розгубили за 750 років колоніальної залежності; повернення українцям національних традицій – ласки, щастя і щедроти.

Не так багато держав світу і Європи можуть пишатися історико-культурними цінностями як Русь-Україна: Кам'яна могила; Мєргелева гряда; Трипілля; долина Скіфських царів; Київські храми, особливо Софія і Печерська Лавра; ансамбль історичного центру Львова; Кам'янець-Подільський; столиця Батурин; Хортиця; резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях; українські дерев'яні церкви; замки і палаци Олеська, Підгірців, Золочева, Помор'яні і зосереджені в них мистецькі збірки; писанки і вишиванки; обряди колядок і щедрівок, веснянок і гаївок. В умовах вікової колонізації цей велетенський культурний потенціал народу древньої держави Русь був прихований, змінений, пристосований до того чи іншого колонізатора, який потребує відновлення, вивчення, захисту і демонстрації народам світу, що Україна, у якої москалі вкрали назву Русь, є великою, древньою і культурною державою.

Відновлення, захист та національне пояснення історичних цінностей не тільки звеличить принижену древню державу Русь-Україну, а й принесе прибуток через туризм. У 2017 р. країни сусіди одержали значно більший дохід від туризму, ніж Україна: Польща – 14,1 млрд дол. США, Угорщина – 8,5, Румунія – 3, Словаччина – 3, а Україна – 2 млрд дол. США, яка має можливість вийти на рівень Польщі, можливо й вище.

Про багатство нашої історії, автентичну (справжню) культуру, звичаї і традиції підтверджують архівні свідчення. Вони ж у нас за 750 років рабства також у катастрофічному стані, все знищувалось і продовжує знищуватись, що зашкоджує відновленню реальної історії. Українську історію москалі знищували систематично і невпинно, особливо архіви, а тепер коли Україна стала віддалятися від Московії, її агенти намагаються знищити й те, що залишилось, здебільшого мовби випадково, щоб українці не змогли відновити

свою древню історію. А відновлювати є що, бо найталановитіші представники Московії визнавали і писали про Русь-Україну як древню державу з високою культурою і талановитим народом.

Автору цієї праці на основі здійсненого аналізу змісту поем О.С. Пушкіна «Руслан і Людмила» та її переказ, а також вірш «Песнь о вещем Олеге», дає змогу довести⁷¹⁸: перше, поема і вірш написані винятково про Русь-Україну; друге, для написання праць великий поет використовував літописи про Русь, зокрема літопис Нестора «Повість врем'яних літ»; третє, про Московське царство в поезії не згадується. Це додаткове, але фундаментальне твердження знаменитого поета про те, що Русь-Україна є древня незалежна і відома в літописах держава Європи.

Не випадковим є сучасне знищення архівів, навіть якщо це робиться під благородним державницьким виглядом, скрізь проглядається рука московських агентів: пожежа в Кам'янець-Подільському міському архіві; крадіжки в Центральному державному історичному архіві України; крадіжки в архівах м. Львова; втрата державних архівів Донецької і Луганської областей та АР Крим; мабуть, і деякі упущення внесення змін до порядку користування документами Національного архівного фонду, здійсненого Міністром у 2018 р, багато іншого. Враховуючи, що архівна справа для України, історія якої вкрай зруйнована за часів колонізації, є важливим джерелом інформації для освіти, науки, медіа та відновлення зруйнованої історії, Московія у своїй гібридній війні, використовує усіх своїх агентів, особливо службовців, які виховані за більшовиків і сумують за минулим, знищують архіви, щоб завадити демократичному функціонуванню українського суспільства, як це передбачають рекомендації Комітету міністрів Ради Європи. Москва робить усе, щоб не дати змоги Україні повернутися до свого реального європейського становища, до Європейського Союзу. А головна причина в тому, що українці навчили москалів всьому, а самі залишилися у розбитого корита.

Українці допомогли розвитку освіти і науки в Московії: після 1657 р. направили до Москви письменників, професорів з Моги-

⁷¹⁸ Панасюк Б. Ренесанс Русі-України. Вибрані твори. Т.10, Чорнобай, 2016. С. 6–76.

лянки, духовних отців, щоб навчати відсталих людей Московського царства; винайшли ліки від фороб – чуми, холери, тифу; згодом Московія забрала в русинів древню назву їхньої країни – Русь, перетворившись із Московського царства в Русію, Росію, Великоросію; крім назви москалі в минулому ще й привласнили п'ять етнографічних областей Русі-України та Кубань, а тепер у ХХІ ст. анексували ще й Крим, окупували частину Донбасу; освоєння космосу належить українцям, які відкрили шлях у космос – автор проекту апарату для польоту в космос Микола Кибальчич родом з Коропа, творець основ космонавтики нащадок селянсько-козацького гетьмана Северина Наливайка Костянтин Цюлковський, українець Сергій Корольов став конструктором космічних ракет, методику висадки на інші планети розробив Юрій Кондратюк, за дослідженням М. Шудрі його реальне прізвище Шаргей (Кондратюк) Юрій з Полтавщини⁷¹⁹, багато здійснив для освоєння космосу Засядько, у космос злітав українець Павло Попович; сучасна грізна зброя Московії спроектована і виготовлена в Україні. Коли на Місяць висадилися американські космонавти, то уряд США заявив, що здійснили висадку за проектом українця Кондратюка. Ми назвали тільки мізерну частину того, що здійснили українці, перебуваючи в колонізації Московії, яка все привласнила. В царські та більшовицькі часи Русь-Україна була найбільш розвинутих республік СРСР, посідала перші й другі місця в Європі з виробництва багатьох видів продукції, рівня науки і освіти, що зміцнювало велику Московську імперію, але про це москалі також мовчали.

Про все це Московське царство століттями забороняло згадувати, приписуючи все москалям. Вся політика Кремля брехлива і лицемірна: говорять, що могли перемогти без українців, але із 10 воєнних фронтів п'ять були українськими; із 15 маршалів, 8 були етнічні українці; із 26 млн людей, що загинули у війні, 10 млн були українцями; із 2,8 млн людей, вивезених з СРСР до Німеччини, 2,3 млн були українці. Москва припинила дотримуватися договору про непоширення смертоносної зброї відповідно з договором, підписаним Рейганом і Горбачовим. Через таку поведінку москалів

⁷¹⁹ *Літературна Україна*. 2019. № 29–30. 17 серпня.

американці вийшли з цього договору і зразу в серпні 2019 р. продемонстрували свої потужні, швидкісні й точні ракети. Не забарився відповісти і президент Московії Путін, давши наказ своїм міністерствам відповісти належним чином американцям. Керівник Московії, даючи такий наказ своїм підлеглим, не врахував, що: перше, українці уже не зможуть нічим москалям допомогти у розробці якісних технологій; друге, всі попередні технології щодо виробництва ядерної зброї москалі вкрали в американців, а тепер щось вкрасти буде важкувато і українці не будуть творити зброю, яку москалі люблять.

Просвітили недорозвинуте Московське царство, допомагали в усьому Московській імперії. Коли ж через 750 років українці одержали незалежність, то управляти державою чомусь стало важко, – чому? Українців виховували мов рабів і про це є чимало прикладів, про це повідомляють керівники України, які очолювали рух українців до свободи. Мовби держава існує під чужинською владою, є народ, але в битвах за свободу виявляється, що дуже мало людей з широким розмахом: майже немає людей з державницькою думкою; недостатньо людей, на яких можна покластися при будь-яких складних обставинах; у більшості українців мало внутрішньої дисципліновано й витривалості; багато теперішніх українських політиків не здатні стати вище дрібних особистий амбіцій та інтересів; молодь мало визнає авторитет старших, досвідчених людей.

Українська наука й освіта, яку використали московські колонізатори для власного розвитку, тепер в Україні занедбані. Враховуючи, що в сучасний період людства, наука охоплює усі сфери життєдіяльності народу, держава має винести науку та освіту на перше місце у суспільстві, які тільки й здатні допомогти перебудувати руйнацію державного устрою, відродити нову інтелігенцію і цивілізовано вплинути на поліпшення свідомості народу після багатовікового рабства, що не так легко. Владі не слід забувати, що вся матеріальна й духовна культура є результат наукової думки і наукової творчості. Отож немає науки, немає культури, а немає культури, то немає сенсу, звичайно й коштів, для утримання високооплачуваних державних чиновників усіх рангів. Отже, наукова думка і наукова творчість, впливаючи на розвиток культури, створює процес

зростання культурного розвитку людства. В Україні влада такого розуміння ставлення до науки ще не зрозуміла, бо про неї упродовж 30 років незалежності немає й мови, мовби забули.

Німці, мабуть, перші, хто виплачує борги тим, кого забирали до Німеччини й вони там працювали на німців, кого утримували в концтаборах, якщоД другій світовій війні. Німці навіть вибачилися перед поляками за напад на Польщу в 1939 р., коли 1 вересня 2019 р. відзначали у Варшаві 80-річчя початку Другої світової війни. До речі, запрошено на відзначення трагедії представників 40 країн світу, окрім представника Московії, яка разом з гітлерівцями, відповідно до таємного договору, розділила Польщу навпіл. Цей приклад має бути використаний українцями до своїх колонізаторів, які віками експлуатували не окремих людей, а цілу країну. Якщо виключити таку країну як Литва, яка, утримуючи у підданстві Русь-Україну, але не експлуатувала, а давала можливість розвиватись, то основними колонізаторами, які мають очистити свою совість від вікового гноблення і матеріального та духовного обкрадання українців, є Польща і Московія.

Польща уже проявляє дружні стосунки до України, деякі історичні розбіжності минулого вирішуються дипломатичним шляхом. Московія, що нанесла найбільше духовної, матеріальної, наукової і територіальної шкоди Україні продовжує намагатися повернути українців у московське рабство. Правовики, економісти, фінансисти і юристи мають визначити подання до світових організацій про обсяг і нормативи відшкодувань Московією за 350 р. (1657–1991 рр.) колонізації. Таке у світовій практиці уже існує, окрім Німеччини, виставляють свої вимоги чорношкірі активісти до влади США за роки рабства, за торгівлю рабами в минулому були виставлені вимоги до багатьох країн Європи, подібне має бути розпочате українцями до Московії. Такі вимоги мають право на практичне застосування, щоб не кортіло в майбутньому колонізувати українців.

Українці повертаються до Європейської спільноти, яких колонізатори відірвали і здійснили так, щоб про українців-русинів взагалі забули. Територія України розташована в центрі Європи, українці в славні древні часи були поважним європейським народом. Народ український має величезні якості, які теперішній європейський

народ ще не вивчив, хоча є і деякі відмінності, як результат багато-вікового колонізаційного рабства. Звичайно, цьому будуть присвячені наукові дослідження майбутніх поколінь, але загальні параметри особливостей українців і європейців, можемо звести до такого.

Українці значно відрізняються від багатьох народів світу своїми традиціями, особливістю яких є багато того, чого немає в інших народів: українці влаштовують толоку і до них приходять разом безплатно працювати, після праці вечеря та пісні; тільки в українців традиційно склалося так, що весілля, родини, хрестини, іменини, поминки відзначали гуртом – родичі близькі й далекі, сусіди, товариші дитинства та співпрацівники на роботі; якщо який успіх, будь-який, то його відзначали – чаєм, соком, горілкою, вечерею, обідом; якщо біда у сусіда, то всі допомагають, навіть, коли не дуже товаришували. Якщо весілля, то на нього запрошується майже все село: своїх родичів чи друзів запрошує сім'я молодого; молода також запрошує усіх родичів і близьких своєї сім'ї.

За кордоном, зокрема в Європі, подібного немає і в згадці: ніхто, нікого і ніколи не запрошує додому на чай, каву чи горілку за будь-яких обставин. Весілля чи хрестини не набувають такого розмаху, як в українців. Якщо буває, що запрошують сусідів чи близьких на обід чи вечерю, то вони приходять зі своїми продуктами чи грішми для розрахунку в кафе, іншого не буває.

У селах, містах, великих і середніх, при будь-яких обставинах складнощів людині, знайдуться люди, які не пройдуть мимо, щоб не допомогти. Людині може бути зле і хтось дає ліки, підтримає, щоб не впав, чи будь-що. За кордоном, зокрема в Європі, такого немає. Як розповів Анатолій Кочерга Д. Гордону в одному із міст Німеччини біля нього зупинились на мотоциклі два чорного кольору молодика, щоб відібрати годинника, мабуть слідували за ним. Коли з'ясувалось, що годинника не було, то вистрілили в ногу і самі зникли. Вмить всі люди навкруги зникли, позачиняли двері, ніхто не підійшов, щоб допомогти чи потелефонувати в поліцію. Знаменитому українському басу довелося самотійно на одній з вулиць міста Європи перев'язувати ногу, щоб зупинити кров, але, лежачи понад годину втратив 3,5 літра крові, ледве вижив. Це реальна відмінність українців від європейців, можливо й інших народів світу.

Водночас українці, перебуваючи 750 років у колонізаційній неволі, виробили в собі багато прикрого негативного і переважно через те, щоб вижити і захиститись. Відсутність держави століттями, яка б захищала свого громадянина. Українці сподівались виключно на себе, що породило багато негативних рис: «Моя хата з скраю, я нічого не знаю»; доноси на оточуючих; зрада і недотримання слова; відсутність любові до своєї держави, якої практично й не існувало; зневіра у можливість допомоги чи захисту від держави. Важка доля в українського народу, а тому, коли думаєш про майбутнє багатостраждального народу, то стає очевидним, що йому треба ще багато років очищатися від лущиння багатовікового рабства. Адже дивина, на 30 році незалежності політики і керівники держави прийшли до тями і заявили, що в Україні «суцільна гуманітарна катастрофа», а це освіта, наука, мистецтво, література, духовність, історія. Тут слід врахувати дослідження, що коли дитина народилася і виросла у певних умовах життя та виховання, то ніякі сили, здебільшого повністю, не здатні змінити її поведінку, духовність і мислення.

Більшість українців не вчилися дбати про державу, вони її як сутність просто не розуміють, адже Україна була частиною Московії, а тому Україну спокійно залишали, як жоден народ світу. Впродовж багатьох століть українці тільки народжувалися в Русі-Україні, а після цього більша частина, особливо талановита, переселяється в інші країни світу, особливо Московію, так не робить жоден народ світу, окрім тих, де рабство продовжується. У пресі нерідко звучать запитання – чому українці за кордоном добре працюють, а дома погано і ще й втікають з країни? В Україні ще діє колоніальна система, що формувалась століттями, а тому її не всі витримують і втікають.

Таким чином в Україні залишається менш талановита частина народу, яка звикла працювати не розумово, а фізично, що і вимагали колонізатори. Через це в країні створився низький рівень культури загалом, а це призводило до того, що навіть ті таланти, які залишались в країні, не шанувались, їх обмежували, створювали важкі умови для життя, а коли така зневага підтримувалась ще й колонізаторами, то їх знищували духовно і фізично. Саме багатовікове рабство і відсутність держави призвело до того, що в Україні таланти – вчені, композитори, співаки, архітектори, письменники, поети, державні

управлінці, не цінувались і не цінуються дотепер, вони або спасаються втечею за кордон, або рятуються на своїй Батьківщині.

Нам належить цінувати ті особистості, які принесли Україні добро, а не тих, які служили колонізаторам. У нас же керівників української держави, які вважали Україну складовою Московії або продовжують мати тісні зв'язки, цінуються: М. Грушевський; В. Винниченко; П. Скоропадський; Л. Кравчук; Л. Кучма; В. Ющенко; П. Порошенко. Цих же керівників держави української Московія приводила до влади, підтримувала і вихваляла. Справедливо сказав представник нового покоління українського народу, захисник України від Московського нападу 2014 р. А. Білецький: «Одинаково оцененных исторических персонажей у нас с Москвией быть не может, и то, что для Московии – гадость, мерзость и так далее, для нас – люди, которые нас вперед в самые тяжелые дни вывели⁷²⁰». Герої, що відстоювали українську незалежність від Московії: Б. Хмельницький; І. Мазепа; С. Петлюра; Є. Коновалець; С. Бандера; Р. Шухевич; В. Чорновіл; Л. Лук'яненко. Саме цих героїв Московія ненавиділа і всіляко фізично знищувала.

Проживаючи в повній колонізаційній залежності від інших держав, але реагуючи на несправедливість оточуючого і конкретних людей, українці вимушені були реагувати, щоб виправити становище, знаючи, що за це будуть репресовані, а тому привчались таємно – писати, повідомляти, що поступово укорінилось у тих негативах, які в українців в генах і доноси, і зрада, і недотримання слова, і багато іншого. Як описують письменники (Ю. Мушкетик), що коли його травили в комуністичну епоху, то чимало товаришів його покинули, перестали спілкуватися, мовби й не відають один про одного, що спонукало його написати книгу про таку зраду «Біла тінь».

Загалом треба визнати, що колонізатори, особливо москалі, окупували не тільки територію України, вони також здійснювали окупацію українських душ, що посилювало суцільне поневолення. Тому Україна і її народ мають майбутнє, повернуть славне минуле великої європейської держави, але при умові, коли позбудемось суцільного духовного рабства.

⁷²⁰ *Бульвар Гордона*. 2019. № 35. Август.

4.5.3.1. Ставлення до України європейських країн

*Не буде світ нас поважати -
Як не шануємось самі.*

Вадим Крищенко

Древня історія свідчить, що країна Русь була і є європейською країною, розум руського, тепер українського, народу не менший від народів Європи, він лише приспаний рабськими умовами колонізаторів, і як тільки народ прокинеться від рабського сну, то неодмінно з'явиться надія⁷²¹. Згадаймо Анну Ярославну Київську, що прямувала європейськими просторами до Парижу, вона була освічена і принесла багато користі французькому народу. Для повернення до європейського рівня у духовності знадобиться період не менше трьох-чотирьох поколінь, адже: «Самостоятельною государственною жизнью украинский народ жил сравнительно недолго, в древнем периоде своей истории и затем, уже урывками только, в позднейших столетиях. Начиная с XIV века (1362 г. – Б. П.) он входит в состав иных, чужих государств, – то служа пассивным объектом их управления, то стоя в более или менее определенной и резкой оппозиции этому управлению»⁷²². Одначе духовна руйнація не є підставою для затримки прийняття України до Євросоюзу і НАТО, бо духовність українців не агресивна, а працездатність була і залишається високоефективною.

Діяльність провідників рухів українців до свободи від московської колонізації потім визначала і визначає дотепер ставлення народів Європи і світу до української незалежності. Проте, як свідчать документи М. Грушевський, В. Винниченко та П. Скоропадський, перші керівники української влади часів революції 1917–1921 рр., на жаль дотримувалися думки про «федерацію». Саме з таких причин у часи Української революції 1917–1921 рр. українським урядам так і не вдалося змусити європейців визнати права української нації на її самостійне державне життя. Не змінилася думка більшості керівників держави і після одержання Україною

⁷²¹ Панасюк Б.Я. Збувається надія (Прошай, немытая Россия). Чорнобай, 2015.

⁷²² Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. Киев, Лыбидь, 1991. С. 17.

незалежності. Європейські лідери чомусь твердо дотримувалися думки про доцільність федеративного існування Московської імперії, а тому європейці намагалися переконувати українців, як і інші народи Московії, до федеративного співжиття з нею.

Лише одиниці в уряді тих часів були противниками «федералізації» з Московією, зокрема С. Петлюра, Є. Коновалець, які нагадували європейцям і українцям: «Ми повинні скомпроментувати ідею реставрації великої Росії, як ідею нереальну, штучну і невідгідну для Європи, виставляючи плян поділу її, як найбільш доцільне розв'язання остогидлої, неспокоїної справи, що все таїла в собі погрозу і небезпеку для Європи, що й тепер таїть в собі ті ж самі тенденції»⁷²³. Такі справедливі слова минулого досить влучно характеризують сучасне (XXI ст.) становище стосовно неефективних відносин Європи до України, яка зазнає агресії з боку Московії і реальну загрозу Московії для самої Європи.

Українська беззахисність продовжується з часів Визвольної війни Б. Хмельницького 1649–1657 рр., коли жодна країна Європи не подала руку Україні, щоб позбутися колонізації Московії. У сучасних умовах, а це уже XXI ст., ілюзії щодо сприятливого ставлення провідних європейських країн поступово втрачаються, що дає змогу прогресивним прошаркам українців чіткіше визначати національні позиції стосовно незалежності. В основу має бути покладено проголошення державного політичного курсу вступу до ЄС, НАТО і безвізовий режим у відносинах з багатьма країнами Європи для українців. Україна як древня країна в минулому була поряд з такими країнами, як Франція, Німеччина, Італія, а тому наперекір Московії та деяким європейським політикам, українці відновлять свій європейський статус при будь-яких умовах, навіть у битвах.

На превеликий жаль, тепер Європа втратила пильність, забувши про підступність москалів, які багато шкоди приносили і німцям, і французам, і англійцям, особливо полякам, не кажучи про українців. Тепер українці, по суті, захищають Європу від москалів, а німці домовляються з ними про постачання газу в Німеччину в обхід України через Північний океан. Як засвідчує історія минулого

⁷²³ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 254.

і сучасна реальність захоплення українських територій москалям, коли французи та німці впродовж п'яти років тільки подають вигляд, що допомагають протистояти москалям, надіятись на допомогу більшості європейських країн марно. Українській владі не слід забувати історію, яка свідчить, що саме Антанта (Англія, Франція, Московія) та ще й Німеччина в роки Першої світової війни сприяли поразці Української революції 1917–1921 рр., а тому Україна так і залишилась у складі Московії.

Подібні намагання проглядаються й тепер, коли Московія розпочала війну проти України, а сучасна Антанта, тобто Франція, Німеччина та Московія стримують виконання Мінських умов виведення ворожих військ. Світ уже розуміє становище України і про це пишуть письменники «Тоді як громадяни ЄС часто розглядають російсько-українську війну з проросійської позиції як громадянську війну, конфлікт між братніми народами або зіткнення націоналістів, багато українців, бачать у європейських реакціях на війну спробу загравати з диктатором і лукавство деяких європейських політиків, яким важливіше отримати дивіденди, ніж реалізувати цінності, які вони самі проголосили»⁷²⁴. Провідні європейські політики публічно демонструють прихильність до московського політика, яка порушує політичну рівновагу в Європі, закликаючи українців співпрацювати з агресором Путіним.

З часів колонізації татарами, литовцями, поляками і москалями українці завжди були принижені: для москалів українці були меншим братом і хохлом; для німців –унтерменшами; для поляків – бидлом і хлопом; для татар – рабами; лише литовці ставились до українців як до людей. Європейські держави майже ніколи не допомагали українцям у боротьбі за незалежну державу, мабуть, через те, що українці в роки колонізації не мали між собою згоди, не працювали на користь України, а допомагали будувати інші держави, не шанували своє і себе, не любили свою державу, мову та історію, не мали патріотизму, як народи інших держав.

З давнини простежується, що українці більше дбають про інтереси інших народів ніж про свій народ і державу. Мов би про сучасність

⁷²⁴ Жадан С. Neue Zurcher Zeitung. Швейцарське видання.

пише С. Петлюра «Коли самотня армія українська в обороні всесвітньої культури являла високий зразок мужності і легендарної відваги, великі держави Європи не хотіли розуміти змагань наших національних, не хотіли відчутти власних своїх інтересів. Тероризована більшовицькою загрозою Європа готова була допомагати таким безнадійним авантюрам, як спроби Денікіна – Врангеля, і свідомо закривала очі свої на криваву боротьбу України, Білоруси, Дону, Кубані, Грузії та інших народів Кавказу. Зачарована споминами про колишню могутню Росію, великодержавна Європа не хотіла допомогти змаганням народів, що творили власні демократичні держави і спільними силами бажали спинити криваву хвилю комуністичного імперіалізму московського. ...Ти великий народ, продовжував традиційну місію боронити Західну Європу від варварів Сходу»⁷²⁵.

Зайвий раз на конкретному українському прикладі підтверджується, що історія повторюється, адже й тепер, у XXI ст., усі спостерігають, що Україна своїми силами і дочками боронить Європу від Московії, а тому робимо з неї висновок. З усього видно, що Московія тримає під прицілом Молдову, Грузію, веде гібридну війну проти України, а Європа мовчить, керівники Франції, Німеччини, Італії, Чехії, Угорщини, інших країни відкрито співпрацюють з керівництвом Московії, яка вбиває щодня українців у гібридній війні. Значну частину території Грузії москалі забрали, а Європа мовчить. Історія свідчить, що і у XXI ст. Європа не допоможе Україні, а тому й українцям, і грузинам, і молдованам в усьому треба триматися США, іншого виходу немає. «Комплекс несприятливих обставин зобов'язує нашу державу шукати порятунку не лише в організації своєї мілітарної сили для захисту від зовнішніх небезпек, не лише в утворенні в себе дома технічних засобів оборони, а і в площині певних політичних комбінацій – договорів та союзів, за допомогою котрих оборонні інтереси нашого краю можна зробити більш певними та міцними»⁷²⁶.

Слід зауважити про існування певних причин, що європейські країни не підтримували українців в роки битв за незалежність: про

⁷²⁵ Симон Петлюра. Статті. К., «Дніпро», 1993. С. 229

⁷²⁶ Петлюра С. Статті. К.; «Дніпро». 1993. С. 280.

цеє приклади часів Б. Хмельницького; Української революції 1917–1921 рр.; жахливих часів Українського повстання 1942–1952 рр.; часів після одержання незалежності, коли мовби підтримують, але коли Московія загарбує Крим і Донбас, а європейці мовчать, показуючи, що діють. Ведення розмов, що, мовляв, Захід втомився від української держави не правильне, бо держави як такої ще не відбулося, адже її українці не мають уже 750 років. Треба думати, що основна причина несправедливого ставлення європейців до українців полягає в такому: європейці не сприймають українців як достатньо самостійну націю, яка, втративши у минулому велику і древню державу Русь, перетворилась у народ, що або обслуговує потреби інших держав, або перебуває під залежністю колонізаторів. Це і слід наступним поколінням українців виправляти.

Ще не вдалося українцям збудувати державу, і в ній продовжували господарювати московські колонізатори. Українці древній народ, їх держава велика і міцна, яка була відома в Європі як високоосвічена країна, але уже багато століть відновити державу не можуть українці, хоча спроможні. Ось яку ситуацію оприлюднив Богдан Горинь⁷²⁷, яка склалася після закінчення Другої світової війни. Закінчувалась війна, український народ, пересвідчившись у 1922–1941 рр. про жорстокість більшовицької колонізаційної влади, масово рятувались втечею до країн Європи, разом з відступом німецьких військ. Всі українські втікачі були зосереджені у 125 таборах і в них налічувалося майже двісті тисяч українців, які мали умовну організаційну структуру, яку Б. Горинь назвав «Табірна Україна», що мала умовну столицю Мюнхен. В усіх громадах Табірної України перебували винятково українці, оскільки кожна нація мала свої табори – українці, поляки, литовці, євреї.

У роки післявоєнної розрухи в Німеччині працювали українці надзвичайно ефективно і за 1945–1951 рр. було досягнуто найвищого рівня в організації громадського, культурного, освітнього, релігійного і господарського життя: відкрито 102 народні школи, 35 гімназій, 12 середніх шкіл, 43 спеціальні школи, відкрито

⁷²⁷ Горинь Б. Святослав Гординський на тлі доби. Книга друга. Київ: Ярославів вал, 2018.

Український технічно-господарський інститут; видано 232 періодичних видання і 818 книг; виходила газета «Українська трибуна» накладом 11 тис. примірників та «Час» накладом 10 тис. примірників; молодь вступала до університетів; робітники працювали в майстернях – столярних, кравецьких, вишивальних, інших. Державне управління Табірною Україною було ефективним, що, мабуть, потребує детального вивчення, щоб відповісти на питання, – що завадило українцям будувати Велику Україну на власній землі у 1917–1921 рр. в часи розрухи і що сприяло ефективно будувати «Табірну Україну» 1945–1951 рр. в часи розрухи на чужій землі?

В часи Української революції 1917–1921 рр. Україна, особливо в роки Директорії, коли ставилось завдання вибороти незалежність, на відміну від федерації у складі Московії, перебувала під страшним утиском не тільки Московії, а й більшості країн Європи. На теренах України у ці роки протистояло дві потужні блоки країн – Антанта⁷²⁸ (Великобританія, Франція та Росія) і Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина та Італія), протистояння між якими стало причиною Першої світової війни 1914–1918 рр.

Перебуваючи на території України в роки Української революції, ці два блоки країн нанесли найбільшої руйнації у боротьбі українців за свою незалежність. Країни Антанти підтримували царську Росію, виступаючи проти більшовиків, а тому вони всіляко протистояли Директорії, яка ставила за мету вести битву з більшовиками і відокремитися від Московії загалом. Тому блок Антанти поблажливо ставився до Української Центральної Ради, оскільки М. Грушевський і В. Винниченко були за федерацію з Московією і проти незалежності, спокійно ставились і до уряду Гетьманату П. Скоропадського, який також дотримувався федералізму з Московією. А ось уряд Директорії блоку країн Антанти не сподобався, який стояв на позиції повного відокремлення від Московії і здобуття незалежності.

На початку 1920-х років ХХ ст. блок Антанти розпався, спричинивши занадто багато негараздів для знищення України як

⁷²⁸ Антанта – (франц. – «сердечна згода»), сформована ще у 1907 р., згодом приєднались США, Японія, інші.

самостійної держави, що болісно проявляється ще й тепер в часи незалежності та має бути прикладом для сучасних державотворців, знаючи, що історія повторюється. Блок країн Антанти передусім перешкоджав територіальній єдності України: на Паризькій «мирній» конференції 1919–1920 рр. санкціонували загарбання Польщею Східної Галичини і Західної Волині; за Сен-Жерменським мирним договором 1919 р. Румунії було передано всю Буковину; за Тріанонським мирним договором 1920 р. до Чехословаччини включено Закарпатську Україну. Блок країн Антанти підтримував військовою силою і зброєю армію Денікіна «який, ... обернув проти нас гармати й кріси, які отримав від Антанти»⁷²⁹, що проводив шовіністичну політику «єдиної і неділимій Росії», його режим не визнавав української нації, української мови, культури та історії, українці переслідувались і знищувались.

Більше того, українці ведуть битву за незалежність, їхня держава зайнята ворогами, повсюди розруха, третина українських вояків без взуття, одягу і білизни, а головне відсутність ліків, через що народ вмирає від тифу, а військо від поранень. Блок країн Антанта (Франція, Англія, США, Японія, інші країни) навіть шкодили уряду Директорії, що видно зі слів С. Петлюри до французького публіциста Жана Пелісьє: «Ми не маємо ліків; тиф, ряди нашої армії тнуть ... А антантські держави, які проголошують високі принципи, забороняють Червоному Хрестові прибути до нас! Ми вмираємо, а Антанта, мов Пилат, вмиває руки. ... Нехай французький уряд зніме блокаду і дасть змогу купити для нашої армії і народу ліки»⁷³⁰.

Отож, простежується основна задача Антанти, де присутня Московія, не допустити відокремлення України від Московії. Денікіна і його армію підтримували через те, що він за «неділиму Росію», саме цей царський генерал, очоливши Добровольчу армію та козачі війська Дону й Кубані, одержав від країн Антанти зброю, у жовтні 1919 р. окупував майже усю Україну, що сприяло переходу Галицької армії на бік білогвардійців Денікіна. Це завдало майже непоправної стратегічної і матеріальної шкоди уряду та армії

⁷²⁹ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 186.

⁷³⁰ *Петлюра Симон*. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 187.

Директорії, що змусило владу залишити райони Кам'янця-Подільського, Проскурова (Хмельницький) та Старокостянтинова і перейти в інші, небезпечні місця для дислокації та відпочинку.

Нарешті більшовики підіслали злодіїв, які в районі Любара ще й пограбували державну скарбницю, як це здійснив пізніше, також московський посланець, Янукович. Усе це зруйнувало державний, військовий і фінансовий апарат, країна і армія були поставлені у надзвичайно скрутне і матеріальне, управлінське становище, що спонукало уряд Української Народної Республіки перейти на інші способи боротьби не стільки за незалежність, скільки за державність. Не кращим є ставлення багатьох країн Європи тепер, коли Україна веде битву за незалежність після 1991 р., особливо коли Московія розпочала в 2014 р. війну проти України. Так, французький президент на словах підтримує українського президента, але постійно їздить до Москви і про щось там домовляються, а москалі як вели так і ведуть війну проти України.

Не кращі справи і з Троїстим союзом (Німеччина, Австро-Угорщина та Італія). Німецький канцлер, як і французький президент добре спілкуються з українським президентом, але газову трубу разом з Московією, мимо України продовжують невпинно будувати, а москалі вбивають українців. Тобто Франція і Німеччина, колишні члени Антанти, як ставились, так і ставляться до України – кепсько. Коли у вересні 2019 р. стало відомо, що у розмові з Президентом України Президент США сказав, що тільки США допомагають Україні в протистоянні Московії, а європейські держави ухиляються і Президент України це підтвердив, то зчинився великий сумбур багатьох європейських державних діячів, що свідчить про справедливність сказаного.

Чому Україна не може одержати допомоги від країн Європи у боротьбі з Московією? Більше того, світ прийшов до шоку у червні 2019 р., коли Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) 118 голосами ухвалила рішення запросити назад членів Московії, які були позбавлені місця у цій організації у 2014 р., коли Московія анексувала Крим і розпочала війну проти України на Донбасі. Війна продовжується, Крим включений до складу Московії, а уряди Франції, Німеччини та Італії ініціювали повернути московських

політиків до ПАРЄ. Українці мають задуматися над своєю долею, бо проблема складна й розпочиналась вона з давнини і потребує пояснення.

Як в часи Директорії Угорщина протистояла Українській революції за свободу, так і в часи незалежності (після 1991 р.) гальмує рух України до ЄС та НАТО. У липні 2018 р. комісія НАТО мала розглядати нормативи України, які вона виконує щодо вступу до цієї організації, але Угорщина, посилаючись на мовби недостатню увагу української влади до питання мови угорського населення на Закарпатті, блокує це засідання і воно відкладається на роки, тобто діють, як і в минулому, в інтересах Московії.

На шостому році Українського повстання 1942–1952 рр. у 1948 р. Командир УПА Р. Шухевич як голова Генерального секретаріату УГВР Р. Лозовський, розповів⁷³¹: «З Львівської, Станіславської, Тернопільської, Дрогобичської, Чернівецької, Рівненської й Волинської областей, під час останнього вивозу вивезено 150 тисяч українців, серед них найбільше жінок, дітей, стариків. ... На ешелонах умішували цинічні написи: «Евакуйовані з-під бандерівського терору». ... Більшовицькі злочинці застосовують вивіз українського населення у «віддалені області Радянського Союзу» як засіб масового фізичного винищення українського народу. Цей засіб вони широко застосовують уже впродовж 30 років. Історія людства не знає подібних прикладів фізичного винищення поневолених народів». Далі Головний командувач УПА Р. Шухевич (Р. Лозовський) з гіркотою розповідає: «Кожна чесна й проінформована людина за кордоном протестує проти такої злочинної політики більшовицьких гнобителів в Україні. Разом з тим, український народ не може не обурюватися, коли бачить, що з боку офіційних політичних кіл ... не піднісся майже ні один голос протесту у відповідних міжнародних інституціях. ... Український народ з найбільшим обуренням сприйняв той факт, що представники Радянського Союзу – найзлочиннішої державної системи допускають до таких міжнародних установ, як Організація Об'єднаних Націй та Комісії цієї організації

⁷³¹ *Бюлетень* Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради. 1948. Вип. 2. Серпень.

з питань про права людини, де вони з безприкладним цинізмом, ... виголошують промови про права людини, маючи на своєму сумлінні сотні тисяч знищених українських патріотів, мільйони замученого в сибірській тайзі і в самій Україні українського населення».

Існують пояснення, що європейці довго думають через те, що там демократія, яка роз'єднує бізнес і політику, коли керівники держави не можуть вплинути на бізнес для розв'язання тих чи інших проблем. Наприклад, канцлер Німеччини А. Меркель мовби визнає, що Московія веде війну проти України і анексувала Крим, але бізнес розпочав будівництво магістрального газопроводу «Північний потік-2» з Московії до Німеччини. Однак це стосується початку XXI ст., коли Московія розпочала війну (2014 р.) проти України, але треба згадати, що і на початку XX ст., коли відбувалася Українська революція 1917–1921 рр., Німеччина також не підтримала Україну.

Такому становищу, мабуть, існують ще й інші, вагоміші, причини. Загалом Україна і країни Європи мають значну відмінність у сприйнятті одне одного: Україна 750 років була колонією своїх сусідів, країни Європи розвивались, будучи незалежними демократичними державами; звичайно, народ країн з віковими демократичними ідеологіями не спроможний зрозуміти народ з віковими генами рабства. Саме через такі розбіжності, після одержання Україною незалежності від Московії, країни Європи неспроможні зрозуміти сутність і причини протистояння між колонізатором – Московією і колонією – Україною. Перебуваючи 350 років у складі колишнього Московського царства, Україна і її народ втратила все – історію, мову, культуру, навіть звичаї, більшість виробленого продукту забирали москалі. Навіть назви не існувало Україна, яка уже іменувалась Малоросія.

У Московії із покоління в покоління передаються переконання, що самостійна Україна – це не справжність, а те що відбувалося у часи Визвольної війни 1648–1657 рр. та Української народної революції 1917–1921 рр. схоже на оперетку, бо всяка їхня «самостійність» кінець кінцем йде на нівець. В часи визвольних рухів в Україні москалі, яких в усі часи після 1654 р. переселяли до України, а українців, навпаки, в Московію, виступають проти українців і їхньої боротьби. Скажімо, коли в Україні відбувалась Українська

революція, в листопаді 1918 р. у Києві «все русское население, не имея фактически никакой силы, как будто спелись ругать все украинское и всячески провоцировать, где только возможно»⁷³², спротив українському рухові за незалежність, проповідуючи, що українців не існує, а тих, хто виступає проти більшовиків і москалів взагалі, називають купкою найнятих підкуплених людей.

У москалів закладено в генах і вони це твердо відстоюють, що Московія може відроджуватися і міцніти тільки на федеративних засадах, а Україна може існувати тільки тоді, коли буде у федерації з Московією. Саме цього дивуються москалі з самого початку війни проти України 2014 р., пропагуючи «федерацію» для України. Все це не нове, бо москалі добре пам'ятають, що цієї «федерації» дотримувались наші попередники, яким ми віддаємо шану: М. Грушевський, В., Винниченко, П. Скоропадський та інші, їхні ідеї москалі продовжують відстоювати.

Коли після 1991 р. Україна одержала незалежність, то народи європейських країн не дуже розуміли не тільки ситуацію, а й процеси, що відбувалися в Україні. Європейці розуміють Московію, де влада є єдиним цілим у вигляді піраміди, при якій усі управлінські нитки ведуть до однієї людини, до царя (президента). В Україні все навпаки, управлінська структура складається з багатьох центрів влади, що є традицією громад та козацьких кошів, коли було багато гетьманів та полковників, а тому в сучасний період в політиці багато впливових гравців, які миттєво можуть змінити і змінюють політичний та економічний рух, що не відповідає європейській демократії.

В Україні в минулому майже все вирішувала громада, згодом полковники і козацькі гетьмани, а тому зв'язки існували горизонтальні між громадами і полками, а ось вертикальних зв'язків не було або вони були слабкі. Подібне яскраво проявилось на державному рівні в часи Української революції 1917–1921 рр.: були різні армії та полководці з невідомим підпорядкуванням; різноманітні партії та їхні очільники; виділялись окремі території зі своїми державницькими структурами – Українська Народна Республіка (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія), Західноукраїнська Народна Республіка

⁷³² *Скоропадський П.* Спогади. Київ-Філадельфія, 1995. С. 310.

1918–1918 рр. (ЗУНР), Карпатська Україна 1939 р., інші управлінські структури, які не були об'єднані в єдину державницьку структуру.

Після майже 30 років незалежності Україна далеко ще не оговталась від століть колонізації і рабства, впродовж усіх років про українську державу розпускали безліч міфів та фейкових новин, навіть після нападу у 2014 р. Московії на Україну. Усім відомо, що міфи й фейкові новини розповсюджує Московія через своїх таємних і напівтаємних агентів, яких в країні безліч, та українських прислужників за певні привілеї. Так складається, що викривлена оцінка тих чи інших подій в Україні чи навколо неї досить вміло доноситься, а тому більшість народу в країнах Європи і світу довіряють Московії, або не дуже критично ставляться до підтасовок.

Фактори підтверджують, що пропаганда Московії про всі події в Україні набагато сильніший, ніж голос самої України в усіх країнах Європи та Світу. Мабуть, українці, що проживають в цих країнах самі також не повністю розуміють ситуацію в Україні, а тому й не пояснюють брехливість московської агітації. Скажімо, в Україні Московія анексувала Крим, веде війну на частині території Донбасу, але світ і Європа не розуміють чи не бажають розуміти незаконність агресії Москви, а українці чомусь нездатні пояснити. Як результат такого нерозуміння можемо переконатися у тому, що коли після нападу Московії на Україну війною відбувалось засідання Ради Безпеки ООН, широко передавались позитивні виступи членів ООН на підтримку України, але зрештою українці отримали чергову «глибоку озабоченість», як було коли Московія анексувала Крим. Немає сумніву, що така пофарбована «стурбованість» висловлювалась тому, що Захід не був готовий захищати Україну проти Московії. Подібну стурбованість і ніякої допомоги в розбудові власної держави українці відчували і в 1917–1921 рр. під час Української революції, яка зазнала поразки.

Чому європейські країни мали б захищати Україну, яка продовжувала борстись на прив'язі Московії: у 1917–1921 рр. Німеччина заслала до Московії Ульянова (Леніна), щоб здійснити там переворот і вирішити, мабуть, власні глобальні проблеми, власні інтереси мали і країни Антанти (Франція, Великобританія); тепер, коли Московія напала на Україну у 2014 р. знову немає підстав у

європейських країн віддавати перевагу Україні, яка залишається економічно малорозвинутою країною, не є членом НАТО і ЄС, а Московія має атомну зброю і енергетичні ресурси, які необхідні Європі. Нерідко українці соромливо нагадують світовим лідерам про Будапештський меморандум, підписаний Україною, Росією, США і Великобританією про відмову України від атомної зброї третьою на той час за потужністю у світі. Цей меморандум майже не дієвий: перше, в ньому не прописано механізму щодо захисту України, яка позбулася атомної зброї; друге, країни, якщо підписали меморандум майже не мають відношення до Європи (крім Великобританії).

Незважаючи на наведені в цій праці факти, українці продовжують ідеалізувати Захід: перше, самостійно недостатньо роблять, щоб країна успішно розвивалась, а лише просять допомоги стати членом НАТО і ЄС, а після цього будемо працювати; друге, українці не враховують, що європейці люблять свій комфорт і не бажають його погіршувати через псування відносин з Московією; США під впливом московської пропаганди ще недостатньо розуміє ситуацію в Україні; третє, саме через зазначене вище, коли Московія анексувала Крим, то кримчани вимагали їх захистити, а військові очікували команди з Києва, в. о. Президента України Олександр Турчинов вимушений був утримуватися, бо Захід рекомендував: «Не сується, не обостряйте ситуацію, не провоцируйте Россию на максимальное вторжение».

На жаль, європейські та інші країни ставляться до України в усьому обережніше, ніж до решти країн, що можна пояснити лише одним – Московія спаплюжила Україну й український народ. Скажімо, дуже мало країн визнали, що голодомор в Україні 1932–1933 рр. був Геноцидом українського народу: одні країни занадто довго це питання розглядають; інші гальмують розгляд, посилаючись на вигадані причини. Наприклад, в США конгресово-президентська комісія визнала голодомор 1932–1933 рр. Геноцидом ще 22 квітня 1988 р., а Сенат і Палата представників ухвалила таке рішення тільки 2018 р. – через 30 років. В Німеччині навесні 2019 р. українська громадськість Мюнхена, зібравши понад 50 тис. підписів, звернулася в Бундестаг з пропозицією визнати голодомор в Україні Геноцидом. Зразу ж Міністерство закордонних справ надіслало

до бундестагу свою негативну позицію, що: а) поняття геноцид до 1951 р. не було законом, а закони не мають зворотної сили; б) від голоду 1932–1933 рр. люди гинули і в Московії. Чомусь міністерство не врахувало: голокост єврейського народу теж відбувся до 1951 р., але він визнаний; смертність від голоду в Україні була понад 15 разів вищою ніж в Московії, коли вмерло від голоду 7–10 млн людей, що було спрямовано на знищення українського народу. Можливо історичні згадки про голод в Україні 1932–1933 рр. неприємні для таких країн як Німеччина, Франція, Італія і Польща, які вті роки розширювали зв'язки з СРСР.

Українцям треба задуматися, адже до 1991 р. Україна займала перші та другі місці в Європі з виробництва багатьох видів продукції, а вже після одержання незалежності, коли українська влада подавала голос, щоб прийняли до ЄС і в НАТО, то знаходилося безліч причин, зокрема виробничих, щоб відтермінувати. Справді, українці багато в чому відстають від європейських стандартів, але це є причиною перебування в колоніальній залежності Московії, що слід було б урахувати Німеччині, яка була в такому самому становищі після війни, Франції та Польщі. Але подібно до далекого минулого ці країни ніколи Україні не допомагали на прохання українців, що й продовжується відтермінування, притрушуючи толерантністю, щоб дати Московії строк щось придумати для повернення України у своє ярмо. Європейцям бажано було б подумати, що коли б найбільш розвинута країна була прийнята до Євросоюзу і НАТО після одержання нею незалежності, то: перше, не було б війни Московії проти України, яка наносить втрат не тільки Україні, а й усій Європі і світу; друге, разом з усіма країнами Євросоюзу розвивалася б і Україна, яка, за свідченням історії, була завжди сприятливим партнером між країнами Європи; третє, Україна, сприяла б зміцненню Євросоюзу.

Настало ХХІ ст., після 1991 р. в Україні відбулися дві революції (2004 і 2014 років), уже третє десятиліття точиться боротьба за незалежність країни, але ставка на Європейські країни знову, як і в минулому, веде до величезних складнощів, а можливо й поразки. Адже Німеччина та Франція мовби й щось допомагають, але постійно консультуються з Москвою, будують разом з нею північний газопровід і багато іншого. Ми знову можемо втратити можливість

домовитись зі США та Англією у боротьбі за незалежність і опір проти Московії. Влада у 2018 р., через століття, дещо розпочала робити у поліпшенні стосунків зі США, але замало, а тому треба взяти приклад прорахунків минулого, отямитись і вирішувати свої проблеми переважно самостійно.

Що в Україні відбувалось напередодні анексії Криму? Треба пам'ятати, що Крим, разом з Севастополем, задовго до його анексії був відданий Москві українськими урядовцями, коли Янукович у Харкові підписав договір з Москвою, а Верховна Рада України на чолі зі спікером В. Литвином, проголосувала за цей зрадницький договір. Як розповідають очевидці, москалі завчасно, ще до 15 березня 2014 р., коли провадився в Криму так званий «референдум», усі українські військові частини, центри силових структур та державні установи були таємно оточені московськими військами. Біля кожного дерева чи іншого місця навколо усіх українських структур стояв московський солдат прикритий маскою, що забезпечило в день «референдуму» повністю блокувати входи і виходи військових, силових і державних структур. Чи можуть європейці щось допомогти таким промосковським зрадникам як Янукович і Литвин? – звичайно, що ні.

Українська незалежна держава, керована після 1991 р. урядовцями, що були виховані на ідеології московських більшовиків підготували Україну і українців не суперечити Москві, не чинила опір, створюючи для цього правові і пропагандистські умови. Не даремно європейські політики запитували представників української влади: «... Що ви робите, щоб захистити свою територію і свою незалежність?». Аналіз ситуації після одержання незалежності свідчить, що в Україні сильно бракує кадрів освіченої інтелігенції з проукраїнською національною ідеологією. Не випадково є нікчемні приклади, коли українці величезною кількістю голосів обирали президента, який розкрадав усе, навіть золотовалютний запас країни.

Українці, які намагаються щось вдіяти для захисту незалежності та власної території мають усвідомити, що протистояння Москви до України, створені після розвалу СРСР, є самим важким порівняно з Придністров'ям, Абхазією, Осетією і загалом Грузії. Основна причина полягає в тому, як постійно ми наголошуємо, що Україна,

її освічена і працьовита людність, родюча земля, матеріальні і духовні цінності життєво необхідні агресору, без них Росія уже не Росія, а Московія. Мабуть, доведеться повернути древній державі Русь-Україна її назву Русь, а також всю вкрадену й привласнену історію. Дорого це коштує українцям: Московія ставила основне завдання в минулому – знищити український народ як націю; тепер – анексовано Крим; захоплено частину Донбасу; понад 19 тис. вбитих і мільйони переселенців; нерозуміння європейцями гіркої долі народу древньої країни Європи.

Для українців важливо, щоб європейські народи визнали, що Московія, намагаючись знищити українців, відкривала б собі пряму дорогу до кожної європейської країни. Щоб довідатись про геноцид українського народу сусідньої держави Московії варто читати не тексти промосковських істориків, а конкретні документи, невеличка частина яких в деяких іноземних та виданнях, зокрема⁷³³. Підтвердження геноциду виключно українського народу «мовою документів» свідчить, що москалі все це здійснювали цілеспрямовано, чого не робили проти інших народів, що входили до «федерації» Московії. Білоруські робітники (Петров, Савін, Кудук) в листі до ЦК КП(б)У 15 липня 1932 р. писали: «Колі гэта было, штоб Україну Беларусія карміла. ...Україна карміла Беларусію, а цяперь наодворот. ...Всюди уйма голодных оборваных українцев, которыя валяюцца по улицам местечка Беларусіі Жлобін, Гомель, Бахмуч... І правда жалко когда глядиш, как голодные скитаютца украинцы»⁷³⁴. Отже, українців цілеспрямовано знищували і за це не може бути ніякого прощення москалям у віках.

В новітню епоху досягнення реальної незалежності після 1991р. ми зобов'язані зрозуміти попередню історію і не забувати, що: більшість західноєвропейських країн були колонізаторами – Англія, Франція, Португалія, Іспанія, Бельгія, Голандія, Італія, Польща, Литва; країни – Московія, Німеччина, Австро-Угорщина гнобили і експлуатували українців, поляків, чехів, словаків, сербів, хорватів,

⁷³³ *Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів*. Київ: Вид. політ. літ. України. С. 110–563.

⁷³⁴ *ПА ІІІ* при ЦК КПУ. Ф.1. Оп. 1. Спр. 2021. Арк. 42–43.

румунів, народи Прибалтики, Кавказу і Середньої Азії. Саме ці країни, будучи в минулому колонізаторами, генетично не можуть реально захищати жоден народ від сучасних колонізаторів.

Не даремно тепер, не дивлячись на шостий рік війни, ставлення Європи до України не краще, ніж в минулому. Україна древня європейська держава, українці провели революцію для повернення в Європу, країни якої, разом з Московією, творять щось протилежне: будують газопровід «Північний потік – 2», закінчують «Турецький потік», окрім країн ЄС постачають москалям зброю, делегацію Московії повернули в ПАСЄ., якщо Москва піде у наступ, то свою країну знову захищатимуть волонтери, які уже непогано організовані.

На 30-му році незалежності України існує думка, що її не приймуть ні в НАТО, ні в Євросоюз, європейці ж бажають зняти санкції з Московії. Справді, з економічної доцільності європейські країни будуть прихильні до Московії через газ та нафту, бо лісу там уже немає, але досить скоро московський газ і нафта втратять свою цінність, оскільки через кліматичні катастрофи прийдуть інші види енергії. Тому з політичної вагомості загалом Захід (Євросоюз, США, Великобританія, Канада) будуть за Україну, яка є реальним щитом від агресивної Московії, бо українці нагадують європейцям: «Знами покінчать – за вас візьмуться»⁷³⁵. Українці мають велику надію, що їхня держава може стати «союзником США поза НАТО», адже союзник за межами агресивних сусідів був ідеєю попередників, що вели битви за свободу русів-українців – Б. Хмельницький, І. Мазепа, С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера.

З огляду на таке ставлення європейських країн до України треба прислухатися до своїх інтелектуалів, провідників визвольного руху, бо, як писав В. Липинський: «Ніхто нам не збудує державу, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить націю, коли ми самі нацією не схочемо бути». Українські державні діячі своєю подвійною політикою сприяли тому, що впродовж усіх років незалежності (1991–2020 рр.) Захід з недовірою, одночасно з співчуттям придивляється до України. Як результат, Україна майже тридцять літ відчайдушно шукає допомоги в Європі та нарешті зрозуміла,

⁷³⁵ *День*. 2019. № 215–216. 22–23 листопада.

що має діяти самостійно, щоб одержати незалежність від колишніх колонізаторів. – Чому?, – тому, що чотири основних країни Європи – Великобританія, Німеччина, Франція і Московія мають довгу історію власних позитивних і негативних відносин, які відновлювались і відновлюватимуться, але, як свідчать сучасні справи, не заради українських інтересів.

У той же час треба мати на увазі, що країни сучасної Європи сприймають Україну як європейську державу, але вони з незадоволенням поглядають, що українці тільки на половину використовують свої можливості у боротьбі за незалежність і зміцнення соціально-економічного стану. Моя особиста рекомендація, дружити з усіма сусідами, але ніколи не просити будь-якої допомоги, особливо військової для захисту від нападників, як зробив Б. Хмельницький і народ за це жорстоко поплатився, не слід просити когось захистити від Московії, Польщі та Німеччини у справі політичного впливу. Це реалії багатовікової історії колоніального ставлення цих країн до древньої держави Русі-Україна.

Досвід попередніх битв українців за незалежність свідчить: перше, що ні одна європейська, можемо сказати й світова, країна нічим не допомогла у цій справі; друге, світова практика засвідчує, що ніколи ні одна країна світу, особливо це бачимо на прикладі країн Африки і Середньої Азії, відродилася б і зміцніла за допомогою зовні; третє, українцям, після одержання незалежності 1991 р. і битви за її зміцнення, треба надіятися винятково на власні сили, не відмовляючись від певної допомоги США, Канади та Англії, як це робили Японія та Німеччина після Другої світової війни.

4.6. Висновки

*Не думай, що вітчизна може дати тобі,
думай, що можеш ти дати вітчизні!*

Дж. Кеннеді

Після напіврозпаду Московії 1991 р. міф надії про «велику Росію» продовжує існувати якщо не в межах колишнього СРСР, то хоча б у складі «трьох братніх народів». Проте Помаранчева

революція 2004–2005 рр. Євромайдан 2013–2014 рр., безвізовий режим, і, нарешті, Томос і визнання української церкви Константинополем, завдали нищівного удару московському міфу надій.

Народ український, що одержав можливість господарювати у своїй незалежній Батьківщині, був структурно зруйнований. В епоху московської колонізації руйнація нашого народу відбувалась таким чином: інтелігенцію та її еліту, яка сповідувала ідеологію москалів, пригодовували привілеями, щоб вони вірно служили імперії, частину забирали до Московії; усіх господарів, працелюбних і винахідливих українських виробників москалі не підтримували, а в роки більшовицького правління знищували, називаючи їх куркулями, капіталістами та націоналістами; українців, що проявляли риси відстоювання незалежної України сім'ями, а їх сотні тисяч, вивозили на простори Сибіру; вціліла частина інтелігенції і працелюбних українців, що відстоювали інтереси України, залишилась в тіні, перебуваючи на узбіччі розвитку своєї країни; країною управляли, звичайно, під невпинним наглядом москалів, недавні наймити, батраки, безробітні, загалом – голота. В колишньому Радянському Союзі на високі пости управління в державі і на виробництві призначали винятково тих, у кого батьки і діди походили з голоти. Саме нащадкам українського народу, якісна структура якого формувалась під дією московської ідеології, випала доля жити, працювати і управляти в незалежній Україні.

Тільки цим можемо пояснити те, що в періоди битв за свободу була відсутня єдність, усі мали свою думку, кожен хотів бути гетьманом, існувала постійна роздвоєність провідників з народом – простий народ сам по собі, а українська шляхта і старшини, користуючись привілеями, звичайно, виключно колонізаторів, дбають про себе і про свою сім'ю. Саме тепер, після 30 років незалежності України і відсутності необхідних здобутків, треба згадати настанови Андрія (Романа) Шептицького митрополита Галицького і архієпископа Львівського у 1901–1944 рр. – видатної постаті в історії Української греко-католицької церкви, історії української культури та освіти (у 2015р. – 150 років від дня народження), який писав у ті далекі більшовицькі часи «Какой бы ни была Россия, добровольно она не отречется от власти над Украиной. Но если Украина хочет

жить свободной жизнью, то должна обязательно отделиться от Москвы, стать независимым государством, искать себе союзников среди других свободных народов». Одночасно, згадуючи про недоброзичливців і ворогів до українців від яких треба відмежуватися, митрополит підкреслював «Не надо украинцам других врагов, когда сами украинцы украинцам враги, которые друг друга ненавидят и даже не стыдятся этой ненависти»⁷³⁶.

Усі ці негативи перенесені до незалежної країни, що генетично передалося теперішнім президентам і представникам всієї влади. Європейці зрозуміли, що в Україні, коли вона одержала незалежність, майже вся інтелігенція та її еліта духовно більше тримає бік колонізатора – Московії, чимало з пійтетом поглядають ще й на поляків, в Україні вони лише заробляють гроші за рахунок корупції. Вся корумпована еліта, що отаборилась в Україні – економічна, політична, державницька, навіть наукова, художня і мистецька, займається корупцією, зраджуючи при цьому найголовніше – національні інтереси України.

Основні причини важкого шляху захисту незалежності Української Держави після 1991 р., коли більшість народу не була готова до захисту одержаної незалежності: перша, волю українці одержали не у боротьбі 1991р., а як результат попередніх битв з 1648 р. та протистояння московських політиків між собою у сучасний період; друга, представники демократичних сил, які відстоювали незалежність України також протистояли один одному; третя, усі президенти і керівники урядів до березня 2019 р. були вихованцями московської тоталітарної системи, а тому вони внутрішньо не уявляли існування України без Московії; четверта, після 1991 р., упродовж майже трьох десятиліть, в урядових структурах усіх рівнів керівні посади займали московські посланці та промосковські українці, які таємно, цілеспрямовано діяли проти української незалежності, проповідуючи ідею «федерації»; п'ята, врачаючи владу, такі урядовці і політики переходять в опозицію до нової української влади, діючи таким чином, що опозиція стає не помічником у розбудові незалежної держави, а її руйнації, допомагаючи Московії у гібридній війні

⁷³⁶ Газ. *Факты*. 31.07. 2015

проти України; шоста, постійне ведення гібридної війни Московії проти України, щоб повернути її до колишньої «федерації»; сьома, як і в попередні епохи в країні народ залишається бідним, позбавлений можливості працювати, в сільській місцевості зовсім відсутні робочі місця, а урядовці, бізнесмени, тобто нащадки колишньої шляхти і старшин, одержують привілеї – палаци, навіть місцевості палаців, величезні суми коштів в офшорах, захмарні державні зарплати, недавні наперсточники складають когорту мільйонерів і мільярдерів. Щоб всього цього негативу позбутися знадобиться період у 3–4 покоління, коли проявлятиметься багато важких періодів, які доведеться долати в усьому. Українці, маючи московського сусіда, приречені на боротьбу, вона буде не короткою так як занадто довгою була епоха колонізації.

Українську душу намагалися полонити, отруїти і виплекати на свій взірець. На таку ціль були спрямовані суто тенденційна література, підроблена поезія, спеціально сформована пропаганда, на це спрямовувалось шкільне і позашкільне виховання, піонерські та комсомольські організації з жорстокими нормативами більшовицької поведінки. Колонізатори ставили завдання, особливо москалі, сформувати з українського народу прислужників для власних потреб – виробництво продуктів, оборона імперії, управління господарством, науково-освітня допомога. На жаль, москалям, особливо в часи більшовизму, багато чого вдалося досягти – уже наприкінці ХХ ст. більшість українців, принаймні зовні, стали прихильниками московсько-більшовицької ідеології «менший і старший брат», «федералізація», «комунізм».

Такою була внутрішня і зовнішня ідеологія українського народу, коли за різних обставин мирним шляхом, у перші роки йому дісталась незалежність від Московської імперії. Все це дало свої негативні результати не тільки в економіці, але найбільше у духовній сфері, що спостерігається в останні 30 років: не лунають суто українські пісні і притаманні мелодії, які передавались з покоління в покоління, їх більше можемо почути в США і Канаді; українці захитщають свою незалежність, давню мрію своїх предків, одночасно москалі ведуть гібридну війну, щоб цьому перешкодити; полихає війна Московії проти України, але ще не лунають патріотичні

пісні та вірші, не з'явилися твори і п'єси, щоб оспівати героїзм синів і дочок, що подлягли у цих битвах.

Важко ламати системи багатомірової колонізації, але думати про повернення Московії на будь-яких умовах можуть тільки люди, особливо представники п'ятої колони, позбавлені можливості зрозуміти історичні реальні процеси, які розпочалися з часів Визвольної війни 1648–1657 рр., Української революції 1917–1921 рр., Українського повстання (1942–1952 рр.), Помаранчевої революції 2004–2005 рр. та Революції гідності 2014–2015 рр., які хоча і занадто повільно, але впевнено прокладають дорогу українцям до свободи. Наведені процеси історичної реальності засвідчують, що зростає геохімічне значення народу, який перебуває в об'єктивних процесах природи формування підвищеного рівня культури українського народу, який був значно знижений в часи колонізації, що хворобливо вразила рештки української інтелігенції, нащадки якої тепер управляють незалежною Україною.

У перші роки незалежності України було створено цілий ряд патріотичних організацій з метою вирішення надзвичайно важливого завдання, – нарешті, об'єднати національно-демократичні сили держави. З'явилось чимало організацій і їхніх представників: КоЯС. Стецько); Народний рух України (В. Чорновіл); партія «Реформи і порядок» (В. Пинзеник); Республікансько-Християнська партія (М. Порівський); «Меморіал» ім. Василя Стуса (О. Шевченко); Демократична партія України (П. Осадчук), які у своїх програмах наголошували на необхідності єднання задля свободи і незалежності, але реального об'єднання національно-демократичних сил, навіть думок, так і не відбулося. Проте створення різноманітних партій упродовж століть розпоршувало сили і не принесло свободи, а тому краще, щоб в Україні формувалось лише дві партії – «партія демократів» і «партія єдності». Нарешті, опозиція, особливо в парламенті, має виконувати не деструктивну, а конструктивну роль в розбудові держави, всіляко допомагаючи новій владі, а не протистояти в усьому.

Розділ 5

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

*Кто мыслит, тот велик; он сохранит Свободу;
Раб мыслить не привык, он пляшет вам в угоду.*

Г. Бомарше

Упродовж віків Русь-Україна перебувала в ярмі чотирьох сусідів-колонізаторів⁷³⁷, які привчали український народ виконувати виключно роль «прораба» Татарська колонізація (1240–1362 рр.) була економічним підкоренням, здебільшого вимагали податки та харчі для вояків і тварин, а також проживання на території Русі, битви були локальні. Литовська колонізація Русі (1362–1569 рр.) була не військовою і не політичною, а суто економічною, а тому українці з литовцями погоджувались і тихо служили колонізаторам. Польська колонізація (1569–1795 рр.), на відміну від литовської, характерна військовим, економічним і політичним поневоленням Русі, саме в епоху польської колонізації древня країна Русь одержала назву Україна. Московська колонізація (1654 (1795–Поділля)–1991рр.), на відміну від татарської, литовської, навіть польської, була суцільною – військовою, економічною, політичною, територіальною, національною і духовною.

Саме проти польської і московської колонізації українці розпочали битви, які точаться з другої половини XVII до першої половини XXI ст. Про ці битви, їхні важливі сторони і причини поразки проведено дослідження, що подається читачам. У науково-історичній роботі відновлюється історія Русі-України відповідно до законів історії, відображаючи реальні причини подій в ув'язці з їхніми наслідками,

⁷³⁷ Лознянський Б. (Б. Панасюк). Лузна-Лузна, село на Поділлі. Вінниця, 201. С. 375–446.

розпочинаючи з Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького до одержання незалежності 1991 р. і битв за її збереження.

Битв за незалежність України було чимало, але вони зазнавали поразок, що є прикрими явищами, які мають свої причини, для колись знаменитого народу і відомої в Європі держави Русь. У праці подібні прикрі причини обґрунтовуються з метою того, що їхнє розуміння українським народом, дасть можливість усвідомити, чим може закінчитися багатовікова боротьба українського народу після здобуття незалежності 1991 р. за остаточне визволення від московської колонізації.

В усіх битвах відсутня чітко сформована і на державному рівні дотримувана у внутрішній та зовнішній політиці національна ідея. Українці мали би знати національну ідею у кожній епохальній битві, щоб її відстоювати, адже кожна людина має всі, навіть самі прості, національні принципи відстоювати і проповідувати як свій дім, свою сім'ю, своїх дідів і прадідів – кожним нащадком, так і у нації є свої цінності, національний осередок – мова, культура, духовність, традиції, історія, кордони. Коли є спільність поглядів на прості й складні національні принципи, нація тоді міцна, вона битв не програє, а українці попередні битви за свободу програвали.

Країна перетворилась на страшенно бідну, посідаючи перше місце за смертністю в Європі, до якої впритул належать слова Конфуція, на які корупціонери і багатії не звертають уваги: «Бедним в багатой стране быть стыдно, как стыдно быть богатым в стране бедной». Що сталося з українськими батьками, де міцність сучасних українських сімей, коли на початку 2020 р. в Україні 100 тисяч дітей проживали в інтернатах, 92% яких мають живих батьків? Відійшла у небуття знаменита українська пісня післявоєнних років: «А там біла хата, стоїть край села, де мати сумує мене вигляда». Дослідження стверджують, що у нас немає чіткого уявлення про українську історію, культуру, традиції і мову. Не шукайте інших причин, бо все це результат колонізації⁷³⁸ упродовж 750 років (1240–1991 рр.), коли Русь-Україна потерпала від економічної, духовної екс-

⁷³⁸ Колонізація – перетворення незалежної країни на колонію шляхом військового, економічного й політичного поневолення.

плуатації, яка розширювалась до суцільної. В епохи кожної колонізації світилися і темніли українські національні барви: змінювалась історія, занепадала культура, майже зникала література, поезія і мистецтво; українців знищували фізично і духовно, наступали часи, коли нація мов би спала; наперекір всьому з глибин віків проявляється супротив русинів–українців, відновлюючи свої традиції, мову, культуру, історію, літературу.

Тільки на початку ХХІ ст. політичні кола України поступово стали розуміти, що будь – яка влада в Московії, царська чи більшовицька, між ними немає ніякої різниці щодо ставлення до України, які закликають українців до федерації, конфедерації чи автономії, є для України неприйнятними. Адже попередні провідники – гетьмани, старшини, українська шляхта, державні політики, навіть історики вважали, що федерація з Московією доцільна. Впродовж століть реальність показала, що різні форми «співжиття» з татарами, поляками і москалями для українців ставали деструктивними. Тому визволяючись з такого «співжиття», українці розпочали боротися за незалежність власної держави та можливості бути господарем своєї землі в часи: Визвольної війни 1648–1657 рр.; Української революції 1917–1921 рр.; Українського повстання 1942–1952 рр.; здобуття незалежності після 1991 р., борючись проти війни, що розпочала Московія у 2013 р.

Нащадкам українців треба знати, що кожен із трьох етапів визвольного руху закінчився поразкою: Визвольна війна (1648–1657 рр.) програна через помилкову надію на військову допомогу від Московського царя; Українська революція (1917–1921 рр.), коли були реальні умови домогтися свободи, але суперечності керівників цьому завадили; Українське повстання (1942–1952 рр.), коли досягнення незалежності були мізерними. Після 1991 р. Україна одержала незалежність і одночасно велику кількість освічених українців, для яких, як писав Н. Макиавеллі: «Рабство отечества было милее его свободь»⁷³⁹, які діяли в усіх сферах країни – в політиці, державному й місцевому управлінню, історії, літературі, поезії, армії та всіх силових структурах. Всі вони були якщо не зрадниками, то

⁷³⁹ *Историческое наследие*. Николо Макиавелли. М., 2009. С. 33.

прислужниками колонізаторів, більшість з них залишилися в незалежній країні, створивши п'яту колону, частина якої агресивно ставиться до українців, чимало з них виконують спеціальні конкретні завдання агресивної сусідньої держави.

Ось як виглядала і виглядає тепер українська нація, залишаючись здебільшого такою, якою її виховали колонізатори. З часів колонізації для кожного українця важливим ставало і залишається дотепер мов би очікування, що хтось прийде і щось вдіє для покращення життя, не кожен член суспільства звик нести свою національну ношу: всі вимагають все більше і більше прав в соціальній сфері; лібералізм перейшов межі абсурду; обов'язків ніхто не вимагає, навпаки, відхрещується від них; влада повністю відходить від обов'язків, а простому народу обов'язки нав'язують, але їх мало хто виконує; судова система зруйнована і корумпована; корупція міцно тримається кожного. Корупція є генетичною хворобою нашого суспільства, породженою в колонізаційні століття, коли республіканство, козацтво, гетьмани, старшини, українська шляхта, а також комуністи більшовицького періоду одержували привілеї, щоб вірно служити Польщі і Московії.

Приблизно з VI ст. крупинками формувалась українська нація, але десь після 1240 р. вона розпочала впродовж 7,5 століть втрачати свої основні риси. Незначна частка її випадково збереглася лише в центрі країни – Наддніпрянщині. Решта українського народу – це спільнота (ценоз), що являє собою генетичну суміш народів і племен, які проживали на території від Чорного моря до Карпатських гір, з генами чисельних жорстоких завойовників, що проходили цією територією зі Сходу на Захід і назад, а також турок, татар, австро-угорців, поляків і москалів. Усі разом вони створили ворогуючий народ з чисельними негативними рисами, основними з яких є роз'єднаність і протистояння. І не може бути інакше, оскільки сумісно живуть, створюють сім'ї і родичаються люди в жилах яких тече кров багатьох різнохарактерних народів світу, у предків яких була протилежна культура, традиції, психіка і навіть зовнішність, що передається через гени.

Тому, за генетичним складом української нації, як класичного древнього утворення, далеко ще не відновлена. Одним із важливих

елементів відновлення і зміцнення української нації є виявлення на конкретних прикладах негативних елементів забруднення нації, щоб позбутися їх, а демократична держава має будуватися на базі демократичного націоналізму. Цій важливій проблемі присвячується пропонована науково – історична праця. З викладеного у праці матеріалу щодо руйнації української нації, складнощів усіх періодів битв українців за свободу, можемо зробити узагальнюючий висновок причин поразок на шляху до свободи.

Перша причина, кожен колонізатор залишав своїх нащадків на території Русі-України, порушуючи національну структуру людського ценозу (спільноти): татари осіли в Криму; поляки заповнили переважно села всього Правобережжя; москалі застосовували найжорстокіші методи – тисячі українських сімей вивозили на простори Московського царства, а на їхнє місце, переважно в міста, завозили сім'ї москалів. Усі ці народи, залишені колонізаторами, поширювали генетику, проповідували свою культуру, релігію, мову в школи, де виховувались українці, а серед них були майбутні провідники народу, чимало з яких нетерпимо відносяться до національних ідей українців..

Друга причина, колонізатори різними привілеями підкуповували українських провідників, залучали на свій бік козаків, різних отаманів і старшин, окрім простого народу. Виховані в умовах колонізаційних режимів такі відомі українські провідники, як М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський, інші, будучи видатними істориками, письменниками й військовими діячами дотримувались єдиної думки, що України має бути у федерації з Московським царством, де може ефективно розвиватись. У часи Визвольної війни 1648–1657 рр. вдалося звільнитися від польської колонізації, але політику керівники держави (гетьман Б. Хмельницький і старшина) провадили таку, що допустили появу міфічної Переяславської угоди, потрапивши під московську колонізацію, втрачаючи і матеріальну, і духовну культуру. Коли у 1917–1921 рр. відбувалась Українська революція, то керівники держави М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський, дотримуючись ідеї «федералізації», втратили владу і Україна повернулась знову на довгі роки під ярмо Московії. Привілеї і підкупи минулого проявляються у

XXI ст. такими ганебними явищами, як суцільна корупція і збагачення українських політиків та урядовців за кошти держави. Не випадково, коли українці довідуються про утаємничену діяльність своїх провідників як державних діячів, то мимоволі просяться під протекцію сусідньої держави.

Третя причина – втрата любові до своїх співвітчизників, своєї держави та відсутність єдності у відстоюванні її інтересів. Українці привчилися сподіватись на когось з колонізаторів, не ставлячи запитання, – що я зробив для свого народу і батьківщини? Кожен українець дбає тільки про себе, коли 20 лютого 2020 р. влада привезла українців з Китаю, де проявився смертельний вірус, то у місцях, куди мали привезти українців для карантину, місцеві жителі влаштували сильний протест проти своїх же громадян – барикади, паління шин, а у Нових Санжарах на Полтавщині автобуси з молодими хлопцями і дівчатами закидали камінням, плювали, проклинали. Такі приклади пояснюють відсутність єдності серед українців у відстоюванні інтересів українського народу і його держави. Втрата єдності влади з інтересами народу (для влади – привілеї, для народу – рабство) ставила під сумнів можливість якісного відстоювання одержаної незалежності і владою, і народом, що й відбувалось у попередні століття.

У 1991 р. Україна одержала незалежність як результат розвалу Московської імперії – СРСР. Проте всі президенти країни та уряди, дивились на Москву, маючи свою думку, яка недостатньо відповідала інтересам України, продовжували політику попередніх економічних і духовних зв'язків з Московією. Навіть, коли Москва розпочала війну проти України (20 лютого 2014 р.), анексувала Крим, упродовж чотирьох років влада України не наважувалась назвати москалів тими, ким вони є для українців, тільки у січні 2018 р. було ухвалено Закон України про визнання Московії ворогом, агресором і окупантом. Історія, архівні документи та виявлення причин поразок у битвах за волю дають підстави стверджувати, що на сучасному етапі перше місце у відстоюванні незалежності й зміцненні держави має займати національна ідея – «Єдність українського народу», що потребує створення партії «Єдність».

Четверта причина – в усіх битвах українців за звільнення з колонізаційного рабства, Московське царство ще з 1654 р. застосувала гібридну війну – пропаганда, агітація, релігія, організація заворушень в середині країни, введення військ на територію Русі-України, призначення в усіх сферах державної діяльності України московських управителів і військових. Подібного методу ведення війни українці не враховували ні в минулому, ні тепер (XXI ст., коли зайняли частину Донбасу і анексували Крим. Українська історія докаже, що Московське царство веде постійну війну з країною Русь-Україна з часів чього виникнення: руйнування Київської Русі та здійснення різних битв до 1648 р.: постійні гібридні війни, починаючи з Визвольної війни 1448-1657 рр. до війни проти України 2014-2020 рр., яка ще не завершилась

П'ята причина, розпорошеність повстанських загонів, відсутність центрального керівництва цілого повстанського руху, прояви отаманства та анархії. В усіх битвах проявлялось «отаманство», коли окремі, нерідко талановиті керівники, очоливши окремі повстанські загони, вели битви без узгодження з загальними державними завданнями, переходячи від одних до інших супротивників, що призводило до їхньої поразки і поразки загалом усієї битви народу.

Шоста причина, з часів Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького і після нього, як результат колоніального минулого, поширювались незлагоди, чвари і зради хохлів-малоросів і генетично-спадкових яничарів. Особливо подібне проявлялось в роки Української революції 1917–1921 рр., коли москалі використали ідею «федерації» що призвело до поразки.

Сьома причина, починаючи з 1648 р., закінчуючи 2020 р., в урядах державного управління усіх рівнів Української Держави провідні посади обіймали і обіймають дотепер московські та промосковські представники. Найбільш негативним є те, що промосковські сили організують безліч партій, що діють поряд з великою кількістю партій проукраїнського напрямку. Все це катастрофічно впливає на відновлення держави Русь-Україна, а тому потребує законодавчо визначити існування двох партій, які відстоюють «Демократію» і «Єдність».

Загалом, узагальнюючий підсумок всіх причин поразок у битвах за свободу дає концентрований висновок – відсутність єдності українців в усіх сферах життєдіяльності. Наші дослідження дають підстави стверджувати, що всі вище перелічені причини поразок українців у битвах за незалежність і волю, можна пояснити тим, що вони формувалися почуттями, думками, різноманітними вчинками кожного українця в епохи колонізації, які через Інформаційну Систему Всесвіту (ІСВ)⁷⁴⁰, створювали загальне становище нації, народу і держави. Епохи колонізації виокремили в українців, наперекір їхнім древнім звичаям і рисам, фактори сили «зла» (агресія, ненависть, брехня, злоба, доноси і т.д.), які породжували різноманітні негативи у формуванні характеру (жадоба влади, грошей і багатства, суцільна корупція), думаючи не за народ і державу, а власні інтереси. Як результат, становище народу, держави та кожного українця виявилось настільки складним, що впродовж багатьох років (1648–2020 рр.) ще не дало можливостей позбутися рабства і одержати волю.

Навіть в роки Помаранчевої революції було підтверджено загальнонаціональну ідею «Єднання українського народу в єдиній державі»⁷⁴¹, але до цього часу за 30 літ незалежності влада не спромоглася її проголосити і узаконити. Тому справедливим стало найголовніше побажання Президента України В. Зеленського у новорічному привітанні 2020 р. про «єдність українського народу», що є своєчасним, справедливим і державницьким. Побажання Президента на новий рік українському народу про єдність, викликало незадоволення серед промосковських проповідувачів, що лунають на телеканалах, їм підпорядкованих. Наперекір цьому єдність станеться так як у 2019 р. успішно була збережена єдність української автокефальної православної церкви так відбудеться збережена єдність українського народу.

Згадаймо, у 1918 р. (9 січня), тобто сто років тому, Центральна Рада ухвалила IV Універсал, у якому проголошувалася повна

⁷⁴⁰ Панасюк Б.Я. Людина, природа і Всесвіт. (Розгадка таємниць), К., Парапан, 2008. С. 129–151.

⁷⁴¹ Панасюк Б. Я. Помаранчева революція в променях національної ідеї. Київ: КНЕУ, 2006. С. 144, 149.

незалежність України «Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу», а д 1991 р. продовжено, також на законодавчому рівні, твердження про незалежність, але її ще ніхто не відчуває. Тому ніхто із теперішніх політиків, державників і вчених не наважується дати прогноз про те, як закінчиться протистояння Московії з Україною, – можливо знову прикрою «федерацією»? Про це представники п'ятої колони і засланці з Москви не втомлюються думати, пропагуючи таку ідею майже на усіх телеканалах в Україні.

В усі епохальні періоди на шляху до свободи видатних представників української інтелігенції, які однозначно виступали за свободу і незалежність України, не допускаючи будь-якої федерації з Московією, фізично знищували як в середині країни, так і за кордоном. Значна частина представників української інтелігенції переходила на сторону московських колонізаторів за різноманітні привілеї (військові і цивільні чини, маєтки, земельні наділи, коштовності), передаючи сформовану московську прихильність своїм нащадкам, які після одержання (1991 р.) Україною незалежності, стали повноправними її громадянами, але переважно з імперською московською ідеологією. Така ідеологія є внутрішнім станом на генетичному рівні нащадків української інтелігенції, яка може зникнути тільки через три-чотири покоління при умові відсутності дії московської агітації і виховання наступних поколінь на українській національній древній ідеології свободи і незалежності.

Одначе, треба враховувати в перспективі, що Московія вічний сусід українців. А тому, щоб не потрапити до неї знову у колоніальну залежність треба мати на увазі таке. В усі колоніальні роки (1657–1991 рр.) Московія проявляла до України і українців свою роль імперії, жорстко демонструвала свою провідну роль підлеглості українців московському цареві, згодом комуністичним більшовикам, а в православ'ї московському патріархату. У 2018 р. українська православна церква повернулася до своєї прадавньої Константинопольської церкви, назавжди позбувшись московського диктату в православній вірі.

Залишилось, як дань природи, Московське імперське царство, яке є формою існування народу в державі, що є, як засвідчує історія XVII–XX ст., його природним історичним явищем. Імперська форма існування була як впродовж століть царизму, так і десятиліть більшовизму. Ні зовнішні, ні внутрішні сили чи фактори не спроможні змінити внутрішньої імперської форми існування народу і держави. Адже Московією управляли представники інших націй і народів, зокрема німці та грузини, де імперська форма народу відсутня, але за часів їхнього царювання імперські амбіції держави навіть посилювались. Кожен цар продовжує йти жорстоким шляхом, накресленим історичною сутністю дрімучої Московії, що є ідеалом для тамтешнього народу. Тільки повний розвал імперії до кордонів колишнього Московського царства змінить імперську форму сучасної Московії, це не так далеке майбутнє, яке завжди очікує великі імперії.

Українцям належить боротись, знаючи, що московський тиск, як вдалося дослідити, скінчиться, коли Московська імперія, як і попередні імперії, руйнуватиметься під дією «Внутрішніх чвар в Росії»⁷⁴² – національних протистоянь підкорених народів, релігійних особливостей численних націй та олігархічних інтересів. До цього часу Московія, як і в попередні століття, буде вести гібридну війну: території будуть загарбуватись військом; народ притягуватиметься на свою сторону зомбуванням духовності через інформаційний простір. В останні роки (2019–2020 рр.) українські державні теле-радіокомпанії з інформаційного простору майже зникли, їх місце у приватних телекомпаніях зайняли промосковські політичні сили, де панує «московський мір», що веде відкриту пропаганду московських цінностей, вводячи у масову свідомість українців моделі колонізаційних стереотипів поведінки. Ціль де українізації національного інформаційного простору: руйнація масової української свідомості; нав'язування українцям стереотипу безперспективності розвитку України без «федерації» з Московією; загроза національній безпеці України. Подібне українці проходили з 1648 р., по-

⁷⁴² Панасюк Б.Я. Русь: нація і держава. Т. II Час збирати каміння. Київ: КНЕУ, 2009. С. 154–166.

стійно залишаючись у рабстві, а тому треба потужно протистояти москалям.

Прикладів для боротьби за волю і незалежність українці здобули у попередніх битвах, які хоча і були програні, але дали чимало досвіду. Битва під Крутами (1918 р.) і рух воїнів Української Повстанської Армії (1942–1952 рр.) засвідчили, що тільки жертвовність, героїзм народу, економічна і військова міцність держави здатні реалізувати ідею відновлення власної незалежної України. Одначе для цього потребується час, а тому треба прислухатися до Отця і Глави Української Греко-Католицької церкви Блаженнішого Святослава «Пути рабства потрібно розривати і пройти процес визволення»⁷⁴³.

Визвольний рух українського народу, розпочатий на початку XVII ст. продовжується і навіть у XXI ст. ще не закінчився перемогою. Тому в цій праці ставилось завдання не висвітлювати саму історію України і хід битв за вихід із колоніального рабства, а вивчити об'єктивні причини поразок, щоб не допустити їх тепер, коли точиться битва за збереження незалежності, одержаної у 1991 р. Багатофакторні причини поразок в усіх попередніх битвах викладені в поданих матеріалах, вони науково обґрунтовані на основі реальних документів та історичних фактів, які слід враховувати державним керівникам, політикам, вченим та історикам.

Усі періоди битв за незалежність, починаючи з 1648 р., а також відстоювання одержаної незалежності після 1991 р., свідчать, що практично весь український народ від селян і робітників – до інтелектуалів, політиків, господарників і керівників держави, ще не готові в короткий період самостійно створювати власну державу: відсутність державного мислення щодо незалежної національної держави; постійне ухвалення хибних рішень через нерозуміння де вороги, а де друзі; повна зруйнованість духовності. Після фальсифікату угоди в Переяславі з 1654 р. розпочався довгий рабський шлях українського народу: історія, культура і традиції повністю змінюються; українська нація культурно і політично завмирає; суто національні форми життєдіяльності зникають; народ існує під дією страху і приниження при відсутності надії; нація знесилюється і зникає.

⁷⁴³ Літературна Україна. 2020. № 5–6. 15 лютого.

Проте ті ж періоди битв підтверджують, що українці, вийшовши на дорогу до незалежності і розбудови колишньої древньої великої європейської держави, будуть нею йти і перемагати, але для цього знадобиться час. Подолання сформованих стереотипів епох татарської, литовської, польської і московської колонізації потребує від українського народу багато важких літ і величезних зусиль. Дослідження автора показують, що для виходу з багатовікового колонізаційного рабства українцям знадобиться 3–4 покоління (75–100 років)⁷⁴⁴. Треба підкреслювати в історії, що всі основні повстанські рухи впродовж 1648–1991 рр. терпіли поразки, вивчати їхні причини, які наймовірно схожі. Основною і незмінною причиною всіх поразок було, є і залишається уже в роки незалежності – протистояння, неузгодженість, відсутність єдності у виконанні завдань битви за волю і незалежність.

За століття колонізації (750 років) Русь-Україна і її народ зазнавали різних методів впливу колонізаторів, що зрештою, українська держава і її народ був на межі повного знищення. За рекомендацією Н. Макіавелі, щоб завойовану країну, яка з давнини жила вільно, мала свої закони і традиції, існує три способи утримати її в покорі: «Первый – разрушить; второй – переселится туда на жительство; третий – предоставитъ гражданамъ право жить по своимъ законамъ, обложивъ ихъ данью и вверивъ правление небольшому числу лицъ, которые ручались бы за дружественность города государю»⁷⁴⁵.

Якщо виключити період татарських набігів, то відзначимо: Литва, розбивши кримських татар, зайняла українські землі, використовуючи третій метод, який дозволяв українцям жити за власними законами і традиціями, сплачуючи встановлену данину; коли прийшла Польща, то був використаний другий метод, переселяючи своїх громадян переважно в українські села, особливо на Західній Україні та Правобережжя; коли ж Русь-Україну захопило Московське князівство, то воно використало перший і другий метод, тобто

⁷⁴⁴ Панасюк Б. Я. Клімат, економіка, людина. Вибрані твори. Т. 9, Ніжин, 2015. С. 329.

⁷⁴⁵ Макиавели Николо. Государь. История Флоренции. Москва: ЭКСМО, 2009. С. 21.

руйнація держави і переселення москалів в Україну, а українців на простори Сибіру. Уже у XXI ст., захопивши Крим, Московія практикує той же метод - заселяє український півострів москалями, щоб провести там «референдум».

Руйнація держави Русь була суцільною: назву древньої держави «Русь» Московське царство вкратило, назвавши себе «Русія», «Росія», перетворившись у «Великоросію», а Русь-Україна стала «Малоросією» у складі Московського царства; повністю переписана історія Русі й усі історичні факти перенесені на адресу Московського царства, яке стало «Великоросією»; минали століття і у світі про древню державу Русь-Україна майже забули, бо це уже були південні степи Росії або одна із республік великої Радянської імперії; Русь-Україна перебувала на шляху до повного зникнення.

Народ же під дією Московського царства, далі царів і більшовиків ставав малоросами і яничарами, забуваючи своїх предків, культуру, історію. Відбувалось суцільне виселення українців тисячами сімей на простори Московії, а москалів також сім'ями і поодиноці переселяли на землі Русі-України. Ідеологія московських колонізаторів була спрямована на те, щоб населення, що залишились на землях України чи розкидані на просторах Сибіру, забули про своє українство, минуле і майбутнє. Існує чимало підстав стверджувати, що через зазначені методи утримання української держави і її народу в покорі колонізаторам, більшість усіх прошарків українського народу за 750-літній період колонізації перетворили у яничарів. Яничари, як визначає енциклопедія – це «турецкая регулярная пехота, первоначально комплектовалась из пленных юношей, позже путем насильственного набора мальчиков из христианского населения Османской империи». І в Османській і Московській імперіях молодих українських хлопчиків виховували так, що вони забували свою Батьківщину, мову, культуру і виконували виключно накази командирів.

В Московській імперії стосовно всього населення завойованих чи приєднаних, як це сталося з Україною, але тут яничарство було не тільки духовне, а й генетичне. Духовне яничарство полягало в тому, що українці сприймали повністю московську ідеологію, культуру, мистецтво, забуваючи свій рід і національність. Генетичне

яничарство досягалося різними шляхами: одруження москалів на українцях і переважно завжди нащадки записувались москалями; чимало українців намагалися змінити свої прізвища на московські (Лукив–Луков, Іванів–Іванов і т.д.); в часи гетьманства, після Б. Хмельницького, коли військові загони москалів заповнили всю територію України, загони розташовували в селі на місяць, запліднювали більшість дівчаток (покритки) і переходили в інше село, так методично гени московські передавались українцям.

Тепер кожного українця турбує основне питання сучасної епохи, – чим закінчиться четвертий етап боротьби за незалежність після 1991 р., що продовжується уже більше чверті століття? Перш за все, слід відмітити, що битви минулих століть і відстоювання незалежності після її одержання, дають свої позитивні результати, що відзначається на світовому рівні. Про результат багатовікової битви українців за визволення від московської колонізації, свідчить думка відомого американця Курта Волкера, висловлену у 2019 р. під час перебування в Україні: «Вкорне меняється самосознание в стране. Украина теперь более едина. Существует понимание того, что значит «быть украинцем». Украина – более прозападная и анти-российская, чем когда-либо за всю историю. ...Не думаю, что здесь возможно что-либо изменить»⁷⁴⁶.

Одначе, битва з Московією ще далеко не закінчилась, а тому українцям не слід забувати попередження видатного українця Симона Петлюри «Кордони України стеляться на тисячі кілометрів суходолу, мало мають так званих «природних перепон», особливо на півночі і сході, ...сусідські відносини непевні і несталі, ...що завжди будуть підживляти і стимулювати колишнього окупанта її до повторення актів підбою та нового загарбання»⁷⁴⁷. Тут же патріот, державний діяч зболеної України наводить приклади «непевних і несталих» сусідських відносин «Ми вмираємо, а Антанта, мов Пілат, вмиває руки».

Подібне діє й дотепер, бо Україну підтримують тільки на словах, особливо ті ж самі Франція, Німеччина, Італія. Відновлення

⁷⁴⁶ Бульвар Гордона. 2019. № 41. Октябрь.

⁷⁴⁷ Петлюра Симон. Статті. Київ: Дніпро, 1993. С. 280.

зруйнованої історії Росії-України та вивчення причин поразок у битвах за вихід з рабства впродовж 1654–2020 рр. дають підстави стверджувати, що битва за незалежність після 1991 р. ще не закінчилась і над Україною висить запитання, чи буде вона виграна українцями? Про такий стан стверджують слова уже сучасного відомого українського політика і дипломата Ю. Щербака: «Не треба мати ілюзій: всі мирні картини сучасного життя України – це оманливий міраж. Йде безжальна війна Росії проти України не лише на фронті, а й у дипломатичному, інформаційному, економічному просторі, й якщо ми піддамося цьому шаленому тиску – будемо знищені»⁷⁴⁸.

В науково-історичній праці треба було дати відповідь на запитання: хто збереже Україну? І результати однозначні: тільки народ, тільки добробати і волонтери! Влада не сприяла виходу з неволі і цього вона не здійснить і тепер, що підтверджується історією і сучасним становищем, бо колонізатори українську еліту, особливо урядовців, привілеями підкуповують; влада, контрольована народом, та свідомі інтелігенція лише здатні допомагати народу захищати Україну і стати незалежною європейською державою. Кожен українець має знати свою історію, але реальну, яку треба створити, що не подобається москалям, які ще довго чинитимуть ідеологічний і військовий тиск на українців.

⁷⁴⁸ *Літературна Україна*. 2019. № 47–48. 21 грудня.

Розділ 6

ДОДАТКИ

Додаток 1

Статті гетьмана і старшин до царя – «23 статті»⁷⁴⁹.

Статті, написані гетьманом і старшинами в Корсуні і Чигирині, послали відвезли їх цареві, де цар давав вказівки які прийняти, а які ні, записував же все думний дяк Алмаз Іванов. В Москві «23 статті» переробили на «11 статей».

1) Вначале изволь, твое царское величество, подтвердить права и вольности наши войсковыя, как из веков бывало в Войске Запорожском, что своими правами суживались и вольности свои имели, в добрах и судах чтоб ни воевода, ни боярин, ни стольник в суды войсковые не вступались, но от старших своих чтоб товарищество суждены были: где три человека казаков, тогда два третьего должны судити. *Сей статье указал государь и бояре приговорили: быть так по их челобитью.*

2) Войско Запорожское в числе 60 тысяч чтоб всегда полно было. *Указал государь и бояре приговорили: быть по их челобитью 60 тысяч человек.*

3) Шляхты, которые в России обретаются, и веру, по непорочной заповеди Христовой тебе, великому государю нашему, твоему царскому величеству, чтоб при своих шляхетских вольностях пребывали и меж себя старших на уряды судовые обирали, и добра свои и вольности имели, как при королях польских бывало, чтоб и ныне, увидя такое пожалованье твоего царского величества, клонилися под область и под крепкую и высокую руку твоего царского величества со всем миром христианским. Суды земские и градские через тех урядников, которых они сами себе добровольно оберут, исправлены бытии имеют

⁷⁴⁹ Переяславська рада 1654 року. К., «Смолокип», 2003. С. 226–230.

как и прежде сего; тако ж шляхта, которые казну свою имели по крепостям на местностях, тогда и ныне, любо чтоб им поплачено или на маетностях довлადети дано. *Сим статьям указал государь и бояре приговорили: быть по их челобитью.*

4) В городах урядники из наших людей чтоб были обираны на то достойные, которые должны будут подданными твоего царского величества, исправляти или удержати, и приход на лежащей в правду в казну твоего царского величества отдавати.

Указал великий государь и бояре приговорили: быть по их челобитью, а быти б урядником, войтом, бурмистром, райцом, лавником, и доходы денежные и хлебные и всякие на государя собирать им и отдавать в государеву казну тем людем, кого для тое сборныя казны государь пришлет, над теми сборщиками смотреть, чтоб сделали правду.

5) На булаву гетманскую, что надано со всеми принадлежностями староство Чигиринское, чтоб и ныне для всего ряду прибывало. *Указал государь и бояре приговорили: быть по их челобитью.*

6) Сохрани Боже смерти пана гетмана (понеже всяк человек смертен, без чего не может бытии), чтоб Войско Запорожское само меж себя гетмана избирали и его царскому величеству извещали, чтоб то его царскому величеству не в кручину было, понеже тот давной обычай войсковою.

Указал государь и бояре приговорили: быть по их челобитью.

7) Имений казацких чтоб никто не отнимал: которые землю имеюти все пожитки с тех земель, чтобы при тех имениях добровольно имели; вдов после казаков остальных чтобы и дети такая ж вольности имели, как предки и отцы их. *Быть по их челобитью.*

8) Писарю войсковому чтоб, по милости его царского величества, одна тысяча золотых для подписков, также и мельницу для прокормления, что великий расход имеет. *Быть по их челобитью, давать из тамошних доходов.*

9) На всякого полковника чтоб по мельнице было, для того что расход великий имеют, но когда милость будет твоего царского величества, и больше того, чем твое царское величество пожаловать изволишь. *Государь пожаловал по их челобитью.*

10) Также на судей войсковых по 300 золотых и по мельнице, а на писаря судейского по 100 золотых. *Государь пожаловал по их челобитью, а судей допросить, сколько судей.*

11) Также ясаулам войсковым и полковым, что на услугах войсковых завсегда обретаются и хлеба пахать не могут, по мельнице б им было, просить твоего царского величества. *Государь пожаловал по их челобитью.*

12) На поделку снаряду войкового и пушкарей и на всех людей работных у снаряду просим твоего царского величества, изволь иметь свое царское милостиво призрение, яко о зиме, так и о станах, такожде на обозного по 400 золотых. *Государь пожаловал, велел давать из тамошних доходов.*

13) Права, надання из веков от княжат и королей как духовным и мирским людем, чтоб ни в чем не нарушены были. *Государь пожаловал, велел быть по тому.*

14) Послы, которые из века из чужих земель приходят к Войску Запорожскому, чтоб пану гетману и Войску Запорожскому, которые к добру б были, вольно приняты, чтоб то его царскому величеству в кручину не было, а чтобы имело против его царского величества быти, должны мы его царскому величеству извещати.

Государь указал и бояре приговорили: послов о добрых делах примати и отпусках, а о каких делах приходили с чем отпустят, о том писать к государю; а которые послы присланы от кого будут с противным делом государю, и тех задерживать и писать об их государю; а без государева указу их не отпускати, а с турским салтаном и с польским королем без государева указу не ссылатся.

15) Как по польским землям дань вдруг отдается, воли бы есмь и мы, чтоб ценою ведомою давать от тех людей, которые твоему царскому величеству належат: а если бы инако быти не могло, тогда ни на единого воеводу не позволять, о том договариваться разве бы из тутошних людей, обобравши воеводу, человека достойного, имеет те все доходы в правду его царскому величеству отдавать.

Сей статье государь указал и бояре приговорили: быть по тому как выше сего написано, собирать войтом, и бурмистром, и райцом, и лавником, а отдавать в государеву казну тем людем, кого государь пришлет, и тем людем над сборщиками смотреть, чтобы делали правду.

16) А то для того имеют посланники наши договариваться, то наехав воевода права бы ломати имел и установы какия чинил, и чтоб быти имело с великою досадою понеже прав иному не могут вскоре навыкнуть и тяготы такия не могут носити: а из тутошних людей когда будут старшие, тогда против прав и установ тутошних будут исправляться. *О правах государев указ и бояре же приговор написан в иных статьях.*

17) Прежде сего от королей польских никакого гонения на веру и на вольности наши не было, всегда мы всякого чину свои вольности и для того мы верно и служили; а ныне, за наступления на вольности наши, побуждены его царскому величеству под крепкую и высокую руку поддаться. Прилежно просити имеют послы наши, чтоб правился его царское величество нам на хартиях писанныя с печатями, вислыми, един на вольности казацкие, а другие – на шляхетские дал, чтоб на вечные времена непоколебимо было; а когда то одержим, мы сами смотри еж себя имети будем, кто казак, тот будет вольность казацкую иметь, а кто пашенный крестьянин, тот будет должность обыкшую его царскому величеству отдавать, как и прежде сего; такое и на люди всякие, которые его царскому величеству подданные, на каких правах и вольностях имеют быти. *Государь указал и бояре приговорили: быть по их челобитью.*

18) О митрополите помянути имею, как будут разговаривати, и о том послом нашим изустаный наказ далесмя.

Государь указал и бояре приговорили: митрополиту на маетности его, которыми ныне владеет, дать жалованную грамоту.

19) Также просити прилежно послы наши имеют его царского величества, чтоб его царское величество рать свою вскоре прямо к Смоленску послал, не отсрочивая ничего, чтоб неприятель не мог исправиться и с иными совокупиться для того, что войска ныне приуждены, чтоб никакой их лести не верили, если б они имели в чем делать.

Указал государь и бояре приговорили: про поход ратных людей объявить посланникам, с которого числа государь сам и бояре, и ратные люди с Москвы пойдут, а к гетману не писать.

20) И то надобное дело припомнити, чтоб наемного люду здесь по рубежу от ляхов, для всякого бесстрашия, с 3000 или как воля его

царского величества будет, хотя и больше. *Допросить, в коих местах по рубежу стоят.*

21) Обычай тот бывал, что всегда Войску Запорожскому платили: просить и ныне его царского величества, чтоб на полковника – по 200 золотых, на ясаулов войсковых – по 400 золотых, на сотников – по 100 золотых, на казаков – по 30 золотых.

Отговаривать великий государь, его царское величество, для православных христианских веры, хотя их от гонителей и хотящих разорити церкви Божия и искоренити веру христианскую, от латынь оборонити, собрал рати многия и идет на неприятелей, и свою государеву казну для их обороны ратным людям роздал многу. А как был у гетмана, у Богдана Хмельницкого, государев ближний боярин и наместник тверской Василий Васильевич Бутурлин с товарищи, и говорил с гетманом о числе Войска Запорожского, и гетман говорил: «Хотя число Войска Запорожского велико будет, а государю в том убытка не будет, потому что они жалованья у государя просить не учнут»; а говорил гетман при их, и при судье, и при полковнике, и им ныне о том говорить не доводится.

22) Орда есть ли бы вкинуться, тогда от Астрахани и от Казани надобно на них наступати, такожде и донским казакам готовым быть; а ныне еще в братстве дати сроку, а их не задирать.

Сказать: на Дон к казакам государево повеленье послано будет: будет крымские люди задору никакого не учинят, на них не ходитъ, а буде задор учинять, и в то время государь укажет над ними промысел чинить.

23) Кодак-город, который есть сделан на рубежу от Крыму, в котором пан гетман всегда по 400 человек там имеети корм всякия им дает, чтоб и ныне его царское величество как кормами, так и порохом к наряду изволил построити; также и на тех, которые за порогами Коша берегут, чтоб его царское величество милость свою изволил показать, понеже нельзя его самого без людей оставити.

Допросить: по сколько корму человеку на тех 400 человек дают и за порогами для Коша сколько человек, и о чем за них бьют челом.

Доложить государю бояре говорили: которые государевы всяких чинов люди учнут бегати в государевы черкасские города имеете, и тех бы сысков отдавати.

Додаток 2

**Перший універсал №1
Української Центральної Ради
до українського народу, на Україні й по-за Україною
сущого**

Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду!
Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української Землі.

Найкращі сини твої, виборні люде від сел, від фабрик, від салдацьких казарм, од усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам стояти й боротися за ті права і вольности.

Твої, народе, виборні люде заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою Російською, хай народ український на свої землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські Збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій російській державі, повинні видаватися у Всеросійським Парламенті.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба і які закони для нас луччі.

Ніхто краще наших селян не може знати, як порядкувати своєю землею. І через те ми хочемо, щоб після того, як буде одібрано по всій Росії поміщицькі, казенні, царські, монастирські та інші землі у власність народів, як буде видано про це закон на Всеросійському Учредительному Зібранні, право порядкування нашими українськими землями, право користування ними належало тільки нам самим, нашим Українським Зборам (Соймові).

Так сказали виборні люде з усієї Землі Української.

Сказавши так, вони вибрали з-поміж себе нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам бути на чолі нашого народу, стояти за його права і творити новий лад вільної автономної України.

І ми, Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя і приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне нам руку в сій роботі,

що згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одпіхнуло

простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограду своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання. А найголовніші домагання ті були такі:

Щоб Російське Правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на автономію.

Щоб Центральне Російське Правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого комісара по українських справах.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником від Центрального Російського Правительства, се-б то, вибраним нами, комісаром на Вкраїні.

Щоб певна частина грошей, які збираються в Центральну казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його.

Всі сі домагання наші Центральне Російське Правительство одкинуло.

Воно не схотіло сказати, чи признає за нашим народом право на автономію та право самому порядкувати своїм життям. Воно ухилилось од відповіді, одіславши нас до майбутнього Всеросійського Учредительного Зібрання.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі нашого комісара, не схотіло разом з нами творити новий лад.

Так само не схотіло признати комісара на Україну, щоб не могли разом з ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації.

І тепер, Народе Український, нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Тимчасове Російське Правительство не може дати лад у нас, коли не хоче стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе. Се наш обов'язок перед нашим краєм і перед тими народами, що живуть на нашій землі.

І через те ми, Українська Центральна Рада видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя.

Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города однині знає, що настав час великої роботи.

Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа повітова чи земська, яка стоїть за інтереси Українського Народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою.

Там, де через якість причини адміністративна влада зосталась в руках людей, ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести широку дужу організацію та освідомлення народу, і тоді перевибирати адміністрацію.

В городах і тих місцях, де українська людність живе всуміж з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей і разом з нами приступити до підготовки нового правильного життя.

Центральна Рада покладає надію, що народи неукраїнські, що живуть на нашій землі, також дбатимуть про лад та спокій в нашім краю, і в сей тяжкий час вседержавного безладдя дружно, одностайно з нами стануть до праці коло організації автономної України.

І коли ми зробимо сю підготовчу організаційну роботу, ми скличемо представників від усіх народів Землі Української і виробимо закони для неї. Ті закони, той увесь лад, який ми підготовим, Всеросійське Учредительне Зібрання має затвердити своїм законом.

Народе Український! Перед твоїм вибраним органом - Українською Центральною

Радою стоїть велика і висока стіна, яку їй треба повалити, щоб вивести народ свій на вільний шлях.

Треба сил для того. Треба дужих, сміливих рук. Треба великої народньої праці. А для успіху тої праці насамперед потрібні великі кошти (гроші). До сього часу український нщюд всі кошти_свої оддавав у Всеросійську Центральну Казну, а сам не мав та не має тепер від неї того, що повинен би мати за се.

І через те ми, Українська Центральна Рада, приписуємо всім організованим громадянам сел і городів, всім українським громадським управам і установам з 1-го числа місяця липня (іюля) накласти на людність особливий податок на рідну справу і точно, негайно, регулярно пересилати його в скарбницю Української Центральної Ради.

Народе Український! В твоїх руках твоя доля. В сей трудний час всевітнього безладдя й розпаду докажи своєю одностайністю і державним розумом, що ти, народ (робітників), народ хліборобів, можеш гордо і достойно стати поруч з кожним організованим, державним народом, як рівний з рівним.

Ухвалено:

у Києві. Року 1917, місяця червня (іюня) числа 10.

(Орфографія документів, поданих у книзі, зберігається за винятком явних помилок. – Ред).

*Додаток 3***Другий Універсал
Української Центральної Ради**

Громадяни землі Української!

Представники Временного правительства повідомили нас про ті певні заходи, яких Временне правительство має вжити в справі управління на Україні до Учредительного зібрання. Временне правительство, стоячи на сторожі завойованої революційним народом волі, визнаючи за кожним народом право на самоозначення і відносячи остаточне встановлення форми його до Учредительного зібрання, простягає руку представникам української демократії – Центральній раді і закликає в згоді з ним творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти Україну од Росії, щоб вкупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з задоволенням приймаємо заклик правительства до єднання і оповіщаємо **в с і х г р о м а д я н** України:

Українська Центральна рада, яка обрана українським народом через його революційні організації, незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого краю.

Поповнена Центральна рада виділить наново з свого складу окремий відповідальний перед нею орган – Генеральний секретаріат, що буде представлений на затвердження Временного правительства як носитель найвищої крайової влади Временного правительства на Україні.

В цім органі будуть об'єднані всі права і засоби, щоб він як представник демократії всієї України і разом з тим як найвищий крайовий орган управління мав змогу виконувати складну роботу організації та впорядкування життя всього краю в згоді з усією революційною Росією.

В згоді з іншими національностями України і працюючи в справах державного управління як орган Временного правительства,

Генеральний секретаріат Центральної ради твердо йтиме шляхом зміцнення нового ладу, утвореного революцією.

Прямуючи до автономного ладу на Україні, Центральна рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проекти законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Учредительного зібрання.

Вважаючи, що утворення красивого органу Временного правительства на Україні забезпечує бажане наближення управління краєм до потреб місцевої людності в можливих до Учредительного зібрання межах, і визнаючи, що доля всіх народів Росії міцно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономії України до Всеросійського Учредительного зібрання.

Що торкається комплектування українських військових частин, то для цього Центральна рада матиме при кабінеті військового міністра, при Генеральному штабі і при Верховному головнокомандуючому, які будуть брати участь в справах комплектування окремих частин виключно українцями, поскільки таке комплектування, по опре діленню військового міністра, буде являтись, з технічного боку, можливим без порушення боєспособності армії.

Оповідіаючи про це громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка передала нам свою волю, разом з революційною демократією всієї Росії та її революційним правительством прикладе всі свої сили, щоб довести всю державу, і зокрема Україну, до повного торжества революції.

Голова Української Центральної ради М. Грушевський

Генеральний секретаріат

Української Центральної ради :

Голова Генерального секретаріату

В. Винниченко

Генеральні секретарі: Х. Барановський, М. Стасюк, О. Шульгин, В.

Садовський, Б. Мартос, І. Стешенко

Генеральний писар П. Христюк

У Києві. 1917 року, липня 3-го дня.

(ЦДАВО України. Ф. 1 115. Оп. 1. Спр. 5. Арк. Ш-1 1. Оригінал).

*Додаток 4***Третій Универсал
Української Центральної Ради**

Народе Український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю республіки Російської. На півночі в столицях_іде межиусобна і кривава боротьба. Центрально-го правительства нема, і по державі шириться безвласти,_безлад і руїна. Наш край так само в небезпеці. Без власті дужої, єдиної, народної Україна теж може впасти в безодню усобиці різні, занепаду.

Народе український. Ти, разом з братніми народами України, поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна рада, твоєю волею во ім'я творення ладу в нашій країні, во ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською народною Республікою.

Не відділяючись від республіки Російської, зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній раді, і нашому правительству – Генеральному секретаріатові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою і властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але всієї Росії.

Отож, оповіщаємо:

До території Народної Української Республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки, щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народів.

Всіх-же громадянських земель оповіщаємо:

Віднині на території Української Народної Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі касуються. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна рада доручає генеральному секретареві по земельних справах негайно виробити закон про те, як поряdkувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народної Республіки України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, плануючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через у центральне правительство примусити і спільників, і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права народу українського в Росії і по за Росією не було в замиренню порушено. Але до миру кожен громадянин Республіки України, разом з громадянами всіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях як на фронті, так і в тилу. Останніми часами ясні здобутки революції було затемнено відновленою карою насмерть. Оповіщаємо:

Однині на землі республіки Української смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про це негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

З тою метою приписуємо Генеральному секретарству судових справ зробити всі заходи до упорядкування судівництва і привести до згоди з правними поняттями народу.

Генеральному секретарству внутрішніх справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя. Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканности особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

Український народ сам довгі роки боровся за свою національну волю і, нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей на Україні суціль, тому оповіщаємо, що народам: великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя, та доручаємо нашому Генеральному секретарству національних справ подати нам в найближчому часі законопроект про національно-персональну автономію.

Справа продовольча є корінь державної сили в цей тяжкий і відповідальний час. Українська Народна Республіка повинна напружити всі свої сили і рятувати як себе, так і фронт і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяни! Іменем Народної Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руйніцтвом та до дружнього великого будівництва

нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній республіці Росії здоровля сили і нову будучину. Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських Установчих зборах.

Днем виборів до Українських Установчих зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання – 9 січня (января) 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно видано буде закон.

У Києві 7 листопада (ноября) 1917 року.

(ЦДАВО України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 9. Друк. Прим.).

*Додаток 5***Четвертий Універсал
Української Центральної Ради**

Народе України, Твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка, справдилась колишня давня мрія батьків твоїх – борців за вольности і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. Чотири роки лютої війни знесли наш край і людність. Фабрики товарів не виробляють. Заводи спиняються. Залізниці розхитані. Гроші в ціні падають. Хліба зменьшується, Насуває голод. По краю розплодились юрби грабіжників і злодіїв, особливо, коли з фронту посунуло військо, счинивши криваву різню, заколот і руїну на нашій землі.

Через усе це не могли відбутися вибори в Українські Установчі збори в приписаний нашим попереднім Універсалом час, і ці Збори, призначені на нинішній день, не могли зібратись, щоб прийняти з наших рук нашу тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити лад в Народній Республіці нашій і організувати нове правительство.

А тим часом Петроградське правительство народних комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на нашу землі свої війська красногвардейцівбольшевиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

МИ, УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА, зробили всі заходи, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

Крім того, те саме петроградське правительство народних комісарів починає затягати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще «священною». Знов польється кров, знов нещасний трудовий народ повинен класти своє життя.

Ми, Українська Центральна рада, обрана з'їздами селян, робітників і солдат в Україні, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидше. Але для того, щоб ні руське правительство, ні яке інше не ставали Україні на перешкоді встановити той бажаний мир, для того, щоб вести свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна рада, оповіщаємо всіх громадян України:

Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми. Українська Центральна рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів.

Отож, насамперед приписуємо правительству Республіки нашої – Раді Народних Міністрів – від цього дня вести розпочаті вже нею переговори про мир з центральними державами цілком самостійно й довести їх до кінця, незважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь інших частин бувшої Російської імперії, і установити мир, щоб край наш розпочав своє господарське життя в спокою й згоді. Що ж до так званих «більшовиків» та інших напасників, які нищать та руйнують наш край, то приписуємо правительству Української Народної Республіки твердо й рішуче взятися до боротьби з ними, а всіх громадян нашої республіки закликаємо: не жалуючи життя боронити добробут і свободу нашого народу.

Народна Українська Держава повинна бути вичищена від наслідків з Петрограду найманих насильників, які топчуть права Української Республіки.

Незмірне тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець.

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів – розпустити рмію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств.

Поруйновані війною й демобілізацією місцевості мають бути відновлені за поміччю й заходам нашого державного скарбу.

Коли вояки наші повернуться додому, народні ради – волосні й повітові – та міські думи мають бути переобрані в час, який буде приписано, щоб і вояки наші мали в них голос. А тим часом, аби встановити на місцях таку владу, до якої б мали довіря й яка спиралась на всі революційно-демократичні верстви народу, правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, вибраних з місцевої людності.

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності й соціалізацію землі, згідно з нашою постановою на сьомій сесії. Закон цей буде розглянено за кілька днів в повній Центральній раді і Рада Народних Міністрів вживе всіх заходів, щоб передача землі в руки трудящих уже до початку весняних робіт через земельні комітети неодмінно відбулась.

Ліси ж, води і всі багатства підземні, яко добро українського трудящого народу, переходить в порядкування уряду Народної Української Республіки. Війна також відібрала на себе всі трудові заробничі сили нашої країни. Більшість заводів, фабрик і майстерень виробляли тільки те, що було потрібне для війни, і народ зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець! Отож приписуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів потрібних насамперед трудящим масам.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю і прикласти свої сили та вжити всіх заходів до забезпечення скалічених та потерпілих од війни.

За старого ладу торговці та різні посередники наживали на бідних пригноблених класах величезні капітали

Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу.

Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожечі, яку терплять найбідніші класи через спекулянтів. Правительству Республіки на виконання сього приписуємо розробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкіри, тютюну і інших продуктів і товарів, з яких найбільш бралось прибутків з робочих класів на користь нетрудящихся.

Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіма банками, які кредитами (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати класи трудові. Однині позичкова поміч банків має даватися, головним чином, на піддержку трудовому населенню та на розвиток народного господарства Української Народної Республіки, а не спекуляцію та різну банкову експлуатацію (визиск).

На ґрунті безладдя, неспокою в житті та недостачі продуктів росте невдоволення серед деякої частини людності. Тим невдоволенням користуються різні темні сили і підбивають несвідомих людей до старих порядків. Сі темні сили хочуть знов підвернути всі вільні народи під єдине ярмо Росії. Рада Народних Міністрів повинна рішуче боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народної Республіки – до повороту старого ладу, того карати, як за державну зраду. Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом. Українська Центральна рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня. Все, що вчислено в сім Універсалі не

встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях, певне, довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них як найпильніше. вжити всіх засобів, щоб підрахунок голосів [було] закінчено як найскоріше, щоб за кілька тижнів зібратись всі наші Установчі збори – найвищий господар і впорядник землі нашої і закріпили свободу, лад і добробут Конституції нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу її тепер і на будуче сьому ж найвищому нашому органу належатиме рішити про федеративний зв'язок з народними республіками бувшої Російської держави. До того ж часу всіх громадян самостійної Української Народної Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі добутої волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки Української.

Українська Центральна рада

У Києві

9 січня 1918р.

З оригіналом згідно:

Секретар Української Центральної ради *А. Постолювський*

Уряди України у XX ст. Науково-документальне видання. Київ 2001. С. 69–71.

**Боже Великий,
Єдиний**

(Молитва за Україну)
Музика М. Лисенка
Слова О. Кониського

*Боже великий, єдиний
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.
Молимоь, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу і многая,
многая літа!*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Переднє слово	6

РОЗДІЛ 1

Визвольна війна 1648–1657 рр.	11
1.1. Фальсифікація, якої не знає світова історія	11
1.2. Козаччина – передумова битв за волю й незалежність	19
1.3. Визвольна війна і розбудова української держави	56
1.4. Створення міфу Переяславської угоди	74
1.5. Стирались сторінки пам'яті та ідентичності	133
1.6. Імперсько-радянська інтерпретація Переяславської угоди	161
Висновки	176

РОЗДІЛ 2

Українська революція 1917–1921 рр.	180
Вступ	180
2.1. Українська Центральна Рада (17 березня (6–9.04.) 1917–29.04. 1918 р.)	184
2.2. Гетьманство Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.)	225
2.3. Директорія – Конгрес трудового народу (13 XI. 1918–21. XI 1920 рр.)	263
2.3.1. Прихід до влади і діяльність	263
2.3.2. Провідні керівники Директорії та їхня доля	299
2.4. Більшовики Московії перемогли, – що вони зробили і що залишили?	308
2.5. Висновки	325

РОЗДІЛ 3

Українське повстання 1942–1952 рр.	334
Вступ	334
3.1. Битва за Самостійну Соборну Українську Державу	338
3.2. Організаційна і державницька структура повстання.....	349
3.3. Битви Української повстанської армії на три фронти.....	384
3.3.1. Битви з німецькими окупаційними військами	386
3.3.2. Битви з польським підпіллям та комуністичною владою Польщі	395
3.3.3. Битви з московськими колонізаторами	422
3.4. Високий патріотизм задля відродження своєї Батьківщини	459
3.4.1. Правда і московська брехня про повстанський рух 1942– 1952 рр.	472
Висновки	478

РОЗДІЛ 4

Битви українців за волю після 1991 року	486
Вступ	486
4.1. Важкі складнощі в перші десятиліття незалежності	495
4.2. Революція гідності 2013–2014 рр.....	512
4.3. Війна Московії проти України.....	537
4.4. Народ і його влада в добу битви за незалежність	564
4.5. Науковий погляд на віковічне рабство й безладдя у державі.....	615
4.5.1. Складнощі після одержання незалежності та дій нової влади	615
4.5.2. Людське суспільство розвивається відповідно до законів природи.	634
4.5.3. Майбутнє Української державності, культури і духовності	662
4.5.3.1. Ставлення до України європейських країн	675
4.6. Висновки	692

РОЗДІЛ 5

Загальний висновок.....	697
--------------------------------	------------

РОЗДІЛ 6

Додатки	712
<i>Додаток 1. Статті гетьмана і старшин до царя – «23 статті». ....</i>	<i>712</i>
<i>Додаток 2. Перший універсал №1 Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього.....</i>	<i>717</i>
<i>Додаток 3. Другий Універсал Української Центральної Ради.....</i>	<i>721</i>
<i>Додаток 4. Третій Універсал Української Центральної Ради .....</i>	<i>723</i>
<i>Додаток 5. Четвертий Універсал Української Центральної Ради.....</i>	<i>727</i>
<i>Додаток 6. Боже Великий, Єдиний.....</i>	<i>732</i>

Науково-історичне видання

Броніслав ПАНАСЮК

Битви українців за вихід з рабства

Вибрані твори

том 15

Усі права захищені. Ні одна із частин цієї праці не може бути відтворена або використана у будь-якій формі та вигляді без дозволу автора і посилання на нього.

Підписано до друку 22.07.2021 р. Формат 60 × 84 1/16.
Папір офс. Гарнітура «Таймс». Друк офс.
Ум. друк. арк. 42,93. Обл.-вид. арк. 46.
Наклад 150 пр. Зам. № 1812.

Видання та друк
Чорнобаївське комунальне поліграфічне підприємство
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців Серія
ДК № 3791 від 27.05.2010 року

Україна, 19900, смт Чорнобай, вул. Центральна, 211,
тел. (04739) 2-26-42; E-mail: print1932@ukr.net
URL: www.chkpp.pp.ua